

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

1.Hafta

SAYISAL ANALİZE GİRİŞ

Sayısal Analiz Nedir?

□ Sayısal Analiz

- Nümerik Analiz (Numerical Analysis)
- Sayısal Çözümleme
- Mühendislikte Sayısal Yöntemler olarak ta bilinir.

□ Genel olarak sayısal analiz;

- **Verilen sayısal bilgilerden ve matematik modelden hareketle aranan sayısal neticelerin hesaplanmasına ait yöntemleri inceleyen ve geliştiren bilim dalı** şeklinde ifade edilebilir.

Şekil 1.1. Sayısal Analiz İşleyiş Şeması

- Sayısal analizde **hesap yönteminin algoritmasını oluşturmak**, program yazmada büyük kolaylık sağlar.
- **Algoritma, hesap yönteminde sonuca ulaşmak için izlenmesi ve yapılması gereken işlemlerin adım adım sıralanmasıdır.**
- Sayısal yöntemlerde uygulanacak algoritmalar farklıdır. **Aynı problemin çözümünde birden fazla yöntem ve algoritmanın uygulanması mümkün olabilir.**
- Bu algoritmalar içinden en uygununun seçilmesi ise sayısal yöntemlerin amaçlarından biridir. **Bu seçimde en çok kullanılabilecek kriterler; algoritmanın hızı ve sonuçların hassaslığıdır.**

Mühendislik Problemlerinin Çözümü ve Sayısal Analiz

- Mühendisin temel çalışma alanları fiziksel sistemlerdir. **Bir problemin çözümü için problemin ait olduğu fiziksel olayın veya sistemin matematik modelini oluşturup çözmek ve sonuçları değerlendirerek yorumlamak gerekir.**
- Problemin bu tür bir yaklaşımla çözümünde izlenmesi gereken başlıca adımlar şu şekilde sıralanabilir:
 - a) **Problemin Tanımı**
 - b) Fiziksel Modelin Oluşturulması
 - c) **Matematik Modelin Oluşturulması**
 - d) Çözümün Varlığı ve Analizi
 - e) **Uygun bir Yöntemle Matematik Modelin Çözümü**
 - f) Hata Analizi

a) Problemin Tanımı: Problemin ve ilgili sistemin her yönüyle ortaya konulduğu adımdır.

Bu aşamada problemin anlaşılmasına katkı sağlayacak **mevcut bütün bilgiler** ve **giriş verisi**, **çözüm sonucu ne istendiği** açık olarak ortaya konur.

b) Fiziksel Modelin Oluşturulması: Bu aşamada olayı basitleştirmek ve çözümü kolaylaştırmak için bir takım kabuller ve ihmallere yapılır.

Yapılacak kabul ve ihmallerin sonucu etkilemeyecek veya az etkileyecek şekilde olması gerekir. Bunun için temel mühendislik konularına ait bilgi ve deneyimin olması **kolaylık sağlayacağı gibi hatası az, amaca uygun model oluşturulmasını da mümkün kılar.**

c)Matematik Modelin Oluşturulması: Fiziksel sistemin formülize edildiği bir başka ifadeyle fiziksel yasaların ve bağıntıların kullanıldığı aşamadır.

Yapılan kabullere bağlı olarak kullanılması gerek denklemler ile denklemlerin çözümü için gerekli sınır ve başlangıç şartları, varsa özel sınırlamalar ortaya konur.

Matematik modelin oluşturulmasında kullanılacak bilgi yine mühendislik öğrenimi boyunca alınan temel bilgiye dayanır. Dolayısıyla **bilgi ve deneyimin iyi olması kurulacak matematik modelin de o derece iyi olmasını sağlayacaktır.**

d)Çözümün Varlığı ve Analizi: Bilinmeyen ve çözümü istenen parametreleri elde etmek için gerekli denklemlerin olup olmadığı, bu denklemlerin çözülüp çözilemeyeceği incelenir.

e) Uygun Bir Yöntemle Matematik Modelin Çözümü:

Probleminin çözümü için oluşturulan matematik model belli sayıda denklem ve matematiksel ifade içerecektir.

Bu denklemlerin **Analitik Çözümü** yani matematik derslerinden bilinen bilgilerle çözümü mümkün olabilir.

Örneğin, karşılaşılabilecek **ikinci derece bir polinomun köklerinin bulunması**, **bir diferansiyel denklemin çözümü** veya **bir fonksiyonun türevi veya integralinin alınması** gibi işlemler Analitik Çözüme birer örnektir.

Ancak bilindiği gibi her denklemin analitik çözümü mümkün değildir. **Matematik modelin içerdiği denklemler her zaman analitik çözüme imkân verecek kadar basit olmaz.**

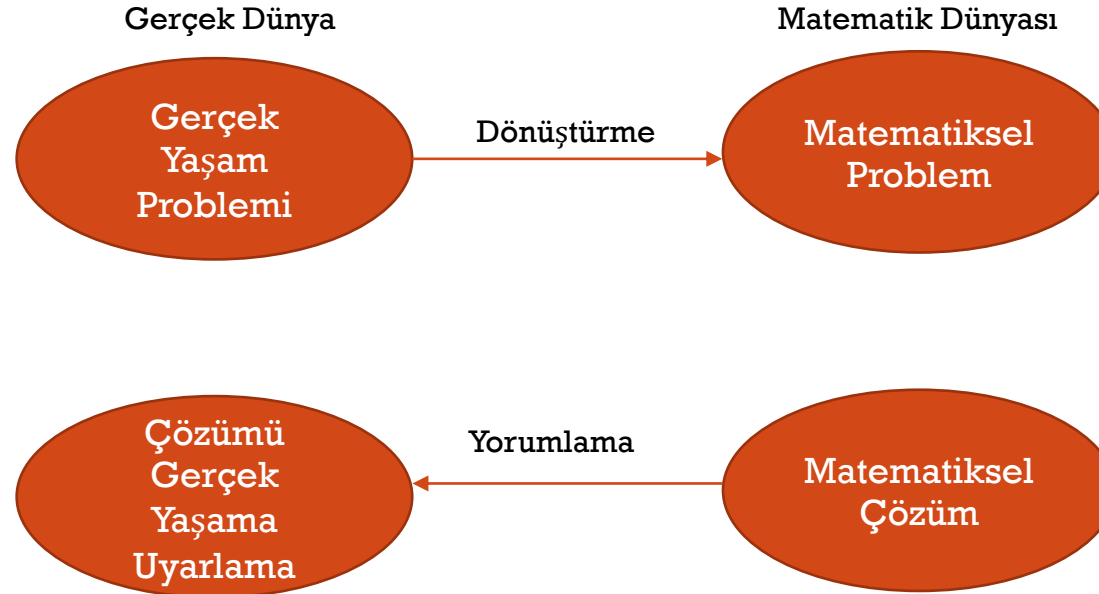
Analitik çözüm bulunabilmesi için **fiziksel modelin oluşturulmasında belki daha fazla basitleştirici kabuller** yapılması gerekir.

- Ancak günümüzde bilim ve teknolojinin çok gelişmiş olması **çok fazla kabul yapılmasını ve denklemlerin basitleştirilmesini sınırlandırmaktadır.**
- Dolayısıyla incelenen kompleks bir sisteme ait matematik model çok sayıda denklem içerebilmekte, **bu denklemler Nonlinear olabilmektedir.**
- İki veya daha yüksek dereceden polinomlar veya **trigonometrik, logaritmik, üstel** gibi lineer olmayan terimler içeren denklemler lineer olmayan veya nonlinear denklemlerdir.
- Örneğin $x^3 + 2x^2 - 5\sin x = 0$ veya $x - \tan x - e^{-x} = 0$ lineer olmayan denklemlerdir. Bu tür bir denklem sistemini **Analitik Yöntemlerle çözmek** de çoğu zaman **mümkün olmaz.**
- **Sayısal Analiz yöntemleri bu aşamada devreye girer.**

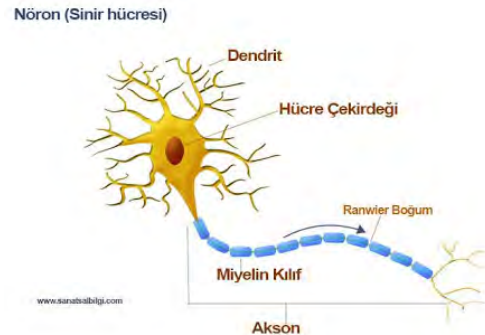
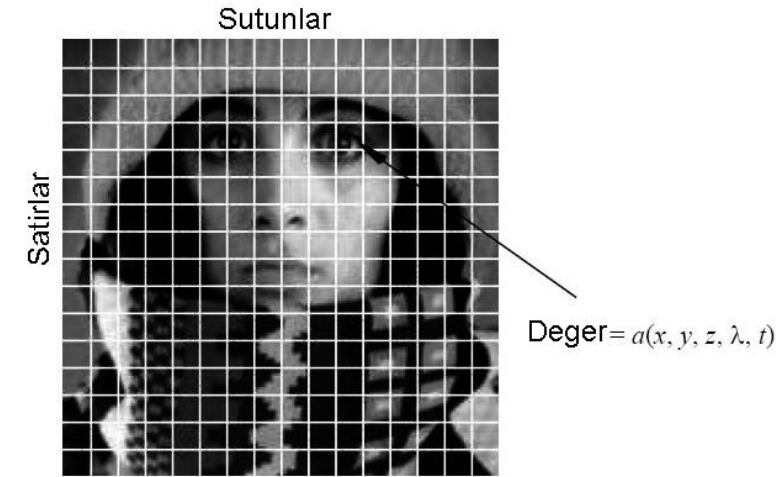
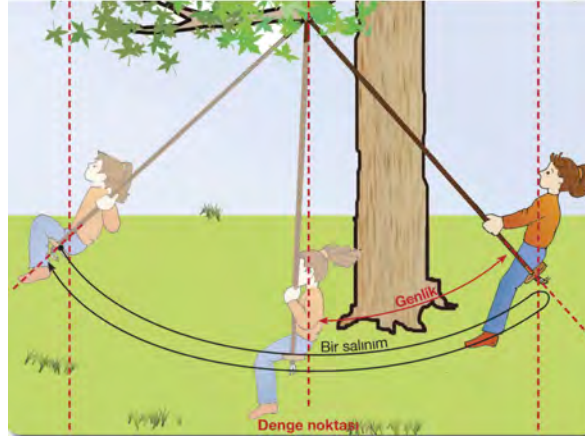
Matematiksel Modelleme Nedir?

Etrafımızdaki dünyayı daha iyi bir seviyede anlayabilmek ve sonrasında teknik sorunlara çözüm bulabilmek için, her şeyi matematiksel terimlerle temsil etmeye matematiksel modelleme denir.

Matematiksel Modelleme = Hayatı Modelleme

Gerçek Hayattaki Olayların Matematiksel Modellenmesi

Sayısal Analizin Amacı Nedir?

- ❑ Analitik çözümü mümkün olmayan denklemlerin sayısal uğraşlar(denemeler) ile yaklaşık olarak çözümlerinin bulunması için uygun metotlar bulmak ve çözümlerden faydalı ve anlamlı neticeler çıkarmaktır.
- ❑ Belirli bir sıra ve sayıdaki işlemler, bilgisayar programları aracılığı ile çözülür.
- ❑ Özellikle, yüksek dereceli integral, türev ya da çok bilinmeyenli denklemler gibi analitik olarak çözümleri çok zor ya da imkansız olan problemleri, istenilen hassasiyette (hata oranları içerisinde) çözmektir.

Sayısal Analizde Temel Kavramlar

- ❑ Rasyonel, irrasyonel vb. sayı kavramı yerine sonlu basamak ile ifade edilen sayılar vardır.
- ❑ π gibi sayılar bilgisayar kelime uzunluğuna bağlı olarak ilgili basamak sayısına kadar yuvarlatılarak hesaplama gerçekleştirilir.
- ❑ Sonsuz şeklinde bir ifade yoktur.
- ❑ Bir problemin bağımsız değişken ve parametrelere bağlı genel çözümünü değil, verilen değerler için çözümünü verir.
- ❑ Çözümün kesinliği ile değil, istenilen hassasiyette (verilen sınırlar içerisinde) yaklaşık çözümler ile uğraşır.

Neden Sayısal Analiz?

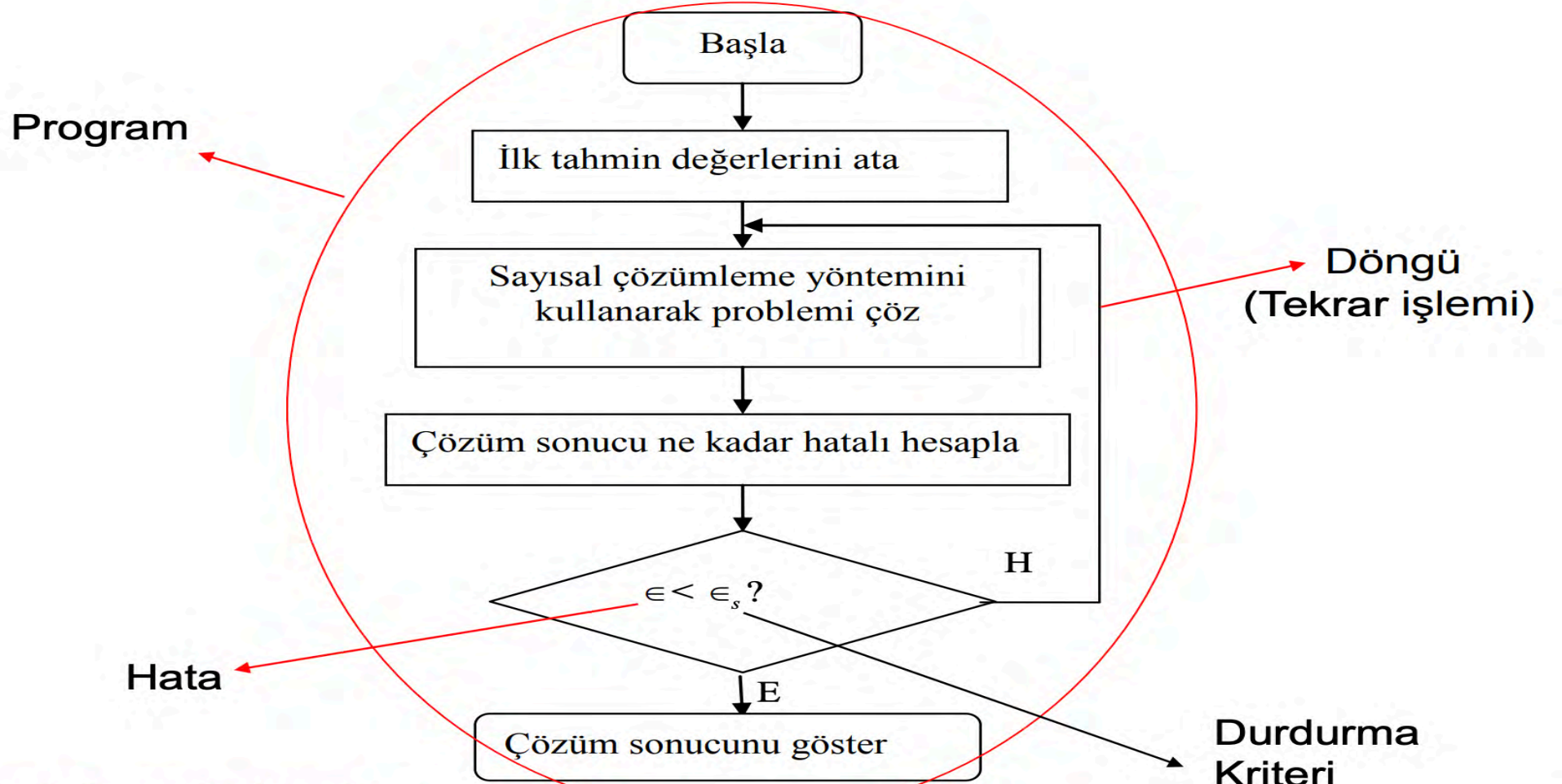
- ❑ Sayısal analiz yöntemleri güçlü ve esnek problem çözme araçlarıdır.
- ❑ Platform ve programlama dili bağımsız olarak uygulanabilir. Ayrıca hazır paket programlar şeklinde örnekleri de mevcuttur. Programlama becerisini geliştirir.
- ❑ Matematiksel bilgi, yetenek ve anlayışınızı geliştirir.
- ❑ Birçok problemin çözümü sayısal analiz yöntemleri olmadan oldukça zor ya da mümkün değildir.

Sayısal Analiz Nereelerde Kullanılabilir?

Çok geniş bir kullanım alanına sahiptir:

- ❑ Sayısal işaret işleme,
- ❑ Bilgisayarlı ve sayısal görüntü işleme,
- ❑ Bilgisayarlı sayısal kontrol,
- ❑ Bilgisayar destekli tasarım ve analiz,

Tüm Sayısal Analiz Yöntemlerinde İzlenilecek Genel Yol

Serhat Yılmaz'ın Sunusundan Alınmıştır.

Sayısal Yöntemlerin Uygulanması

Sayısal yöntemlerin el ile uygulanması ve hesaplamaların hesap makineleri ile yapılması mümkündür.

Elle yapılan hesaplamalar *yavaş, zahmetli, hataya açık ve güvenilir* değildir. Bu nedenle problemlerin çözümünde sayısal yöntemleri kullanan *bilgisayar programlarından* yararlanılır

Neden Sayısal Yöntemler?

1. Bu yöntemler analitik olarak çözümü olmayan ya da çok zor olan birçok mühendislik probleminin çözümünün **hızlı** ve **hassas** bir şekilde elde edilmesini sağlar.
2. Bilgisayarda kullanılan mühendislik hazır programlarının çoğu sayısal yöntemleri kullanır. Bu yazılımları verimli olarak kullanmak için **sayısal yöntemlerin temelini** ve **problemin çözüm şeklini** bilmemiz gerekir.

Bu sayede, problemin çözümü için yöntemin ihtiyaç duyduğu girdiler kolayca elde edilir, oluşacak hata ve zaman kayıpları engellenir ve elde edilen çözümler kolayca yorumlanır.

Neden Sayısal Yöntemler?

3. Mühendislik hayatımızda her problemi çözmek için hazır yazılım bulmak mümkün olmayabilir. Ya da hazır programı satın almak ekonomik olmayabilir. Hazır program yerine **sayısal yöntemi** ve herhangi bir **bilgisayar dilini** bilmek mühendisin bir çok problemi kolayca çözmesini sağlayacaktır.
4. Daha ileri aşamalarda iyi bir programlama bilen mühendis sayısal yöntemleri kullanarak, mühendislik problemlerinin çözümünde kullanılabilecek **programları kendisi yazabilir.**
5. Sayısal yöntemler bir mühendisin matematik anlayışını ve problem çözme yeteneğini güçlendirir. Karşılaştığı problemlere doğru bir yaklaşım ve çözüm getirebilme kabiliyetini artırır.

Sayısal Analiz Dersinde Neler Göreceğiz?

1.Hafta: Sayısal Analiz Dersine Giriş

2. Hafta: Sayı Sistemi ve Hata Kavramı

- Bilgisayar ve Sayı Sistemleri
- Sayısal Hesaplamalarda Hata kavramı ve Analizi

LAB: Temel Matlab komutları anlatımı

3.Hafta: Lineer Olmayan Denklem Sistemlerimin Çözümü

➤ Kapalı Yöntemler

- Grafik yöntemi
- Bisection Yöntemi

LAB: Grafik yöntemi ve Bisection yöntemi örnek Matlab programı

Sayısal Analiz Dersinde Neler Göreceğiz?

4. Hafta: Lineer Olmayan Denklemlerin Çözümü

- Kapalı Yöntemler
Regula Falsi yöntemi
- Açık Yöntemler
Fixed point Iteration yöntemi

LAB: Regula Falsi yöntemi ve Fixed Point yöntemi Matlab örnek programı

5. Hafta: Lineer Olmayan Denklemlerin Çözümü

- Açık Yöntemler
Newton Raphson Yöntemi
Sekant Yöntemi

LAB: Newton Raphson yöntemi ve Sekant yöntemi Matlab örnek programı

6. Hafta: Lineer Denklem Sistemlerinin Çözümü

- Doğrudan Yöntemler
 - Cramer Yöntemi
 - Gauss Jordan Yöntemi

LAB: Cramer yöntemi Matlab örnek programı

Sayısal Analiz Dersinde Neler Göreceğiz?

7. Hafta: Lineer Denklem Sistemlerinin Çözümü

➤ Sayısal Yöntemler

- Jacobi İterasyon Yöntemi
- Gauss Seidel Yöntemi

LAB: Jacobi yöntemi Matlab örnek programı

8. Hafta: Matris İşlemleri

➤ Temel Matris işlemleri

- Matrisin Tersi
- Matrisin Determinantı
- Matris Transpozu
- Matris Normları

LAB: Matrisin Tersini alma Matlab örnek programı

9. Hafta: Lineer Denklem Sistemlerinin Çözümü

➤ LU Ayrıştırması

LAB: LU Ayrıştırması Matlab örnek programı

Sayısal Analiz Dersinde Neler Göreceğiz

10.Hafta: Ara Değer Bulma Yöntemleri

- Lagrange Polinom İnterpolasyonu
- Newton Polinomları

LAB: Lagrange Polinom İnterpolasyonu yöntemi Matlab örnek programı

11. Hafta: Sayısal Türev

- İleri Sonlu Farklar Yöntemi
- Geriye Sonlu Farklar Yöntemi
- Merkezi Sonlu Farklar Yöntemi

LAB: Sayısal Türev Matlab örnek programı

12.Hafta: Sayısal İntegral

- Trapez (Yamuk) Kuralı
- Simpson Kuralı

LAB: Trapez Kuralı ve Simpson Kuralı Matlab örnek programı

Sayısal Analiz Dersinde Neler Göreceğiz

13. Hafta: Eğri Uydurma

- En Küçük Kareler Regresyonu
- Doğrusal Olmayan Regresyon

LAB: En Küçük Kareler Yöntemi Matlab örnek programı

14. Hafta: Diferansiyel Denklemlerin Çözümü

- Taylor seri açılımı
- Euler Yöntemi
- Runge Kutta Yöntemi

LAB: Euler Yöntemi Matlab örnek programı

KAYNAKLAR

- ❑ Steven C. Chapra, Raymond P. Canale (Çev. H. Heperkan ve U. Kesgin), “Yazılım ve Programlama Uygulamalarıyla Mühendisler İçin Sayısal Yöntemler”, Literatür Yayıncılık.
- ❑ Nurhan Karaboğa, "Sayısal yöntemler ve Matlab Uygulamaları, Nobel Akademik Yayıncılık.
- ❑ Serhat YILMAZ, “Bilgisayar İle Sayısal Çözümleme”, Kocaeli Üniv. Yayınları, No:168, Kocaeli, 2005.
- ❑ İlyas ÇANKAYA, Devrim AKGÜN, Sezgin KAÇAR “Mühendislik Uygulamaları İçin MATLAB”,Seçkin Yayıncılık
- ❑ İrfan Karagöz, “Sayısal Analiz ve Mühendislik Uygulamaları”, VİPAŞ Yayınevi, 2001.
- ❑ Cüneyt Bayılmış, Sayısal Analiz Ders Notları, Sakarya Üniversitesi
- ❑ Mehmet Yıldırım, “Sayısal Analiz Ders Notları”, Kocaeli Üniversitesi
- ❑ Adnan SONDAŞ, “Sayısal Analiz Ders Notları”, Kocaeli Üniversitesi
- ❑ Abdülkadir Şengür, “ Sayısal Analiz Ders Notları”, Fırat Üniversitesi.
- ❑ Asaf Varol, “ Sayısal Analiz Ders Notları”, Maltepe Üniversitesi.
- ❑ Zekeriya Girgin, “ Sayısal Analiz Ders Notları”, Pamukkale Üniversitesi.

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

2.Hafta

SAYI SİSTEMLERİ VE HATA KAVRAMI

Bilgisayarın veri işlemede kullandığı temel işlemler:

- Veri Girişi
- Aritmetik ve Mantıksal İşlemler
- Veri Saklama
- Veri Çıkışı

Bunların hepsini bir arada ele aldığımızda, bir bilgisayar veriyi bazı işlemlerle bilgiye dönüştüren cihazdır.

- Veriyi alır (girdi)
- Veriyi belli yönergelere göre işler (işlem)
- Elde edilen bilgiyi kullanıcıya sunar (çıktı)
- Sonuçları kaydeder (depolama)

Bu döngüye 'Bilgi İşleme Döngüsü' adı verilir

Bilgisayarda kullanılan sayı sistemleri, Hexadecimal(16), Decimal (10), Octal(8) ve Binary(2) sistemlerdir.

Örneğin 857 sayısını onluk sistemde gösterecek olursak:

$$8 \times 10^2 + 5 \times 10^1 + 7 \times 10^0 = 800 + 50 + 7$$

Örneğin 33 sayısını 2'li tabanda gösterecek olursak:

$$33 = 2 \times 16 + 1$$

$$16 = 2 \times 8 + 0$$

$$8 = 2 \times 4 + 0$$

$$4 = 2 \times 2 + 0$$

$$2 = 2 \times 1 + 0$$

$$1$$

$$(33)_{10} = (100001)_2$$

Bir Kayan Noktanın Yazılması

Kayan noktalı sayılar reel sayıların, bilgisayar ortamındaki gösterim şeklidir. Gerçek dünyada sonsuza kadar giden birtakım değerler bilgisayar ortamında ortamın kapasitesine bağlı olarak yaklaşık değerlerle temsil edilirler. Sayıların maksimum miktarda ve gerçeğe en yakın şekilde temsilini sağlayan sisteme "Kayan-Noktalı Sayılar" sistemi denir.

$$X = \text{işaret} \cdot m \cdot b^{(\text{işaret})E}$$

Burada m mantis, b taban($b=2$ binary sistem için) ve E ise üs'dür.

Mantis işareti Mantis basamakları Üs işareti Üs basamakları

d_1	d_2	d_3	d_4	d_5	d_6	d_7	d_8
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Örneğin;

0	0	1	1	1	1	1	1
---	---	---	---	---	---	---	---

$$m = +0 \times 2^3 + 1 \times 2^2 + 1 \times 2^1 + 1 \times 2^0$$

$$m = +7$$

$$E = -(1 \times 2^1 + 1 \times 2^0) = -3$$

Sayı = 7×2^{-3} ondalık sistemde 0,875 sayısına karşılık gelir.

HATALAR

Fiziksel olayların matematiksel olarak çözümlenmesinde yapılan hatalar 3 başlık altında toplanır.

- Modelleme hatası
- Ölçme hatası
- Sayısal Hatalar

Modelleme hatası: Bir olayın fiziksel ve matematiksel modellenmesinde varsayımlardan kaynaklanan hatalardır.

Ölçme hatası: Deney ve uygulamalarda ölçmelerden kaynakların hatalardır.

Sayısal hatalar: Modelin çözümlenmesinde yapılan hatalardır.

Sayısal hatalar, matematiksel işlemler ve değerlerin yaklaşık kullanımlarından ortaya çıkan farklardır.

Doğruluk: Ölçme veya hesaplama sonuçlarının gerçek değere yakınlığıdır. Çoğu durumda kesinliğin değeri bilinmediğinden **en iyi doğru** cevap genellikle **en iyi tahmin edilen değere** göre ölçülür.

Kesinlik (hassasiyet): Bir büyüklüğün defalarca ölçülmesi sonucu ölçümlerin birbiriyle ne kadar yakınlıkta olduğudur.

Bilgisayarlı hesaplama doğruluğu, bilgisayarın kelime uzunluğu (bir kerede işlenen bit sayısı) ile doğrudan ilişkilidir.

Bilgisayarlar sonlu sayıda rakamı saklayabilirler. Bu sebeple, hesaplamalar, tam değil, yaklaştırmalar ile yapılabilir.

❖ Hesaplamalarda ne kadar hata olduğu veya ne kadarlık bir hatanın kabul edilebilir olduğu önemlidir.

Mutlak Hata (Absolute Error): Gerçek değer (A) ile hesaplama sonucu bulunan yaklaşık değer (α) arasındaki farka denir.

$$E_t = |A - \alpha|$$

Bağıl Hata (Relative Error): Hatanın mutlak olarak değil gerçek değere göre büyüklüğünün bilinmesidir. Kısaca mutlak hatanın gerçek değere oranı bağıl hatayı verir.

$$e_t = \frac{|A - \alpha|}{|A|}$$

Yaklaşık Bağıl Hata: En iyi tahmin değeri ile yaklaşık değer arasındaki farkın en iyi tahmin değerine bölünmesidir.

$$e_a = |En\ iyi\ tahmin - yaklaşık\ değer| / |En\ iyi\ tahmin|$$

Kesme Hatası (Truncation Error): Taylor serisi gibi seri ifadelerde sonsuz terimli bir gösterimin belirli sayıda terimin kullanılması, yani terimlerin sonlu sayıda tutulmasından kaynaklanan hatalardır.

Yuvarlama Hatası (Rounding Error): Gereken hane sayısından daha az hane sayısında kesilen ve kolaylık sağlamak için veya bilgisayar tarafından daha fazlası alınamadığı için ortaya çıkan hata olarak tanımlanmaktadır. Özellikle devirli sayılar dediğimiz ve hangi basamaktan kesersek keselim bir hata ile aldığımız sayılarda ortaya çıkar.

Kesme hatasında;

- 1.38 sayısı 1.3 olarak algılanır. Bu durumda hata=0.08
- 1.31 sayısı 1.3 olarak algılanır. Bu durumda hata=0.01

Yuvarlatma hatasında;

- 1.36 sayısı 1.4 olarak algılanır. Bu durumda hata=0.04
- 1.31 sayısı 1.3 olarak algılanır. Bu durumda hata=0.01

Yuvarlatma hatasında $\frac{2}{3}$ kesrini bilgisayar 0.66666.... şeklinde belirli adet hane kullanarak yazar. Kaç hane kullanılacağı, rakamların nasıl tanımlandığı bilgisayar mimarisiyle ilgilidir.

Örnek: Körfez Savaşı esnasında(25.02.1991) kesme hatası sebebiyle patriot füzesi, scud füzesini algılayamadı.

- ❑ Bilgisayar saatinden alınan değer $1/10$ ile çarpılarak geçen süre hesaplanmaktaydı.
- ❑ Bilgisayar 24-bit sabit kayıtçı kullanmaktaydı.

1/10 sayısı bilgisayarda 2'li tabanda $1/2+1/2+1/2+1/2+....$ şeklinde sonsuz terimlidir.

- 0001100110011001100110011001100...
- Sayı: 0001100110011001100110011001100
- 24-bit: 00011001100110011001100
- Kesme hatası: 000000000000000000000000011001100
- 100 saatlik batarya süresince bu hata $0.000000095 \times 100 \times 60 \times 60 \times 10 = 0.34$ sn
- Saniyede 1.676 metre yol alan skud füzesi 0.34 sn de 500 metreden fazla gider.
- Bu kadarlık hata ise Skud'un menzil dışında görülmesine yol açar.

Uygulamalarda genellikle, gerçek sonuç baştan bilinemeyeceğinden, bu durumda hata , gerçek değerin bilinen en iyi tahminine göre normalize edilir.

- Sayısal yöntemler bir sonucu bulmak için genellikle iteratif yöntemler kullanır.
- İterasyon, bir işlev ya da yöntemin tekrar tekrar uygulanmasıdır.
- Yöntem doğru ise her adımda gerçek değere biraz daha yaklaşılr.
- Dizi ya da tekrarlı işlemlerde kullanılır.

Diziler veya sıralamalar için yaklaşık hata şöyle tanımlanır;

Yaklaşık mutlak hata (tekrarlamalı hesaplar için) = $|Güncel\ değer - Önceki\ değer|$

Yaklaşık bağıl hata (tekrarlamalı hesaplar için) = $\frac{|Güncel\ değer - Önceki\ değer|}{Güncel\ değer}$

Bir niceliğin tam değeri verilmediği zaman gerçek bir hatanın hesaplanması mümkün değildir. Çoğu zaman, hesap yaparken, hatanın işaretiyle ilgilenmeyebiliriz, ancak yüzdenin mutlak değerinin önceden verilen bir tolerans yüzdesinden daha küçük olup olmadığı bizi ilgilendirir. Dolayısıyla, genelde ifadelerde mutlak değerler kullanılır. Bu durumda aşağıdaki şart sağlanıncaya kadar hesaba devam edilir.

$$|\varepsilon_a| < \varepsilon_s.$$

Yukarıdaki bağıntı sağlanırsa, sonucun daha önceden belirlenmiş, kabul edilebilir hata sınırları içinde kaldığı kabul edilir.

Scarborough kriteri: Eğer yaklaşık bağıl hata $(\varepsilon_a) < 0.5 \times 10^{-m}$ ise sonuç m'nin en küçük basamağı için doğrudur.

ÖRNEK:

$\text{Arctan}(x) = x - \frac{x^3}{3} + \frac{x^5}{5} - \frac{x^7}{7} + \frac{x^9}{9} - \frac{x^{11}}{11} + \dots + \frac{(-1)^{(n+1)}x^{(2n-1)}}{2n-1}$ serisinde π değerini hesaplayıp doğru bağıl hata ve yaklaşık bağıl hata eğrilerini çiziniz.

$\pi = 3.141582653589793\dots$ sayısı aşağıdaki fonksiyon ile hesaplanır.

$$\pi = 4.0 \text{Arctan}(1.0)$$

Scarborough kriterine göre $x=1$ için denklem çözüldüğünde $n=127$ hesaplanır.

$$e_a \cong 4 \left| \frac{(-1)^{n+1}x^{(2n-1)}}{2n-1} \right| / 3.14.$$

$$e_a \cong \frac{(4/3.14)}{2n-1} < 0.5 \times 10^{-2}$$

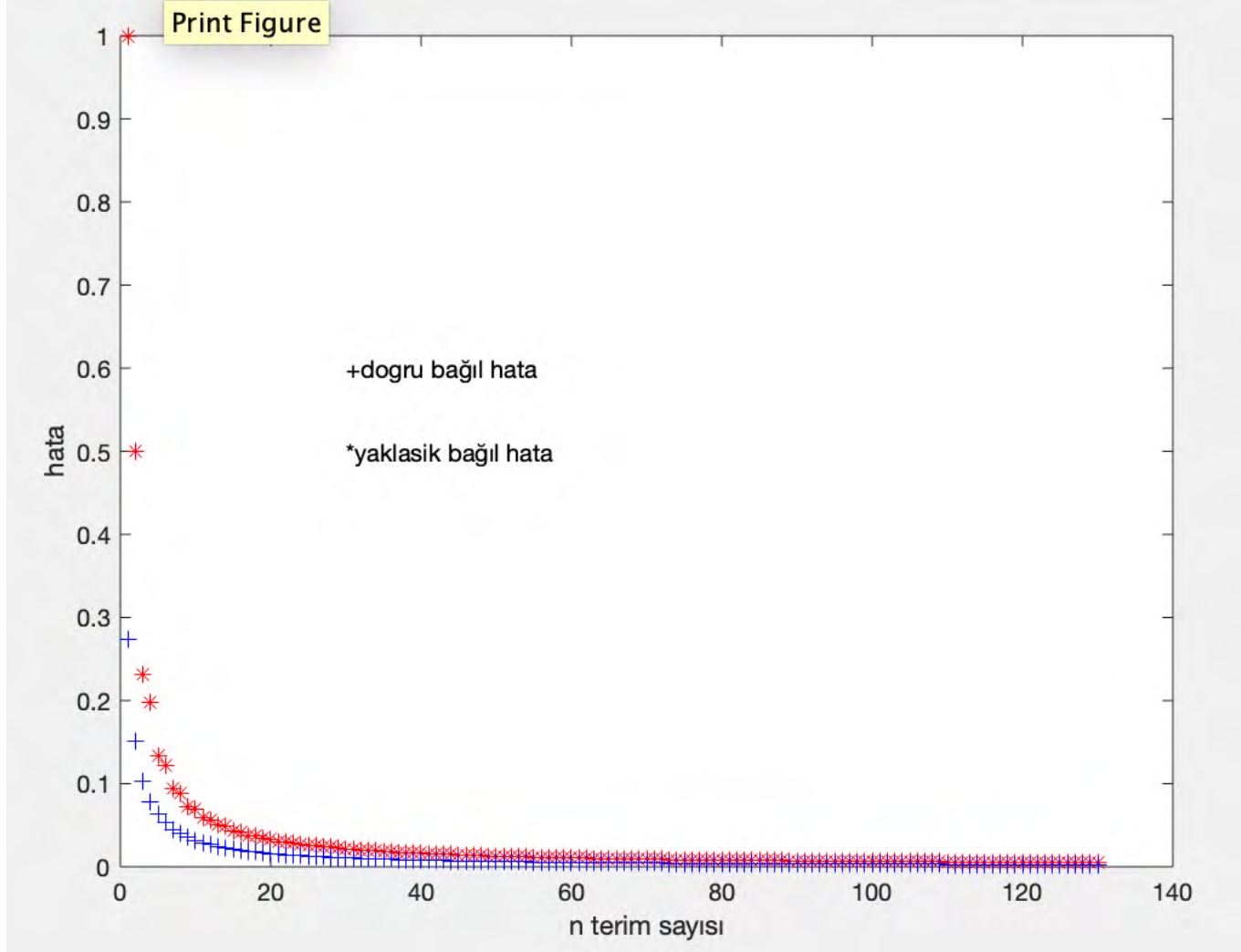

Matlab Çözümü

```
clear all;close all;clc
x=1;
toplam=0
pi=4*atan(1);
for n=1:130
    isaret=(-1)^(n+1);
    pay=x^(2*n-1);
    payda=2*n-1;
    sontoplam=toplam+4*isaret*pay/payda;
    truehata=abs(pi-sontoplam)/abs(pi);
    yakhata=abs(sontoplam-toplam)/abs(sontoplam);
    plot(n,yakhata,'--r*',n,truehata,'--b+');
    hold on
    xlabel('n terim sayısı');
    ylabel('hata');
    toplam=sontoplam;
end
text(30,0.6,'+dogru bağıl hata');
text(30,0.5,'*yaklasik bağıl hata');
```


Gerçek ve yaklaşık bağıl hata karşılaştırılması

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

3.Hafta

LİNEER OLMAYAN (NONLİNEER) DENKLEMLERİN ÇÖZÜMÜ

Lineer Olmayan Denklemler

Lineer olmayan denklem sistemleri, matematik, mekanik, dinamik ve elektrik gibi mühendisliğin birçok alanında sıkça karşılaşılmaktadır. İki veya daha yüksek dereceli polinomlar veya trigonometrik, logaritmik, üstel gibi lineer olmayan terimler içeren denklemler lineer olmayan denklemlerdir.

Lineer Olmayan Denklemlerin Çözümü

$3x-9=0$ $\longrightarrow$ Bir bilinmeyenli lineer(doğrusal) denklemdir

$x^2-4x=0$ $\longrightarrow$ Bir bilinmeyenli analitik çözümü olan lineer (doğrusal) olmayan denklemdir

$$x^3-\sin x-5=0$$

$$x^4-2x^3-7x^2-9x-3=0$$

$$2x^2-5\tan x-e^{3x}=0$$

$$e^x+\cos x+1/x=0$$

Bir bilinmeyenli analitik çözümü olmayan
lineer (doğrusal) olmayan denklemlerdir

$$x-\cos y=0$$

İki bilinmeyenli analitik çözümü olmayan
lineer (doğrusal) olmayan denklemdir

Lineer Olmayan Denklemlerin Çözümü

- ❖ Genelde nonlinear denklemler $f(x)=0$ kapalı formunda yazılır. Karşılaşılan denklemlerin çoğu tek değişkenli olmakla beraber çok değişkenli de olabilir

$$f(x_1, x_2, x_3, \dots) = 0$$

- ❖ Lineer olmayan bir denklemin çözümü, köklerinin bulunması veya bir başka ifadeyle denklemini sağlayan **x değerinin veya değerlerinin bulunması** işlemidir.
- ❖ Lineer denklem sistemlerinin tek çözümü söz konusu iken **nonlinear denklemlerin birden fazla kökleri, katlı kökleri veya karmaşık kökleri** olabilir.

Lineer Olmayan Denklemlerin Çözümü

- ❖ Lineer olmayan denklem veya denklem takımlarının çözümü (köklerinin bulunması) için **çoğu zaman analitik yöntem mevcut değildir.**
- ❖ Analitik çözümü olmayan denklemlerin çözümünde sayısal analiz kullanılır.
- ❖ Analitik çözüm, tam sonuç üretir.
- ❖ Sayısal analiz ise **yaklaşık sonuç** üretir. Yani sonuçlarda **belirli bir hata** vardır.
- ❖ **Lineer olmayan denklemlerin çözümünde kullanılan yöntemler** KAPALI ve AÇIK Yöntemler olmak üzere iki gruba ayrılır.

Kapalı Yöntemler

Fonksiyonların kökleri civarında işaret değiştirmeleri gerçeğinden yararlanan teknikler kapalı yöntemlerdir. Kökün ilk tahmini için iki değer gereklidir. İlk tahmin değerleri kökü kısıkaca almalıdır ve kökün farklı yanlarında olmalıdır. İlk tahminler arasında kalan aralığın küçültülmesi ve böylelikle doğru yanıtı ulaşılması için farklı stratejiler kullanılır.

Lineer Olmayan Denklemlerin Çözümü

KAPALI YÖNTEMLER:

- ❖ Grafik yöntemi
- ❖ Bisection (İkiye bölme yöntemi)
- ❖ Yer değiştirme yöntemi (Regula Falsi yöntemi)

Sayısal Analizde Denklem Köklerini Bulmada İzlenecek Yol

1. Denklem köklerini aramaya belirli bir başlangıç değeri ya da değer aralığından başlanır.

❑ Kökü aramaya doğru bir noktadan başlamak çözüme ulaşmayı hızlandıracaktır.

2. Fonksiyonun girişine değerler vererek, fonksiyonun çıkışı gözlemlenir.

❑ Fonksiyonun çıkışını gözlemlemenin kolay yolu, fonksiyonun grafiğini çizdirmektir.

❑ Grafik, köke yakın aralığı hızlı ve kolay tespit etmeyi sağlar.

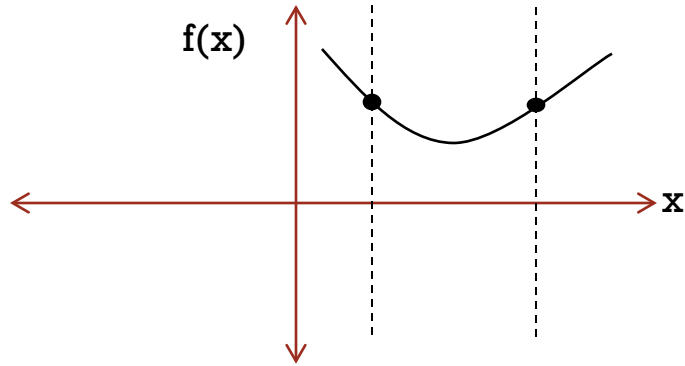
❑ Kökü aramaya uygun yerden başlamayı sağlar.

Grafik Yöntemi

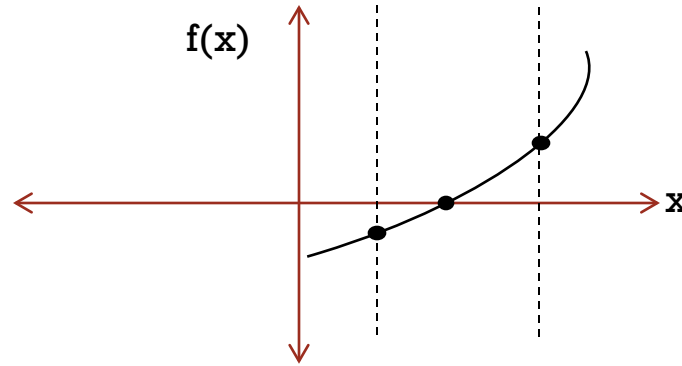
- ❖ Sayısal yöntemlerin davranışlarının görsel olarak saptanmasında faydalıdır.
- ❖ Sayısal analiz ile denklem köklerini hızlı ve kolay bulmayı sağlayan bir yöntemdir.
- ❖ Karmaşık denklem/problemlerin yaklaşık (kabaca) çözümlenmesini sağlar.
- ❖ **Grafiksel yöntemlerin dezavantajları**
 - a. Hassas çözüm elde edilemez. Bu yüzden grafik yöntemlerin pratikte değeri sınırlıdır.
 - b. Bilgisayar kullanmadan grafik çizmek uzun zaman alır.
 - c. Çoğunlukla 3 ya da daha düşük bilinmeyenli denklem çözümü için uygundur.

Grafik Yöntemi

- ❖ $f(x)=0$ denkleminin köklerini tahmin etmek için kullanılan basit bir yöntem, fonksiyonu çizmek ve x eksenini nerede kestiğini gözlemlemektir.
- ❖ $f(x)=0$ yapan x değerini gösteren bu nokta kökün kaba bir tahminini verir.

(a)

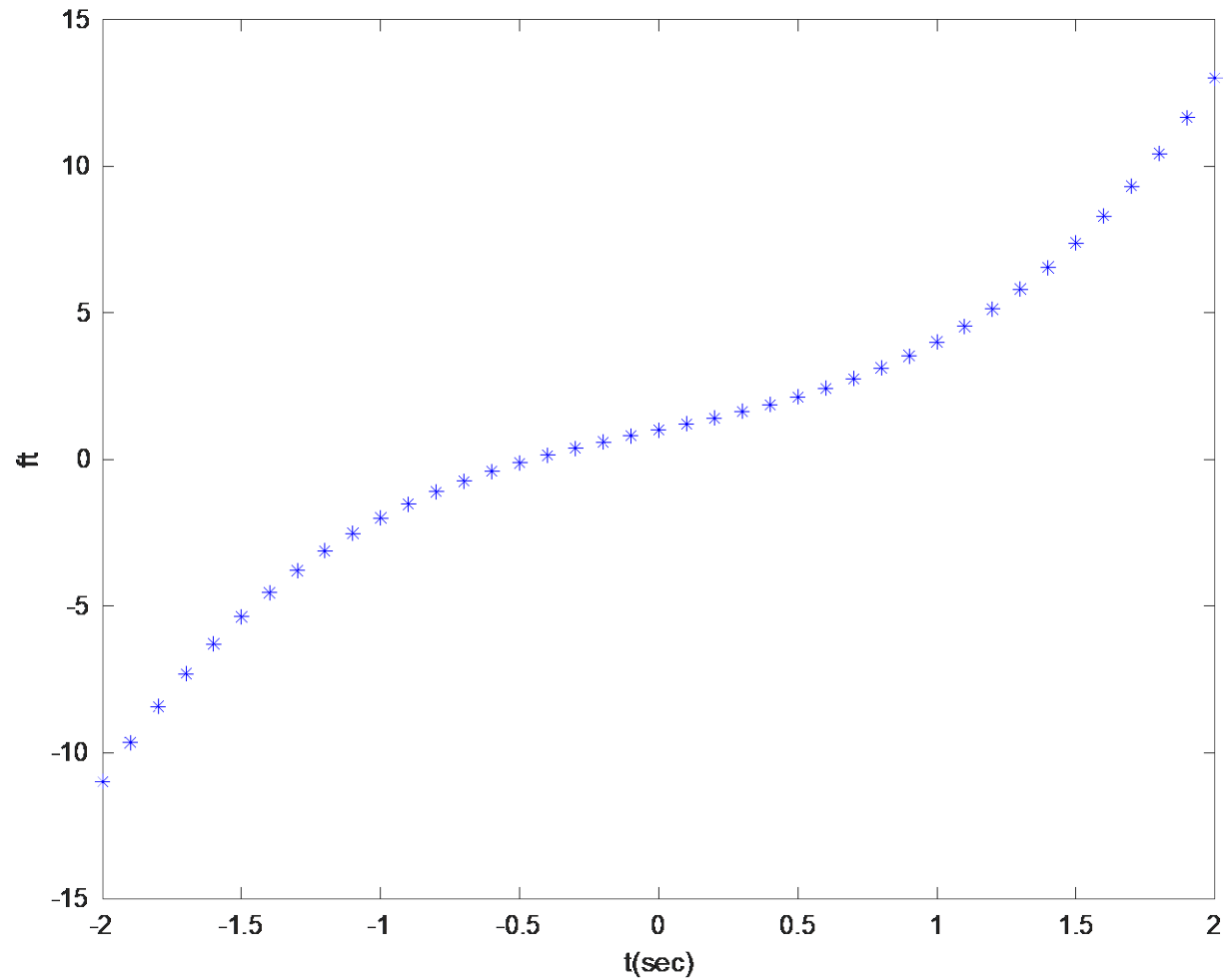
(b)

Grafik Yöntemi Matlab Çözümü

Örnek: $f(x) = x^3 + 2x + 1$ fonksiyonunun kökünü, MATLAB programında çizdireceğiniz grafik üzerinden kabaca bulalım

```
clear all;close all;clc
fprintf('Grafik yöntemini kullanarak f(x)=(x^3+2*x+1) denkleminin koklerini bulma');
for t=-2:0.1:2
    ft=t^3+2*t+1;
    plot(t,ft,'b*')
    hold on
end
grid on
xlabel('t(sec)');
ylabel('ft');
|
```

Grafik Yöntemi Matlab Çözümü

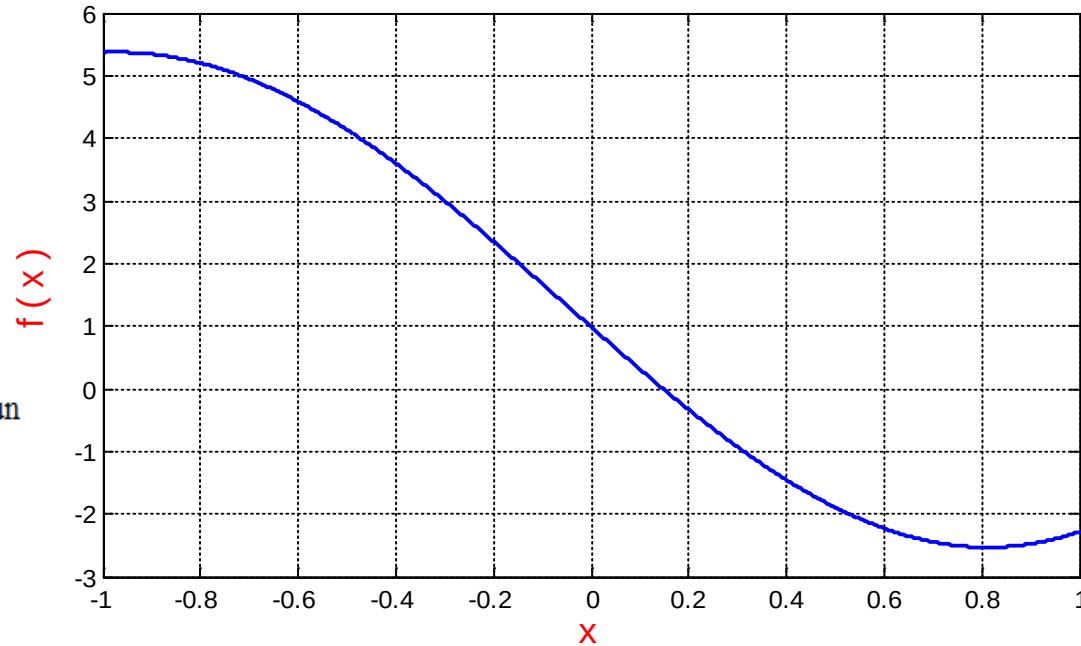

ÖRNEK: $\Rightarrow e^x - 5 \sin(\pi x / 2) = 0$ fonksiyonunun köklerini yaklaşık olarak grafik metodu kullanarak $[-1, 1]$ aralığının da bulalım.

```
>> x=-1:0.00001:1;  
>> f=exp(x)-5*sin(pi*x/2);  
>> plot(x,f,'b','linewidth',2)  
>> grid on
```

Yukarıdaki grafiğe yakınlştırma yaparsak fonksiyonun

$x \cong 0.149$ civarında sıfır olduğu görülür.

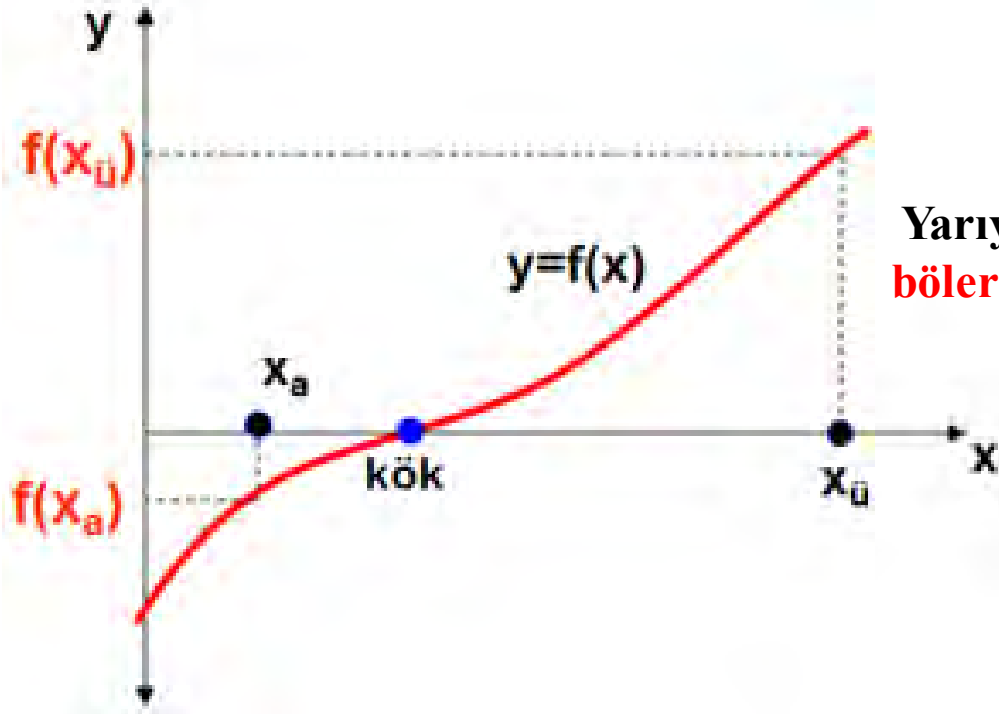
NOT: Fonksiyonun **sıfır değerini aldıktan sonra işaret değiştirdiğine** dikkat edin

x	$f(x)$
-0.1	1.687
0	1
0.1	0.323
0.14	0.059558
0.14916	7.388e-5
0.15	-0.0053926
0.2	-0.32368

BİSECTION(İKİYE BÖLME YÖNTEMİ)

- ❑ Lineer olmayan ve analitik çözümü olmayan bir bilinmeyenli denklemlerin köklerini bulmada kullanılan kapalı yöntemlerden biridir.
- ❑ Denklemi sıfır yapan x değerleri denklemin kökleridir.
- ❑ Verilen bir $f(x)=0$ denklemi $[a, b]$ aralığında tanımlı ve sürekli olsun.
- ❑ a ve b değerlerinin verilen fonksiyonda yazılması ile elde edilen $f(a)$ ve $f(b)$ ters işaretli ise, fonksiyon $[a, b]$ aralığında x eksenini kesiyor ve söz konusu bu aralıkta en az bir kökü vardır.

BİSEKTİON(İKİYE BÖLME YÖNTEMİ)

Yarıya Bölme Yöntemi, $[x_a, x_ü]$ aralığı ard arda ikiye bölerek, gerçek kök değerine yaklaşıma esasına dayanır.

BİSECTION(İKİYE BÖLME YÖNTEMİ)

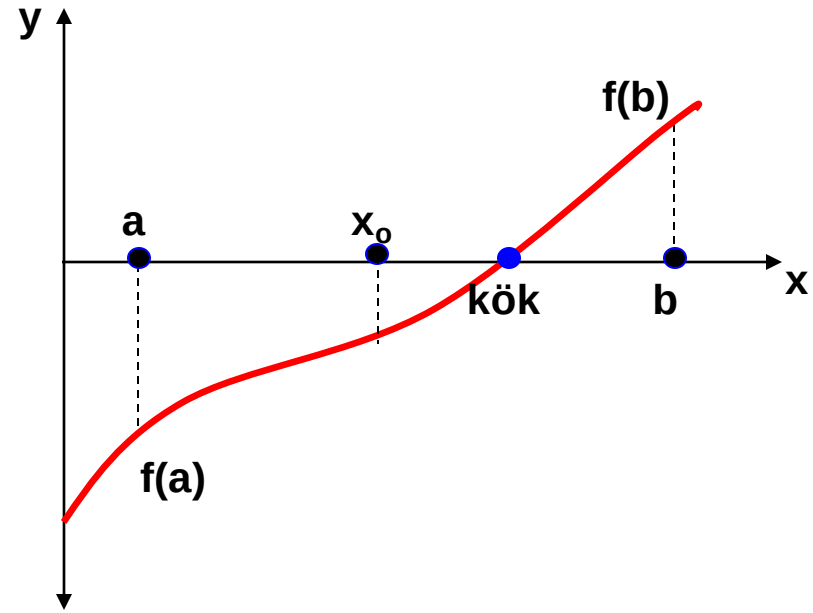
Yöntemin uygulanmasında izlenecek yol:

1. Verilen $f(x)$ denkleminde $[a,b]$ kapalı aralığındaki a ve b değerleri $f(x)$ fonksiyonunda yerine yazılır ve $f(a) \cdot f(b) < 0$ şartı aranır.
2. Üst ve alt değerler için **orta değer** (x_0) hesaplanır. $x_0 = (a+b)/2$
3. $f(x_0)$ değeri hesaplanır
 - Eğer $f(x_0) = 0$ ise **kök** x_0 'dır.
 - Eğer $f(x_0) \neq 0$ ise **işleme devam** edilir

4.

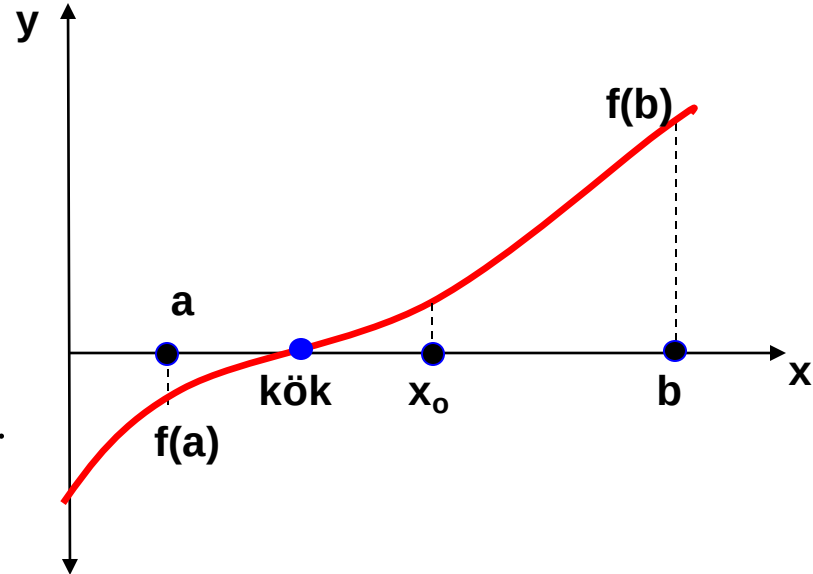
➤ $f(a) \cdot f(x_0) > 0$ ise

a yerine x_0 yazılarak işleme devam edilir.

➤ $f(a) \cdot f(x_0) < 0$ ise

b yerine x_0 yazılarak işleme devam edilir.

5. işleme son verme

- 1) $f(\mathbf{x}_0)=0$ olunca işleme son verilir. Kök $\mathbf{x}_0$ 'dır.
- 2) $|E_b| < \epsilon$ ise işleme son verilir.

$$E_b = |(\text{Son değer} - \text{ilk değer}) / \text{son deger}|$$

Bisection Yöntemi Matlab Programı

```
clear all;close all;clc
fprintf('Bisection yöntemini kullanarak f(x)=x^3-4 denkleminin köklerini bulma');
a=-1;
b=2;
tol=1E-6;
for i=1:100
    fonka=a^3-4;
    fonkb=b^3-4;
    xm=0.5*(a+b);
    fonkm=xm^3-4;
    if fonka*fonkm<0
        b=xm;
    else
        a=xm;
    end
    if abs(a-b)<tol
        break
    end
end
disp('Iterasyon sayısı')
i
disp('Denklemin kökü');
format long
xm
disp('Fonksiyonun kökteki değeri')
fonkm
```

Program Çıktısı

Bisection yöntemini kullanarak $f(x)=x^3-4$ denkleminin köklerini bulma

Iterasyon sayısı

i =

22

Denklemin kökü

xm =

1.587401151657104

Fonksiyonun kökteki değeri

fonkm =

7.536009469788496e-07

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

4.Hafta

LİNEER OLMAYAN (NONLİNEER) DENKLEMLERİN ÇÖZÜMÜ

Lineer Olmayan Denklemlerin Çözümü

KAPALI YÖNTEMLER:

- ❖ Grafik yöntemi
- ❖ Bisection (İkiye bölme yöntemi)
- ❖ Regula Falsi yöntemi (Yer değiştirme yöntemi)

AÇIK YÖNTEMLER:

- ❖ Fixed Point Iteration yöntemi (Sabit nokta iterasyon yöntemi)
- ❖ Newton Rapson yöntemi
- ❖ Secant yöntemi

REGULA FALSI(YER DEĞİŞTİRME YÖNTEMİ)

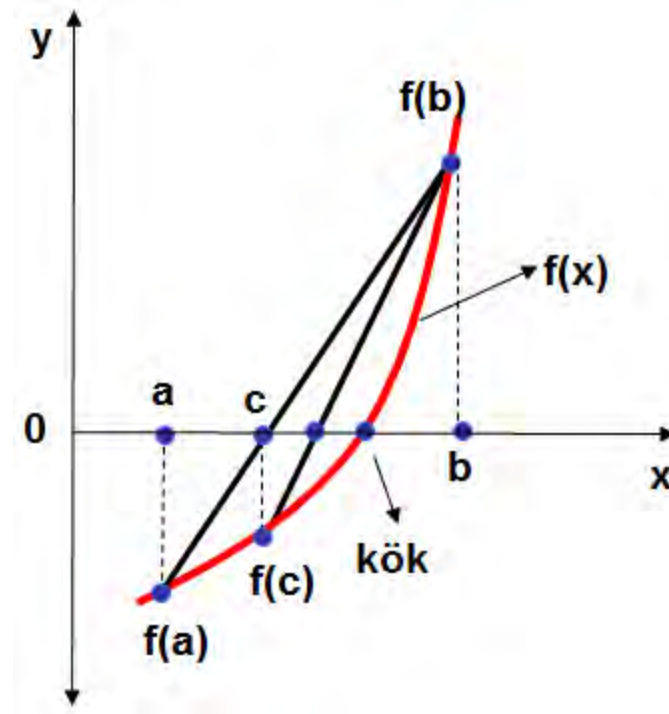
FALSE POSITION METHOD(DOĞRUSAL INTERPOLASYON YÖNTEMİ)

- Bazı problemlerin Bisection yöntemiyle çözümü çok uzun sürer. Çözümü hızlandırmak için Yer Değiştirme yöntemi kullanılabilir.
- Bu yöntemin Bisection yönteminden tek farkı orta değer hesaplanmasındadır.
- a ve b değerleri için $f(x)$ fonksiyonunun değerleri $f(a)$ ve $f(b)$ ters işaretli ise $f(a) \cdot f(b) < 0$ bu aralıkta bir kök vardır.
- Bu yöntemde (a, b) aralığında; fonksiyon, uygun bir doğru ile yer değiştirilerek kök aranır.
- $(a, f(a))$ ve $(b, f(b))$ noktaları arasında çizilen doğrunun x eksenini kesim noktası c olarak alınır ki bu genelde kök değerine daha yakındır.

Regula Falsi (Yer Değiştirme Yöntemi)

Fonksiyonun $f(a)$ ile $f(b)$ arasında kalan yayı doğru halinde getirildiğinde x eksenini kesen c noktası **kök** değerine daha yakındır.

$$f(a) \cdot f(c) > 0$$

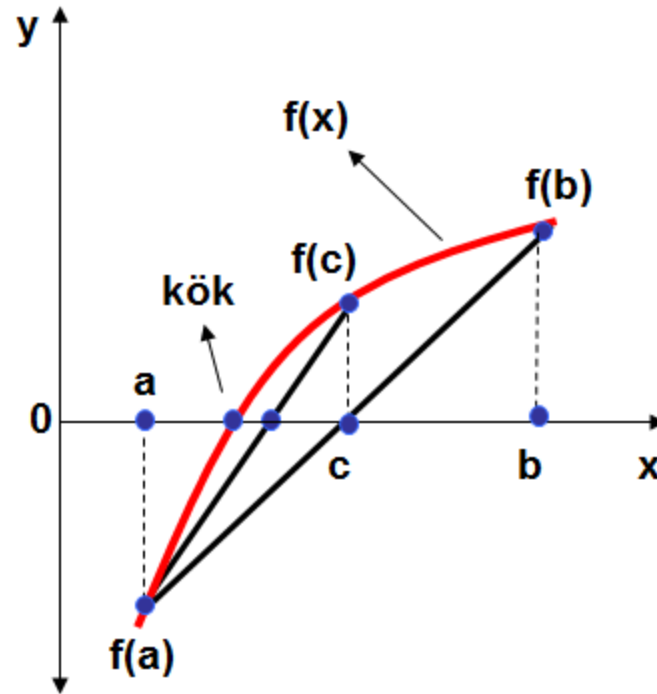

c ile a aynı tarafta ($f(a) \cdot f(c) > 0$) ise **kök** c ile b arasında aranır.

Regula Falsi (Yer Değiştirme Yöntemi)

Fonksiyonun $f(a)$ ile $f(b)$ arasında kalan yayı doğru halinde getirildiğinde x eksenini kesen c noktası kök değerine daha yakındır.

$$f(a) \cdot f(c) < 0$$

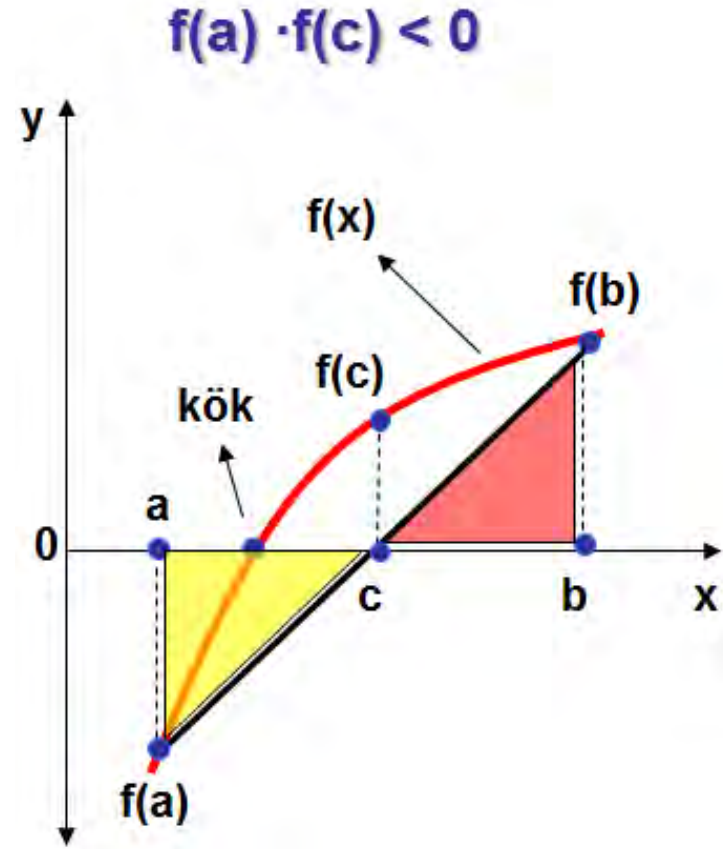

c ile b aynı tarafta ($f(a) \cdot f(c) < 0$) ise kök a ile c arasında aranır.

Regula Falsi (Yer Değiştirme Yöntemi)

c noktasının hesabı

a, c, **f(a)** üçgeni ile b, c, **f(b)** üçgeni **benzer**dir.

$$\frac{|ac|}{|bc|} = \frac{|cf(a)|}{|cf(b)|} = \frac{|af(a)|}{|bf(b)|}$$

$$\frac{c - a}{b - c} = \frac{-f(a)}{f(b)}$$

$$c = \frac{b \cdot f(a) - a \cdot f(b)}{f(a) - f(b)}$$

Yöntemin uygulanmasında izlenecek yol aşağıdaki gibi özetlenebilir.

- 1) Kökün bulunduğu aralık için **alt** (**a**) ve **üst** (**b**) değerler tahmin edilir ve **$f(a) \cdot f(b) < 0$** şartı aranır.
- 2) **c** değeri hesaplanır.
- 3) **f(c)** değeri hesaplanır
Eğer **$f(c) = 0$** ise **kök c** 'dir.
Eğer **$f(c) \neq 0$** ise **işleme devam** edilir
- 4) **$f(a) \cdot f(c) > 0$ ise **a = c****
 $f(a) \cdot f(c) < 0$ ise **b = c**
alınarak 1. basamağa geri dönülür.

Yer Değiştirme yönteminde iterasyona iki şekilde son verilir.

- 1) $f(c)=0$ olunca işleme son verilir . Kök c 'dir.
- 2) $|E_b| < \epsilon$ ise işleme son verilir.

$$E_b = \frac{\text{Son deger} - \text{Bir önceki deger}}{\text{Son deger}} = \frac{X_{0,k+1} - X_{0,k}}{X_{0,k+1}}$$

```

clear all;close all;clc
fprintf('Regula Falsi yöntemini kullanarak f(x)=x^3-2 denkleminin köklerini bulma');
a=1;
b=2;
tol=0.00001;
fprintf('\n iter      a          b          xr          y(xr)\n');
for i=1:50
fonka=a^3-2;
fonkb=b^3-2;
xr=(a*fonkb-b*fonka)/(fonkb-fonka);
fonkxr=xr^3-2;
fprintf('%4.1f  %7.4f  %7.4f  %7.4f  %7.4f \n',i,a,b,xr,fonkxr);
if abs(fonkxr)<tol
    break;
end
if fonka*fonkxr<0
b=xr;
fonkb=fonkxr;
else
a=xr;
fonka=fonkxr;
end
end
disp('Iterasyon sayısı')
i
disp('Denklemin kökü');
format long
xr
disp('Fonksiyonun kökteki değeri')
fonkxr

```

Program Çıktısı

Regula Falsi yöntemini kullanarak $f(x)=x^3-2$ denkleminin köklerini bulma

iter	a	b	xr	y(xr)
1.0	1.0000	2.0000	1.1429	-0.5073
2.0	1.1429	2.0000	1.2097	-0.2299
3.0	1.2097	2.0000	1.2388	-0.0987
4.0	1.2388	2.0000	1.2512	-0.0414
5.0	1.2512	2.0000	1.2563	-0.0172
6.0	1.2563	2.0000	1.2584	-0.0071
7.0	1.2584	2.0000	1.2593	-0.0029
8.0	1.2593	2.0000	1.2597	-0.0012
9.0	1.2597	2.0000	1.2598	-0.0005
10.0	1.2598	2.0000	1.2599	-0.0002
11.0	1.2599	2.0000	1.2599	-0.0001
12.0	1.2599	2.0000	1.2599	-0.0000
13.0	1.2599	2.0000	1.2599	-0.0000
14.0	1.2599	2.0000	1.2599	-0.0000

Iterasyon sayısı

i =

14

Denklemin kökü

xr =

1.259919790896880

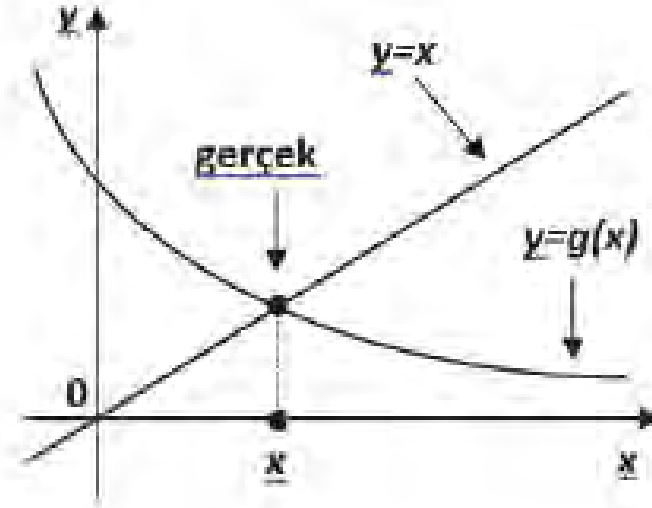
Fonksiyonun kökteki değeri

fonkxr =

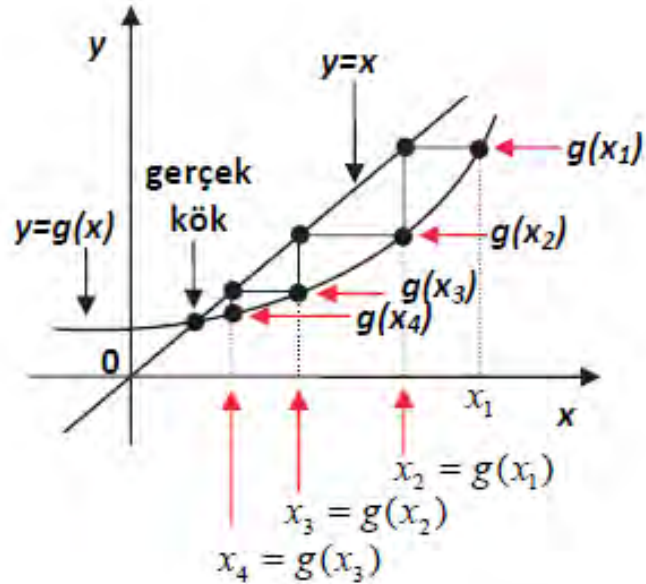
-5.995598227226395e-06

FIXED POINT-SABİT NOKTA ITERASYON

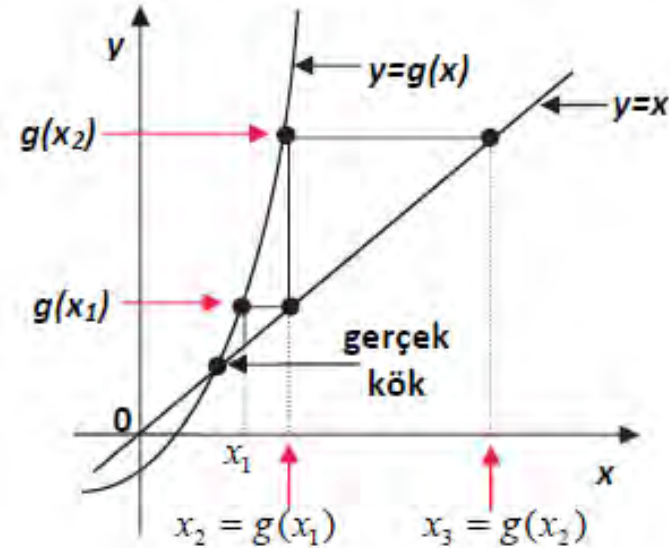
Sabit noktalı iterasyon $f(x)=0$ eşitsizliğinin çözülmesi için kullanılan bir yöntemdir. Şekilde yöntemin grafiksel gösterimi verilmektedir. Bu yöntemde eşitlik $x=g(x)$ $x_{i+1}=g(x_i)$ formunda yazılır. Çözüm $f(x)=0$ eşitliğini sağlayan x değeridir. Şekil incelenirse $y=x$ ve $y=g(x)$ eğrilerinin 'sabit nokta' olarak isimlendirilen kesişme noktası aranan çözümü vermektedir.

FIXED POINT-SABİT NOKTA İTERASYON

a) Yakınsama

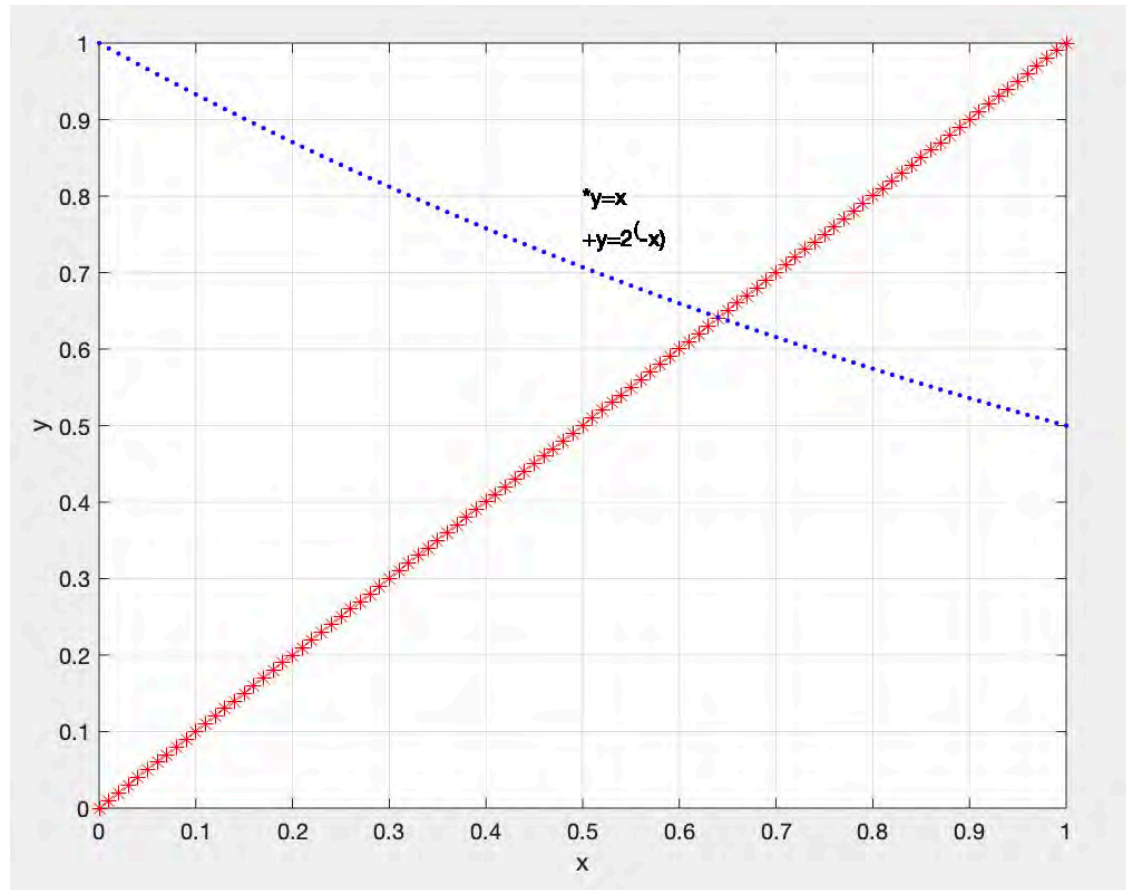

b) Iraksama

Fixed Point Yöntemi Matlab Çözümü

```
clear all;close all;clc
fprintf('Fixed Point yöntemini kullanarak f(x)=x-2^(-x) denkleminin köklerini bulma \n');
x1=0;
tol=0.1;

for x1=0:0.01:1
    y=x1;
    yy=2^(-x1);
    plot(x1,y,'r*',x1,yy,'b.')
    hold on
    grid on
    xlabel('x')
    ylabel('y')
    text(0.5,0.8,'*y=x')
    text(0.5,0.75,'+y=2^(-x)')
end
x1=0;
fprintf('Iter      x1      x2      Ea      ear      \n')
for i=1:50
    x2=2^(-x1);
    Ea=abs(x2-x1);
    ear=Ea/abs(x2);
    fprintf('%4.1f %7.4f %7.4f %7.4f %7.4f\n',i,x1,x2,Ea,ear);
    if abs(x2-x1)<tol
        break;
    else
        x1=x2;
    end
end
disp('Denklemin koku');
disp([x2])
```


Fixed Point yöntemini kullanarak $f(x)=x-2^{-x}$ denkleminin köklerini bulma

Iter	x1	x2	Ea	ear
1.0	0.0000	1.0000	1.0000	1.0000
2.0	1.0000	0.5000	0.5000	1.0000
3.0	0.5000	0.7071	0.2071	0.2929
4.0	0.7071	0.6125	0.0946	0.1544

Denklemin kökü
0.612547326536066

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

5.Hafta

LİNEER OLMAYAN (NONLİNEER) DENKLEMLERİN ÇÖZÜMÜ

Lineer Olmayan Denklemlerin Çözümü

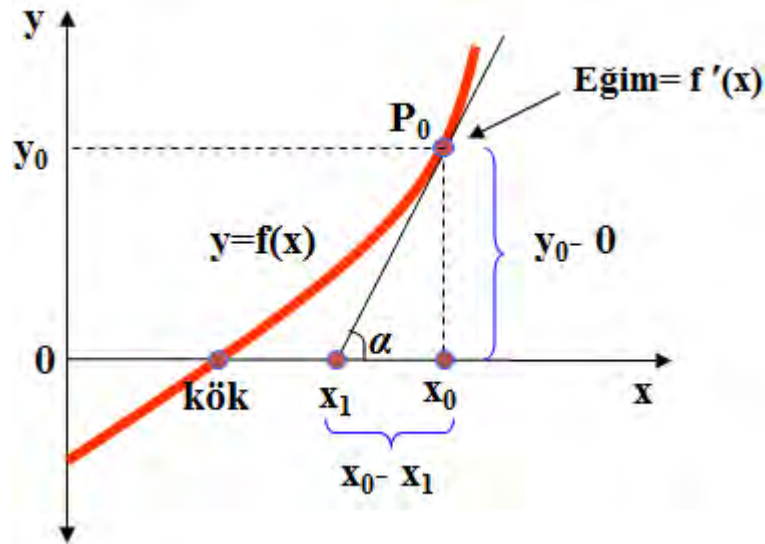
AÇIK YÖNTEMLER:

- ❖ Fixed Point Iteration yöntemi (Sabit nokta iterasyon yöntemi)
- ❖ Newton Raphson yöntemi
- ❖ Secant yöntemi

NEWTON RAPHSOY YÖNTEMİ

- İşlem adımları açısından basit iterasyon yöntemi gibidir. Ancak iterasyon formülü farklı olup verilen fonksiyonun türevi de kullanır.
- Yöntem, seçilen noktada teğetin eğiminden yararlanarak köke yakın bir başka noktanın bulunması esasına dayanır.
- Kök civarında seçilen bir x_0 noktasındaki fonksiyonun teğetinin x eksenini kestiği x_1 noktası şeklin geometrisinden yararlanır.

Newton Raphson Yöntemi

$$\Rightarrow \tan \alpha = f'(x_0) = \frac{y_0}{x_0 - x_1} = \frac{f(x_0)}{x_0 - x_1}$$

$$\Rightarrow x_1 = x_0 - \frac{f(x_0)}{f'(x_0)}$$

Bir sonraki adımdaki değer x_2

$$\Rightarrow x_2 = x_1 - \frac{f(x_1)}{f'(x_1)}$$

Genel İfade

$$\Rightarrow x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)}{f'(x_k)}$$

Newton Raphson Yöntemi

Newton-Raphson yöntemine ait işlem adımları şöyle sıralanabilir.

- 1-) Verilen $f(x)=0$ fonksiyonun türevi alınır.
 - 2-) İterasyona başlamak için tahmini bir başlangıç değeri (x_0) alınır. Genel iterasyon denklemi kullanılarak yeni x değerleri bulunur.
 - 3-) İterasyona $|E_b| < \epsilon$ oluncaya kadar devam edilir.
 - 4-) Tolerans değeri sağlanıyorsa aranan kök değeri x_{k+1} dir.
- Genelde Newton-Raphson yöntemi hızlı sonuç verir.
 - Ancak bu yönteminde yetersiz kaldığı veya sonuç veremediği bazı durumlar vardır.

Newton Raphson Yöntemi

ÖRNEK: $f(x)=x^2-\sin x-2$ fonksiyonun kökünü, başlangıç koşulunu $x_0=2,25$ olarak Newton-Raphson yöntemiyle $\varepsilon=0,00001$ tolerans değeriyle çözünüz

ÇÖZÜM:

$$\Rightarrow f(x) = x^2 - \sin x - 2$$

$$\Rightarrow f'(x) = 2x - \cos x$$

$$\Rightarrow x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)}{f'(x_k)}$$

$\Rightarrow k = 0$ için

$$\Rightarrow x_1 = x_0 - \frac{f(x_0)}{f'(x_0)} \Rightarrow x_1 = 2,25 - \frac{(2,25)^2 - \sin(2,25) - 2}{2 \cdot (2,25) - \cos(2,25)} = 1,804534$$

$$\Rightarrow |E_b| = \left| \frac{x_1 - x_0}{x_1} \right| = \left| \frac{1,804534 - 2,25}{1,804534} \right| = 0,246859 \Rightarrow |E_b| > \varepsilon \quad \text{Olduğundan işleme devam edilir}$$

ÖRNEK: $f(x)=x^2-\sin x-2$ fonksiyonun kökünü, başlangıç koşulunu $x_0=2,25$ olarak Newton-Raphson yöntemiyle $\epsilon=0,00001$ tolerans değeriyle çözünüz

$\Rightarrow k=1$ için

$$\Rightarrow x_2 = x_1 - \frac{f(x_1)}{f'(x_1)} \Rightarrow x_1 = (1,804534) - \frac{(1,804534)^2 - \sin(1,804534) - 2}{2 \cdot (1,804534) - \cos(1,804534)} = 1,730709$$

$$\Rightarrow |E_b| = \left| \frac{x_2 - x_1}{x_2} \right| = \left| \frac{1,730709 - 1,804534}{1,730709} \right| = 0,042655 \Rightarrow |E_b| > \epsilon \text{ Olduğundan işleme devam edilir}$$

$k=0$ için	$x_1=1,804534$	$ E_b =0,246859$
$k=1$ için	$x_2=1,730709$	$ E_b =0,042655$
$k=2$ için	$x_3=1,728468$	$ E_b =0,001296$
$k=3$ için	$x_4=1,728466$	$ E_b =9,7253e-7$

ÖRNEK: $f(x) = x^4 - 2x - 5$ fonksiyonun kökünü, başlangıç koşulunu $x_0 = 2$ olarak

Newton-Raphson yöntemiyle $\varepsilon = 0.00001$ tolerans değeriyle çözünüz.

ÇÖZÜM:

$$\Rightarrow f(x) = x^4 - 2x - 5$$

$$\Rightarrow f'(x) = 4x^3 - 2$$

$$\Rightarrow x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)}{f'(x_k)}$$

$\Rightarrow k = 0$ için

$$\Rightarrow x_1 = x_0 - \frac{f(x_0)}{f'(x_0)} \Rightarrow x_1 = 2 - \frac{2^4 - 2 \cdot 2 - 5}{4 \cdot 2^3 - 2} = 1,766666$$

$$\Rightarrow |E_b| = \left| \frac{x_1 - x_0}{x_1} \right| = \left| \frac{1,766666 - 2}{1,766666} \right| = 0,132075 \Rightarrow |E_b| > \varepsilon \text{ Olduğundan işleme devam edilir}$$

ÖRNEK: $f(x) = x^4 - 2x - 5$ fonksiyonun kökünü, başlangıç koşulunu $x_0 = 2$ olarak **Newton-Raphson** yöntemiyle $\varepsilon = 0.00001$ tolerans değeriyle çözünüz.

$\Rightarrow k = 1$ için

$$\Rightarrow x_2 = x_1 - \frac{f(x_1)}{f'(x_1)} \Rightarrow x_1 = 1,766666 - \frac{1,766666^4 - 2 \cdot 1,766666 - 5}{4 \cdot 1,766666^3 - 2} = 1,706434$$

$$\Rightarrow |E_b| = \left| \frac{x_2 - x_1}{x_2} \right| = \left| \frac{1,706434 - 1,766666}{1,706434} \right| = 0,035296 \Rightarrow |E_b| > \varepsilon \text{ Olduğundan işleme devam edilir}$$

k= 0 için	$x_1 = 1,766666$	$ E_b = 0,132075$
k= 1 için	$x_2 = 1,706434$	$ E_b = 0,035296$
k= 2 için	$x_3 = 1,702719$	$ E_b = 0,002181$
k= 3 için	$x_4 = 1,702706$	$ E_b = 7,4169e-6$

Newton Raphson Yöntemi Matlab Çözümü

```
clear all;close all;clc
fprintf('Newton Raphson yöntemini kullanarak f(x)=sqrt(x)+ln(x)-2*sin(x/2) denkleminin köklerini bulma \n');
x0=1.1;
tol=1.0E-6;

for i=1:100
    fx0=sqrt(x0)+log(x0)-2*sin(x0/2);
    fdx0=1/(2*sqrt(x0))+1/x0-cos(x0/2);
    x1=x0-fx0/fdx0;
    fprintf('%4.1f   %7.4f   %7.4f   %7.4f\n',i,x0,x1,abs(x1-x0));
    if abs(x1-x0)<tol
        break;
    end
    x0=x1;
end
disp('Yaklaşık kök=')
x0
```

Program Çıktısı

Newton Raphson yöntemini kullanarak $f(x)=\sqrt{x}+\ln(x)-2*\sin(x/2)$ denkleminin köklerini bulma

1.0	1.1000	0.9148	0.1852
2.0	0.9148	0.9368	0.0220
3.0	0.9368	0.9373	0.0004
4.0	0.9373	0.9373	0.0000

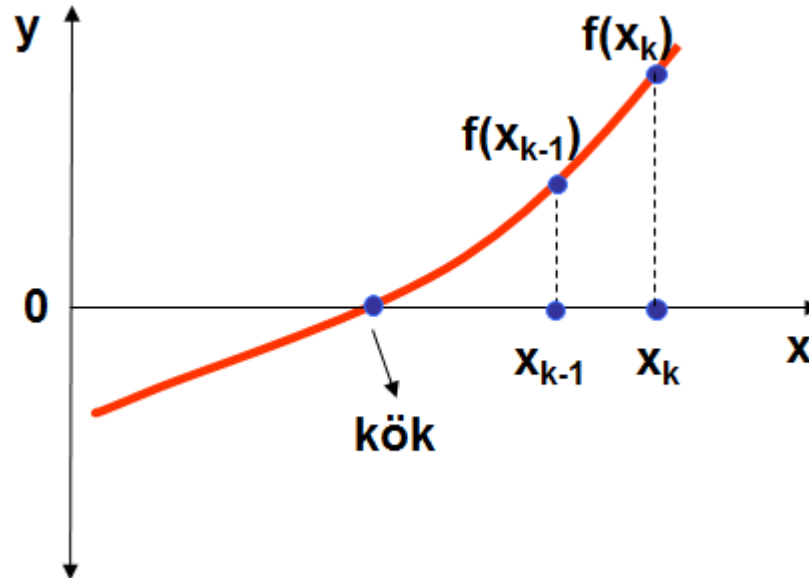
Yaklaşık kök=

x0 =

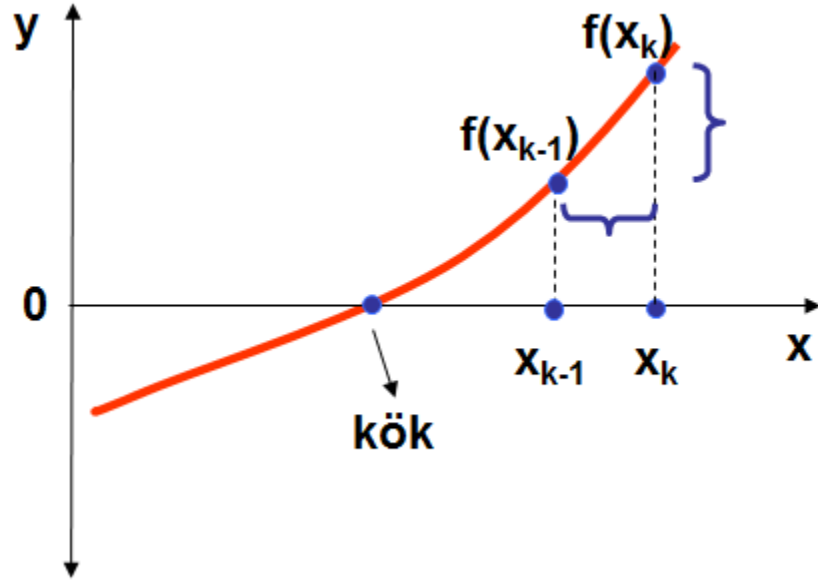
0.9373

SECANT (KİRİŞ) YÖNTEMİ

- *Newton-Raphson* yönteminin uygulanması sırasında türev alınmasında zorluklarla karşılanabilir.
- Polinomlar ve bir çok başka fonksiyonlar için bu sorun olmasa da, Türevlerinin hesaplanması son derece zor veya zaman alıcı olan belirli fonksiyonlar vardır.
- Böyle durumlarda türev Geriye Sonlu Farklar yaklaşımı ile bulunur.

SECANT (KİRİŞ) YÖNTEMİ

Geriye Sonlu farklar yaklaşımıyla :

$$f'(x_k) \cong \frac{f(x_k) - f(x_{k-1})}{(x_k) - (x_{k-1})}$$

Newton-Raphson iterasyon denklemi

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k)}{f'(x_k)}$$

$$x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k) \cdot (x_k - x_{k-1})}{f(x_k) - f(x_{k-1})}$$

Bu yöntemde hesaplamalara başlamak için **2 tane ilk tahmine** ihtiyaç duyulur.

Fakat tahminler arasında **$f(x)$ işaret değiştirmek** zorunda değildir

ÖRNEK: $f(x) = e^{-x} - x = 0$ fonksiyonun kökünü, başlangıç koşullarını $x_{-1} = 0$ ve $x_0 = 1$ olarak Secant Yöntemiyle $\epsilon = 0.001$ tolerans değeriyle çözünüz

ÇÖZÜM: $\Rightarrow f(x) = e^{-x} - x = 0 \quad \Rightarrow x_{k+1} = x_k - \frac{f(x_k) \cdot (x_k - x_{k-1})}{f(x_k) - f(x_{k-1})}$

$$\Rightarrow k = 0 \text{ için} \quad \Rightarrow x_{-1} = 0 \quad x_0 = 1 \quad \Rightarrow f(x) = e^{-x} - x = 0$$

$$\Rightarrow f(x_{-1}) = f(0) = e^0 - 0 = 1 \quad \Rightarrow f(x_0) = f(1) = e^{-1} - 1 = 0,36788 - 1 = -0,63212$$

$$\Rightarrow x_1 = x_0 - \frac{f(x_0) \cdot (x_0 - x_{-1})}{f(x_0) - f(x_{-1})} = 1 - \frac{(-0,63212) \cdot (1 - 0)}{(-0,63212) - (1)} = 0,61269$$

$$\Rightarrow |E_b| = \left| \frac{x_1 - x_0}{x_1} \right| = \left| \frac{0,61269 - 1}{0,61269} \right| = 0,63212 \Rightarrow |E_b| > \epsilon \text{ Olduğundan işleme devam edilir}$$

$$\Rightarrow k=1 \text{ için} \quad \Rightarrow x_0 = 1 \quad x_1 = 0,61269 \quad \Rightarrow f(x) = e^{-x} - x = 0$$

$$\Rightarrow f(x_0) = e^{-1} - 1 = -0,63212 \quad \Rightarrow f(x_1) = e^{-0,61269} - 0,61269 = -0,07079$$

$$\Rightarrow x_2 = x_1 - \frac{f(x_1) \cdot (x_1 - x_0)}{f(x_1) - f(x_0)} = 0,61269 - \frac{(-0,07079) \cdot (0,61269 - 1)}{(-0,07079) - (-0,63212)} = 0,56383$$

$$\Rightarrow |E_b| = \left| \frac{x_2 - x_1}{x_2} \right| = \left| \frac{0,56383 - 0,61269}{0,56383} \right| = 0,08663 \quad \Rightarrow |E_b| > \varepsilon \text{ Olduğundan işleme devam edilir}$$

	x_{k-1}	x_k	$f(x_{k-1})$	$f(x_k)$	x_{k+1}	$ E_b $	$ E_b < \varepsilon$
k= 0 için	0	1	1	-0,63212	0,61269	0,63212	-
k= 1 için	1	0,61269	-0,63212	-0,07079	0,56383	0,08663	-
k= 2 için	0,61269	0,56383	-0,07079	0,00519	0,56717	0,00588	-
k= 3 için	0,56383	0,56717	0,00519	-4,18575e-5	0,56714	4,70667e-5	+

Secant Yöntemi Matlab Çözümü

```
clear all;close all;clc
fprintf('/Users/bihterdas/Desktop/suatentropy.m k f(x)=x-0.17/sqrt(15/x^0.3)+2) denkleminin köklerini bulma \n');
x1=1.0;
x0=5.0;
tol=1.0E-5;
fprintf('Iter      x2      abs(x2-x1)  \n')
for i=1:100
    fx1=x1-0.17/sqrt(15/(x1^0.3)+2);
    fx0=x0-0.17/sqrt(15/(x0^0.3)+2);
    x2=x1-(fx1*(x1-x0))/(fx1-fx0);
    fprintf('\n%4.1f    %7.4f    %7.4f    %7.4f \n\n',i,x2,abs(x2-x1));
    if abs(x2-x1)<tol
        break;
    end
    x0=x1;
    x1=x2;
end
disp('Kök=')
x2
```

Program Çıktısı

Secant yöntemini kullanarak $f(x)=x-0.17/\sqrt{15/x^{0.3}}+2$ denkleminin köklerini bulma

Iter	x2	abs(x2-x1)
------	----	------------

1.0	0.0390	0.9610
2.0	0.0261	0.0128
3.0	0.0247	0.0014
4.0	0.0247	0.0000
5.0	0.0247	0.0000

Kök=

x2 =

0.0247

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

6.Hafta

LİNEER (DOĞRUSAL) DENKLEMLERİN ÇÖZÜMÜ

Lineer Denklemlerin Çözümü

DOĞRUDAN YÖNTEMLER:

- ❖ Cramer yöntemi
- ❖ Gauss Elimination Yöntemi-Gauss Jordan yöntemi

Doğrudan yöntemlerde, sistem, kolay bir şekilde çözülebilecek eşdeğer denklem sistemine dönüştürülür.

GİRİŞ

- Sayısal çözümlemede çok karşılaşılan doğrusal eşitliklerin çözümü için farklı sayısal çözümleme teknikleri geliştirilmiştir.
- Doğrusal eşitliklerde karşılaşılan değişken sayısı bir olabildiği gibi birden çok fazla da olabilir.
- Doğrusal denklemlerin çözümünde kullanılan yöntemlerde genellikle değişken sayısının denklem sayısına eşit olma kuralı aranır.

Cramer Yöntemi

- Fiziksel uygulamalarda doğrusal denklem takımının çözümü önemlidir.
- Cramer yöntemi, denklem sistemlerinin çözümü için determinant değerlerini kullanmaktadır.
- Birbirlerinden doğrusal olarak bağımsız n bilinmeyenli n denklem aşağıdaki gibi yazılır:

$$a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1n}x_n = b_1$$

$$a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \dots + a_{2n}x_n = b_2$$

$$a_{n1}x_1 + a_{n2}x_2 + \dots + a_{nn}x_n = b_n$$

Cramer Yöntemi

Sorul:

$$x_1 + 3x_2 + 5x_3 = 10$$

$$-2x_1 + 7x_2 + 2x_3 = 8$$

$$3x_1 - 6x_2 + x_3 = 12$$

- a) Verilen denklem sistemlerini Cramer yöntemiyle çözünüz.
- b) Sorunun Matlab çözümünü yazınız.

Cramer Yöntemi

Sorunun çözümü için izlenecek adımlar:

1. Verilen denklem sistemi $[A][x]=[b]$ şeklinde yazılır.

$$\begin{bmatrix} 1 & 3 & 5 \\ -2 & 7 & 2 \\ 3 & -6 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 10 \\ 8 \\ 12 \end{bmatrix}$$

$[A] \quad [x] \quad [b]$

Cramer Yöntemi

Sorunun çözümü için izlenecek adımlar:

2. $[A]$ matrisinin determinantı hesaplanır.

3. x_1 değişkeninin değerini bulmak için önce x_1 'i temsil eden 1. sütun yerine $[b]$ matrisinin değerleri yazılır. x_2 ve x_3 için de aynı şekilde matris oluşturulur.

$$\bar{A}x_1 = \begin{bmatrix} 10 & 3 & 5 \\ 8 & 7 & 2 \\ 12 & -6 & 1 \end{bmatrix} \quad \bar{A}x_2 = \begin{bmatrix} 1 & 10 & 5 \\ -2 & 8 & 2 \\ 3 & 12 & 1 \end{bmatrix} \quad \bar{A}x_3 = \begin{bmatrix} 1 & 3 & 10 \\ -2 & 7 & 8 \\ 3 & -6 & 12 \end{bmatrix}$$

Cramer Yöntemi

x_1, x_2 ve x_3 değişken değerlerini bulmak için:

$$x_1 = \det(Ax_1) / \det(A)$$

$$x_2 = \det(Ax_2) / \det(A)$$

$$x_3 = \det(Ax_3) / \det(A)$$

Cramer Yöntemi Matlab Çözümü

```
clear all;close all;clc
fprintf('Cramer yöntemini kullanarak  $2x + y + z = 3$ ,  $x - y - z = 0$ ,  $x + 2y + z = 0$  doğrusal denklemlerinin köklerini bulma \n');
A = [2 1 1; 1 -1 -1; 1 2 1]
b = [3; 0; 0]
Ax = [3 1 1 ; 0 -1 -1;0 2 1 ]
Ay = [2 3 1; 1 0 -1; 1 0 1]
Az = [2 1 3; 1 -1 0; 1 2 0]
detA=det(A)
x = det(Ax)/detA
y = det(Ay)/detA
z = det(Az)/detA
|
```

Program Çıktısı

Cramer yöntemini kullanarak $2x + y + z = 3$, $x - y - z = 0$, $x + 2y + z = 0$ doğrusal denklemlerinin köklerini bulma

A =

$$\begin{bmatrix} 2 & 1 & 1 \\ 1 & -1 & -1 \\ 1 & 2 & 1 \end{bmatrix}$$

detA =

3

Ax =

$$\begin{bmatrix} 3 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix}$$

x =

1

Ay =

$$\begin{bmatrix} 2 \\ 1 \\ 1 \end{bmatrix}$$

y =

-2

Az =

$$\begin{bmatrix} 2 \\ 1 \\ 1 \end{bmatrix}$$

z =

3

Gauss Elimination Yöntemi

- ❖ Verilen denklem sistemlerinde denklem sayısı=bilinmeyen sayısı şeklinde olmalıdır.
- ❖ Matrislerin; üst ve alt üçgen ile köşegen gösterimleri temel alınarak sistemler çözülür.

Üst üçgen formu:

Üst üçgen formundaki eşitliğin n bilinmeyen için matris gösterimi, 3.71'de verilmektedir.

$$\begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} & \cdots & a_{1n} \\ 0 & a_{22} & a_{23} & \cdots & a_{2n} \\ 0 & 0 & a_{33} & \cdots & a_{3n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & \cdots & a_{nn} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} b_1 \\ b_2 \\ b_3 \\ \vdots \\ b_n \end{bmatrix}$$

Gauss Elimination Yöntemi

Alt üçgen formu:

$$\begin{bmatrix} a_{11} & 0 & 0 & \cdots & 0 \\ a_{21} & a_{22} & 0 & \cdots & 0 \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & \cdots & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{n1} & a_{n2} & a_{n3} & \cdots & a_{nn} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} b_1 \\ b_2 \\ b_3 \\ \vdots \\ b_n \end{bmatrix}$$

Köşegen formu:

$$\begin{bmatrix} a_{11} & 0 & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & a_{22} & 0 & \cdots & 0 \\ 0 & 0 & a_{33} & \cdots & 0 \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ 0 & 0 & 0 & \cdots & a_{nn} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} b_1 \\ b_2 \\ b_3 \\ \vdots \\ b_n \end{bmatrix}$$

Gauss Elimination Yöntemi

Doğrusal denklem sistemlerinin çözümünde izlenecek yol:

1. Adım: Denklem sistemlerini genişletilmiş katsayılar matrisi şeklinde yazmalıyız.
2. Adım: Elementer satır işlemleri ile genişletilmiş katsayılar matrisi üst/alt üçgen şeklinde yapılır. Genellikle üst üçgen tercih edilir.
3. Adım: Matrisin 1. satırının 1. elemanı 0 ise o satırı 2. veya 3. satır ile değiştirmemiz gerekir.
4. Adım: x, y, z gibi değişken değerleri en alttan başlanarak bulunmuş olur.

Gauss Elimination Yöntemi

Soru 2:

$$2x_1 + 8x_2 + 2x_3 = 14$$

$$x_1 + 6x_2 - x_3 = 13$$

$$2x_1 - x_2 + 2x_3 = 5$$

denklemlerini Gauss Elimination metodu ile çözünüz.

Çözüm:

1. Adım:

$$\left[\begin{array}{ccc|c} 2 & 8 & 2 & 14 \\ 1 & 6 & -1 & 13 \\ 2 & -1 & 2 & 5 \end{array} \right]$$

2. Adım: $S_2 - 1/2S_1$ ve $S_3 - S_1$ gibi elementer satır işlemleri yapılarak üst üçgen elde edilmesi amaçlanır.

$$\left[\begin{array}{ccc|c} 2 & 8 & 2 & 14 \\ 0 & 6 & -1 & 13 \\ 0 & 0 & 2 & 5 \end{array} \right]$$

3. Adım: Matrisin 1. satırının 1. elemanının 0 olup olmadığı kontrol edilir.
4. 2.adım uygulanarak sonuç matrisi elde edilir.

5. adım:

$$\left[\begin{array}{ccc|c} x & y & z & \\ \hline 2 & 8 & 2 & 14 \\ 0 & 2 & -2 & 6 \\ 0 & 0 & -9 & 18 \end{array} \right]$$

$2x+8y+2z=14$ denkleminde $z=-2$ ve $y=1$ değerleri yerine koyularak $x=5$ değeri elde edilir.

$2y-2z=6$ denkleminde $z=-2$ değeri yerine koyularak $y=1$ değeri elde edilir.

$-9z=18$ $z=-2$ elde edilir

Sonuç olarak $x=5$, $y=1$ $z=-2$ değerleri elde edilerek denklem sistemi çözülür.

Gauss Jordan Yöntemi

Gauss Elimination yöntemi

$$\begin{bmatrix} 2 & 8 & 2 \\ 0 & 6 & -1 \\ 0 & 0 & 2 \end{bmatrix}$$

Gauss Jordan Yöntemi

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

Gauss Elimination Matlab Çözümü

```
clear all;close all;clc
fprintf('Gauss Elimination yöntemini kullanarak  $2x + 8y + 2z = 14$ ,  $x+6y-z = 13$ ,  $2x -y + 2z = 5$  doğrusal denklemlerinin köklerini bulma \n');
A=[2 8 2;1 6 -1;2 -1 2];
%[2 8 2
% 1 6 -1
% 2 -1 2]
b=[14;13;5];
[n,~]=size(A);
x=zeros(n,1);
A
for i=1:n-1
    m= A(i+1:n,i)/A(i,i)
    A(i+1:n,:)=A(i+1:n,:)-m*A(i,:)
    b(i+1:n,:)=b(i+1:n,:)-m*b(i,:)
end

x(n,:)=b(n,+)/A(n,n);
for i=n-1:-1:1
    x(i,:)=(b(i,:)-A(i,i+1:n)*x(i+1:n,:))/A(i,i);
end
x
```


Program Çıktısı

Gauss Elimination yöntemini kullanarak $2x + 8y + 2z = 14$, $x+6y-z = 13$, $2x -y + 2z = 5$ doğrusal denklemlerinin köklerini bulma

A =

2	8	2
1	6	-1
2	-1	2

m =

-4.5000

m =

0.5000
1.0000

A =

2	8	2
0	2	-2
0	0	-9

A =

2	8	2
0	2	-2
0	-9	0

b =

14
6
18

b =

14
6
-9

x =

5
1
-2

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

7.Hafta

LİNEER (DOĞRUSAL) DENKLEMLERİN ÇÖZÜMÜ

Lineer Denklemlerin Çözümü

SAYISAL YÖNTEMLER:

- ❖ Jacobi Iteration Yöntemi
- ❖ Gauss Seidel Yöntemi

Jacobi Iteration Yöntemi

- Toplam adımlarla yineleme yöntemi olarak ta bilinir.
- $Ax=b$ şeklinde yazılan denklemlerin çözmede kullanılan sayısal yöntemler yaklaşımıdır.
- Örneğin iki bilinmeyenli bir denklem ele alalım.

$$a_{11}x_1 + a_{12}x_2 = c_1$$

$$a_{21}x_1 + a_{22}x_2 = c_2$$

- Denklemler tekrar düzenlenirse (bilinmeyenler yalnız bırakılırsa)
- 1.denklemden x_1 , 2.denklemden x_2 yalnız bırakılırsa;

$$x_1 = (c_1 - a_{12}x_2) / a_{11} \quad (1)$$

$$x_2 = (c_2 - a_{21}x_1) / a_{22} \quad (2)$$

Jacobi Iteration Yöntemi

- Jacobi iterasyonu bilinmeyenler için bir tahmin ile başlar.
- Çözüm için başlangıç x_1 ve x_2 değerleri verilir.
- Verilen bu başlangıç değerleri 1 ve 2 nolu denklemde yerine yazılır.
- Elde edilen yeni x_1 ve x_2 değerleri bir sonraki iterasyonda tekrar 1 ve 2 nolu denklemde yerine yazılır ve durdurma kriterine kadar bu tekrarlama devam eder.
- Durdurma kriteri olarak ya iterasyon sayısı ya da hata sınırlaması kullanılır.

$$\left| \frac{x_i^{(k+1)} - x_i^{(k)}}{x_i^{(k+1)}} \right| < \varepsilon \quad i = 1, 2, 3, \dots, n$$

Jacobi Iteration Yöntemi

Sorul: $8x+3y=8$

$$4x-9y=-12$$

denklemlerini Jacobi İterasyon yöntemiyle $x=0$ ve $y=0$ başlangıç koşuluyla 4 iterasyonda çözünüz.

Çözüm için izlenecek yol:

1. Birinci denklemde x , ikinci denklemde y yalnız bırakılır.

$$x=(8-3y)/8$$

$$y=(4x+12)/9$$

2. x ve y için verilen başlangıç değerleri($x=0$ ve $y=0$) bu denklemlere yazılır ve yeni x ve y değeri bulunur.

Jacobi Iteration Yöntemi

1. iterasyon:

$$x=(8-3y)/8$$

$$x=(8-3*0)/8=1$$

$$y=(4x+12)/9$$

$$y=(4*0+12)/9=1.333$$

- Yeni x ve y değerleri $x=1$, $y=1.333$

2. iterasyon:

$$x=(8-3y)/8$$

$$x=(8-3*1.333)/8=0,50012$$

$$y=(4x+12)/9$$

$$y=(4*1+12)/9=1.777$$

- Yeni x ve y değerleri $x=0,50012$ $y=1.777$

Jacobi Iteration Yöntemi

3. iterasyon:

$$x=(8-3y)/8$$

$$x=(8-3* 1.777) /8=0.3336$$

$$y=(4x+12)/9$$

$$y=(4* 0,50012 +12)/9=1.555$$

- Yeni x ve y değerleri $x=0,3336$ $y=1.555$

- 4. iterasyon:

$$x=(8-3y)/8$$

$$x= (8-3*1.555)/8=0,4168$$

$$y=(4x+12)/9$$

$$y=(4*0.3336+12)/9=1.4816$$

- Elde edilen x ve y değerleri $x=0,4168$ $y=1.4816$

Jacobi Iteration Yöntemi

Soru2: $5x+3y+2z=8$
 $3x-2y-4z=16$
 $-4x+5y+3z=20$

denklemlerini Jacobi İterasyon yöntemiyle iterasyonda çözünüz.

$$\begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix} \text{ başlangıç koşuluyla 2}$$

$$\begin{bmatrix} 5 & 3 & 2 \\ -4 & 5 & 3 \\ 3 & -2 & -4 \end{bmatrix} * \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 8 \\ 20 \\ 16 \end{bmatrix}$$

Jacobi Iteration Yöntemi

Çözüm: Çok denklemlı problemlerin çözümünde, değişkenlerin katsayılarıyla oluşturduğumuz matriste dikkat edilmesi gereken husus:

- ❖ Her sütunda mutlak değerce en büyük sayıyı, köşegene getirmemiz gerekir. Verilen problemde, bu kuralı sağlamak için 2. ve 3. satırın yerini değiştirdik.

$$\begin{bmatrix} 5 & 3 & 2 \\ -4 & 5 & 3 \\ 3 & -2 & -4 \end{bmatrix} * \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 8 \\ 20 \\ 16 \end{bmatrix}$$

- ❖ Birinci denklemde x, ikinci denklemde y, üçüncü denklemde z yalnız bırakılır.

Jacobi Iteration Yöntemi

- $x = (8 - 3y - 2z) / 5$
 $y = (20 + 4x - 3z) / 5$
 $z = (3x - 2y - 16) / 4$

1. İterasyon

$$x = (8 - 3 \cdot 0 - 2 \cdot 0) / 5 = 1.6$$

$$y = (20 + 4 \cdot 0 - 3 \cdot 0) / 5 = 4$$

$$z = (3 \cdot 0 - 2 \cdot 0 - 16) / 4 = -4$$

2. İterasyon

$$x = (8 - 3 \cdot 4 - 2 \cdot (-4)) / 5 = 0.8$$

$$y = (20 + 4 \cdot 1.6 - 3 \cdot (-4)) / 5 = 7.68$$

$$z = (3 \cdot 1.6 - 2 \cdot 4 - 16) / 4 = -4.8$$

Jacobi İterasyon Yöntemi Matlab Çözümü

```
clear all;close all;clc
fprintf('Jacobi İterasyon yöntemini kullanarak x^2-2*x-y=0.5 ve x^2+4*y^2=4 denklemlerinin köklerini bulma \n');
x0=0;
y0=0;
E=1.0E-4;
fprintf('i      x1      y1      errorx      errory      \n')
for i=1:100
    x1=(x0^2-y0+0.5)/2;
    y1=sqrt((4-x0^2)/4);
    errorx=abs(x1-x0);
    errory=abs(y1-y0);
    fprintf('%4.1f    %7.4f    %7.4f    %7.4f    %7.4f\n',i,x1,y1,errorx,errory);
    if abs(x1-x0)<E &abs(y1-y0)<E
        break;
    else
        x0=x1;
        y0=y1;
    end
end
disp('Denklemin kökleri');
disp([x1,y1])
```

Program Çıktısı

Jacobi İterasyon yöntemini kullanarak $x^2-2x-y=0.5$ ve $x^2+4y^2=4$ denklemlerinin köklerini bulma

i	x1	y1	errorx	errory
1.0	0.2500	1.0000	0.2500	1.0000
2.0	-0.2188	0.9922	0.4688	0.0078
3.0	-0.2222	0.9940	0.0034	0.0018
4.0	-0.2223	0.9938	0.0002	0.0002
5.0	-0.2222	0.9938	0.0001	0.0000
6.0	-0.2222	0.9938	0.0000	0.0000

Denklemin kökleri

-0.222216524323657 0.993809686442584

Gauss Seidel Yöntemi

- Gauss-Seidel yönteminde, iterasyonlarda her değişkenin hesaplanmış değeri diğer değişkenlerin hesaplanması için kullanılarak Jacobi tekrarlama yöntemine göre yakınsama hızlandırılmıştır.
- Yöntemde ilk olarak verilen başlangıç şartları için ilk değişkenin değeri hesaplanır.
- İkinci, üçüncü ve diğer değişkenler için önceki işlemlerde bulunan değerler kullanılır. Eğer başlangıç değeri verilmemişse, ilk değerler olarak sıfır alınabilir.

Gauss Seidel Yöntemi

Problemin Çözümü İçin İzlenecek Adımlar:

1. Her satırda köşegen deki eleman mutlak değerce en büyük olmalıdır. Değilse satırlar arası yer değiştirme yapılmalıdır.

$$\begin{bmatrix} 5 & 3 & 2 \\ 3 & -2 & -4 \\ -4 & 5 & 3 \end{bmatrix} * \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 8 \\ 16 \\ 20 \end{bmatrix}$$

$$2 \quad \begin{bmatrix} 5 & 3 & 2 \\ -4 & 5 & 3 \\ 3 & -2 & -4 \end{bmatrix} * \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 8 \\ 20 \\ 16 \end{bmatrix}$$

Gauss Seidel Yöntemi

Problemin Çözümü İçin İzlenecek Adımlar:

3. Birinci denklemde x, ikinci denklemde y, üçüncü denklemde z yalnız bırakılır.

$$x = (8 - 3y - 2z) / 5$$

$$y = (20 + 4x - 3z) / 5$$

$$z = (3x - 2y - 16) / 4$$

4. Jacobi iterasyondan farklı olarak başlangıç değerleri başlangıçta verilen x, y, z değerleri tüm denklemlerde aynı anda yerine konularak değil, sadece ilk denklemde yerine konulur. İlk denklemde bulunan x değeri, ikinci denklemde yerine konulur. İkinci denklemde elde edilen y değeri ise üçüncü denklemde yerine konulur.

1. Her iterasyonda bir önceki denklemde bulunan yeni x, y veya z değerleri bir sonraki adımda yerine konulur.

Gauss Seidel Yöntemi

Soru2:

$$5x+3y+2z=8$$

$$3x-2y-4z=16$$

$$-4x+5y+3z=20$$

denklemlerini Jacobi İterasyon yöntemiyle iterasyonda çözünüz.

$$\begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix}$$

başlangıç koşuluyla 2

$$\begin{bmatrix} 5 & 3 & 2 \\ -4 & 5 & 3 \\ 3 & -2 & -4 \end{bmatrix} * \begin{bmatrix} x \\ y \\ z \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 8 \\ 20 \\ 16 \end{bmatrix}$$

Gauss Seidel Yöntemi

$$x=(8-3y-2z)/5$$

$$y=(20+4x-3z)/5$$

$$z=(3x-2y-16)/4$$

1. İterasyon

$x=0, y=0, z=0$ başlangıç değerleri ilk denklemde yerine yazılır.

$$x=(8-3*0-2*0)/5=1.6$$

İkinci denklemde x yerine 1.6 yazılır.

$$y=(20+4*1.6-3*0)/5=5.28$$

Üçüncü denklemde x yerine 1.6, y yerine 5.28 yazılır.

$$z=(3*1.6-2*5.28-16)/4=-5.44$$

Yeni değerler $x=1.6$ $y=5.28$ $z=-5.44$

Gauss Seidel Yöntemi

$$x=(8-3y-2z)/5$$

$$y=(20+4x-3z)/5$$

$$z=(3x-2y-16)/4$$

2. İterasyon

$x=1.6$. $y=5.28$ $z=-5.44$ ilk denklemde yerine yazılır.

$$x=(8-3*5.28-2*(-5.44))/5=0.608$$

İkinci denklemde x yerine 0.608 yazılır.

$$y=(20+4*0.608-3*(-5.44))/5=7.75$$

Üçüncü denklemde x yerine 0.608, y yerine 7.75 yazılır.

$$z=(3*0.608-2*7.75-16)/4=-7.419$$

Yeni değerler $x=0.608$ $y=7.75$ $z=-7.419$

Gauss Seidel Matlab Çözümü

```
clear all;close all;clc;format('long','g');
fprintf('Gauss Seidel yöntemini kullanarak  $3x-0.1y-0.2z=7.85$     $0.1x+7y-0.3z=-19.3$     $0.3x-0.2y+10z=71.4$  denklemlerinin \n');
fprintf('köklerini bulma -Bitirme şartı x in hata oranı(errorx)<0.01 ise bitir \n');
i=1;
y(i)=0; z(i)=0;x(i)=0;
errorx=9999;
while errorx(i)>=0.01
    x(i+1)=(7.85+0.1*y(i)+0.2*z(i))/3;
    y(i+1)=(-19.3-0.1*x(i+1)+0.3*z(i))/7;
    z(i+1)=(71.4-0.3*x(i+1)+0.2*y(i+1))/10;
    errorx(i+1)=abs(x(i+1)-x(i))/x(i+1)*100;
    errory(i+1)=abs(y(i+1)-y(i))/y(i+1)*100;
    errorz(i+1)=abs(z(i+1)-z(i))/z(i+1)*100;
    i=i+1;
end
disp('x error(%)');
disp([x',errorx'])
disp('y error(%)');
disp([y',errory'])
disp('z error(%)');
disp([z',errorz'])
```

Program Çıktısı

Gauss Seidel yöntemini kullanarak $3x - 0.1y - 0.2z = 7.85$ $0.1x + 7y - 0.3z = -19.3$ $0.3x - 0.2y + 10z = 71.4$ denklemlerinin köklerini bulma -Bitirme şartı x in hata oranı(error_x) <0.01 ise bitir

x	error(%)
0	9999
2.616666666666667	100
2.99055650793651	12.5023499899631
3.00003189791081	0.31584297423301
3.00000035246927	0.00105151459431879

y	error(%)
0	0
-2.79452380952381	-100
-2.49962468480726	-11.7977361365069
-2.49998799235305	-0.014532371631624
-2.50000003575461	-0.000481736055333635

z	error(%)
0	0
7.00560952380953	100
7.00029081106576	0.0759784541430433
6.99999928321562	0.00416468399995072
6.99999998871083	1.00785030896313e-05

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

8.Hafta

TEMEL MATRİS İŞLEMLERİ

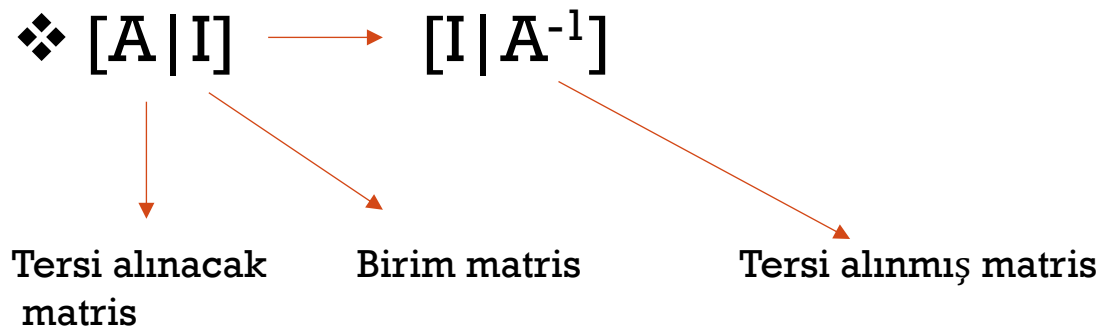
- Matrisin tersi
- Matrisin determinantı
- Matris transpozu
- Matris normları

MATRİSLER

- Matriste yatay yöndeki elemanlar dizisi satır, düşey yöndeki elemanlar dizisi sütun olarak adlandırılır.
- i ve j sırasıyla matrisin “satır” ve “sütun” terimlerini temsil etmektedir. $n \times n$ matrisin $a_{11}, a_{22}, a_{33}, \dots, a_{nn}$ elemanlarından oluşan köşegene matrisin “asal” veya “ana köşegeni” denir.

Matrisin tersi

- ❖ Elementer satır işlemleri uygulanır.
- ❖ Sadece kare matrislerin tersi vardır ancak her kare matrisin de tersi olmayabilir. Mesela bir satırı tamamen 0 dan oluşan matrislerin)
- ❖ Bir matrisin tersiyle çarpımı birim matrisi (I) verir.

Matrisin tersi

Soru 1: $A = \begin{pmatrix} 1 & 2 \\ 3 & 4 \end{pmatrix}$

Çözüm için izlenecek adımlar:

1. Verilen A matrisini birim matrise dönüştürmek için elementer satır işlemleri yapılır.

Köşegen elemanları 1 olmalı

Sıfır olmalı

Sıfır olmalı

$$\left(\begin{array}{cc|cc} 1 & 2 & 1 & 0 \\ 3 & 4 & 0 & 1 \end{array} \right)$$

Matrisin Tersi

- 2. Matrisin sol alt köşesindeki elemanı 0 yapmakla işlemlere başlanır. Bunun için Matrisin 1. satırı -3 ile çarpılıp 2. satırla toplanır.
- Köşegeni 1 yapmak için 2. satır -1/2 ile çarpılır.

$$\left(\begin{array}{cc|cc} 1 & 2 & 1 & 0 \\ 3 & 4 & 0 & 1 \end{array} \right) \xrightarrow{-3S_1+S_2} \left(\begin{array}{cc|cc} 1 & 2 & 1 & 0 \\ 0 & -2 & -3 & 1 \end{array} \right) \xrightarrow{-1/2 S_2} \left(\begin{array}{cc|cc} 1 & 2 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 3/2 & -1/2 \end{array} \right)$$

Matrisin Tersi

- Matrisin sağ üst köşesini 0 yapmak için 2.satır -2 ile çarpılıp 1.satırla toplanır.

$$\left(\begin{array}{cc|cc} 1 & 2 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 3/2 & -1/2 \end{array} \right) \xrightarrow{-2S_2+S_1} \left(\begin{array}{cc|cc} 1 & 0 & -2 & 1 \\ 0 & 1 & 3/2 & -1/2 \end{array} \right)$$

I $A^{-1} = \begin{pmatrix} -2 & 1 \\ 3/2 & -1/2 \end{pmatrix}$

- Birim matrisi yanındaki matris A matrisinin tersini vermektedir.

Matris Kuralları

- ❑ $[A] + [B] = [B] + [A]$
- ❑ $[A]([B] + [C]) = [A][B] + [A][C]$
- ❑ $([A][B])^T = [B]^T \cdot [A]^T$
- ❑ $([A] \cdot [B])^{-1} = [B]^{-1} [A]^{-1}$
- ❑ $\det([A] \cdot [B]) = \det[A] \cdot \det[B]$
- ❑ $\det[A]^T = \det[A]$

Matris Determinantı

Soru2:

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 2 & -1 \\ 3 & 1 & 4 \\ 5 & 0 & 2 \end{bmatrix}$$

matrisin determinantını bulmak için yapılacak işlemler;

$$\begin{bmatrix} 1 & 2 & -1 & 1 & 2 \\ 3 & 1 & 4 & 3 & 1 \\ 5 & 0 & 2 & 5 & 0 \end{bmatrix}$$

Blue arrows (downward diagonal):

- $-1 \times 1 \times 5 = -5$
- $4 \times 0 \times 1 = 0$
- $2 \times 2 \times 3 = 12$

Red arrows (upward diagonal):

- $1 \times 1 \times 2 = 2$
- $3 \times 0 \times -1 = 0$
- $5 \times 2 \times 4 = 40$

$$\det(A) = (2 + 0 + 40) - (-5 + 0 + 12) = 42 - 7 = 35$$

Matrisin Transpozu

❖ $[B]=[A]^T \quad B_{ij}=A_{ji}$

❖ Matrisin satırları sütun haline getirilir.

❖ $A = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 4 & 5 & 6 \end{pmatrix}_{2 \times 3} \quad A^T = \begin{pmatrix} 1 & 4 \\ 2 & 5 \\ 3 & 6 \end{pmatrix}_{3 \times 2}$

Vektör ve Matris Normları

$V=x+3y-2z$ vektöründe $V_1=1, V_2=3, V_3=-2$

1. Euclidian Norm

$$||\{V\}|| = \sqrt{v_1^2 + v_2^2 + v_3^2} = \sqrt{1^2 + 3^2 + (-2)^2} = 3.74$$

2. Uniform(tek biçimli) vektör norm

$$||\{V\}|| = \max |V_i| \quad 1 \leq i \leq n \quad \max |1, 3, 2| = 3$$

3. Frobenius matris norm

$$||\{A\}|| = (\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n a_{ij}^2)^{1/2}$$

4. Uniform matris normu

$$||\{A\}|| = \max(\sum_{j=1}^n |a_{ij}|) \quad 1 \leq i \leq n$$

5. Sütun normu

$$||\{A\}|| = \max(\sum_{i=1}^n |a_{ij}|) \quad 1 \leq j \leq n$$

Vektör ve Matris Normları

Örnek:

$$A = \begin{pmatrix} 1 & -2 & -1 \\ 2 & 3 & -2 \\ 3 & 4 & 5 \end{pmatrix}$$

Frobenius norm:

$$||\{A\}|| = \{1^2 + 2^2 + 3^2 + (-2)^2 + 3^2 + 4^2 + (-1)^2 + (-2)^2 + 5^2\}^{1/2} = 8,54$$

Uniform matris norm:

$$||\{A\}|| = \max\{(1+2+1), (2+3+2), (3+4+5)\} \\ \max(4, 7, 12) = 12$$

Sütün matris norm:

$$||\{A\}|| = \max\{(1+2+3), (2+3+4), (1+2+5)\} \\ \max(6, 9, 8) = 9$$

Matrisler için Matlab Komutları

```
clear all;close all;clc
A=[4 -2 6;1 8 4;-3 -1 5]
fprintf('Matrisin transpozunu almak için kullanılan komut \n');
tranpozA=A'
fprintf('Matrisin determinantını almak için kullanılan komut \n');
determinantA=det(A)
fprintf('Matrisin tersini almak için kullanılan komut \n');
tersiA=inv(A)
```

Program Çıktısı

A =

4	-2	6
1	8	4
-3	-1	5

Matrisin transpozunu almak için kullanılan komut

tranpozA =

4	1	-3
-2	8	-1
6	4	5

Matrisin determinantını almak için kullanılan komut

determinantA =

348

Matrisin tersini almak için kullanılan komut

tersiA =

0.126436781609195	0.011494252873563	-0.160919540229885
-0.048850574712644	0.109195402298851	-0.028735632183908
0.066091954022989	0.028735632183908	0.097701149425287

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

9.Hafta

LU AYRIŞTIRMA YÖNTEMİ

LU AYRIŞTIRMA YÖNTEMİ

LU ayrıştırma yöntemi kısaca;

$$[a][x] = [b]$$

olarak gösterilen doğrusal denklem sisteminin çözümünde kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde, $[b]$ eşitlik vektörü üzerinde değişiklik yapılmadan sadece, katsayılar matrisi üzerinde işlemler yapılarak çözüme ulaşılmaya çalışılır. Yöntemde, $[a]$ katsayılar matrisidir. Büyük A şeklinde de gösterilir $[A]$. Alt üçgen matris $[L]=[l]$ ve üst üçgen matris $U=[u]$ olarak iki ayrı çarpan matrise ayrılır. Bu durumda $[a]$

$$A = [a] = [l][u] = LU$$

olarak ifade edilir. Böylece denklem sisteminin tamamı göz önüne alındığında;

$$LU[x] = [l][u][x] = [b]$$

LU AYRIŞTIRMA YÖNTEMİ

- L ve U matrislerini bulmak için farklı metotlar tercih edilebilir.
- Örneğin bir önceki konuda anlatılan, üst üçgen(Upper triangler matrix) veya alt üçgen matrisin (Lower triangler matrix) oluşturulmasını temel alarak sistemi çözümleyen elementer matris işlemleri, L ve U matrislerini bulmak içinde kullanılabilir.

Soru 1: $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & -1 & 4 \\ -1 & 2 & 1 \end{pmatrix}$ matrisini LU ayrıştırmasına göre çözünüz.

Çözüm için izlenecek adımlar:

1. **adım:** A matrisini satır işlemleri yardımıyla üst üçgen matris haline getirmeliyiz. Böylece LU ayrıştırmasındaki U 'yu bulmuş oluruz.

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & -1 & 4 \\ -1 & 2 & 1 \end{pmatrix}$$

Bu elemanlar sıfır
yapılacak

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & -1 & 4 \\ -1 & 2 & 1 \end{pmatrix} \xrightarrow[\begin{matrix} -2S_1 + S_2 \rightarrow S_2 \\ S_1 + S_3 \rightarrow S_3 \end{matrix}]{\text{}} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 4 & 4 \end{pmatrix} \xrightarrow{4/5S_2 + S_3 \rightarrow S_3} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 0 & 12/5 \end{pmatrix}$$

Üst üçgen matris yani

$$U = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 0 & 12/5 \end{pmatrix} \text{ bulunmuş olur.}$$

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & -1 & 4 \\ -1 & 2 & 1 \end{pmatrix} \xrightarrow[\begin{matrix} -2S_1 + S_2 \rightarrow S_2 \\ S_1 + S_3 \rightarrow S_3 \end{matrix}]{\begin{matrix} S_2 \\ S_3 \end{matrix}} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 4 & 4 \end{pmatrix} \xrightarrow{4/5S_2 + S_3 \rightarrow S_3} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 0 & 12/5 \end{pmatrix}$$

2. Adım: Alt üçgen matrisi bulmak için birim matrise yukarıda yapılan elementer işlemler uygulanır.

$$L = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \longrightarrow \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 2 & 1 & 0 \\ -1 & -4/5 & 1 \end{pmatrix}$$

$$A = L.U \longrightarrow A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 2 & 1 & 0 \\ -1 & -4/5 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 0 & 12/5 \end{pmatrix}$$

LU Ayrıştırma Yöntemi Örnek Soru Çözümü

Soru:
$$\begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 6 & 2 & 8 \\ 4 & 8 & 12 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{Bmatrix} = \begin{Bmatrix} 10 \\ 12 \\ 16 \end{Bmatrix}$$
 denklem sistemlerini LU ayrışımı kullanarak çözünüz.

$$U = \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 6 & 2 & 8 \\ 4 & 8 & 12 \end{pmatrix} \xrightarrow[\begin{matrix} -2R_1 + R_3 \rightarrow R_3 \end{matrix}]{\begin{matrix} -3R_1 + R_2 \rightarrow R_2 \end{matrix}} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 2 & 4 \end{pmatrix} \xrightarrow{2/7R_2 + R_3 \rightarrow R_3} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 0 & -25/7 \end{pmatrix}$$

$$L = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 3 & 1 & 0 \\ 2 & -2/7 & 1 \end{pmatrix}$$

LU Ayırıştırma Yöntemi Örnek Soru Çözümü

Soru:
$$\begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 6 & 2 & 8 \\ 4 & 8 & 12 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{Bmatrix} = \begin{Bmatrix} 10 \\ 12 \\ 16 \end{Bmatrix}$$
 denklem sistemlerini LU ayrışımı

kullanarak çözünüz.

1. adım: L ve U matrisleri bulunur.

$$U = \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 6 & 2 & 8 \\ 4 & 8 & 12 \end{pmatrix} \xrightarrow[\begin{matrix} -2R_1 + R_3 \rightarrow R_3 \end{matrix}]{\begin{matrix} -3R_1 + R_2 \rightarrow R_2 \end{matrix}} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 2 & 4 \end{pmatrix} \xrightarrow{2/7R_2 + R_3 \rightarrow R_3} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 0 & -25/7 \end{pmatrix}$$

$$L = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 3 & 1 & 0 \\ 2 & -2/7 & 1 \end{pmatrix}$$

2. adım:

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 3 & 1 & 0 \\ 2 & -2/7 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 0 & -25/7 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{Bmatrix} = \begin{Bmatrix} 10 \\ 12 \\ 16 \end{Bmatrix}$$

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 3 & 1 & 0 \\ 2 & -2/7 & 1 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} k_1 \\ k_2 \\ k_3 \end{Bmatrix} = \begin{Bmatrix} 10 \\ 12 \\ 16 \end{Bmatrix}$$

$$\begin{aligned} k_1 &= 10 \\ k_2 &= 12 - 3 \cdot k_1 = -18 \\ k_3 &= 16 - 2 \cdot k_1 + 2/7 \cdot k_2 = -0.5714 \end{aligned}$$

$$\begin{Bmatrix} 10 \\ -18 \\ -0.51714 \end{Bmatrix}$$

$$\begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 0 & -25/7 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{Bmatrix} = \begin{pmatrix} 10 \\ -18 \\ -0.51714 \end{pmatrix}$$

$$2*X+3*Y+4*Z=10$$

$$X=0.9775$$

$$-7*Y-4*Z=-18$$

$$Y=2.4886$$

$$-25/7*Z=-0.51714$$

$$Z=0.1448$$

Matlab İçin Örnek Soru Çözümü

Soru: $[A]=[L].[U]$

$$[A]\{x\}=\{b\}$$

$$[L][U]\{x\}=b$$

$$[U]\{x\}=\{d\}$$

$$[L]\{d\}=\{b\}$$

Yukarıda verilen önermelere aşağıdaki denklem sistemini LU ayrışımı kullanarak Matlabda çözünüz

Matlab İçin Örnek Soru Çözümü

SORU:
$$\begin{pmatrix} 3 & -0.1 & -0.2 \\ 0.1 & 7 & -0.3 \\ 0.3 & -0.2 & 10 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{Bmatrix} = \begin{pmatrix} 7.85 \\ -19.3 \\ 71.4 \end{pmatrix}$$
 denklem sistemini LU ayrışımı

kullanarak Matlabda çözünüz.

Matrisler için Matlab Komutları

```
clear all;close all;clc
A=[3 -0.1 -0.2;0.1 7 -0.3;0.3 -0.2 10]
b=[7.85;-19.3;71.4]
[L U]=lu(A)
d=L\b
x=U\d
```

Program Çıktısı

A =

3.0000	-0.1000	-0.2000
0.1000	7.0000	-0.3000
0.3000	-0.2000	10.0000

b =

7.8500
-19.3000
71.4000

L =

1.0000	0	0
0.0333	1.0000	0
0.1000	-0.0271	1.0000

U =

3.0000	-0.1000	-0.2000
0	7.0033	-0.2933
0	0	10.0120

d =

7.8500
-19.5617
70.0843

x =

3.0000
-2.5000
7.0000

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

9.Hafta

LU AYRIŞTIRMA YÖNTEMİ

LU AYRIŞTIRMA YÖNTEMİ

LU ayrıştırma yöntemi kısaca;

$$[a][x] = [b]$$

olarak gösterilen doğrusal denklem sisteminin çözümünde kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde, $[b]$ eşitlik vektörü üzerinde değişiklik yapılmadan sadece, katsayılar matrisi üzerinde işlemler yapılarak çözüme ulaşılmaya çalışılır. Yöntemde, $[a]$ katsayılar matrisidir. Büyük A şeklinde de gösterilir $[A]$. Alt üçgen matris $[L]=[l]$ ve üst üçgen matris $U=[u]$ olarak iki ayrı çarpan matrise ayrılır. Bu durumda $[a]$

$$A = [a] = [l][u] = LU$$

olarak ifade edilir. Böylece denklem sisteminin tamamı göz önüne alındığında;

$$LU[x] = [l][u][x] = [b]$$

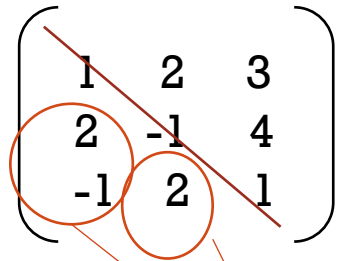
LU AYRIŞTIRMA YÖNTEMİ

- L ve U matrislerini bulmak için farklı metotlar tercih edilebilir.
- Örneğin bir önceki konuda anlatılan, üst üçgen(Upper triangler matrix) veya alt üçgen matrisin (Lower triangler matrix) oluşturulmasını temel alarak sistemi çözümleyen elementer matris işlemleri, L ve U matrislerini bulmak içinde kullanılabilir.

Soru 1: $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & -1 & 4 \\ -1 & 2 & 1 \end{pmatrix}$ matrisini LU ayrıştırmasına göre çözünüz.

Çözüm için izlenecek adımlar:

1. **adım:** A matrisini satır işlemleri yardımıyla üst üçgen matris haline getirmeliyiz. Böylece LU ayrıştırmasındaki U 'yu bulmuş oluruz.

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & -1 & 4 \\ -1 & 2 & 1 \end{pmatrix}$$

Bu elemanlar sıfır
yapılacak

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & -1 & 4 \\ -1 & 2 & 1 \end{pmatrix} \xrightarrow[\begin{matrix} -2S_1 + S_2 \rightarrow S_2 \\ S_1 + S_3 \rightarrow S_3 \end{matrix}]{\text{}} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 4 & 4 \end{pmatrix} \xrightarrow{4/5S_2 + S_3 \rightarrow S_3} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 0 & 12/5 \end{pmatrix}$$

Üst üçgen matris yani

$$U = \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 0 & 12/5 \end{pmatrix} \text{ bulunmuş olur.}$$

$$\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 2 & -1 & 4 \\ -1 & 2 & 1 \end{pmatrix} \xrightarrow[\begin{matrix} -2S_1 + S_2 \rightarrow S_2 \\ S_1 + S_3 \rightarrow S_3 \end{matrix}]{\begin{matrix} S_2 \\ S_3 \end{matrix}} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 4 & 4 \end{pmatrix} \xrightarrow{4/5S_2 + S_3 \rightarrow S_3} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 0 & 12/5 \end{pmatrix}$$

2. Adım: Alt üçgen matrisi bulmak için birim matrise yukarıda yapılan elementer işlemler uygulanır.

$$L = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \longrightarrow \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 2 & 1 & 0 \\ -1 & -4/5 & 1 \end{pmatrix}$$

$$A = L.U \longrightarrow A = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 2 & 1 & 0 \\ -1 & -4/5 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 \\ 0 & -5 & -2 \\ 0 & 0 & 12/5 \end{pmatrix}$$

LU Ayrıştırma Yöntemi Örnek Soru Çözümü

Soru:
$$\begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 6 & 2 & 8 \\ 4 & 8 & 12 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{Bmatrix} = \begin{Bmatrix} 10 \\ 12 \\ 16 \end{Bmatrix}$$
 denklem sistemlerini LU ayrışımı kullanarak çözünüz.

$$U = \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 6 & 2 & 8 \\ 4 & 8 & 12 \end{pmatrix} \xrightarrow[\begin{matrix} -2R_1 + R_3 \rightarrow R_3 \end{matrix}]{\begin{matrix} -3R_1 + R_2 \rightarrow R_2 \end{matrix}} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 2 & 4 \end{pmatrix} \xrightarrow{2/7R_2 + R_3 \rightarrow R_3} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 0 & -25/7 \end{pmatrix}$$

$$L = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 3 & 1 & 0 \\ 2 & -2/7 & 1 \end{pmatrix}$$

LU Ayırıştırma Yöntemi Örnek Soru Çözümü

Soru:
$$\begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 6 & 2 & 8 \\ 4 & 8 & 12 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{Bmatrix} = \begin{Bmatrix} 10 \\ 12 \\ 16 \end{Bmatrix}$$
 denklem sistemlerini LU ayrışımı

kullanarak çözünüz.

1. adım: L ve U matrisleri bulunur.

$$U = \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 6 & 2 & 8 \\ 4 & 8 & 12 \end{pmatrix} \xrightarrow[\begin{matrix} -2R_1+R_3 \rightarrow R_3 \end{matrix}]{\begin{matrix} -3R_1+R_2 \rightarrow R_2 \end{matrix}} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 2 & 4 \end{pmatrix} \xrightarrow{2/7R_2+R_3 \rightarrow R_3} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 0 & -25/7 \end{pmatrix}$$

$$L = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 3 & 1 & 0 \\ 2 & -2/7 & 1 \end{pmatrix}$$

2. adım:

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 3 & 1 & 0 \\ 2 & -2/7 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 0 & -25/7 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{Bmatrix} = \begin{Bmatrix} 10 \\ 12 \\ 16 \end{Bmatrix}$$

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 3 & 1 & 0 \\ 2 & -2/7 & 1 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} k_1 \\ k_2 \\ k_3 \end{Bmatrix} = \begin{Bmatrix} 10 \\ 12 \\ 16 \end{Bmatrix}$$

$$\begin{aligned} k_1 &= 10 \\ k_2 &= 12 - 3 \cdot k_1 = -18 \\ k_3 &= 16 - 2 \cdot k_1 + 2/7 \cdot k_2 = -0.5714 \end{aligned}$$

$$\begin{Bmatrix} 10 \\ -18 \\ -0.51714 \end{Bmatrix}$$

$$\begin{pmatrix} 2 & 3 & 4 \\ 0 & -7 & -4 \\ 0 & 0 & -25/7 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{Bmatrix} = \begin{pmatrix} 10 \\ -18 \\ -0.51714 \end{pmatrix}$$

$$2*X+3*Y+4*Z=10$$

$$X=0.9775$$

$$-7*Y-4*Z=-18$$

$$Y=2.4886$$

$$-25/7*Z=-0.51714$$

$$Z=0.1448$$

Matlab İçin Örnek Soru Çözümü

Soru: $[A]=[L].[U]$

$$[A]\{x\}=\{b\}$$

$$[L][U]\{x\}=b$$

$$[U]\{x\}=\{d\}$$

$$[L]\{d\}=\{b\}$$

Yukarıda verilen önermelere aşağıdaki denklem sistemini LU ayrışımı kullanarak Matlabda çözünüz

Matlab İçin Örnek Soru Çözümü

SORU:
$$\begin{pmatrix} 3 & -0.1 & -0.2 \\ 0.1 & 7 & -0.3 \\ 0.3 & -0.2 & 10 \end{pmatrix} \begin{Bmatrix} X \\ Y \\ Z \end{Bmatrix} = \begin{pmatrix} 7.85 \\ -19.3 \\ 71.4 \end{pmatrix}$$
 denklem sistemini LU ayrışımı

kullanarak Matlabda çözünüz.

Matrisler için Matlab Komutları

```
clear all;close all;clc
A=[3 -0.1 -0.2;0.1 7 -0.3;0.3 -0.2 10]
b=[7.85;-19.3;71.4]
[L U]=lu(A)
d=L\b
x=U\d
```

Program Çıktısı

A =

3.0000	-0.1000	-0.2000
0.1000	7.0000	-0.3000
0.3000	-0.2000	10.0000

b =

7.8500
-19.3000
71.4000

L =

1.0000	0	0
0.0333	1.0000	0
0.1000	-0.0271	1.0000

U =

3.0000	-0.1000	-0.2000
0	7.0033	-0.2933
0	0	10.0120

d =

7.8500
-19.5617
70.0843

x =

3.0000
-2.5000
7.0000

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

10.Hafta

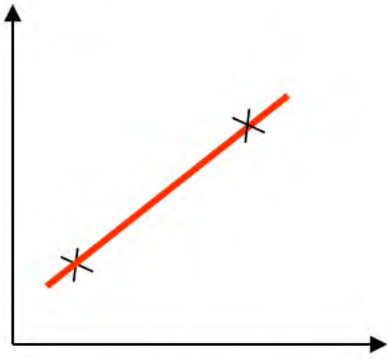
Ara Değer Bulma Yöntemleri

- Newton Interpolasyon Polinomları
- Lagrange Interpolasyon Polinomları

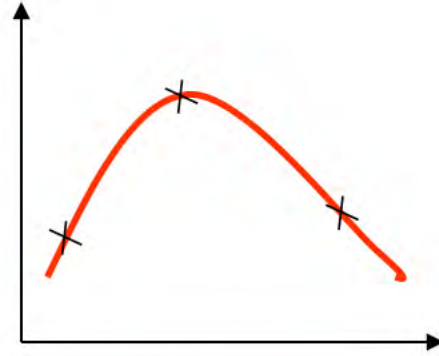
Ara Değer Bulma Yöntemleri

- İnterpolasyon işlemi, **bilinen veri noktaları arasındaki bilinmeyen değerin tahmin edilmesidir** veya verilerin çok hassas olarak bilindiği durumlarda tüm noktalardan geçen eğriyi uydurmaktır.
- Termodinamikte buhar tabloları , Sıcaklık - yoğunluk ilişkileri gibi tablolar için kullanılabilir.
- Polinom İnterpolasyonu: $n+1$ noktadan geçen, n . dereceden polinomun belirlenmesi olarak ifade edilebilir. Bu polinom belirlendikten sonra ara değerler kolaylıkla hesaplanabilmektedir.
- Genellikle tablo halinde verilen değerleri kullanarak tabloda olmayan bir değerin belirlenmesi gerekir.
- İnterpolasyon işleminde bilinmeyen bir $f(x)$ fonksiyonun; $x_0, x_1, x_2, \dots, x_n$ ayrık noktaları için verilen $f(x_0), f(x_1), f(x_2) \dots f(x_n)$ değerlerini kullanarak **bu fonksiyondan daha basit bir $f_i(x)$ interpolasyon fonksiyonu** elde edilir.
- **İnterpolasyon fonksiyonu $f_i(x)$** polinom, trigonometrik, üslü, logoritmik, ya da özel bir fonksiyon olabilir.

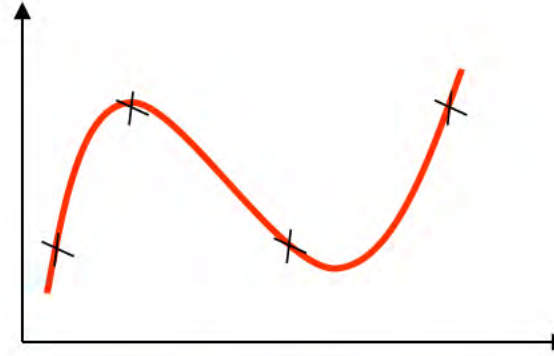
Ara Değer Bulma Yöntemleri

Doğrusal Polinom
1. Dereceden

Parabolik
2. Dereceden

Kübik polinom
3.dereceden

Genel bir yöntem verilmeden önce **1. ve 2. dereceden interpolasyonlar** basit ve sık kullanılmalarından dolayı anlatılmaktadır.

Ara Değer Bulma Yöntemleri

- $n+1$ adet nokta için tüm noktalardan geçen n . dereceden bir polinom vardır.
- Daha sonra bu polinom kullanılarak ara değer hesaplanır.
- $n+1$ veri noktasından geçen n . dereceden bir polinomun çok sayıda ifade ediliş şekli vardır. Bunlardan en çok kullanılan ve bilgisayar uygulamalarına uygun olanları **Newton** ve **Langrange** polinomlarıdır.

Newton'un Bölünmüş Fark Interpolasyon Polinomları

$$P(x)=b_0+b_1(x-x_0)+b_2(x-x_0)(x-x_1)+b_3(x-x_0)(x-x_1)(x-x_2)\dots$$

Soru 1:

x	F(x)
1	0
4	1,38
6	1.79

Yukarıdaki tabloda $F(x)$ fonksiyonunun x değerleri verilmektedir. $F(2)$ için fonksiyonun değerini Newton Interpolasyon Polinomları yöntemi ile bulunuz.

Çözüm:

x	F(x)
1 x_0	0
4 x_1	1,38
6 x_2	1.79

Handwritten calculations for Newton interpolation coefficients:

- $b_0 = 0$ (from the first row)
- $b_1 = \frac{1.38 - 0}{4 - 1} = 0.46$ (using the first two rows)
- $b_2 = \frac{0.205 - 0.46}{6 - 1} = -0.042$ (using the first three rows, where $0.205 = \frac{1.79 - 1.38}{6 - 4}$)

Şimdi yukarda bulunan değerleri Newton İnterpolasyon Polinom formülüne göre yazalım.

$$P(x) = b_0 + b_1(x - x_0) + b_2(x - x_0)(x - x_1) + b_3(x - x_0)(x - x_1)(x - x_2) \dots$$

$$P(x) = 0 + 0.46(x - 1) - 0.042(x - 1)(x - 4)$$

$$P(2) = 0 + 0.46(2 - 1) - 0.042(2 - 1)(2 - 4) = 0.544$$

Soru 2:

x	$F(x)$
3	1
1	-3
5	2
6	4

Yukarıdaki tabloda $F(x)$ fonksiyonunun x değerleri verilmektedir. $F(4)$ için fonksiyonun değerini Newton Interpolasyon Polinomları yöntemi ile bulunuz.

Çözüm:

x	F(x)
3 x_0	1
1 x_1	-3
5 x_2	2
6 x_3	4

Diagram illustrating the calculation of Newton interpolation coefficients b_0, b_1, b_2, b_3 using the data points from the table.

Calculations for b_0 and b_1 :

$$b_0 = \frac{-3-1}{1-3} = 2$$
$$b_1 = \frac{5/4-2}{5-3} = -3/8$$

Calculations for b_2 and b_3 :

$$b_2 = \frac{2-(-3)}{5-1} = 5/4$$
$$b_3 = \frac{3/20-(-3/8)}{6-3} = 7/40$$

Intermediate calculations for b_2 and b_3 :

$$\frac{2-5/4}{6-1} = 3/20$$

Şimdi yukarda bulunan değerleri Newton İnterpolasyon Polinom formülüne göre yazalım.

$$P(x) = b_0 + b_1(x-x_0) + b_2(x-x_0)(x-x_1) + b_3(x-x_0)(x-x_1)(x-x_2) \dots$$

$$P(x) = 1 + 2(x-3) - 3/8(x-3)(x-1) + 7/40(x-3)(x-1)(x-5)$$

$$P(4) = 1 + 2(4-3) - 3/8(4-3)(4-1) + 7/40(4-3)(4-1)(4-5) = 1.35$$

Lagrange İnterpolasyon Polinomları

- Lagrange İnterpolasyon polinomları aşağıdaki denklem ile ifade edilir. Bazı kaynaklarda $f_n(x)$ yerine $P_n(x)$ kullanılır.

$$\Rightarrow f_n(x) = \sum_{i=0}^n L_i(x) f(x_i) \quad \text{Burada} \quad \Rightarrow L_i(x) = \prod_{\substack{j=0 \\ j \neq i}}^n \frac{x - x_j}{x_i - x_j} \quad \begin{array}{l} \Pi = \text{Terimler.} \\ \text{Çarpımı} \end{array}$$

- $n+1$ adet nokta için n . dereceden bir polinom belirlenir.

Lagrange İnterpolasyon Polinomları

➤ Doğrusal 1. derece yani $n=1$ için Lagrange İnterpolasyon Polinomu

$$\Rightarrow f_n(x) = \sum_{i=0}^1 \left(\prod_{\substack{j=0 \\ j \neq i}}^1 \frac{x - x_j}{x_i - x_j} \right) f(x_i) \quad \begin{array}{l} \Rightarrow i=0 \text{ için } j=1 \\ \Rightarrow i=1 \text{ için } j=0 \end{array}$$

$$\Rightarrow f_1(x) = \frac{x - x_1}{x_0 - x_1} f(x_0) + \frac{x - x_0}{x_1 - x_0} f(x_1)$$

Şeklinde elde edilir.

Lagrange İnterpolasyon Polinomları

➤ 2. Dereceden Lagrange İnterpolasyon Polinomu ise

$$\Rightarrow f_n(x) = \sum_{i=0}^2 \left(\prod_{\substack{j=0 \\ j \neq i}}^2 \frac{x - x_j}{x_i - x_j} \right) f(x_i) \quad \begin{array}{l} \Rightarrow i=0 \text{ için } j=1 \text{ ve } 2 \\ \Rightarrow i=1 \text{ için } j=0 \text{ ve } 2 \\ \Rightarrow i=2 \text{ için } j=0 \text{ ve } 1 \end{array}$$

$$\Rightarrow f_2(x) = \frac{(x - x_1)}{(x_0 - x_1)} \frac{(x - x_2)}{(x_0 - x_2)} f(x_0) + \frac{(x - x_0)}{(x_1 - x_0)} \frac{(x - x_2)}{(x_1 - x_2)} f(x_1) + \frac{(x - x_0)}{(x_2 - x_0)} \frac{(x - x_1)}{(x_2 - x_1)} f(x_2)$$

Sorul:

x	1	2	3	5	6
f(x)	4.75	4	5.25	19.75	36

Soruyu, $f(4)$ değerine göre lagrange interpolasyon polinomlarını kullanarak çözün.

a) 1. derece için ($x_0=3, x_1=5$)

b) 2. derece için ($x_0=2, x_1=3, x_2=5$)

$$a) \Rightarrow f_1(x) = \frac{x - x_1}{x_0 - x_1} f(x_0) + \frac{x - x_0}{x_1 - x_0} f(x_1)$$

$$f_1(x) = \frac{x-5}{3-5} f(3) + \frac{x-3}{5-3} f(5) \quad f(4) \text{ değerini hesaplamak için } x=4 \text{ yazılır.}$$

$$f_1(4) = \frac{4-5}{3-5} 5.25 + \frac{4-3}{5-3} 19.75$$

$$f_1(4) = 12.5$$

b) 2. derece için yani $n=2$ için ($x_0=2, x_1=3, x_2=5$)

$$\Rightarrow f_2(x) = \frac{(x-x_1)}{(x_0-x_1)} \frac{(x-x_2)}{(x_0-x_2)} f(x_0) + \frac{(x-x_0)}{(x_1-x_0)} \frac{(x-x_2)}{(x_1-x_2)} f(x_1) + \frac{(x-x_0)}{(x_2-x_0)} \frac{(x-x_1)}{(x_2-x_1)} f(x_2)$$

$$f_2(x) = \frac{(x-3)(x-5)}{(2-3)(2-5)} f(2) + \frac{(x-2)(x-5)}{(3-2)(3-5)} f(3) + \frac{(x-2)(x-3)}{(5-2)(5-3)} f(5)$$

$$f_2(4) = \frac{(4-3)(4-5)}{(2-3)(2-5)} 4 + \frac{(4-2)(4-5)}{(3-2)(3-5)} 5.25 + \frac{(4-2)(4-3)}{(5-2)(5-3)} 19.75$$

$$f_2(4) = 10.5$$

Soru2:

x	2	3	5
f(x)	5	7	8

$x=4$ yani $f(4)$ değerini $n=2$ için lagrange polinomları kullanarak hesaplayınız. Matlab çözümünü gerçekleştiriniz.

$$\Rightarrow f_2(x) = \frac{(x-x_1)}{(x_0-x_1)} \frac{(x-x_2)}{(x_0-x_2)} f(x_0) + \frac{(x-x_0)}{(x_1-x_0)} \frac{(x-x_2)}{(x_1-x_2)} f(x_1) + \frac{(x-x_0)}{(x_2-x_0)} \frac{(x-x_1)}{(x_2-x_1)} f(x_2)$$

$$f_2(x) = \frac{(x-3)(x-5)}{(2-3)(2-5)} f(x_0) + \frac{(x-2)(x-5)}{(3-2)(3-5)} f(x_1) + \frac{(x-2)(x-3)}{(5-2)(5-3)} f(x_2) = \frac{(x-3)(x-5)}{(2-3)(2-5)} 5 + \frac{(x-2)(x-5)}{(3-2)(3-5)} 7 + \frac{(x-2)(x-3)}{(5-2)(5-3)} 8$$

$$f_2(x) = (1.66x^2 - 13.33x + 25) + (3.5x^2 + 24.5x - 35) + (1.33x^2 - 6.66x + 8)$$

$$f_2(x) = \begin{pmatrix} L_0 f(x_0) \\ L_1 f(x_1) \\ L_2 f(x_2) \end{pmatrix} \quad f_2(x) = \begin{pmatrix} 1.66x^2 - 13.33x + 25 \\ -3.5x^2 + 24.5x - 35 \\ 1.33x^2 - 6.66x + 8 \end{pmatrix} \quad \begin{aligned} f_2(x) &= -0.5x^2 + 4.5x - 2 \\ f_2(4) &= -0.5*(4)^2 + 4.5*4 - 2 = 8 \end{aligned}$$

Lagrange Polinomları için Matlab Komutları

```
clear all;close all;clc
xdeger=[2 3 5];
ydeger=[5 7 8];
x=4;
n=length(xdeger);
L=ones(n,n);
for i=1:n
    for j=1:n
        if(i~=j)
            L(i,:)=L(i,:).*(x-xdeger(j))/(xdeger(i)-xdeger(j));
        end
    end
    y=0;
    for i=1:n
        y=y+ydeger(i)*L(i,:);
    end
end
y
```

Program Çıktısı

y =

8 8 8

>>

Lagrange Polinomları için Matlab Komutları

```
clear all;close all;clc
x=[2 3 5];
y=[5 7 8];
n=length(x)
f=zeros(n,n)
for i=1:n
    L=1;
    for j=1:n
        if i~=j
            L=conv(L,poly(x(j)))/(x(i)-x(j));
        end
    end
    f(i,:)=L*y(i);
end
f
P=sum(f)
```

Program Çıktısı

n =

3

f =

0	0	0
0	0	0
0	0	0

f =

1.6667	-13.3333	25.0000
-3.5000	24.5000	-35.0000
1.3333	-6.6667	8.0000

P =

-0.5000	4.5000	-2.0000
---------	--------	---------

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

11.Hafta

Sayısal Türev

- İleri Sonlu Farklar Yöntemi
- Geriye Sonlu Farklar Yöntemi
- Merkezi Sonlu Farklar Yöntemi

Sayısal Türev

- Türev, fiziksel dünyadaki değişimlerin belirlenmesi esasına dayanmaktadır. Newton'un ikinci yasası temel bir örnek olup, bir cismin hızı, konumunun zamana göre değişimiyle ilgilenmektedir. Isı geçişleri, sıcaklık farkındaki değişime bağlı olarak ifade edilir. Bir bobinin uçlarındaki gerilim farkı, üzerinden geçen akımın değişimine göre; bir kondansatörün üzerinden geçen akım ise uçları arasındaki gerilim değişimine göre ifade edilir.

$$V = \frac{dX}{dt}$$

- Türev, bağımlı bir değişkenin bağımsız bir değişkene göre değişme miktarıdır.
- Analitik olarak türev ya da integral almanın mümkün olmadığı yerlerde sayısal türev veya sayısal integral işlemleri kullanılmalıdır. Birçok olayda değişim oranları kullanılır.
- “Sayısal türev”, ayrık verilerle fonksiyonun değişimlerinin hesaplanması işlemidir.

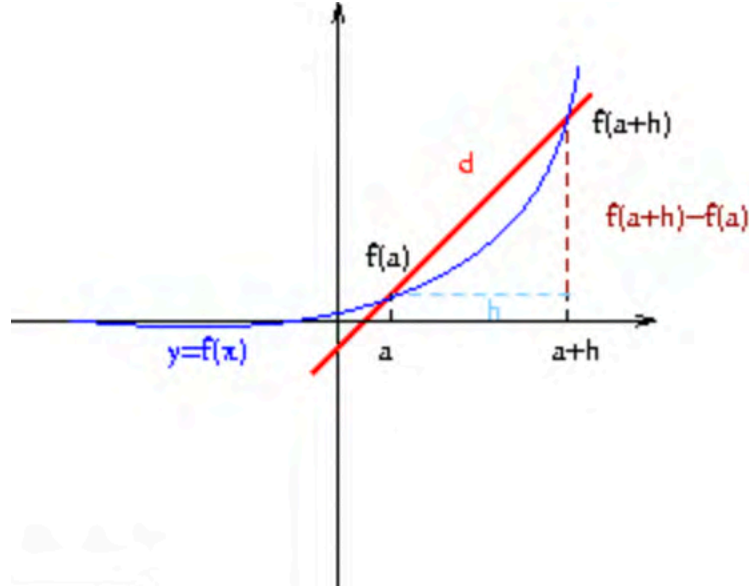
Sayısal Türev

- Geometrik olarak Türev, bir fonksiyona ait eğrinin her hangi bir x noktasındaki yatayla yaptığı açı yada diğer bir ifadeyle x noktasındaki teğetin eğimi olarak görülebilir.
- Eğim biliniyorsa teğet doğrusu kolaylıkla çizilebilir.
- Teğet doğruları bir eğri üzerinde yüksek ve alçak noktaların bulunmasına yardımcı olur.

$\frac{dy}{dx}$, y' , $\frac{df}{dx}$ veya $f'(a)$ ile gösterilen, $x = a$ noktasındaki $y = f(x)$ fonksiyonunun türevi,

$$\left. \frac{dy}{dx} \right|_{x=a} = f'(a) = \lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x) - f(a)}{x - a}$$

Sayısal Türev

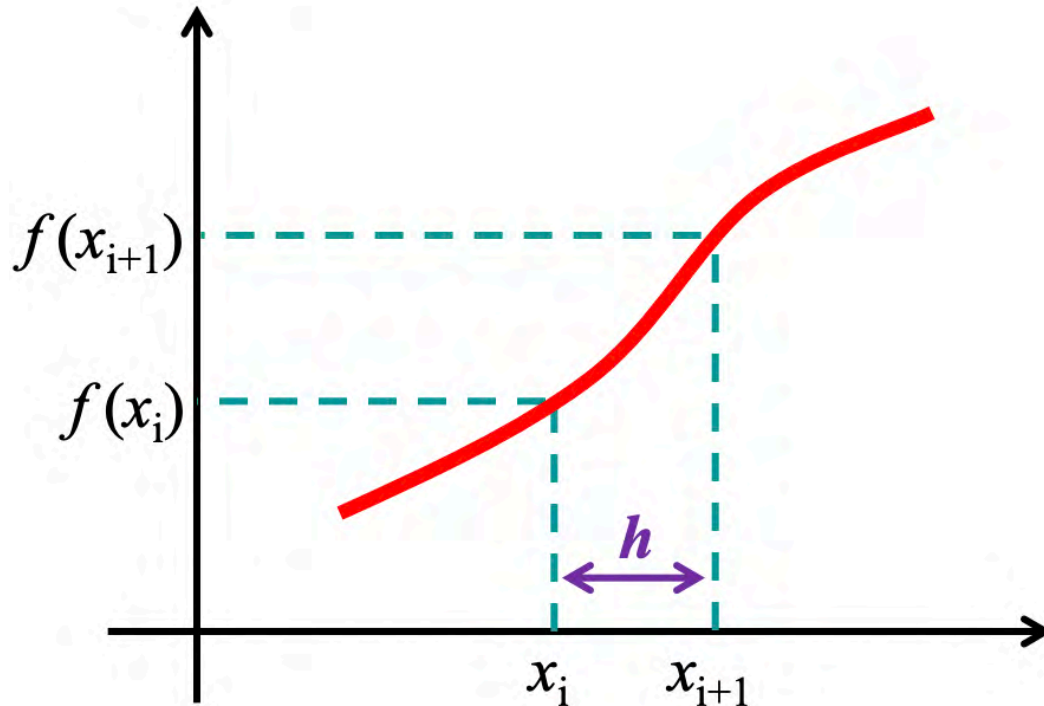
Sayısal türev, bir fonksiyonun bağlı olduğu değişkenlere göre değişim hızının bir ölçüsüdür.

Sayısal Türev

Sayısal türev için;

- Taylor serisi,
- Lagrange polinomu,
- Eğri uydurma
- Interpolasyon,
- Richardson ekstrapolasyonu gibi yöntemler kullanılmaktadır.

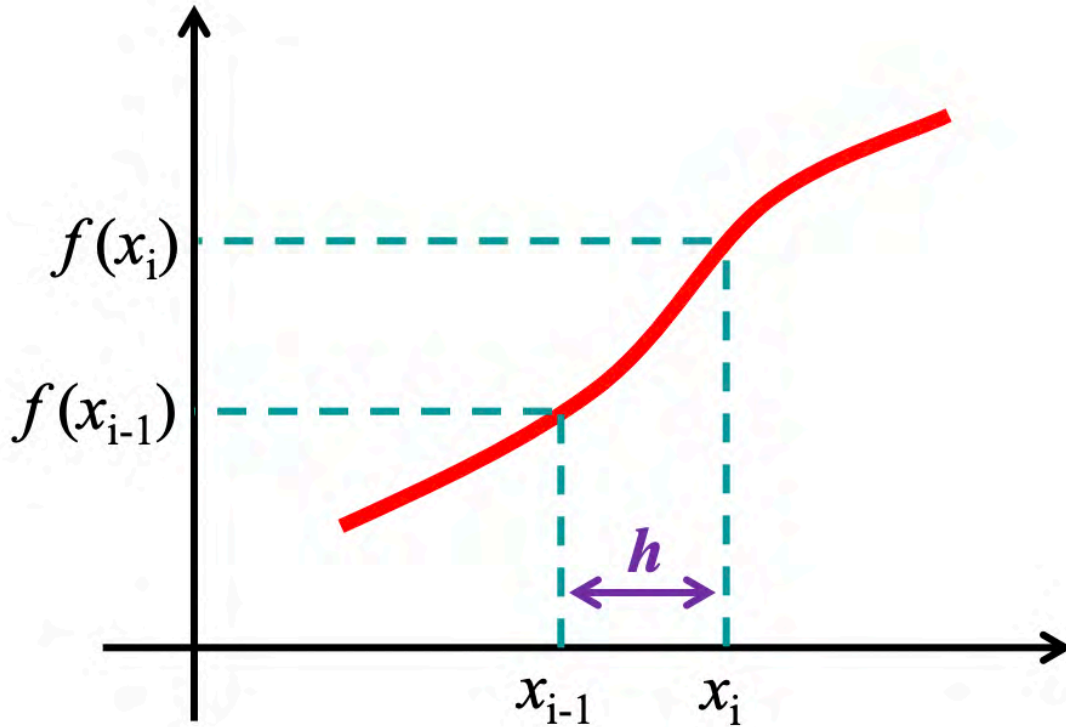
İleri Farklar İle Sayısal Türev

$$f'(x_i) = \frac{\Delta f(x)}{\Delta x} = \frac{f(x_{i+1}) - f(x_i)}{x_{i+1} - x_i}$$

$$f'(x_i) = \frac{\Delta f(x)}{\Delta x} = \frac{f(x_i + h) - f(x_i)}{h}$$

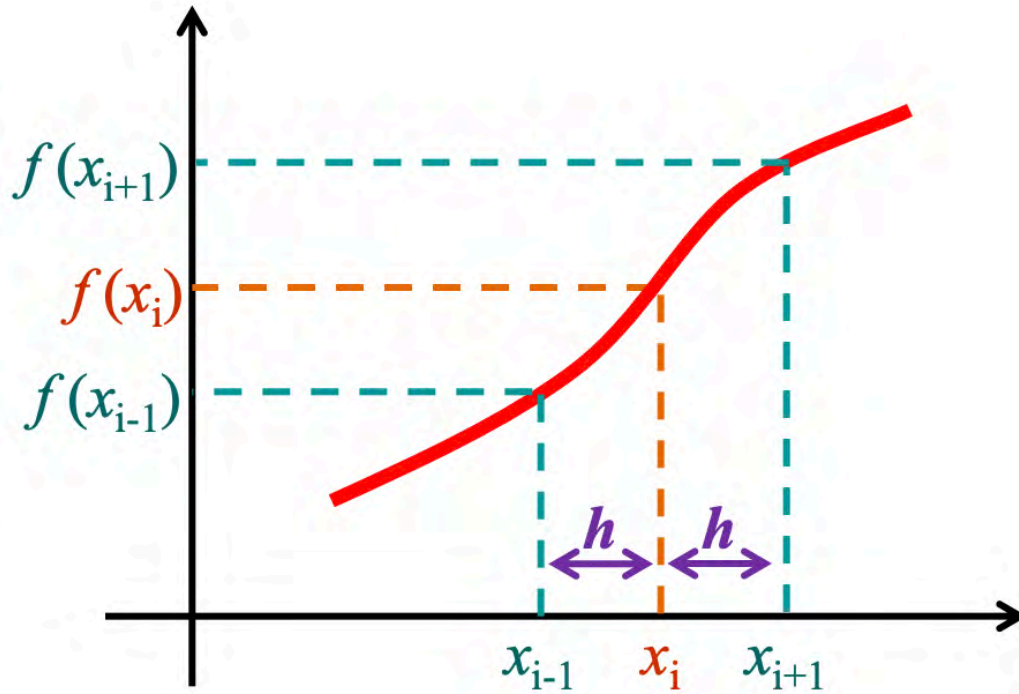
Geri Farklar İle Sayısal Türev

$$f'(x_i) = \frac{\Delta f(x)}{\Delta x} = \frac{f(x_i) - f(x_{i-1})}{x_i - x_{i-1}}$$

$$f'(x_i) = \frac{\Delta f(x)}{\Delta x} = \frac{f(x_i) - f(x_i - h)}{h}$$

Merkezi Farklar İle Sayısal Türev

$$f'(x_i) = \frac{\Delta f(x)}{\Delta x} = \frac{f(x_{i+1}) - f(x_{i-1})}{x_{i+1} - x_{i-1}}$$

$$f'(x_i) = \frac{\Delta f(x)}{\Delta x} = \frac{f(x_i + h) - f(x_i - h)}{2h}$$

Soru 1:

$F(x)=-0.1x^4-0.15x^3-0.5x^2-0.25x+1.2$ fonksiyonunun $x=0.5$ noktasındaki türevini $h=0.5$ adım büyüklüğü için ileri farklar, geri farklar ve merkezi farklar yöntemleri hesaplayınız.

Çözüm:

$F(x)$ fonksiyonunun 1.dereceden türevi:

$$F'(x)=-0.4x^3-0.45x^2-x-0.25$$

$x=0.5$ için değeri

$$F'(0.5)=-0.4(0.5)^3-0.45(0.5)^2-0.5-0.25=-0.9125$$

$h=0.5$ için

$$F(x_{i-1})=F(0) =-0.1(0)^4-0.15(0)^3-0.5(0)^2-0.25(0)+1.2 =1.2$$

$$F(x_i)=F(0.5)=- 0.1(0.5)^4-0.15(0.5)^3-0.5(0.5)^2-0.25(0.5)+1.2 =0.925$$

$$F(x_{i+1})=F(1)= - 0.1(1)^4-0.15(1)^3-0.5(1)^2-0.25(1)+1.2 =0.2$$

İleriye doğru bölünmüş fark:

$$F'(0.5) \cong \frac{f(\mathbf{x}_{i+1}) - f(\mathbf{x}_i)}{\underbrace{x_{i+1} - x_i}_h} = \frac{0.2 - 0.925}{0.5} = -1.45$$

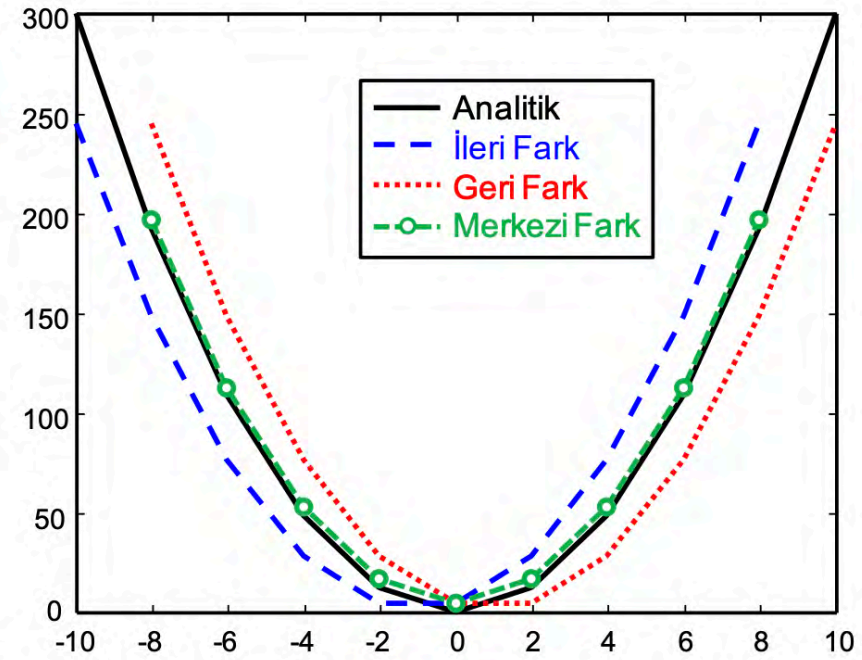
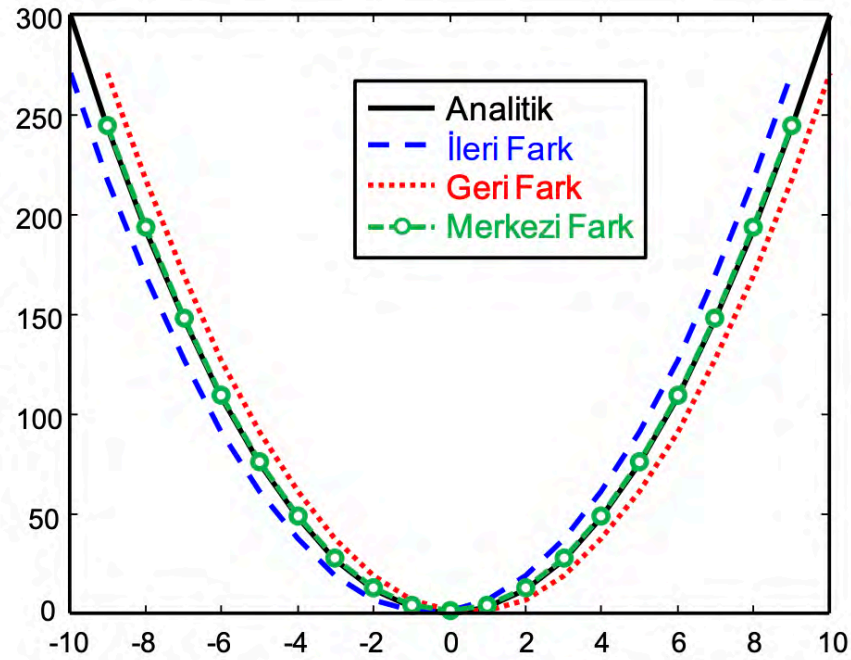
Geriye doğru bölünmüş fark:

$$F'(0.5) \cong \frac{f(\mathbf{x}_i) - f(\mathbf{x}_{i-1})}{\underbrace{x_i - x_{i-1}}_h} = \frac{0.925 - 1.2}{0.5} = -0.55$$

Merkezi bölünmüş fark:

$$F'(0.5) \cong \frac{f(\mathbf{x}_{i+1}) - f(\mathbf{x}_{i-1})}{\underbrace{x_{i+1} - x_{i-1}}_{2h}} = \frac{0.2 - 1.2}{1} = -1$$

Herhangi bir f fonksiyonunun farklı h değerlerine göre sayısal türev grafikleri aşağıda verilmektedir.

Soru 2:

x	F(x)
1.0	0.7651977
1.3	0.6200860
1.6	0.4554022
1.9	0.2818186
2.2	0.1103623

Yandaki tabloda verilen noktalardan geçen interpolasyon polinomunu ileri farklar yöntemi ile bulunuz.

Çözüm:

$$\Delta y_0 = \frac{y_1 - y_0}{x_1 - x_0} = \frac{0.6200860 - 0.7651977}{1.3 - 1.0} = -0.4837057$$

$$\Delta y_1 = \frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1} = \frac{0.4554022 - 0.6200860}{1.6 - 1.3} = -0.5489460$$

$$\Delta y_2 = \frac{y_3 - y_2}{x_3 - x_2} = \frac{0.2818186 - 0.4554022}{1.9 - 1.6} = -0.5786120$$

$$\Delta y_3 = \frac{y_4 - y_3}{x_4 - x_3} = \frac{0.1103623 - 0.2818186}{2.2 - 1.9} = -0.57152100$$

Matlab ile Sayısal Türev Alma

Diff komutu tanımlanan denklemin türevini alır.

`diff(denklem)`

`Diff(denklem,değişken)` şeklinde kullanılır

```
clear all;close all;clc;
fprintf('f(x)=x^2 fonksiyonun türevini alma \n');
syms x      %sembol tanımlama
diff(x^2) %diff komutu ile sembolik türev alma
```

```
>> ans=
      2*x
```

```
clear all;close all;clc;
fprintf('f(x)=sin(2xt) fonksiyonun türevini alma \n');
syms x t    %sembollerin tanımlaması
diff(sin(2*x*t),t) %diff komutu sin(2xt)nin t'ye göre türevi
```

```
>> ans=
      2*x*cos(2*t*x)
```

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

12.Hafta

Sayısal Integral

- Trapez(Yamuk) Kuralı
- Simpson Kuralı

Sayısal Integral

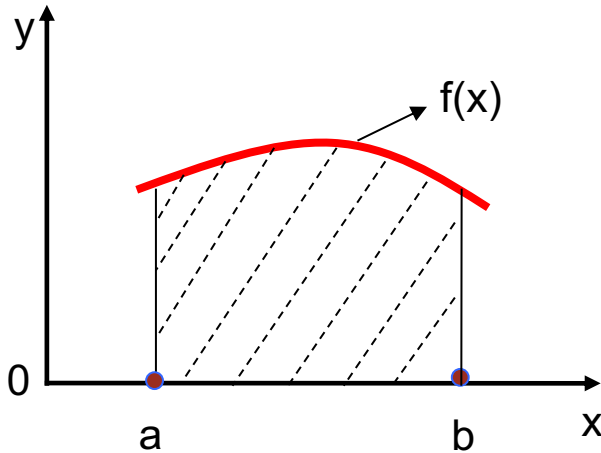
- Sözlük anlamına göre *Integral Almak* ; *Parçaları bir bütün içerisinde bir araya getirmek* ; *Birleştirmek* *Toplam miktarı göstermek* demektir.
- Basit fonksiyonların (**polinom, üstel ve trigonometrik**) integrali **analitik** olarak hesaplanabilir.
- **Fakat integrali zor olan karmaşık yapıdaki fonksiyonların** analitik olarak hesaplanması ya zor ya da imkansızdır.
- Bu gibi durumlarda **Sayısal İntegralden yararlanılır.**

Sayısal Integral

- Sayısal İntegrasyon verilen herhangi bir integralin değerinin yaklaşık olarak bulunmasıdır.

$$\Rightarrow I = \int_a^b f(x) \cdot dx$$

- İntegralin sınırları olan a ve b sayıları **sabit** ve **fonksiyon** bu aralıkta **sürekli** ise integralin sonucu sabit bir sayıdır.

Bu integralin değeri $x=a$ ve $x=b$ doğruları ile $y=f(x)$ eğrisinin altında kalan **alana** eşittir.

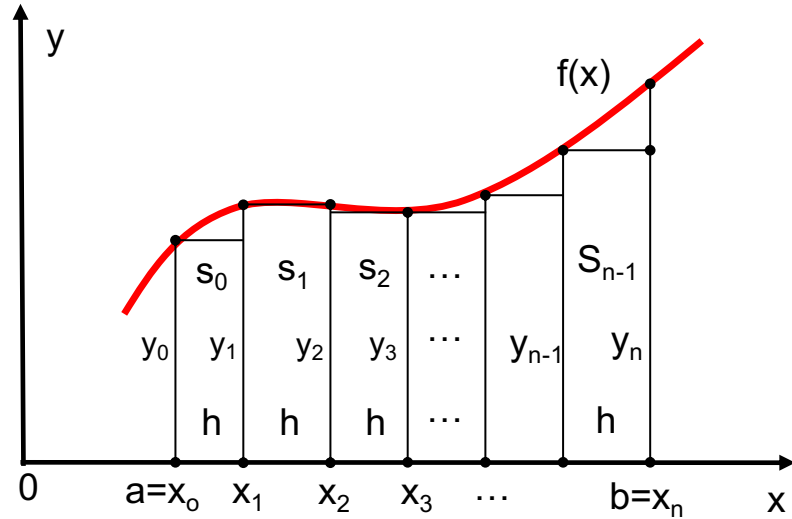
- Sayısal integrasyon **verilen a-b aralığında** **fonksiyon** n parçaya ayrılarak her bir parçanın alanının bulunması yöntemlerini içerir.
- Daha sonra ise **toplam alan** yani **integralin yaklaşık değeri** hesaplanır.

Sayısal Integral

En yaygın olarak kullanılan sayısal integral yöntemleri Newton Cotes formülleridir.

- Dikdörtgenler Yöntemi
- Yamuk (Trapez) Yöntemi
- Simpson Yöntemi

Dikdörtgenler Yöntemi

a ve b arasını n adet çubuk ile böldüğümüzde oluşan dikdörtgenlerin alanının hesaplanması amaçlanır.

$$y_0 = f(x_0) \quad \text{ve} \quad y_n = f(x_n)$$

$$s_0 = h \cdot y_0 = h \cdot f(x_0)$$

$$s_1 = h \cdot y_1 = h \cdot f(x_1)$$

$\vdots$

$$s_{n-1} = h \cdot y_{n-1} = h \cdot f(x_{n-1})$$

$$\Rightarrow S = h \sum_{k=0}^{n-1} y_k$$

$$\Rightarrow h = \frac{x_n - x_0}{n}$$

Dikdörtgenler Yöntemi

Soru 1: $\int_1^8 \frac{x+2}{x^2+2} \cdot dx$ İntegralini $n=6$ için dikdörtgenler yöntemini kullanarak bulunuz.

I. Basamak $x_n=8$ ve $x_0=1$ $f(x) = \frac{x+2}{x^2+2} \Rightarrow h = \frac{x_n - x_0}{n} = \frac{8-1}{6} = 1,16666$

II. Basamak

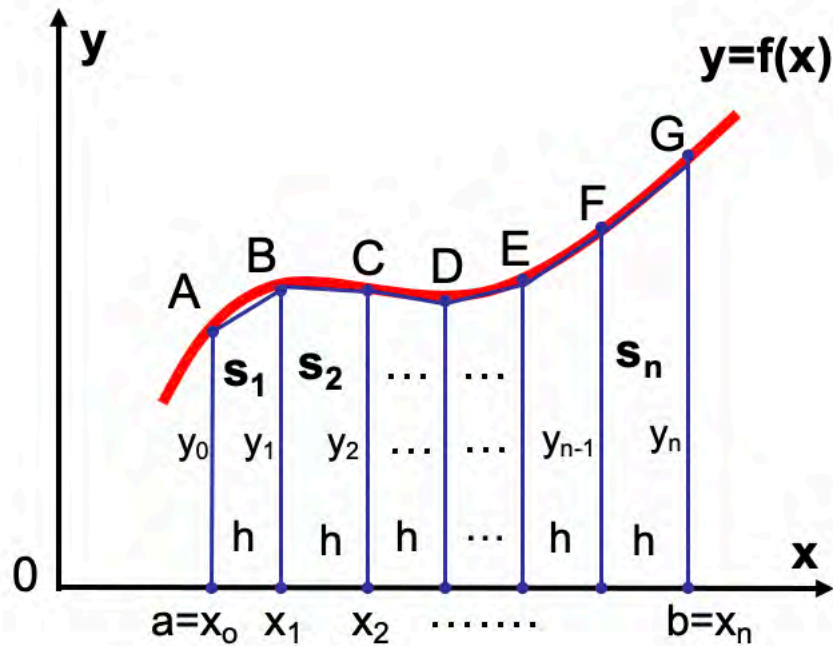
k	x_k	$f(x_k)$
0	1	1
1	2,16666	0,6224
2	3,3333	0,4068
3	4,5	0,2928
4	5,6667	0,2247
5	6,833	0,1814
6	8	0,1515

$$\begin{aligned}\Rightarrow S &= h \sum_{k=0}^{n-1} y_k \\ &= 1,16666 \left[\sum_{k=0}^5 f(x_k) \right] \\ &= 3,182765\end{aligned}$$

Trapez(Yamuk) Yöntemi

$$I = \int_a^b f(x) \cdot dx \quad \text{İntegralini } [a,b] \text{ aralığında } n \text{ eşit parçaya ayıralım.}$$

Her bölme noktasından dikler çıkılır, bu dikler ile $f(x)$ eğrisinin kesiştiği noktalar birer doğru ile birleştirilir. Bu durumda n adet yamuk elde edilir.

x_0ABx_1 yamuğunun alanı

$$S_1 = (1/2) \cdot h \cdot (y_0 + y_1)$$

$$S_2 = (1/2) \cdot h \cdot (y_1 + y_2)$$

...

$$S_n = (1/2) \cdot h \cdot (y_{n-1} + y_n)$$

Trapez(Yamuk) Yöntemi

Toplam Alan

$$S=S_1+S_2+...+S_n$$

$$S=(1/2) \cdot h \cdot (y_0+y_1)+...+(1/2) \cdot h \cdot (y_{n-1}+y_n)$$

$$S=(1/2) \cdot h \cdot (y_0+2y_1+2y_2+...+2y_{n-1}+y_n)$$

$$S=h \cdot ((y_0+y_n)/2+y_1+y_2+...+y_{n-1})$$

$$\Rightarrow S = h \cdot \left(\frac{y_0 + y_n}{2} + \sum_{i=1}^{n-1} y_i \right) \quad \begin{array}{ll} y_0=f(x_0) & y_n=f(x_n) \\ x_0=a & x_n=b \end{array}$$

$$\Rightarrow h = \Delta x = \frac{x_n - x_0}{n} \quad \text{olarak yeniden düzenlersek}$$

$$\Rightarrow S = \Delta x \cdot \left(\frac{f(x_0) + f(x_n)}{2} + \sum_{k=1}^{n-1} f(x_0 + k\Delta x) \right) \quad \text{olur}$$

SORU 2: $I = \int_1^2 \left(x + \frac{1}{x}\right)^2 dx$

İntegralini

a) Analitik yoldan hesaplayınız.

b) $n=1$ ve $n=2$ için **Yamuk Yöntemini** kullanarak hesaplayınız.

a) $a=1$ ve $b=2$

$$a) \int_1^2 \left(x + \frac{1}{x}\right)^2 dx = \int_1^2 \left(x^2 + 2 + \frac{1}{x^2}\right) dx = \frac{x^3}{3} + 2x - \frac{1}{x} \Big|_1^2 = \left(\frac{8}{3} + 4 - \frac{1}{2}\right) - \left(\frac{1}{3} + 2 - 1\right) = \mathbf{4.833}$$

b) $n=1$ $h=(b-a)/n=(2-1)/1=1$

$$h \frac{(f(a)+f(b))}{2} = 1 \cdot \frac{(4 + \frac{25}{4})}{2} = \mathbf{5.125}$$

$n=2$ $h=(b-a)/2=0.5$

$$\int_1^{1.5} \left(x + \frac{1}{x}\right)^2 dx + \int_{1.5}^2 \left(x + \frac{1}{x}\right)^2 dx = 0.5 \cdot [f(1) + f(1.5)]/2 + 0.5 \cdot [f(1.5) + f(2)]/2 = \mathbf{4.909}$$

Matlab Çözümü ile Trapez Yöntemi

```
clear all;close all;clc;
fprintf('f(x)=(x+1/x)^2 fonksiyonun trapez yöntemi ile yaklaşık çözümünü bulma\n');
a=1;
b=2;
n=2;
h=(b-a)/n;
toplama=0;
for x=a:h:b-h
    y=(x+1/x)^2;
    toplama=toplama+h/2*((x+1/x)^2+((x+h)+1/(x+h))^2);
end
disp(' toplama');
disp([toplama])
```

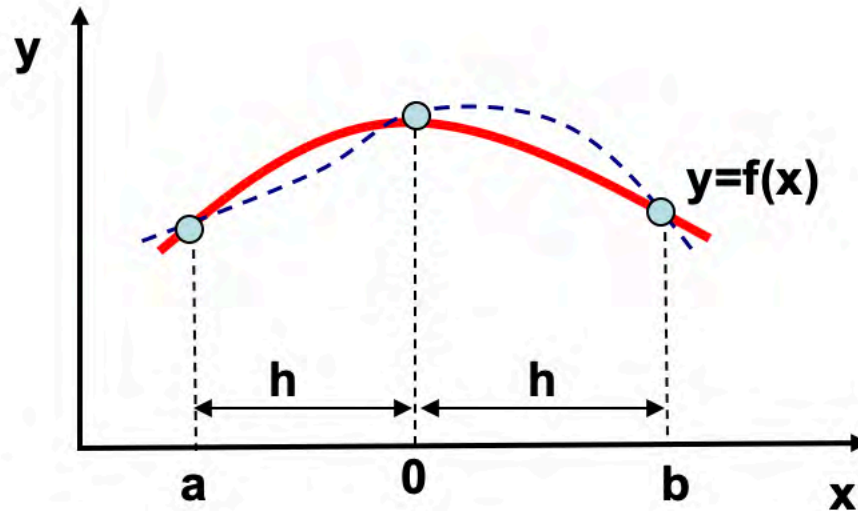
Ekran Çıktısı

```
f(x)=(x+1/x)^2 fonksiyonun trapez yöntemi ile yaklaşık çözümünü bulma  
toplam  
4.9097
```

```
>>
```

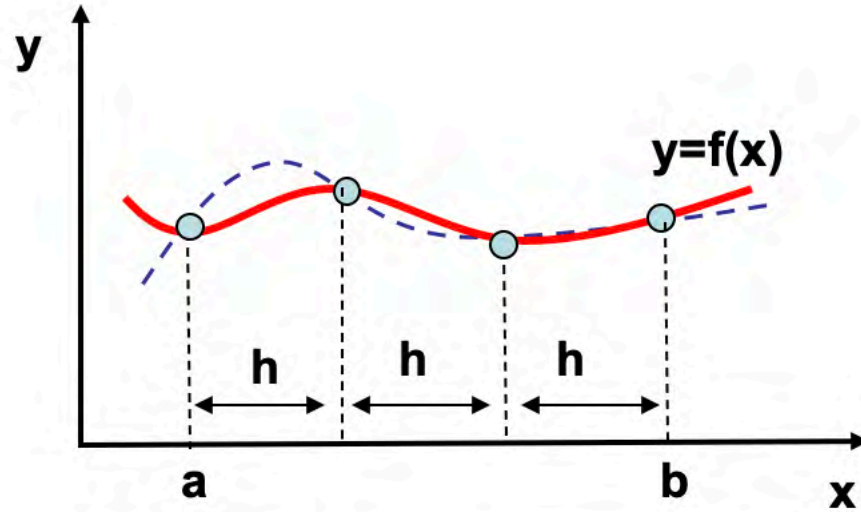
Simpson 1/3 Kuralı

- Yamuk Yönteminde **hatayı azaltmak için** aralık sayısı artırılır.
- İntegrali daha doğru hesaplamanın diğer bir yolu ise **noktaları bir doğru ile birleştirmek yerine** daha **yüksek dereceli polinomlar** kullanmaktır.
- Örneğin, $x=a$ ve $x=b$ noktaları arasında bir nokta daha **varsa** bu üç nokta **2. derece bir polinom** ile birleştirilebilir.

Ya da $x=a$ ve $x=b$ arasında eşit aralıklı iki nokta varsa bu dört nokta

3. derece bir polinom ile birleştirilebilir.

$$S=(b-a) \cdot \frac{f(a)+4f\left(\frac{a+b}{2}\right)+f(b)}{6}$$

Hem 2. dereceden hem de 3. dereceden polinomlar altında kalan alanları veren formüllere SIMPSON Kuralları denilir.

SORU 3: $I = \int_{-1}^3 (x^3 + 1) dx$

İntegralini

a) Analitik yoldan hesaplayınız.

b) $n=1$ ve $n=2$ için Simpson 1/3 Yöntemini kullanarak hesaplayınız.

a) $a=-1$ ve $b=3$

a) $\int_{-1}^3 (\frac{x^4}{4} + x) = (\frac{3^4}{4} + 3) - (\frac{1^4}{4} + (-1)) = \frac{80}{4} + 4 = 24$

b) $n=1$ $(b-a) = (3 - (-1)) = 4$

$$\begin{aligned} \int_{-1}^3 (x^3 + 1) dx &= (b-a) \cdot \frac{f(a) + 4f(\frac{a+b}{2}) + f(b)}{6} \\ &= (3 - (-1)) \cdot \frac{f(-1) + 4f(\frac{-1+3}{2}) + f(3)}{6} \\ &= 4 \cdot \frac{f(-1) + 4f(1) + f(3)}{6} \\ &= 4 \cdot (\frac{0+8+28}{6}) = 24 \end{aligned}$$

$$n=2 \quad h=(b-a)/n=(3-(-1))/2=2$$

$$\int_{-1}^1 (x^3 + 1)dx + \int_1^3 (x^3 + 1)dx$$

$$\begin{aligned} &= \int_{-1}^1 (x^3 + 1)dx = (b-a) \cdot \frac{f(a)+4f\left(\frac{a+b}{2}\right)+f(b)}{6} + \int_1^3 (x^3 + 1)dx = (b-a) \cdot \frac{f(a)+4f\left(\frac{a+b}{2}\right)+f(b)}{6} \\ &= (1-(-1)) \frac{f(-1)+4f\left(\frac{-1+1}{2}\right)+f(1)}{6} + (3-1) \frac{f(1)+4f\left(\frac{3+1}{2}\right)+f(3)}{6} \\ &= 2 \cdot \frac{f(-1)+4f(0)+f(1)}{6} + 2 \cdot \frac{f(1)+4f(2)+f(3)}{6} \\ &= 2 + 22 \\ &= 24 \end{aligned}$$

Matlab ile Çözümü

```
clear all;close all;clc;
fprintf('f(x)=(x^3+1) fonksiyonun Simpson yöntemi ile yaklaşık çözümünü bulma\n');
a=-1;
b=3;
n=2;
h=(b-a)/n;
toplam=0;
for x0=a:h:b-h
    x1=(x0+(x0+h))/2;
    x2=x0+h;
    fx0=(x0^3+1);
    fx1=(x1^3+1);
    fx2=(x2^3+1);
    toplam=toplam+h/6*(fx0+4*fx1+fx2)
end
disp(' toplam');
disp([toplam])
```

Ekran Çıktısı

```
f(x)=(x^3+1) fonksiyonun Simpson yöntemi ile yaklaşık çözümünü bulma
```

```
toplam =
```

```
2
```

```
toplam =
```

```
24
```

```
toplam  
24
```

```
>>
```

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

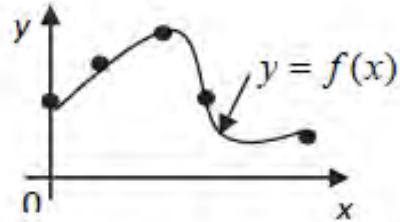
13.Hafta

Eğri Uydurma

- En Küçük Kareler Regresyonu
- Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Regresyon

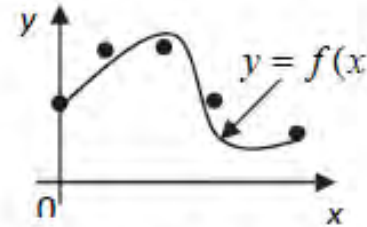
Eğri Uydurma

- Eğri uydurma”, deneysel çalışmalar sonucunda elde edilen her bir x verisine karşılık gelen y verisinin bilinmesi durumunda, bu veriler için en uygun fonksiyonun bulunması yani bir başka deyişle $y = f(x)$ fonksiyonunun bulunması işlemidir.
- Fonksiyon bulunduğunda, fonksiyonun her bir x değeri için $f(x)$ değerini sağlaması istenir.

Şekil 7.1 İnterpolasyon

(Eğri, bütün veri noktalarından geçmektedir.)

Şekil 7.2 Eğri uydurma

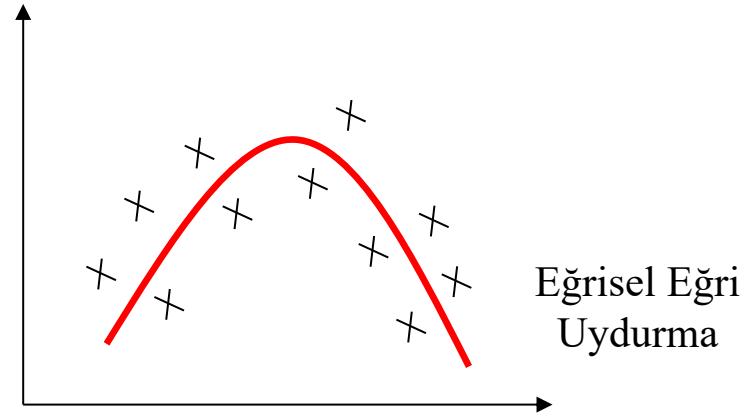
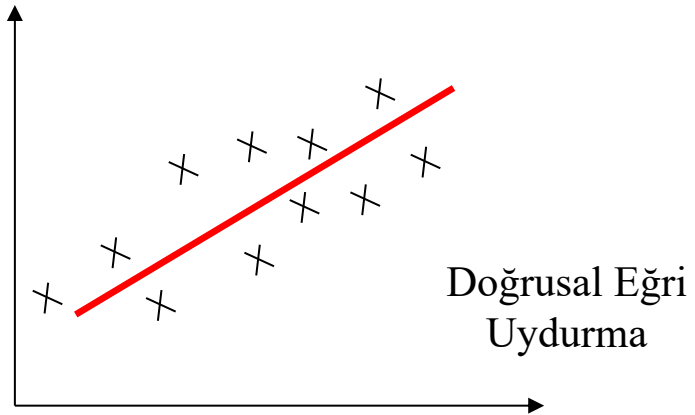
(Eğri, bütün veri noktalarından geçmeyebilir.)

Eğri Uydurma

- Eğer deneysel verilerin değerleri **tam (kesin) doğru değilse** eğri uydurma yaklaşımından yararlanarak ara değerler tahmin edilir.
- Eğri uydurmada **her veri noktasından geçen eğri yerine**, verilerin genel eğilimini gösteren bir eğri tahmin edilir.
- Çünkü deneylerden elde edilen değerler; **ölçme aleti hatası**, **okuma hatası**, **deney şartlarının tam olarak kontrol edilememesi** gibi sebeplerden dolayı kesin doğru değildir.

Eğri Uydurma

- Bu nedenle tüm veri noktalarından geçen interpolasyon yaklaşımı ile elde edilen değerler hatalı olacaktır.
- Eğri uydurmada her bir noktaya uğramayan, verilerin genel eğilimine uyan bir yaklaşım fonksiyonu türetilir.

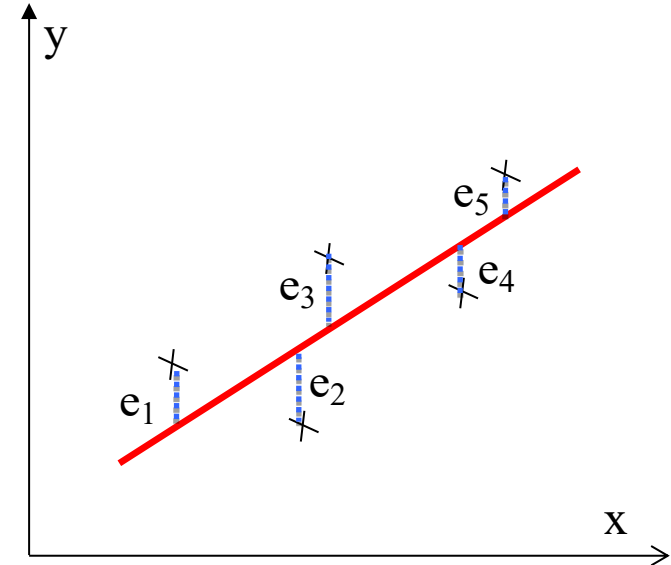

Eğri Uydurma

- Fakat verilerin arasından **çok sayıda Doğru** yada **Eğri** çizilebilir. Bunların hepsi de bu verilerin genel eğilimini göstermektedir denilemez.
- Bu nedenle eğri uydurmada en doğru eğrinin belirlenmesini sağlayan bir **KRİTER**'e ihtiyaç vardır.
- Birçok kriter tanımlanabilir. **Fakat en uygun kriter gerçek veri değeri ile türetilen fonksiyonun değeri arasında kalan hata değerinin kullanılmasıdır.**

Bu kriteri kullanan ve yaygın bir kullanımı olan yöntem '**En Küçük Kareler**' yöntemidir.

e = Hata değeri

En Küçük Kareler Yöntemi

- Çözümü olmayan bir lineer denklem sistemine yaklaşık bir çözüm bulma arayışından bu metot ortaya çıkmıştır.
- En küçük kareler yönteminin en basit örneği bir deney verileri için **doğru uydurmaktır**.
- Deneyler sonucunda $(x_1, y_1), (x_2, y_2) \dots (x_n, y_n)$ değerleri bulunsun. Bu noktalardan geçen en uygun doğrunun denklemi :

$$y = a_0 + a_1 x_1 + e$$

Burada

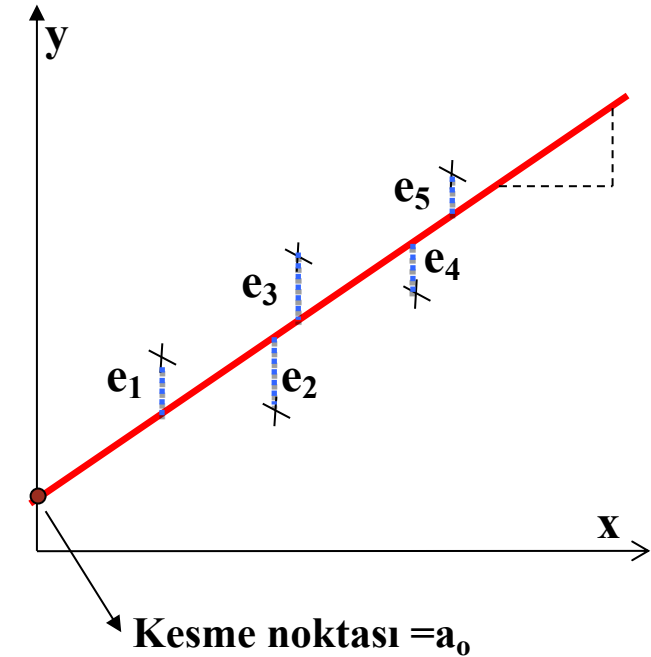
y : Gerçek değer,

x : Bağımsız değişken,

e : Gerçek değer ile tahmin edilen değer arasındaki **hatayı** gösterir.

a₀ : Eğrinin **y** eksenini kesme noktasını ve

a₁ : Eğrinin eğimi gösterir.

Sorul:

$x_1 - x_2 = 4$, $3x_1 + 2x_2 = 1$, $-2x_1 + 4x_2 = 3$ denklemlerinin;

- a) En küçük kareler yöntemi ile yaklaşık çözümünü bulunuz.
- b) En küçük kareler hata vektörü ve hatayı bulunuz.

Çözüm:

1. adım: Denklem sistemleri $Ax=b$ şeklinde yazılır.

$$\begin{bmatrix} 1 & -1 \\ 3 & 2 \\ -2 & 4 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 \\ 1 \\ 3 \end{bmatrix}$$

Sorul:

$$\begin{bmatrix} 1 & -1 \\ 3 & 2 \\ -2 & 4 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 \\ 1 \\ 3 \end{bmatrix}$$

2. adım: $A^T \cdot A \cdot x = A^T b$ denklemin her iki tarafı, A matrisinin transpozu ile çarpılır.

Bunun çözümünde x matrisi $\begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix}$ en küçük kareler çözümünü verir.

$$\underbrace{\begin{bmatrix} 1 & 3 & -2 \\ -1 & 2 & 4 \end{bmatrix}}_{A^T} \underbrace{\begin{bmatrix} 1 & -1 \\ 3 & 2 \\ -2 & 4 \end{bmatrix}}_A \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} = \underbrace{\begin{bmatrix} 1 & 3 & -2 \\ -1 & 2 & 4 \end{bmatrix}}_{A^T} \underbrace{\begin{bmatrix} 4 \\ 1 \\ 3 \end{bmatrix}}_b$$

Sorul:

$$\begin{bmatrix} 14 & -3 \\ -3 & 21 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 \\ 10 \end{bmatrix}$$

$$14x_1 - 3x_2 = 1$$

$$-3x_1 + 21x_2 = 10$$

$$x_1 = 0.178$$

$$x_2 = 0.501$$

$$\begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0.178 \\ 0.501 \end{bmatrix}$$

3. adım: $b - Ax$ en küçük kareler hata vektörünü verir.

$$\begin{aligned} &= \begin{bmatrix} 4 \\ 1 \\ 3 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} 1 & -1 \\ 3 & 2 \\ -2 & 4 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 0.178 \\ 0.501 \end{bmatrix} \\ &= \begin{bmatrix} 4 \\ 1 \\ 3 \end{bmatrix} - \begin{bmatrix} -0.322 \\ 1.526 \\ 1.649 \end{bmatrix} \\ &= \begin{bmatrix} 4.322 \\ -0.540 \\ 1.350 \end{bmatrix} \end{aligned}$$

4. adım: $\|b - Ax\|$ en küçük kareler hatasını verir.

4. adım: $||b - Ax||$ en küçük kareler hatasını verir.

$$\begin{bmatrix} 4.322 \\ -0.540 \\ 1.350 \end{bmatrix}$$

En küçük kareler hatası= $||b - Ax||$

$$\begin{aligned} &= \sqrt{(4.322)^2 + (-0.540)^2 + (1.350)^2} \\ &= 4.56 \end{aligned}$$

Lineer(Doğrusal Regresyon)

Regresyon bir bağımlı değişken ile diğer bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi belirler. Regresyon analizi, bağımsız değişkenlerin bazıları değiştiğinde bağımlı değişkenin nasıl değiştiğinin anlaşılmasıdır. Kısaca iki ya da daha çok nicel değişken arasındaki ilişkiyi ölçmek için kullanılan analiz metodudur.

Lineer(Doğrusal Regresyon)

Bir mühendisin basınç ve sıcaklık, bir ekonomistin gelir ve tüketim miktarı, bir eğitimcinin ise öğrencilerin devamsızlık sayıları ve başarı dereceleri arasındaki ilişkiyi belirlemesi regresyon çalışma alanına girmektedir. Regresyon, iki (ya da daha çok) değişken arasındaki doğrusal ilişkinin fonksiyonel şeklini, biri bağımlı diğeri bağımsız değişken olarak bir doğru denklemi olarak göstermekle kalmaz, değişkenlerden birinin değeri bilindiğinde diğeri hakkında kestirim yapılmasını sağlar.

Lineer(Doğrusal Regresyon)

Regresyonda, değişkenlerden biri bağımlı diğerleri bağımsız değişken olmalıdır. Buradaki mantık eşitliğin solunda yer alan değişkenin sağında yer alan değişkenlerden etkilenmesidir. Sağda yer alan değişkenlerse diğer değişkenlerden etkilenmemektedir. Doğrusal korelasyon ve doğrusal regresyon, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi inceleyen istatistiksel yöntemlerdir. Aralarındaki fark ise; korelasyon, iki değişkenin ne kadar ilişkili olduğunu gösterirken, doğrusal regresyon, iki değişken arasındaki ilişkiye dayanarak bir değişkenin değerini, diğer değişkenden tahmin etmeyi sağlayan bir denklem (model) oluşturmayı içerir.

Doğrusal Olmayan Regresyon

Bir veya birden fazla bağımsız değişkenin bulunduğu deneysel veya gözlemsel verilerin kullanılarak geliştirildiği regresyon analizi türüdür. Logaritmik, üstel ve polinomal modeller olarak incelenmektedirler.

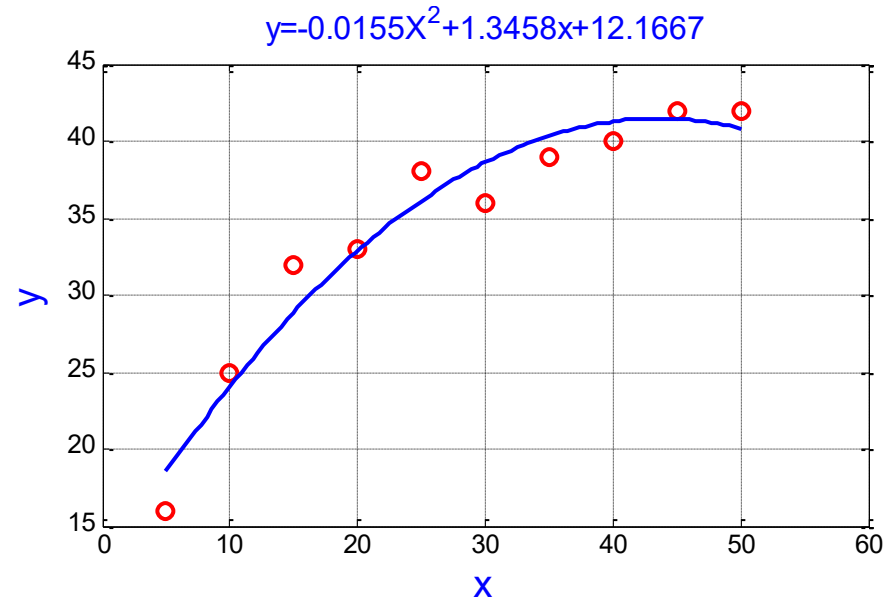
Eğri Uydurma Matlab Çözümü

```
1 - clear all;clc;close all;
2 - x=[5 10 15 20 25 30 35 40 45 50]; y=[16 25 32 33 38 36 39 40 42 42];
3 - a2=polyfit(x,y,2); % 2.dereceden polinomun katsayıları bulunur
4 - disp('a2 Katsayıları:'), disp(a2)
5
6 - xi=linspace(5,50,101); % x aralığı
7 - yi2=polyval(a2,xi); %2.dereceden pol.un aldığı değerler hesaplanıyor
8
9 - plot(x,y,'ro','linewidth',2), hold on % verilen datalar çizdiriliyor
10 - plot(xi,yi2,'b','linewidth',2) % uydurlan eğri çizdiriliyor
11 - grid on
12 - xlabel('x'), ylabel('y'), title('y=-0.0155X^2+1.3458x+12.1667')
```

Command Window

```
a2 Katsayıları:
-0.0155    1.3458    12.1667
```

fx >>

YMH 214 SAYISAL ANALİZ

Dr. Öğretim Üyesi Bihter DAŞ

Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Yazılım Mühendisliği

1

14.Hafta

Differensiyel Denklemlerin Çözümü

- Taylor Serisi
- Euler yöntemi
- Runge Kutta yöntemi

Differensiyel Denklemlerin Çözümü

- Değişen dünyayı tanımlamak için türev içeren denklemler kullanılmaktadır.
- Mühendislik sistemlerinin analizinde ve uygulamalı disiplinlerde türev içeren diferansiyel denklemlerin çözümü büyük öneme sahiptir.
- Bir sınır değer ve/veya başlangıç değer formunda olan bu denklemlerin analitik çözümü çoğu durumda mümkün değildir.
- İstenilen yaklaşık değerde çözümler elde etmek için geliştirilen sayısal yöntemlerin birbirlerine göre avantaj ve dezavantajları vardır.

Taylor Serisi

- Bir fonksiyon sonsuz kere türevlenebilir ise, o fonksiyon seri şeklinde yazılabilmektedir.
- Bir fonksiyonun terimlerinin $x=x_0$ noktadaki türev değerlerinden hesaplanan sonsuz toplamı şeklinde yazılması şeklindeki gösterimi/açılımıdır.

$$F(x) = \underbrace{f(x_0)}_{1. \text{ Terim}} + \underbrace{f'(x_0) \cdot (x-x_0)}_{2. \text{ Terim}} + \underbrace{f''(x_0) \cdot \frac{(x-x_0)^2}{2!}}_{3. \text{ Terim}} + \underbrace{f'''(x_0) \cdot \frac{(x-x_0)^3}{3!}}_{4. \text{ Terim}} + \dots$$

Taylor Serisi

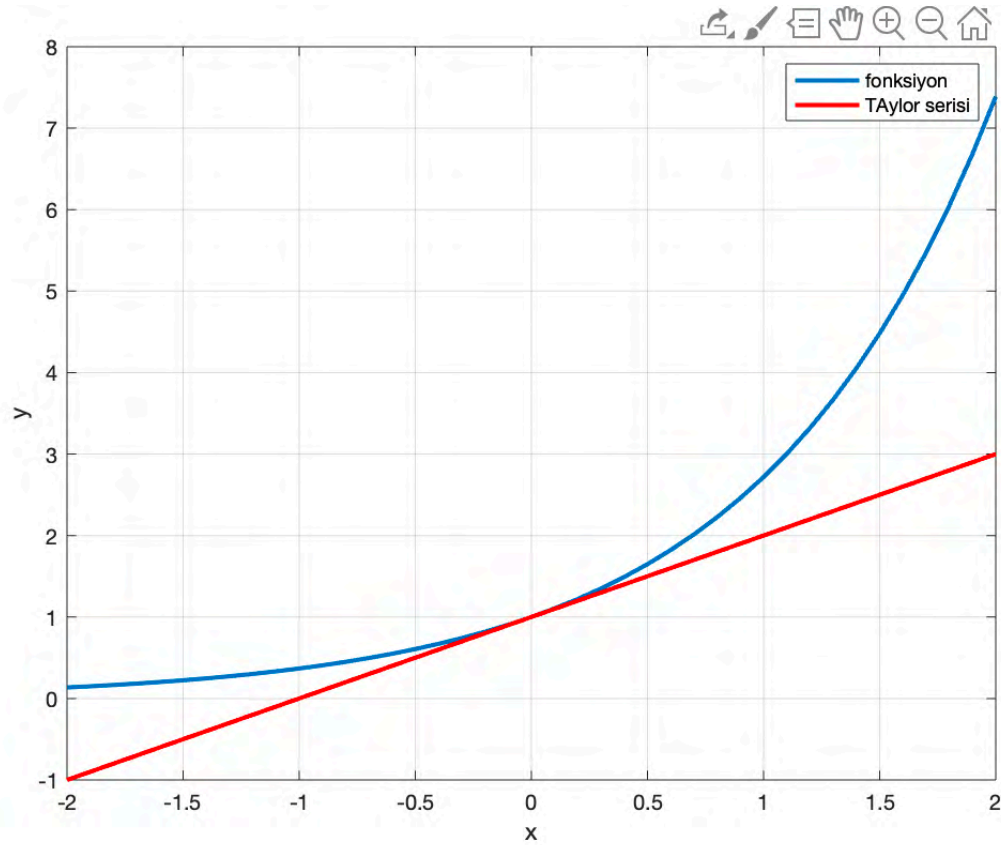
Soru 1 : $f(x)=e^x$ fonksiyonunun $x_0=1$ noktasında taylor serisinin ilk dört terimini yazınız.

$$\begin{aligned} F(x) &= f(1) + f'(1) \cdot (x-1) + f''(1) \cdot \frac{(x-1)^2}{2!} + f'''(1) \cdot \frac{(x-1)^3}{3!} \\ &= e + e(x-1) + e \frac{(x-1)^2}{2} + e \frac{(x-1)^3}{6} \end{aligned}$$

Taylor Serisi için Matlab Çözümü

```
clear all;close all;clc;
x=-2:0.1:2;
y=exp(x);
fig=figure();
set(fig,'color','white')
plot(x,y,'linewidth',2)
grid on
xlabel('x')
ylabel('y')
N=1;
tay=0*y;
for n=0:N
    tay=tay+(x.^n)/factorial(n);
end
hold on
plot(x,tay,'r-','Linewidth',2)
legend('fonksiyon', 'TAylor serisi')
```

Ekran Çıktısı

Euler Yöntemi

- Başlangıç değer problemlerin çözümünde en basit tekniktir.
- Taylor serisinin ilk 2 adımının alınmasıyla oluşturulmuştur.

$$y(x_{i+1}) = y(x_i) + y'(x_i)\Delta x + y''(x_i) \cdot \frac{\Delta x^2}{2!} \dots$$

- Bazı sorularda $y(x_i) = y_i$ $y' = f'(x, y)$ şeklinde karşınıza çıkabilir.

Euler Yöntemi

Soru 1:

$\frac{dy}{dx} - 2y = 1$ $y(0) = 0.5$ başlangıç değer problemini $h = \Delta x = 0.1$ değerini $y(0.2)$ deki çözümünü Euler metodu ile hesaplayınız.

Euler Formülü:

$$y(x_i + \Delta x) = y(x_i) + y'(x_i) \Delta x$$

$$y(0 + 0.1) = y(0) + y'(0) 0.1$$

$$y(0.1) = 0.5 + 2 * 0.1$$

$$y(0.1) = 0.7$$

$$\text{Yeni } x_i = 0.1 \quad y_i = 0.7$$

$$y(0.2) = y(0.1) + y'(0.1) 0.1$$

$$y(0.2) = 0.7 + 2.4 * 0.1$$

$$y(0.2) = 0.7 + 0.24$$

$$y(0.2) = 0.94$$

Euler Yöntemi Matlab Çözümü

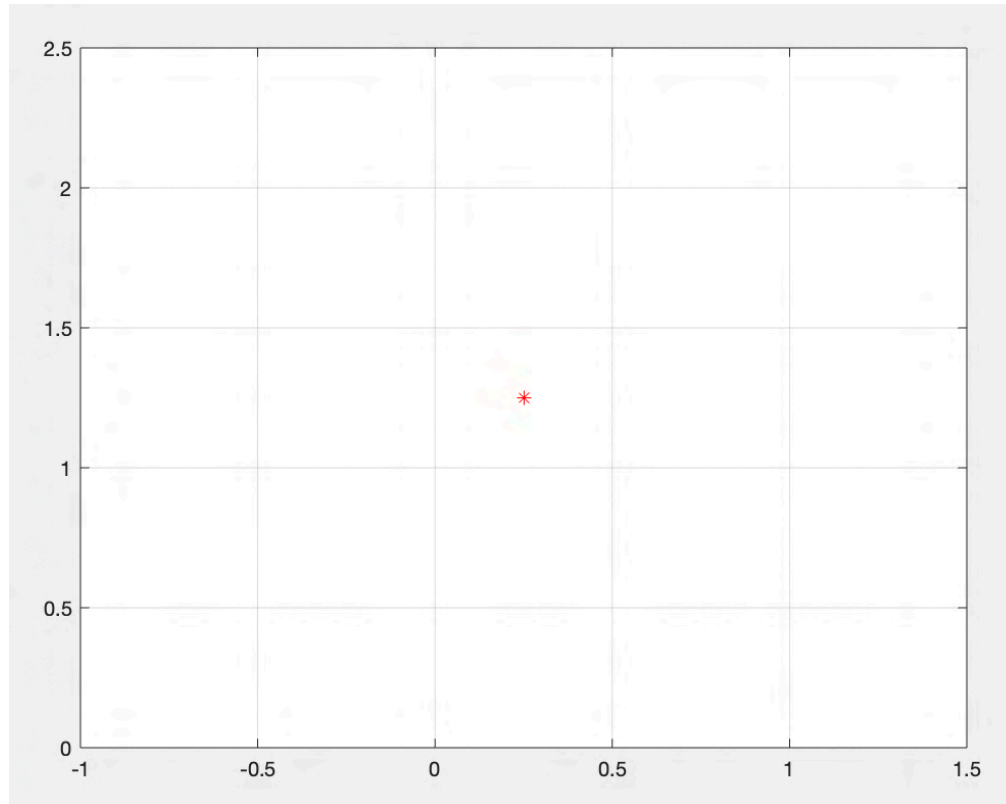
```
clear all;close all;clc;
fprintf('dy/dx+x-y=0 fonksiyonun Euler yöntemi ile yaklaşık çözümünü bulma\n');
a=-1;
h=0.25;
y0=1;
x0=0;
for i=0.0.25:1-0.25
    x1=x0+h;
    s0=-x0+y0;
    y1=y0+h*s0;
    x0=x1;
    y0=y1;
    plot(x0,y0,'--r*');
    hold on
    grid on
end
```


Ekran Çıktısı

$dy/dx+x-y=0$ fonksiyonun Euler yöntemi ile yaklaşık çözümünü bulma

ans =

0.2500

Runge Kutta Yöntemi

- Alman matematikçiler Carl Runge ve Wilhelm Kutta tarafından geliştirilen Runge-Kutta yöntemlerinin formülasyonunda bazı fonksiyonların Taylor seri açılımları kullanılmaktadır.
- Başlangıç değer problemleri için 1. derece adi differensiyel denklemlerin sayısal çözümünde kullanılan bir tekniktir.
- Euler yöntemindeki formülde;

$$y(x_i+1)=y(x_i)+y'(x_i)\Delta x \quad y'(x_i) \text{ yerine } \phi \text{ artış fonksiyonu kullanılır.}$$

$$y(x_i+1)=y(x_i)+ \phi \Delta x$$

Artış fonksiyonu için;

$$k_1=h(fx_0,y_0)$$

$$k_2=hf(x_i+0.5h,y_i+0.5k_1)$$

$$y_1=y_0+k_2$$

$$x_1=x_0+2*h$$

Sorul:

$y' = x + y$ denklemini $y(0)=2$, $h=0.5$ ve $n=2$ için Runge Kutta yöntemiyle hesaplayınız.

- $k_1 = hf(x_0, y_0) = 0.5 \cdot (0 + 2) = 1$
- $k_2 = hf(x_0 + 0.5h, y_0 + 0.5k_1) = 0.5(0 + 0.5 \cdot 0.5, 2 + 0.5 \cdot 1) = 1.375$

$$y_1 = y_0 + k_2 = 2 + 1.375 = 3.375 \quad x_1 = x_0 + h = 0 + 0.5 = 0.5$$

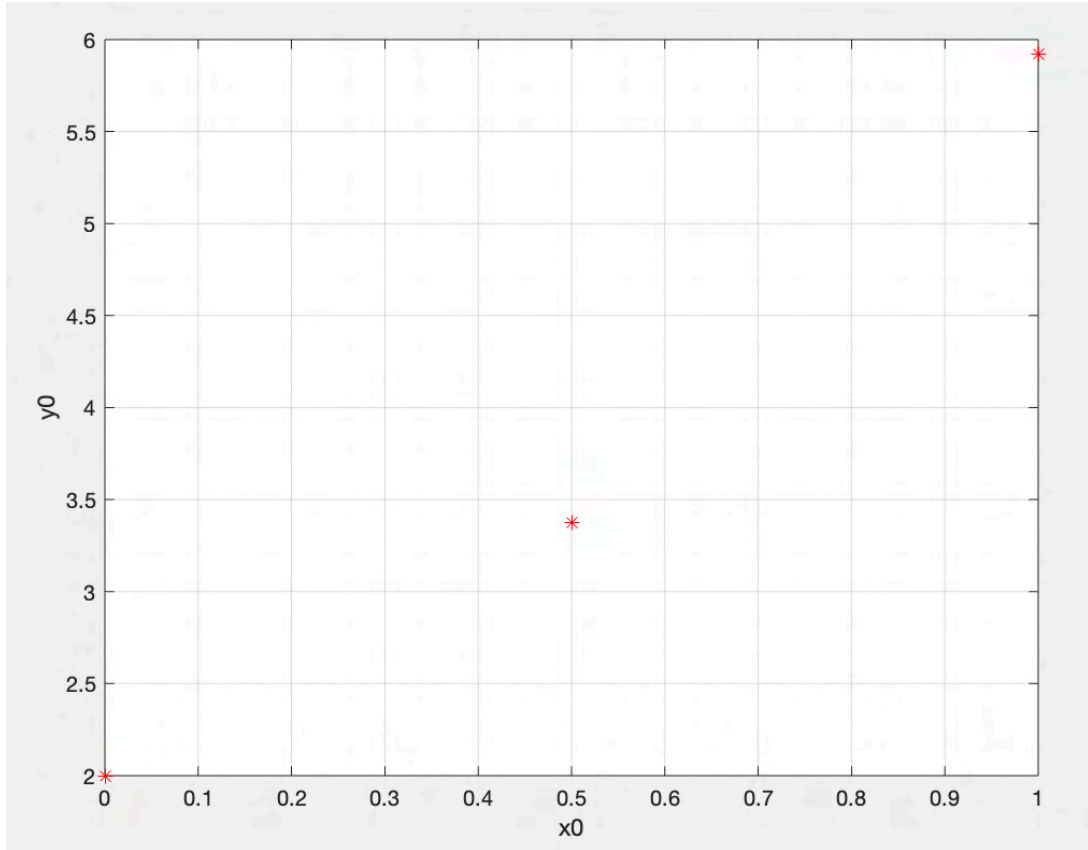
- $k_1 = hf(x_1, y_1)$
- $k_2 = hf(x_1 + 0.5h, y_1 + 0.5k_1)$

$$y_2 = y_1 + k_2$$

Runge Kutta Matlab Çözümü

```
clear all; close all; clc;  
y0=2;  
a=0;  
b=1;  
n=2;  
h=(b-a)/2;  
for x0=0:h:1  
    k1=h*(x0+y0);  
    k2=h*(x0+0.5*h+y0+k1*0.5);  
    y1=y0+k2;  
    plot(x0,y0,'--r*');  
    hold on  
    grid on  
    xlabel('x0');  
    ylabel('y0');  
    y0=y1  
end
```

Ekran Çıktısı

$y_0 =$

3.3750

$y_0 =$

5.9219

$y_0 =$

10.3730

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

1.DERS:5 Mart 2021
Arş. Gör. Alev KAYA

DERS HAKKINDA GENEL BİLGİLER

- Sevgili öğrenciler,
- **Ders sorumlusu: Dr. Öğr. Üyesi Bihter Daş**
- **LAB: Arş. Gör. Alev Kaya**
- Her haftaya ilişkin ders videoları UE sistemine haftalık olarak yüklenecektir.
- Ders ve Lab uygulamaları MATLAB platformunda gerçekleştirilecektir.
- Derse ilişkin sorularınızı UE sistemi üzerinden gönderiniz.

DEĞERLENDİRME

- **VİZE**=(Ödev*0.4+Vize sınavı*0.6)
- **FİNAL**= Çoktan seçmeli ve boşluk doldurmalı sorulardan oluşacaktır.
- **BÜTÜNLEME**=Çoktan seçmeli ve boşluk doldurmalı sorulardan oluşacaktır

DERSİN UYGULAMASI:

1.Hafta: MATLAB Hakkında Genel Bilgiler

Kapsam

- 1-MATLAB nedir?
- 2-Ne işe yarar?
- 3-Mühendislikte nerede, nelerde kullanabiliriz.
- 4-MATLAB nasıl kurulur?

1-MATLAB (MATrix LABoratory) NEDİR?

- **MATLAB**; 1985 yılında **C.B.Moler** (Matematikçi ve bilgisayar programcısı) tarafından geliştirilen bir paket programı,
- **MATrix LABoratory** sözcüklerinin ilk 3 harflerinin birleşimiyle isimlendirilmiştir,
- Matematik ve özellikle **matris tabanlı** matematiksel işlemler için geliştirilmiş.
- **İlk sürüm FORTRAN** dilinde,
- Daha **sonraki yıllarda C diliyle** hazırlanmış,
- **İki sürümü mevcut: a ve b**
- **a: alfa, son sürüm: asıl sürüm**
- **b: beta, ilk çıkan yani tanıtım sürümüdür.**
- 2013 sürümünden bu yana bu görüntüyle çalışıyor.
- Eğer bir kullanıcı programlama dilleri hakkında yeterli bilgisi yoksa MATLAB la başlayabilir!!! (Yazılımcıları kapsamıyor...)

1-MATLAB (MATrix LABoratory) NEDİR?

- Bir çok klasik algoritma, bir komut ile kullanıcıya sunulması(önemli üstünlük),
- Böylece çok sayıda satıra sahip programlar kısalır,
- Algoritmanın sona erme süresi ve hem de bellek ihtiyacı azalır,
- Geleneksel prog. dillerinin aksine programı derleyip(compile) çalıştırabilir,
- Bir dosya(exe) haline getirmeden, yorumlayarak(interpreter) çalıştırır,
- Böylece programın hatalardan arındırılması sürecinde ciddi zaman tasarrufu,
- Program satırları MATLAB' da iki farklı ortamda yazılabilir.
- Birincisi; Command Window: Komut Penceresi ortamında
- İkincisi; MATLAB edit(editör) ortamı olarak adlandırılan 'M file' dosya editörü.

2- MATLAB NE İŞE YARAR?

- Mühendislik alanındaki hesaplamalarda(alg. geliştirmede),
- Sayısal hesaplamalarda[İntegral hesabı, türev alma, matris işlemleri],
- Veri ve fonksiyon çözümlemelerinde,
- Denklem takımlarının çözümü,
- Doğrusal ve doğrusal olmayan diferansiyel denklemlerin çözümü,
- İstatistiksel hesaplamalar ve çözümler,
- Grafik çizimleri(2d,3d),
- Bilgisayar destekli denetim sistemleri,
- Kullanıcı arayüz oluşturmada,
- C,C++,Java,Python,... gibi diğer dillerde yazılmış programlarla birlikte çalışma imkanı sağlar.

3-MÜHENDİSLİKTE NEREDE, NERELEDE KULLANABİLİRİZ

- Matematik,
- Görüntü ve Sayısal İşaret İşleme,Sinyal İşleme,
- Finans ve İstatistik, Optimizasyon
- Yapay Zeka Uygulamalarında,(**Hazır toolbox: araç kutuları mevcut**)
- Yapay Sinir Ağlarında, Bulanık Kontrol
- Genetik Algoritma,
- Veri Analizinde, Grafiklerde,
- Mühendislik,
- Kontrol Sistemleri
- Güç sistemleri ve Filtre dizaynı
- Web sunucusu, Veri tabanı

4-MATLAB NASIL KURULUR (2 seçenekli)

- **1.SEÇENEK: FU LİSANS LI**
- Google ' a: <http://www.firat.edu.tr> yazalım
- Fırat Üniversitesi Anasayfasında '**BİLGİ SİSTEMLERİ**' sekmesine tıklayalım,
- Bilgi Sistemleri sekmesinde '**DOSYA İNDİRME SİSTEMİ**' sekmesine tıklayalım,
- Gelen pencerede Fırat Üniversitesinin lisanslı programları mevcut.
- '**Matlab**' sekmesine tıklayıp işletim sisteminize göre(2014 b ve 2015 a sürümleri)

4-MATLAB NASIL KURULUR

1.SEÇENEK: FU LİSANS LI

Matlab R2015a Windows 32-bit

- **Önemli Not:** Kampüs dışından kullanımda hata alanlar aşağıdaki adımları uygulayınız:
- 1. "C:\Program Files\MATLAB\R2015a\licenses" klasörüne gidiniz
- 2. "network.lic" dosyasını masaüstüne kopyalayınız
- 3. Masaüstündeki "network.lic" dosyasını açınız ve "yazilim_lisans" yazan yeri silip yerine "193.255.124.125" yazınız ve dosyayı kaydediniz.
- 4. Masaüstündeki "network.lic" dosyasını "C:\Program Files\MATLAB\R2015a\licenses" klasörüne kopyalayınız.
- **NOT: LÜTFEN İŞLEM ADIMLARINI OKUYARAK GİDİNİZ. YOKSA İNDİRMEDE SORUN YAŞARSINIZ.**

4-MATLAB NASIL KURULUR

2.SEÇENEK: ONLINE KURULUM

- 1.SEÇENEK: ONLINE 1 AYLIK ÜCRETSİZ DENEME
- Google ' a: ' **Matworks**' yazalım,
- <https://www.mathworks.com> adresine tıklayalım.

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

2.DERS:12 Mart 2021
Arş. Gör. Alev KAYA

GENEL MATLAB ORTAMI

- **ADRES ÇUBUĞU:** MATLAB da çalıştığınız dizini gösterir. Yani çalışmalarımızı tuttuğumuz ve organize edebildiğimiz yer. Herhangi bir çalışma dizininde bir klasör oluşturup adres çubuğuna kopyalayıp «ENTER» larsanız, size artık o çalışma dizini altında ayrı bir yer sunar.
- **CURRENT WINDOW:** Harddiskte kayıtlı dosyaları gösterir. Yani Çalışma Dizindeki bütün dosyaları, komutları, verileri, fonksiyonları, ...bu pencereden görebilirsiniz.
- **WORKSPACE:** MATLAB içerisinde oluşturduğumuz değişkenleri ve aldıkları değerleri hemen inceleyip bu pencerede görebiliriz.
- **COMMAND WINDOW:** Doğrudan komutlarımızı yazdığımız penceredir. MATLAB' ın yorumlayıcısında herhangi bir şekilde Compile (Derleme) yapmanıza gerek yok. Doğrudan MATLAB' a komut vererek sonuç alabiliyorsunuz.

GENEL MATLAB ORTAMI

- **HELP:** MATLAB içinde tanımlı olan komut, fonksiyon, hazır toolbox, simulink,... hakkında açıklayıcı bilgiler ve örnekler sunar. Hiçbir bilginiz olmasa dahi MATLAB kendi içerisinde güçlü bir dökümantasyon hazırlayıp bunları örneklerle pekiştirerek kullanıcıya sunmaktadır. Help ifadesi ekrana yazılıp komut da yazıldığında enter tuşuna basarak hakkında bilgi alınabilir;

Örnek: help plus, help general, help ops, help lang, help elmat, help elfun, help specfun, help help, helpwin, helpdesk,

Yada **help(konu-komut)** hakkında bilgi alınabilir.

- **Ctrl ve c:** MATLAB programı kesilir ama programdan çıkılmaz. Yada programdaki tüm değişkenleri silmek için kullanılır.
- **quit:** MATLAB programından çıkılır.
- **exit:** MATLAB programından çıkılır.

MATLAB DİLİ KULLANILARAK YAZILMIŞ BİR PROGRAMIN İCRASI NASIL OLUYOR?

- Tek satırlı komutlar yazılıp icra edildiğinde ekran üzerinde bu komutun sonucu hemen görülebilir. İkinci bir komut yazıldığında ilk komut hafızada tutulur. MATLAB yüksek seviyeli bir programlama dilidir.
- Eğer girilen komut hatalı ise hata mesajı derhal ekrana yazılır.
- Bu dilde diğer yüksek seviyeli dillerin aksine derleme(execute) ve bağlama-yükleme(link-load) işlemlerine ihtiyaç duyulmaz.
- **1.ADIM:** Yazılan programda komut ile karşılaşıldığında bu komut uygulanır.
- **2.ADIM:** Eğer komut kurallara uygun bir şekilde yazılmamış ise MATLAB programı bu komutun yazılı olduğu satırda uygulamayı durdurur ve ekrana hata mesajını (syntax error)yazar.
- **3.ADIM:** Eğer yazılımdaki bu hata giderilir ise kullanıcı tarafından program en baştan tekrar çalışmaya başlatılmalıdır.
- **4.ADIM:** Yazılan programın çalıştırılması sonunda elde edilen sonuçlar beklenen sonucun çok altında veya üstünde ise bu durumda programda mantık hatası aranmalı ve giderildikten sonra program tekrar çalıştırılmalıdır.
- **NOT:** Yukarıda belirtilen adımlar yüksek seviyeli dillerde karşılaşılan derleme / bağlama/ yükleme/ icra adımlarına karşılıktır. MATLAB bu adımları ayrı ayrı komut kullanarak gerçekleştirmediği için çok verimli ve kullanımı kolay bir programlama dilidir.

MATLABDA GENEL KOMUTLAR

- **% (YÜZDE İŞARETİ):** Bulunduğu satırı açıklama(yorum) için kullanılır. Genelde kodlar yazılmadan önce satır başlarında gerekli açıklamalar yapılırsa konu ile alakalı, daha objektif şekilde ilerlenebilir.ve kodunuzun ne için yazıldığı hem sizin tarafınızdan hem de bir başkası tarafından geriye dönüp bakıldığında daha açıklayıcı bilgilere sahip olunur.

Örnek: % Bu slaytta MATLAB paket programı ile ilgili bilgiler verilecektir.

- **;(NOKTALI VİRGÜL):** Bu işaretin bulunduğu satırda elde edilen sonuc, programın icrası sırasında ekranda görünmesini engeller.

Örnek: x=5;

- **...(ÜÇ NOKTA):** Eğer bir satırın sonunda üç nokta varsa bu satırın alttaki satırda devam ettiği anlaşılır.

Örnek: x=andgbskmkjjvjnnsskkfnvlsjknbvbnmdnmmmmkskbd...

bhabdjnckjkmllklavbhbbbjndkmmllşlsknvhbs1454515454

- **,(VİRGÜL):**Birden çok değişken aralarına virgöl konularak aynı satır içinde yan yana yazılabilir.

- **Örnek:** x=5, y=8, z=12

HESAPLAMA İŞLEMLERİNDE KULLANILAN KAVRAMLAR

KOMUT (COMMAND): Kullanıcının bilgisayara uygulaması için verdiği emirlerdir. Bunlar kullanılan dilin alt yapısında tanımlı olduğu için program tarafından icra edilir.

- **DEĞİŞKEN (VARIABLE):** Bir büyüklüğe verilen isimdir. Değişkene programın akışı sırasında sayısal yada alfa sayısal bir değer karşılık gelir. Eşitlik işaretinin sol tarafındaki harf yada kelime değişken ismi olarak atanır. Bu harf(yada kelime), eşitlik işaretinin sağ tarafındaki değere karşılık gelir.
- **VARSAYILAN (DEFAULT):** Programın icrası sırasında aradığı değeri bulamadığında sistemin içinde mevcut seçeneklerden genelde kabul edileni seçmesi.
- **KONUM DEĞİŞİMİ (TOGGLE):** İki değer alabilen bir değişkenin içinde bulunduğu durumdan çıkıp diğer konuma geçmesi.
- **ARGÜMAN(ARGUMENT):** Bir komutun uygulandığı değişken.
- **İCRA (EXECUTE):** Yazılı komutların uygulanması.
- **EKRAN (DISPLAY):** Yazılımla ilgili bilgilerin ekrandan izlenmesi.
- **YAZMA (PRINT):** Yazıcı yardımı ile istenilen bilgilerin yazdırılması.

MATLABDA ÖZEL TANIMLAR

- **>>:** MATLAB programının çalışmaya başladığını gösteren işarettir. Bu işaretin sağ tarafına MATLAB diliyle uyumlu komutlar yazıldığında program bunları icra etmeye (execute) başlar. MATLAB dilinde yazılan dosyaların uzantıları m olmalıdır.

Örnek: 'ilkders.m'

- **ans:** Değişken ismi verilmediğinde hesaplama sonunda elde edilen cevabı gösterir.

Örnek: 3+2 (enter) ans=5

- **pi=** $\pi=3,1415926$ değerinin kısa yazılışı
- **eps:** iki sayı arasındaki farkın en küçük değeri

Örnek: eps (enter) ans = 2.2204e-16

- **Inf(yada Inf):** Sonsuz, sıfıra bölme işleminde ortaya çıkar(sayı/0).
- **Nan(yada NAN-Not a Number):** Rakam değil, ÖRNEĞİN; 0/0 da olduğu gibi tanımlanmamış deyimlerde ortaya çıkar.
- **linspace:** Vektör uzunluğunu gösterir. Aşağıdaki örnekte 1 den başlayarak 2 ye kadar 20 aralığa bölerek sayılar üretir.

Örnek: t= linspace(1,2,20)

MATLABDA ÖZEL TANIMLAR

- **date:** Programın yazıldığı gün,ay,yıl.
- **flops:** Yüzer nokta işlemlerinin sayısını sayar.
- **who:** Bellekteki değişkenleri listeler.
- **whos:** Bellekteki değişkenlerin isim, büyüklüklerini ve kaç byte(bayt) olduklarını listeler.
- **clear:** Bellekte saklanan değerleri listeler.
- **clc:** Komut penceresini siler, değişkenlere etki etmez.
- **clf:** Mevcut olan şekil veya grafik penceresini siler.
- **more:** Komut penceresi için denetimli sayfa çıkışı.
- **plot:** Çizim yapmada kullanılan komuttur.

İYİ BİR PROGRAMCININ UYMASI GEREKLİ KURALLAR

- Yazılan program satırlarında çok açıklayıcı (yorum) ifadeler kullanılmak,
- Programda kullanılan değişkenlerin ne anlama geldiğini açıklamak,
- Program içindeki farklı bölümleri farklı renkler kullanarak birbirinden ayırmak,
- Program içindeki döngüleri birbirlerinden ayırmak için döngünün başlangıç yerini biraz içeriye almak(bu programın lojik kontrolü için yararlı)
- ...

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

3.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

3.HAFTA

Lineer Olmayan Denklem Sistemlerimin Çözümü

➤ Kapalı Yöntemler

A- Grafik Yöntemi

B- Bisection Yöntemi

LAB: Grafik yöntemi ve Bisection yöntemi örnek Matlab programı

DOĞRUSAL OLMAYAN (NONLINEAR) DENKLEM SİSTEMLERİ

Kapalı Yöntemler

- İki veya daha yüksek dereceli polinomlar veya trigonometrik, üstel ve logaritmik gibi lineer olmayan terimler içeren denklemler **lineer olmayan denklemlerdir**.

Örnek: $x^3 + 2x^2 - 5 \sin x = 0$ veya $x - \tan x = e^{-x}$

denklemleri tek bilinmeyenli lineer olmayan denklemlerdir

- Genelde lineer olmayan denklemler $f(x) = 0$ **kapalı formunda** yazılırlar.
- Karşılaşılan denklemlerin **çoğu tek değişkenli** olmakla beraber **çok değişkenli** $f(x_1, x_2, x_3, \dots) = 0$ denklemlerin çözümü de söz konusu olabilir.
- Kök bulma işlemi, verilen $f(x)$ denkleminde $f(x_k) = 0$ değerini sağlayan x_k değerlerinin bulunması işlemidir.
- Tek değişkenli bir fonksiyon için bu değerler aynı zamanda **eğrinin x eksenini kestiği noktalar**dır.
- Kök bulma işlemlerinde öncelikle kökün hangi aralıkta olduğu belirlenir.
- a ve b gibi iki farklı sayı ile belirlenen aralıkta ($a \leq x_k \leq b$) tanımlanmış $f(x)$ fonksiyonu bu aralıkta sürekli ise $f(a) \times f(b) < 0$ ise, öyle bir x_k değeri vardır ki, $f(x_k) = 0$ eşitliğini sağlar.

DOĞRUSAL OLMAYAN (NONLINEAR) DENKLEM SİSTEMLERİ

A-Grafik Yöntemi

- Kök bulma işlemi denklemi sağlayan bağımsız değerlerin bulunması işlemidir denebilir.
- Sayısal çözümler geliştirilmeden önce denklemlerin köklerinin bulunmasına yönelik çeşitli çözümler geliştirilmiştir.
- Mesela 2. Dereceden denklemlerin çözümü için çeşitli formüller kullanılırdı.
- Ancak birçok denklem bu şekilde basitçe çözülememekteydi.
- Bazı denklemler için analitik çözümler geliştirilememekte ve yaklaşık çözümler üretilmekteydi.
- Yaklaşık çözüm elde etmenin en pratik ve en ilkel yolu grafik yöntemidir.
- **Grafik yönteminde** fonksiyona ait bazı değerler elde edilerek grafiği çizilir.
- Çizilen grafik yardımı ile grafiğin x eksenini kestiği kök noktası tahmin edilir.

TEK DEĞİŞKENLİ DENKLEMLERİN ÇÖZÜMÜ

- Tek değişkenli $f(x) = 0$ denkleminin çözmek için değişik yöntemler kullanılmaktadır.
 - Bunlar iteratif yöntemler olup kökler için tahmini değerlerin alınmasını gerektirir.
 - Bu yöntemlerin bir kısmı, nonlinear denklemin yerine lineer bir denklem kabul edilip çözüme ulaşma esasına dayanır.
-
- Biz de yaygın olarak kullanılan;
 - 1. Yarıya Bölme (Bisection)
 - 2. Lineer Interpolasyon (Regula-Falsi)
 - 3. Basit İterasyon
 - 4. Newton-Raphson
 - 5. Kiriş (Secant)
- yöntemlerini inceleyeceğiz.

Örneğin: $f(x) = xe^x - 2$ ifadesini $[0,1]$ aralığında 0.25 aralıklar ile inceleyelim:

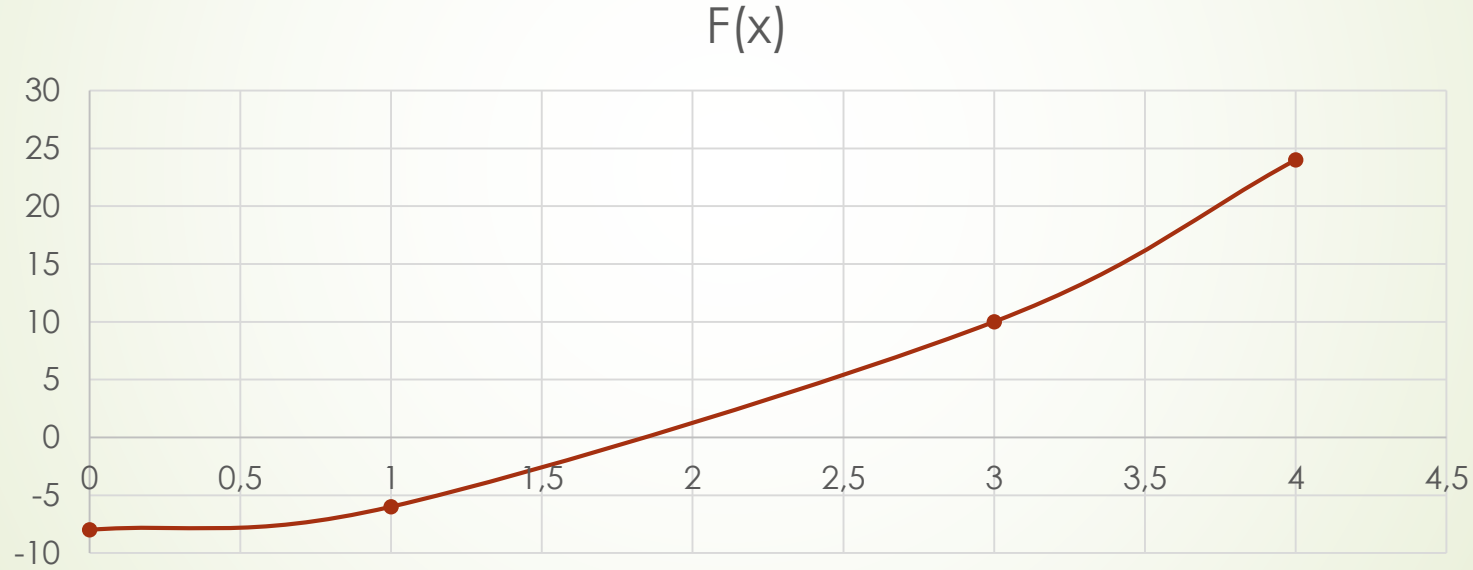
x	F(x)
0,0	-2
0,25	--1,6788993
0,5	-1,175639
0,75	-0,412250
1,0	0,718281

$f(0,75) \times f(1,0) < 0$ olduğundan aranan kök $*0,75,1,0+$ aralığındadır.

$f(0,85) = -0,011300$ olduğundan aranan kök $*0,85,1,0+$ aralığındadır.

Örnek: $f(x) = 2x^2 - 8$ denkleminin kökünü grafik yöntemi ile bulalım.

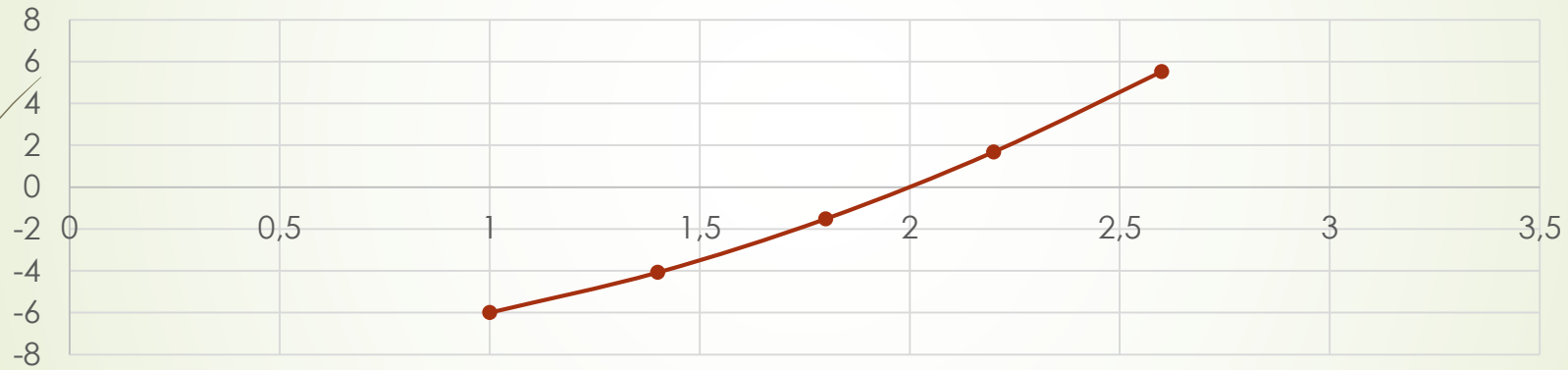
x	0	1	3	4
F(x)	-8	-6	10	24

İlk aşamada kökün $[1,3]$ aralığında olduğu belirlenmiştir.
Şimdi aralığı biraz daha daraltalım.

$X-1.52$	1.0	1.4	1.8	2.2	2.6	3.0
$F(x)$	-6	-4.08	-1.52	1.68	5.52	10

$f(x)$ -Değerleri

Buradan da aranan kökün $x = 2$ olduğu kolayca bulunabilmektedir. Yalnız her problemde kök bu kadar kolay bulunamayacağı açıktır.

DOĞRUSAL OLMAYAN (NONLINEAR) DENKLEM SİSTEMLERİ

➡ B-.YARIYA BÖLME (BISECTION) YÖNTEMİ

- ➡ $f(x) = 0$ şeklinde bir denklem verilsin.
- ➡ $f(x)$ fonksiyonu $[a,b]$ aralığında sürekli ve $f(a) \times f(b) < 0$ ise $f(x)$ fonksiyonunun (a,b) aralığında bir yada birden fazla kökü vardır.
- ➡ Bu yöntem birden fazla kök için geçerli olsa da biz $f(x)$ 'in (a,b) aralığında sadece bir kökünün olduğunu varsayacağız.
- ➡ $f(a) \times f(b) < 0$ olduğundan (a,b) aralığında kök vardır.
- ➡ **1. iterasyon:** $x_1 = (a+b) / 2$;
- ➡ **2. iterasyon:** IF $f(a) \times f(x_1) < 0$ ise
 $x_2 = (a+x_1) / 2$;
ELSE
 $x_2 = (b+x_1) / 2$;
- ➡ **3.iterasyon:** IF $f(a) \times f(x_2) < 0$ ise
 $x_3 = (a+x_2) / 2$;
ELSE
 $x_3 = (x_1+x_2) / 2$;

İterasyonlar istenen hata aralığına ulaşınca kadar devam eder.

Örnek: $f(x) = x^4 - 9x^3 - 2x^2 + 120x - 130$ eşitliğinin (1,2) aralığında bir köke sahip olduğu bilinmektedir. Bu kökü $\varepsilon y \leq 0,0132$ yaklaşım hatası ile bulunuz.

► **Çözüm:** $a = 1.0$ ve $b = 2.0$

$a = 1.0$ iken $f(1.0) = -20$ ve $b = 2.0$ iken $f(2.0) = 46$

1.Adım : $f(a) \times f(b) = (-20) \times 46 < 0$ olduğundan bu aralıkta kök vardır.

$x1 = (a + b) / 2 = (1 + 2) / 2 = 1.5$ ve

$f(1.5) = 20.2$

$b = x1 = 1.5$ olur.

2.Adım : $f(a) \times f(b) < 0$ olduğundan

$x2 = (a + b) / 2 = (1 + 1.5) / 2 = 1.25$ ve

$f(1.25) = 1.8$ olur.

Bu durumda $b = x2 = 1.25$ olur.

► **3.Adım :** $f(a) \times f(b) < 0$ olduğundan

$x3 = (a + b) / 2 = (1 + 1.25) / 2 = 1.125$ ve

$f(1.125) = -8.7$

$a = x3 = 1.125$ olur.

4.Adım : $f(a) \times f(b) < 0$ olduğundan

$x4 = (a + b) / 2 = (1.125 + 1.25) / 2 = 1.1875$ ve

$f(1.1875) = -3.4028$

$a = x4 = 1.1875$ olur.

DEVAMI

5.Adım : $f(a) \times f(b) < 0$ olduğundan

$$x_5 = (a + b) / 2 = (1.1875 + 1.25) / 2 = 1.21875 \text{ ve}$$

$$f(1.21875) = -0.80688$$

$$a = x_5 = 1.21875 \text{ olur.}$$

6.Adım : $f(a) \times f(b) < 0$ olduğundan

$$x_6 = (a + b) / 2 = (1.21875 + 1.25) / 2 = 1.234375$$

ve

$$f(x_6) = 0.472092$$

$$b = x_6 = 1.234375 \text{ olur.}$$

$$\epsilon_y \leq \left| (1.234375 - 1.21875) / 1.234375 \right| = 0.01265$$

➤ ALGORİTMA

➤ 1. *IF* $f(a) \times f(b) < 0$

➤ 3. *REPEAT*

➤ 4. $x_k = (a+b)/2 ;$

➤ 5. *IF* $f(a) \times f(x_k) < 0$

➤ 6. $b = x_k$

➤ 7. *ELSE*

➤ 8. $a = x_k$

➤ 9. *Hatayı Hesapla* (ϵ)

➤ 9. *UNTIL* ($\epsilon \leq \text{Hata Toleransı}$)

➤ 10. *ELSE*

➤ 11. “ (a, b) aralığında kök yoktur. ”

Teorem: $f \in C[a, b]$ ve $f(a) \cdot f(b) < 0$ olsun.

► Bu duruma aralık yarılama yöntemi ile f 'in kökü x_r 'ye yaklaşan bir $\{x_n\}_{n=1}^{\infty}$ dizisi oluşturur.

► Oluşabilecek maksimum hata;

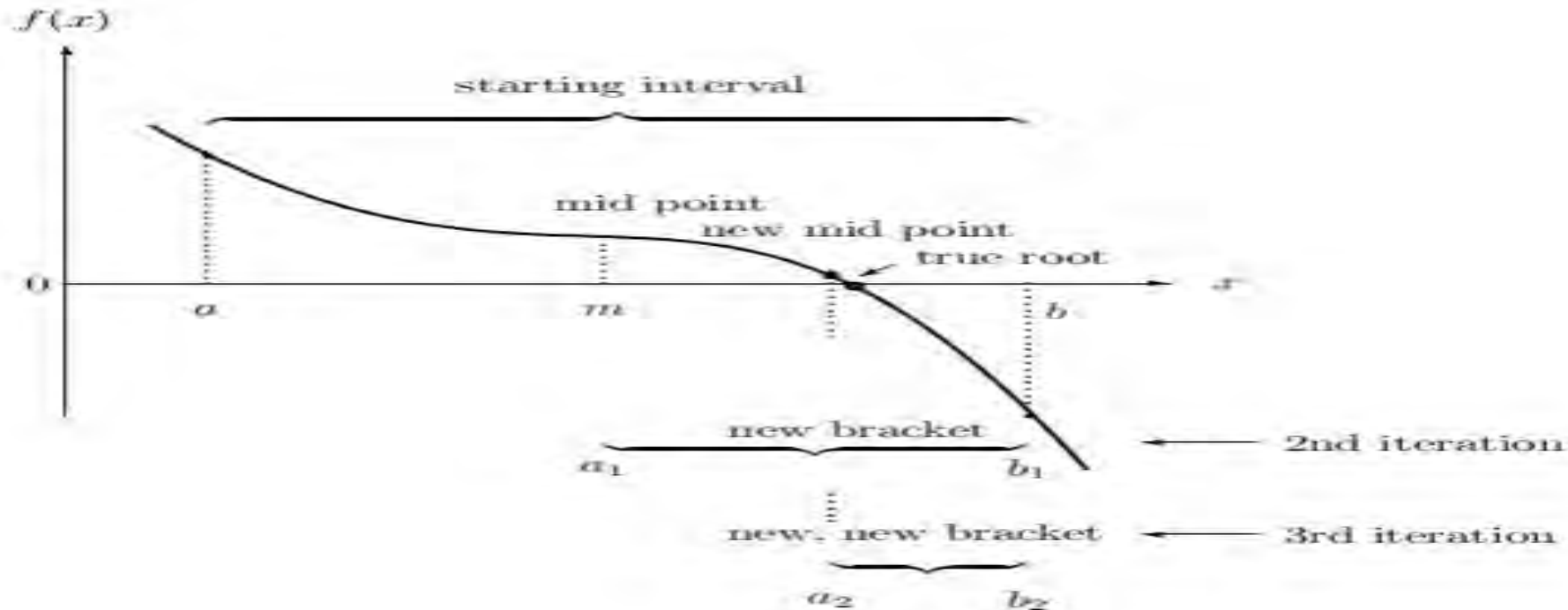
$$\varepsilon \leq (b - a) / (2^n)$$

► Oluşabilecek maksimum hata ise;

$$\varepsilon_{max} = (b - a) / (2^n) \text{ şeklinde hesaplanır.}$$

İKİYE BÖLME YÖNTEMİ (BISECTION METHOD)

Eğer $f(x)=0$ denkleminin (a,b) aralığında kökü olması için $f(a).f(b)<0$ koşulu sağlanması gerekmektedir.

Yöntem için adımlar aşağıdaki gibidir:

Algoritma

- 1.Adım: $i=1$ olarak belirle
- 2.Adım: $m=(a+b)/2$
- 3.Adım: Eğer $f(m)<\epsilon$ veya $|b-a|/2<\epsilon$ ise m çözümdür ve programdan çık
- 4.Adım: Eğer $f(a)f(m)<0$ ise $b \rightarrow m$ olarak belirle, Eğer $f(m)f(b)<0$ ise $a \rightarrow m$ olarak belirle
- 5.Adım $i \rightarrow i+1$ olarak belirle ve 2.Adıma dön

Örnek: $f(x)=x^3-10x^2+5=0$ fonksiyonunun (0.6,0.8) aralığındaki kökünü ikiye bölme yöntemi ile MATLAB programında yazınız.

MATLAB R2020a

HOME PLOTS APPS EDITOR PUBLISH VIEW

New Script New Live Script New Open Find Files Compare Import Data Save Workspace New Variable Open Variable Clear Workspace Favorites Run and Time Clear Commands Simulink Layout Preferences Set Path Parallel Add-Ons Help Community Request Support Learn MATLAB

FILE VARIABLE CODE SIMULINK ENVIRONMENT RESOURCES

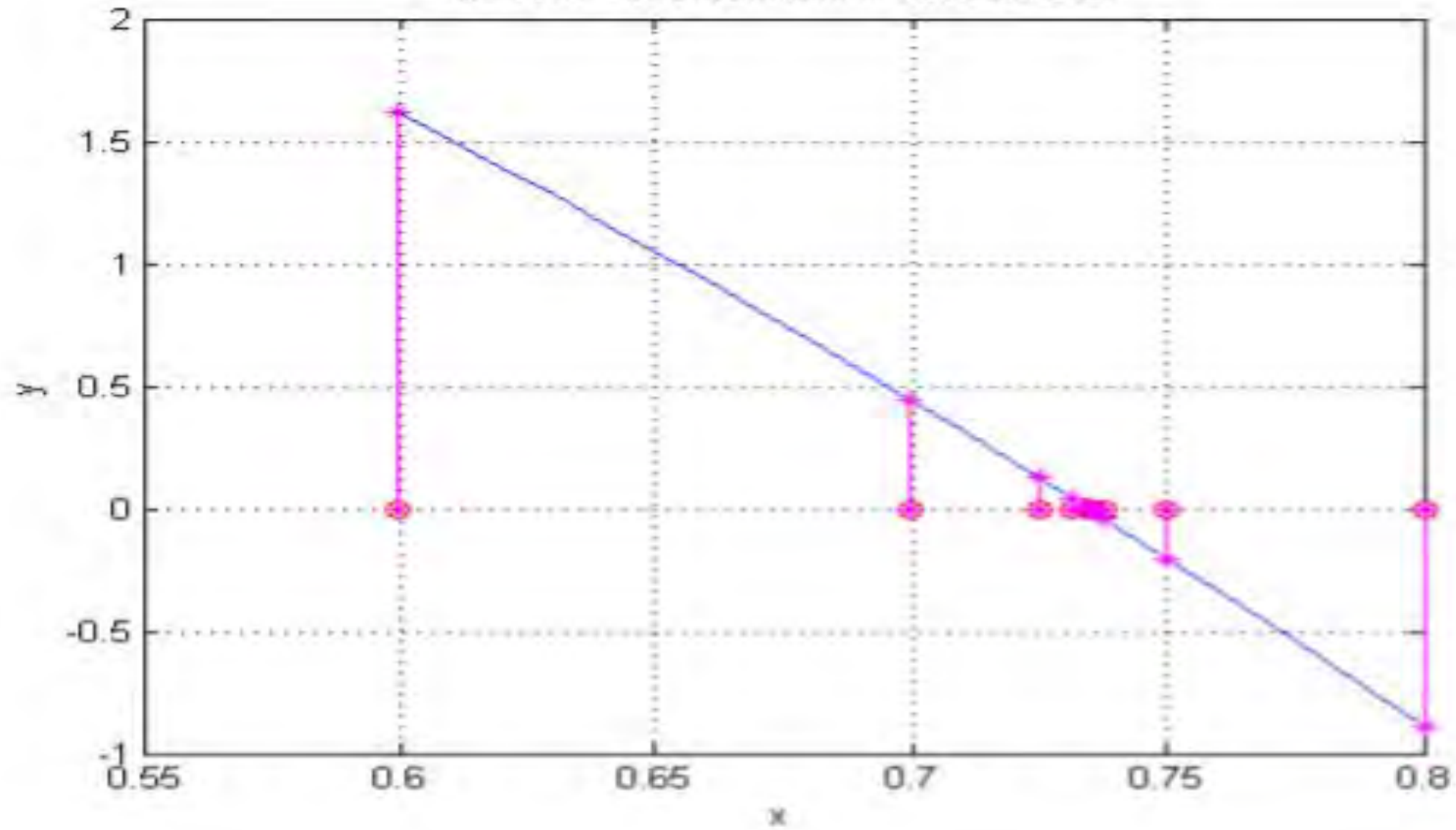
Current Folder: C:\Matlab_Dersler

ikiye_bolme.m (Function)

Workspace

```
1 function ikiye_bolme %bisection method
2 clc;clear all;
3 a=0.6;b=0.8;
4 x=[a:0.01:b];
5 y=f(x);
6 it=1;
7 if f(a)*f(b)>0
8     fprintf('x^3-10*x^2+5 fonksiyonunun (%4.2f,%4.2f) aralığında kökü yoktur',a,b)
9 else
10     m=(a+b)/2;
11     while (abs(f(m))>eps) & ((b-a)/2>eps)
12         plot(a,0,'or');
13         line([a a],[0,f(a)],[1 1],'Marker','*','LineStyle','-','Color','m');
14         hold on;
15         plot(b,0,'or');
16         line([b b],[0,f(b)],[1 1],'Marker','*','LineStyle','-','Color','m');
17         hold on;it=it+1;
18
19         if f(a)*f(m)<0 b=m;
20         elseif f(m)*f(b)<0 a=m;
21         end
22
23         m=(a+b)/2;
24     end
25     plot(x,y);
26     xlabel('x');
27     ylabel('y');
28     title(['x^3-10*x^2+5=0 denklemini kökü ',num2str(m)])
29     grid on
30     fprintf('x^3-10*x^2+5=0 denkleminin kökü %6.4f dir ve iterasyon %6.4f dir',m,it)
31
32 function y=f(x);
33 y=x.^3-10*x.^2+5;
34
```

$x^3 - 10x^2 + 5 = 0$ denklemini kökü 0.7346

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

4.DERS (GECE GRUBU)
Arş. Gör. Alev KAYA

26.03.2021
SAAT:16:00-17:00

Lineer Olmayan Denklem Sistemlerimin Çözümü

➤ Kapalı Yöntemler :

A-Regula Falsi yöntemi

➤ Açık Yöntemler :

A-Fixed point Iteration yöntemi

➤ **LAB:** Regula Falsi yöntemi ve Fixed Point yöntemi Matlab örnek programı

Lineer Olmayan Denklem Sistemlerinin Çözümü

➤ Kapalı Yöntemler :

A-Regula Falsi yöntemi (Yer Değiştirme Methodu)

- İkiye bölme yöntemi, köklerin bulunması için geçerli bir yöntem olmasına rağmen '**kaba kuvvet**' yaklaşımı oldukça verimsiz,
- İkiye bölme yönteminin eksiklerinden biri, $x_{üst}$ ile x_{alt} arasında kalan aralığı ikiye bölerken $f(x_{alt})$ ve $f(x_{üst})$ değerlerini göz önüne almamasıdır.
- **Örneğin;** $f(x_{alt})$ sıfıra $f(x_{üst})$ ' den daha yakınsa, kökün x_{alt} değerine , $x_{üst}$ değerinden daha yakın olma olasılığı mevcuttur.

Lineer Olmayan Denklem Sistemlerimin Çözümü

➤ Kapalı Yöntemler :

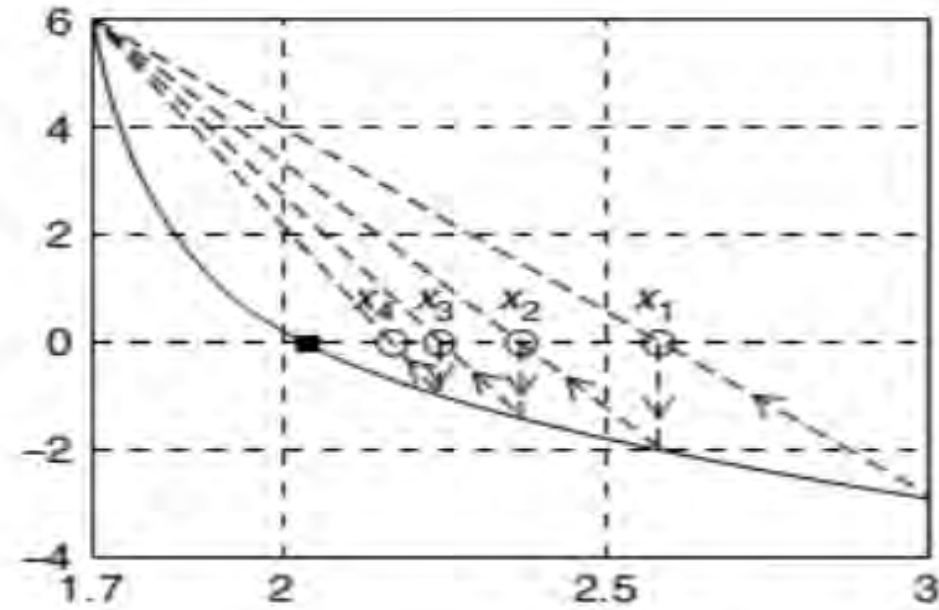
A-Regula Falsi yöntemi (Yer Değiştirme Methodu)

- Yer değiştirme formülü kullanılarak hesaplanan x_{tahmin} değeri daha sonra lineer olmayan fonksiyon $f(x_{tahmin})$ ile aynı işaretli yapan x_{alt} ve $x_{üst}$ değeri ile yer değiştirilir.
- Böylece x_{alt} ve $x_{üst}$ değerleri her zaman gerçek kökü kısıpaca alır.
- Bu yöntem, kapalı yöntemler arasında tercih edilen bir çözüm yaklaşımıdır.

$$➤ x_{tahmin} = x_{üst} - \frac{f(x_{üst})(x_{alt} - x_{üst})}{f(x_{alt}) - f(x_{üst})}$$

REGULA FALSİ YÖNTEMİ (REGULA FALSİ - FALSE POSITION METHOD)

Eğer $f(x)=0$ denkleminin (a,b) aralığında kökü olması için $f(a).f(b)<0$ koşulu sağlanması gerekmektedir.

Yöntem için adımlar aşağıdaki gibidir:

Algoritma

1.Adım: $i=1$ olarak belirle

$$x^* = \frac{af(b) - bf(a)}{f(b) - f(a)}$$

2.Adım:

3.Adım: Eğer $f(x^*) < \text{eps}$ veya $|b-a|/2 < \text{eps}$ ise x^* çözümdür ve programdan çık

4.Adım: Eğer $f(a)f(x^*) < 0$ ise $b \rightarrow x^*$ olarak belirle, Eğer $f(x^*)f(b) < 0$ ise $a \rightarrow x^*$ olarak belirle

5.Adım $i \rightarrow i+1$ olarak belirle ve 2.Adıma dön

Örnek: $\tan(\pi-x)-x=0$ fonksiyonunun (1.6,3) aralığındaki kökünü Regula Falsi ile MATLAB programında yazınız.

MATLAB R2020a

HOME PLOTS APPS EDITOR PUBLISH VIEW

New Script New Live Script New Open Find Files Compare Import Data Save New Variable Open Variable Clear Workspace Favorites Run and Time Clear Commands Simulink Layout Preferences Set Path Add-Ons Help Community Request Support Learn MATLAB

FILE VARIABLE CODE SIMULINK ENVIRONMENT RESOURCES

C:\Matlab_Dersler

Current Folder

Name

sabit_nokta.mat

sabit_nokta.m

ikiye_bolme.m

Editor - Untitled*

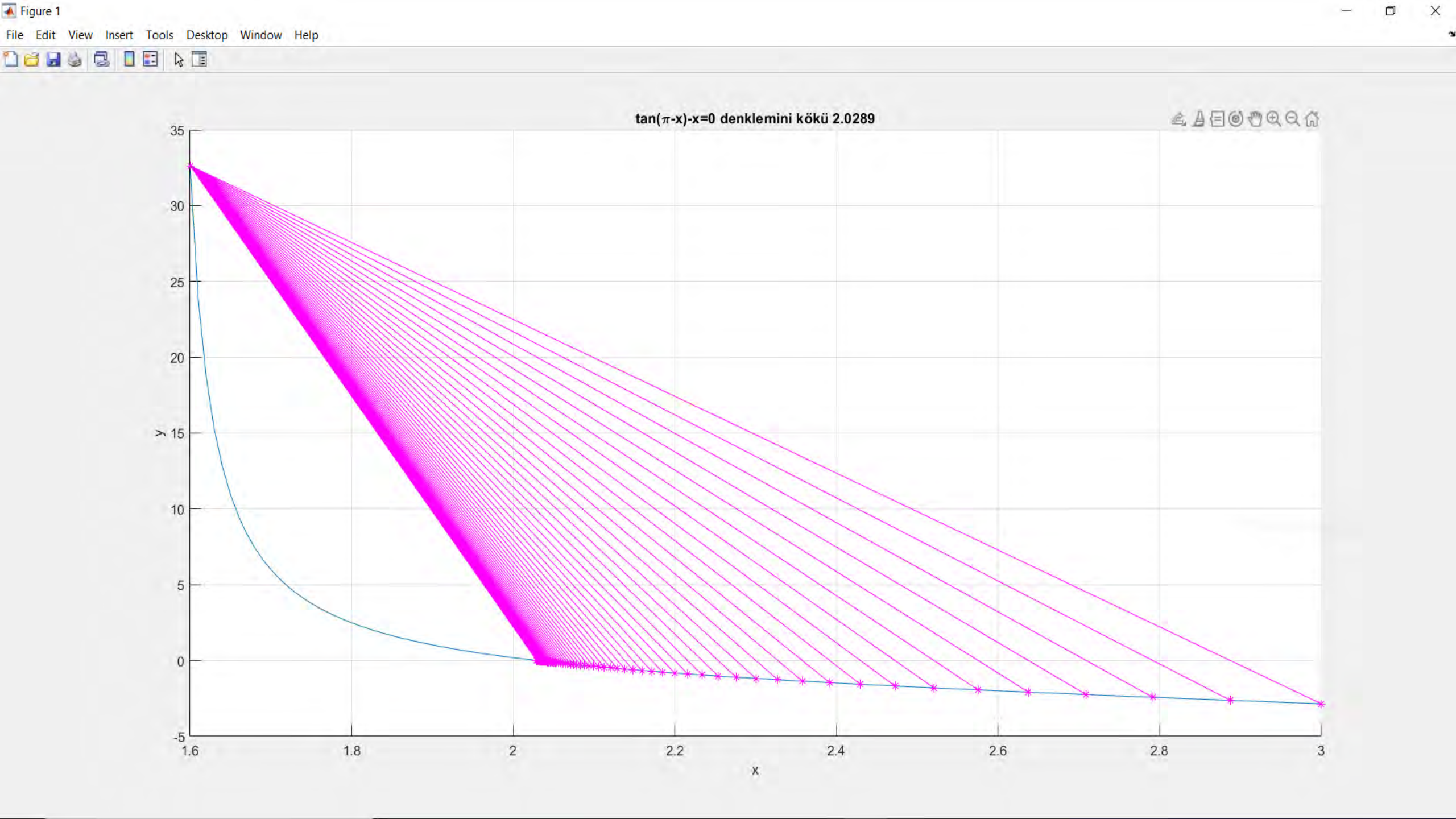
ikiye_bolme.m | sabit_nokta.m | Untitled* |

```
1 function regula_falsi%regula_falsi method
2 clc;clear all;
3 a=1.6;b=3;
4 x=[a:0.01:b];
5 y=f(x);
6 it=1;
7 if f(a)*f(b)>0
8     fprintf('(\tan(\pi-x)-x=0) denkleminin (%4.2f,%4.2f) aralığında kökü yoktur',a,b)
9 else
10     m=(a*f(b)-b*f(a))/(f(b)-f(a));
11     while abs(f(m))>0.001
12         line([a b],[f(a) f(b)],[1 1],'Marker','*','LineStyle','-','Color','m');
13         hold on;
14         it=it+1;
15         if f(a)*f(m)<0 b=m;
16         else if
17             f(m)*f(b)<0 a=m;
18         end
19         m=(a*f(b)-b*f(a))/(f(b)-f(a));
20     end
21     plot(x,y);
22     xlabel('x');
23     ylabel('y');
24     title(['\tan(\pi-x)-x=0 denklemini kökü ',num2str(m)])
25     grid on
26     fprintf('\tan(\pi-x)-x=0 denkleminin kökü %6.4f dir ve iterasyon %6.4f dir',m,it)
27 end
28 function y=f(x)
29 y=tan(pi-x)-x;
30
31
32
33
34
```

Workspace

Name Value

Select a file to view details

BÖLÜM 3 - $F(x)=0$ FORMUNDA LİNEER OLMAYAN DENKLEMLERİN ÇÖZÜMLERİ

$f(x)=0$ denkleminin çözümüne, denklemin kökleri veya fonksiyonun sıfırları denir. Bir denklemin bir yada birden fazla kökü olabildiği gibi hiç kökü de yoktur.

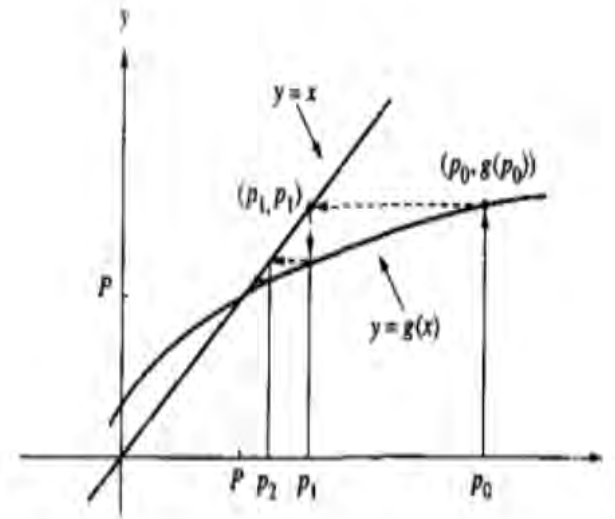
Örneğin $\sin x - x = 0$ denkleminin bir tek $x=0$ kökü varken,

$\tan x - x = 0$ denkleminin $x = 0, \pm 4.493, \pm 7.725, \dots$ şeklinde sonsuz kökü vardır. Bu bölümde denklemin kökünün bulunması için yöntemler verilip MATLAB kodu yazılacaktır.

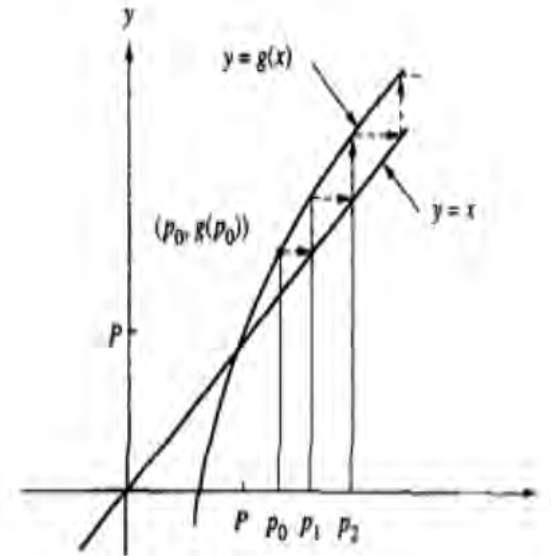
SABİT NOKTA İTERASYONU (FIXED POINT ITERATION)

Eğer $g(x)$ fonksiyonu ve $g'(x)$ fonksiyonu sürekli ve $|g'(x)| < 1$ ise $x=g(x)$

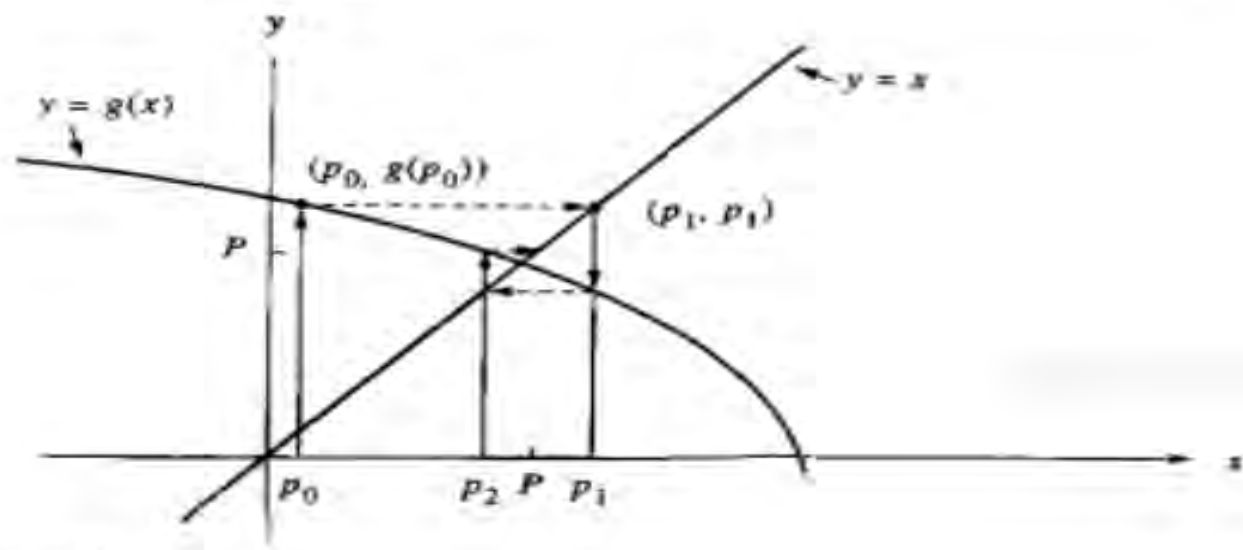
denkleminin bir tek çözümü vardır ve çözüm $x_{k+1} = g(x_k)$ iterasyon yöntemi ile elde edilir.

→ Yakınsaklık: $0 < g'(P) < 1$ durumu

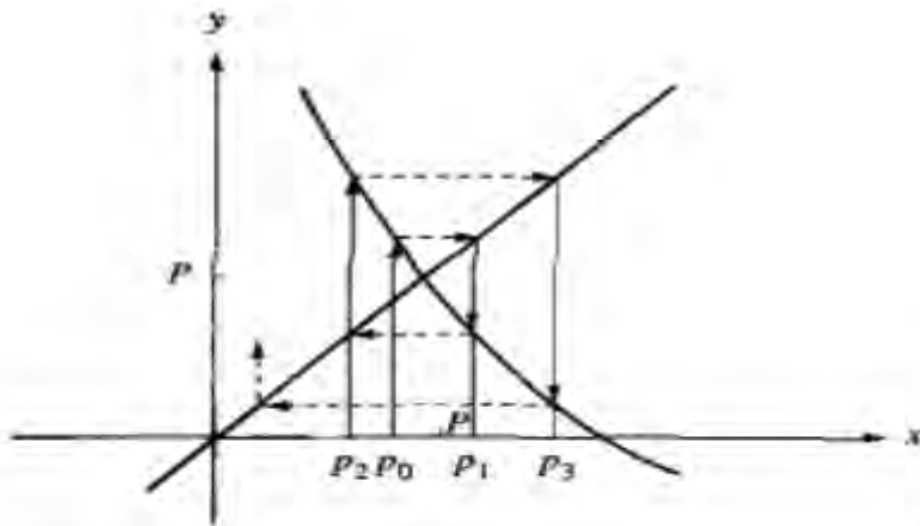

→ Iraksak: $1 < g'(P)$.

→ Yakınsaklık

$-1 < g'(P) < 0$.
durumu

→ Iraksaklık: $g'(P) < -1$. durumu

Alıştırma 1. $x = 2^{-x}$ denklemini

Örnek: $x=2^{-x}$ denkleminin kökünü $[0,1]$ aralığında bulacak şekilde sabit nokta iterasyonunu MATLAB kodunu yazınız.

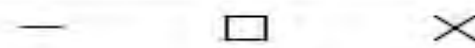
The image shows the MATLAB R2020a interface. The main window displays a script named 'sabit_nokta.m' in the Editor. The script implements the fixed-point iteration method to find the root of the equation $x=2^{-x}$ in the interval $[0,1]$. The script includes the following code:

```
1 function sabit_nokta
2 clc;clear all;
3 %x=2^(-x), [0,1]
4 xx=linspace(0,1,100);
5 gx=2.^(-xx);
6 x0=0;
7 plot(x0,0,'or');hold on;
8 x1=2^(-x0);
9 plot(x1,0,'or');
10 line([x0 x0],[0,x1],[1 1],'Marker','*','LineStyle','-','Color','m');
11 hold on;
12 it=1;
13 while abs(x1-x0)>eps
14     x0=x1;
15     x1=2^(-x0);
16     plot(x1,0,'or');
17     line([x0 x0],[0,x1],[1 1],'Marker','*','LineStyle','-','Color','m');
18     hold on;
19     it=it+1;
20 end
21 plot(xx,xx,gx);
22 xlabel('x');
23 ylabel('y');
24 title(['g(x)=2^{-x} eğrisi ile f(x)=x doğrusunun kesimnoktası ',num2str(x1)])
25 fprintf('g(x)=2^{-x} eğrisi ile f(x)=x doğrusunun kesim noktası %6.4f dir ve iterasyon %6.4f dir',x1,it)
26 save('sabit_nokta.mat','it','x1','x0')
```

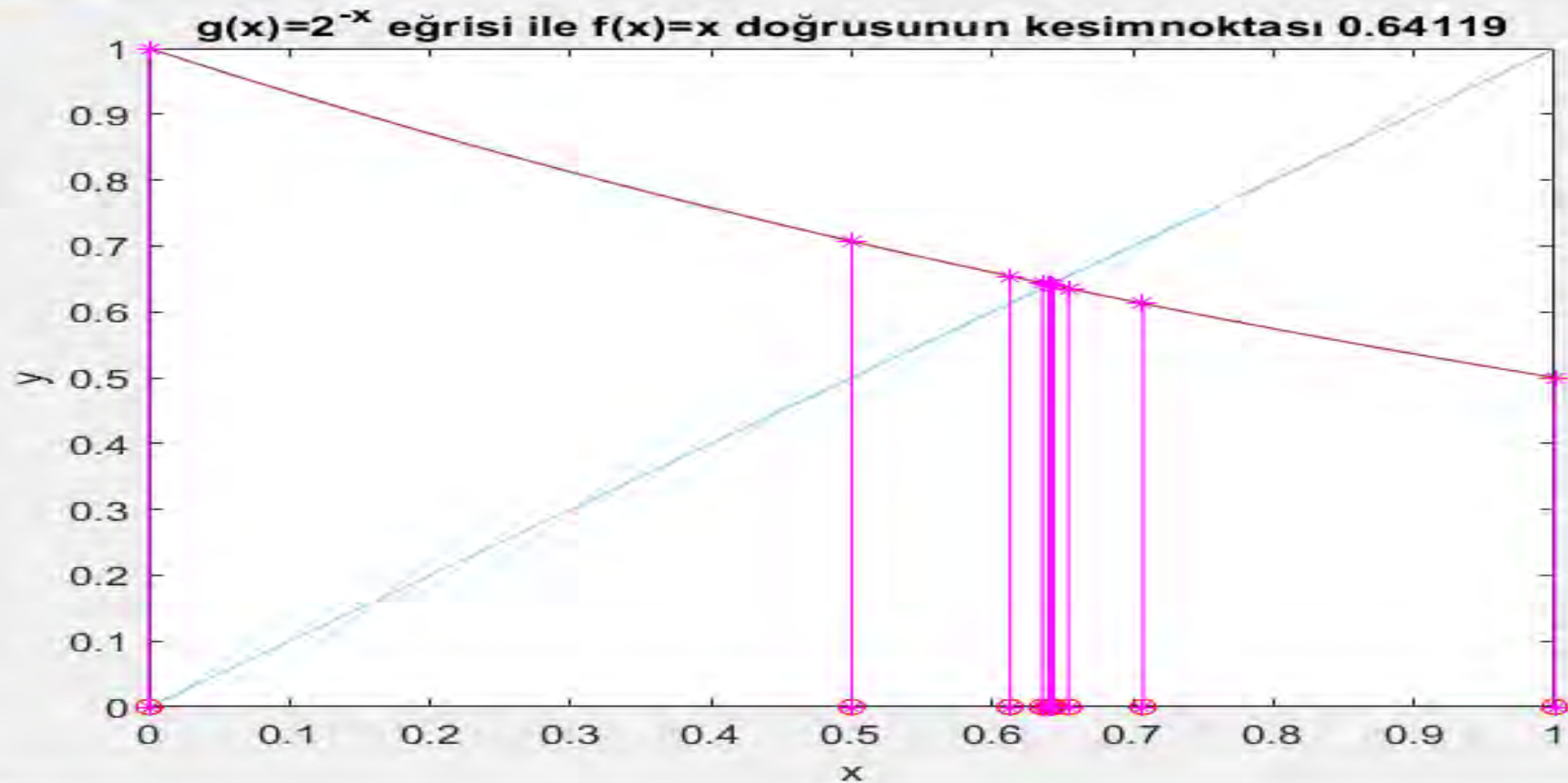
The script also includes a Command Window at the bottom, which is currently empty.

Figure 1

File Edit View Insert Tools Desktop Window Help

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

5.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

**02.04.2021
SAAT:16:00-17:00**

Lineer Olmayan Denklem Sistemlerimin Çözümü

- Açık Yöntemler:
- **A**-Newton Raphson Yöntemi
- **B**-Sekant Yöntemi
- **LAB**: Newton Raphson yöntemi ve Sekant yöntemi
Matlab örnek programı

Lineer Olmayan Denklemler Sisteminin Çözümü

Açık Yöntemler

NEWTON – RHAPSON YÖNTEMİ (NEWTON-RHAPSON METHOD)

Kök bulma algoritmalarından en ünlüsü Newton-Rhapson yöntemidir. Çözüme çok hızlı yakınsayan basit bir programdır. Bu yöntem hem fonksiyonun kendisini hemde türevini içerir. Yöntem aşağıdaki iterasyon ile sonraki noktayı bulmayı hedefler:

$$x_{i+1} = x_i - \frac{f(x_i)}{f'(x_i)}$$

Yöntem için adımlar aşağıdaki gibidir:

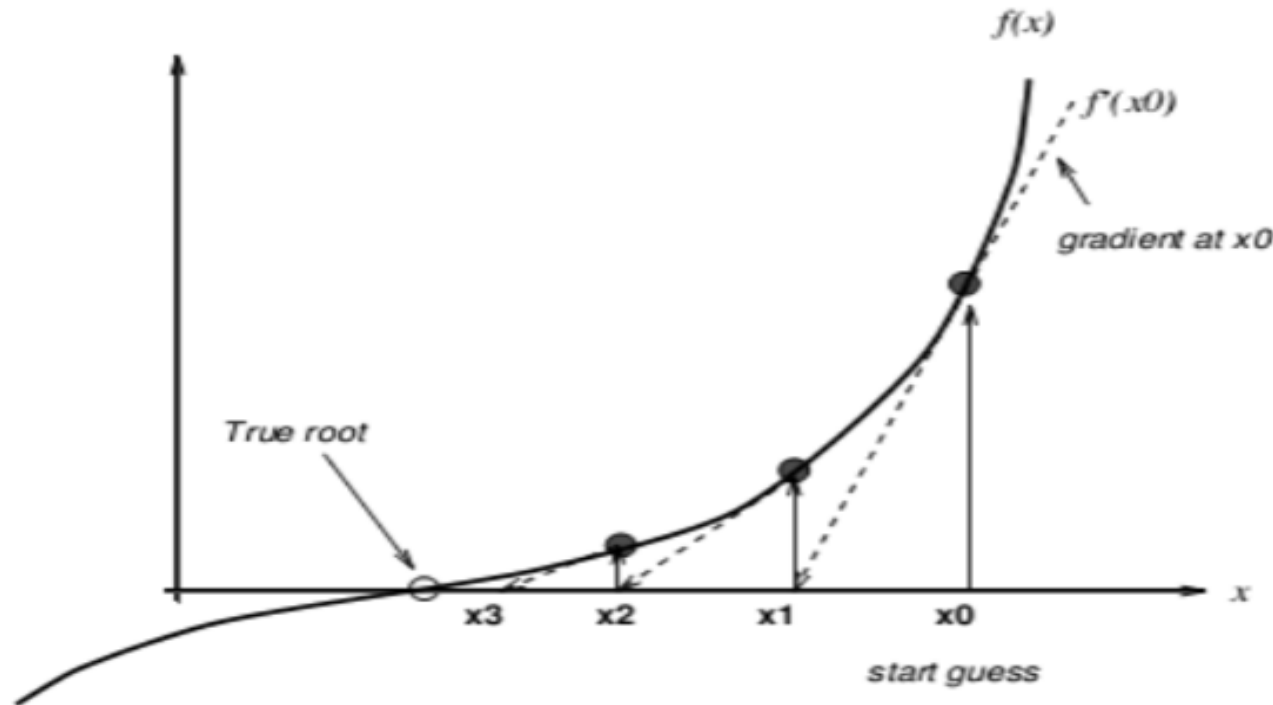
1.Adım: $i=1$ olarak belirle. Eğer $f'(x_i) = 0$ ise programı durdur ve hata mesajı ver.

$$x_{i+1} = x_i - \frac{f(x_i)}{f'(x_i)}$$

2.Adım:

3.Adım: Eğer $f(x_{i+1}) < \text{eps}$ ise x_{i+1} çözümdür ve programdan çık

4.Adım $i \rightarrow i+1$ olarak belirle ve 2.Adıma dön

Örnek: $\tan(\pi-x)-x=0$ fonksiyonunun (1.6,3) aralığındaki kökünü Newton-Rhapon yöntemi ile MATLAB programında yazınız.

MATLAB R2020a

HOME PLOTS APPS EDITOR PUBLISH VIEW

New Script New Live Script New Open Find Files Compare Import Data Save Workspace New Variable Open Variable Clear Workspace Favorites Run and Time Clear Commands Simulink Layout Set Path Parallel Add-Ons Help Community Request Support Learn MATLAB

Search Documentation

Current Folder: C:\Matlab_Dersler

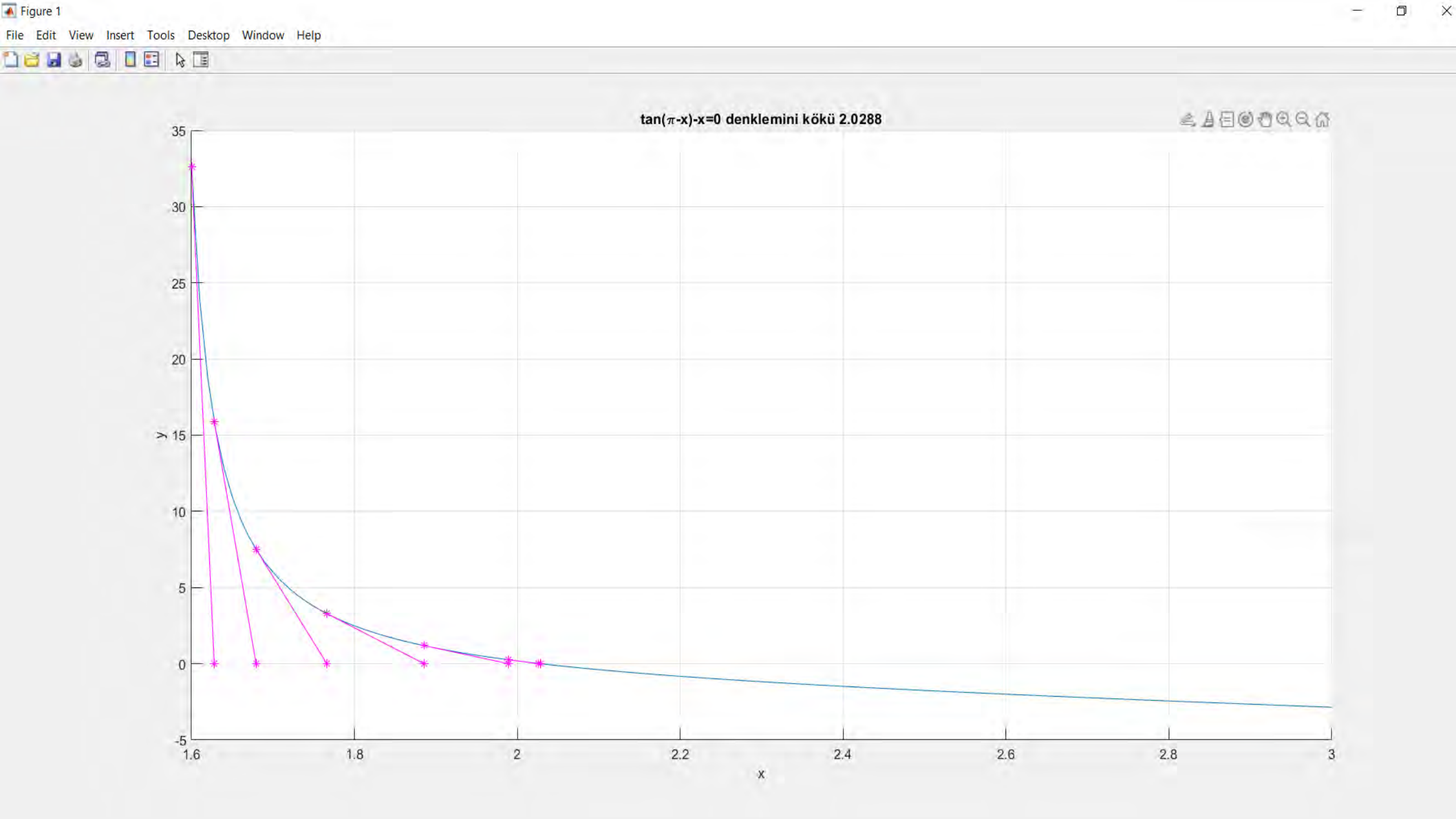
Editor - C:\Matlab_Dersler\newton_rhapson.m

```
1 function newton_rhapson %newton_rhapson method
2 clc;clear all;
3 a=1.6;b=3;
4 xx=[a:0.01:b];
5 y=f(xx);
6 it=1;
7 x(it)=a;
8 while abs(f(x(it)))>eps
9     if abs(df(x(it)))<eps
10         disp('Program türev sıfır durumunda hesaplanamaz!')
11         break;
12     else
13         line([x(it) x(it)-f(x(it))/df(x(it))],[f(x(it)),0],[1 1],'Marker','*','LineStyle','-','Color','m');
14         hold on;
15         x(it+1)=x(it)-f(x(it))/df(x(it));
16         it=it+1;
17     end
18 end
19 plot(xx,y);
20 xlabel('x');
21 ylabel('y');
22 title(['tan(\pi-x)-x=0 denklemini kökü ',num2str(x(it))])
23 grid on
24 fprintf('tan(pi-x)-x=0 denkleminin kökü %6.4f dir ve iterasyon %6.4f dir',x(it),it)
25
26 function y=f(x)
27     y=tan(pi-x)-x;
28
29 function y=df(x)
30     y=-(1+(tan(pi-x)).^2)-1;
```

Workspace

Name	Value
------	-------

Command Window

Lineer Olmayan Denklem Sistemlerimin Çözümü

Açık Yöntemler

KİRİŞLER YÖNTEMİ (SECANT METHOD)

Kirişler yöntemi Newton-Rhapson yöntemindeki türevin sonlu fark yaklaşımı yazılması ile elde edilir. Newton rhapson yönteminde türev yerine

$$f'(x_k) \approx \frac{f(x_k) - f(x_{k-1})}{x_k - x_{k-1}}$$

yazılarak iterasyonu

$$x_{k+1} \leftarrow x_k - \frac{f(x_k)}{\frac{f(x_k) - f(x_{k-1})}{x_k - x_{k-1}}} \quad \rightarrow \quad x_{k+1} \leftarrow x_k - \frac{(x_k - x_{k-1})f(x_k)}{f(x_k) - f(x_{k-1})}$$

$$x_{k+1} \leftarrow \frac{x_{k-1}f(x_k) - x_k f(x_{k-1})}{f(x_k) - f(x_{k-1})}$$

Olarak yazarız.

Yöntem için adımlar aşağıdaki gibidir:

Algoritma

1.Adım: $i=1$ olarak belirle.

$$x_{k+1} \leftarrow \frac{x_{k-1}f(x_k) - x_kf(x_{k-1})}{f(x_k) - f(x_{k-1})}$$

2.Adım:

3.Adım: Eğer $f(x_{i+1}) < \text{eps}$ ise x_{i+1} çözümdür ve programdan çık

4.Adım $i \rightarrow i+1$ olarak belirle ve 2.Adıma dön

Örnek: $f(x)=x^3-3x+2$ fonksiyonunun $x_0=-2.6$, $x_1=-2.4$ vererek kökünü Kirişler yöntemi ile MATLAB proqramında yazınız.

MATLAB R2020a

HOME PLOTS APPS EDITOR PUBLISH VIEW

Find Files Compare Go To Find Breakpoints Run Run and Advance Run Section Advance Run and Time

FILE NAVIGATE EDIT BREAKPOINTS RUN

C:\Matlab_Dersler

Current Folder

Name

- sabit_nokta.mat
- sabit_nokta.m
- regula_falsi.m
- newton_rhapson.m
- kirisler_yontemi.m
- ikiye_bolme.m

Editor - C:\Matlab_Dersler\kirisler_yontemi.m

ikiye_bolme.m | sabit_nokta.m | regula_falsi.m | newton_rhapson.m | **kirisler_yontemi.m**

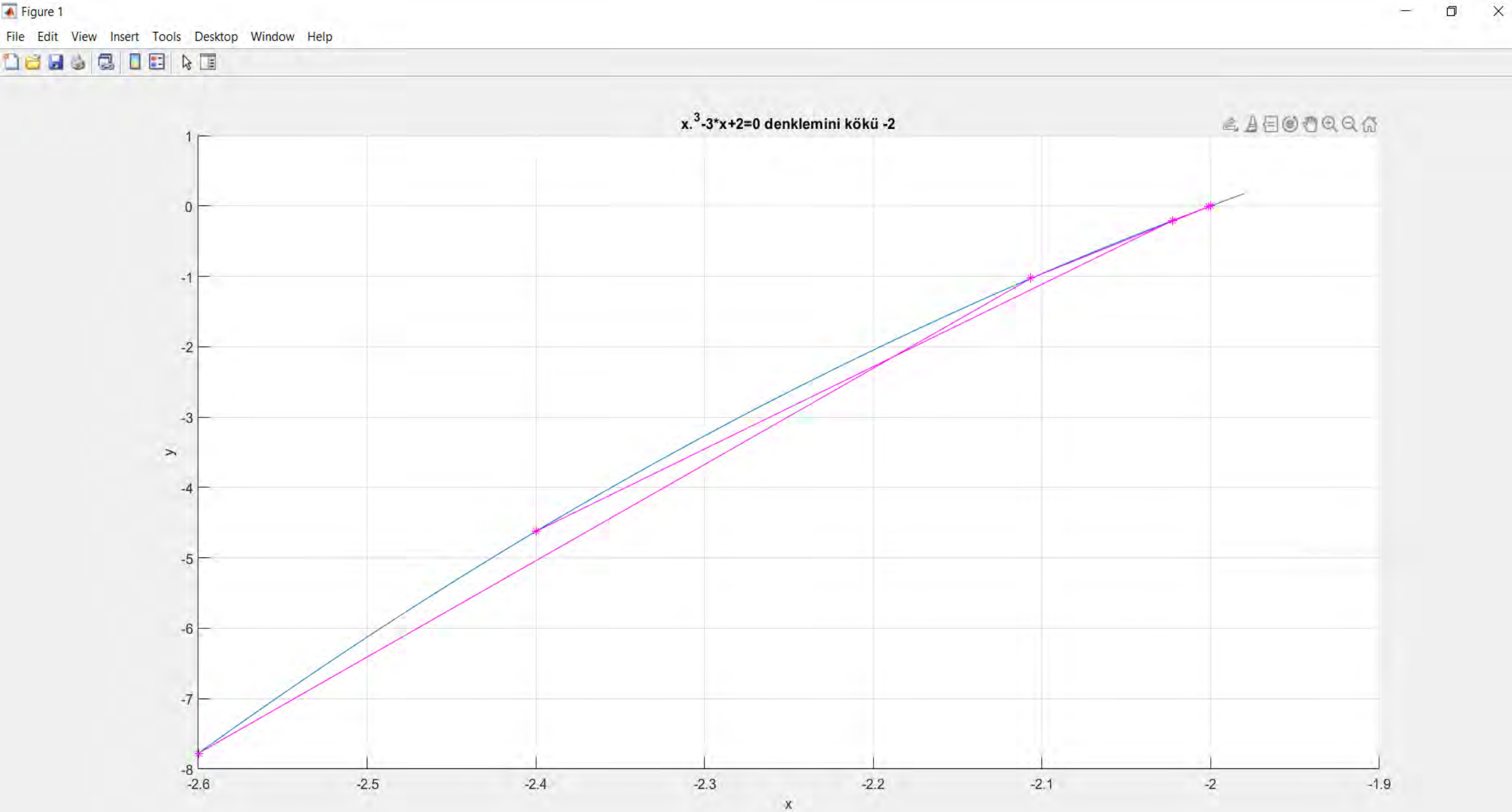
```
1 function kirisler_yontemi
2 clc;clear all;
3 it=1;
4 x(it)=-2.6;
5 it=it+1;
6 x(it)=-2.4;
7 xx=[x(1):0.01:-1.98];
8 y=f(xx);
9 while abs(f(x(it)))>0.001
10     x(it+1)=(x(it-1)*f(x(it))-x(it)*f(x(it-1)))/(f(x(it))-f(x(it-1)));
11     line([x(it-1) x(it+1)], [f(x(it-1)) f(x(it+1))], [1 1], 'Marker', '*', 'LineStyle', '-', 'Color', 'm');
12     hold on;
13     it=it+1;
14 end
15 plot(xx,y);
16 xlabel('x');
17 ylabel('y');
18 title(['x.^3-3*x+2=0 denklemini kökü ',num2str(x(it))])
19 grid on
20 fprintf('x.^3-3*x+2=0 denkleminin kökü %6.4f dir ve iterasyon %6.4f dir',x(it),it)
21
22 function y=f(x);
23 y=x.^3-3*x+2;
```

Workspace

Name	Value
------	-------

Command Window

Select a file to view details

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ

6.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

09.04.2021
SAAT:09:00-10:00

Lineer Denklem Sistemlerinin Çözümü

- Doğrudan Yöntemler
- **A**-Cramer Yöntemi
- **B**-Gauss Jordan Yöntemi
- **LAB**: Cramer yöntemi Matlab örnek programı

Lineer Denklem Sistemi

Belirli sayıda bilinmeyen ve belli sayıda denklemden oluşan bir denklem sistemi lineer terimlerden oluşuyorsa bu sistem lineer denklem sistemi olarak adlandırılır.

$$2x - 3y = 5$$

$$-2x + y = -1$$

denklem sistemi iki bilinmeyen içeren lineer bir denklem sistemidir. Genel olarak n adet bilinmeyen $(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n)$ içeren lineer bir denklem sistemi aşağıda gösterildiği gibi çık halde veya daha basit olarak matris formunda yazılabilir.

$$\left. \begin{array}{cccccc} a_{11}x_1 + & a_{12}x_2 + & a_{13}x_3 + & \dots\dots\dots & a_{1n}x_n = & b_1 \\ a_{21}x_1 + & a_{22}x_2 + & a_{23}x_3 + & \dots\dots\dots & a_{2n}x_n = & b_2 \\ a_{31}x_1 + & a_{32}x_2 + & a_{33}x_3 + & \dots\dots\dots & a_{3n}x_n = & b_3 \\ \dots\dots\dots & \dots\dots\dots & \dots\dots\dots & \dots\dots\dots & \dots\dots\dots & \dots\dots \\ a_{n1}x_1 + & a_{n2}x_2 + & a_{n3}x_3 + & \dots\dots\dots & a_{nn}x_n = & b_n \end{array} \right\} A \cdot \vec{x} = \vec{b}$$

Lineer Denklem Sistemi

$$\begin{array}{cccccc}
 a_{11}x_1 + & a_{12}x_2 + & a_{13}x_3 + & \dots\dots\dots & a_{1n}x_n = & b_1 \\
 a_{21}x_1 + & a_{22}x_2 + & a_{23}x_3 + & \dots\dots\dots & a_{2n}x_n = & b_2 \\
 a_{31}x_1 + & a_{32}x_2 + & a_{33}x_3 + & \dots\dots\dots & a_{3n}x_n = & b_3 \\
 \dots\dots\dots & \dots\dots\dots & \dots\dots\dots & \dots\dots\dots & \dots\dots\dots & \dots\dots \\
 a_{m1}x_1 + & a_{m2}x_2 + & a_{m3}x_3 + & \dots\dots\dots & a_{mn}x_n = & b_m
 \end{array}$$

$$\begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}_{m \times n} \times \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \dots \\ x_n \end{bmatrix}_{n \times 1} = \begin{bmatrix} b_1 \\ b_2 \\ \dots \\ b_m \end{bmatrix}_{m \times 1}$$

A : katsayılar matrisi
 x : bilinmeyen vektör
 b : sağ taraf vektörü

Örnek

$$\begin{bmatrix} 3 & 2 & 4 \\ 1 & -2 & 0 \\ -1 & 3 & 2 \end{bmatrix} \times \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 14 \\ 7 \\ 2 \end{bmatrix}$$

$$3x_1 + 2x_2 + 4x_3 = 14$$

$$x_1 - 2x_2 + 0x_3 = 7$$

$$-x_1 + 3x_2 + 4x_3 = 2$$

Lineer Denklem Sistemlerinin Çözümü

Lineer bir denklem sisteminin çözülerek bilinmeyen x_i değerlerinin bulunmasında değişik yöntemler kullanılır. Bu yöntemler 2 grup halinde ayrılabilir.

1-) Analitik (Direkt) Yöntemler: Denklem sisteminin çözümünü matematik anlamda tam olarak veren yöntemlerdir. Bu yöntemler sayesinde doğrudan aranan çözüm elde edilir.

- Matris Tersi Yöntemi
- Cramer Yöntemi
- Eliminasyon Yöntemi
- Gauss Eliminasyon Yöntemi
- Gauss-Jordan Yöntemi
- LU Ayırma Yöntemi

Lineer Denklem Sistemlerinin Çözümü

2-) İteratif (Dolaylı) Yöntemler: Çözümü bulmak için öncelikle tahmini değerlerden başlanır ve adım adım ardışık hesaplamalarla belirli tolerans sınırları içinde aranan çözüme ulaşılır.

- Basit İterasyon (Jacobi) Yöntemi
- Gauss-Seidel Yöntemi
- Rölaksasyon (SOR) Yöntemi

Matrisin Tersi ile Çözümleme

Verilen $A.x=b$ denklem sisteminde, katsayılar matrisinin tersi (A^{-1}) hesaplandığında çözüm vektörü iki matrisin çarpımından elde edilebilir.

$$A.\vec{x} = \vec{b} \quad \Rightarrow \quad \vec{x} = A^{-1}.\vec{b}$$

Matris tersinin hesabı için farklı yöntemler vardır. Fakat bu yöntemlerde, eleman sayısı ne kadar fazla ise matris tersini bulmak için daha fazla bilgisayar hafızasına ve hesaplama zamanına ihtiyaç duyulur.

Matrisin Tersi Nasıl Bulunur

Bir matrisin tersini alabilmek için:

- **Matrisin determinantını ve matrisin ekinin (adjoint) bulmak gerekir.**

Bir matrisin ekinin bulunması için:

1. **Matrisin bütün elemanlarının eş-çarpanları bulunur.**
2. **Bulunan eş-çarpanlardan yeni bir matris oluşturulur.**
3. **Bu matrisin transpozesi alınır.**

Örnek

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 4 & 2 \\ 3 & 3 & 1 \\ 2 & 0 & 1 \end{bmatrix} \text{ matrisinin tersini bulunuz.}$$

2) Matrisin eş-çarpanları bulunur.

$$A_{11} = (-1)^{1+1} \cdot \begin{vmatrix} 3 & 1 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} = 1 \times 3 = 3$$

$$A_{12} = (-1)^{1+2} \cdot \begin{vmatrix} 3 & 1 \\ 2 & 1 \end{vmatrix} = (-1)(3 - 2) = -1$$

$$A_{13} = (-1)^{1+3} \cdot \begin{vmatrix} 3 & 3 \\ 2 & 0 \end{vmatrix} = 0 - 6 = -6$$

$$A_{21} = (-1)^{2+1} \cdot \begin{vmatrix} 4 & 2 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} = (-1)(4 - 0) = -4$$

$$A_{22} = (-1)^{2+2} \cdot \begin{vmatrix} 1 & 2 \\ 2 & 1 \end{vmatrix} = 1 - 4 = -3$$

1) Matrisin determinantı bulunur.

$$|A| = -13$$

$$A_{23} = (-1)^{2+3} \cdot \begin{vmatrix} 1 & 4 \\ 2 & 0 \end{vmatrix} = (-1)(0 - 8) = 8$$

$$A_{31} = (-1)^{3+1} \cdot \begin{vmatrix} 4 & 2 \\ 3 & 1 \end{vmatrix} = 4 - 6 = -2$$

$$A_{32} = (-1)^{3+2} \cdot \begin{vmatrix} 1 & 2 \\ 3 & 1 \end{vmatrix} = (-1)(1 - 6) = 5$$

$$A_{33} = (-1)^{3+3} \cdot \begin{vmatrix} 1 & 4 \\ 3 & 3 \end{vmatrix} = 3 - 12 = -9$$

Örnek-Devam

3) Ek-matris bulunur.

$$Ek(A) = \begin{bmatrix} 3 & -1 & -6 \\ -4 & -3 & 8 \\ -2 & 5 & -9 \end{bmatrix}^T = \begin{bmatrix} 3 & -4 & -2 \\ -1 & -3 & 5 \\ -6 & 8 & -9 \end{bmatrix}$$

4) Matrisin tersi bulunur.

$$A^{-1} = \frac{1}{|A|} \cdot Ek(A) = \frac{1}{-13} \begin{bmatrix} 3 & -4 & -2 \\ -1 & -3 & 5 \\ -6 & 8 & -9 \end{bmatrix}$$

MATLAB'da Matrisin Tersini Alma

Matrisin tersini verir.

inv (matris)

tersi hesaplanacak matris

Örnek:

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 4 & 2 \\ 3 & 3 & 1 \\ 2 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

```
>> A=[1 4 2;3 3 1;2 0 1]
```

```
A =
```

```
     1     4     2
     3     3     1
     2     0     1
```

```
>> inv(A)
```

```
ans =
```

```
   -0.2308    0.3077    0.1538
    0.0769    0.2308   -0.3846
    0.4615   -0.6154    0.6923
```

```
>>
```

Lineer Denklem Sistemlerinin Çözümü

Lineer denklem sistemlerinin Matlab Programı ile çözümü 3 ana başlıkta incelenebilir.

1. Cramer Metodu
2. Matris Tersi Yöntemi
3. “\” Operatörü Yöntemi

Denklem Sayısı ve Bilinmeyen Sayısı Eşit Olan Denklemler

- Bu tip lineer denklemlerin oluşturdukları katsayılar matrisi KARE MATRİS olacaktır.
- Bu tip Denklem sayısı ve bilinmeyen sayısı eşit olan denklem takımlarının çözümün de Cramer Metodu, Matris İnversi yöntemi yada “\” operatörü ile çözüm yöntemi kullanılabilir.
- Cramer yöntemi, denklem sayısı ile bilinmeyen sayısının eşit olması durumunda, katsayılar matrisinin determinantı sıfırdan farklı ise uygulanır.

Cramer Yöntemi ile Çözümleme

Klasik yöntemlerden biri olup, çözüm **iki matrisin determinantları oranı** olarak elde edilir. Bu yöntemde, n tane bilinmeyen içeren

$$A.\vec{x} = \vec{b}$$

şeklindeki lineer denklem sisteminin çözümü;

$$x_i = \frac{|D_i|}{|A|} \quad (i = 1, 2, 3, \dots, n)$$

$|D_i|$: Katsayılar matrisinde (A), i . sütun atılıp yerine b vektörünün konması ile elde edilen matrisin determinantıdır.

Bu yöntemde, her biri $(n \times n)$ boyutundaki $(n+1)$ adet matrisin determinantının bulunup, bunların oranlanması gerekir. Bundan dolayı işlem sayısı fazla ve çözüm süresi uzundur.

Matrislerde Determinant (**2×2**)

Matrisin köşegenindeki elemanların çarpımından ters köşegenindeki elemanlarının çarpımı birbirinden çıkarılarak bulunur.

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix}_{2 \times 2}$$

$$|A| = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{bmatrix} = (a_{11} \times a_{22}) - (a_{12} \times a_{21})$$

Matrislerde Determinant (**3x3**)

1. ve 2. satırlar/sütunlar, aynı matrise 4. ve 5. satır/sütun olarak eklenir ve oluşan matriste sol köşegen çarpımlarının toplamından sağ köşegen çarpımlarının toplamı çıkarılarak determinant bulunur.

$$|C| = \begin{vmatrix} -2 & -1 & 4 \\ 6 & -3 & -2 \\ 4 & 1 & 2 \\ -2 & -1 & 4 \\ 6 & -3 & -2 \end{vmatrix}$$

Left side calculations (rows 1-3):

- $4 \cdot (-3) \cdot 4 = -48$
- $(-2) \cdot 1 \cdot (-2) = 4$
- $6 \cdot (-1) \cdot 2 = -12$

Right side calculations (rows 4-6):

- $-2 \cdot (-3) \cdot 2 = 12$
- $6 \cdot 1 \cdot 4 = 24$
- $4 \cdot (-1) \cdot (-2) = 8$

Intermediate results:

- $-48 + 4 - 12 = -56$
- $12 + 24 + 8 = 44$

Final result:

$$44 - (-56) = 100$$

$$|C| = \begin{vmatrix} -2 & -1 & 4 \\ 6 & -3 & -2 \\ 4 & 1 & 2 \\ -2 & -1 & 4 \\ 6 & -3 & -2 \end{vmatrix}$$

Top side calculation (rows 1-3):

$$(-48) + 4 + (-12) = -56$$

Bottom side calculation (rows 4-6):

$$12 + 8 + 24 = 44$$

Final result:

$$44 - (-56) = 100$$

Seçilen Satır/Sütuna göre Determinant Bulma

Minör ve Kofaktör kullanılarak determinant hesaplanır.

- Bir kare matrisin bulunduğu a_{ij} elemanının i 'nci satır ve j 'nci sütunu atıldığında geriye kalan M_{ij} matrisinin determinantına a_{ij} elemanının küçüğü (minörü) denir.
- $A_{ij} = (-1)^{i+j} |M_{ij}|$ sayısına a_{ij} elemanının eş-çarpanı (kofaktörü) denir.

Örnek: 3x3 matrisin determinantı,

❶ Bir satır yada sütun seçilir

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix}$$

❷ Determinant ifadesi yazılır

$$|A| = a_{11} M_{11} + a_{12} M_{12} + a_{13} M_{13}$$

❸ Kofaktörleri hesaplanır

$$M_{11} = (-1)^{1+1} \begin{vmatrix} a_{22} & a_{23} \\ a_{32} & a_{33} \end{vmatrix}$$

$$M_{12} = (-1)^{1+2} \begin{vmatrix} a_{21} & a_{23} \\ a_{31} & a_{33} \end{vmatrix}$$

$$M_{13} = (-1)^{1+3} \begin{vmatrix} a_{21} & a_{22} \\ a_{31} & a_{32} \end{vmatrix}$$

MATLAB'da Matrisin Determinantı

Matrisin determinantını verir.

det (matris)

determinantı hesaplanacak matris

Örnek:

$$A = \begin{bmatrix} -2 & -1 & 4 \\ 6 & -3 & -2 \\ 4 & 1 & 2 \end{bmatrix}$$

```
>> A=[-2 -1 4;6 -3 -2;4 1 2]
```

```
A =
```

```
    -2    -1     4  
     6    -3    -2  
     4     1     2
```

```
>> det(A)
```

```
ans =
```

```
    100
```

$$2x + y - 2z = 0$$

$$x - 2y + z = 5$$

$$x + 3y - 2z = -3$$

Lineer denklemi verilmiş olsun. Burada x , y , z değişkenlerini bulmak için önce değişken katsayılarının matrisi ve eşitliğin sağındaki sayılar sütun vektörü biçiminde yazılmalıdır.

Cramer Metodu


```
>>A=[2 1 -2;1 -2 1;1 3 -2]    %değişken katsayıları A matrisi olarak girildi

>> B=[0;5;-3]                %eşitliğin sağındaki sayılar sütun vektörü olarak girildi

>>m1=A;                        %A matrisi m1 değişkenine atandı

>>m1(:,1)=B                    %m1 matrisinin birinci sütununa B vektörü yazdırıldı
>>m2=A;                        %A matrisi m2 değişkenine atandı
>>m2(:,2)=B                    %m2 matrisinin ikinci sütununa B vektörü yazdırıldı
>>m3=A;                        %A matrisi m3 değişkenine atandı
>>m3(:,3)=B                    %m3 matrisinin üçüncü sütununa B vektörü yazdırıldı
```



```
>>x_y_z=[det(m1);det(m2);det(m3)] / det(A) %klasik  
çözüm Cramer Metodu
```

```
x_y_z=
```

```
2.2
```

```
-0.4
```

```
2.0
```

Matris Tersi Yöntemi


```
>>x_y_z=inv(A) * B
```

%matris tersini kullanarak çözüm

```
x_y_z=
```

```
    2.2
```

```
   -0.4
```

```
    2.0
```

NOT: Sadece kare matrislerin tersleri bulunmaktadır.

Gauss Eliminasyon Yöntemi(\)

>>x_y_z=A \ B %\ operatörü kullanarak gauss
eliminasyon tekniği ile çözüm

x_y_z=

2.2

-0.4

2.0

GAUSS-JORDAN ELİMİNASYONU (GAUSS-JORDAN ELIMINATION)

Gauss-Jordan Eliminasyonunda A matrisi Birim matrise dönüştürülecek şekilde işlemler uygulanır. 3x3 matris için Gauss eliminasyonu uygulanarak aşağıdaki matris elde edilir:

$$\begin{bmatrix} a_{11}^{(0)} & a_{12}^{(0)} & a_{13}^{(0)} & b_1^{(0)} \\ 0 & a_{22}^{(1)} & a_{23}^{(1)} & b_2^{(1)} \\ 0 & 0 & a_{33}^{(2)} & b_3^{(2)} \end{bmatrix}$$

Son satırda $a_{33}^{(2)}$ ye bölersek

$$\begin{bmatrix} a_{11}^{(0)} & a_{12}^{(0)} & a_{13}^{(0)} & b_1^{(0)} \\ 0 & a_{22}^{(1)} & a_{23}^{(1)} & b_2^{(1)} \\ 0 & 0 & a_{33}^{[1]} = 1 & b_3^{[1]} = b_3^{(2)} / a_{33}^{(2)} \end{bmatrix}$$

elde ederiz. Sonrasında 3. satırı

$a_{m3}^{(m-1)}$ ($m = 1, 2$) ile çarparak 1.ve 2. Satırlardan çıkartırsak

$$\begin{bmatrix} a_{11}^{(0)} & a_{12}^{(0)} & a_{13}^{[1]} = 0 & b_1^{[1]} = b_1^{(0)} - a_{13}^{(0)} b_3^{[1]} \\ 0 & a_{22}^{(1)} & a_{23}^{[1]} = 0 & b_2^{[1]} = b_2^{(1)} - a_{23}^{(1)} b_3^{[1]} \\ 0 & 0 & a_{33}^{[1]} = 1 & b_3^{[1]} \end{bmatrix}$$

sonucunu elde ederiz. Tekrar

2.satırı $a_{22}^{(1)}$ ile bölersek

sonucunu elde ederiz.

2.satırı $a_{22}^{(1)}$ ile bölersek

$$\begin{bmatrix} a_{11}^{(0)} & a_{12}^{(0)} & 0 & b_1^{[1]} \\ 0 & a_{22}^{[2]} = 1 & 0 & b_2^{[2]} = b_2^{[1]} / a_{22}^{[1]} \\ 0 & 0 & a_{33}^{[1]} = 1 & b_3^{[1]} \end{bmatrix}$$

sonucunu elde ederiz. 2.satırı

$a_{m2}^{(m-1)} (m = 1)$ ile çarpıp ilk satırdan çıkartırsak

$$\begin{bmatrix} a_{11}^{(0)} & 0 & 0 & b_1^{[2]} = b_1^{[1]} - a_{12}^{(0)} b_2^{[2]} \\ 0 & 1 & 0 & b_2^{[2]} \\ 0 & 0 & 1 & b_3^{[1]} \end{bmatrix}$$

sonucunu elde ederiz. Burada tekrar ilk

satırı $a_{11}^{(0)}$ ile bölersek

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & b_1^{[3]} = b_1^{[2]} / a_{11}^{(0)} \\ 0 & 1 & 0 & b_2^{[2]} \\ 0 & 0 & 1 & b_3^{[1]} \end{bmatrix}$$

ifadesinde A matrisini birim matrise döndürmüş oluruz. Sağ taraftaki vektörler de çözüm olur.


```
1 function gauss_jordan_elimination
2 clc;clear all;warning off;
3 A=[1 2 5;-1 0 2; 2 1 3];b=[2;0;1];[n m]=size(A);
4 A=[A b];%genişletilmiş matris
5
6 for j=1:n-1 % sütunlar
7     for i=j+1:n % satırlar
8         if A(i,j)~=0
9             lambda=A(i,j)/A(j,j);
10            A(i,j:n+1)=A(i,j:n+1)-lambda*A(j,j:n+1);
11        end
12    end
13    A(j,1:n+1)=A(j,1:n+1)/A(j,j);
14 end
15 A(n,n:n+1)=A(n,n:n+1)/A(n,n);
16
17 for j=n:-1:1
18     for i=j-1:-1:1
19         lambda=A(i,j);
20         A(i,i:n+1)=A(i,i:n+1)-lambda*A(j,i:n+1);
21     end
22 end
23 x=A(:,n+1);
24 fprintf('%5s %3s\n','Çözüm','-x-');
25 fprintf('%12.8f\n',x)
```

```
Editor - C:\Matlab_Dersler\gauss_jordan_elim_2.m
gauss_jordan_elimination.m x gauss_jordan_elim_2.m x gaus_gaus_jordan.m x gauss_jordan_elimination.asv x +
1 function [x,err]=gauss_jordan_elim(A,b)
2 A = [1 1 1;2 3 5; 4 0 5] % input for augmented matrix A
3 b = [5 ; 8; 2] % input for matrix B
4 [n,m]=size(A); % finding the size of matrix A
5 err =0; % calculation of error
6 x=zeros(n,1); % calling function zero
7 if n ~= m
8     disp('error: n~=m'); % displaying error if found
9     err = 1;
10 end % end of the scope of if
11 if length(b) ~= n % finding the length of matrix B
12     disp('error: wrong size of b'); % displaying error, if found
13     err = 2;
14 else
15     if size(b,2) ~= 1
16         b=b';
17     end % end of the scope of if-else
18     if size(b,2) ~= 1
19         disp('error: b is a matrix'); % displaying error in matrix B
20         err = 3;
21     end
22 end
23 if err == 0
24     Aa=[A,b];
25     for i=1:n
```

```
25 -     for i=1:n
26 -         [Aa(i:n,i:n+1),err]=gauss_pivot(Aa(i:n,i:n+1));
27 -         if err == 0
28 -             Aa(1:n,i:n+1)=gauss_jordan_step(Aa(1:n,i:n+1),i);
29 -         end
30 -     end
31 -     x=Aa(:,n+1);
32 - end
33 - A=0;
34 - function A1=gauss_jordan_step(A,i) % calling of fuction function
35 -
36 -     [n,m]=size(A); % determination of size of matrix A
37 -     A1=A; % assigning A to A1
38 -     s=A1(i,1);
39 -     A1(i,:) = A(i,:)/s;
40 -     k=[1:i-1],[i+1:n];
41 -     for j=k
42 -         s=A1(j,1);
43 -         A1(j,:)=A1(j,:)-A1(i,:)*s;
44 -     end % end of for loop
45 - function [A1,err]=gauss_pivot(A) % calling of fuction
46 -     [n,m]=size(A); % finding the size of matrix A
47 -     A1=A; % process of assigning
48 -     err = 0; % error flag
49 -     if A1(1,1) == 0
49 -         check = logical(1); % logical(1) - TRUE
```

```
Editor - C:\Matlab_Dersler\gauss_jordan_elim_2.m
gauss_jordan_elimination.m x gauss_jordan_elim_2.m x gaus_gaus_jordan.m x gauss_jordan_elimination.asv x +
42 -         s=A1(j,1);
43 -         A1(j,:)=A1(j,:)-A1(i,:)*s;
44 -     end % end of for loop
45 - function [A1,err]=gauss_pivot(A) % calling of fucntion
46 - [n,m]=size(A); % finding the size of matrix A
47 - A1=A; % process of assigning
48 - err = 0; % error flag
49 - if A1(1,1) == 0
50 -     check = logical(1); % logical(1) - TRUE
51 -     i = 1;
52 -     while check
53 -         i = i + 1;
54 -         if i > n
55 -             disp('error: matrix is singular');
56 -             err = 1;
57 -             check = logical(0);
58 -         else
59 -             if A(i,1) ~= 0 & check
60 -                 check = logical(0);
61 -                 b=A1(i,:); % process to change row 1 to i
62 -                 A1(i,:)=A1(1,:);
63 -                 A1(1,:)=b;
64 -             end
65 -         end
66 -     end
67 - end
```



```
1 % Code from "Gauss elimination and Gauss Jordan methods using MATLAB"
2 % https://www.youtube.com/watch?v=kMApKEKisKE
3
4 a = [3 4 -2 2 2
5      4 9 -3 5 8
6      -2 -3 7 6 10
7      1 4 6 7 2];
8
9
10 %%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%
11 %Gauss elimination method [m,n]=size(a);
12 [m,n]=size(a);
13 for j=1:m-1
14     for z=2:m
15         if a(j,j)==0
16             t=a(j,:);a(j,:)=a(z,:);
17             a(z,:)=t;
18         end
19     end
20     for i=j+1:m
21         a(i,:)=a(i,:)-a(j,:)*(a(i,j)/a(j,j));
22     end
23 end
24 x=zeros(1,m);
25 for s=m:-1:1
```



```
25 - for s=m:-1:1
26 -     c=0;
27 -     for k=2:m
28 -         c=c+a(s,k)*x(k);
29 -     end
30 -     x(s)=(a(s,n)-c)/a(s,s);
31 - end
32 - disp('Gauss elimination method:');
33 - a
34 - x'
35 - %%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%%
36 - % Gauss-Jordan method
37 - [m,n]=size(a);
38 - for j=1:m-1
39 -     for z=2:m
40 -         if a(j,j)==0
41 -             t=a(1,:);a(1,:)=a(z,:);
42 -             a(z,:)=t;
43 -         end
44 -     end
45 -     for i=j+1:m
46 -         a(i,:)=a(i,:)-a(j,:)*(a(i,j)/a(j,j));
47 -     end
48 - end
```

```

40 -         if a(j,j)==0
41 -             t=a(1,:);a(1,:)=a(z,:);
42 -             a(z,:)=t;
43 -         end
44 -     end
45 -     for i=j+1:m
46 -         a(i,:)=a(i,:)-a(j,:)*(a(i,j)/a(j,j));
47 -     end
48 - end
49
50 - for j=m:-1:2
51 -     for i=j-1:-1:1
52 -         a(i,:)=a(i,:)-a(j,:)*(a(i,j)/a(j,j));
53 -     end
54 - end
55
56 - for s=1:m
57 -     a(s,:)=a(s,:)/a(s,s);
58 -     x(s)=a(s,n);
59 - end
60 - disp('Gauss-Jordan method: ');
61 - a
62 - x'
63

```


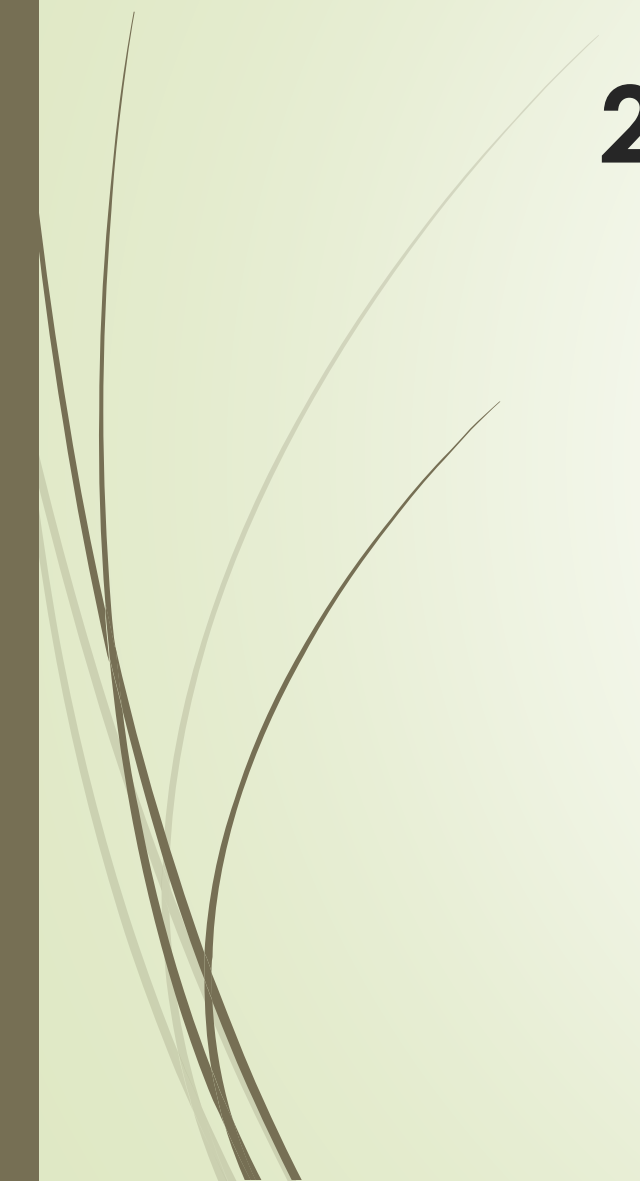
OFFLINE DERS

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

7.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

Lineer Denklem Sistemlerinin Çözümü

- Sayısal Yöntemler
- **A-** Jacobi İterasyon Yöntemi
- **B-** Gauss Seidel Yöntemi
- **LAB:** Jacobi yöntemi Matlab örnek programı

A- Jacobi(Basit) İterasyon Yöntemi

- **Ardışık(iteratif-dolaylı) yöntemlerde** izlenen yol; denklem sistemlerine yaklaşık bir çözüm takımı ile başlamak ve belirli bir algoritmayı tekrarlayarak, gerçek çözümü **en az hata ile** hesaplamaktır.
- Böylece hem algoritmalarının **kolayca hesaplanabilir** olmaları hem de **yuvarlama hatalarının en az ve iterasyon sayısı arttıkça hata birikimi olmaması** açısından avantajlıdır.
- Bu **yöntemlerin en önemli problemi; YAKINSAMA** PROBLEMİDİR.
- Bazı tip problemlerde Jacobi iterasyonu, bazı tip problemlerde ise Gauss-Seidel daha çabuk yakınsar(**GAUSS-SEIDEL, DAHA HIZLI AYNİ PROBLEM İÇİNDE**).

Jacobi iterasyonunun yakınsayabilmesi için A matrisinin ana köşegen üzerindeki elemanlarının mutlak değerlerinin bir **koşulu** (strictly diagonally dominant) yerine getirmesi gerekmektedir; A matrisinin i. satırının köşegen üzerindeki değeri (a_{ii}) 'nin mutlak değeri A matrisinin i. satırındaki tüm elemanların mutlak değerlerinin toplamından büyük olmalıdır.

Aşağıda verilen lineer denklem sistemi Jacobi iterasyonu ile çözülsün;

$$\begin{array}{rcl} 4x_1 & -2x_2 & + x_3 = 6 \\ 4x_1 & -8x_2 & + x_3 = -20 \\ -x_1 & + x_2 & + 5x_3 = 11 \end{array} \Rightarrow \begin{bmatrix} 4 & -2 & 1 \\ 4 & -8 & 1 \\ -1 & 1 & 5 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 6 \\ -20 \\ 11 \end{bmatrix} \Rightarrow AX=B$$

Yukarıdaki eşitliklerden;

$$x_1^{(1)} = \frac{6 + 2x_2^{(0)} - x_3^{(0)}}{4}; \quad x_2^{(1)} = \frac{20 + 4x_1^{(0)} + x_3^{(0)}}{8}; \quad x_3^{(1)} = \frac{11 + x_1^{(0)} - x_2^{(0)}}{5}$$

elde edilir. Eğer program $x_1^{(0)} = 1; x_2^{(0)} = 2; x_3^{(0)} = 1$ başlangıç değerleri ile başlar ise;

$$x_1^{(1)} = \frac{6 + 2 * 2 - 1}{4} = 2.25; \quad x_2^{(1)} = \frac{20 + 4 * 1 + 1}{8} = 3.125$$

$$x_1^{(1)} = \frac{6 + 2x_2^{(0)} - x_3^{(0)}}{4}; \quad x_2^{(1)} = \frac{20 + 4x_1^{(0)} + x_3^{(0)}}{8}; \quad x_3^{(1)} = \frac{11 + x_1^{(0)} - x_2^{(0)}}{5}$$

elde edilir. Eğer program $x_1^{(0)} = 1; x_2^{(0)} = 2; x_3^{(0)} = 1$ başlangıç değerleri ile başlar ise;

$$x_1^{(1)} = \frac{6 + 2 * 2 - 1}{4} = 2.25 \quad ;$$

$$x_2^{(1)} = \frac{20 + 4 * 1 + 1}{8} = 3.125 \quad ;$$

$$x_3^{(1)} = \frac{11 + 1 - 2}{5} = 2$$

birinci iterasyon sonunda bulunan değerler ile ikinci iterasyona gidilir ve bu işlem bu şekilde devam ettirilir ise Tablo 11.1'de gösterildiği gibi 15. iterasyonda (verilen tolerans için);

$$x_1^{(15)} = 3.1745 \quad ; \quad x_2^{(15)} = 4.3333 \quad ; \quad x_3^{(15)} = 1.9683$$

değerleri X çözüm matrisini belirler. İterasyonu durdurmak için kullanılabilecek

bir kriter j . iterasyon sonunda elde edilen $X^{(j)}$ çözüm matrisi ile bundan bir önceki $(j-1)$. iterasyonda elde edilen $X^{(j-1)}$ çözüm matrisi arasındaki farkın mutlak değeri olarak başlangıçta belirlenen epsilon değerinden küçük olmasıdır. Buna benzer bir çok durdurma kriteri geliştirilebilir. Ardışık yaklaşımlar için diğer önemli bir nokta da $X^{(0)}$ başlangıç değerlerinin abartılı olarak seçilmesi durumunda yakınsamanın gecikebileceği gerçeğidir. Ardışık yöntemler için verilen sisteme ilişkin uygun değerler (daha önceden) elde edilebilmiş ise bu değerlerin kullanılması yakınsamanın kolaylaşması açısından çok uygun olur.

Tablo 11.1

İterasyon sayısı	x_1	x_2	x_3
1	2.2500	3.1250	2.0000
2	2.5625	3.8750	2.0250
3	2.9312	4.0344	1.9375
4	3.0328	4.2078	1.9794
5	3.1091	4.2638	1.9650
6	3.1407	4.3002	1.9690
7	3.1578	4.3165	1.9681
8	3.1662	4.3249	1.9683
9	3.1704	4.3291	1.9683
10	3.1725	4.3312	1.9683
11	3.1736	4.3323	1.9683
12	3.1741	4.3328	1.9683
13	3.1743	4.3331	1.9683
14	3.1745	4.3332	1.9683
15	3.1745	4.3333	1.9683

$$|4| > |-2| + |1|$$

$$|-8| > |4| + |1|$$

$$|5| > |-1| + |1|$$

```
1      % A.X=B lineer matris eşitliğinin JACOBI iterasyonu yöntemi ile çözümü
2      % A; matrisi N*N boyutunda tekil olmayan katsayılar matrisidir.
3      % B; matrisi N*1 boyutundadır.
4      % X; matrisi 1*N boyutunda çözüm matrisinin evriğidir.
5      % P; matrisi N*1 boyutunda başlangıç değerler matrisidir.
6      % delta; iterasyonun son iki adımı arasındaki mücade edilebilen fark değeri
7      % maxiter; max. iterasyon sayısı.Eğer kullanıcı max. sayısına kadar
8      % iterasyon yakınsamaz ise programı durdurmak için bu değeri kullanılır.
9
10     A=[4 -2 1;4 -8 1;-1 1 5];
11     B=[6;-20;11];
12     P=[1;2;1];
13     N=length(B);
14     X=zeros(1,N);
15     maxiter=30;
16     delta=0.00001;
17     for k=1:maxiter
18         for J=1:N
19             X(J)=(B(J)-A(J,[1:J-1,J+1:N])*P([1:J-1,J+1:N]))/A(J,J);
20         end
21         hata=abs(norm(X'-P));
22         hatatek=hata/(norm(X)+eps);
23         P=X';
24         if(hata<delta) || (hatatek<delta)
25             'iterasyon maxiterden önce sona erdi'
26             break
27         end
28     end
29     display('iterasyon sayisi=');
30     display(k-1);
31     X=X'
```

Command Window

```
>> JACOBI_BASIT
```

```
ans =
```

```
    'iterasyon maxiterden önce sona erdi'
```

```
iterasyon sayisi=  
    15
```

```
X =
```

```
    3.1746
```

```
    4.3333
```

```
    1.9683
```

fx >>

B- Gauss Seidel Yöntemi

Jacobi iterasyonunda $X^{(0)}$ başlangıç değerleri sırayla;

$$x_1^{(1)} = \frac{6 + 2x_2^{(0)} - x_3^{(0)}}{4}; \quad x_2^{(1)} = \frac{20 + 4x_1^{(0)} + x_3^{(0)}}{8}; \quad x_3^{(1)} = \frac{11 + x_1^{(0)} - x_2^{(0)}}{5}$$

eşitliklerinde yerlerine konulmuştu. Gauss-Seidel yönteminde ise ilk eşitlikte (x_1 'e ilişkin) $x_2^{(0)} = 2$; $x_3^{(0)} = 1$ değerleri yerlerine konur. Elde edilen $x_1^{(1)} = 2.25$ değeri (yine aynı iterasyon içindeki)

$$x_2^{(1)} = \frac{20 + 4x_1^{(1)} + x_3^{(0)}}{8} = \frac{20 + 4 * 2.25 + 1}{8} = 3.75$$

eşitliğinde yerine konulur. Yukarıda elde edilen $x_1^{(1)}$ ve $x_2^{(1)}$ değerleri ise $x_3^{(1)}$ eşitliğinde yerine konulursa;

eşitliğinde yerine konulur. Yukarıda elde edilen $x_1^{(1)}$ ve $x_2^{(1)}$ değerleri ise $x_3^{(1)}$ eşitliğinde yerine konulursa;

$$x_3^{(1)} = \frac{11 + x_1^{(1)} - x_2^{(1)}}{5} = 1.9$$

bulunur. Aynı problem Jacobi iterasyonu ile çözüldüğünde ilk iterasyon sonunda;

$$x_1^{(1)} = 2.25 ; x_2^{(1)} = 3.125 ; x_3^{(1)} = 2$$

bulunmuştu. Gauss-Seidel yaklaşımında ise

$$x_1^{(1)} = 2.25 ; x_2^{(1)} = 3.75 ; x_3^{(1)} = 1.9$$

bulunur. Böyle bir yaklaşım yakınsamayı çabuklaştırarak hesaplamamanın daha çabuk bitmesini temin eder. Gauss-Seidel yaklaşımında da Jacobi yaklaşımında olduğu gibi, A matrisinin ana köşegen elemanlarının mutlak değerleri, aynı satır üzerinde yer alan diğer elemanların mutlak değerlerinin toplamından daha büyük olmalıdır. Aksi halde yakınsama sağlanamaz.

Yukarıdaki işlem diğer iterasyonlar içinde yapıldığında elde edilen sonuçlar Tablo 11.2'de gösterilmiştir;

Tablo 11.2

İterasyon sayısı	x_1	x_2	x_3
1	2.2500	3.7500	1.9000
2	2.9000	4.1875	1.9425
3	3.1081	4.2969	1.9622
4	3.1579	4.3242	1.9667
5	3.1704	4.3311	1.9679
6	3.1736	4.3328	1.9682
7	3.1743	4.3332	1.9682
8	3.1745	4.3333	1.9682

Tablo 11.1 ile Tablo 11.2 arasında bir karşılaştırma yapıldığında Gauss-Seidel yaklaşımında çok daha az iterasyon sayısı ile yakınsama sağlandığı görülmektedir. Her iki yaklaşımın aynı probleme aynı ilk koşullar altında uygulandığı da unutulmamalıdır.

```
1 % A.X=B lineer matris eşitliğinin GAUSS_SEİDEL iterasyonu yöntemi ile çözümü
2 % X; matrisi 1*N boyutunda çözüm matrisidir.
3 % P; matrisi N*1 boyutunda başlangıç değerler matrisidir.
4 % delta; iterasyonun son iki adımı arasındaki mücade edilebilen fark değeri
5 % maxiter; max. iterasyon sayısı.Eğer kullanıcı max. sayısına kadar
6 % iterasyon yakınsamaz ise programı durdurmak için bu değeri kullanılır.
7 A=[4 -2 1;4 -8 1;-1 1 5];
8 B=[6;-20;11];
9 P=[1;2;1];
10 N=length(B);
11 X=zeros(1,N);
12 maxiter=30;
13 delta=0.00001;
14 for k=1:maxiter
15     for J=1:N
16         if J==1
17             X(1)=(B(1)-A(1,2:N)*P(2:N))/A(1,1);
18         elseif J==N
19             X(N)=(B(N)-A(N,1:N-1)*(X(1:N-1)))/A(N,N);
20         else
21             X(J)=(B(J)-A(J,1:J-1)*X(1:J-1)-A(J,J+1:N)*P(J+1:N))/A(J,J);
22         end
```

```
22 -         end
23 -     end
24 -     hata=abs (norm (X' -P) ) ;
25 -     hatatek=hata/ (norm (X) +eps) ;
26 -     P=X' ;
27 -     if (hata<delta) | (hatatek<delta)
28 -         'iterasyon maxiterden önce sona erdi'
29 -         break
30 -     end
31 -     X;
32 - end
33 - display('iterasyon sayisi=');
34 - display(k-1) ;
35 - X=X'
36
```

```
>> gauss_seidel
```

```
ans =
```

```
    'iterasyon maxiterden önce sona erdi'
```

```
iterasyon sayisi=  
    8
```

```
X =
```

```
    3.1746
```

```
    4.3333
```

```
    1.9683
```


OFFLINE

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

8.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

Matris İşlemleri

- Temel Matris işlemleri
 - ➡ **A-** Matrisin Tersi
 - ➡ **B-** Matrisin Determinantı
 - ➡ **C-** Matris Transpozu
 - ➡ **D-** Matris Normları
- ➡ **LAB:** Matrisin Tersini alma Matlab örnek programı

MATLAB / Temel Komutlar

- `clc` Command window'u temizler.
- `clear` İlgili oturumda atanmış tüm değişkenleri siler.
- `clear a` Yalnızca "a" değişkenini siler.
- `demo` Matlab demosunu çalıştırır.
- `date` Gün-Ay-Yıl'ı görüntüler (Örneğin, 17-Oct-2009)
- `exit` Matlab oturumundan çıkar.
- `help` Yardım menüsünü açar.
- `help f_na` f_na fonksiyonu hakkında bilgi verir.
- `save d a` a değişkenini d dosya ismiyle **mat** uzantılı olarak kaydeder.
- `load d` a değişkenini d dosyasından geri çağırır.

Save ve load komutları, **matris vb. yapıların kaydedilmesi için çok önemlidir.**

MATLAB/Temel dosya türleri

- `*.m` MATLAB program dosyaları
- `*.fig` Grafik dosyaları ve GUI'lerin grafik parçaları
- `*.mat` Değişken ve matris dosyaları
- `*.p` pre-parsed pseudo-code dosyaları (bu dosyaların içeriği görüntülenemez ancak program olarak çağrılabilir, yani MATLAB'de çalıştırılabilir!)

MATLAB/Matrislerin Girilmesi

- Matris ve vektörler [] köşeli parantezleri ile tanımlanır.
- Matris ve vektör girmenin 3 farklı yolu vardır:

Örneğin:

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 3 & 5 \\ 7 & 8 & 11 \\ 100 & 1 & 4 \end{bmatrix}$$

1.yol

```
A=[1 3 5  
7 8 11  
100 1 4]
```

2.yol

```
A=[1 3 5;7 8 11;100 1 4]
```

3.yol

```
A(1,1)=1,    A(1,2)=3,    A(1,3)=5  
A(2,1)=7,    A(2,2)=8,    A(2,3)=11  
A(3,1)=100,  A(3,2)=1,    A(3,3)=4
```


MATLAB/Matrislerin Kaydedilmesi

- Matris ve vektörler *.mat uzantılı olarak **save** komutuyla kaydedilir, **load** ile de istenilen yerden geri çağrılır.
- Örneğin, girilmiş bir **a** matrisini “**D:\yildiz**” klasörüne “**katsayilar.mat**” olarak kaydetmek isteyelim: Bunun için aşağıdaki komut dizisi kullanılır;

```
save D:\yildiz\katsayilar a
```

- katsayilar.mat olarak kaydedilen a matrisinin herhangi bir zamanda geri çağırılması için,

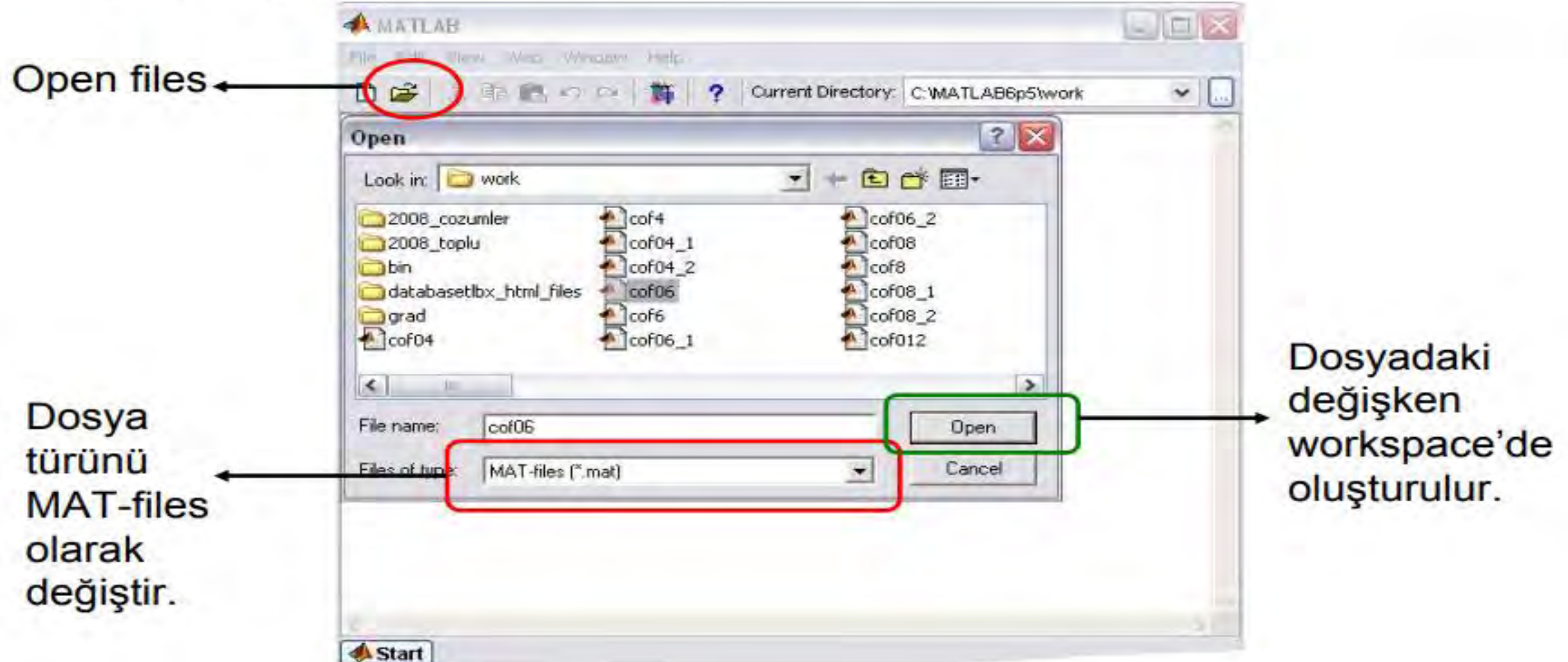
```
load D:\yildiz\katsayilar
```

komut dizisi kullanılır. Geri çağırma işleminden sonra, ilgili matris a dizisi olarak workspace’de kaydedilir (workspace’e kaydetme işleminin geçici olduğunu hatırlayınız!)

Yeni bir matrisi katsayilar.mat olarak kaydettiğimizde, önceki matrisi bir daha görme imkanı kalmaz. Yani save **overwrite (üzerine yazma)** özelliğlidir.

MATLAB/Matrislerin Kaydedilmesi

- *.mat uzantılı dosyalar, ayrıca MATLAB'den open files kısa yolundan da geri çağırılabilir:

MATLAB/Sayı Formatları

```
>> format long
>> a=1.123000123123123123;
>> a
a =
1.12300012312312
```

16 karakter

```
>> a=100004545.99923423499111;
>> a
a =
1.000045459992342e+008

$10^8$


```

```
>> format short
>> a=1.123000123123123123;
>> a
a =
1.1230
```

6 karakter

```
>> a=100004545.99923423499111;
>> a
a =
1.0000e+008

$10^8$


```

Bir sayının istenilen hanesinin **gösterilmesi** için **fprintf** veya **sprintf** komutları kullanılır:

```
>>a=100004545.99923423499111;
>>fprintf( '%1.10f' ,a)

100004545.9992342300
```

Matris elemanlarının istenilen hanede gösterilmesi için, **printmatrix** fonksiyonu oldukça kullanışlıdır (File-exchange sayfasından download edilebilir!)

MATLAB/Temel lineer cebir komutları

- `inv(a)` Bir a kare matrisinin tersini (inversini) alır.
 - `a'` a matrisinin devriğini (transpozmesini) alır.
 - `det(a)` a matrisinin determinantını hesaplar.
 - `a+b` Boyutları aynı olan a ve b matrisini toplar.
 - `a-b` Boyutları aynı olan a ve b matrislerinin farkını alır.
 - `a*b` Sütun sayısı m olan a matrisiyle satır sayısı m olan b matrisini çarpar.
 - `a/b` b düzenli kare bir matrisse (determinantı sıfırdan farklıysa), aynı boyutlu a matrisiyle; `a*inv(b)` işlemini yapar.
 - `a.*b` Boyutları aynı olan a ve b matrislerinin elemanlarını karşılıklı olarak çarpar.
 - `a./b` Boyutları aynı olan a ve b matrislerinin elemanlarını karşılıklı oranlar.
-

MATLAB/Temel lineer cebir komutları

- **trace(a)** Bir a matrisinin izini (köşegen elemanlarının toplamını) hesaplar.
- **diag(a)** Bir kare a matrisinin köşegen elemanlarını bir sütun vektöre atar. Ya da a bir vektör ise köşegenleri bu vektörün elemanlarından oluşan bir köşegen matris oluşturur.
- **sum(a)** a matrisinin her bir sütununun toplamını hesaplar. a bir vektör ise sonuç, vektör elemanlarının toplamı olur.
- **triu(a)** Bir matrisin üst üçgen matrisini oluşturur.
- **tril(a)** Bir matrisin alt üçgen matrisini oluşturur.
- **zeros(m,n)** $m \times n$ boyutlu sıfır matrisi oluşturur.
- **ones(m,n)** $m \times n$ boyutlu elemanları "1" olan matris oluşturur.
- **eye(m)** $m \times m$ boyutlu birim matris oluşturur.

MATLAB / Temel matris operatörleri

- **`a(:)`** a matrisinin sütunlarının ard arda dizilmesinden oluşan bir sütun vektör oluşturur (vec operatörü)
- **`a(:,i)`** a matrisinin i. sütununu alır.
- **`a(j,:)`** a matrisinin j. satırını alır.
- **`a(:, [i j])`** a matrisinin i ve j. sütununu alır.
- **`a([i j], :)`** a matrisinin i ve j. satırını alır.
- **`e=a:b:n`** a, (a+b),...,n sayılarından oluşan bir satır vektör oluşturur.

Örneğin,

`e=1:1:n`, 1 ile n arasındaki tam sayılardan oluşan bir vektör.

`e=2:2:n`, 1 ile n arasındaki çift sayılardan oluşan bir vektör.

`e=1:2:n`, 1 ile n arasındaki tek sayılardan oluşan bir vektör.

`e=-10:0.1:n`, -10'dan 0.1 artımla n'ye kadar olan sayılardan oluşan bir vektör.

MATLAB/Temel matris operatörleri

- **length(a)** a matrisinin sütun sayısını verir. a bir vektör ise sonuç, a vektörünün eleman sayısıdır.
- **[m,n]=size(a)** a matrisinin satır sayısını (m) ve sütun sayısını (n) verir.
- **max(a)** Bir a vektörünün en büyük elemanını gösterir.
- **min(a)** Bir a vektörünün en küçük elemanını gösterir.
- **[m,i]=max(a)** Bir a sütun vektörünün en büyük elemanını (m) ve bunun satır numarasını verir.
- **[m,i]=min(a)** Bir a sütun vektörünün en küçük elemanını (m) ve bunun satır numarasını verir.
- **sort(a)** Bir a vektörünün elemanlarını küçükten büyüğe sıralar.
- **a(:,i)=[]** A'nın i. sütununu siler.
- **a(i,:)=[]** A'nın i. satırını siler.

MATLAB/Temel matris operatörleri

- `sortrows(a,i)` Bir a matrisinin elemanlarını i.sütuna göre sıralar.

Örnek:

```
a =  
      1      1000  
      3      10  
      2       5  
      4       1
```



```
>> sortrows(a,1)  
  
ans =  
      1      1000  
      2       5  
      3      10  
      4       1
```

```
a =  
      1      1000  
      3      10  
      2       5  
      4       1
```



```
>> sortrows(a,2)  
  
ans =  
      4       1  
      2       5  
      3      10  
      1     1000
```


MATLAB/Uygulama-1

$$\mathbf{A} = \begin{bmatrix} 1 & 3 & 5 \\ 7 & 8 & 11 \\ 100 & 1 & 4 \end{bmatrix}$$

Aşağıdaki işlemleri command window'da yapınız.

- 1) A matrisini giriniz.
- 2) A matrisinin determinantını hesaplayınız.
- 3) A matrisinin tersini bulunuz. Çıkan sonucu bir B matrisine atayınız.
- 4) A*B işlemini yapınız. Elde edilen sonucu irdeleyiniz.
- 5) A matrisinin 1. sütununu a1, 3. sütununu a3 vektörlerine atayınız.
- 6) Köşegenleri A matrisinin köşegenlerinden oluşan bir C köşegen matrisi oluşturunuz.
- 7) a1'in devriği ile a3 vektörünü çarpınız.
- 8) a1 ile a3 vektör elemanlarını karşılıklı çarpınız.
- 9) A'nın 3. satırını, diğer satır elemanlarını girmeden, [5 6 7] olarak değiştiriniz.
- 10) A'nın 1 ve 2. satırlarını siliniz.

MATLAB/Uygulama-1:Çözüm

```
1 >> A=[1 3 5;7 8 11;100 1 4];
2 >> det(A)
ans =
    -728
3 >> inv(A)
ans =

    -0.0288    0.0096    0.0096
    -1.4725    0.6813   -0.0330
     1.0893   -0.4107    0.0179
4 >> B=ans;
>> A*B
ans =
```

```
1.0000    0    0.0000
         0    1.0000    0.0000
         0    0.0000    1.0000
```

Birim matris

```
5 >> a1=A(:,1);a3=A(:,3);
6 >> C=diag(diag(A));
7 >> a1'*a3
ans=
    482
```

```
8 >> a1.*a3
ans=
     5
    77
   400
9 >> A(3,:)= [5 6 7]
A =

     1     3     5
     7     8    11
     5     6     7
10 >> A([1 2],:)=[]
A =

     5     6     7
>>
```


MATLAB/Uygulama-2

$$\mathbf{B} = \begin{bmatrix} 10 & 5 & 5 \\ 70 & 8 & 7 \\ 10 & 1 & 3 \end{bmatrix}$$

Aşağıdaki işlemleri command window'da yapınız.

- 1) B matrisini giriniz.
- 2) B matrisini mevcut çalışma klasörünüze **katsayilar** ismiyle kaydediniz.
- 3) Dosyanın kaydedilip kaydedilmediğini kontrol ediniz. (Open Files penceresinden)
- 4) MATLAB oturumundaki tüm değişkenleri siliniz (clear)
- 5) Command window'da yazılmış tüm ifadeleri temizleyiniz. (clc)
- 6) $\mathbf{B} \times 2$ işlemini yapınız.
- 7) B matrisini geri çağırınız.
- 8) B matrisinin üst ve alt üçgen matrislerini oluşturunuz.
- 9) $\mathbf{C} = [\mathbf{B} \text{ zeros}(3, 2)]$ işlemini yapınız.

MATLAB/Uygulama-2:Çözüm

① >> B=[10 5 5;70 8 7;10 1 3];
② >> save katsayilar B

④ >> clear

⑤ >> clc

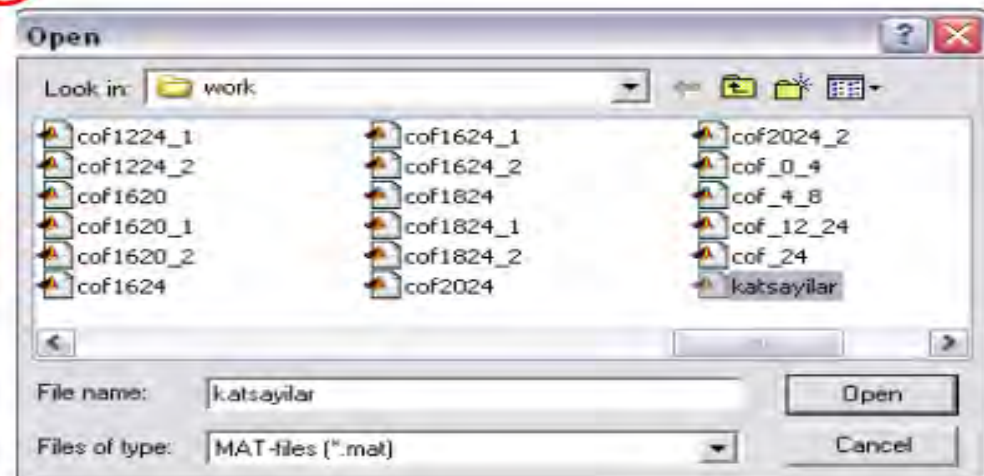
⑥ >> B*2
??? Undefined function or variable 'B'. Neden?

⑦ >> load katsayilar

⑧ >> triu(B)
ans =
10 5 5
0 8 7
0 0 3

>>tril(B)
ans =
10 0 0
70 8 0
10 1 3

③

⑨

>> C=[B zeros(3,2)]
C =

10	5	5	0	0
70	8	7	0	0
10	1	3	0	0

- `num2str(a)` Bir a sayısını bir karaktere atama (From **numeric** to **(2) string**)
- `str2num(a)` Karakter olan bir a sayısını sayı değerine atama
- `mat2str(a)` Bir a matrisini bir karakter dizisine atama
- `int2str(a)` Bir a tam sayısını bir karaktere atama
- `char(a)` Bir a hücrelerini bir karakter dizisine atama
- `cellstr(a)` Bir a karakterini bir hücre dizisine atama
- `num2cell(a)` Bir a sayısını bir hücre dizisine atama

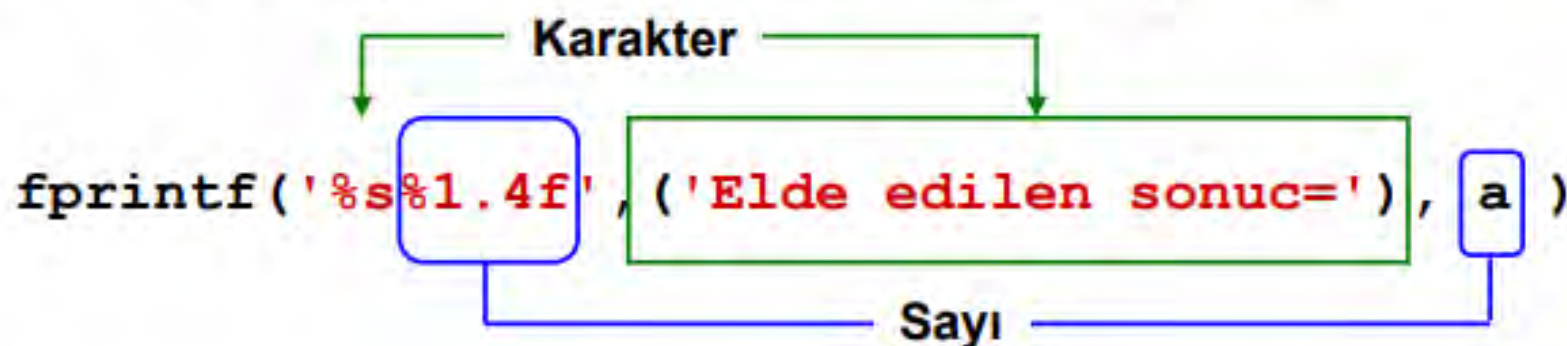
- **Örnek:** Bir işlem sonucunda $a=10.234$ elde edilsin. “Elde edilen sonuc=10.234” karakterini görüntülemek için,

['Elde edilen sonuc=' num2str(a)]

Her iki ifade karakter olmalıdır!

yapısı düşünülmelidir.

- Bunun daha gelişmiş biçimi, fprintf ile sağlanır:

The diagram shows the fprintf function call: fprintf('%s%1.4f', ('Elde edilen sonuc='), a). A green bracket labeled 'Karakter' spans the format string and the first argument. A blue bracket labeled 'Sayı' spans the second argument and the variable 'a'.

```
fprintf( '%s%1.4f', ('Elde edilen sonuc='), a )
```

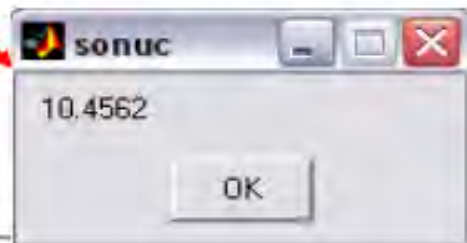
MATLAB/Uygulama-3

Aşağıdaki işlemleri command window'da yapınız.

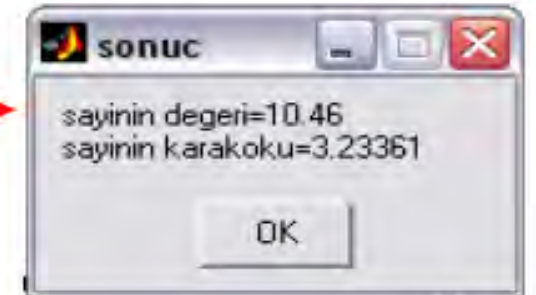
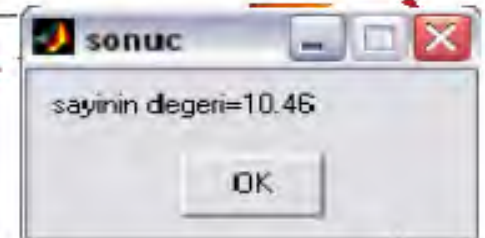
1. fprintf fonksiyonunu kullanarak, a=10.45623 sayısını 3 haneye kadar yazdırınız.
2. ['sayinin degeri=' a] ifadesini, a virgülden sonra 2 hane olacak biçimde yazdırınız.
3. Yukarıdaki ifadeyi bir b değişkenine atayınız (sprintf ile)
4. b'nin bir karakter dizisi olup olmadığını denetleyiniz.
5. a değerini önünde 5 karakter boşluk kalacak biçimde 2 haneye kadar yazdırınız.
6. a değişkenini msgbox(a,'sonuc') ifadesiyle bir GUI'ye yazdırınız.
7. b değişkenini msgbox(b,'sonuc') ifadesiyle bir GUI'ye yazdırınız.
8. a'nın karakökünü c değerine atayınız. b ve ['sayinin karakoku', c] ifadesi alt alta olacak biçimde (c, virgülden sonra 5 hane gösterilecek) msgbox içinde yazdırınız.

MATLAB/Uygulama-3:Çözüm

```
1 >> a=10.45623;fprintf('%1.3f',a)
10.456
>>
2 >>fprintf('%s%1.2f',('sayinin...
degeri='),a)
sayinin degeri=10.46
>>
3 >>b=sprintf('%s%1.2f',('sayinin...
degeri='),a)
4 b =
sayinin degeri=10.46
5 >>ischar(b)
ans=
1
6 >>fprintf('%10.2f',a)
10.46
>>msgbox(num2str(a),'sonuc')
```



```
7 >> msgbox(b,'sonuc')
>>
8 >>c=sqrt(a)
c =
3.2336
>>b1=sprintf('%s%1.5f',('sayinin...
karakoku='),c);
>>g=char(b,b1);
>>msgbox(g,'sonuc')
```


Not: b ve b1 karakter dizilerini alt alta yazdırmanın bir diğer yolu, bunları bir hücre dizisi altında düşünmektir;

```
G=cell(2,1);G{1}=b;G{2}=b1;
msgbox(G,'sonuc')
```

benzer sonucu üretir.

MATLAB/Uygulama-4

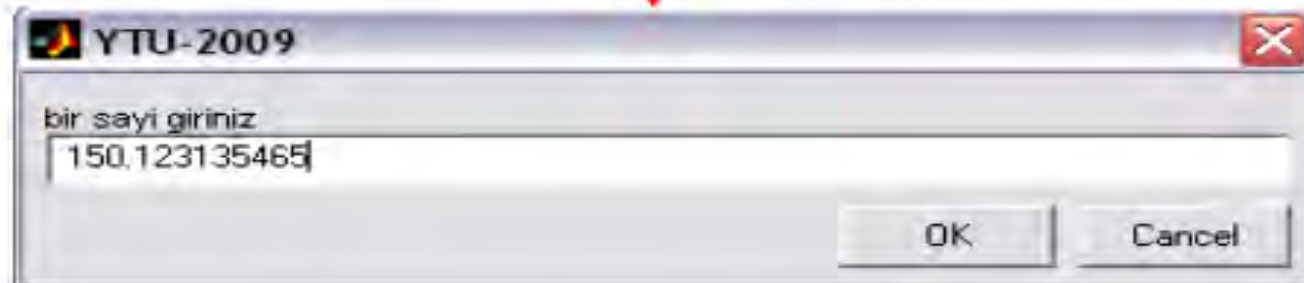
Aşağıdaki işlemleri command window'da yapınız.

1. Sonraki işlemlerde kullanılacak bir a sayı değerini, inputdlg fonksiyonu ile girdiren komutu yazınız.
2. a değerinin bir sayı olup olmadığını irdelleyiniz.
3. $a*2$ işlemini yapınız. Bu işlemin neden sonuç vermediğini irdelleyiniz.
4. a değerini, gerekli ise, sayı dizisine dönüştürünüz.

MATLAB/Uygulama-4:Çözüm

①

```
>> a=inputdlg('Bir sayi giriniz','YTU-2009')
```



```
a =
```

```
'150.123135465'
```

②

```
>> isnumeric(a)
```

```
ans =
```

```
0
```

inputdlg ile karakter hücre dizisi oluşturulur. Bu nedenle, girilen verinin sayı yapılması gerekir.

③

```
>> a*2
```

```
>> ?? Error using ==> *
```

```
Function '*' is not defined for values of class 'cell'.
```

④

```
>> a=str2num(char(a))
```

```
>>
```

```
a =
```

```
150.1231
```


ONLINE DERS

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

9.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

**14.05.2021
SAAT:09:00-10:00**

Lineer Denklem Sistemlerinin Çözümü

- LU Ayırıştırması
- **LAB:**LU Ayırıştırması Matlab örnek programı

Lineer denklem sistemlerinin çözümü için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler genel olarak direkt ve indirekt yöntemler olarak ikiye ayrılır;

➤ **A- Direkt yöntemler**

➤ **1-Cramer yöntemi**

➤ **2-Eliminasyon yöntemleri**

➤ Gauss eliminasyon yöntemi

➤ Gauss-Jordan yöntemi Aitken yöntemi

➤ **3-Yoğun eliminasyon yöntemleri**

➤ Doolitte yöntemi

➤ LU ayrıştırma yöntemi

➤ Crout yöntemi Cholesky yöntemi

➤ Banachiewicz yöntemi

➤ **4-Ortogonalleştirme yöntemleri**

➤ **B- İndirekt yöntemler**

➤ Basit iterasyon (Jacobi iterasyonu) yöntemi

➤ Gauss-Seidel iterasyon yöntemi

➤ Relaxation yöntemi

➤ Gradient yöntemi

LU AYRIŞIMI (LU DECOMPOSITION)

A bir tekil olmayan matris olmak üzere A matrisinin LU çarpımı şeklinde yazabiliriz. Burada L alt üçgensel matris, U ise üst üçgensel matristir. Basitlik olması açısından 3x3 kare matris düşünelim:

$$\begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ l_{21} & 1 & 0 \\ l_{31} & l_{32} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} u_{11} & u_{12} & u_{13} \\ 0 & u_{22} & u_{23} \\ 0 & 0 & u_{33} \end{bmatrix}$$
$$\begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} u_{11} & u_{12} & u_{13} \\ l_{21}u_{11} & l_{21}u_{12} + u_{22} & l_{21}u_{13} + u_{23} \\ l_{31}u_{11} & l_{31}u_{12} + l_{32}u_{22} & l_{31}u_{13} + l_{32}u_{23} + u_{33} \end{bmatrix}$$

Buradaki hesaplamalardan ilk satırın eşitliğinden,

$$u_{1n} = a_{1n}, \quad n = 1, 2, 3$$

İkinci satırların eşitliğinden

$$a_{21} = l_{21}u_{11}, \quad a_{22} = l_{21}u_{12} + u_{22}, \quad a_{23} = l_{21}u_{13} + u_{23}$$

$$l_{21} = a_{21}/u_{11}, \quad u_{22} = a_{22} - l_{21}u_{12}, \quad u_{23} = a_{23} - l_{21}u_{13}$$

Son satırın eşitliğinden de

Son satırın eşitliğinden de

$$a_{31} = l_{31}u_{11}, \quad a_{32} = l_{31}u_{12} + l_{32}u_{22}, \quad a_{33} = l_{31}u_{13} + l_{32}u_{23} + u_{33}$$

$$l_{31} = a_{31}/u_{11}, \quad l_{32} = (a_{32} - l_{31}u_{12})/u_{22}, \quad u_{33} = (a_{33} - l_{31}u_{13}) - l_{32}u_{23}$$

Elde ederiz. Daha sonra da $Ax=b$ denklem sistemi yerine $LUx=b$ denklem sistemi düşünülür. Burada $Ux=y$ yazılarak $Ly=b$ denklem sisteminden y bilinmeyenleri bulunur ve sonra da $Ux=y$ sisteminde x bilinmeyeni iki aşamalı olarak bulunur.


```
1 function [L U]=lu_ayrim(A)
2 clc;
3 [n m]=size(A);
4 if m~=n
5     disp('Program kare matris içindir!')
6 else
7     U=zeros(n);L=eye(n);
8     U(1,1:n)=A(1,1:n);L(1:n,1)=A(1:n,1)/U(1,1);
9     for i=2:n
10         for j=i:n
11             U(i,j)=A(i,j)-L(i,1:i-1)*U(1:i-1,j);
12         end
13         for j=i+1:n
14             L(j,i)=(A(j,i)-L(j,1:i-1)*U(1:i-1,i))/U(i,i);
15         end
16         %L(i+1:n,i)=L(i+1:n,i)/U(i,i);
17     end
18 end
```

```

17 -     end
18 - end
19 - function soltion
20 -     clc;clear all;warning off;
21 -     A=[1 2 5;-1 0 2; 2 1 3];b=[2;0;1];
22 -     [L U]=lu_ayrim(A);
23 -     [n m]=size(A);y=zeros(n,1);x=zeros(n,1);
24 -     for i=1:n
25 -         y(i)=b(i)-L(i,1:i-1)*y(1:i-1);
26 -     end
27 -     for i=n:-1:1
28 -         x(i)=(y(i)-U(i,i+1:n)*x(i+1:n))/U(i,i);
29 -     end
30 -     fprintf('%5s %3s\n','Çözüm',' -x- ');
31 -     fprintf('%12.8f\n',x)

```

Command Window

ans =

1.0000	0	0
-1.0000	1.0000	0
2.0000	-1.5000	1.0000

fx >>

Ayrıca MATLAB ın içinde de LU ayrımı için program vardır. Şimdi bundan biraz bahsedelim. Bunun için öncelikle P permütasyon matrisini tanımlayalım.

Tanım 1. P permütasyon matrisi satırların değiştiren bir matristir. Örneğin,

$$PA = \begin{bmatrix} 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{31} & a_{32} & a_{33} \\ a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \end{bmatrix}$$

ve permütasyon matrisi için önemli bir özellik matrisin transpozu, matrisin

$$P^T P = I, \quad P^T = P^{-1}$$

tersine eşittir, yani:

$[L,U,P] = \text{lu}(A)$ kodu matlabda $P*A = L*U$ sonucunu verir. $Ax=b$ denklemi yerine $PAx=Pb=b'$ denklemini düşünelim ve $LUx=b'$ denklemini ele alıp yukarıdaki işlemlerin aynısını yaparız.


```

1  function lu_matlab_soltion
2  —  clc;clear all;warning off;
3  —  A=[1 2 5;-1 0 2; 2 1 3];b=[2;0;1];
4  —  [L,U,P] = lu(A);b=P*b;
5  —  [n m]=size(A);y=zeros(n,1);x=zeros(n,1);
6  —  for i=1:n
7  —      y(i)=b(i)-L(i,1:i-1)*y(1:i-1);
8  —  end
9  —  for i=n:-1:1
10 —      x(i)=(y(i)-U(i,i+1:n)*x(i+1:n))/U(i,i);
11 —  end
12 —  fprintf('%5s %3s\n','Çözüm','-x-');
13 —  fprintf('%12.8f\n',x)

```

Command Window

Çözüm -x-

0.000000000

1.000000000

0.000000000

ONLINE DERS

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

10.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

14.05.2021

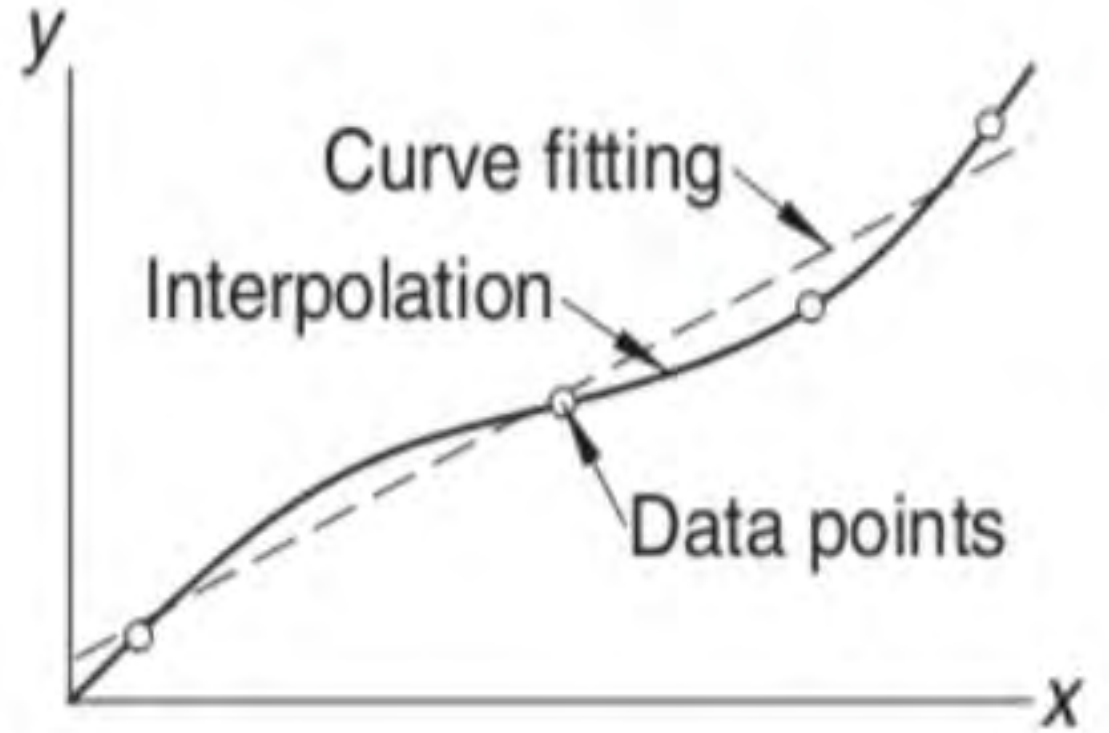
SAAT:16:00-17:00

Ara Değer Bulma Yöntemleri

- ➡ **A-** Lagrange Polinom İnterpolasyonu
- ➡ **B-** Newton Polinomları
- ➡ **LAB:** Lagrange Polinom İnterpolasyonu yöntemi Matlab örnek programı

BÖLÜM 3 - İNTERPOLASYON VE EĞRİ UYDURMA

Bu bölümde interpolasyon ve eğri uydurma konu başlıklarını irdeleyeceğiz. İnterpolasyon ayırık noktalarda tanımlanan bir veriyi bağlantı kurarak verilen noktaların arasında bir noktadaki değerinin bulunmasına olanak sağlayacaktır. Bunun yanı sıra eğri uydurmada ise, verilen veriler doğrultusunda en iyi eğriyi bulmayı sağlayacaktır. Eğri uydurmada bulunan grafik, verilen verile üzerinden geçmek zorunda değildir.

İnterpolasyon ve eğri uydurma arasındaki fark nedir?

➤ 1. ÖZELLİK:

- **Eğri uydurma**, dağınık noktaların bir veri kümesine sahip olduğunuzda ve verilerin genel şekline **en iyi uyan bir çizgi (veya eğri) bulduğunuz zamandır.**
- **İnterpolasyon**, iki veri noktanız olduğunda ve ikisi arasında bir değerin ne olacağını bilmek istediğiniz zamandır. Aralarının yarısı ortalama olabilir, ancak ikisi arasındaki yolun sadece dörtte birini bilmek isterseniz enterpolasyon yapmanız gerekir.

➤ 2. ÖZELLİK:

- **Eğri uydurma:** y'nin x'e karşı bir veri dağılımı verildiğinde, $y = f(x)$ işlevsel bir bağımlılığı olduğu varsayılır. **Örneğin**, doğrusal bir uyum $y = a + bx$ olur
- a, b parametreleri ile veriler en küçük kareler anlamında yerleştirilerek belirlenir.
- **İnterpolasyon:** Takılan eğri, verilen veri noktaları arasındaki noktalardaki y değerlerini okumak için kullanılır.

LAGRANGE POLİNOMLARI İLE İNTERPOLASYON (INTERPOLATION BY LAGRANGE POLYNOMIAL)

$\{(x_0, y_0), (x_1, y_1), \dots, (x_N, y_N)\}$, $N+1$ adet verilen nokta olsun. Bu noktalardan geçen N .dereceden polinomu $p_N(x) = a_0 + a_1x + a_2x^2 + \dots + a_Nx^N$ şeklinde yazabiliriz. Katsayıları bulmak için noktalardan geçtiği bildiğimizden,

$$a_0 + x_0a_1 + x_0^2a_2 + \dots + x_0^Na_N = y_0$$

$$a_0 + x_1a_1 + x_1^2a_2 + \dots + x_1^Na_N = y_1$$

.....

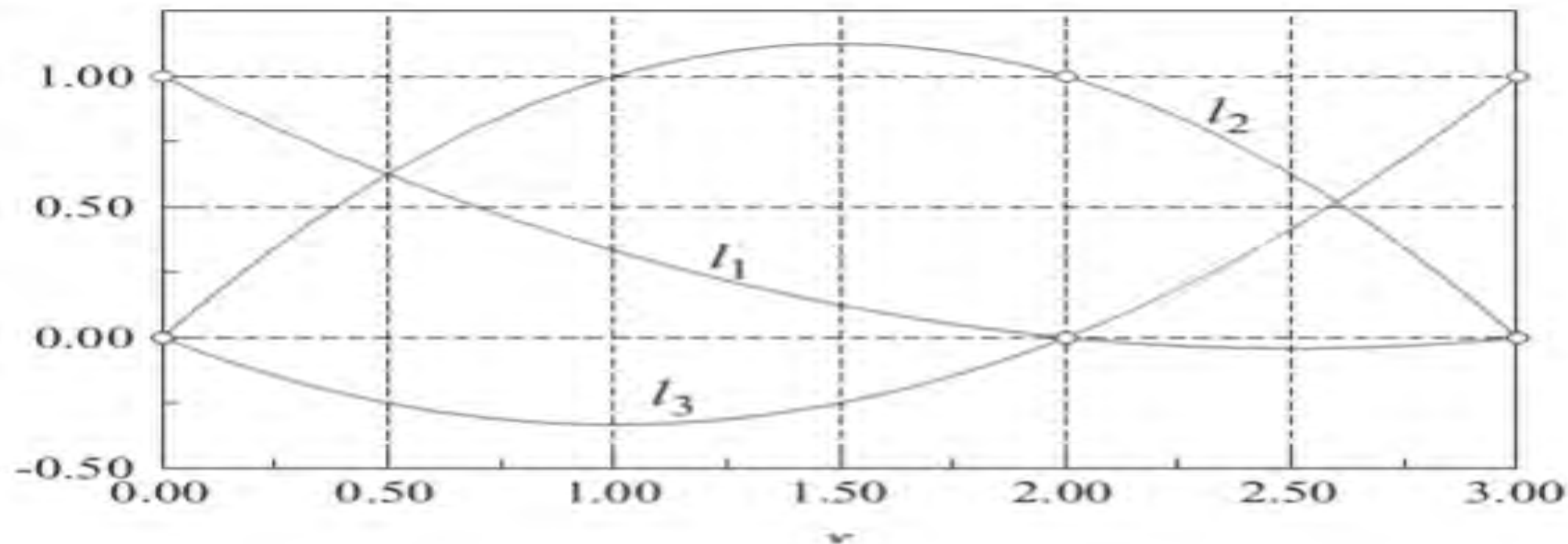
$$a_0 + x_Na_1 + x_N^2a_2 + \dots + x_N^Na_N = y_N$$

$(N+1) \times (N+1)$ denklem sistemini elde ederiz. Noktalar çoğaldıkça denklem sisteminde bilinmeyenler ve denklemler artacağı için katsayıları bulmak her zaman kolay olmayacaktır. Bu yüzden $\{a_0, a_1, \dots, a_N\}$ katsayılarını bulmak için Lagrange polinomları adı verilen alternatif bir yol vereceğiz:

$$l_N(x) = y_0 \frac{(x - x_1)(x - x_2) \cdots (x - x_N)}{(x_0 - x_1)(x_0 - x_2) \cdots (x_0 - x_N)} + y_1 \frac{(x - x_0)(x - x_2) \cdots (x - x_N)}{(x_1 - x_0)(x_1 - x_2) \cdots (x_1 - x_N)} \\ + \cdots + y_N \frac{(x - x_0)(x - x_1) \cdots (x - x_{N-1})}{(x_N - x_0)(x_N - x_1) \cdots (x_N - x_{N-1})}$$

$$l_N(x) = \sum_{m=0}^N y_m L_{N,m}(x) \quad L_{N,m}(x) = \frac{\prod_{k \neq m}^N (x - x_k)}{\prod_{k \neq m}^N (x_m - x_k)} = \prod_{k \neq m}^N \frac{x - x_k}{x_m - x_k}$$

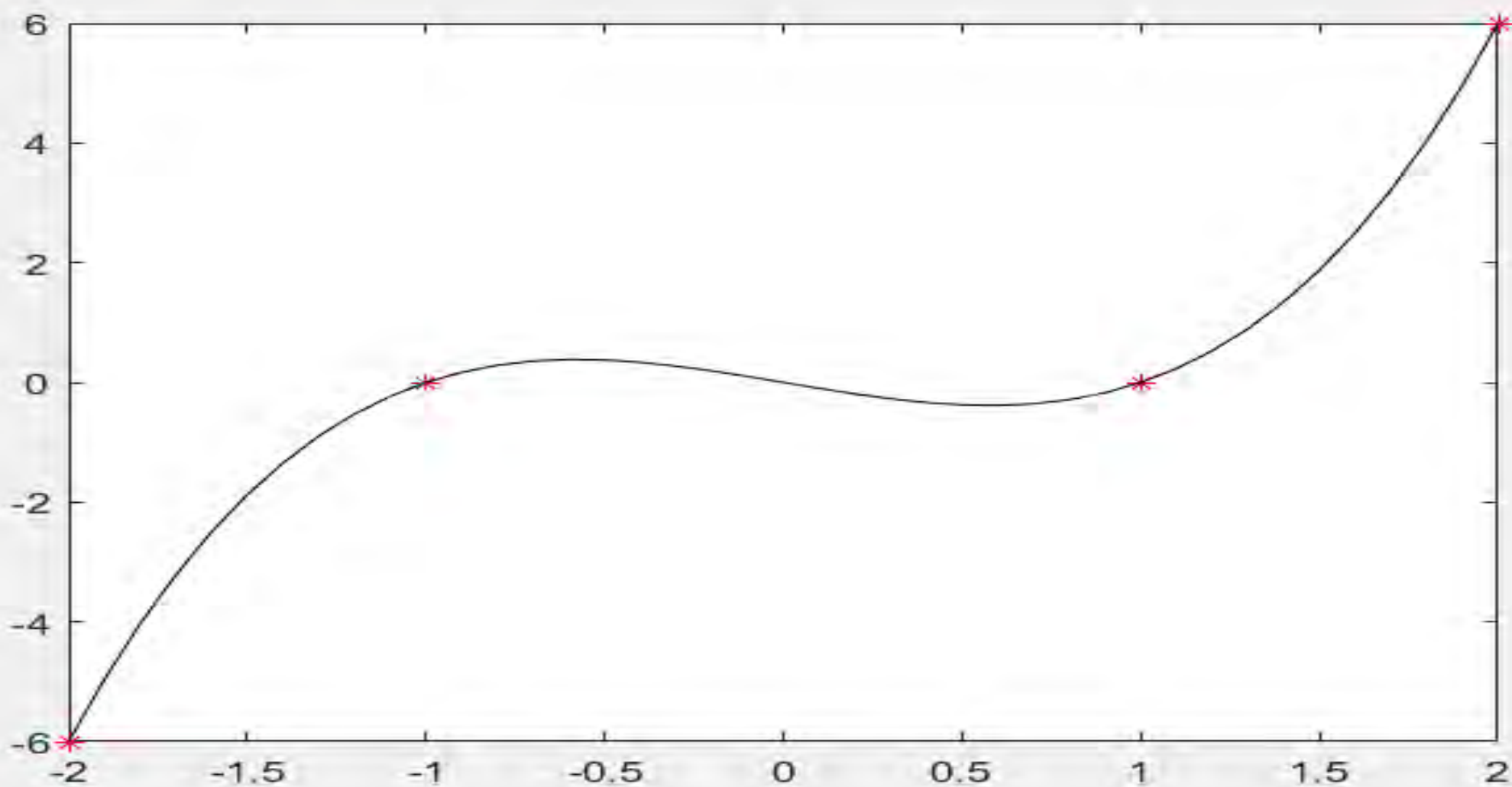
Burada $l_N(x_m) = y_m \quad \forall m = 0, 1, \dots, N$ ve $L_{N,m}(x) = \begin{cases} 1, & x = x_m \\ 0, & x \neq x_m \end{cases}$ koşulu sağlanmaktadır. Örneğin aşağıda $l_1 = L_{2,0}, l_2 = L_{2,1}, l_3 = L_{2,2}$ ile 3 noktalı interpolasyon yapılmıştır.


```
1 function lagrange_polinom
2 clc;clear all;
3 %Giriş:x=[x0 x1...xN], y = [y0 y1 ... yN]
4 %Çıktılar: l = N.dereceden Lagrange polinom
5 % L = Lagrange polinom katsayısı
6 xk = [-2 -1 1 2]; yk = [-6 0 0 6]; % noktalar
7 n=length(xk);
8 x=[-2:0.1:2];L=ones(length(x));
9 for i=1:n
10     for j=1:n
11         if i~=j
12             L(i,:)=L(i,:).*(x-xk(j))/(xk(i)-xk(j));
13         end
14     end
15 end
16 y=0;
17 for i=1:n
18     y=y+yk(i)*L(i,:);
19 end
20 plot(xk,yk,'*r',x,y,'k')
```

Figure 1

File Edit View Insert Tools Desktop Window Help

NEWTON POLİNOMLARI İLE İNTERPOLASYON (INTERPOLATION BY NEWTON POLYNOMIAL)

$\{(x_0, y_0), (x_1, y_1), \dots, (x_N, y_N)\}$ noktaları verilen Newton polinomları N.derecedendir ve her polinom bir önceki polinom cinsinden yazılabilir. Lagrange polinomlarında ise iki polinom arasında bir bağlantı kurulamaz.

$$\begin{aligned} n_N(x) &= a_0 + a_1(x - x_0) + a_2(x - x_0)(x - x_1) + \dots \\ &= n_{N-1}(x) + a_N(x - x_0)(x - x_1) \dots (x - x_{N-1}), \quad n_0(x) = a_0 \end{aligned}$$

Olarak verilir. Burada $\{a_0, a_1, \dots, a_N\}$ katsayıları aşağıdaki şekilde hesaplanır:

$$n_1(x) = n_0(x) + a_1(x - x_0)$$

$$n_1(x_0) = a_0 + a_1(x_0 - x_0) = y_0$$

$$n_1(x_1) = a_0 + a_1(x_1 - x_0) = y_1$$

$$a_0 = y_0, \quad a_1 = \frac{y_1 - a_0}{x_1 - x_0} = \frac{y_1 - y_0}{x_1 - x_0} \equiv Df_0$$

Tekrar 2.dereceden polinomu yazarsak ve noktadaki değerini yerine koyarsak,

$$n_2(x) = n_1(x) + a_2(x - x_0)(x - x_1) = a_0 + a_1(x - x_0) + a_2(x - x_0)(x - x_1)$$

$$n_2(x_2) = a_0 + a_1(x_2 - x_0) + a_2(x_2 - x_0)(x_2 - x_1) \equiv y_2$$

$$\begin{aligned} a_2 &= \frac{y_2 - a_0 - a_1(x_2 - x_0)}{(x_2 - x_0)(x_2 - x_1)} = \frac{y_2 - y_0 - \frac{y_1 - y_0}{x_1 - x_0}(x_2 - x_0)}{(x_2 - x_0)(x_2 - x_1)} \\ &= \frac{y_2 - y_1 + y_1 - y_0 - \frac{y_1 - y_0}{x_1 - x_0}(x_2 - x_1 + x_1 - x_0)}{(x_2 - x_0)(x_2 - x_1)} \\ &= \frac{\frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1} - \frac{y_1 - y_0}{x_1 - x_0}}{x_2 - x_0} = \frac{Df_1 - Df_0}{x_2 - x_0} \equiv D^2 f_0 \end{aligned}$$

Ve bu işlemi genelleştirirsek,

$$a_N = \frac{D^{N-1} f_1 - D^{N-1} f_0}{x_N - x_0} \equiv D^N f_0$$

sonucunu elde ederiz.

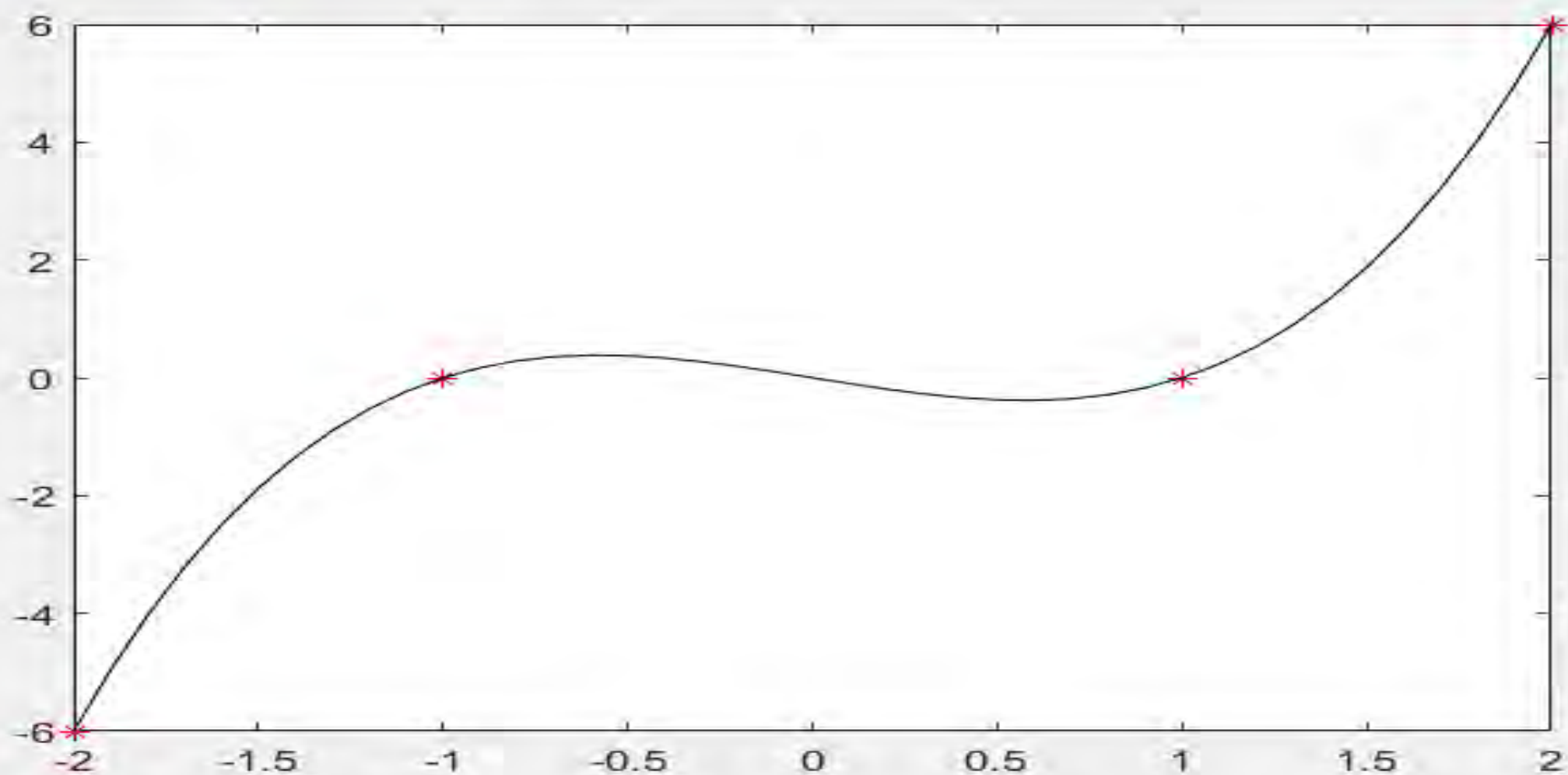
Bunu tablo halinde aşağıdaki şekilde gösteririz:

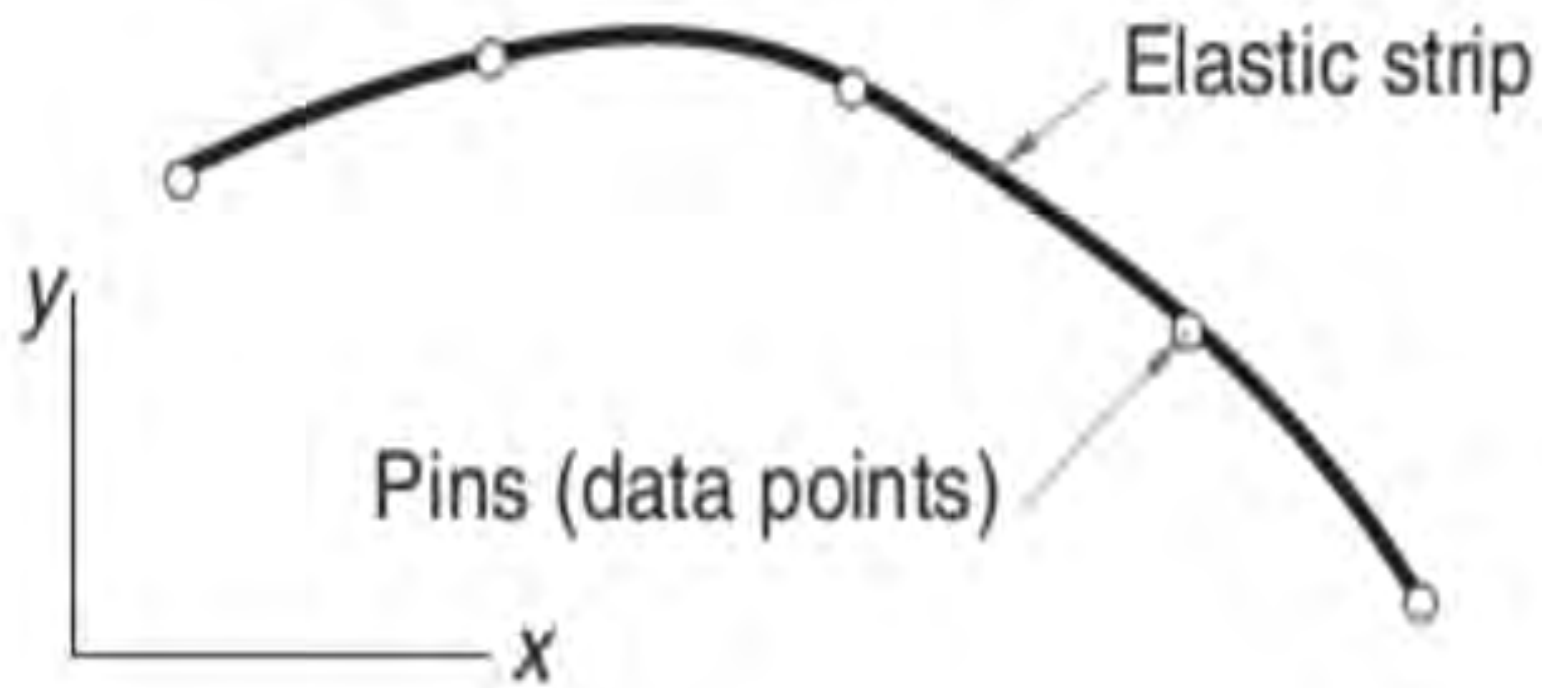
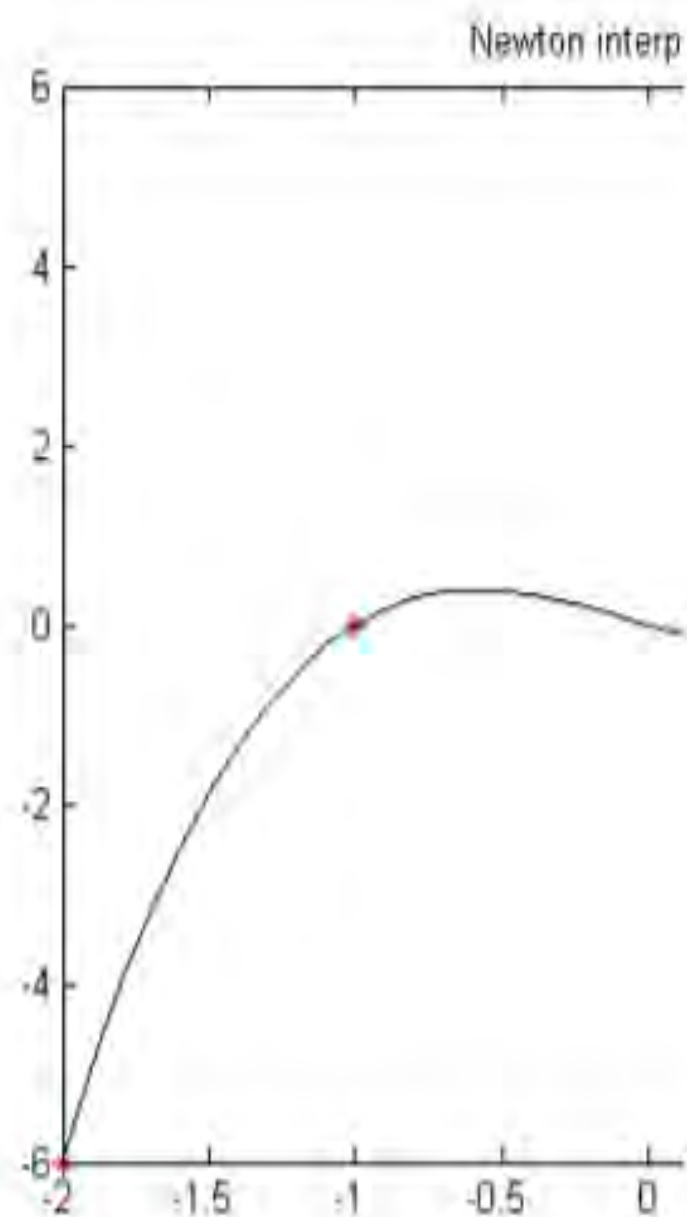
x_k	y_k	Df_k	$D^2 f_k$	$D^3 f_k$	—
x_0	y_0	$Df_0 = \frac{y_1 - y_0}{x_1 - x_0}$	$D^2 f_0 = \frac{Df_1 - Df_0}{x_2 - x_0}$	$D^3 f_0 = \frac{D^2 f_1 - D^2 f_0}{x_3 - x_0}$	—
x_1	y_1	$Df_1 = \frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1}$	$D^2 f_1 = \frac{Df_2 - Df_1}{x_3 - x_1}$	—	
x_2	y_2	$Df_2 = \frac{y_3 - y_2}{x_3 - x_2}$	—		
x_3	y_3	—			


```
1 function newton_polinom
2 clc;clear all;
3 %Giriş:x=[x0 x1...xN], y = [y0 y1 ... yN]
4 %Çıktılar: 1 = N.dereceden Newton polinom
5 xk = [-2 -1 1 2]; yk = [-6 0 0 6]; % noktalar
6 n=length(xk);
7 Df(:,1)=(yk(2:n)-yk(1:n-1))./(xk(2:n)-xk(1:n-1));
8 for i=2:n-1
9     Df(1:n-i,i)=(Df(2:n-i+1,i-1)-Df(1:n-i,i-1))./((xk(2+i-1:n)-xk(1:n-i)));
10 end
11 a(1)=yk(1);a(2:n)=Df(1,1:n-1);
12 x=-2:0.1:2;nx=length(x);
13 Newton(1,1:nx)=a(1)*ones(1,nx);
14 for i=2:n
15     c=1;
16     for j=1:i-1
17         c=c.*(x-xk(j));
18     end
19     Newton(i,1:nx)=Newton(i-1,1:nx)+a(i)*c;
20 end
21 save('newton_polinom.mat','Newton','xk','yk','x')
22 plot(xk,yk,'*r',x,Newton(n,:), 'k')
```

Figure 1

File Edit View Insert Tools Desktop Window Help

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

11.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

Sayısal Türev

- ➡ **A-** İleri Sonlu Farklar Yöntemi
- ➡ **B-** Geriye Sonlu Farklar Yöntemi
- ➡ **C-**Merkezi Sonlu Farklar Yöntemi
- ➡ **LAB:** Sayısal Türev Matlab örnek programı

- NÜMERİK DİFERANSİYEL (NUMERICAL DIFFERENTIATION)

Nümerik diferansiyelleme $f(x)$ fonksiyonunun herhangi bir $x=a$ noktasındaki türevinin, verilen $(x_i, y_i), i = 1, 2, \dots, n$ ayrık noktaları yardımı ile hesaplanmasıdır. Fonksiyonun sonlu fark türev yaklaşımları için Taylor serisinden faydalanılır.

$$f(x+h) = f(x) + hf'(x) + \frac{h^2}{2!} f''(x) + \frac{h^3}{3!} f'''(x) + \frac{h^4}{4!} f^{(4)}(x) + \dots \quad (a)$$

$$f(x-h) = f(x) - hf'(x) + \frac{h^2}{2!} f''(x) - \frac{h^3}{3!} f'''(x) + \frac{h^4}{4!} f^{(4)}(x) - \dots \quad (b)$$

$$f(x+2h) = f(x) + 2hf'(x) + \frac{(2h)^2}{2!} f''(x) + \frac{(2h)^3}{3!} f'''(x) + \frac{(2h)^4}{4!} f^{(4)}(x) + \dots \quad (c)$$

$$f(x-2h) = f(x) - 2hf'(x) + \frac{(2h)^2}{2!} f''(x) - \frac{(2h)^3}{3!} f'''(x) + \frac{(2h)^4}{4!} f^{(4)}(x) - \dots \quad (d)$$

Buradan yukarıdaki denklemleri topladığımız ve çıkardığımızda aşağıdaki ifadeleri elde ederiz:

$$f(x+h) + f(x-h) = 2f(x) + h^2 f''(x) + \frac{h^4}{12} f^{(4)}(x) + \dots \quad (\text{e})$$

$$f(x+h) - f(x-h) = 2hf'(x) + \frac{h^3}{3} f'''(x) + \dots \quad (\text{f})$$

$$f(x+2h) + f(x-2h) = 2f(x) + 4h^2 f''(x) + \frac{4h^4}{3} f^{(4)}(x) + \dots \quad (\text{g})$$

$$f(x+2h) - f(x-2h) = 4hf'(x) + \frac{8h^3}{3} f'''(x) + \dots \quad (\text{h})$$

MERKEZİ SONLU FARK YAKLAŞIMLARI (CENTRAL DIFFERENCE APPROXIMATION)

(f) denklemden

$$f'(x) = \frac{f(x+h) - f(x-h)}{2h} - \frac{h^2}{6} f'''(x) - \dots$$

elde ederiz. Böylece sağ taraftaki ilk terimi tutarsak fonksiyonun 1. Türevinin merkezi sonlu fark yaklaşımı

$$f'(x) = \frac{f(x+h) - f(x-h)}{2h} + \mathcal{O}(h^2)$$

ile ifade edilir. (e) denkleminde ise 2.türevin merkezi sonlu fark yaklaşımı

$$f''(x) = \frac{f(x+h) - 2f(x) + f(x-h)}{h^2} + \frac{h^2}{12} f^{(4)}(x) + \dots$$

veya

$$f''(x) = \frac{f(x+h) - 2f(x) + f(x-h)}{h^2} + \mathcal{O}(h^2)$$

ile ifade edilir. (f) ve (h) denklemlerinde 1.türevi elimine edersek 3.türev yaklaşımını

$$f'''(x) = \frac{f(x+2h) - 2f(x+h) + 2f(x-h) - f(x-2h)}{2h^3} + \mathcal{O}(h^2)$$

olarak buluruz ve aynı şekilde (e) ve (g) denklemlerinde 2.türevi elimine edersek 4.türev yaklaşımını

$$f^{(4)}(x) = \frac{f(x+2h) - 4f(x+h) + 6f(x) - 4f(x-h) + f(x-2h)}{h^4} + \mathcal{O}(h^2)$$

olarak elde ederiz.

MERKEZİ OLMAYAN SONLU FARKLAR (NONCENTRAL FINITE DIFFERENCE APPROXIMATION)

Burada tek yönlü türevlerden bahsedeceğiz ve bu ifadeler ileri ve geri sonlu fark yaklaşımları (forward and backward finite difference approximations) olarak adlandırılır. (a) denklemden

$$f'(x) = \frac{f(x+h) - f(x)}{h} - \frac{h}{2} f''(x) - \frac{h^2}{6} f'''(x) - \frac{h^3}{4!} f^{(4)}(x) - \dots$$

elde ederiz veya sadece sağ taraftaki ilk terimi yazarsak

$$f'(x) = \frac{f(x+h) - f(x)}{h} + \mathcal{O}(h)$$

ileri fark yaklaşımını elde

ederiz. Benzer şekilde (b) denklemden de

$$f'(x) = \frac{f(x) - f(x-h)}{h} + \mathcal{O}(h)$$

geri fark yaklaşımını elde ederiz. Tabi burdaki $\mathcal{O}(h)$ kesme hatası merkezi farkta ki $\mathcal{O}(h^2)$ kadar iyi değildir. (a) ve (c) denklemlerinden 2.türev sonlu fark yaklaşımı

$$f''(x) = \frac{f(x+2h) - 2f(x+h) + f(x)}{h^2} + \mathcal{O}(h)$$

olarak bulunur.

Şimdi merkezi olmayan 1.türev yaklaşımındaki yuvarlama hatasını daha iyi hale getirelim.(a) ve (c) denklemlerinde yani

$$f(x+h) = f(x) + hf'(x) + \frac{h^2}{2} f''(x) + \frac{h^3}{6} f'''(x) + \frac{h^4}{24} f^{(4)}(x) + \dots$$

$$f(x+2h) = f(x) + 2hf'(x) + 2h^2 f''(x) + \frac{4h^3}{3} f'''(x) + \frac{2h^4}{3} f^{(4)}(x) + \dots$$

denklemlerinde 2.türevi elimine edersek,

$$f(x+2h) - 4f(x+h) = -3f(x) - 2hf'(x) + \frac{2h^2}{3} f'''(x) + \dots$$

sonucunu elde ederiz böylece daha iyi bir kesme hatası içeren 1.türev merkezi olmayan sonlu fark yaklaşımı

$$f'(x) = \frac{-f(x+2h) + 4f(x+h) - 3f(x)}{2h} + \mathcal{O}(h^2)$$

ile ifade edilir.

SONLU FARK YAKLAŞIMLARINDAKİ HATALAR (ERRORS IN FINITE DIFFERENCE APPROXIMATION)

Bütün sonlu fark yaklaşımlarının katsayıları toplamı sıfırdır. Yuvarlama hatları böylece kaçınılmazdır. Yeterince küçük h değeri için $f(x)$, $f(x \pm h)$, $f(x \pm 2h)$, birbirine çok yakındır. Böylece sonlu fark yaklaşımlarındaki katsayılar ile çarpılıp toplandığında bazı terimler kaybolur.

Diğer yandan h yeterince büyük olduğunda ise kesme hatası oldukça büyük olmaktadır. Bu durumdan kurtulmak için aşağıdaki durumları takip ederiz.

1. Çift haneli hassaslıkta hesaplamalar kullanın

2. En az $O(h^2)$ kararlılığına sahip sonlu fark yaklaşımlarını tercih etmelisiniz.

Alıştırma 1. $f(x) = e^{-x}$ fonksiyonun $x=1$ noktasında 2.türevini sonlu fark yaklaşımı ile MATLAB da hesaplayınız.

```
1 function turev_sonlu_fark
2 clc;clear all;
3 % ikinci türev yaklaşımı farklı h adımları için
4 h(1)=0.64;x=1;y2turev(1)=(f(x+h(1))-2*f(x)+f(x-h(1)))/h(1)^2;
5 fprintf('%6s | %17s | %17s | \n','h','6 haneli yaklaşım','8 haneli yaklaşım')
6 fprintf('_____ \n')
7 fprintf('%6.5f | %7.6f \t \t \t| %9.8f \t \t | \n',h(1),y2turev(1),y2turev(1))
8 for i=2:10
9     h(i)=h(i-1)/2;
10    y2turev(i)=(f(x+h(i))-2*f(x)+f(x-h(i)))/h(i)^2;
11    fprintf('_____ \n')
12    fprintf('%6.5f | %7.6f \t \t \t| %9.8f \t \t | \n',h(i),y2turev(i),y2turev(i))
13 end
14 function y=f(x);
15 y=exp(-x);
```

h		6 haneli yaklaşım		8 haneli yaklaşım	
0.64000		0.380609		0.38060910	
0.32000		0.371029		0.37102941	
0.16000		0.368665		0.36866492	
0.08000		0.368076		0.36807569	
0.04000		0.367928		0.36792849	
0.02000		0.367892		0.36789170	
0.01000		0.367883		0.36788251	
0.00500		0.367880		0.36788021	
0.00250		0.367880		0.36787963	
0.00125		0.367879		0.36787949	

fx >>

MATLAB DA DİFERANSİYEL KOMUTLARI (DERIVATIVES IN MATLAB)

MATLAB da diferansiyel `diff()` komutu ile uygulanılır. `diff` komutu iki vektörün farkını alabildiği gibi aynı zamanda fonksiyonun sembol olarak yazılması durumunda türevi de hesaplayabilir. Ancak noktaları verilen analitik ifadesi verilmeyen fonksiyonlar için yine de `diff` komutu ile sonlu fark yaklaşım yöntemleri ile hesaplamalar yapılır.

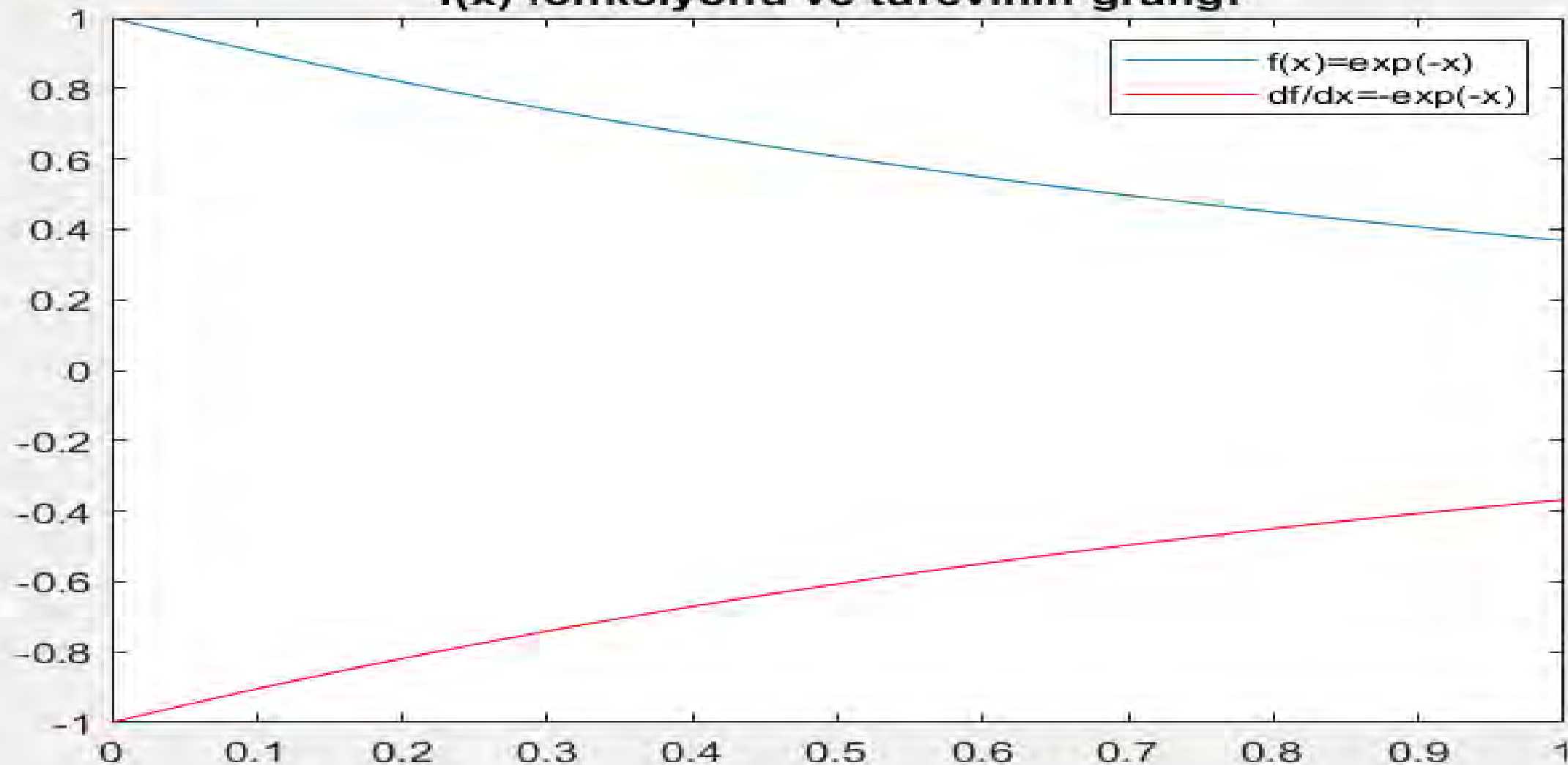
```
1 function matlab_turev
2 % MATLAB da diff komutu ile türev
3 clc;clear all;
4 syms x y
5 f=exp(-x);g=sin(x)*exp(-pi*y^2);
6 fx=diff(f,x);gx=diff(g,x);gy=diff(g,y);
7 xx=linspace(0,1,50);yy=xx;
8 [X Y]=meshgrid(xx,yy);
9 fi=inline(f);fxi=inline(fx);gi=inline(g);gxi=inline(gx);gyi=inline(gy);
10 figure
11 plot(xx,fi(xx),xx,fxi(xx),'r')
12 legend('f(x)=exp(-x)','df/dx=-exp(-x)');
13 title('f(x) fonksiyonu ve türevinin grafiği')
14 figure('Renderer','painters','Position',[10 10 900 600])
15 subplot(1,3,1)
16 mesh(X,Y,gi(X,Y));title('g(x,y)=sin(x)*exp(-pi*y^2) fonksiyonu');
17 subplot(1,3,2)
18 mesh(X,Y,gxi(X,Y));title('g_x(x,y)=cos(x)*exp(-pi*y^2) fonksiyonu');
19 subplot(1,3,3)
20 mesh(X,Y,gyi(X,Y));title('g_y(x,y)=-2*pi*y*sin(x)*exp(-pi*y^2)fonksiyonu');
```

Figure 1

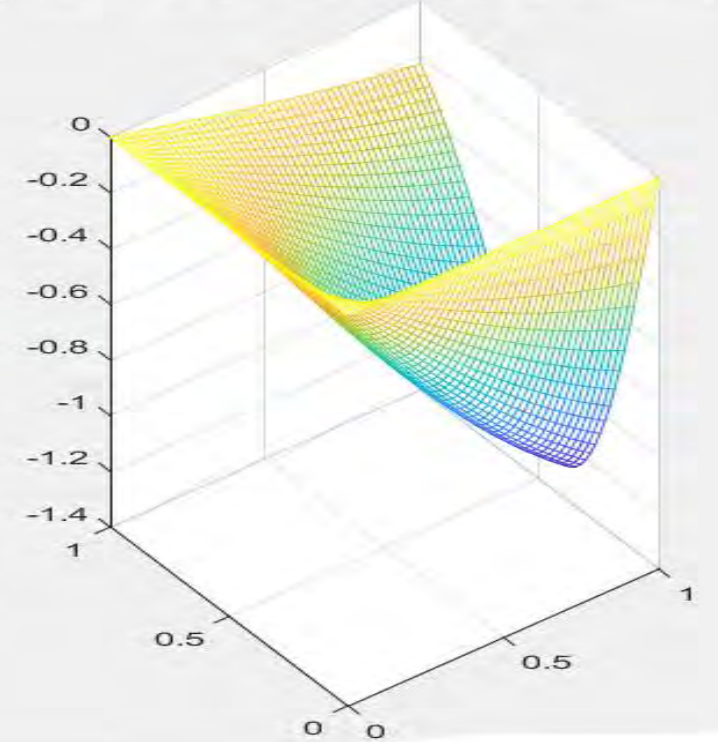
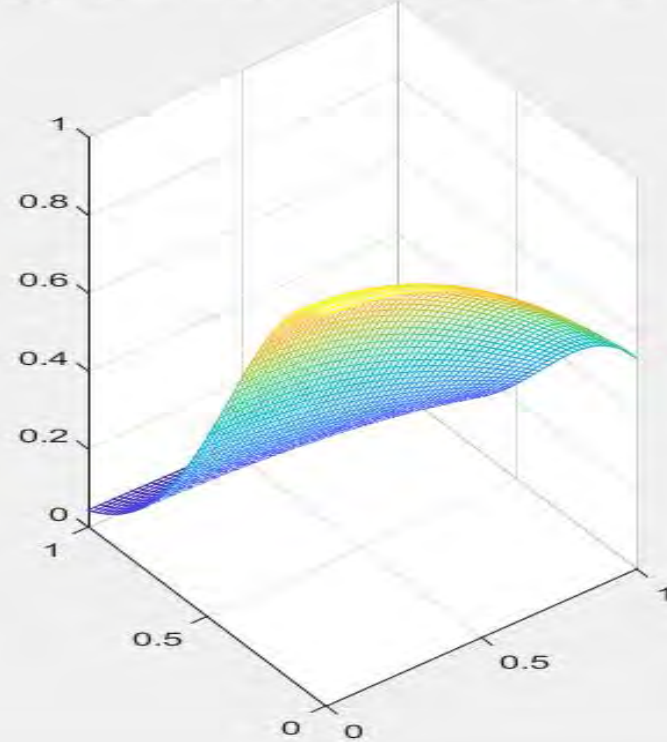
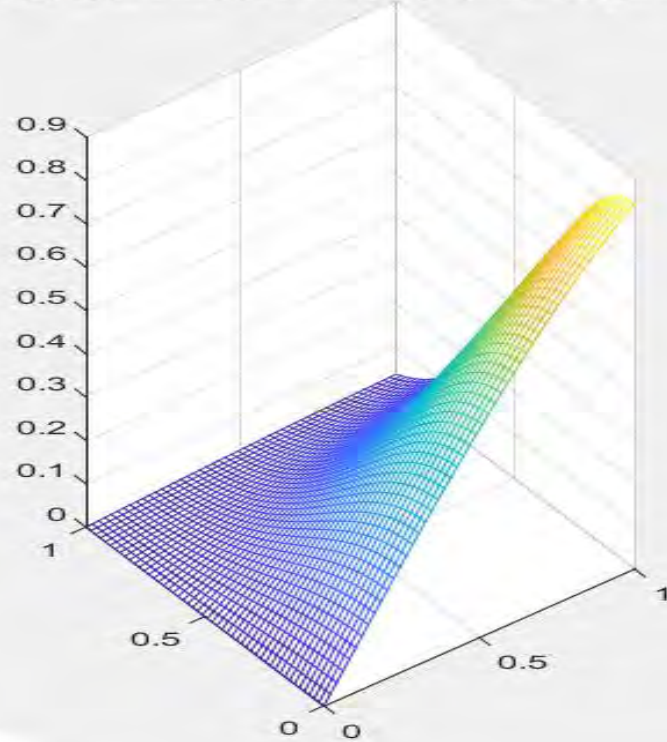
File Edit View Insert Tools Desktop Window Help

f(x) fonksiyonu ve türevinin grafiği

$g(x,y)=\sin(x)*\exp(-\pi*y^2)$ fonksiyonu $g_x(x,y)=\cos(x)*\exp(-\pi*y^2)$ fonksiyonu $g_y(x,y)=-2*\pi*y*\sin(x)*\exp(-\pi*y^2)$ fonksiyonu

Ayrıca $d = \text{gradient}(y,h)$ komutu verilen h adımı ve y noktaları

için dy/dx türevini hesaplar ve $d2 = \text{del2}(y,h)$ komutu da yine verilen h adımı ve y noktaları için 2.türevi hesaplar.

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

12.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

Sayısal İntegral

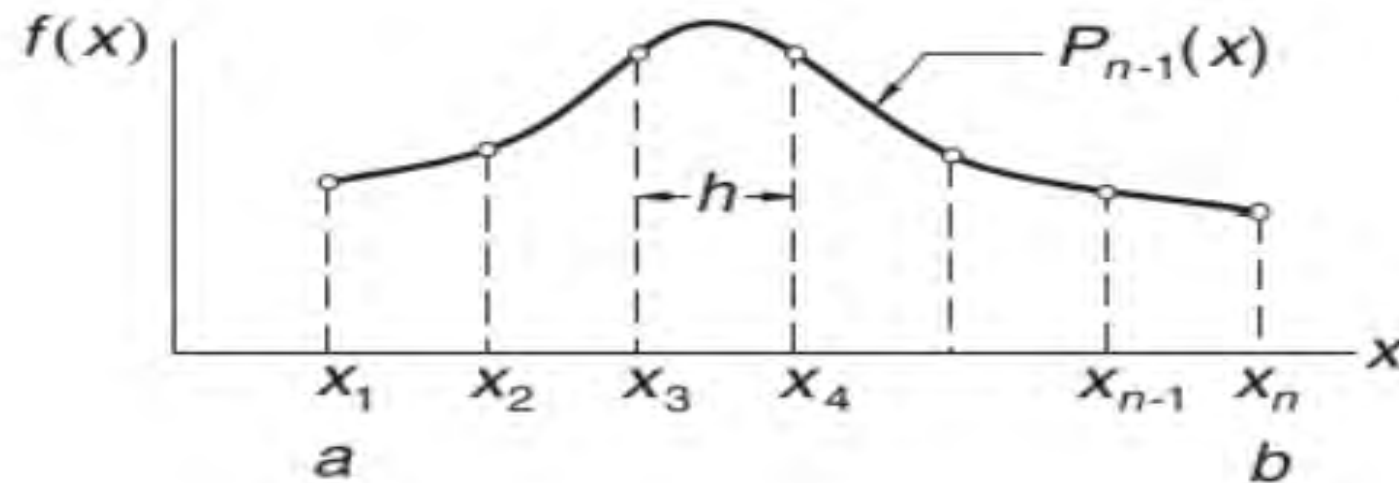
- ➡ **A-** Trapez (Yamuk) Kuralı
- ➡ **B-** Simpson Kuralı
- ➡ **LAB:** Trapez Kuralı ve Simpson Kuralı Matlab örnek programı

NÜMERİK İNTEGRALLEME (NUMERICAL INTEGRATION)

$$\int_a^b f(x) dx$$

Bu bölümde integraline nümerik olarak elde etme yöntemlerini ele alacağız. Gerçekte nümerik integral, nümerik diferansiyelden daha kesin bir değere sahiptir. Bu yöntemler temelde 2 ye ayrılır. Birincisi Newton-Cotes formülleri ve Gaussian dörtlemesidir.

Newton – Cotes formüllerinde $f(x)$ fonksiyonunun polinom yaklaşımı esas alınır.

(a,b) aralığını n-1 alt aralığa böldüğümüzde ki aralıkların boyu $h=(b-a)/(n-1)$, fonksiyonun bu noktalarından geçen (n-1). Dereceden polinom uydurularak fonksiyonun integrali yerine polinomunu integrali hesaplanır.

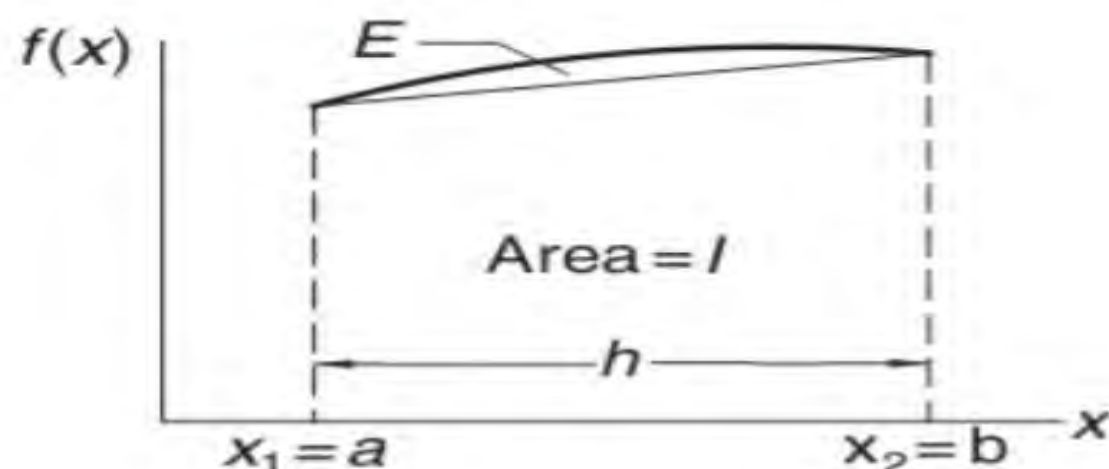
$$P_{n-1}(x) = \sum_{i=1}^n f(x_i) \ell_i(x)$$

$$I = \int_a^b f(x) dx = \int_a^b P_{n-1}(x) dx = \sum_{i=1}^n \left[f(x_i) \int_a^b \ell_i(x) dx \right] = \sum_{i=1}^n A_i f(x_i) \quad \text{burada}$$

$$A_i = \int_a^b \ell_i(x) dx, \quad i = 1, 2, \dots, n$$

Bu formüle Newton-Cotes formülü denir. n=2 durumunda formüle Yamuk yöntemi (trapezoidal rule), n=3 için Simpson yöntemi, n=4 için Simpson 3/8 kuralı denir.

YAMUK KURALI (TRAPEZOIDAL RULE)

Newton-Cotes formülünde $n=2$ durumudur.

Bu durumda

$$\ell_1 = (x - x_2)/(x_1 - x_2) = -(x - b)/h.$$

$$\ell_2 = (x - x_1)/(x_2 - x_1) = (x - a)/h$$

$$A_1 = -\frac{1}{h} \int_a^b (x - b) dx = \frac{1}{2h} (b - a)^2 = \frac{h}{2}$$

$$A_2 = \frac{1}{h} \int_a^b (x - a) dx = \frac{1}{2h} (b - a)^2 = \frac{h}{2}$$

Ve bu değerleri Newton-Cotes formülünde yazdığımızda integrali,

$$I = [f(a) + f(b)] \frac{h}{2}$$

Olarak elde ederiz. Yamuk yöntemindeki hata

$$E = \int_a^b f(x) dx - I$$

→

$$\begin{aligned} E &= \frac{1}{2!} \int_a^b (x - x_1)(x - x_2) f''(\xi) dx = \frac{1}{2} f''(\xi) \int_a^b (x - a)(x - b) dx \\ &= -\frac{1}{12} (b - a)^3 f''(\xi) = -\frac{h^3}{12} f''(\xi) \end{aligned}$$

Olarak verilir. Pratikte yamuk yöntemi (a,b) aralığının parçalanması ile elde edilir. (a,b) aralığını n-1 alt aralığa bölüp her bir alt aralıkta yamuk formülü ile integrali hesaplarsak,

$$I_i = [f(x_i) + f(x_{i+1})] \frac{h}{2}$$

Bu durumda integral tüm alt aralıklardaki integrallerin toplamı olacaktır. Sonuç olarak

Bu durumda integral tim alt aralıklardaki integrallerin toplamı olacaktır. Sonuç olarak

$$I = \sum_{i=1}^{n-1} I_i = [f(x_1) + 2f(x_2) + 2f(x_3) + \cdots + 2f(x_{n-1}) + f(x_n)] \frac{h}{2}$$

Formülüne genelleşmiş yamuk formülü denir. Burada herbir alt aralıktaki hata

$$E_i = -\frac{h^3}{12} f''(\xi_i)$$

olup, toplam hata

$$E = \sum_{i=1}^{n-1} E_i = -\frac{h^3}{12} \sum_{i=1}^{n-1} f''(\xi_i) = (n-1) f'' - \frac{h^3}{12} \rightarrow$$

$$E = -\frac{(b-a)h^2}{12} f''(\xi)$$

olarak veririz.

Aıştırma 1.

$$\int_0^4 400x(1-x)e^{-2x} dx$$

integralini yamuk yöntemi ile

hesaplayınız.

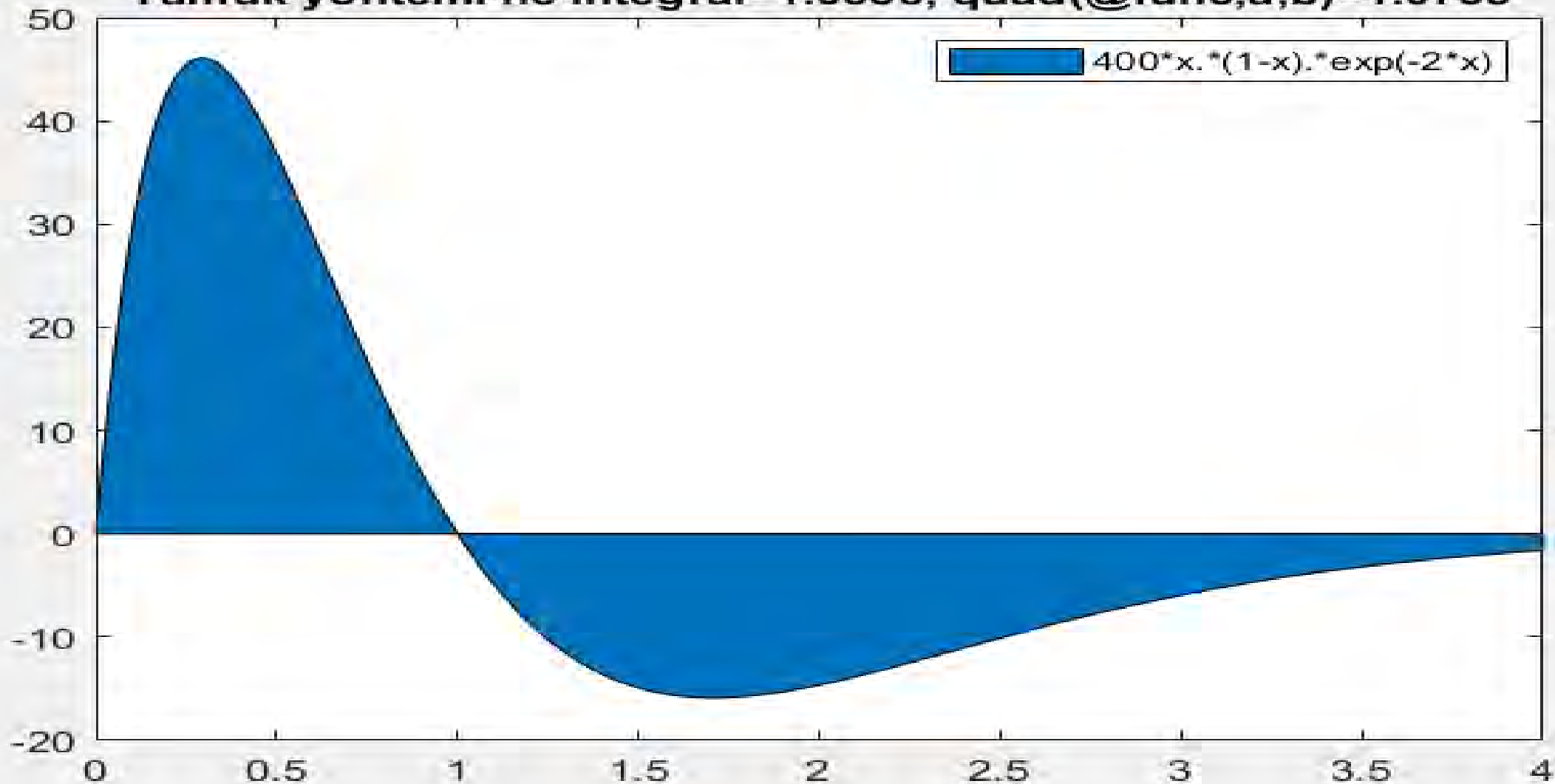
```
1 function yamuk_yontemi
2 clc;clear all;
3 a=0;b=4;n=400;h=(b-a)/n;
4 x=linspace(a,b,n);y=f(x);
5 Int=(y(1)+2*sum(y(2:n-2))+y(n))*h/2;
6 Matlab_Int=quad(@f,a,b);
7 area(x,y)
8 title(['Yamuk yöntemi ile integral=',num2str(Int),' , quad(@func,a,b)=',
9 num2str(Matlab_Int)])
10 legend('400*x.*(1-x).*exp(-2*x)');
11 function y=f(x);
12 y=400*x.*(1-x).*exp(-2*x);
```

Figure 1

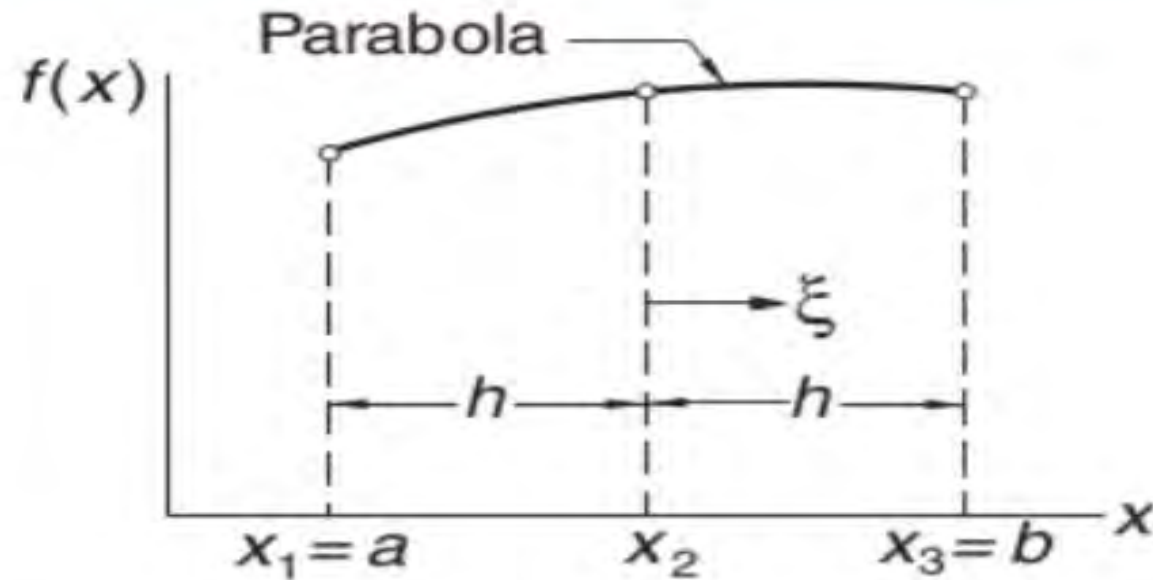
File Edit View Insert Tools Desktop Window Help

Yamuk yöntemi ile integral=1.0838, quad(@func,a,b)=1.0735

SIMPSON KURALI (SIMPSON'S RULE)

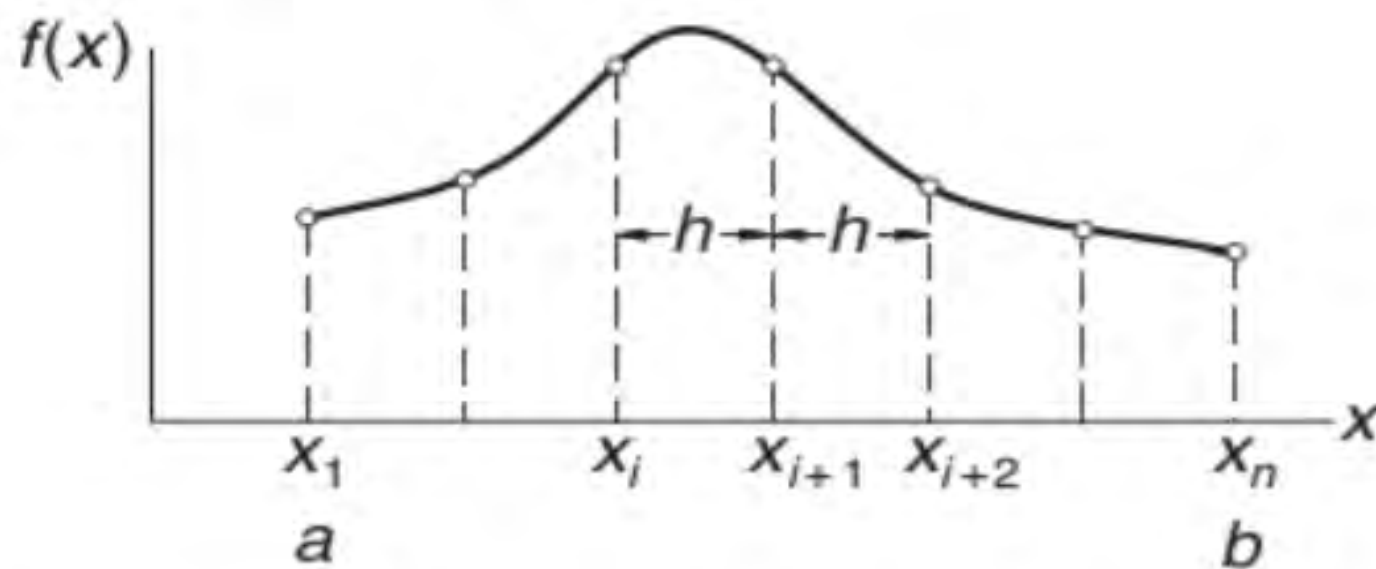

Simpson 1/3 kuralı Newton-Cotes formülünde $n=3$ yazarak elde edilir. Ve integral

$$I = \left[f(a) + 4f\left(\frac{a+b}{2}\right) + f(b) \right] \frac{h}{3}$$

Formülü ile hesaplanır.

Formülü ile hesaplanır.

(a,b) aralığını $n-1$ alt aralığa bölüp, herbir alt aralıkta Simpson yöntemini kullanırsak alt aralıktaki integral,

$$\int_{x_i}^{x_{i+2}} f(x) dx \approx [f(x_i) + 4f(x_{i+1}) + f(x_{i+2})] \frac{h}{3}$$

elde ederiz. Böylece (a,b) aralığındaki integrali

$$\int_a^b f(x)dx = \int_{x_1}^{x_n} f(x) dx = \sum_{i=1,3,\dots}^{n-2} \left[\int_{x_i}^{x_{i+2}} f(x)dx \right]$$

İntegralinden

$$\int_a^b f(x) dx \approx I = [f(x_1) + 4f(x_2) + 2f(x_3) + 4f(x_4) + \dots \\ \dots + 2f(x_{n-2}) + 4f(x_{n-1}) + f(x_n)] \frac{h}{3}$$

Genelleşmiş Simpson formülünü elde ederiz. Simspon yönteminin hatası ise

$$E = \frac{(b-a)h^4}{180} f^{(4)}(\xi)$$

Dir.

Aıştırma 2.

$$\int_0^4 400x(1-x)e^{-2x} dx$$

hesaplayınız.

integralini yamuk yöntemi ile

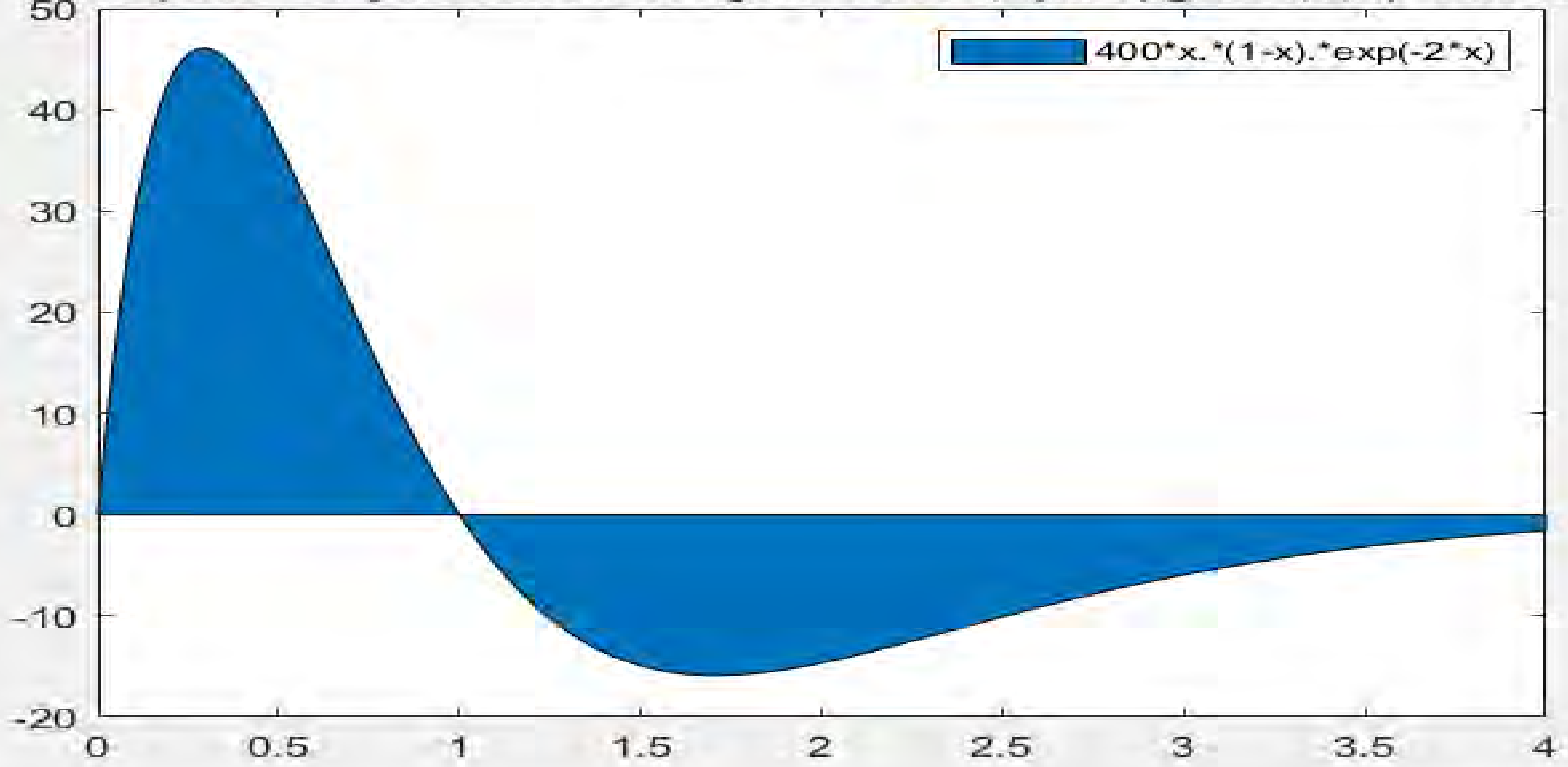
```
1 function Simpson13_yontemi
2 clc;clear all;
3 a=0;b=4;n=400;h=(b-a)/n;
4 x=linspace(a,b,n);y=f(x);
5 Int=(y(1)+2*sum(y(3:2:n-2))+4*sum(y(2:2:n-1))+y(n))*h/3;
6 Matlab_Int=quad(@f,a,b);
7 area(x,y)
8 title(['Simpson 1/3 yöntemi ile integral=',num2str(Int),' , quad(@func,a,b)=', num2str(Matlab_Int)])
9 legend('400*x.*(1-x).*exp(-2*x)');
10 function y=f(x);
11 y=400*x.*(1-x).*exp(-2*x);
```

Figure 1

File Edit View Insert Tools Desktop Window Help

Simpson 1/3 yöntemi ile integral=1.0871, quad(@func,a,b)=1.0735

2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

13.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

**28.05.2021
SAAT:09:00-10:00**

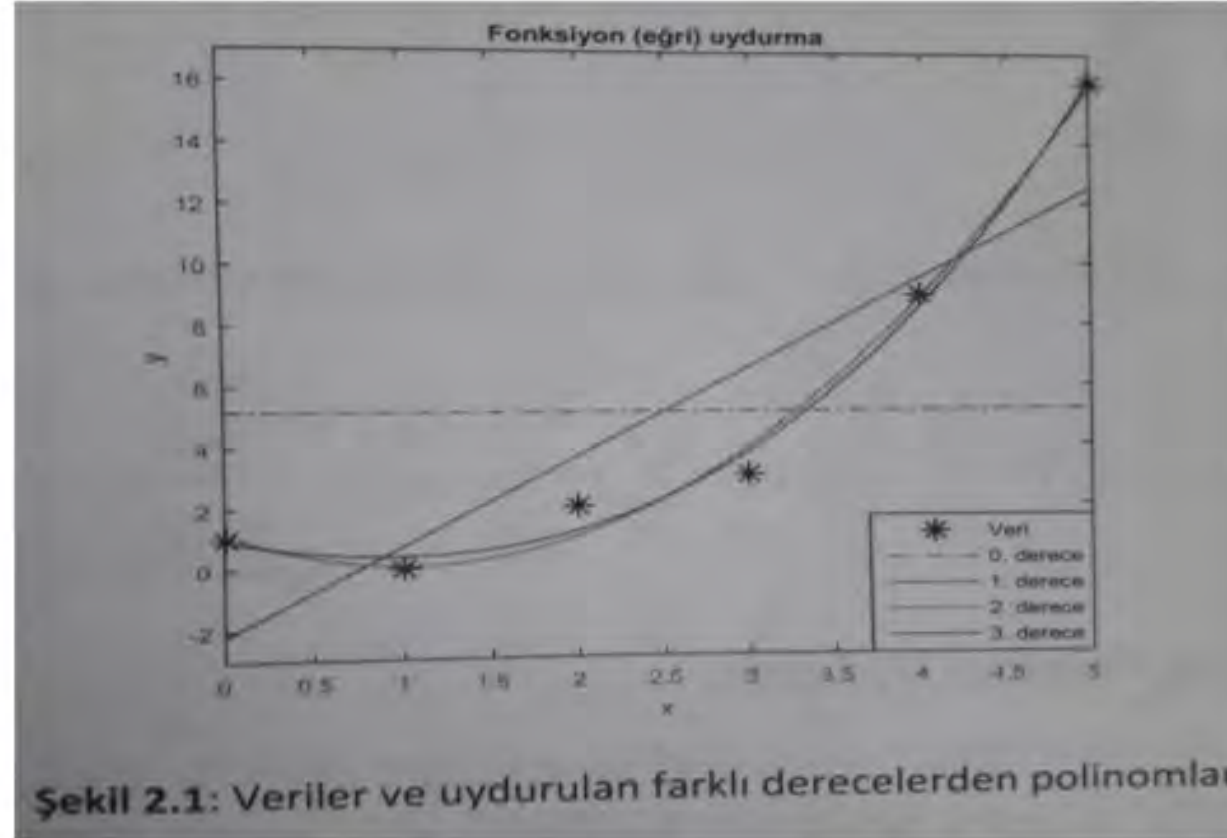

Eğri Uydurma

- ➡ **A-** En Küçük Kareler Regresyonu
- ➡ **B-** Doğrusal Olmayan Regresyon
- ➡ **LAB:** En Küçük Kareler Yöntemi Matlab örnek programı

Giriş

Uygulama veya bilim alanındaki deney ve gözlemlerden birçok veri elde edilmektedir. Bu verilerin, anlamlı fonksiyonlar şeklinde ifade edilmesi gerekmektedir. Bilinene değerlerden faydalanılarak fonksiyonun kendisini veya kendisine en yakın fonksiyonun belirlenmesi işlemi «*eğri uydurma*, *curve fitting*» olarak adlandırılır.

Şekil 2.1: Veriler ve uydurulan farklı derecelerden polinomlar

En Küçük Kareler Yöntemi (Least-Squares Method)

Bu yöntem, gerçek (ölçülen) değerler ile uydurulan yaklaşık fonksiyon değerleri arasındaki farkların kareleri toplamının minimum yapılması esasına dayanana eğri uydurma yöntemidir.

Eğer gerçek fonksiyon $y=f(x)$ ve uydurulan fonksiyon $z=g(x)$ ise, n tane nokta için fark fonksiyonunun minimum yapılmasıyla $z=g(x)$ fonksiyonunun katsayıları/parametreleri elde edilir.

$$H = \sum_{i=1}^n [g(x_i) - f(x_i)]^2$$

Hatanın minimum olması, fark fonksiyonunun birinci türevinin sıfıra eşitlenmesi ile sağlanır.

Sıfırıncı Dereceden Polinom (Sabit) Uydurma

Elde edilmiş olan n tane (x_i, y_i) verisi için en küçük kareler yöntemi kullanılarak $g(x)=a_1$ şeklinde sıfırıncı dereceden (sabit) fonksiyonun elde edilmesinde hata veya fark fonksiyonu:

$$H(a_1) = \sum_{i=1}^n [a_1 - y_i]^2$$

şeklinde olup minimum olması için 1. türevinin sıfıra eşit olması gerekmektedir.

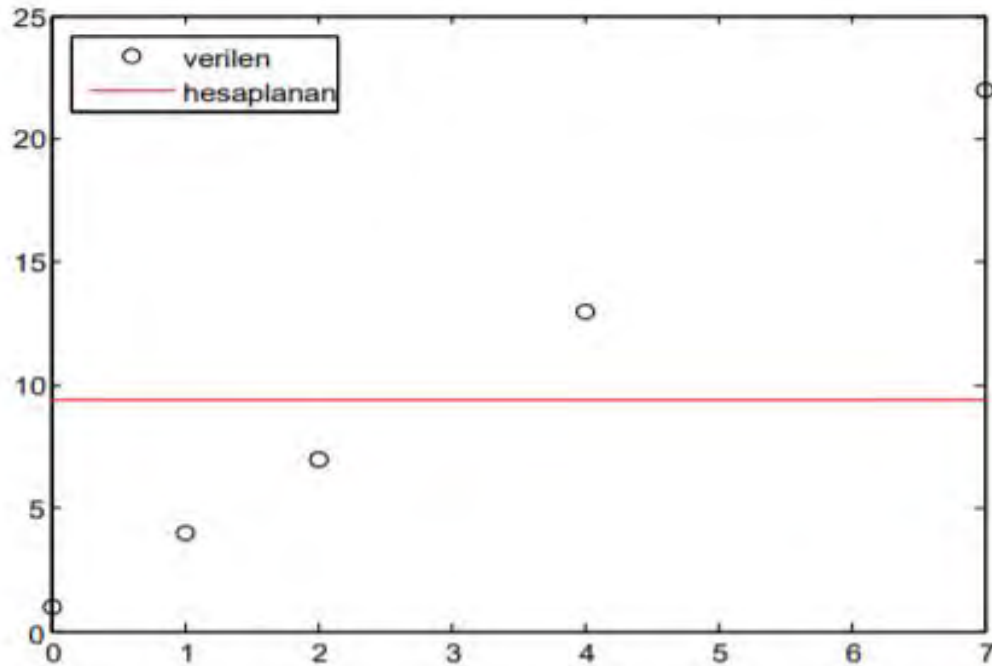
$$\frac{\partial H(a_1)}{\partial a_1} = 0 \quad \longrightarrow \quad 2 \sum_{i=1}^n [a_1 - y_i] \cdot 1 = 0 \quad \longrightarrow \quad n \cdot a_1 = \sum_{i=1}^n y_i$$

$$a_1 = \frac{\sum_{i=1}^n y_i}{n}$$

Sıfırıncı Dereceden Polinom (Sabit) Uydurma

x	0	1	2	4	7
y	1	4	7	13	22

bilinen değerleri için en uygun sabiti bulan MATLAB kodlarını yazınız.


```
enKucukKarelerYontemi.m x +
1 -   clc; clear all; close all;
2
3 -   x=[0 1 2 4 7];
4 -   y=[1 4 7 13 22];
5
6 -   fx=(sum(y)/length(y))*ones(1,5)
7
8 -   plot(x,y,'k o',x,fx,'r')
9 -   legend('verilen','hesaplanan')
```

Birinci Dereceden Polinom Uydurma

Elde edilmiş olan n tane (x_i, y_i) verisi için en küçük kareler yöntemi kullanılarak $g(x)=a_1+a_2x$ şeklinde birinci dereceden fonksiyonun elde edilmesinde hata veya fark fonksiyonu:

$$H(a_1, a_2) = \sum_{i=1}^n [a_1 + a_2x_i - y_i]^2$$

şeklinde olup minimum olması için a_1 ve a_2 ye göre kısmi türevlerin sıfıra eşit olması gerekmektedir.

$$\frac{\partial H(a_1, a_2)}{\partial a_i} = 0 \quad , \quad i = 1, 2$$

$$2 \sum_{i=1}^n [a_1 + a_2x_i - y_i] \cdot 1 = 0$$

$$2 \sum_{i=1}^n [a_1 + a_2x_i - y_i] \cdot x_i = 0$$

$$n \cdot a_1 + a_2 \sum_{i=1}^n x_i = \sum_{i=1}^n y_i$$

$$a_1 \sum_{i=1}^n x_i + a_2 \sum_{i=1}^n x_i^2 = \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i$$

Birinci Dereceden Polinom Uydurma

$$n \cdot a_1 + a_2 \sum_{i=1}^n x_i = \sum_{i=1}^n y_i$$

$$a_1 \sum_{i=1}^n x_i + a_2 \sum_{i=1}^n x_i^2 = \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i$$

Yukarıdaki iki bilinmeyenli denklem sistemi aşağıdaki şekilde matris formatında yazılabilir.

$$\begin{bmatrix} n & \sum_{i=1}^n x_i \\ \sum_{i=1}^n x_i & \sum_{i=1}^n x_i^2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \sum_{i=1}^n y_i \\ \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i \end{bmatrix}$$

İlgili matris sistemi çözülerek a_1 ve a_2 katsayıları bulunabilir.

Birinci Dereceden Polinom Uydurma

x	0	1	2	4	7
y	1	5	8	13	21

bilinen değerleri için en uygun birinci dereceden polinomu bulunuz.

$$\begin{bmatrix} n & \sum_{i=1}^n x_i \\ \sum_{i=1}^n x_i & \sum_{i=1}^n x_i^2 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \sum_{i=1}^n y_i \\ \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i \end{bmatrix}$$

$$\begin{bmatrix} 5 & 14 \\ 14 & 70 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 47 \\ 224 \end{bmatrix}$$

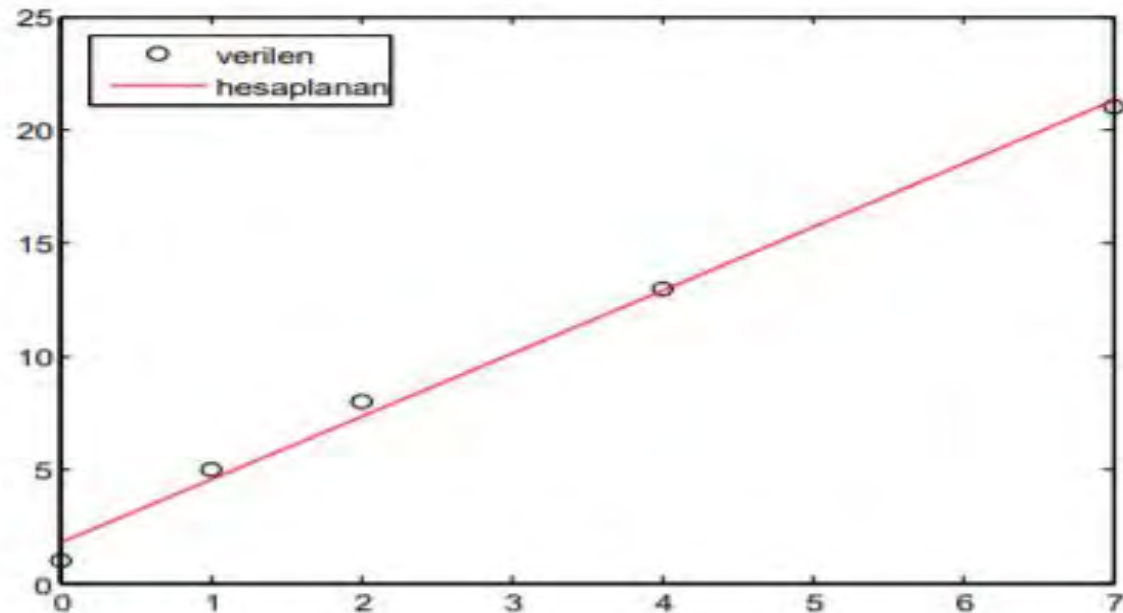
$$\begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1.8182 \\ 2.7792 \end{bmatrix}$$

$$f(x) = 1.8182 + 2.7792x$$

Birinci Dereceden Polinom Uydurma

x	0	1	2	4	7
y	1	5	8	13	21

bilinen değerleri için en uygun birinci dereceden polinomu bulan MATLAB kodlarını yazınız.


```
clc; clear all; close all;  
x=[0 1 2 4 7];  
y=[1 5 8 13 21];
```

```
A(1,1)=length(x);  
A(1,2)=sum(x);  
A(2,1)=sum(x);  
A(2,2)=sum(x.*x);
```

```
b(1,1)=sum(y);  
b(2,1)=sum(x.*y);
```

```
a=inv(A)*b  
fx=a(1,1)+a(2,1)*x  
plot(x,y,'k o',x,fx,'r')  
legend('verilen','hesaplanan')
```


İkinci Dereceden Polinom Uydurma

Elde edilmiş olan n tane (x_i, y_i) verisi için en küçük kareler yöntemi kullanılarak $g(x)=a_1+a_2x+a_3x^2$ şeklinde birinci dereceden fonksiyonun elde edilmesinde hata veya fark fonksiyonu:

$$H(a_1, a_2, a_3) = \sum_{i=1}^n (a_1 + a_2x_i + a_3x_i^2 - y_i)^2$$

şeklinde olup minimum olması için a_1 , a_2 ve a_3 e göre kısmi türevlerin sıfıra eşit olması gerekmektedir.

$$\begin{bmatrix} n & \sum_{i=1}^n x_i & \sum_{i=1}^n x_i^2 \\ \sum_{i=1}^n x_i & \sum_{i=1}^n x_i^2 & \sum_{i=1}^n x_i^3 \\ \sum_{i=1}^n x_i^2 & \sum_{i=1}^n x_i^3 & \sum_{i=1}^n x_i^4 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \\ a_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \sum_{i=1}^n y_i \\ \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i \\ \sum_{i=1}^n x_i^2 \cdot y_i \end{bmatrix}$$

İkinci Dereceden Polinom Uydurma

x	0	2	3	5	8
y	-6	0	7	21	65

bilinen değerleri için en uygun ikinci dereceden polinomu bulan MATLAB kodlarını yazınız.

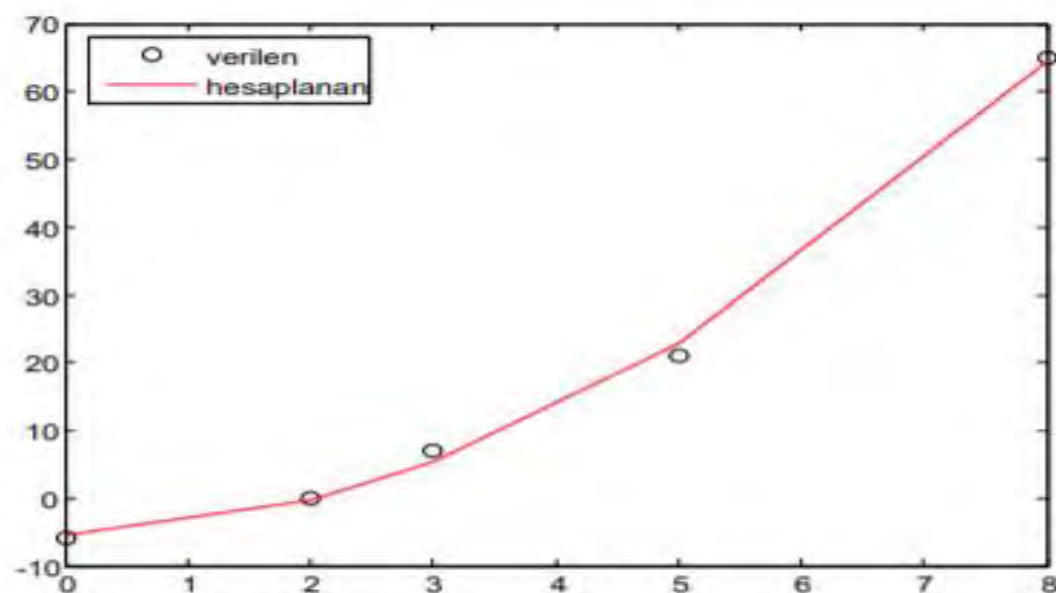
$$\begin{bmatrix} n & \sum_{i=1}^n x_i & \sum_{i=1}^n x_i^2 \\ \sum_{i=1}^n x_i & \sum_{i=1}^n x_i^2 & \sum_{i=1}^n x_i^3 \\ \sum_{i=1}^n x_i^2 & \sum_{i=1}^n x_i^3 & \sum_{i=1}^n x_i^4 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \\ a_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \sum_{i=1}^n y_i \\ \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i \\ \sum_{i=1}^n x_i^2 \cdot y_i \end{bmatrix}$$
$$\begin{bmatrix} 5 & 18 & 102 \\ 18 & 102 & 672 \\ 102 & 672 & 4818 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \\ a_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 102 \\ 646 \\ 4748 \end{bmatrix}$$

$$f(x) = -5.46 + 0.5278x + 1.0274x^2$$

İkinci Dereceden Polinom Uydurma

x	0	2	3	5	8
y	-6	0	7	21	65

bilinen değerleri için en uygun ikinci dereceden polinomu bulan MATLAB kodlarını yazınız.


```
clc; clear all; close all;  
x=[0 2 3 5 8];  
y=[-6 0 7 21 65];  
  
A(1,1)=length(x);  
A(1,2)=sum(x);  
A(1,3)=sum(x.^2);  
A(2,1)=sum(x);  
A(2,2)=sum(x.^2);  
A(2,3)=sum(x.^3);  
A(3,1)=sum(x.^2);  
A(3,2)=sum(x.^3);  
A(3,3)=sum(x.^4);  
  
b(1,1)=sum(y);  
b(2,1)=sum(x.*y);  
b(3,1)=sum((x.^2).*y);  
A  
b  
a=inv(A)*b  
fx=a(1,1)+a(2,1)*x+a(3,1)*x.^2  
plot(x,y,'k o',x,fx,'r')  
legend('verilen','hesaplanan')
```


Yüksek Dereceden Polinom Uydurma

Elde edilmiş olan n tane (x_i, y_i) verisi için en küçük kareler yöntemi kullanılarak $g(x)=a_1+a_2x+a_3x^2+....+a_px^{p-1}$ şeklinde birinci dereceden fonksiyonun elde edilmesinde hata veya fark fonksiyonu:

$$H(a_1, a_2, a_3, \dots, a_p) = \sum_{i=1}^n \left(a_1 + a_2x_i + a_3x_i^2 + \dots + a_px_i^{p-1} - y_i \right)^2$$

şeklinde olup minimum olması için a_1 , a_2 ve a_3 e göre kısmi türevlerin sıfıra eşit olması gerekmektedir.

$$\frac{\partial H(a_1, a_2, a_3, \dots, a_p)}{\partial a_i} = 0 \quad , \quad i = 1, 2, 3, \dots, p$$

Yüksek Dereceden Polinom Uydurma

$$\begin{bmatrix}
 n & \sum_{i=1}^n x_i & \sum_{i=1}^n x_i^2 & \dots & \sum_{i=1}^n x_i^p \\
 \sum_{i=1}^n x_i & \sum_{i=1}^n x_i^2 & \sum_{i=1}^n x_i^3 & \dots & \sum_{i=1}^n x_i^{p+1} \\
 \sum_{i=1}^n x_i^2 & \sum_{i=1}^n x_i^3 & \sum_{i=1}^n x_i^4 & \dots & \sum_{i=1}^n x_i^{p+2} \\
 \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\
 \sum_{i=1}^n x_i^p & \sum_{i=1}^n x_i^{p+1} & \sum_{i=1}^n x_i^{p+2} & \dots & \sum_{i=1}^n x_i^{2p}
 \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \\ a_3 \\ \dots \\ a_p \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \sum_{i=1}^n y_i \\ \sum_{i=1}^n x_i \cdot y_i \\ \sum_{i=1}^n x_i^2 \cdot y_i \\ \dots \\ \sum_{i=1}^n x_i^p \cdot y_i \end{bmatrix}$$

İlgili matris sistemi çözülerek $a_1, a_2, a_3, \dots, a_p$ katsayıları bulunabilir.

Yüksek Dereceden Polinom Uydurma

x	0	2	5	9	15	25	40
y	5	12	23	37	44	60	81

bilinen değerleri için en uygun beşinci dereceden polinomu bulan MATLAB kodlarını yazınız.

MATLAB ile Polinom Uydurma

MATLAB'ta verilere en uygun polinom uydurma işlemi için «*polyfit*» komutu kullanılır. Bunun genel kullanım şekli:

$$\text{polinomKatsayıları} = \text{polyfit}(x, y, \text{derece})$$

şeklindedir. Verilen x , y değerlerine göre belirtilen dereceden polinom katsayılarını hesaplar.

```
>> pk=polyfit([-3 0 3],[-9 -3 3],1)
```

```
pk =
```

```
2.0000 -3.0000
```

```
1 — x=0:5;  
2 — y= [0 20 60 68 77 110];  
3 — yciz=20*x  
4 — hata=yciz-y  
5 — OKH= mean(hata.^2)  
6 — KOKH= sqrt(OKH) % ORTALAMA KARESEL HATANIN KAREKOKU  
7 — plot(x,y,'o',x,yciz)  
8 — title('dogrusal tahmin')  
9 — xlabel('zaman,s')  
10 — ylabel('sicaklik,derece F')  
11 — grid  
12 — axis([-1 6 -2 120])  
13 — legend('ölçülen','tahmin edilen')
```

Command Window

>> Dogrusal_Egri_Uydurma

yciz =

0	20	40	60	80	100
---	----	----	----	----	-----

hata =

0	0	-20	-8	3	-10
---	---	-----	----	---	-----

OKH =

95.5000

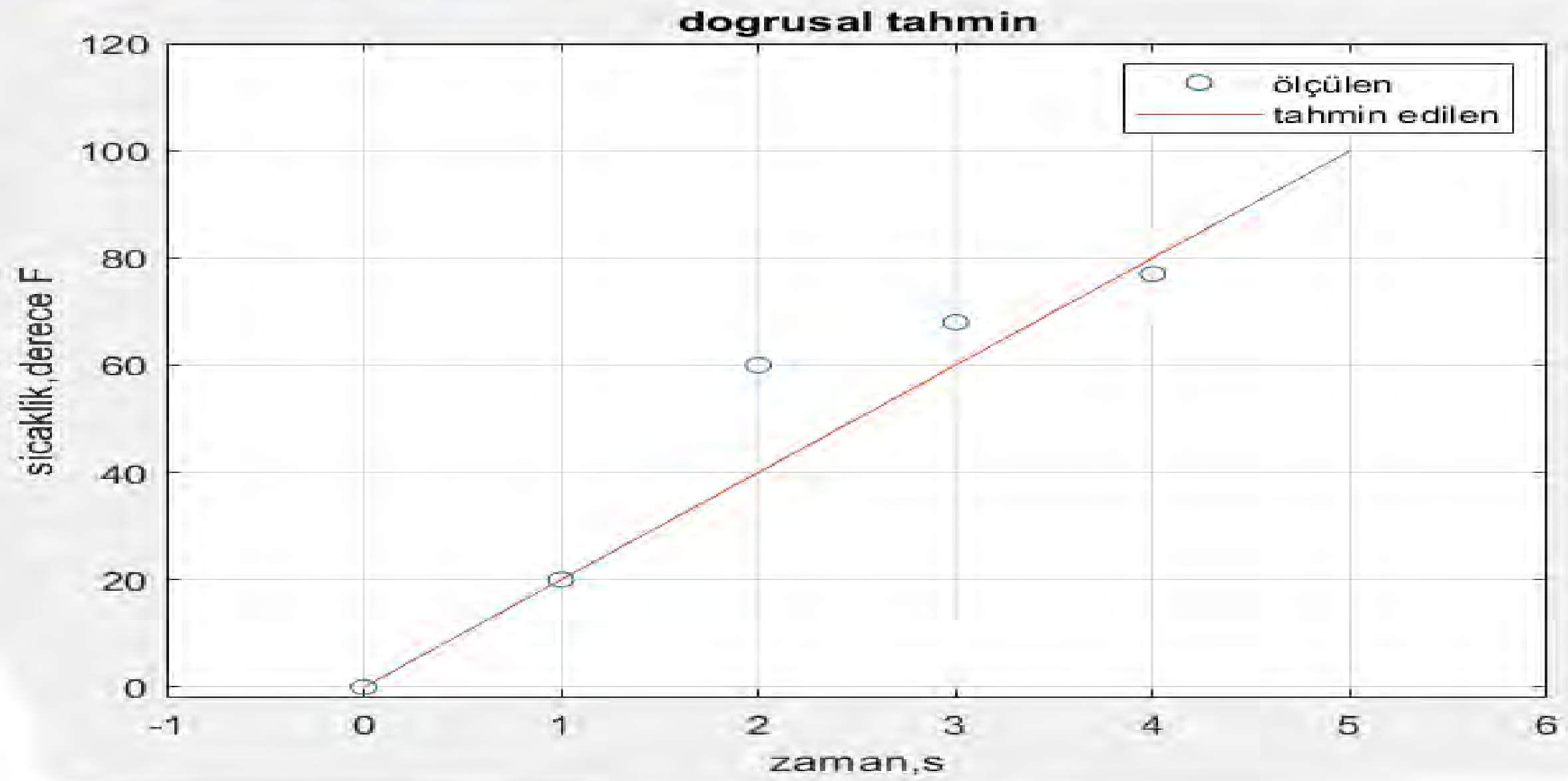
KOKH =

9.7724

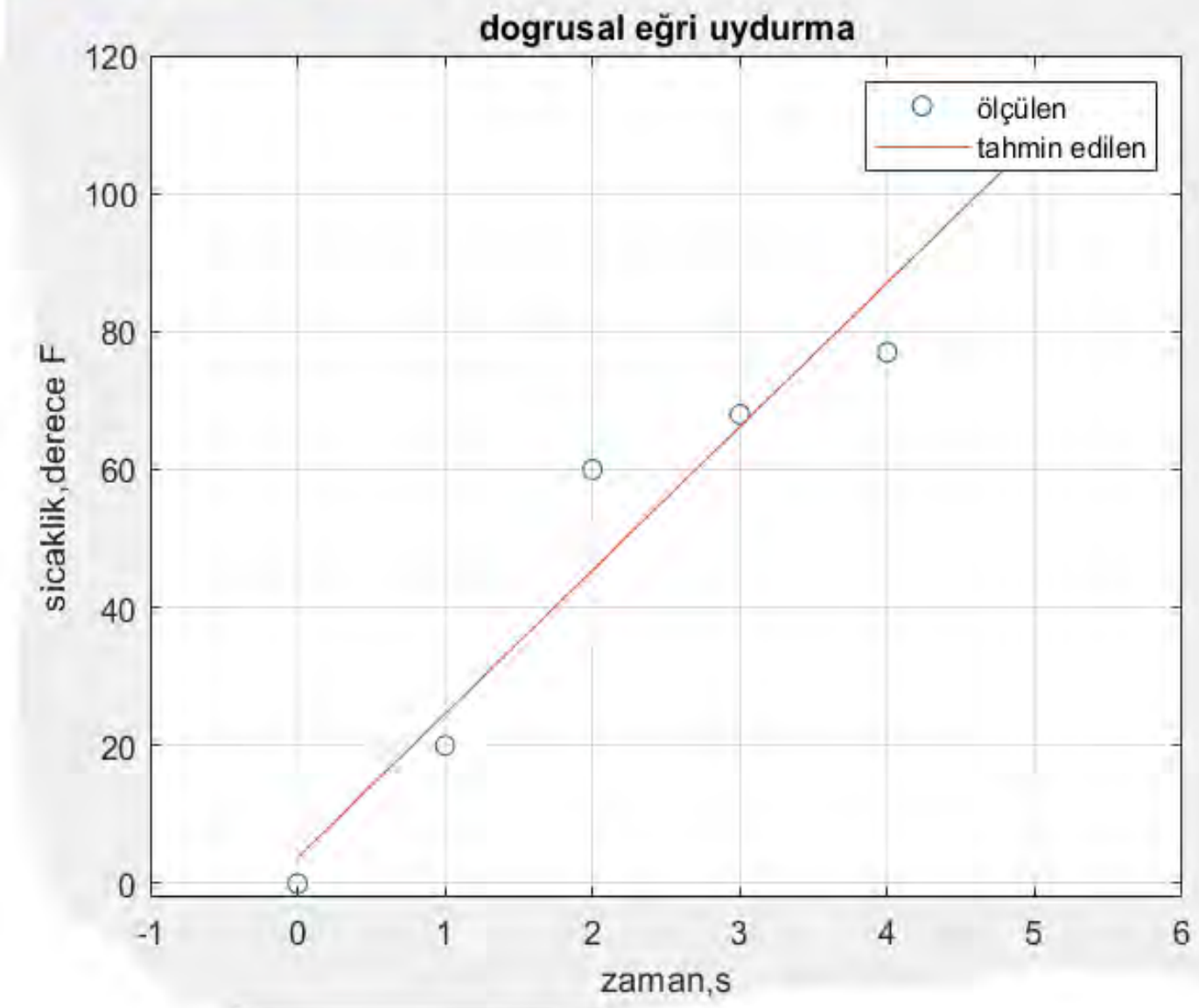

Figure 1

File Edit View Insert Tools Desktop Window Help


```
1 - x=0:5;
2 - y= [0 20 60 68 77 110];
3 - a=polyfit(x,y,1)
4 - yciz=polyval(a,x); % bulunan a katsayıları ile doğrusal polinomun değeri hesaplanıyor.
5 - hata=yciz-y
6 - OKH= mean(hata.^2)
7 - KOKH= sqrt(OKH) % ORTALAMA KARESEL HATANIN KAREKOKU
8 - plot(x,y,'o',x,yciz)
9 - title('dogrusal eğri uydurma')
10 - xlabel('zaman,s')
11 - ylabel('sicaklik,derece F')
12 - grid
13 - axis([-1 6 -2 120])
14 - legend('ölçülen','tahmin edilen')
```



```
>> Dogrusal_Egri_Uydurma_2
```

```
a =
```

```
20.8286    3.7619
```

```
hata =
```

```
3.7619    4.5905   -14.5810   -1.7524   10.0762   -2.0952
```

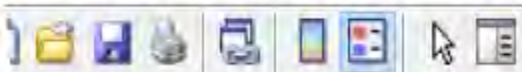
```
OKH =
```

```
59.4698
```

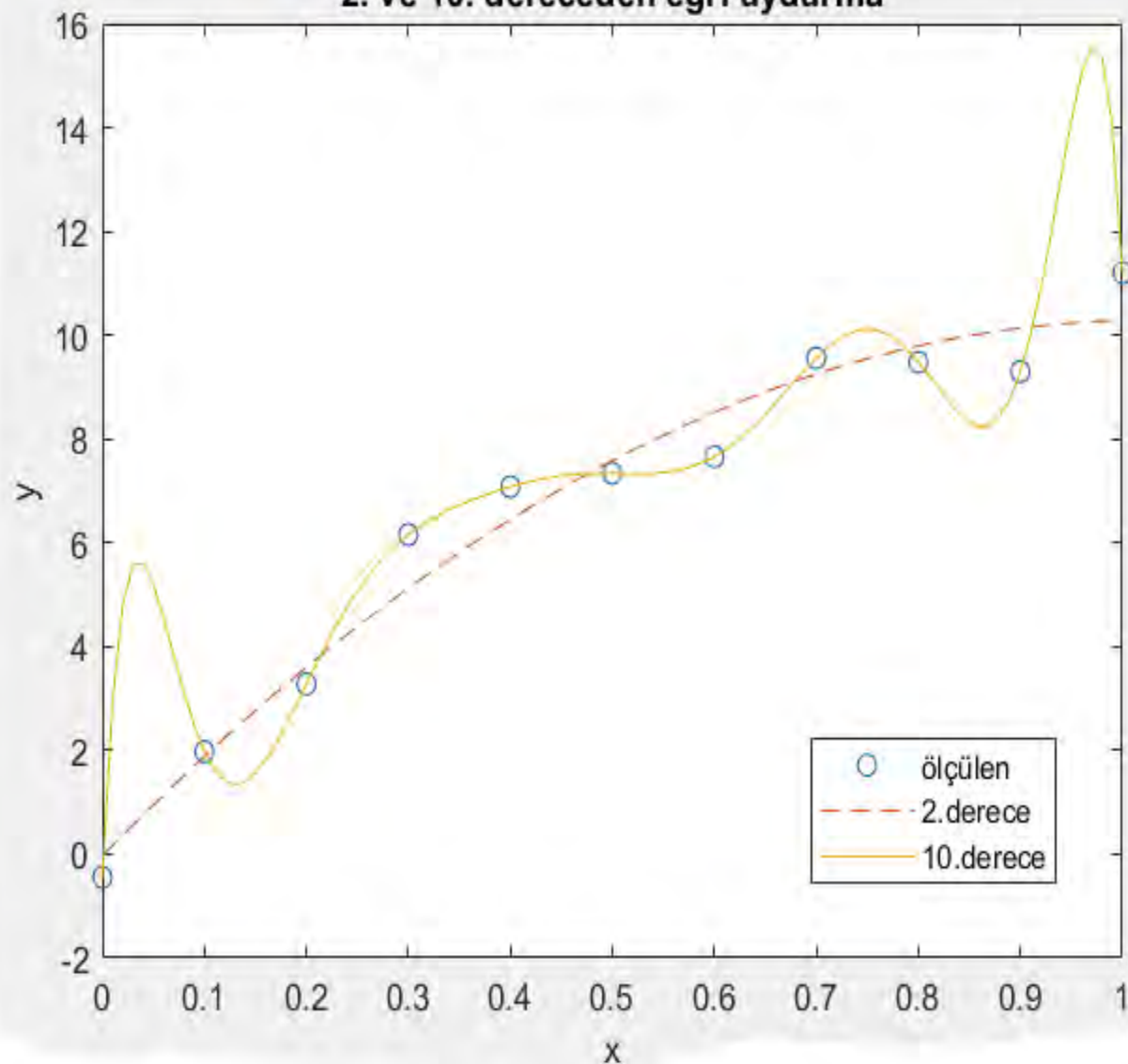
```
KOKH =
```

```
7.7117
```

```
1 - x=0:0.1:1;  
2 - y=[-0.447 1.978 3.28 6.16 7.08 7.34 7.66 9.56 9.48 9.30 11.2];  
3 - a2=polyfit(x,y,2)  
4 - disp('a2 katsayilari:')  
5 - disp(a2')  
6 - a10=polyfit(x,y,10);  
7 - disp('a10 katsayilari:')  
8 - format short e  
9 - disp(a2')  
10 - xi=linspace(0,1,101);  
11 - yi2=polyval(a2,xi);  
12 - yi10=polyval(a10,xi);  
13 - plot(x,y,'o',xi,yi2,'--',xi,yi10)  
14 - xlabel('x')  
15 - ylabel('y')  
16 - title('2. ve 10. dereceden eğri uydurma')  
17 - legend('ölçülen','2.derece','10.derece')
```


2. ve 10. dereceden eğri uydurma


```
>> Dogrusal_Olmayan_Egri_Uydurma
```

```
a2 =
```

```
-9.8108    20.1293   -0.0317
```

```
a2 katsayilari:
```

```
-9.8108
```

```
20.1293
```

```
-0.0317
```

```
a10 katsayilari:
```

```
-9.8108e+00
```

```
2.0129e+01
```

```
-3.1671e-02
```


2020-2021 BAHAR DÖNEMİ

**YMH214
SAYISAL ANALİZ
LAB. DERSİ**

14.DERS

Arş. Gör. Alev KAYA

28.05.2021

SAAT:16:00-17:00

Diferansiyel Denklemlerin Çözümü

- ➡ **A**-Taylor seri açılımı
- ➡ **B**-Euler Yöntemi
- ➡ **C**-Runge Kutta Yöntemi
- ➡ **LAB**: Euler Yöntemi Matlab örnek programı

Adi Diferansiyel Denklemler ve Mühendislik Uygulamaları

- Düşen bir paraşütçünün hızını (v) zamanın (t) bir fonksiyonu olarak hesaplamak için Newton'un ikinci yasasına dayalı olan aşağıdaki eşitlik türetilebilir:

$$\frac{dv}{dt} = g - \frac{c}{m}v \quad (1)$$

- Burada g yerçekimi ivmesi, m kütle ve c direnç katsayısıdır.
- Bilinmeyen fonksiyonu ve onun türevini içeren bu tür denklemler, **diferansiyel denklem** diye adlandırılır: (Yukarıdaki denklem, değişkenler ve parametrelerin bir fonksiyonu olarak bir değişkenin değişiminin hızını gösterdiği için bazen hız (oran) denklemi adıyla da anılır)

Adi Diferansiyel Denklemler ve Mühendislik Uygulamaları

- Birçok fiziksel oluşum en iyi şekilde matematiksel olarak değişimin hızı cinsinden formüle edilebildiği için bu tür eşitlikler mühendislikte temel bir öneme sahiptir.
- Yukarıdaki denklemde diferansiyeli alınan büyüklük v , bağımlı değişken diye adlandırılır. v 'nin diferansiyeli alınırken göz önüne alınan büyüklük t , bağımsız değişkendir.
- Eğer bir fonksiyon bir bağımsız değişken içeriyorsa, denkleme *adi diferansiyel denklem* (veya *ADD*) denir.
- Buna karşılık, iki veya daha çok bağımsız değişken içeren eşitlikler *kısmi diferansiyel denklemdir* (veya *KDD*).

Adi Diferansiyel Denklemler ve Mühendislik Uygulamaları

- Diferansiyel denklemler derecelerine göre de sınıflandırılır.
 - Örneğin $\frac{dv}{dt} = g - \frac{c}{m}v$ **birinci dereceden** bir denklemdir, çünkü denklemdaki en yüksek dereceli türev, birinci türevdir.
 - **İkinci dereceden** denklem ise ikinci türevi içerir. Örneğin, sönümlmeli bir kütle-yay sisteminin konumunu (x) belirten denklem, ikinci derecedendir.

$$m \frac{d^2x}{dt^2} + c \frac{dx}{dt} + kx = 0 \quad (2)$$

- Burada c sönümlleme katsayısı ve k yay sabitidir. Benzer şekilde, n'inci dereceden bir denklem n'inci türevi içerecektir.

Adi Diferansiyel Denklemler ve Mühendislik Uygulamaları

- Yüksek dereceli denklemler birinci dereceden denklemlere indirgenebilir. Eşitlik (2) için bu, yeni bir y değişkeni tanımlanarak yapılabilir:

$$y = \frac{dx}{dt} \quad (3)$$

- Bu şekilde tanımlanan bu ifadenin de diferansiyeli alınabilir:

$$\frac{dy}{dt} = \frac{d^2x}{dt^2} \quad (4)$$

- Daha sonra Eşitlik (3) ve (4), (2)'de yerine konursa:

$$m \frac{dy}{dt} + cy + kx = 0$$

- Elde edilir.

- Bu bölümde *başlangıç değer problemlerinin çözümü* için sayısal yöntemler ele alınacaktır.
- *Adımlı yöntemler*, verilen bir diferansiyel denklemden ve y_i 'den hareketle y_{i+1} 'i hesaplamaya dayanmaktadır. Runge Kutta tekniği diye adlandırılırlar.
 - Euler Yöntemi
 - Heun Tekniği Yöntemi
 - Orta Nokta Yöntemi
 - Runge-Kutta (veya RK)
 - Adım büyüklüğünü otomatik olarak ayarlayan uyarlanmış RK yöntemi
- *Çok adımlı yöntemler* ise, i 'dekilerden başka ek y değerlerini de gerektirmektedir. Katı ADD'lerin çözümünde kullanılırlar.
- *Katı ADD'ler* hem tek hem de sistem halinde olan ADD'lerdir ve çözümleri için *hem hızlı hem de yavaş bileşenler* vardır.
 - Kendiliğinden Başlamayan Heun Yöntemi

Adımlı Yöntemler

- Problem en temel biçimde şu şekilde ifade edilir.

$$\frac{dy}{dx} = f(x, y)$$

- Çözüm de şu şekildedir

$$Yeni\ Değer = Eski\ Değer + Eğim \times Adım\ Büyüklüğü$$

- Matematiksel olarak

$$y_{i+1} = y_i + \phi h$$

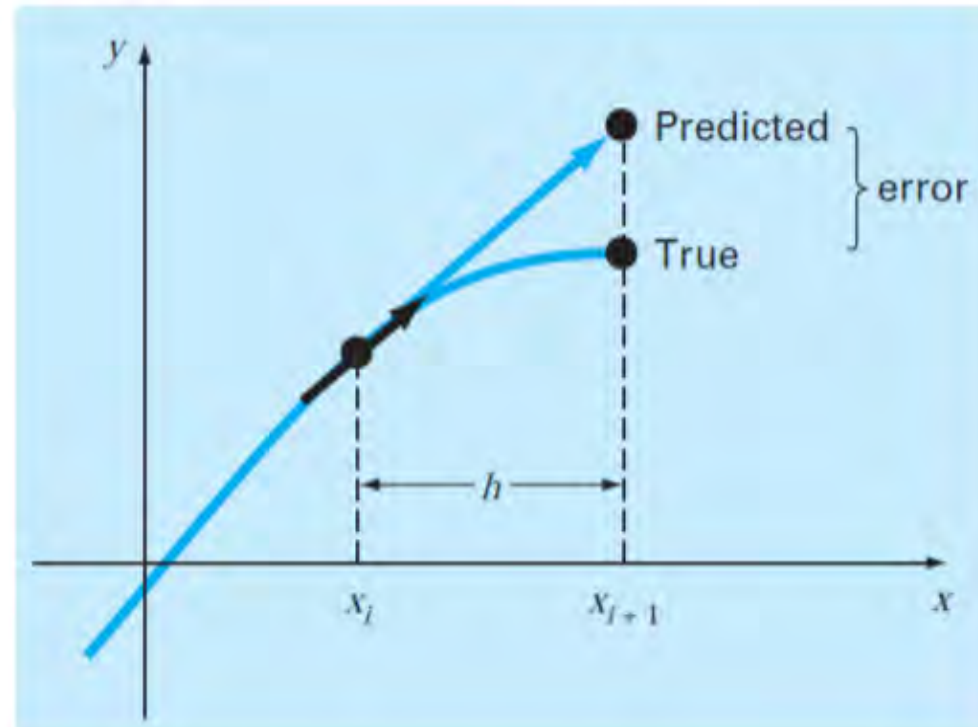
- O halde problemimiz yeni y değerleri (y_{i+1}) bulmak üzere eğim tahmini (ϕ) yapmaya indirgenmiştir.
- Geliştirilen yöntemler bu tahmini yapma konusundaki çözüm önerileri doğrultusunda birbirinden ayrılırlar.

Euler Yöntemi

- Birinci türev, x_i 'deki eğimi verir, yani $\phi = f(x_i, y_i)$, böylece bir sonraki adımdaki y değeri

$$y_{i+1} = y_i + f(x_i, y_i)h$$

- Euler yöntemi, fonksiyon doğrusal veya doğrusala yakınsa iyi çalışır onun dışında yüksek hatalara neden olur.

Euler Yöntemi: Örnek

Problem: Aşağıdaki eşitliği $x = 0$ 'dan $x = 4$ 'e kadar sayısal olarak integre etmek için Euler yöntemini kullanınız. Başlangıç koşulu $x = 0$ 'da $y = 1$ Çözümünüzü $h = 0.5$, $h = 0.25$, $h = 0.1$ ve $h = 0.01$ aralıklar için tekrarlayın.

$$\frac{dy}{dx} = -2x^3 + 12x^2 - 20x + 8.5$$

Çözüm:

Dikkat ederseniz, problemin analitik çözümü vardır; Euler yönteminin yeteneğini sınamak üzere analitik çözümü elde edelim.

$$y = -0.5x^4 + 4x^3 - 10x^2 + 8.5x + c$$

Elde edilen çözüm başlangıç koşullarında değerlendirilirse $c = 1$ olarak bulunur.

Analitik Çözüm:

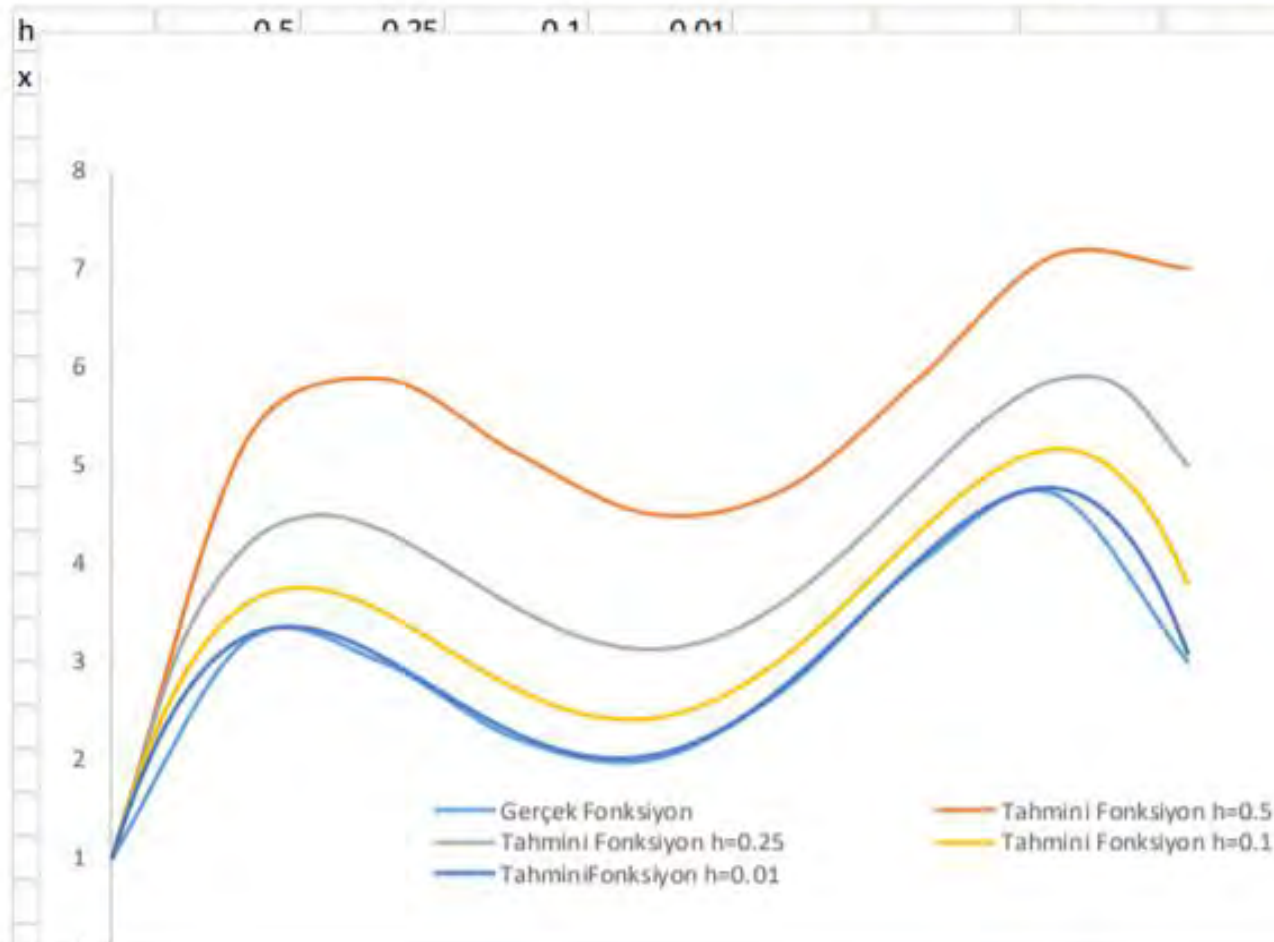
$$y = -0.5x^4 + 4x^3 - 10x^2 + 8.5x + 1$$

Euler Yöntemi: Örnek

Sayısal Çözüm: $y_{i+1} = y_i + f(x_i, y_i)h$

$$\frac{dy}{dx} = \phi = -2x^3 + 12x^2 - 20x + 8.5$$

$$y = -0.5x^4 + 4x^3 - 10x^2 + 8.5x + 1$$

x	y (Gerçek)	Φ	y (Tahmin)
0	1	8,5	1
0,1	1,75395	6,618	1,85
0,2	2,3312	4,964	2,5118
0,3	2,75395	3,526	3,0082
0,4	3,0432	2,292	3,3608
0,5	3,21875	1,25	3,59
0,6	3,2992	0,388	3,715
0,7	3,30195	-0,306	3,7538
0,8	3,2432	-0,844	3,7232
0,9	3,13795	-1,238	3,6388
1	3	-1,5	3,515
1,1	2,84195	-1,642	3,365
1,2	2,6752	-1,676	3,2008
1,3	2,50995	-1,614	3,0332
1,4	2,3552	-1,468	2,8718
1,5	2,21875	-1,25	2,725
1,6	2,1072	-0,972	2,6
1,7	2,02595	-0,646	2,5028
1,8	1,9792	-0,284	2,4382
1,9	1,96995	0,102	2,4098

Euler Yöntemi için Hata Analizi

- ADDilerin sayısal çözümü iki tür hata içerir:
 - Kesme veya ayırıklaştırma hataları, y 'nin yaklaşık değerini tahmin etmek için uygulanan tekniklerin doğasından kaynaklanır.
 - Yuvarlatma hataları, bilgisayar tarafından korunabilen anlamlı basamakların sayısının sınırlı olmasından kaynaklanır.
- Kesme hataları iki kısımdan oluşmaktadır:
 - Yerel kesme hatası olup, incelenen yöntemin tek bir adım boyunca uygulanmasından kaynaklanır.
 - Yayılmış kesme hatası olup, önceki adımlar boyunca kullanılmış yaklaşıtlmalardan dolayı oluşur.
 - Bu ikisinin toplamı toplam veya genel kesme hatasıdır.

Euler Yöntemi için Hata Analizi

- Kesme hatası kavramını, Euler yöntemini doğrudan Taylor serisi açılımından türeterek anlamaya çalışalım. Aradığımız;

$$y' = f(x, y)$$

Bu ifadeyi (x_i, y_i) başlangıç değerleri civarında Taylor serisi ile açarsak;

$$y_{i+1} = y_i + y_i' h + \frac{y_i''}{2!} h^2 + \dots + \frac{y_i^n}{n!} h^n + R_n$$

$$R_n = \frac{y^{n+1}(\xi)}{(n+1)!} h^{n+1}$$

$$y_{i+1} = y_i + f(x_i, y_i) h + \frac{f'(x_i, y_i)}{2!} h^2 + \dots + \frac{f^{n-1}(x_i, y_i)}{n!} h^n + O(h^{n+1})$$

- Euler Yönteminde yerel kesme hatası $O(h^2)$; ancak yayılmış kesme hatası $O(h)$ dır. Yaptığımız örnekten de görüldüğü gibi adım büyüklüğü düşürülerek hata azaltılır.
- Çalışılan fonksiyon doğrusalsa tam çözüm bulunur.

Euler Yöntemi: Örnek

Problem: Aşağıdaki eşitliği $t = 0$ 'dan $t = 2$ 'ye kadar sayısal olarak integre etmek için Euler yöntemini kullanınız. Başlangıç koşulu $t = 0$ 'da $y = 1$ Çözümünüzü $h = 0.5$ ve $h = 0.25$, aralıklar için tekrarlayın.

$$\frac{dy}{dt} = yt^3 - 1.5y$$

Çözüm:

Dikkat ederseniz, problemin analitik çözümü vardır; Euler yönteminin yeteneğini sınamak üzere analitik çözümü elde edelim.

$$\frac{dy}{y} = (t^3 - 1.5)dt \Rightarrow \int \frac{1}{y} dy = \int (t^3 - 1.5)dt$$

$$\ln y = \frac{t^4}{4} - 1.5t + c$$

Elde edilen çözüm başlangıç koşullarında değerlendirilirse $c = 0$ olarak bulunur.

Analitik Çözüm:

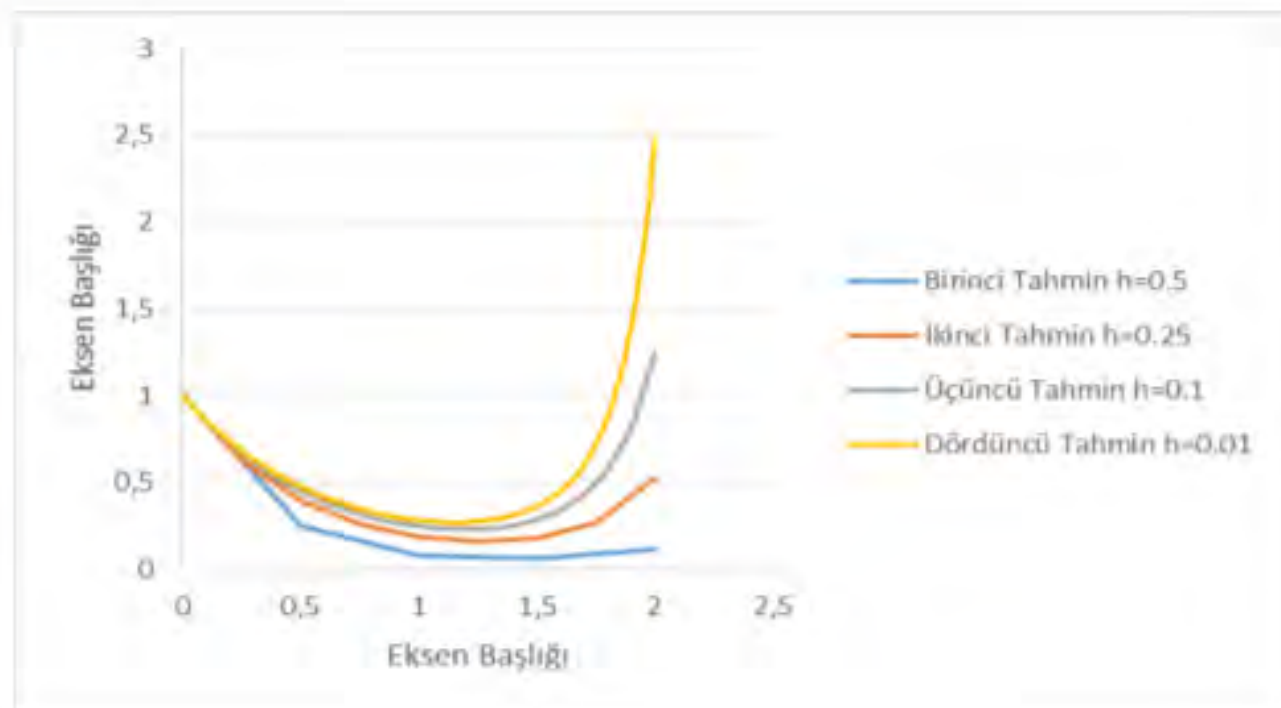
$$y = e^{\frac{t^4}{4} - 1.5t}$$

Euler Yöntemi: Örnek

$$\frac{dy}{dt} = yt^3 - 1.5y$$

Sayısal Çözüm:

t	y	f(t,y)
0	1	-1,5
0,5	0,25	-0,3438
1	0,0781	-0,0391
1,5	0,0586	0,10986
2	0,1135	0,73792

Yüksek Dereceli Taylor Serisi Yöntemleri

- Taylor serisi açılımında daha çok terim kullanılarak, yüksek dereceli yöntemler türetilebilir.

$$y_{i+1} = y_i + f(x_i, y_i)h + \frac{f'(x_i, y_i)}{2!}h^2 + E$$

Bu denklemde $f'(x, y)$ 'ye ihtiyacımız var.

$$f'(x, y) = \frac{df}{dx} + \frac{df}{dy} \frac{dy}{dx} = \frac{df}{dx} + \frac{df}{dy} f(x, y)$$

- Daha yüksek mertebeden türevli yöntemler çok daha karmaşık olduğundan, sadece fonksiyonun değerini kullanan fonksiyonun türevlerini kullanmayan yöntemler geliştirilmiştir.

Heun Yöntemi

- Eğim tahminini iyileştirmenin bir yolu, biri aralığın başında diğeri sonunda olmak üzere aralık için iki türev hesaplamaktır.
- Göz önüne alınan aralık için iyileştirme elde etmek amacıyla, daha sonra bu iki türevin ortalaması alınır. Bu yaklaşım Heun yöntemi diye bilinir.

$$y'_i = f(x_i, y_i)$$

Deneme adımı (Şekil a)

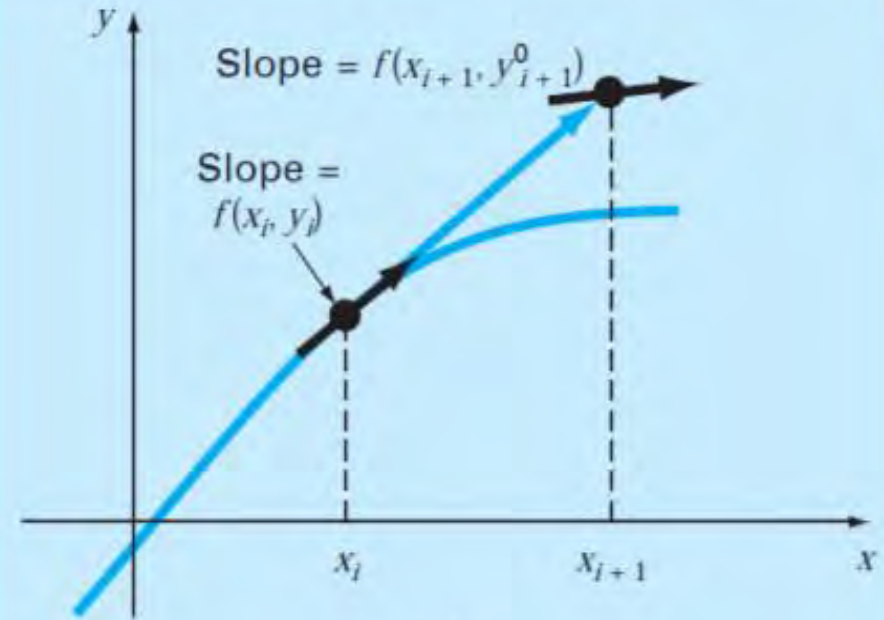
$$y_{i+1}^0 = y_i + f(x_i, y_i)h$$

$$y'_{i+1} = f(x_{i+1}, y_{i+1}^0)$$

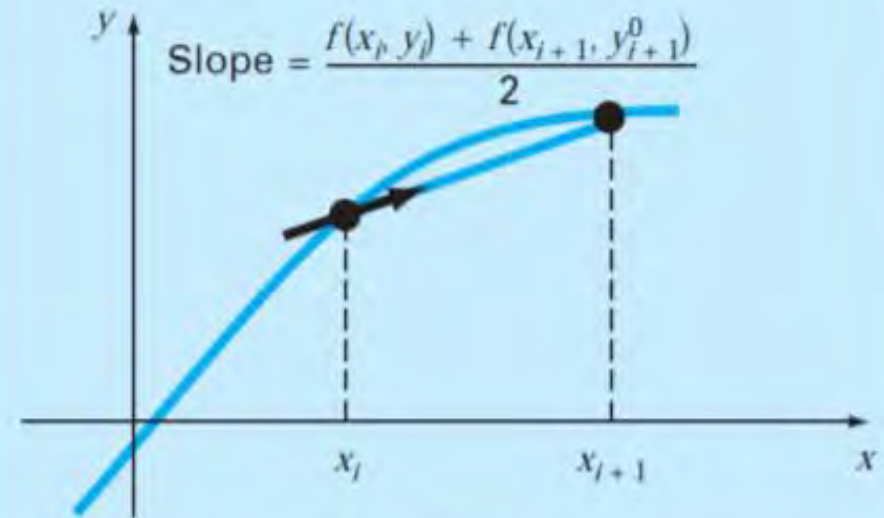
$$\bar{y}' = \frac{y'_i + y'_{i+1}}{2} = \frac{f(x_i, y_i) + f(x_{i+1}, y_{i+1}^0)}{2}$$

Düzeltilme adımı (Şekil b)

$$y_{i+1} = y_i + \bar{y}'h = y_i + \frac{f(x_i, y_i) + f(x_{i+1}, y_{i+1}^0)}{2}h$$

(a)

(b)

Heun Yöntemi

- Deneme adımı çözümü daha iyi hale getirmek için tekrarlanabilir.
- Eğer $f=f(x)$ gibi bir fonksiyonunuz varsa yani y' 'ye bağlı değilse heun yöntemini kullanamazsınız.
- Heun yöntemi ikinci dereceden doğruluğa sahiptir yani ilgilenilen fonksiyon ikinci derece ise kesin sonuç verir.
- Heun Yönteminde yerel kesme hatası $O(h^3)$; ancak yayılmış kesme hatası $O(h^2)$ dır. Adım büyüklüğü düşürülerek hata azaltılır.

Orta Nokta (geliştirilmiş poligon) yöntemi

- Eğim tahminini iyileştirmenin diğer bir yolu, aralığın tam ortasındaki türevi hesaplamaktır.
- Yöntem şöyle çalışır.

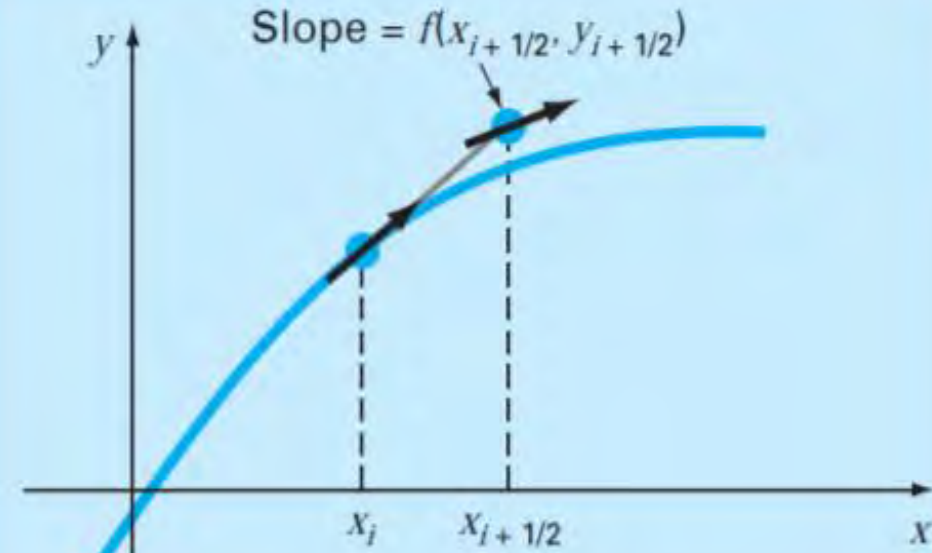
$$y_{i+1/2} = y_i + f(x_i, y_i) \frac{h}{2}$$

Bulunan $y_{i+1/2}$ değeri $f(x_{i+1/2}, y_{i+1/2})$ bulmak için kullanılır. Böylece bir sonraki adımdaki değer

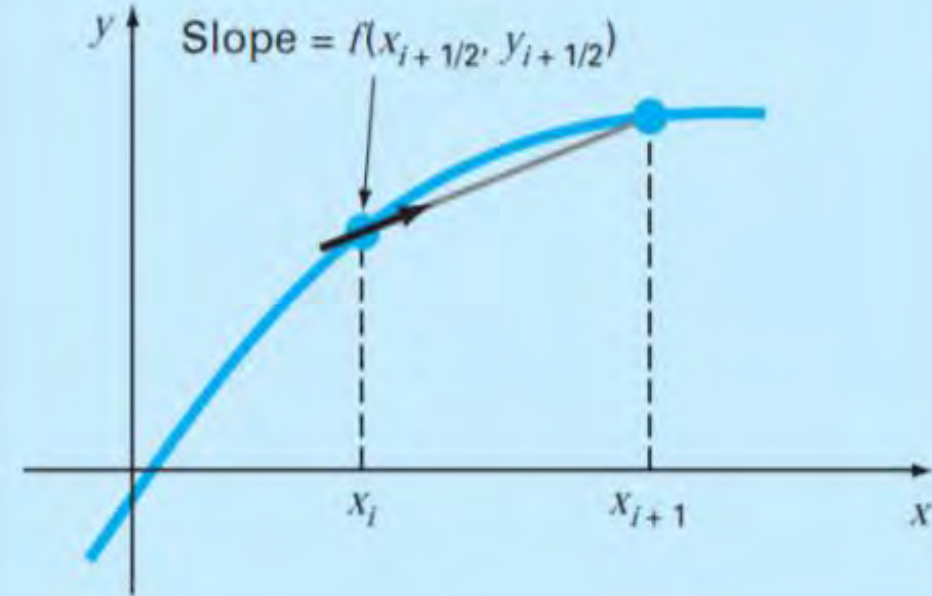
$$y_{i+1} = y_i + f(x_{i+1/2}, y_{i+1/2})h$$

Olarak bulunur.

- Orta Nokta Yönteminde yerel kesme hatası $O(h^3)$; ancak yayılmış kesme hatası $O(h^2)$ dir. Adım büyüklüğü düşürülerek hata azaltılır.

(a)

(b)

Adımlı Yöntemler: Örnek

Problem: Aşağıdaki eşitliği $t = 0$ 'dan $t = 2$ 'ye kadar sayısal olarak integre etmek için Euler yöntemi, Heun Yöntemini ve Orta nokta yöntemini sırasıyla kullanınız, sonuçları karşılaştırınız. Başlangıç koşulu $t = 0$ 'da $y = 1$. Çözümünüzü her yöntemde $h = 0.5$ aralıklar kullanarak yapın.

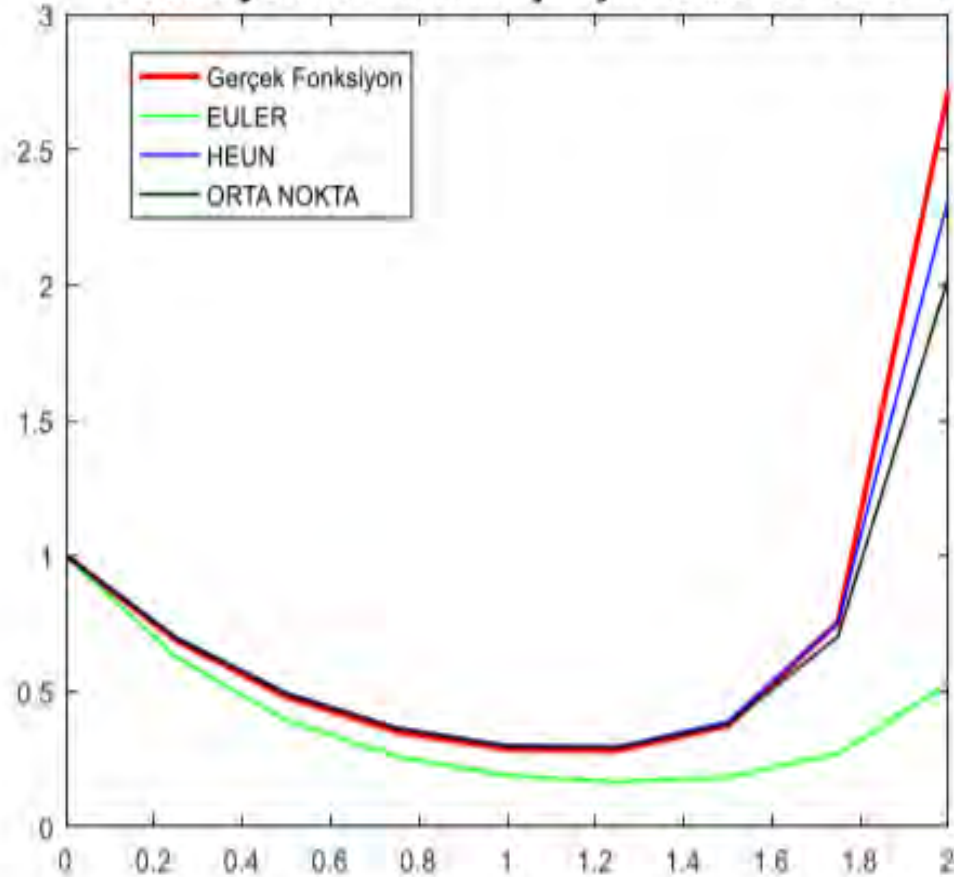
$$\frac{dy}{dt} = yt^3 - 1.5y$$

Çözüm:

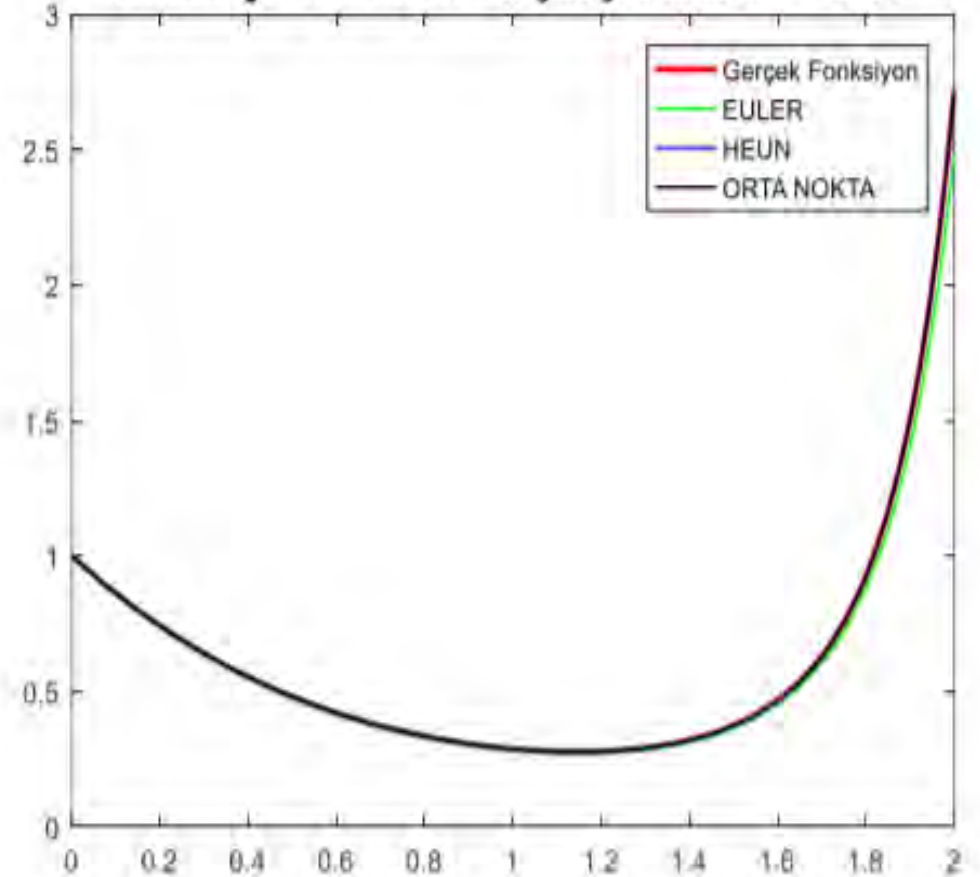
Euler Yöntemi			Heun Yöntemi					Orta Nokta Yöntemi					
t	y	f(t,y)	t	y	f1(t,y)	$y_{(i+1)}^0$	f2(t,y)	f_ave	t	y	f1(t,y)	yOrta	f2(t,y)
0	1	-1,5	0	1	-1,5	0,25	-0,34	-0,9	0	1	-1,5	0,6	-0,9277
0,5	0,25	-0,3438	0,5	0,5391	-0,74	0,168	-0,08	-0,4	0,5	0,5361	-0,7372	0,4	-0,3793
1	0,0781	-0,0391	1	0,3327	-0,17	0,25	0,47	0,15	1	0,3465	-0,1732	0,3	0,13737
1,5	0,0586	0,10986	1,5	0,4081	0,765	0,791	5,14	2,95	1,5	0,4152	0,77842	0,6	2,35329
2	0,1135	0,73792	2	1,8842	12,25	-22,6	33,9	23,1	2	1,5918	10,3467	-8,8	4,37745

Problemnin Matlab ile Çözümü

Adımlı yöntemlerin karşılaştırılması $h=0.25$

Adımlı yöntemlerin karşılaştırılması $h=0.01$

Matlab Kodu

```
%Adýmlý yöntemler
clear all;close all;clc;
y0=1;h=0.01;
t=[0:h:2];b=length(t);
GF=zeros(1,b);E=zeros(1,b);H=zeros(1,b);O=zeros(1,b);
E(1)=y0;H(1)=y0;O(1)=y0;
for i=1:length(t)
GF(i)=exp((t(i)^4/4)-1.5*t(i));
if i>1
E(i)=E(i-1)+(E(i-1)*t(i-1)^3-1.5*E(i-1))*h;
y_ara=H(i-1)+(H(i-1)*t(i-1)^3-1.5*H(i-1))*h;
H(i)=H(i-1)+((H(i-1)*t(i-1)^3-1.5*H(i-1))+((y_ara)*t(i)^3-1.5*y_ara))*h/2;
y_ara=O(i-1)+(O(i-1)*t(i-1)^3-1.5*O(i-1))*h/2;
O(i)=O(i-1)+(y_ara*(t(i)-h/2)^3-1.5*y_ara)*h;
end
end
plot(t,GF,'-r','linewidth',2);hold on;
plot(t,E,'-g','linewidth',1);hold on;
plot(t,H,'-b','linewidth',1);hold on;
plot(t,O,'-k','linewidth',1);hold on;
s=sprintf('Adýmlý yöntemlerin karpýlaptýrýlması h=%5.2f',h);
legend('Gerçek Fonksiyon','EULER','HEUN','ORTA NOKTA')
title(s,'fontsize',14)
```

Runge-Kutta Yöntemi

- Euler yöntemi, Heun yöntemi ve orta nokta yöntemi genel olarak Runge-Kutta yöntemleri olarak geliştirilebilirler.
- Runge-Kutta yöntemleri fonksiyonun türevini kullanmadıkları için uygulanmaları oldukça kolaydır.
- Birinci derece Runge-Kutta yöntemi Euler yöntemidir.
- İkinci dereceden Runge-Kutta yöntemleri katsayıların seçimine bağlı farklı isimler alabilirler;

Runge-Kutta Yöntemi

Problemin genel hali

$$y_{i+1} = y_i + \phi(x_i, y_i, h)h$$

Aslında problem aşağıdaki eğim ifadesini en doğru ve kolay şekilde belirleme problemi

$$\phi(x_i, y_i, h) = a_1k_1 + a_2k_2 + \cdots + a_nk_n$$

Burada a'lar sabit.

$$k_1 = f(x_i, y_i)$$

$$k_2 = f(x_i + p_1h, y_i + q_{11}k_1h)$$

$$k_3 = f(x_i + p_2h, y_i + q_{21}k_1h + q_{22}k_2h)$$

$$\vdots$$

$$k_n = f(x_i + p_{n-1}h, y_i + q_{(n-1)1}k_1h + q_{(n-1)2}k_2h + \cdots + q_{(n-1)(n-1)}k_{(n-1)}h)$$

Burada p'ler ve q'lar sabit.

İkinci Dereceden Runge-Kutta Yöntemleri

İkinci dereceden Runge-Kutta yöntemlerinin genel ifadesi.

$$y_{i+1} = y_i + \phi(x_i, y_i, h)h$$
$$\phi(x_i, y_i, h) = a_1 k_1 + a_2 k_2$$

Burada

$$k_1 = f(x_i, y_i)$$
$$k_2 = f(x_i + p_1 h, y_i + q_{11} k_1 h)$$

Dikkat ederseniz, a_1 , a_2 , p_1 ve q_{11} olmak üzere 3 bilinmeyen belirlenmesi gerekiyor. Çözüm aşağıdaki gibi bulunur (İspat bkz Kitap).

$$a_1 + a_2 = 1$$
$$a_2 p_1 = \frac{1}{2}$$
$$a_2 q_{11} = \frac{1}{2}$$

Dört bilinmeyen 3 denklem var, analitik çözüm mümkün değil, değişkenlerden birini keyfi olarak belirleyip diğerlerini bu seçime göre çözebiliriz.

İkinci Dereceden Runge-Kutta Yöntemleri

Eğer $a_2 = 1/2$ seçilirse → **Heun Yöntemi Ortaya Çıkar**

$a_1 = 1/2$; $p_1 = 1$ ve $q_{11} = 1$ olur.

$$y_{i+1} = y_i + \left(\frac{1}{2}k_1 + \frac{1}{2}k_2\right)h$$

$$k_1 = f(x_i, y_i)$$

$$k_2 = f(x_i + h, y_i + k_1h)$$

Eğer $a_2 = 1$ seçilirse → **Orta Nokta Yöntemi Ortaya Çıkar**

$a_1 = 0$; $p_1 = 1/2$ ve $q_{11} = 1/2$ olur.

$$y_{i+1} = y_i + k_2h$$

$$k_1 = f(x_i, y_i)$$

$$k_2 = f\left(x_i + \frac{1}{2}h, y_i + \frac{1}{2}k_1h\right)$$

İkinci Dereceden Runge-Kutta Yöntemleri

Eğer $a_2 = 2/3$ seçilirse → **Ralston Yöntemi Ortaya Çıkar**

$a_1 = 1/3$; $p_1 = 3/4$ ve $q_{11} = 3/4$ olur. $a_2 = 2/3$ seçimi kesme hatalarını minimumda tutar.

$$y_{i+1} = y_i + \left(\frac{1}{3}k_1 + \frac{2}{3}k_2\right)h$$

$$k_1 = f(x_i, y_i)$$

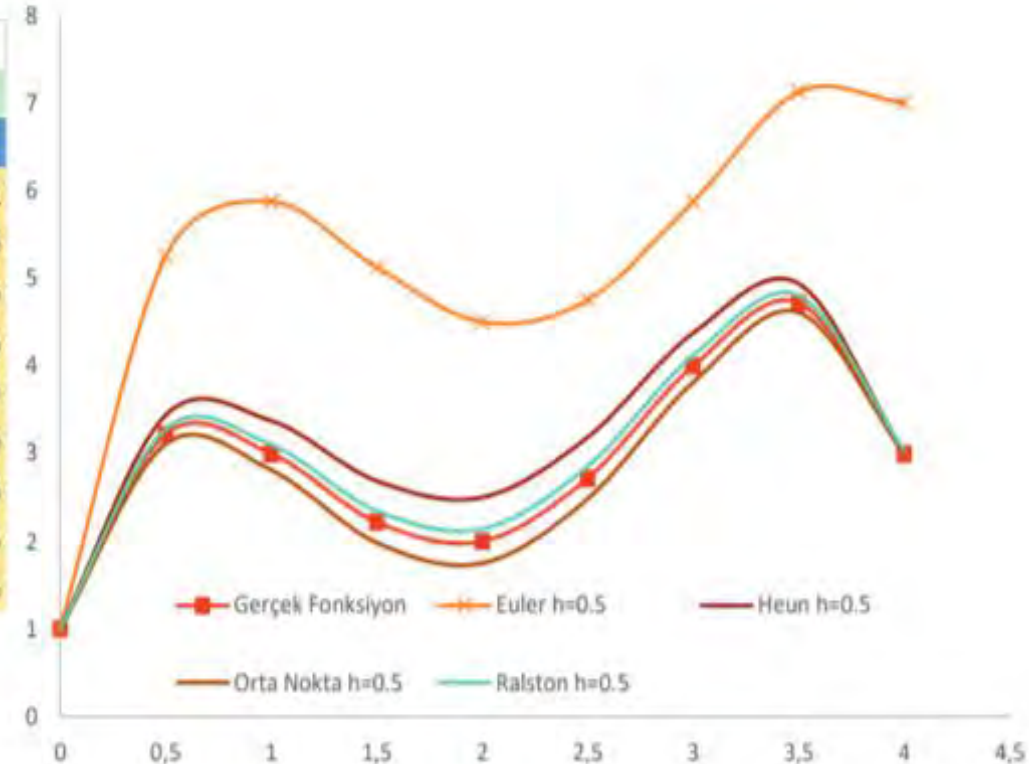
$$k_2 = f\left(x_i + \frac{3}{4}h, y_i + \frac{3}{4}k_1h\right)$$

Örnek:

Problem: Aşağıdaki eşitliği $x = 0$ 'dan $x = 4$ 'e kadar sayısal olarak integre etmek için Euler, Heun, Orta nokta ve Ralston yöntemini kullanınız. Gerçek sonuçla karşılaştırınız. Başlangıç koşulu $x = 0$ 'da $y = 1$. Çözümünüzü $h = 0.5$ adım aralığında yapınız.

$$\frac{dy}{dx} = -2x^3 + 12x^2 - 20x + 8.5$$

h		0,5									
		Euler		Heun		Orta Nokta		Ralston			
x	y (Gerçek)	k1	y (Tahmin)	k2	y (Tahmin)	k2	y (Tahmin)	k2	y (Tahmin)		
0	1	8,5	1	1,25	1	4,219	1	2,58203	1		
0,5	3,21875	1,25	5,25	-1,5	3,4375	-0,594	3,109375	-1,1523	3,27734375		
1	3	-1,5	5,875	-1,25	3,375	-1,656	2,8125	-1,5117	3,1015625		
1,5	2,21875	-1,25	5,125	0,5	2,6875	-0,469	1,984375	0,00391	2,34765625		
2	2	0,5	4,5	2,25	2,5	1,469	1,75	1,89453	2,140625		
2,5	2,71875	2,25	4,75	2,5	3,1875	2,656	2,484375	2,66016	2,85546875		
3	4	2,5	5,875	-0,25	4,375	1,594	3,8125	0,80078	4,1171875		
3,5	4,71875	-0,25	7,125	-7,5	4,9375	-3,219	4,609375	-5,1836	4,80078125		
4	3	-7,5	7	-20,8	3	-13,28	3	-16,793	3,03125		

Üçüncü Dereceden Runge-Kutta Yöntemleri

- Çıkarılmasına yer verilmeksizin en yaygın versiyonunun formülü şu şekilde özetlenebilir.

$$y_{i+1} = y_i + \frac{1}{6}(k_1 + 4k_2 + k_3)h$$

$$k_1 = f(x_i, y_i)$$

$$k_2 = f\left(x_i + \frac{1}{2}h, y_i + \frac{1}{2}k_1h\right)$$

$$k_3 = f(x_i + h, y_i - k_1h + 2k_2h)$$

- Üçüncü Dereceden Runge-Kutta Yöntemlerinde yerel kesme hatası $O(h^4)$; ancak yayılmış kesme hatası $O(h^3)$ dür.
- Kübik fonksiyonlarda tam sonuç verir.

Dördüncü Dereceden Runge-Kutta Yöntemleri

- En yaygın kullanılan Runge-Kutta yöntemidir. Bu nedenle klasik Runge-Kutta diye de isimlendirilir.

$$y_{i+1} = y_i + \frac{1}{6}(k_1 + 2k_2 + 2k_3 + k_4)h$$

$$k_1 = f(x_i, y_i)$$

$$k_2 = f\left(x_i + \frac{1}{2}h, y_i + \frac{1}{2}k_1h\right)$$

$$k_3 = f\left(x_i + \frac{1}{2}h, y_i + \frac{1}{2}k_2h\right)$$

$$k_4 = f(x_i + h, y_i + k_3h)$$

Örnek

Problem:

a.) Aşağıdaki eşitliği $x = 0$ 'dan $x = 0.5$ 'e kadar sayısal olarak integre etmek için klasik runge kutta yöntemini kullanınız. Başlangıç koşulu $x = 0$ 'da $y = 1$ Çözümünüzü $h = 0.5$ adımı için yapınız.

$$\frac{dy}{dx} = -2x^3 + 12x^2 - 20x + 8.5$$

b.) Benzer şekilde, aşağıdaki eşitliği $x = 0$ 'dan $x = 0.5$ 'e kadar sayısal olarak integre etmek için klasik runge kutta yöntemini kullanınız. Başlangıç koşulu $x = 0$ 'da $y = 2$ Çözümünüzü $h = 0.5$ adımı için yapınız.

$$\frac{dy}{dx} = 4e^{0.8x} - 1.5y$$

Çözüm:

$$\frac{dy}{dx} = f(x) = -2x^3 + 12x^2 - 20x + 8.5$$

$$k_1 = f(0) = 8.5$$

$$k_2 = f(0.25) = 4.21875$$

$$k_3 = f(0.25) = 4.21875$$

$$k_4 = f(0.5) = 1.25$$

$$y(0.5) = 1 + \frac{1}{6}(8.5 + 2 \cdot 4.21875 + 2 \cdot 4.21875 + 1.25)0.5 = 3.21875$$

Bu değer kesin çözümdür. Gerçek çözüm dördüncü dereceden olduğu için dördüncü dereceden runge-kutta kesin çözümü üretmektedir.

Matlab ile Çözüm

```
%Klasik Runge Kutta Konksiyon sadece x'ebađlŷ  
%dy/dx=f (x)=-2x^3+12x^2-20x+8.5  
x0=0; y0=1; h=0.5;  
X=(0:h:0.5); b=length(X);  
y=zeros(1, length(b)); y(1)=y0;  
for i=1:b-1  
    x=X(i);  
        k1=-2*x^3+12*x^2-20*x+8.5;  
    x=X(i)+h/2;  
        k2=-2*x^3+12*x^2-20*x+8.5;  
        k3=k2;  
    x=X(i)+h;  
        k4=-2*x^3+12*x^2-20*x+8.5;  
    y(i+1)=y(i)+1/6*(k1+2*k2+2*k3+k4)*h;  
end
```

Çözüm:

$$\frac{dy}{dx} = f(x, y) = 4e^{0.8x} - 1.5y$$

$$k_1 = f(0, 2) = 4e^{0.8 \cdot 0} - 1.5 \cdot 2 = 1$$

$$k_2 = f\left(0.25, 2 + \frac{1}{2} \cdot 1 \cdot 0.5\right) = f(0.25, 2.25) = 4e^{0.8 \cdot 0.25} - 1.5 \cdot 2.25 = 1.510611$$

$$k_3 = f\left(0.25, 2 + \frac{1}{2} \cdot 1.510611 \cdot 0.5\right) = f(0.25, 2.377653) = 1.3191$$

$$k_4 = f(0.5, y_i + k_3 h) = f(0.5, 2 + 1.3191 \cdot 0.5) = f(0.5, 2.6596) = 1.9779$$

$$y(0.5) = 1 + \frac{1}{6}(3 + 2 \cdot (1.510611 + 1.3191) + 1.9779)0.5 = 2.7198$$

Bu değer kesin çözüme çok yakındır.

Matlab ile Çözüm

```
%Klasik Runge Kutta
%dy/dx=f(x,y)=4*exp(0.8*x)-1.5*y
clear all;clc;
x0=0;y0=2;h=0.5;
X=(0:h:0.5);b=length(X);
Y=zeros(1,length(b));Y(1)=y0;
for i=1:b-1
    x=X(i);y=Y(i);
        k1=4*exp(0.8*x)-1.5*y;
    x=X(i)+h/2;y=Y(i)+k1*h/2;
        k2=4*exp(0.8*x)-1.5*y;
    x=X(i)+h/2;y=Y(i)+k2*h/2;
        k3=4*exp(0.8*x)-1.5*y;
    x=X(i)+h;y=Y(i)+h*k3;
        k4=4*exp(0.8*x)-1.5*y;
    Y(i+1)=Y(i)+1/6*(k1+2*k2+2*k3+k4)*h;
end
```


BÖLÜM 4

MATLAB ORTAMINDA VEKTÖR VE MATRİS GÖSTERİMİ

4.1.1. Vektörel sıralama

Öncelikle bir boyutlu sıralamaya örnek teşkil eden satır ve sütun vektörler incelenebilir.

$y=\sin(x)$; $0 \leq x \leq \pi$ ifadesini tüm x değerleri için hesaplamak imkansızdır, zira 'x' için değer olarak sonsuz sayıda eleman kullanılabilir. Bu nedenle sonlu sayıda 'x' değeri seçilerek;

$$y = \sin(x);$$

$$x = 0, 0.1\pi, 0.2\pi, \dots, \pi$$

eşitliğinde kullanılabilir, $y = \sin(x)$ eşitliği ile, çeşitli 'x' değerlerine karşı gelen 'y' değerleri hesaplanabilir. Böyle bir çalışma Tablo 4.1 'de gösterilmiştir.

Tablo 4.1.

X	0	0.1π	0.2π	0.3π	0.4π	0.5π	0.6π	0.7π	0.8π	0.9π	π
Y	0	.31	.59	.81	.95	1	.95	.81	.59	.31	0

Tablo 4.1'de görüldüğü gibi X1 değerine Y1 karşı gelmekte ve bu işlem x(11) değerine y(11) değeri karşı gelinceye kadar devam etmektedir. Alt indis değerleri sıralama ve adresleme açısından bilgi vermektedir. Yukarıdaki ilişki çok açık ve kolay bir şekilde MATLAB ortamına aktarılabilir, Tablo 4.1'de verilen 'x' değerleri satır vektörüne '['-sol köşeli parantez işareti-açılarak tek tek girilir. Her girilen 'x' değeri ile bir sonraki V değeri arasına bir boşluk bırakılabileceği gibi virgül de kullanılabilir. 'x' girişleri sona erdiğinde ']'sağ köşeli parantez işareti kullanılarak vektör tanıtımı tamamlanır.

```
>> y=sin(x);
```

```
>> x=[0 0.01*pi .2*pi .3*pi .4*pi .5*pi .7*pi .8*pi .9*pi pi];
```

```
>> x(3)
```

```
ans =
```

```
0.6283
```

```
>> y(3)
```

```
ans =
```

```
0.5878
```

şeklinde matlab ortamında gösterilir.

4.1.2.Kolon operatörü(:) kullanarak vektör elde edilmesi

Kolon operatörü yardımı ile vektör elde etmek için kullanılan format türleri aşağıda gösterilmiştir.

-(başlangıç değeri:artış değeri:son değer)

```
>> A=5:0.5:8
```

```
A = 5.0000 5.5000 6.0000 6.5000 7.0000 7.5000 8.0000
```

-[başlangıç değeri: artış değeri: son değer]

```
>> A=[5:0.5:8]
```

```
A =
```

5.0000 5.5000 6.0000 6.5000 7.0000 7.5000 8.0000

>> A=[5:0.5:8]' *satır vektörü sütun vektörüne dönüşür.*

A =

5.0000
5.5000
6.0000
6.5000
7.0000
7.5000
8.0000

4.1.3. Mevcut bir vektörün elemanları kullanılarak başka bir vektör elde edilmesi

C vektörü, daha önce tanımlanmış olan y vektör elemanları içinden bazıları seçilerek oluşturulabilir.

y = 0 0.0314 0.5878 0.8090 0.9511 1.0000 0.8090 0.5878 0.3090 0.0000

>> C=y(2:1:4) *ikinci elemandan bir artış ile dördüncü elemana kadar vektör oluşturma*

C = 0.0314 0.5878 0.8090

>> H=x(7:end) *yedinci elemandan başlayıp sona kadar gider.*

H = 2.1991 2.5133 2.8274 3.1416

>> K=y([7 6 2 1]) *parantez içinde rakamlar ise sadece vektörden o değerler alınır.*

K = 0.8090 1.0000 0.0314 0

4.1.4. Vektör oluşturma diğer yöntemleri

Birleştirme: MATLAB ortamında daha önce tanımlanmış bir vektörü kullanarak yeni bir vektör oluşturulabilir. Aşağıda verilen örnek incelenmelidir.

» A=[1.5, 2.6, 8.9];

» B=[4.2 A]

B = 4.2000 1.5000 2.6000 8.9000

Yukarıda verilen örnekte görüldüğü gibi daha önce tanımlanan A vektörünü kullanarak B vektörü oluşturulmaktadır. B vektörü 4.2 değerli elemanı birinci eleman olarak almakta ve geri kalan elemanları ise (A vektörünün sıralamasını aynen koruyarak) A vektöründen almaktadır.

Değiştirme: MATLAB ortamında daha önce tanımlanmış bir vektörün bazı elemanların yeniden belirlemek mümkündür. Aşağıda verilen örnekte bu görülebilir.

» B(4) = -3,5

» B

B = 4.2000 1.5000 2.6000 -3.5000

Yukarıda verilen örnekte görüldüğü gibi daha önce tanımlanan B vektörünün 4 numaralı elemanına yeni bir değer (-3.5) atanmakta ve B vektörü daha önceki değerinden farklı bir değer almaktadır.

Genişletme: MATLAB ortamında daha önce tanımlanmış bir vektöre bazı yeni elemanların ilave edilmesi mümkündür. Aşağıda verilen örnek incelenmelidir.

```
» B(5)=6.9;
```

```
»B
```

```
B=4.2000 1.5000 2.6000 -3.5000 6.9000
```

Yukarıda verilen örnekte görüldüğü gibi daha önce tanımlanan B vektörüne 6.9 değerinde 5. eleman ilavesi yapılmakta ve B vektörü daha önceki değerinden farklı bir değer almaktadır.

Bir vektörün bir sayı ile işleme sokulması sonunda yeni bir vektör elde edilmesi

```
>> E=(0:0.4:2)*pi
```

```
E = 0 1.2566 2.5133 3.7699 5.0265 6.2832
```

```
>> N=(0:0.4:2)+pi
```

```
N = 3.1416 3.5416 3.9416 4.3416 4.7416 5.1416
```

linspace(başlangıç değeri,son değer,toplam sayı)

```
>> F=linspace(0,pi,13) 0 ile pi arası eşit artış ile 13 sayının oluşması
```

```
F =Columns 1 through 12
```

```
0 0.2618 0.5236 0.7854 1.0472 1.3090 1.5708 1.8326 2.0944 2.3562 2.6180 2.8798
```

Column 13

```
3.1416
```

logspace (başlangıç değeri,son değer,toplam sayı) komutu kullanarak vektör üretilmesi:

Yukarıda verilen komut ile oluşturulan vektör matris elemanları üstel (10 üstü) sayılardan oluşmaktadır.

```
>> A=logspace(0,2,11)
```

```
A =1.0000 1.5849 2.5119 3.9811 6.3096 10.0000 15.8489 25.1189 39.8107
```

```
63.0957 100.0000
```

4.1.5. Vektör uzunluğu

MATLAB ortamında verilen bir vektörün *eleman sayısını* bulmak için length komutu kullanılır

```
>> length(y)
```

```
ans =10
```

4.1.6. Sütun vektör oluşturulması

Şimdiye kadar gösterilen vektörler satır vektörü türündeydi. Satır vektörü (m elemanlı) $1 \times m$ boyutu ile simgelenir. Sütun vektörü ise (m elemanlı) $m \times 1$ boyutu ile gösterilir. Aşağıda verilen örnekte görüldüğü gibi bir satır vektörünün elemanları arasına (:) işareti konularak sütun vektörü elde edilebilir.

```
>> a=[1;3;7;8;9]
```

```
a = 1
```

3

7

8

9

Yukarıda verilen a vektörünün bir elemanı ekrana yazıldıktan sonra ('enter') tuşu kullanılarak da sütun vektör oluşturulabilir.>> a=[1

2

3

4

5]

Satır vektöründen sütun vektörü elde edilmesinin bir diğer yolu ise transpoze işlemidir. MATLAB ortamında *transpoze* işlemi (') işareti ile gerçekleştirilir.

```
>> a=[1 2 3 4 5];
```

```
>> b=a';
```

```
>> b
```

b= 1

2

3

4

5

```
>> f=linspace(0,pi,13)'
```

$f =$ 0

0.2618

0.5236

0.7854

1.0472

1.3090

1.5708

1.8326

2.0944

2.3562

2.6180

2.8798

3.1416

Eğer *kompleks* bir *vektöre* (z) transpoz işareti (') uygulanırsa elde edilecek yeni vektör (y=z') z vektörünün *eşlenik transpozu* olacaktır.

```
>> z=[1+3j 4-2j -2-5j];
```

```
>> y=z';
```

```
>> y
```

```
y =1.0000 - 3.0000i
```

```
4.0000 + 2.0000i
```

```
-2.0000 + 5.0000i
```

4.1.7. *Vektörün 0 veya 1 sayılarından oluşması*

zeros(m,l): m adet elemanın tümü sıfır (0) olansütun vektörü.

```
>> x=zeros(3,1)
```

```
x =0
```

```
0
```

```
0
```

ones(m,l):m adet elemanın tümü bir (1) olan sütun vektörü:

```
>> y=ones(1,3)
```

```
y = 1 1 1
```

4.2. *Matris oluşturulması*

Bir matris iki boyutlu bir elemandır, satır ve sütun sayılan birden çok olabilir. MATLAB ortamında bir matris oluşturmak için dört adım yeterlidir:

1. Sol köşeli parantez işareti '[' aç.

2. Satır elemanlarının ya aralarında boşluk bırakarak yada virgül kullanarak köşeli parantez içine yaz.

Satır bitiminde ya noktalı virgül ';' ya da ('enter') tuşu kullanarak diğer satıra geç.

En son eleman yazıldıktan sonra sağ köşeli parantez ']' kullanarak matrise eleman girişini sona erdir.

```
>> g=[1 2 3;4 5 6]
```

```
g =1 2 3
```

```
4 5 6
```

```
>> x=1:4;
```

```
>> y=4:4:16;
```

```
>> L=[x' y']
```

```
L =1 4
```

```
2 8
```

```
3 12
```

```
4 16
```

4.2.1. Matris elemanlarının adresleri

```
>> d=[1 2 3;4 5 6];
```

>> d(2,3) satır ve sütun numarası yazılarak istenen değere ulaşılmıştır.

ans =

6

4.2.2. Matris elemanlarının **MATLAB** ortamında saklanması

MATLAB ortamında kullanılan bir matris MATLAB arka planında bir dizi olarak saklanır.

```
>> h=[1 2 3 4;5 6 7 8;9 -8 -7 -6]
```

h = 1 2 3 4

5 6 7 8

9 -8 -7 -6

Bu arka planda h=(1 5 9 2 6 -8 3 7 -7 4 8 -6)

4.2.3. Matris elemanlarının bir kısmı ile başka bir matris oluşturulması

MATLAB ortamında daha önce tanımlanmış bir matrisin bazı satır veya sütunlarını kullanarak yeni matrisler elde etmek mümkündür.

```
>> a=[1 2 3
```

4 5 6

7 8 9]

a = 1 2 3

4 5 6

7 8 9

> b=a(:,2) virgül solda olduğu için sütun işlemi sağda olsa satır işlemi olur.

b = 2

5

8

```
>> c=a(1,:)
```

c =

1 2 3

>> d=a(1:3, :) virgölün solunda yer alan 1:3 ifadesi, a matrisinde 1. satırdan 3. satıra kadar tüm satırların d matrisine atanacağını göstermektedir

d = 1 2 3

4 5 6

7 8 9

```
>>
```

>> k=h(2:3,1:2) h matrisinde 2. ve 3. Satır ile 1. ve 2. Sütun ların kesişim elemanları k matrisine atanır.

$k = 5 \quad 6$

$9 \quad -8$

4.2.4. Matrisleri birleştirerek yeni bir matris oluşturulması

MATLAB ortamında mevcut matrisleri kullanarak yeni bir matris oluşturulması işlemi yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta birleştirilen matrisler arasındaki boyut uyumudur. Burada matris oluşturmak için rand komutundan faydalanılacaktır

```
>> a1=rand(3,2)
```

```
a1 =0.8147  0.9134
```

```
0.9058  0.6324
```

```
0.1270  0.0975
```

```
>> a2=rand(3,4)
```

```
a2 =0.2785  0.9649  0.9572  0.1419
```

```
0.5469  0.1576  0.4854  0.4218
```

```
0.9575  0.9706  0.8003  0.9157
```

```
>> a1_2=[a1 a2]
```

```
a1_2 =0.2785  0.9649  0.9572  0.1419  0.7922  0.0357  0.6787  0.3922
```

```
0.5469  0.1576  0.4854  0.4218  0.9595  0.8491  0.7577  0.6555
```

```
0.9575  0.9706  0.8003  0.9157  0.6557  0.9340  0.7431  0.1712
```

4.2.5. Matris büyüklükleri

size (A) : A matrisinin satır ve sütun sayısı hakkında bilgi verir. İlk sayı satır sayısını, ikinci sayı ise sütun sayısını verir.

[r,c]=size(A): A matrisinin satır sayısı r, sütun sayısını ise c adlı değişkene atanır.

r=size(A,1) : A matrisinin satır sayısı r adlı değişkene atanır ve sütun sayısı ile ilgilenilmez.

c=size (A, 2) :A matrisinin sütun sayısı c adlı değişkene atanır, satır sayısı ile ilgilenilmez.

n=length(A) : A matrisinde satır veya sütun sayısından hangisi daha büyük ise bu sayıyı n adlı değişkene atanır.

4.2.6. Matriste 0 ve 1 işlemleri

L=zeros(n): n*n boyutunda sıfır elemanlarından oluşan bir L matrisi inşa eder

T=zeros(m,n): m*n boyutunda sıfır elemanlarından oluşan bir T matrisi oluşturur.

T=zeros(size(A)):A matrisi ile aynı boyutta fakat tüm elemanları sıfır olan bir T matrisi yapar.

L=ones(n): n*n boyutunda bir elemanlarından oluşan bir L matrisi inşa eder.

T=ones(m,n): m*n boyutunda bir elemanlarından oluşan bir T matrisi yapar.

T=ones(size(A)): A matrisi ile aynı boyutta fakat tüm elemanları 1 olan bir T matrisi yapar.

T=eye(m,n) :Köşegen eleman değerleri 1, diğer tüm elemanları 0 olan m*n boyutunda olan

4.2.7. MATLAB ortamında tanımlı bir matrisin yeniden düzenlenmesi

Tüm matrisler MATLAB arka planında bir boyutlu bir dizi olarak saklanır. Kullanıcı MATLAB ortamında verilen bir matrisin boyunu (eleman değerleri aynı kalmak şartı ile) değiştirmek istediğinde yukarıda bahsedilen gerçeği unutmamalıdır.

```
>> N=[1 2 3 4;5 6 7 8;9 10 11 12]
```

```
N=1    2    3    4
```

```
    5    6    7    8
```

```
    9   10   11   12
```

>> N(:) Bu matrisi matlab arka planda aşağıdaki şekilde görür.

```
ans =1
```

```
5
```

```
9
```

```
2
```

```
6
```

```
10
```

```
3
```

```
7
```

```
11
```

```
4
```

```
8
```

```
12
```

M=reshape (N,a,b):N matrisinin elemanlarını a satır sayılı b sütun sayılı M adlı matris içinde saklar.

```
>> M=reshape(N,4,3)
```

```
M=1    6   11
```

```
5   10    4
```

```
9    3    8
```

```
2    7   12
```

K=fliplr (M): M matrisinin satır elemanlarını 180 derece ters çevirerek K adlı matris içine atar.

```
>> K=fliplr(M)
```

```
K=11    6    1
```

```
4   10    5
```

```
8    3    9
```

```
12    7    2
```

T=flipud (K) :M matrisinin satır sıralamasını ters çevirerek T adlı matris içine atar

```
>> T=flipud(K)
```

T = 12 7 2

8 3 9

4 10 5

11 6 1

S=rot90 (T): T matrisini 90 derece saat ibresinin hareket yönünü ters yönünde döndürür

ve elde edilen matrisi S adlı matrise atar.

```
>> S=rot90(T)
```

S = 2 9 5 1

7 3 10 6

12 8 4 11

4.2.8. Matris ve sayıların birlikte işleme girmesi

Bir matrisin bir *sayı* ile toplamı, farkı, çarpımı veya bölümü demek, o *sayı* ile tüm matris elemanları arasında bu işlemlerin yapılması demektir.

N = 1 2 3 4

5 6 7 8

9 10 11 12

```
>> g=2*N
```

g = 2 4 6 8

10 12 14 16

18 20 22 24

4.2.9. İki vektör elemanlarının birbirleri ile işleme girmesi

İki vektörün boyutu aynı olduğunda iki vektörün elemanları arasında (bire-bir) dört işlem yapılabilir. Eğer boyutlar farklı ise hata mesajı ile karşılaşılr.

Toplama a+b

Çıkarma a-b

*Çarpma a.*b*

Bölme a./b

Üstel a.^b

```
>> A=[1 2 3];
```

```
>> B=[2 4 6];
```

```
>> K=A-B
```

K = -1 -2 -3

```
>> M=A.*B
```

```
M=2   8   18
```

```
>> C=A.^B
```

```
C=1   16  729
```

4.2.10.Çok boyutlu matris yapıları

Buraya kadar kullanılan matrisler iki boyuta sahipti. MATLAB ortamında çok boyutlu matris yapıları da tanımlıdır. Üç boyutlu bir matrisi tanımlamak için şöyle bir örnek verilebilir: Üç boyutlu matrisin ilk iki boyutu kitabın bir sayfasını (x,y-düzlemi), üçüncü boyutu ise bu sayfadan sonraki (arkaya doğru) herhangi bir sayfayı temsil etsin (z eksenini).Örnek olarak b1 matrisi 2 satır 3 sütun ve 2 sayfadan oluşan bir eser olsun, b1 matrisinin ilk sayfası;

```
>> b1(:,:,1)=[1 3 5;7 9 11] 1. Boyut ilk sayfa
```

```
b1=1   3   5
```

```
7   9  11
```

```
>> b1(:,:,2)=[0 2 4;6 8 10] 2. Boyut ikinci sayfa
```

```
b1(:,:,1)=1   3   5
```

```
7   9  11
```

```
b1(:,:,2)=0   2   4
```

```
6   8  10
```

```
>> ndims(b1) b1 matrisinin kaç boyutlu olduğu sorulur
```

```
ans =3
```

```
>> size(b1) b1 matrisi ölçüsü sorgulanır.
```

```
ans =2   3   2          2*3*2 ölçülerinde olduğu anlaşılır.
```

4.3.Logaritmik eksen takımlarında çizim

plot(x,y): x ve y eksenindeki değişkenlerin eksenler üzerinde lineer olarak dağıldığı kabulü ile yatay eksenindeki (x) değerler ile dikey eksenindeki (y) değerler arasında gerçekleşen değişimi çizer.

semilogx(x,y): x eksenindeki değişken değerlerinin bu eksen üzerinde logaritmik olarak yayıldığı, y eksenindeki değişken değerlerinin ise bu eksen üzerinde doğrusal olarak yayıldığı kabulü ile x ve y değerleri arasındaki değişimi çizer

semilogy(x,y): y eksenindeki değişken değerlerinin bu eksen üzerinde logaritmik olarak yayıldığı, x eksenindeki değişken değerlerinin ise bu eksen üzerinde doğrusal olarak yayıldığı kabulü ile x ve y değerleri arasındaki değişimi çizer.

loglog(x,y): Hem x eksenini hem de y eksenini üzerindeki değerlerin logaritmik olarak bu eksenler üzerine yayıldığı kabulü ile x ve y değerleri arasındaki değişimi çizer.

Aynı eksen takımı üzerine çizilen eğrileri birbirinden ayırmak için kullanılabilecek diğer bir yaklaşım ise eğrilerin yapısının farklı kalınmasıdır. Örneğin eğri, kesik olmayan bir çizgiden meydana gelebilir, noktalı çizgilerden meydana gelebilir, bir nokta-bir çizgiden meydana gelebilir veya iki çizgi yan yana getirilerek eğri oluşturulabilir. Aşağıda (daha önce değerleri hesaplanmış olan) t ve h değişkenleri arasındaki değişimin çizildiği farklı eğri çizim türlerini gösteren MATLAB komutları tanıtılmıştır:

```
»plot(t,h,'-') -t ile h arasındaki değişimi gösteren eğri '-'..... ' şeklinde çizilir-
```

```
»plot(t,h,'-') -tile h arasındaki değişimi gösteren eğri '____' ' şeklinde çizilir-
```

```
»plot(t,h,'-') -t ile h arasındaki değişimi gösteren eğri '-.-.-.' şeklinde çizilir-
```

```
»plot(t,h,'-') -t ile h arasındaki değişimi gösteren eğri '----' ' şekline çizilir.
```

Problem 4.1

PROBLEM: Bir cisim V ilk hızı ile yukarı doğru fırlatılmaktadır. Yer çekimi ' g ' ile gösterilmektedir. Havanın cisme gösterdiği direnç ihmal edilmektedir. Cismin atıldığı andan düştüğü ana kadar olan zaman süresince, cismin yerden yüksekliğinin (h) zamana (t) göre değişimini çiziniz.

Çözüm

Cismin yerden yüksekliğinin uçuş zamanına göre değişimi;

$$h(t) = vt - 0.5gt^2$$

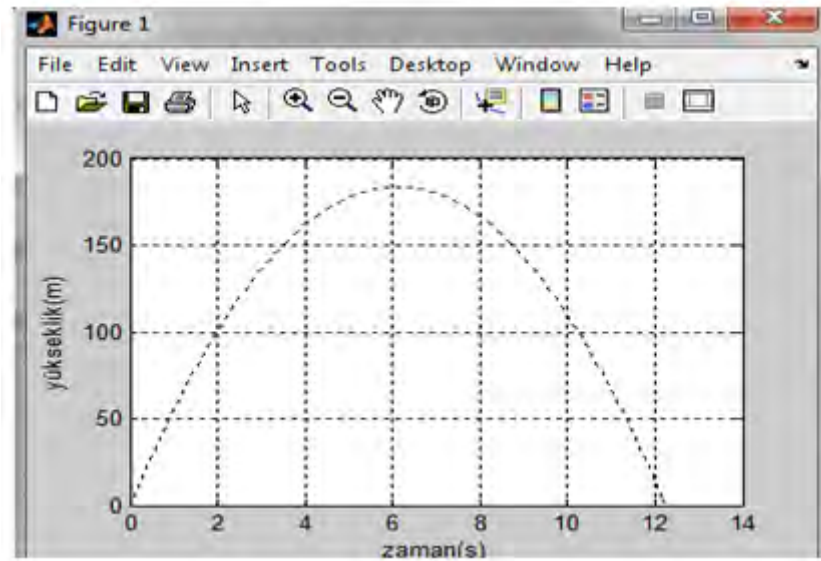
olur. Cismin uçuş süresi t_u ile gösterilirse, cisim düştüğünde $h=0$ olacağından; $h(t_u) = vt_u - 0.5gt_u^2 = 0$

yazılabilir. Yukarıda verilen eşitlikten uçuş süresi;

$$t_u = 2v/g$$

olur. Eğer $v = 60 \text{ m/s}$, $g = 9.8 \text{ m/s}^2$ alınırsa çizim için gereken MATLAB programı aşağıda verildiği gibi olmalıdır. (program MATLAB editör ortamında yazılmıştır):

```
>> g=9.8;  
  
>> v=60;  
  
>> tu=2*v/g;  
  
>> t=linspace(0,tu,256);  
  
>> h=v*t-g/2*t.^2;  
  
>> plot(t,h,'k:');  
  
>> xlabel('zaman(s)')  
  
>> ylabel('yükseklik(m)')  
  
>> grid
```


Yukarıda verilen ve MATLAB editöründe yazılan programda `plot(t,h,'k:')` ifadesinde yer alan k değeri çizimin siyah renkli olacağını, $(:)$ işareti ise çizimin noktalı olarak yapılacağını göstermektedir, `grid` komutu ise çizilen şeklin arka planı 'ızgara' haline getirmektedir.

4.4.Aynı eksen takımım üzerinde birden çok eğrinin çizilmesi(Yatay eksenin(x) ortak,düşey eksenin(y))farklı değerler alması)

plot(x,y,x,z,x,w,...):Bu tür bir çizim komutunda 'yatay' ekseninde ortak fakat 'düşey' ekseninde farklı değerler alan $y = f_1(x)$, $z = f_2(x)$, $w = f_3(x)$ gibi eğriler çizilebilir. Bu çizim komutu içinde yer alan x, y, z, w gibi değişkenler birer vektör'dür.

plot(x,F):Bu tür bir çizim komutunda x vektör matrisi, F matrisini oluşturan sütun matrislerden biri veya birkaçıdır. 'Yatay' eksen ortaktır. x'in boyutu F'in satır sayısı ile aynı ormandır. Bu komut da, plot (x,y,x,z,x,w,...) komutuna benzer: y; F matrisinin bir sütunu, z; F matrisinin diğer bir sütunu, w; ise F matrisinin bir başka sütunu gibi düşünülebilir.

plotyy(x,f1,x,f2):Bu tür bir çizim komutunda x vektör matrisi, F matrisini oluşturan sütun matrislerden biri veya birkaçıdır. 'Yatay' y eksenleri olarak çizim penceresinin sol ve sağ tarafları alınır. Böylece en çok iki tane f fonksiyonu çizilebilir, plotyy komutundaki iki adet y harfi de bu durumu göstermektedir. Bu tür çizim komutunda her iki eğri farklı renkte çizilir, f 1 eğrisi çizim penceresinin sol tarafına, f 2 eğrisi ise eğri penceresinin sağ tarafına yerleştirilir.

legend('y','z','w',A): Bu komut çizimin yapıldığı pencere içinde bir kutu açar. Bu kutunun içine y,z,w... gibi düşey eksen üzerine çizilen eğrilerin isimleri ve bu eğrilerin çizim türü (renk ve çizgi biçimi) hakkında bilgi yazılır. Böylece okuyucunun farklı eğrileri tanınması mümkün olur. Bu kutunun çizilen şekil ekranı üzerinde yerleştirileceği yer ise A hanesine yazılan rakamın aldığı değere bağlı olarak değişir. Tablo 4.3'te kutunun, A'nın aldığı değerlere göre şekil penceresinde değişen konumu gösterilmiştir.

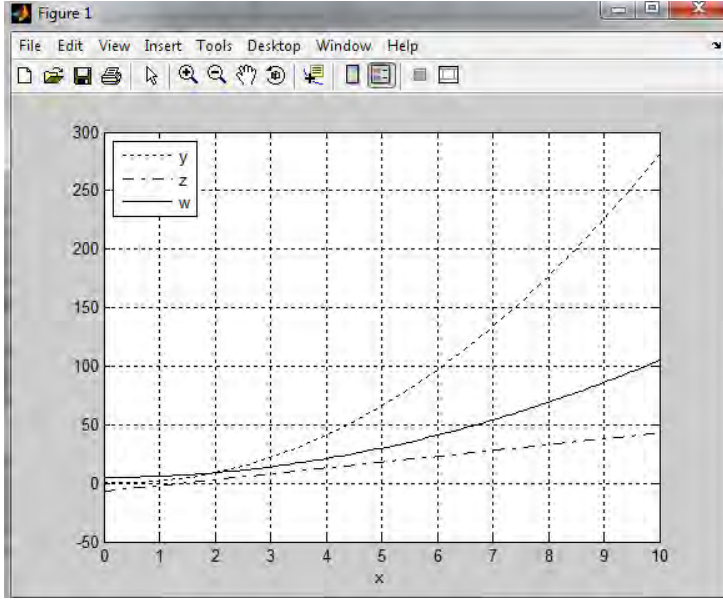
$$y = 3x^2 - 2x + 1$$

$$z = 5x - 7$$

$$w = x^2 + 5$$

eğrilerini x [0;10] aralığında matlab ta çizelim.

```
>> x=0:0.1:10;  
>> y=3*x.^2-2*x+1;  
>> z=5*x-7;  
>> w=x.^2+5;  
>> plot(x,y,'k-',x,z,'k-',x,w,'k-');  
>>  
>> xlabel('x')  
>> grid  
>> legend('y','z','w',2)
```

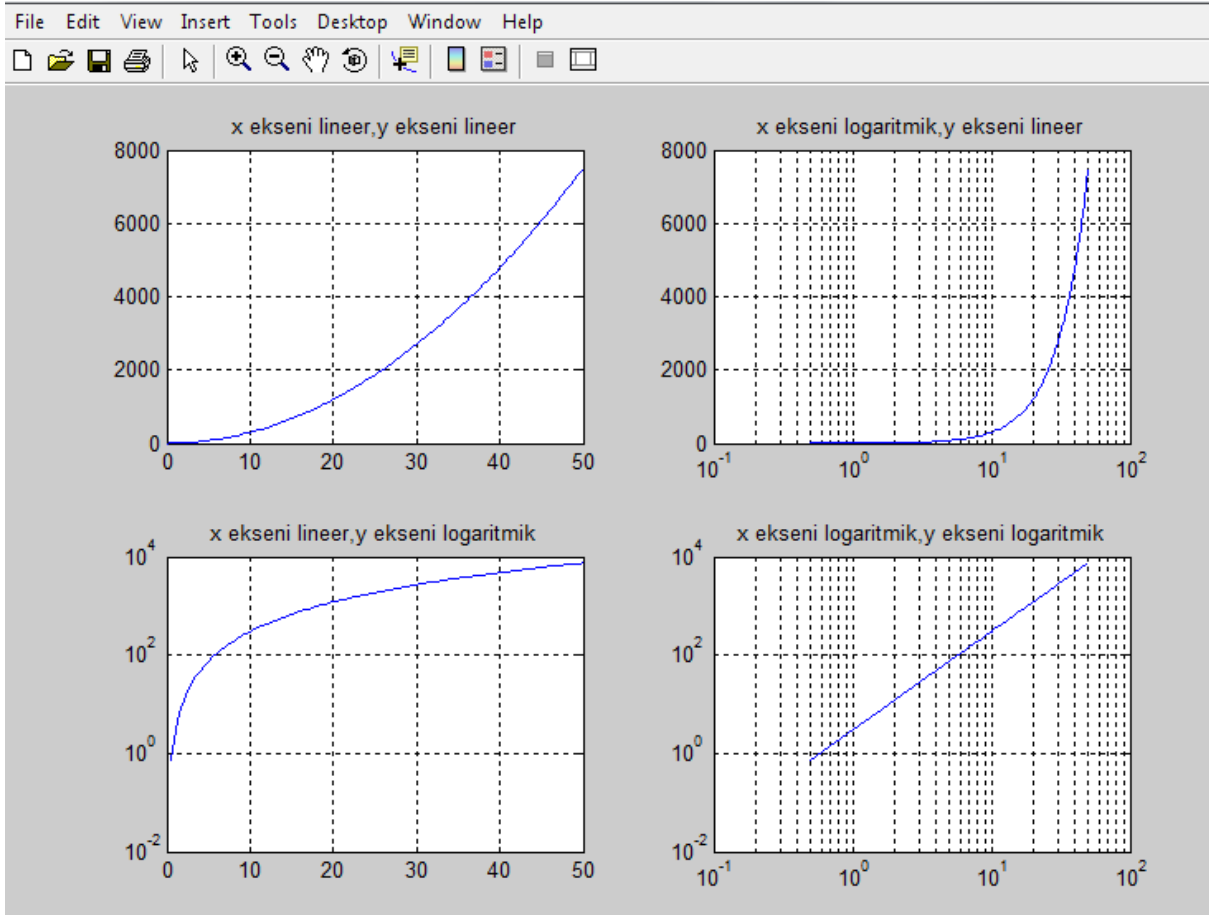
4.5.Ekranın birden çok çizim için pencerelere ayrılması

subplot komutu ekranı birden çok alt çizim ekranlarına ayırır. Örnek olarak; eğer iki tane çizim aynı ekran üzerinde yapılacak ise bunlar ya (yan yana) üst sağ ve üst sola yerleştirilir yada (üst üste) ait sağ ve alt sola yerleştirilir. Eğer dört adet çizim yapılacak ise İki adet üste, iki adet alta çizim yapılabilirdiği gibi 4 tanesi yan yana da çizdirilebilir. Bu komut; subplot(n,m,p) biçiminde kullanılır. Burada çizim yapılacak şekilleri bir matrisin elemanları olarak görmek mülkündür. Bu durumda n; satır sayısını, m; sütun sayısını gösterir, p ise çizilen alt pencerenin kaçınıcı alt pencere olduğunu gösterir. Pencere sayısı soldan sağa ve yukandan aşağıya doğru numaralanır. Örnek olarak, subplot (2,1,1) komutu yazıldığında bu komutu takip eden plot komutu ile çizdirilecek olan şekil, (ekran bir matris olarak düşünülerek) matrisin (n=2) ikinci satır (m=1) birinci sütununa yerleştirilir. Bu şekil (p=1) ilk şekil olacaktır. Örnek olarak subplot (2,2) yazıldığında bu komutu takip eden plot komutu ile verilen şekil dört parçaya ayrılan ekranın (İkinci satır İkinci sütun) sağ altına yerleştirilir ve bu ikinci şekil (p=2) olmalıdır.

$$y=3x^2-1$$

fonksiyonunu plot (x,y), semilogx (x,y), semilogy (x,y) ve loglog(x,y) komuttan yardımı ile 0:50 aralığında farklı eksen takımlarında çizelim.

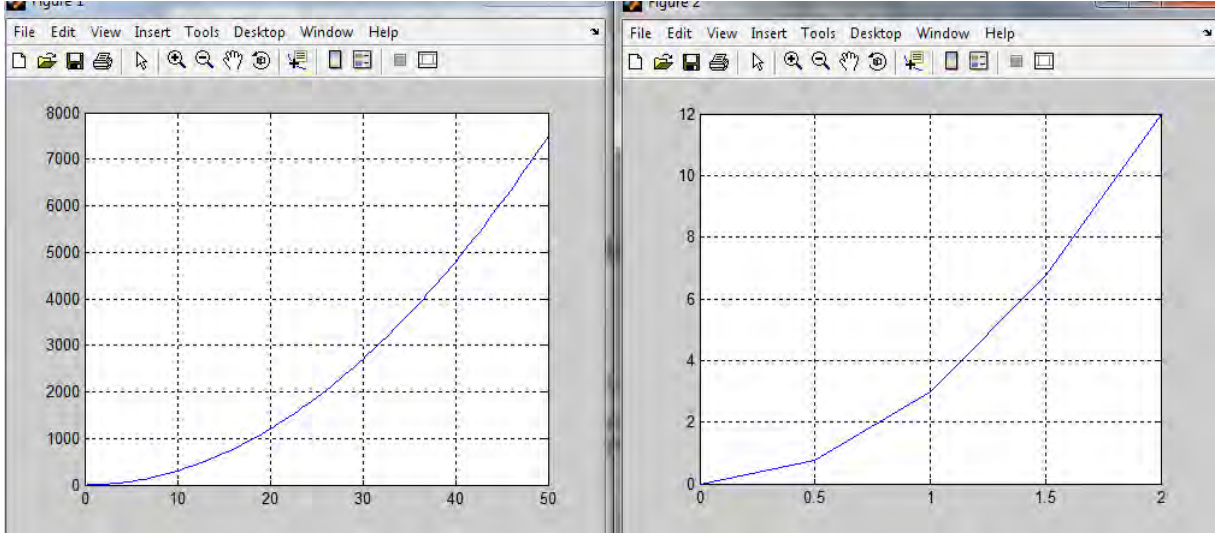
```
>> x=0:0.5:50;  
>> y=3*x.^2;  
>> subplot(2,2,1),plot(x,y);  
>> title('x ekseni lineer,y ekseni lineer'),grid;  
>> subplot(2,2,2),semilogx(x,y);  
>> title('x ekseni logaritmik,y ekseni lineer'),grid;  
>> subplot(2,2,3),semilogy(x,y);  
>> title('x ekseni lineer,y ekseni logaritmik'),grid;  
>> subplot(2,2,4),loglog(x,y);  
>> title('x ekseni logaritmik,y ekseni logaritmik'),grid;
```


4.6. Plot komutu kullanılarak eğrinin daha dar aralıkla çizdirilmesi

Kullanıcı plot komutu ile çizdirmek istediği $y=f(x)$ fonksiyonunda (program satırları içinde x 'i daha geniş aralıkta belirlese bile) x 'i daha dar aralıkta da çizdirebilir.

```
>> figure(1)
>> x=0:0.5:50;
>> y=3*x.^2;
>> plot(x,y),grid;
>> figure(2)
>> plot(x(1:5),y(1:5)),grid;
```


BÖLÜM 5

MATEMATİKSEL FONKSİYONLAR

5.1. Periyodik Fonksiyonlar

Periyodik fonksiyon;

$$x(t) = (t + nT), n=1,2,3,\dots$$

(5.1)

koşulunu sağlar. (5.1) ifadesinde T; periyot olarak adlandırılan sabit ve pozitif bir değerdir. Her T süre sonunda sinüzoidal işaret aynen tekrarlanır. Eğer periyodik olan fonksiyon sinüzoidal olan;

$$x(t) = A \cos (wt + \theta)$$

(5.2)

fonksiyonu ile değişiyor ise bu ifade kullanılan değişkenler aşağıda gösterilmiştir:

A: Değişkenin genliğidir. Pozitif ve negatif alternansların maksimum değerleri arasındaki fark $2A$ olur.

Birimi x 'in gösterdiği büyüklüğe göre değişir. Eğer x gerilimi gösteriyor ise A 'nın birimi volt olur.

t : Bağımsız zaman değişkenidir ve birimi saniyedir (s).

w : Açısal frekanstır, birimi radyan/saniye (rad/s) olup, periyot ile arasında $T = 2\pi / w$ ilişkisi vardır.

θ : $x(t)$ eğrisinin $\cos wt$ eğrisine göre faz farkıdır. $\theta > 0$ ise $x(t)$ eğrisi $\cos wt$ eğrisine göre θ açısı kadar ileri fazda, $\theta < 0$ ise $x(t)$ eğrisi $\cos wt$ eğrisine göre θ açısı kadar geri fazdadır denir.

Problem 5.1

$$x(t) = 2 \sin 2\pi 50t$$

$$y(t) = 3 \cos (2\pi 50t - 0.5)$$

$$z(t) = 5 \sin (2\pi 50t + 0.4)$$

ve

genliği 6 birim, frekansı 50 Hz olan **kare dalga** eğrilerini $t:[0:0.02:100]$ saniye aralığında çiziniz.

Çözüm

$$x(t) = 2 \sin 2\pi 50t$$

$x(t)$ eğrisinin genliği; $A=2$, $x(t)$ eğrisinin frekansı;

$$wt = 2\pi ft = 2\pi 50t \rightarrow f=50 \text{ Hz} \rightarrow \text{periyodu: } T=1/f=0.02 \text{ s}$$

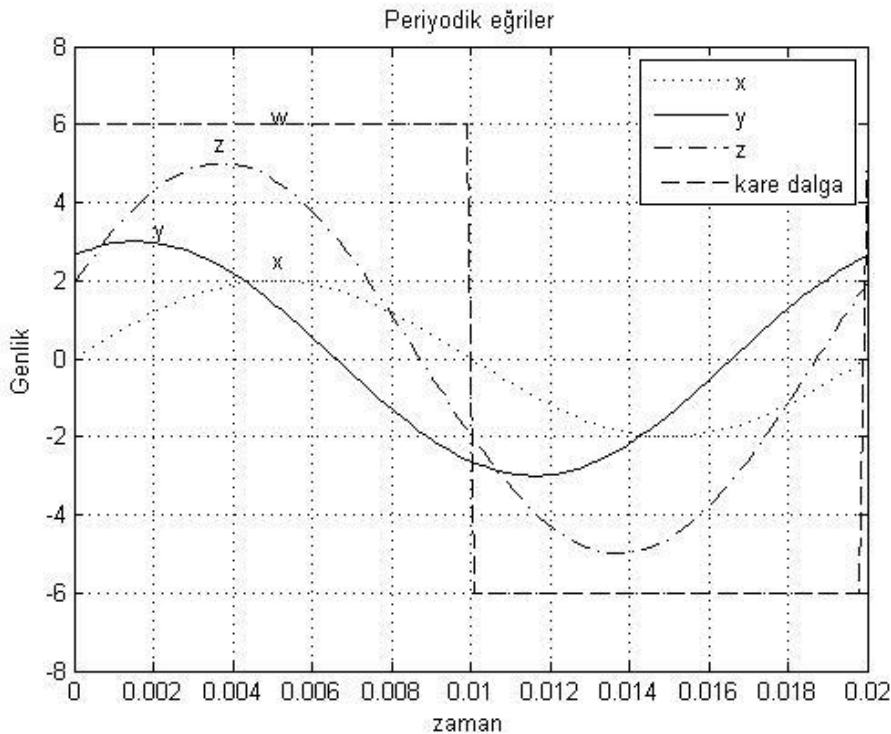
$y(t)$ eğrisinin $\cos(wt)$ eğrisi ile arasındaki faz farkı; $\theta=0.5$ radyan (geri faz), $y(t)$ eğrisinin genliği; $A=3$, $y(t)$ eğrisinin frekansı;

$$wt = 2\pi ft = 2\pi 50t \rightarrow f=50 \text{ Hz} \rightarrow \text{periyodu: } T=1/f=0.02 \text{ s}$$

$z(t)$ eğrisinin $\sin(wt)$ eğrisi ile arasındaki faz farkı radyan olarak; $\theta=0.4$ radyan (ileri faz), $z(t)$ eğrisinin genliği; $A=5$, $z(t)$ eğrisinin frekansı;

$$wt = 2\pi ft = 2\pi 50t \rightarrow f=50 \text{ Hz} \rightarrow \text{periyodu: } T=1/f=0.02 \text{ s}$$

$z(t)$ eğrisinin $\sin(wt)$ eğrisi ile arasındaki faz farkı; $\theta=0.4$ radyan olur. $x(t)$, $y(t)$, $z(t)$ ve kare dalga eğrileri aşağıda verilen programa göre çizilebilir. Programın çalıştırılması sonucunda elde edilen çizim şekil 5.1'de gösterilmiştir.

Şekil 5.1

```
%Periyodik eğrilerin çizimi
t=linspace(0,0.02,100);
x=2*sin(2*pi*50*t);
y=3*cos((2*pi*50*t)-0.5);
z=5*sin(2*pi*50*t+0.4);
w=6*square(2*pi*50*t); % square: periyodik kare dalga çizim
komutudur
plot (t,x, 'k: ',t,y, 'k-',t,z, 'k-. ',t,w, 'k--' );
axis([0 0.02 -8 8]);title('Periyodik eğriler');
ylabel('Genlik'),xlabel('zaman');
grid,legend('x','y','z', 'kare dalga');text(0.005,2.5,'x');
text (0.002, 3.3, 'y') ; text (0.0035,5.5, 'z') ; text (0.005,
6.2, 'w');
```

Yukarıda verilen programda text komutu, çizilen eğrilerin takibini kolaylaştırmak için yerleştirilmiştir, text komutunu yazmadan önce bu satırların üzerindeki program çalıştırılmak, eğrilerin konumu görüldükten sonra text komutunun devamına yazılan koordinatlar belirlenmelidir.

5.2. MATLAB ortamında polinom gösterimi

Polinom bir değişkenli bir fonksiyondur ve ‘n.’ dereceden bir polinomun genel gösterimi;

$$A(x)=a_1x^n+a_2x^{n-1}+a_3x^{n-2}+.....+a_nx+a_{n+1} \quad (5.3)$$

olarak verilir. (5.3) ifadesinde ‘x’ değişkeni tek bir **sayı** olabileceği gibi bir **matris** de olabilir. Polinomun standart gösterimi;

$$A(x)=a_nx^n+a_{n-1}x^{n-1}+a_{n-2}x^{n-2}+.....+a_1x+a_0 \quad (5.4)$$

olmakla birlikte MATLAB program alt yapısı daha sonra açıklanacağı gibi polinomun (5.4) şeklinde gösterilmesi daha uygundur. Örnek olarak;

$$B(x)=3x^4-7x^2+2x-1$$

şeklinde 4. dereceden bir polinom göz önüne alınsın. Bu eşitlikte;

- eğer ‘x’ daha önce tanımlanmış bir **sayı** ise B(x) eşitliği MATLAB ortamında;

```
>> B=3*x^4-7*x^2+2*x-1;
      olarak yazılır.
```

- eğer V daha önce tanımlanmış bir **vektör** ya da bir **matris** ise B(x) eşitliği MATLAB ortamında;

```
>> B=3*x.^4-7*x.^2+2*x-1;
```

olarak yazılır. Bu ifadede B ile x aynı boyutta olacaktır.

B=polyval (a, X) : Bir B polinomu MATLAB ortamında polyval komutu ile tanıtılır. Bu komutta x bir sayı olabileceği gibi bir vektör de olabilir. Bu komutta x ile verilen değer veya değer aralığı için, katsayıları a olan bir polinomun aldığı değerler B'ye atanır, a; B polinomundaki katsayıları içeren **vektör**

matristir, a vektör matrisinin ilk elemanı yani a(1); (5.3) eşitliğindeki a_1 katsayısıdır. Bu açıklamaya bakılarak neden (5.3) eşitliğindeki katsayı

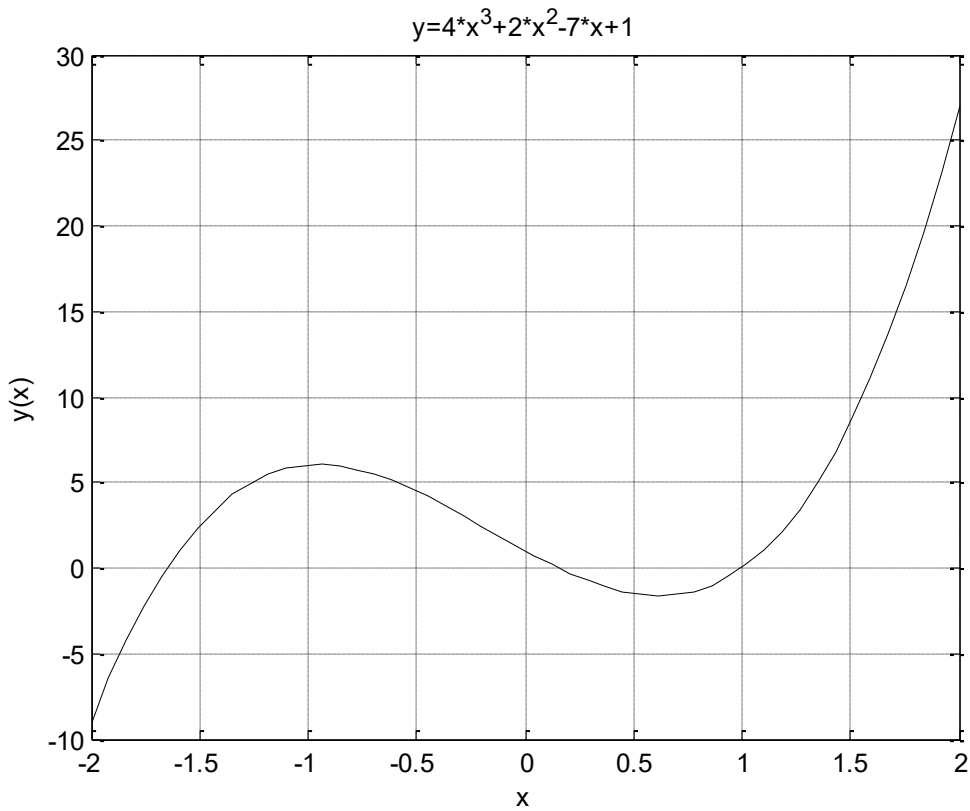
dizilişi yerine (5.4) ifadesindeki dizilişin (MATLAB yazılımında) tercih edildiği anlaşılmaktadır. 'B=polyval(a,x)' ifadesinde kullanılan x değeri ise sayı (ör: x=2) olabileceği gibi bir **vektör** (ör: x=-5:0.1:15 veya x=linspace (-5,15,201)) de olabilir. B vektörü ile x vektörü aynı boyutta olacaktır.

Problem 5.2

$$y(x) = 4x^3 + 2x^2 - 7x + 1$$

polinomunu MATLAB editöründe x:(-2,2) aralığında polyval komutu yardımı ile çizdiriniz.

Çözüm

şekil 5.2

```
x=linspace (-2,2,50);  
a=[4 2 -7 1];  
y=polyval (a,x);  
plot (x,y,'k-');  
title ('y=4*x^3+2*x^2-7*x+1'),  
xlabel ('x'), ylabel ('y(x)'),grid
```

Yukarıda verilen MATLAB programının çizimi şekil 5.2' de verilmiştir.

5.2.1. İki polinomun toplamı veya farkı

İki polinomun toplamı (veya farkı) polinomların katsayılarının toplamına (veya farkına) eşittir. İki polinomun MATLAB ortamında toplanabilmesi veya çıkartılabilmesi için katsayıları içeren her iki vektörün boyutları mutlaka aynı olmalıdır.

$$A(x) = x^4 - 4x^3 - 2x + 6$$

$$B(x) = 6x^5 - 2x^3 - 5x^2$$

olarak verilen iki polinomun toplamı;

$$C(x) = A(x) + B(x)$$

$$C(x) = 6x^5 + x^4 - (4+2)x^3 - 5x^2 - 2x + 6 = 6x^5 + x^4 - 6x^3 - 5x^2 - 2x + 6$$

olur. Yukarıda verilen polinom toplamı MATLAB ortamında yapılırsa;

```
>> a=[0 1 -4 0 -2 6];
```

```
>> b=[6 0 -2 -5 0 0];
```

```
>> c=a+b
```

```
c =
```

```
6      1      -6      -5      -2      6
```

sonucu elde edilir. c vektörüne bakarak aşağıdaki sonuç yazılabilir;

$$C(x) = 6x^5 + 4x^4 - 6x^3 - 5x^2 - 2x + 6$$

5.2.2. Polinomun bir sayı ile çarpılması

Bir polinomun bir sayı ile çarpımı bu polinomun katsayılarının ayrı ayrı bu sayı ile çarpılması anlamına gelir.

$A(x) = 2x^4 + 3x^3 - 7x^2 - 2x + 1$ polinomu 2 ile çarpılırsa;

$$B(x) = 2 * A(x) = 4x^4 + 6x^3 - 14x^2 - 4x + 2$$

elde edilir. Bu işlem MATLAB ortamında yazılırsa;

```
>> a=[2 3 -7 -2 1];
```

```
>> b=2*a
```

```
b = 4      6     -14     -4      2
```

olacaktır. Bu sonuca göre;

$$B(x) = 4x^4 + 6x^3 - 14x^2 - 4x + 2$$

elde edilir.

5.2.3. İki polinomun birbiri ile çarpımı

İki polinomun çarpımı için conv komutu kullanılır.

conv(x,y) : 'x' ve 'y' adlı iki vektörün çarpımını hesaplar ve elde edilen polinomun katsayılarını (yine vektör olarak) verir. Burada kullanılan 'x' ve 'y' vektörleri iki ayrı polinomun katsayılarıdır ve çarpılabilmeleri için **boyutları aynı olmak zorunda değildir**. Aşağıdaki örnek incelenmelidir. Kullanıcının aklına şu soru gelebilir: İki polinom toplanırken boyut eşitliği isteniyor ama çarpımda boyut eşitliği istenmiyor? Bunun cevabı; toplama için özel bir komut olmamasına karşın, çarpım işlemi için **komut** (conv) olmasıdır.

$$K(x) = 4x^4 - 8x^3 + 7x + 1$$

$$M(x) = 2x^5 + 7x^3 - 2x + 6$$

olarak verilen iki polinomun çarpımı;

$$T(x) = K(x) * M(x) = (4x^4 - 8x^3 + 7x + 1) * (2x^5 + 7x^3 - 2x + 6)$$
$$T(x) = 8x^9 - 16x^8 + 28x^7 - 42x^6 - 6x^5 + 89x^4 - 41x^3 - 14x^2 + 40x + 6$$

olur. Command window ortamında çarpım işlemi yapılırsa;

```
>> k = [ 2 3 - 4 7 ] ;  
>> m = [ 1 0 - 3 0 - 5 0 ] ;  
>> t = conv(k,m)  
t = 8      -16      28 - 42 - 6 8 9 - 41 - 14 4 0 6  
elde edilir.
```

5.2.4 Büyük dereceli polinomun küçük dereceli polinoma bölümü

Büyük dereceli polinomun küçük dereceli polinoma bölümü için deconv komutu kullanılır.

[bolum,kalan] = deconv(pay, payda): pay ve payda adlı iki vektörün bölümünü hesaplar. Bu işlem sonunda, bölüm b ve kalan r vektörlerini verir. Burada kullanılan p a y ve payda vektörleri iki ayrı polinomun katsayıları, b o l u m ve k a l a n ise sırası ile bölüm ve kalan polinomların katsayılarını içeren vektörlerdir. İki vektörün **pay ve payda boyutları aynı olmak zorunda değildir** (zira bölme için komut var).

Aşağıdaki örnek incelenmelidir;

$$X(t) = 7t^6 - 2t^4 + 8t^3 + 2$$

$$Y(t) = 2t^4 - 4t^3 + 2t + 8$$

X(t)/ Y(t) değeri bulunmak istenirse;

$$\frac{X(t)}{Y(t)} = \frac{7t^6 - 2t^4 + 8t^3 + 2}{2t^4 - 4t^3 + 2t + 8} = B(t) + \frac{R(t)}{Y(t)} = 3.5t^2 + 7t + 13 + \frac{53t^3 - 42t^2 - 82t - 102}{2t^4 - 4t^3 + 2t + 8}$$

elde edilir. Bölüm işlemi command window ortamında yapılırsa;

```
>> pay = [7 0 -2 8 0 0 2] ;  
>> payda = [2 -4 0 2 8] ;  
>> [bolum,kalan] = deconv(pay,payda)  
bolum = 3.5000      7.0000     13.0000  
  
kalan = 0          0          0      53      -42      -82      -102
```

bulunur. Sonuçlar X(t)/ Y(t) sonuçları ile karşılaştırılmalıdır.

5.2.5 Polinom türevinin yapılması

Polinomların türevine ilişkin işlemler için polyder komutu kullanılır, polyder komutun birden çok işlemde kullanımı söz konusudur. Bunlar aşağıda uygulamalı olarak gösterilmiştir:

polyder(a): a vektörünün türevini hesaplar.

Aşağıdaki örnek incelenirse;

$$S(t) = 2t^6 + 7t^3 - 8t + 3$$

polinomunun t'ye göre türevi;

$$\frac{dS(t)}{dt} = \frac{d(2t^6 + 7t^3 - 8t + 3)}{dt} = 12t^5 + 21t^2 - 8$$

bulunur. Yukarıdaki işlem MATLAB command window ortamında yapılırsa;

```
>> s=[2 0 0 7 0 -8 3];
>> a=polyder(s)
a =
    12         0         0     21         0     -8
```

elde edilir.

polyder(x,y): x ve y vektörlerinin çarpımının türevini hesaplar.

$$x(t)=t^4+7t^2-6t+1$$

$$y(t)=2t^3+4t^2-3t+8$$

$$z(t)=x(t)*y(t)$$

olduğuna göre,

$$\frac{d}{dt}z(t)=y(t)*\frac{d}{dt}x(t)+x(t)*\frac{d}{dt}y(t)=14t^6+24t^5+55t^4+96t^3-129t^2+156t-51$$

bulunur. Yukarıdaki işlem Command Window ortamında yapılırsa;

```
>> x=[1 0 7 -6 1];
>> y=[2 4 -3 8];
>> Z=polyder(x,y)

Z =

    14     24     55     96   -129    156    -51
```

edilir. Sonuç yukarıdaki dz(t)/ dt türev sonucu ile karşılaştırılmalıdır.

[pay, payda]=polyder(x,y) : x ve y vektörlerinin bölüm türevini hesaplar, pay; türev sonucuna ilişkin kesrin pay vektörünü, payda ise payda vektörünü verir.

$$x(t)=4t^5-t^4-8t^3+2t+9$$

$$y(t)=3t^3-7t^2+3t+8$$

olduğuna göre, X(t)/Y(t)'intürevi hesaplınsın:

$$\frac{N(t)}{D(t)}=\frac{d}{dt}\left(\frac{x(t)}{y(t)}\right)=\frac{y(t)*\frac{d}{dt}x(t)-x(t)*\frac{d}{dt}y(t)}{(y(t))^2}=\frac{24t^7-87t^6+62t^5+207t^4-92t^3-259t^2+126t-11}{9t^6-42t^5+67t^4+6t^3-103t^2+48t+64}$$

bulunur. Yukarıdaki işlem Command Window ortamında yapılırsa;

```
>> x=[2 3 -4 7];
>> y=[1 0 -3 0 -5 1];
>> [pay,payda]=polyder(x,y)
```

pay =

```
-4     -9     16    -26    -44     54     6     31
```

payda =

```
1         0        -6         0        -1         2        30        -6        25       -10         1
```

elde edilir.

5.2.6 Polinom integralinin alınması

polyint(a): Katsayıları a vektörü ile verilen (A) polinomun integralini hesaplar.

Örnek olarak; $A = 2t^3 + 3t^2 - 5t + 6$ polinomunun integrali hesaplanmak istensin:

```
>> a=[2 3 -5 6];  
>> polyint(a)
```

ans =

0.5000 1.0000 -2.5000 6.0000 0

Yukarıda elde edilen sonuca bakarak A polinomunun integrali;

$$B = (2t^3 + 3t^2 - 5t + 6)dt = 0.5t^4 + t^3 - 2.5t^2 + 6t$$

olmaktadır. polyint(a) ifadesinde integral sabiti ‘sıfır’ kabul edilmektedir. Integral sabitinin ‘sıfır’ kabul edildiği, yukarıda bulunan çözüm vektörünün son elemanının ‘sıfır’ olmasından da anlaşılmaktadır.

polyint(a, sabit) : İntegral sabiti sıfırdan farklı bir değerde seçildiğinde, bu komut türü kullanılmalıdır.

Örnek olarak integral sabiti 5 alınırsa;

```
>> a=[2 3 -5 6];  
>> polyint(a,5)
```

ans =

0.5000 1.0000 -2.5000 6.0000 5.0000

elde edilir.

5.2.7 Polinom Köklerinin Bulunması

Bir polinomun köklerinin bulunmasına ilişkin işlemler için roots komutu kullanılır.

roots(a) : a vektörünün köklerini hesaplar. Burada a; verilen polinomun katsayı vektörüdür.

$$D(x) = (x+1)^2 = x^2 + 2x + 1$$

polinomunun kökleri;

$$x^1 = -1; x^2 = -1$$

değerleridir. D(x) polinomun kökleri command window ortamında bulunmak istenirse;

```
>> d=[1 2 1];  
>> c=roots(d)
```

c =

-1
-1

elde edilir. İkinci bir örnek olarak;

$$F(t) = t^4 - 4t^3 + 6t^2 - 4t$$

polinomunun kökleri de MATLAB Command Window ortamında hesaplanırsa;

```
>> f=[1 -4 6 -4 0];  
>> k=roots(f)
```

```
k =  
      0  
      2.0000  
      1.0000 + 1.0000i  
      1.0000 - 1.0000i
```

elde edilir. Yukarıda da görüldüğü gibi dört adet kökten ikisi sanal, ikisi reel köktür. Yukarıda bulunan köklere göre $F(t)$ tekrar yazılırsa;

$$F(t)=(t-2)(t-1-i)(t-1+i)t$$

bulunur. Yukarıda bulunan köklerin, $F(t)$ polinomunu sağlayıp sağlamadığı kontrol edilmek istenirse;

```
>> polyval(f,k)
```

```
ans =  
  
      1.0e-013 *  
      0  
      0.1243  
     -0.0178 + 0.0355i  
     -0.0178 - 0.0355i
```

işlemi yapılabilir. Değerlerinin tam olarak sıfır olmaması, MATLAB hesaplama ortamının

10^{-13} duyarlılıkta işlem yapabilme kapasitesinden kaynaklanmaktadır.

5.2.8. Kökleri bilinen bir polinomun elde edilmesi

Köklerini kullanarak bir polinomu elde etmek için poly komutu kullanılır.

$\text{poly}\{a\}$: a vektörünün elemanlarını kök kabul eden polinomu bulur. Aşağıdaki örnek incelenmelidir.

Problem 5.3

$x^1=0$, $x^2=2$, $x^3=1+j$, $x^4=1-j$
değerlerini kök kabul eden polinomu bulunuz.

Çözüm

```
>> f=[0 2 1-j 1+j];  
>> k=poly(f)
```

```
k =
```

$$1 \quad -4 \quad 6 \quad -4 \quad 0$$

Yukarıda bulunan k vektörünün elemanlarını katsayı vektörü olarak kabul eden polinom;

$$F(t) = t^4 - 4t^3 + 6t^2 - 4t$$

olarak bulunur. Yukarıdaki program satırları yerine aşağıdaki komut satırı da yazılabilirdi:

```
>> k=poly([0 2 1-j 1+j])
```

k =

$$1 \quad -4 \quad 6 \quad -4 \quad 0$$

Problem 5.4

$$A(x) = x^3 - 3x^2 + 5x + 3$$

$$B(x) = 4x^4 + 3x^3 - 2$$

Yukarıda verilen iki adet polinomun çarpımlarının türevini sıfır yapan x değerleri için A(x) v B(x) polinomlarının aldığı değerleri ayrı ayrı bulan MATLAB programı yazınız. Yazılan program içinde aşağıdaki satırlar da bulunacaktır;

.....

```
disp('A polinomunun türev kökü için aldığı değerler')
```

.....

```
disp('B polinomunun türev kökü için aldığı değerler')
```

Çözüm

```
clear all
```

```
clc
```

```
A=[1 -3 4 3]; B=[4 3 0 0 -2];
```

```
D=polyder(A,B);
```

```
F=roots(D);
```

```
disp('A polinomunun türev kökü için aldığı değerler')
```

```
G=polyval(A,F);
```

```
disp('B polinomunun türev kökü için aldığı değerler')
```

```
H=polyval(B,F);
```

5.3 Pay ve paydasında polinom olan kesir ifadesinde köklerinin bulunması

$$A(t) = \frac{Y(t)}{X(t)} = \frac{a_1 t^k + a_2 t^{k-1} + a_3 t^{k-2} + \dots + a_k t + a_{k+1}}{b_1 t^m + b_2 t^{m-1} + b_3 t^{m-2} + \dots + b_m t + b_{m+1}} \quad (5.5)$$

A(t)'nin kökleri, Y(t)'yi sıfır yapan değerlerdir. (5.5) ile verilen A(t) kesrinde iki farklı durum söz konusudur:

- $m > k$ olması durumu (paydanın derecesi payın derecesinden büyük)
- $k \geq m$ olması durumu (payın derecesi paydanın derecesinden büyük veya eşit)

5.3.1. $m > k$ için köklerinin bulunması (payda derecesi paydan büyük)

(5.5) eşitliğinde yer alan $Y(t)$ polinomunun köklerinin $k_1, k_2, k_3, \dots, k_m$ olduğu kabulü ile;

$$Y(t) = b_1(t_1 - k_1)(t_2 - k_2)(t_3 - k_3) \dots (t_m - k_m) \quad (5.6)$$

olarak yazılabilir. Bu durumda (5.5) ifadesi;

$$A(t) = \frac{X(t)}{b_1(t_1 - k_1)(t_2 - k_2)(t_3 - k_3) \dots (t_m - k_m)} \quad (5.7)$$

olacaktır. (5.7) ifadesinin kökleri (k^i değerleri) reel, sanal veya katlı olabilir. Eğer (5.7) ifadesinin kökleri **katlı değil** ise bu ifade;

$$A(t) = \frac{r_1}{(t_1 - k_1)} + \frac{r_2}{(t_2 - k_2)} + \dots + \frac{r_m}{(t_m - k_m)} \quad (5.8)$$

olarak da yazılabilir. (5.8)'de kullanılan r^i değerlerine **rezidü** adı verilir. Rezidüler sanal değerler de alabilirler. (5.7) eşitliğinin kökleri ve rezidü değerleri, residue komutu ile bulunabilir;

[rez, kok]=residue(a, b): a; (5.7) eşitliğinde $X(t)$ polinomunun katsayılarını içeren vektör,
b; $Y(t)$ polinomunun katsayılarını içeren vektör, rez;(5.8)
ifadesindeki rezidü değerleri, kok; (5.8) ifadesindeki kök
değerleridir

Command Window ortamında residue komutunun uygulanışını görmek için aşağıdaki örnekler incelenmelidir:

Problem 5.5

$$A(t) = \frac{t^2 - 4}{2t^4 - 6t^3 + 2t^2 + 5}$$

probleminin rezidü ve köklerini MATLAB ortamında bulunuz ve $A(t)$ ifadesini (5.8) formunda yazınız.

Çözüm

```
>> pay=[1 0 -4];  
>> payda=[2 -6 2 0 5];  
>> [rez, kok]=residue(pay, payda)
```

rez =

```
0.1063  
0.2580  
-0.1821 + 0.1804i  
-0.1821 - 0.1804i
```

kok =

```
2.4041  
1.4180  
-0.4111 + 0.7512i
```

$$-0.4111 - 0.7512i$$

Yukarıda elde edilen sonuçlara bakarak;

$$A(t) = \frac{0.1063}{(t_1 - 2.4041)} + \frac{0.2580}{(t_2 - 1.4180)} + \frac{-0.1821 + 0.1804i}{(t_3 + 0.4111 - 0.7512i)} + \frac{-0.1821 - 0.1804i}{(t_4 + 0.4111 + 0.7512i)}$$
 yazılabilir. Yukarıda görüldüğü gibi köklerden iki tanesi reel, diğer ikisi sanal ve eşleniktir. Rezidü ve kök değerlerinin sayısı aynı zamanda çözümün kaç adet kesir içerdiğini de gösterir. Eğer (5.8) ifadesinin köklerinden bazıları **katlı** ise bu ifade;

$$A(t) = \frac{r_1}{(t_1 - k_1)} + \frac{r_2}{(t_2 - k_1)^2} + \dots + \frac{r_p}{(t_p - k_1)^p} + \frac{r_{p+1}}{(t_{p+1} - k_{p+1})} + \dots + \frac{r_m}{(t_m - k_m)} \quad (5.9)$$

şeklinde gösterilebilir. (5.9) ifadesine bakarak k^1 kökünün ‘p’ katlı olduğu söylenebilir. Diğer kökler reel veya sanal değerdedir.

5.3.2. $k \geq m$ için köklerinin bulunması (pay derecesi paydadan büyük)

(5.5) ifadesi $k \geq m$ koşulu altında;

$$A(t) = \frac{X(t)}{Y(t)} B(t) + \frac{K(t)}{Y(t)} \quad (5.10)$$

yazılabilir. (5.10) ifadesinde B(t); ‘bölüm’ polinomu, K(t); ‘kalan’ polinomu olarak adlandırılır. Bu tür kesirlerde kök, rezidü ve kalan polinom katsayılarını bulmak için residue komutu kullanılır.(5.10) ifadesindeki K(t) polinom derecesinin , Y(t) polinom derecesinden küçük olduğu unutulmamalıdır.

[rez,kok,bolum]=residue(pay,payda): pay, (5.10) eşitliğinde X(t) polinomunun katsayılarını içeren vektör, payda; Y(t) polinomunun katsayılarını içeren vektör, rez; K(t)/Y(t) ifadesindeki rezidü değerleri, kok; K(t)/Y(t) ifadesindeki kök değerleri, bolum; B(t) polinomunun katsayılarını gösteren vektördür.

Problem 5.6

$$A(t) = \frac{t^5 - 12t^4 + 31t^3 + 30t^2 - 201t + 179}{t^4 - 6t^3 - 3t^2 + 52t - 60}$$

polinomunun kök, rezidü ve kalan polinom sayısı katsayılarını MATLAB ortamında bulunuz ve bu sonuçlara bakarak A(t) ifadesini (5.10) formunda yazınız.

Çözüm

```
>> pay=[1 -12 31 30 -201 179];
>> payda=[1 -6 -3 52 -60 ];
>> [rez,kok,bolum]=residue(pay,payda)
rez =

-8.0000
5.0000
```

```
1.0000
1.0000
```

kok =

```
5.0000
-3.0000
2.0000
2.0000
```

bolum =

```
1 -6
```

Yukarıda elde edilen sonuçlara bakarak;

$$A(t) = t - 6 + \frac{1}{t-2} + \frac{1}{(t-2)^2} + \frac{5}{t+3} - \frac{8}{t-5}$$

yazılabilir.

Problem 5.7

$$H_1 = \frac{12s^2 - 3}{s^3 + 4s + 1}; H_2 = \frac{4s^5 - 3s^2}{0.25s + 5}$$

Yukarıda verilen iki polinomun çarpımlarından elde edilen polinomun rezidü ve köklerini bulan MATLAB programını yazınız.

Çözüm

```
>> car pim_pay=conv([12 0 -3],[4 0 0 -3 0 0]);
>> car pim_payda=conv([1 0 4 1],[0.25 5]);
>> [rezidu, kok, katsayi]=residue(car pim_pay, car pim_payda)
rezidu =
```

```
1.0e+007 *

3.0403
0.0000 + 0.0000i
0.0000 - 0.0000i
0.0000
```

kok =

```
-20.0000
0.1231 + 2.0113i
0.1231 - 2.0113i
-0.2463
```

katsayi =

```
192 -3840 75984 -1520016
```

5.3.3 Kök, rezidü ve kalan polinom katsayıları verildiğinde pay ve payda polinomunun elde edilmesi

$$A(t) = \frac{X(t)}{Y(t)} = B(t) + \frac{R(t)}{Y(t)}$$

ifadesinde pay ve paydaşında polinom olan bir kesirde kök, rezidü ve kalan polinom katsayılarının nasıl bulunduğu gösterildi. Burada ise aynı ifadede köle, rezidü ve kalan polinom katsayıları verildiğinde pay ve payda polinomunun (X(t)/Y(t)) nasıl elde edileceği gösterilecektir. Bu amaçla kullanılan komut yine residue ifadesidir;

[pay, payda]= residue(rez, kok, bolum): pay; X(t) polinomunun katsayılarını içeren vektör, payda; Y(t) polinomunun katsayılarını içeren vektör, rez; R(t)/Y(t) ifadesindeki rezidü değerleri, kok; R(t)/Y(t) ifadesindeki kök değerleri, bolum; B(t) polinomunun katsayılarını gösteren vektördür.

Problem 5.8

$$A(t) = t + 2 - \frac{0.5}{t+4} - \frac{0.6145}{t-1} + \frac{1.5}{t-7}$$

polinomunu;

$$A(t) = \frac{X(t)}{Y(t)}$$

formunda yazınız.

Çözüm

```
>> rez=[-0.5 -0.6145 1.5];  
>> kok=[-4 1 7];  
>> bolum=[1 2];  
>> [pay,payda]=residue(rez, kok, bolum)
```

pay =

1.0000 -2.0000 -32.6145 -11.6565 63.7060

payda =

1 -4 -25 28

Yukarıdaki sonuçlara bakarak;

$$A(t) = \frac{t^4 - 2t^3 - 32.6145t^2 - 11.6565t + 63.7060}{t^3 - 4t^2 - 25t + 28}$$

yazılabilir. Eğer bolum polinomu olmasaydı; bolum= [] olacaktı.

Problem 5.9

$$H(s) = \frac{A(s)}{B(s)} = s - 4 + \frac{20.6145}{s + 4.4495} - \frac{0.6145}{s - 0.4495}$$

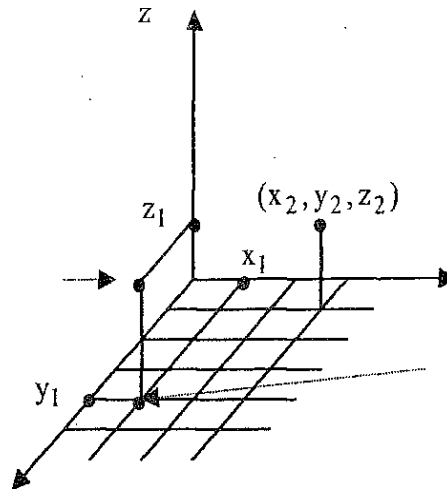
denklemini sıfır yapan s değerlerini bulan MATLAB programı yazınız.

Çözüm

```
>> rezidu=[20.6145 -0.6145];
>> kok=[-4.4495 0.4495];
>> bolum=[1 -4];
>> [pay,payda]=residue(rez,kok,bolum);
>> roots(pay) %A(s)'nin kök değerleri
```

5.5. Üç boyutlu yüzey ve eğri çizimi

mesh, meshc, meshz, meshgrid, surf, surfc contour gibi komutlar MATLAB ortamında üç boyutlu yüzey çizimi için kullanılırlar. plot3 komutu ise üç boyutlu eğri çizimi için kullanılır.

Şekil 5.3

$z=f(x,y)$ fonksiyonunu çizmek için eğrinin geçtiği noktalar belirlenmelidir. Şekil 5.3’de görüldüğü gibi $(x_1, y_1, z_1), (x_2, y_2, z_2), \dots$ noktaları yüzeyin belirlenmesi açısından çok önemlidir. (x_1, y_1) koordinatları $f(x,y)$ eşitliğinde yerlerine konulduklarında $f(x_1, y_1)=z_1$ noktası olacaktır. Benzer şeyler $f(x_2, y_2)=z_2$ noktası için de söylenebilir.

Üç boyutlu bir yüzey çizimi yapmak için bu çizimin hangi aralıklarda yapılacağı belirlenmelidir. Örneğin x eksenindeki değişim -5 ile 5 arasında, y eksenindeki değişim 6 ile 12 arasında gerçekleştirilecek ise, bu aralıklar arasında yer alan her (x_i, y_i) koordinatlarına karşı gelen z_i değerleri de hesaplanmalıdır. Üç boyutlu çizim ancak bundan sonra gerçekleştirilebilir. x: [-5 5] aralığı ve y: [6 12] aralığındaki x ve y vektör boyutu arttıkça çizimin hassasiyeti de artar. x_i ve y_i değerleri MATLAB ortamında vektörler ile tanımlanır. Bu vektör değerleri yardımı ile z_i

değerleri bulunmaya çalışılır. Aşağıdaki command window satırlarına bakılarak x ve y vektörlerinin nasıl oluşturulduğu görülmelidir.

```
>> x=-pi:2.8584
```

```
x =
```

```
    -3.1416    -2.1416    -1.1416    -0.1416     0.8584     1.8584
```

```
>> y=0:0.2:1
```

```
y =
```

```
     0     0.2000     0.4000     0.6000     0.8000     1.0000
```

x ve y vektörlerinden üç boyutlu yüzey çizimi için gerekli (ızgaralar) X ve Y matrislerini elde etmek üzere **meshgrid** komutu kullanılır. Bu komut hedefe ulaşmada kullanılan ara bir komuttur.

[X,Y]=meshgrid(x,y): x ve y vektörlerini üç boyutlu yüzey çizimi yapabilmek için X ve Y matrislerine dönüştürerek ızgara şeklinde çizim yüzeyi meydana getirir. Bu komut ile X vektörünün tüm elemanları X matrisinin satırlarını oluşturur (tüm satırlar aynı olur). X matrisinin satır sayısını ise y vektörünün boyutu belirler. Bu komut aynı zamanda y vektörünün elemanları ile Y matrisinin sütunlarını oluşturur (tüm sütunlar aynı olur). Y matrisinin sütun sayısını x vektörünün boyutu belirler. X; n boyutlu, v; m boyutlu ise X ve Y matrisleri

(m*n) boyutundadır.

Aşağıdaki örnek incelenmelidir:

```
>> x=-pi:2.8584
```

```
x =
```

```
    -3.1416    -2.1416    -1.1416    -0.1416     0.8584     1.8584
```

```
>> y=0:0.2:1
```

```
y =
```

```
     0     0.2000     0.4000     0.6000     0.8000     1.0000
```

```
>> [x,y]=meshgrid(x,y)
```

```
x =
```

```
    -3.1416    -2.1416    -1.1416    -0.1416     0.8584     1.8584  
    -3.1416    -2.1416    -1.1416    -0.1416     0.8584     1.8584  
    -3.1416    -2.1416    -1.1416    -0.1416     0.8584     1.8584  
    -3.1416    -2.1416    -1.1416    -0.1416     0.8584     1.8584  
    -3.1416    -2.1416    -1.1416    -0.1416     0.8584     1.8584  
    -3.1416    -2.1416    -1.1416    -0.1416     0.8584     1.8584
```

```
y =
```


0	0	0	0	0	0
0.2000	0.2000	0.2000	0.2000	0.2000	0.2000
0.4000	0.4000	0.4000	0.4000	0.4000	0.4000
0.6000	0.6000	0.6000	0.6000	0.6000	0.6000
0.8000	0.8000	0.8000	0.8000	0.8000	0.8000
1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000	1.0000

Not: Yukarıda verilen program satırlarında x ve y vektörleri meshgrid komutu içinde de tanımlanabilirdi:

```
>> [x,y]=meshgrid(-pi:2.8584,0:0.2:1);
```

Problem 5.10

$x = -\pi:2.8584$, $y = 0:0.2:1$ aralığında $z = f(x, y) = \cos(x^2 - y)$ eğrisinin aldığı değerleri bulunuz.

Çözüm

```
>> [x,y]=meshgrid(-pi:2.8584,0:0.2:1);
```

```
>> z=cos(x^2-y)
```

```
z =
    0.8904    -0.3804    -0.3124     0.8551    -0.9868     0.6442
    0.7822    -0.1891    -0.4949     0.9411    -0.9349     0.4794
    0.6428     0.0098    -0.6577     0.9895    -0.8457     0.2955
    0.4778     0.2083    -0.7942     0.9985    -0.7228     0.0998
    0.2938     0.3984    -0.8991     0.9677    -0.5711    -0.0999
    0.0980     0.5727    -0.9682     0.8983    -0.3967    -0.2956
```

Z matrisinin satır sayısının y vektörü boyutunda, sütun sayısının ise x vektörü boyutunda olduğu unutulmamalıdır. Yukarıda verilen programda Z(1,1) değeri; X(1,1) değeri ile Y(1,1) değerinin $f(x,y)$ fonksiyonunda yerlerine konulması sonucunda elde edilir. Benzer şekilde örneğin X(2,3) elemanı ile Y(2,3) elemanı $f(x,y)$ ifadesinde yerine konulursa Z(2,3) elemanı elde edilir. **meshgrid komutu üç boyutlu çizim için mutlaka yapılması gereken bir ön adımdır.**

5.5.1. Üç boyutlu yüzey çizim komutları

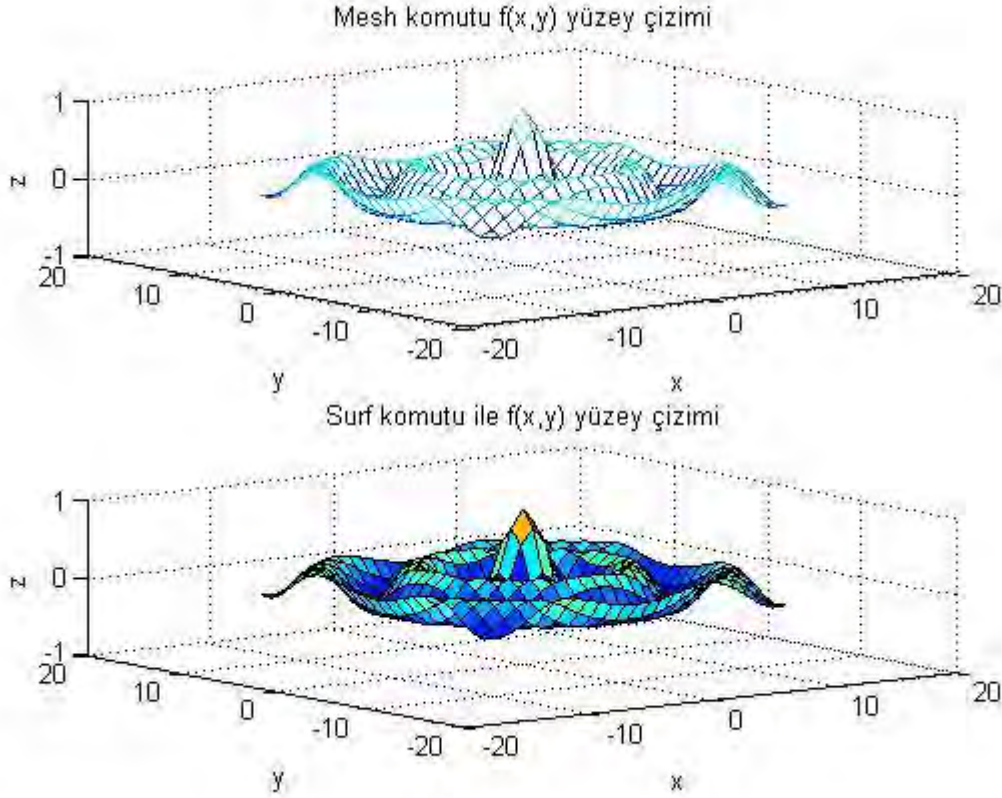
mesh(X,Y,Z): X (yerine x vektörü de konulabilir) ve Y (yerine y vektörü de konulabilir) matrislerindeki değerlerden Z fonksiyon değerlerini üreterek üç boyutlu yüzey çizimi yapar. Bu çizimde ızgara aralıkları **boştur** (şekil 5.6-üst şekil).

surf(X,Y,Z): X (yerine x vektörü de konulabilir) ve Y (yerine y vektörü de konulabilir) matrislerindeki değerlerden Z fonksiyon değerlerini üreterek üç boyutlu yüzey çizimi yapar. Bu çizimde ızgara aralıkları **doludur** (şekil 5.6-alt şekil).

Not: meshgrid komutu x ve y vektörleri ile belirtilen alan X ve Y dizilerine dönüştürür. Böylece 3 boyutlu yüzey çizimi için bir **alt yapı** oluşturur. mesh komutu ise $Z=f(X,Y)$ iki değişkenli fonksiyonun belirttiği yüzeyin ızgara şeklinde grafiğini çizdirir. Bu nedenle meshgrid komutunun 3 boyutlu yüzey çizimi için **ön bir adım** olduğu iyi anlaşılmalıdır. Aşağıda verilen örnek incelenmelidir;

Problem 5.11

$x = -12:12$, $y = -12:12$ aralığında $z = j_0 \sqrt{x^2 + y^2}$, üç boyutlu yüzeyini hem mesh hem de surf komutu ile çizdiren MATLAB programım yazınız. (J_0 : Bessel fonksiyonu)

ŞEKİL 5.4

Çözüm

```
[X Y]=meshgrid(-12:12,-12:12);  
r=sqrt(X.^2+Y.^2);  
Z=bessel(0,r); subplot (2,1,1), mesh(X,Y,Z) ;  
title('Mesh komutu f(x,y) yüzey çizimi');  
xlabel('x');ylabel('y');zlabel('z');subplot(2,1,2);surf(X,Y,Z);  
title('Surf komutu ile f(x,y) yüzey çizimi'),  
xlabel('x') ;ylabel('y'),zlabel('z');
```

Yukarıda verilen MATLAB programından elde edilen şekil penceresi şekil 5.4'de gösterilmiştir.

contour (x, y, z): x vektörü x eksenindeki çizimin aralığını, y vektörü y eksenindeki çizim aralığını gösterir. z ise x ve y vektörlerinden hareketle fonksiyonun aldığı değerleri gösteren matristir. contour komutu özellikle haritacılıkta eşyüksekti eğrilerini elde etmek için kullanılır. Burada kullanılan eğri sayısı otomatik olarak seçilir.

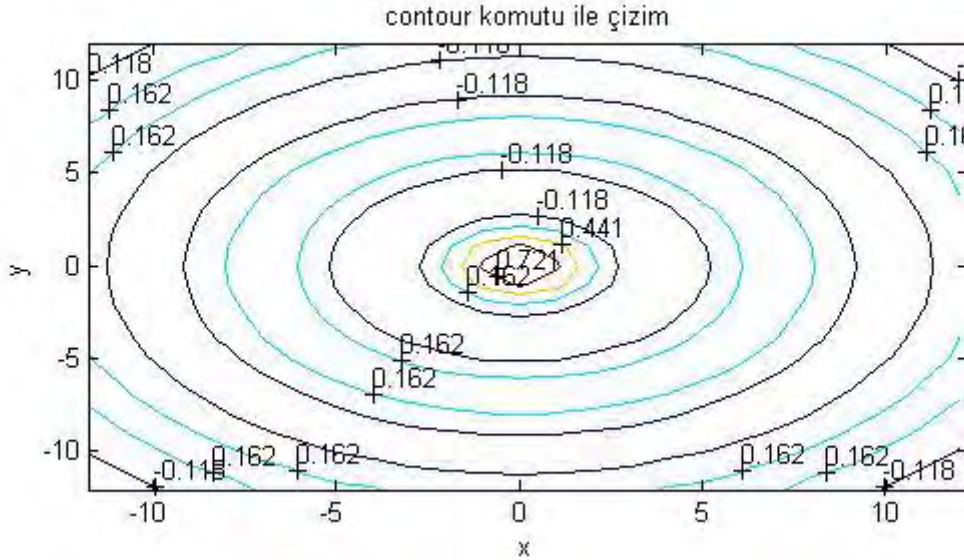
Aşağıdaki örnek incelenmelidir;

```
[X Y]=meshgrid(-12:12,-12:12);
```

```

r=sqrt(X.^2+Y.^2);
Z=bessel(0,r); subplot (2,1,1), mesh(X,Y,Z) ;
c=contour(X,Y,Z,4);
clabel(c) % contour yuksekligi ilave ediliyor
title('contour komutu ile çizim');
xlabel('x');ylabel('y');zlabel('z');

```


Şekil 5.5

`contour(x,y;Z,v)` : `contour` komutu özellikle haritacılıkta kullanılan eşyüksekti eğrilerini elde etmek için kullanılır. `x` vektörü `x` eksenindeki çizimin aralığını, `y` vektörü `y` eksenindeki çizim aralığını gösterir. Zise `x` ve `y` vektörlerinden hareketle fonksiyonun aldığı değerleri gösteren matristir. Burada kullanılan `v` değeri (toplam) eğri sayısını verir. `clabel(c)` komutu `(x,y)` düzlemi üzerindeki her eğri üzerine o eğrinin yüksekliğini belirten rakam yerleştirir (bkz.şekil 5.5).

`meshc(X,Y,Z)` : `X` (yerine `x` vektörü de konulabilir) ve `Y` (yerine `y` vektörü de konulabilir) matrislerindeki değerlerden `z` fonksiyon değerlerini üreterek üç boyutlu yüzey çizimi yapar. Bu çizimde ızgara aralıkları boştur. Bu komut ile çizilen üç boyutlu yüzeyin altında ‘eşyüksekti eğrileri’ de çizilir. Böylece `mesh` yerine `meshc` komutu kullanılarak yüzeyin `x-y` düzlemi üzerindeki izdüşümünün görüntülenebilmesi mümkün olabilmektedir. `mesh` yerine `meshz` komutu kullanılır ise yüzeye (`z` eksen) derinlik katılarak değişim hacimsel olarak görüntülenebilir.

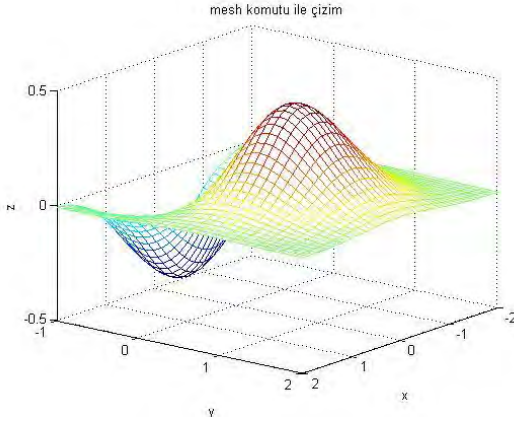
Aşağıdaki program satırları incelenmelidir:

```

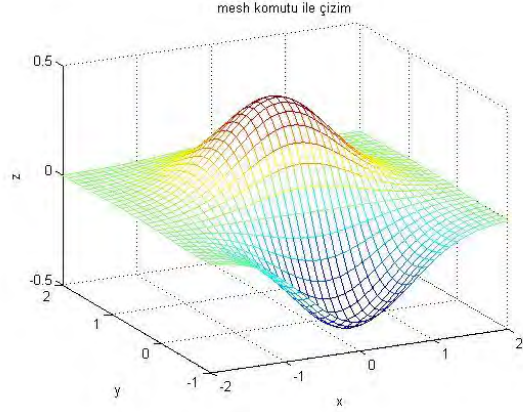
x=-2:0.1:2; y=-1:0.1:2;
[X Y]=meshgrid(x,y);
Z=Y.*exp(-(X.^2+Y.^2));
mesh(x,y,Z);
title('mesh komutu ile çizim');
xlabel('x');
ylabel('y');zlabel('z');

```

Yukarıda verilen program satırlarının uygulanması sonunda elde edilen görüntü şekil 5.6’da verilmiştir.

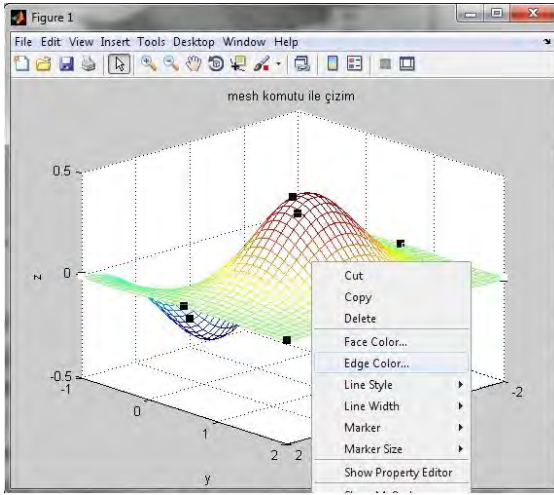

Şekil 5.6

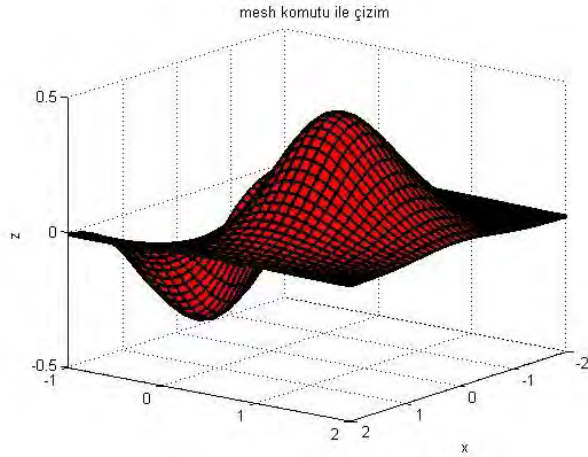

Şekil 5.7

Şekil 5.6’da ikon menüsü içinde yer alan rotate ikonuna ‘tık’lanıldığında üç boyutlu yüzeye istenilen açıdan bakılabilir. Şekil 5.6 ‘ya böyle bir işlem uygulandığında şekil 5.7’deki görüntü elde edilebilir.

Şekil 5.8

Şekil 5.9

Şekil 5.6’da ikon menüsü içinde yer alan Edit Plot (ok işareti) üzerine ‘tık’lanıldığında yüzey, üzerinde değişikliğe hazır hale gelir. Eğer fare yüzey üzerindeyken sağ tuşuna ‘tık’lanıldığında şekil 5.8’de gösterilen alt pencere açılır. Bu pencere içinde Edge Color seçeneği ile yüzeyin çizgi renklerini, Face Color seçeneği ile de yüzey üzerindeki beyaz renkli boşlukların rengi değiştirilebilir. Line Width ile yüzeyi oluşturan çizgilerin kalınlığını, Line Style seçeneği ile çizginin türünü belirlemek mümkündür. İkon menusunun en sağında yer alan Show Property Editor . . ikonuna ‘tık’lanıldığında ise Bölüm 4’de de anlatıldığı yeni bir pencere daha açılır. Bu pencere yardımı ile şekil üzerinde bir çok değişiklik gerçekleştirilebilir.

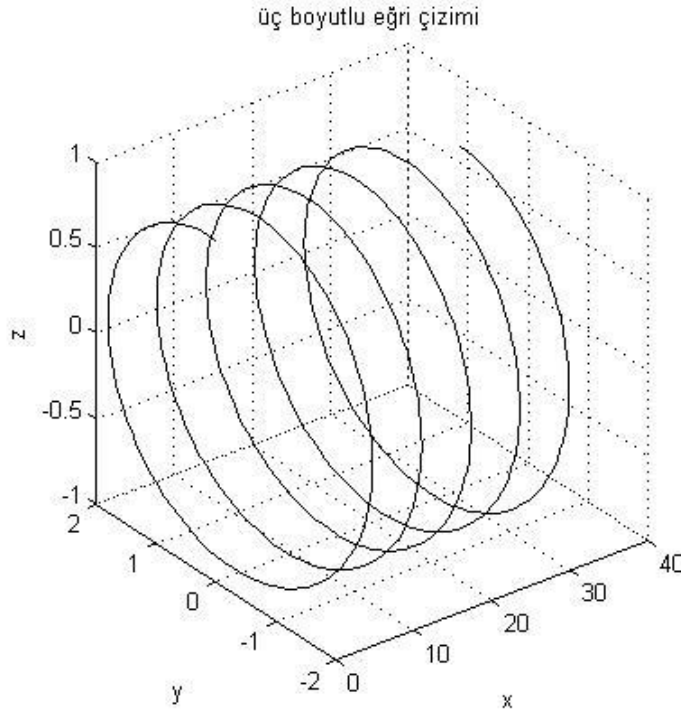
Eğer kullanıcı yüzeyin çok hassas noktalarını (örneğin en yüksek noktasının koordinatlarını) bilmek istiyor ise önce ikon menüsü içinde yer alan Zoom In (+ işaretli büyüteç) ikonuna ‘tık’layarak bu ikonu aktif hale getirmelidir. Böylece istediği hassas bölgeye yaklaşabilir. Daha sonra Pan (beş parmak işareti) ikonuna ‘tık’layarak bu ikonu aktif hale getirmelidir. Bundan sonra fareyi hassas bölgeye getirip sol tuşuna basarak (ve basılı tutarak) yüzeyi istediği noktaya

ekebilir. Bu adımı da tamamladıktan sonra Data Cursor ikonuna ‘tık’layarak aktif hale getirip, fare ile yüzey üzerinde hassas noktaya 'tıklamalıdır. Tüm bu işlemeler sonunda elde edilen görüntü şekil 5.9'da gösterilmiştir.

5.5.2. Üç boyutlu eğri zimi komutu

x,y ve z eksenlerindeki tüm noktaları belirli olan üç boyutlu bir eğrinin zimi için plot3 komutundan faydalanılabilir. Aşağıda x, y ve z eksen değerleri verilen üç boyutlu bir eğrinin zimini yapan bir m dosyası gösterilmiştir.

```
x=0:pi/50:10*pi; y=2*sin(x); z=cos(x);  
plot3(x,y,z,'k')  
title('üç boyutlu eğri zimi')  
xlabel('x'),  
ylabel('y'),zlabel('z')  
grid on  
axis square
```


şekil 5.10

şekil 5.10'da yukarıda verilen m dosyasının çalıştırılması sonunda elde edilen şekil penceresi gösterilmiştir.

5.6. MATLAB ortamında altprogram yapısı

Programlama dillerinde program içinde tekrarlanan bazı işlemler için altprogram mantığı geliştirilmiştir. Bundan amaç ana program içinde tekrarlanan bazı işlemleri tekrarlamamak, bu işlemleri altprogram içine yollayarak orada halletmektir.

MATLAB da altprogram function komutu ile gösterilir. Aşağıda MATLAB Command Window ortamında yazılan satırlar verilmiştir;

```
>> R=[1 2 3 4 5 ];  
>> S=alanbul(R)
```

S =

3.1416 12.5664 28.2743 50.2655 78.5398

Aşağıdaki satırlar ise MATLAB editör ortamında yazılan alanbul. m adlı programın satırlarıdır;

```
function y=alanbul(z)  
y=pi*z.^2;
```

Yukarıda iki ayrı bölüm olarak verilen program satırlarının çalışması şu şekilde olmaktadır; MATLAB, x vektörünün ilk değerini (1) almakta bunu alanbul (x) satırına taşımaktadır. alanbul (x), MATLAB için yabancı bir komut olduğundan önce MATLAB dosyaları içinde bu ad verilmiş dosya aranır. Eğer bulunur ise (ve tanımlamalar doğru yapılmış ise) 1, alanbul.m içinde yer alan $y=\pi \cdot z.^2$ ifadesinde kullanılır ve elde edilen sonuç ana programa geri götürülerek ana program içindeki alanbul (x) ifadesinde x yerine konularak 1 yarıçaplı dairenin alanı hesaplanır. Bu işlem sonunda bulunan değer (command window içindeki) anaprogramda S vektörünün ilk elemanı olarak atanır. Daha sonra aynı işlemler x'in diğer değerleri için (2,3....) ayrı ayrı yapılır. Yukarıda verilen alt program, bir giriş (z) ve bir çıkışlı (y) bir programdır. Aşağıda verilen MATLAB programında alt ve üst taban uzunlukları ve yüksekliği verilen bir yamuğun alan hesabı altprogram kullanılarak yapılmaktadır:

```
>> a=5;%alt taban uzunluğu  
>> b=7;%üst taban uzunluğu  
>> h=12;%yamuğun yüksekliği  
>> alan=hesapla(a,b,h)
```

alan =
72

Yukarıda verilen ana programın çağırdığı hesapla adlı altprogram aşağıda verilmiştir:

```
function S=hesapla(m,n,k)  
S=(m+n)*k/2;
```

Tekrar hatırlanmalıdır ki; altprogram satırları, MATLAB editör ortamında adı 'altprogram adı' ile aynı olan .m dosyası içine yazılmalıdır. Yukarıda verilen örnekte olduğu gibi ana programda geçen sindeg değişkeni alt program adı olarak (sindeg.m veya hesapla.m) editör ortamında oluşturulmuştur. Yukarıda verilen örnek program anlaşıldıktan sonra şimdi function komutunun MATLAB ortamındaki çeşitli kullanım biçimleri tanıtılacaktır;

function y='f.adı'(x): x değeri ana programdan alınır, bu değer altprogram içinde gerekli işlemlerde kullanıldıktan sonra y değeri elde edilir. y değeri ise ana programda kullanılır. x ve y değerlerinin ana programdaki karşılıkları farklı olabilir. Eğer ana programın diğer satırlarında (altprogramı çalıştıran komuttan önce)

tesadüfen değişken olarak x ve y kullanılmış ise bu değerler altprogramdaki x ve y değerleri yerine kullanılamazlar. Bu komut tek giriş tek çıkış için kullanılır. Yukarıdaki altprogramı çağıran ana program satırı aşağıda verilmiştir;

```
>> a='f.adı' (b) ;
```

function y= 'f.adı' (x,z,m. .): x, z, m, . . değerleri ana programdan alınır, bu değerler altprogram içinde kullanıldıktan sonra burada elde edilen y değeri ana programa (ör: a gibi) farklı bir adla gönderilir. Bu komut çok girişli tek çıkışlı altprogram uygulamalarında kullanılır. Yukarıdaki altprogramı çağıran ana program satırı aşağıda verilmiştir;

```
>> a='f.adı' (a,b,c,d, . . . ) ;
```

function [y, z,m, . .] = 'f.adı' (x) : x değeri ana programdan alınır, bu değer yardımı ile elde edilen y,z,m, . . çıkış değerleri ana programa başka adlar altında atanır (ör:a,b,c,... gibi). Bu komut tek giriş çok çıkış gerektiren altprogram uygulamalarında kullanılır. Yukarıdaki altprogramı çağıran ana program satırı aşağıda verilmiştir;

```
>> [a b c..]='f.adı' (d) ;
```

function [y,z,m,..] = 'f.adı' (x,w, t,g, . .): x,w,t,g,.. değerleri ana programdan alınır, bu değerler yardımı ile elde edilen y,z,m, . . çıkış değerleri ana programa başka adlar altında atanır (ör:a,b,c, . . gibi). Bu komut çok giriş çok çıkış gerektiren altprogram uygulamalarında kullanılır.

```
function [y, z, m, . .]='fonksiyon adı' (x, w, t, g, . .)
```

```
.....
```

```
.....
```

Yukarıdaki altprogramı çağıran ana program satırı aşağıda verilmiştir:

```
>> [a b c..]='fonksiyon adı' (d,f,h,r, . . ) ;
```

Problem 5.12

$$y=ax^2+bx+c$$

olarak verilen ikinci dereceden bir denklemin katsayıları girildiğinde her iki kökü de altprogram içinde hesaplayan ve Command Window ortamında yazdıran bir MATLAB programı yazınız.

Çözüm

```
>> a=1; b=5; c=6;
```

```
>> [x1 x2]=kokbul1(a,b,c)
```

$$x_1 = -2$$

$$x_2 = -3$$

Yukarıda görülen kokbul1.m adlı alt program satırları ise aşağıda verilmiştir.

```
function [h1,h2]=kokbul1(k1,k2,k3)
x=-k2/(2*k1); y=sqrt(k2^2-4*k1*k3)/(2*k1);
h1=x+y; h2=x-y;
```

5.6.1. MATLAB ortamında altprogram içinde altprogram kullanılması

MATLAB ortamında altprogram (ana altprogram) içinde bir veya daha çok sayıda altprogram (yardımcı altprogram) kullanılabilir. Yardımcı altprogramlar ancak ana altprogram tarafından çağrılabilirler. Bunun dışındaki bir yolla yardımcı altprogramlara erişim imkansızdır. Ana altprogram içinde yardımcı altprogram kullanılmasının nedeni yeni altprogram dosyaları (mfile) açmamak, takip edilmesi kolay olan altprogramlar yazabilmektir.

Problem 5.13

$$(a/a_1)x^2+(b/b_1)x+(c/c_1)=0$$

denkleminde $a=1$; $b=5$; $c=6$ değerleri almaktadır. a_1 , b_1 , c_1 değerleri ise;

$$3a_1^{-4}=0; \quad b_1+5=0; \quad 2c_1+2=0$$

denklemlerini sağlamaktadır. Verilen ikinci dereceden denklemin köklerini bulan MATLAB programını yazınız.

Çözüm

```
>> a=1; b=5; c=6;
>> [x1 x2]=kokbul2(a,b,c)
```

Yukarıda adı geçen kokbul2.m adlı altprogram aşağıda verilmiştir:

```
function [h1,h2]=kokbul2(k1,k2,k3)
w2=[3 -4];
a1=kokbul3(w2);
w3=[1 5];
a2=kokbul3(w3);
w4=[2 2];
a3=kokbul3(w4);
a=k1/a1;
b=k2/a2;
c=k3/a3;
x=-b/(2*a);
y=sqrt(b^2-4*a*c)/(2*a);
h1=x+y;
h2=x-y;
```

```
function u1=kokbul3(n1)
u1=roots(n1);
```

Yukarıda görüldüğü gibi ana altprogram içinde 1 adet yardımcı altprogram kullanılmaktadır. Ana altprogram 16 satırdan, yardımcı altprogram ise 2 satırdan oluşmaktadır. Command Window ortamında verilen 4 satırın çalıştırılması sonunda elde edilen kök değerleri aşağıda gösterilmiştir:

```
>>
x1 =
    3.5726

x2 =
   -2.2393
```

5.7. Tek değişkenli fonksiyonun minimum noktasının bulunması

Alt fonksiyon uygulamasına bir örnek olması için tek değişkenli bir fonksiyonun verilen bir aralıkta minimum değerini bulan bir program yazılacaktır. MATLAB ortamında bu amaçla kullanılan komutlardan bir tanesi de fminbnd komutudur:

$x=fminbnd('f.adı',x_1,x_2)$: Bu komutta ‘fonksiyon adı’ yazılan yere bilinen (ör.sin,cos,tan..) gibi fonksiyonlar gelebileceği gibi kullanıcı tarafından tanımlanan bir fonksiyon da kullanılabilir. x1 yerine fonksiyonun inceleneceği x aralığının alt sınır değeri, x2 yerine de üst sınır değeri yazılır. Bu iki sınır arasında eğriyi minimum yapan değer x olarak hesaplanır. Eğer fonksiyon MATLAB arşivinde tanımlı ise altprogram kullanılmasına gerek olmaz. Eğer fonksiyon kullanıcı tarafından tanımlanmış ise iki tırnak arasına fonksiyonun tanımlandığı altprogramın adı yazılabileceği gibi iki tırnak arasına fonksiyonun kendisi de yazılabilir.

Aşağıdaki örnekler incelenmelidir.

```
>> fminbnd('cos',0.1,5)
```

```
ans =

    3.1416
```

Yukarıda verilen MATLAB yazılımında cos(x) fonksiyonunu $x=[0,1:5]$ aralığında minimum yapan x değeri hesaplanmış ve $x=3.1416$ bulunmuştur.

```
>> x=fminbnd('x.^2-3*x',-2,2)
```

```
x =

    1.5000
```

Yukarıda verilen MATLAB yazılımında ‘ $x.^2-3*$ ’ fonksiyonunu $x=[-2,2]$ aralığında minimum yapan x değeri hesaplanmış ve $x=1.5$ bulunmuştur.

Problem 5.14

$$z = 5t^3 - 6t^2 + 8$$

fonksiyonunu $-1 \leq t \leq 3$ aralığında minimum yapan t değerini bulunuz.

Çözüm

```
>> tmin=fminbnd('minimumbul',-1,3)
tmin =

    0.8000
```

tmin değeri yaklaşık sıfır alınabilir. Yukarıda ana program satın verilen MATLAB programına ilişkin altprogram ise MATLAB editör ortamında dosya adı minimumbul.m olan . m dosyasına yazılacaktır:

```
function z=minimumbul(t)
z=5*t.^3-6*t.^2+8
```

Yukarıda verilen 2 satır minimumbul.m adlı altprograma ilişkin satırlardır. Eğer verilen bir fonksiyonu tanımlanmış bir aralıkta minimum yapan değere ilave olarak bu fonksiyonun bulunan minimum değer için aldığı değer de merak edilirse aşağıdaki komut kullanılmalıdır:

[x,fonkdegeri]=fminbnd ('f.adı' ,x1,x2): Fonksiyonun verilen aralıkta minimum yapan değer için aldığı değer; fonkdegeri değişkenine atanır, fonkdegeri değişkeninin MATLAB ortamında 'fonksiyonun aldığı değer' anlamına geldiği daha önce açıklanmıştı.

Aşağıdaki örnek incelenmelidir:

```
>> [tmin,fonkdegeri]=fminbnd('minimumbul',-1,3)
tmin =

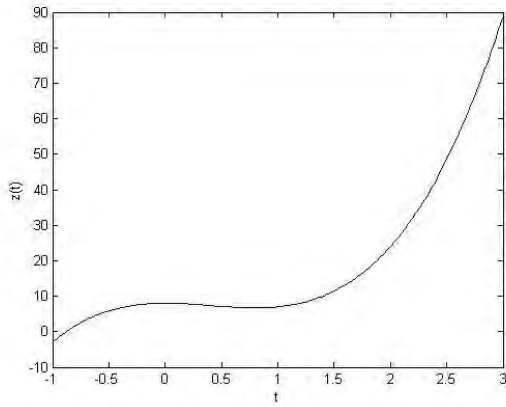
    0.8000

fonkdegeri =

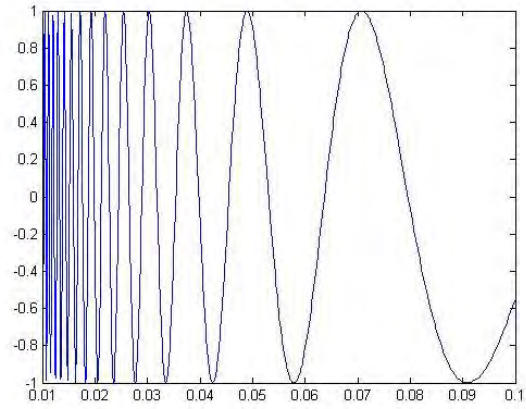
    6.7200
```

tmin ve fonkdegeri değerlerinin her ikisi de sıfır kabul edilebilir. Yukarıdaki ana programa ilişkin satırların çalışması için gerekli olan minimumbul.m adlı alt program yukarıda verilmişti.

Yukarıda verilen $z = 5t^3 - 6t^2 + 8$ fonksiyonunun $t=[-1:3]$ aralığındaki değişimi şekil 5.11'de görülmektedir. Bu çizimi yaptıran MATLAB komutu aşağıda gösterilmiştir:

Şekil 5.11

Şekil 5.12

Yukarıda kullanılan fplot (çizim) komutu ile ilgili tanımlar aşağıda verilmiştir;

fplot ('f.adı', 'limit', 'tol'): Bu komut MATLAB ortamında bir fonksiyonun çizimi için kullanılır. f. adı ile gösterilen yere ya MATLAB arşivinde yer alan hazır fonksiyonlar (ör:sin,cos,tan..) yada altprogram ile tanımlanan fonksiyonun yazıldığı dosyanın adı (ör: minbul.m) konur. Kullanıcı isterse iki tırnak arasına fonksiyonu da direkt olarak yazabilir. limit ile gösterilen yere ise [xmin xmax ymin ymax] değerleri yerleştirilir. Böylece çizimin hangi sınırlar arasında yapılacağı belirtilmiş olur. Eğer ymin ve ymax ifadeleri yazılmamış ise otomatik olarak MATLAB bu aralığı belirleyecek demektir. tol yazılan yerde sayı <1 ise buradaki sayının çizimin hata toleransı olduğu anlaşılır. Örnek olarak buraya 2e-3 yazılır ise hatanın %0.2 olacağı belirtilmiş olur. Eğer bu sayı ≥ 1 ise hesaba katılan nokta sayısı belirtilmiş olur.

Yukarıda verilen tüm işlemler aşağıda gösterilen şekilde de kolayca yapılabilir:

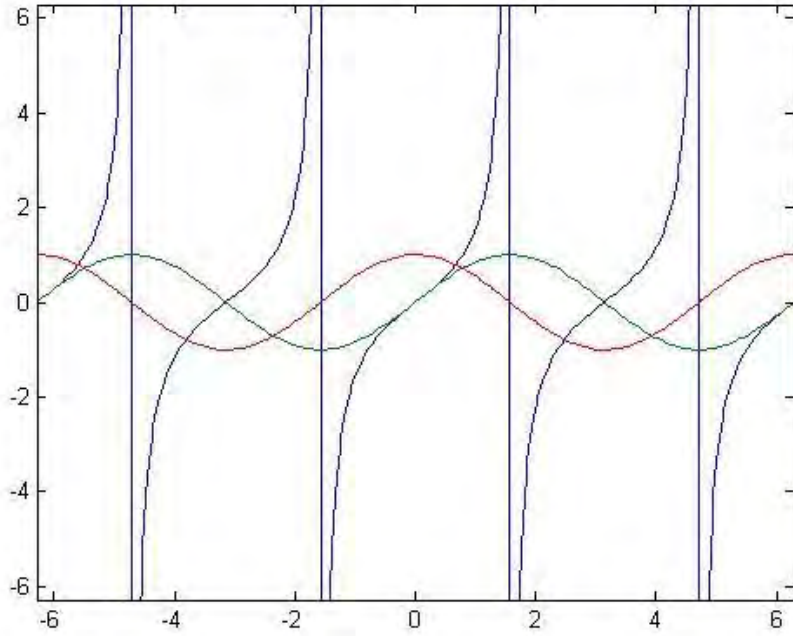
```
>> fminbnd('5*t.^3-6*t.^2+8',-1,3);
>> fplot('5*t.^3-6*t.^2+8',-1,3);
```

MATLAB ortamında tanımlı olmayan bir fonksiyonun (ör: 1/sin fonksiyonu) $x=[0.01:0.1]$ aralığında çizimini yapan program satırı aşağıda verilmiştir;

```
>> fplot(@(x) sin(1./x),[0.01 0.1],1e-3);
```

Yukarıda verilen program satırının uygulanmasından elde edilen çizim ise şekil 5.12'de gösterilmiştir, Yukarıdaki komut içinde kullanılan '@{x}' ifadesi, değişkenin x olduğunu göstermektedir. Eğer birden fazla fonksiyon aynı eksen takımı üzerine fplot komutu yardımı ile çizdirilmek istenseydi aşağıdaki gibi bir komut kullanılabilirdi: (Çizim, şekil 5.13'de gösterilmiştir ve her bir eğri farklı renkli olarak çizilir)

```
>> fplot(@(x) [tan(x), sin(x), cos(x)],2*pi*[-1 1 -1 1]);
```


Şekil 5.13

Problem 5.15

$$y = 0.025x^5 - 0.0625x^4 - 0.333x^3 + x^2$$

fonksiyonunun minimum olduğu x değerlerini ve bu değerler için fonksiyonun aldığı y değerlerini $x = [-1 \ 4]$, $x = [-4 \ -1]$, $x = [-8 \ -4]$ aralıkları için ayrı ayrı bulan ve bu aralıklar için $y(x)$ değişimlerini alt alta **aynı ekran** üzerine çizdiren MATLAB programı yazınız.

Çözüm

```
[xmin1 y1]=fminbnd('minbul1',-1,4)
subplot(3,1,1),fplot('minbul1',[-1 4]),grid
[xmin2 y2]=fminbnd('minbul1',-4,-1)
subplot(3,1,2),fplot('minbul1',[-4 -1]),grid
[xmin3 y3]=fminbnd('minbul1',-8,-4)
subplot(3,1,3),fplot('minbul1',[-8 -4]);grid
```

```
function y=minbul1(x)
y=0.025*x^5-0.0625*x.^4-0.333*x.^3+x.^2;
```

Yukarıda verilen programın çalıştırılması sonucunda elde edilen sonuç değerleri aşağıda verilmiştir. Elde edilen şekil ise şekil 5.14' de gösterilmiştir.

```
>>xmin1 =
```

```
2.0438e-006
```

```
>> y1
```



```
y1 =  
4.1771e-012
```

```
>> xmin2
```

```
xmin2 =  
-1.0000
```

```
>> y2
```

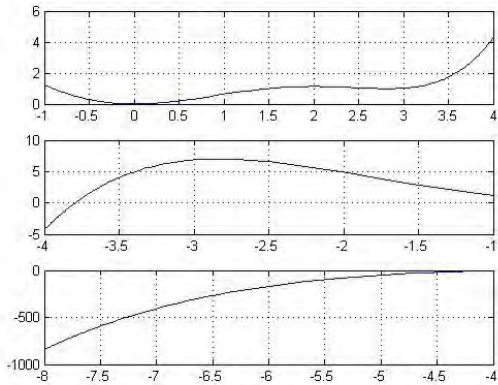
```
y2 =  
1.2456
```

```
>> xmin3
```

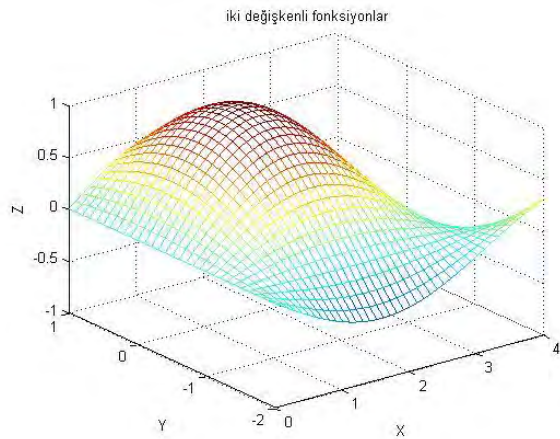
```
xmin3 =  
-7.9999
```

```
>> y3
```

```
y3 =  
-840.6690
```


Şekil 5.14

Şekil 5.15

Problem 5.16

$z = \sin(x) \cdot \cos(y)$

fonksiyonunu $x \in [0,4]$ ve $y \in [-2,1]$ aralığında çizdiren MATLAB programı yazınız.

Çözüm

```
x=0:.1:4; y=-2:.1:1; [X,Y]=meshgrid(x,y); Z=sin(X).*cos(Y);
```

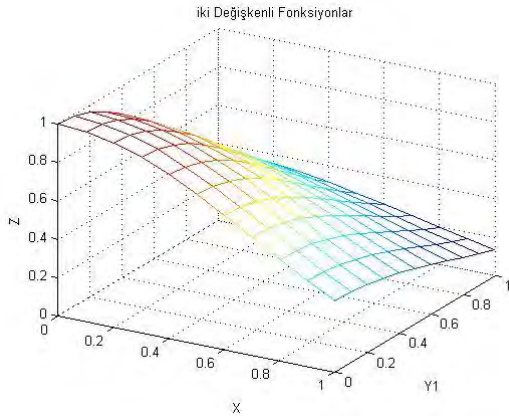
```
grid, mesh(X,Y,Z); title('iki değişkenli fonksiyonlar');  
xlabel('X'), ylabel('Y'), zlabel('Z');
```

Yukarıda verilen MATLAB programının uygulanması sonunda elde edilen ekran görüntüsü ęekil 5.15'de verilmiştir.

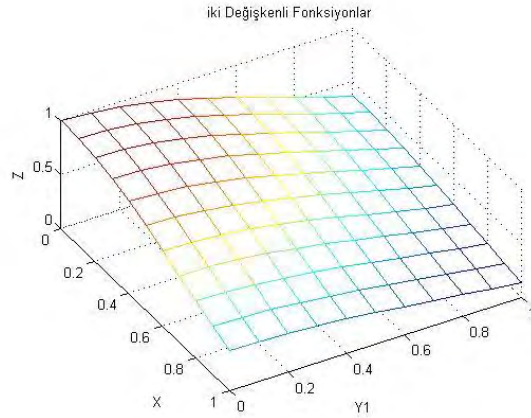
Problem 5.17

$f(x,y) = e^{-(x^2+y^2)}$ denklemi ile verilen üç boyutlu yüzeyi, $x=[0;1], y=[0;1]$ aralığında çizdiren MATLAB programı yazınız.

Çözüm

Şekil 5.16

Şekil 5.17

Öncelikle verilen fonksiyon, *yuzeyciz.m* adlı bir function dosyasında tanımlanmalıdır;

```
function f=yuzeyciz(x,y)  
f=exp(-x.^2-y.^2);
```

Verilen alanının çizimi için aşağıdaki MATLAB satırları incelenmelidir;

```
[X,Y]=meshgrid(0:0.1:1,0:0.1:1),  
Z=yuzeyciz(X,Y), mesh(X,Y,Z), view(30,30), xlabel('X'),  
ylabel('Y1'), zlabel('Z'), title('iki Değişkenli Fonksiyonlar');
```

Yukarıda verilen MATLAB satırlarının uygulanması sonunda elde edilen grafik ęekil 5.16'da gösterilmiştir. Dikkat edilirse x ve y vektörleri meshgrid komutu içinde tanıtılabilmektedir. Program satırlarında kullanılan *view*, elde edilen yüzeyin yatay ve düşey olarak kaç derece döndürüleceğini belirten bir MATLAB komutudur. Şekil 5.16'da *view(60,60)* yapıldığında (mevcut ęekil, yatay ve düşey ekseninde 30° daha kaydırılıyor) ęekil 5.16 yerine ęekil 5.17'de gösterilen grafik elde edilir.

Yukarıdaki program aşağıdaki ęekilde de yazılabilirdi:

```
[X,Y]=meshgrid(0:0.1:1,0:0.1:1),  
Z=exp(-X.^2-Y.^2); mesh(X,Y,Z), view(30,30), xlabel('X'),  
ylabel('Y'), zlabel('Z'), title('iki Değişkenli Fonksiyonlar');
```

BÖLÜM 6

İSTATİSTİKSEL ANALİZ

6.1. Maksimum ve minimum değerlerin bulunması

Minimum ve maksimum sayılarının bulunmasında MATLAB ortamında `min` ve `max` komutları kullanılır.

`max (x)` : Eğer `x` bir vektör ise bu komut ile `x` vektörünün en büyük elemanı bulunur. Eğer `x` bir matris ise bu komut ile `x` matrisindeki her bir sütun içerisinde bulunan en büyük sayı (bir vektör olarak) bulunur:

```
>> y=[-3      4      12;0 -2      9;4      5 6]
```

```
y =  
    -3      4      12  
     0     -2      9  
     4      5      6
```

```
>> max (y)
```

```
ans =  
     4      5      12
```

```
>> b=[-1 2 0];
```

```
>> max(b)
```

```
ans =  
     2
```

`[a b]=max(c)`: Eğer `c` bir vektör ise bu komut ile `c` vektörünün **en büyük** elemanı bulunur ve bu `a` adlı değere atanır, bu değer indexi ise `b` adlı değere atanır. Eğer `c` bir matris ise bu komut ile `c` matrisindeki her bir sütun içerisinde bulunan en büyük sayı (bir vektör olarak) `a` vektörüne atanır, `b` ise `a`' yi oluşturan her bir elemanın içinde bulunduğu sütunun kaçınca elemanı olduğunu gösteren vektördür.

```
>> c= [1      4      10;9      2 -8;0      5 -6]
```

```
c =  
     1      4      10  
     9      2     -8  
     0      5     -6
```

```
>> [a,b]=max(c)
```

```
a =  
     9      5      10
```

```
b =  
     2      3      1
```

Eğer kullanıcı yukarıda verilen `c` matrisinin en büyük elemanı bulmak

isterse aşağıdaki işlemi yapabilir;

```
>> max(max(c))
```

```
ans =  
    10
```

Eğer c matrisinin en büyük elemanının değeri ve bunun adresi bulunmak istenirse;

```
>> [m n]=max(max(c))
```

```
m =  
    10
```

```
n =  
     3
```

Yukarıdaki sonuca göre a matrisinin en büyük elemanı 10, bulunduğu sütun sayısı ise 3 olur.

max(a,b) : Bu komut ile a ve b matris elemanları birer birer karşılaştırılır, en büyük değer yeni oluşturulan matrise atanır. a ve b matrisleri aynı boyutta olmalıdır. Bu komut ile elde edilen matris de a ve b ile aynı boyuttadır.

```
>> a= [3 4 5;1 2 7]
```

```
a =  
     3     4     5  
     1     2     7
```

```
>> b= [0 1 2;10 -3 8]
```

```
b =  
     0     1     2  
    10    -3     8
```

```
>> max(a,b)
```

```
ans =  
     3     4     5  
    10     2     8
```

min(x) : Eğer x bir vektör ise bu komut ile x vektörünün **en küçük** elemanı bulunur. Eğer x bir matris ise bu komut ile x matrisindeki her bir sütun içerisinde bulunan en küçük sayı (bir vektör olarak) bulunur:

```
>> k= [10 9 2;40 18 2;3 5 2]
```

```
k =  
    10     9     2  
    40    18     2  
     3     5     2
```

```
>> min(k)
```

```
ans =
```

```

3      5      2

>> m= [0 1 2];
>> min(m)

ans =
0

```

Eğer kullanıcı yukarıda verilen k matrisinin en küçük elemanını bulmak isterse aşağıdaki işlemi yapabilir;

```

>> min(min(k))

ans =
2

```

`[a b] = min(c)` : Eğer c bir vektör ise bu komut ile c vektörünün en küçük elemanı bulunur ve bu a adlı değere atanır, bu değerın indisi ise b adlı değere atanır. Eğer c bir matris ise bu komut ile c matrisindeki her bir sütun içerisinde bulunan en küçük sayı (bir vektör olarak) a vektörüne atanır. b ise a'yı oluşturan her bir elemanın, içinde bulunduğu sütunun kaçınıcı elemanı olduğunu gösteren vektördür:

```

>> c= [-1 8 3;0 -2 6;9 4 2]

c =
-1      8      3
0      -2      6
9       4      2

>> [a,b]=min(c)

a =
-1      -2      2

b =
1       2      3

```

Eğer c matrisinin en küçük elemanın değeri ve bunun adresi bulunmak istenirse;

```

>> [m n]=min(min(c))

m =
-2

n =
2

```

Yukarıdaki sonuca göre a matrisinin en küçük elemanı -2, bulunduğu sütun sayısı ise 2 olur.

min (a,b) : Bu komut ile a ve b matris elemanları birer birer karşılaştırılır, en küçük değer, yeni oluşturulan matrise atanır. a ve b matrisleri aynı boyutta olmalıdır. Bu komut ile elde edilen matris de a ve b ile aynı boyuttadır.

```
>> a= [3 4 -8;10 5 9]
```

```
a =  
     3     4    -8  
    10     5     9
```

```
>> b= [1 4 7;-1 2 8]
```

```
b =  
     1     4     7  
    -1     2     8
```

```
>> min(a,b)
```

```
ans =  
     1     4    -8  
    -1     2     8
```

6.2. Vektör ve matris elemanları arasında toplam ve çarpım işlemi

Eğer x, aşağıda tanımlandığı gibi N elemanlı bir **vektör** ise;

$x=[x(1)x(2)x(3)..... x(N)]$

- x vektörünün tüm elemanlarının birbirleri ile toplanması sonunda elde edilen y bir **sayı** olur;

$$\sum_{n=1}^N x(n) = x(1) + x(2) + + x(N)$$

Yukarıda tanımlanan matematiksel işlemi MATLAB ortamında yapan komut aşağıda verilmiştir;

sum (x) : x bir vektör ise bu komut ile x vektörünün elemanlarının **toplamı** yapılır. Eğer x bir matris ise her bir sütunun toplamı ayrı bir eleman olarak atanır;

```
>> a= [-1 4 8]
```

```
a =  
    -1     4     8
```

```
>> sum(a)
```

```
ans =  
    11
```



```
>> m= [-1 12 32;2 15 -6;17 3 6]
```

```
m =  
    -1    12    32  
     2    15    -6  
    17     3     6
```

```
>> sum(m)
```

```
ans =  
    18    30    32
```

Eğer kullanıcı m matrisinin tüm elemanlarının toplamını bulmak isterse aşağıdaki işlemi yapmalıdır;

```
>> sum(sum(m))
```

```
ans =  
    80
```

Problem 6.1

$\sum_{x=3}^8 x$ toplamını hesaplayan MATLAB programını yazınız.

Çözüm

```
>> a= 3:8;  
>> toplam=sum(a)
```

```
toplam =
```

```
    33
```

Yukarıdaki işlem aşağıda verilen komut satırını kullanarak da yapılabilir;

```
>> toplam=sum(3:8);
```

Eğer kullanıcı 3'den 15'e kadar 3'şer artışla elde edilen dizi elemanlarının toplamını elde etmek isterse, aşağıdaki komut satırını kullanabilir:

```
>> sum(3:3:15)
```

```
ans =  
    45
```

x vektörünün tüm elemanlarının birbirleri ile çarpılması sonunda elde edilen y bir **sayı** olur;

$$y = \prod_{n=1}^N x(n) = x(1) * x(2) * \dots * x(N)$$

Yukarıda tanıtılan çarpım işlemini MATLAB ortamında yapan komut aşağıda verilmiştir;

`factorial(a)`: Matematikte kullanılan **faktoriyel hesabı** için MATLAB ortamında `factorial` komutu kullanılır. Bu komut ile `a` bir vektör ise `a` vektörünün elemanlarının **çarpımı** yapılır. Eğer `a` bir matris ise her sütunun çarpımı ayrı bir eleman olarak atanır:

```
>> m= [10 6 4 3]

m =
    10     6     4     3

>> factorial(m)

ans =

    3628800    720    24     6

>> c= [1 3 2;10 20 23;2 11 3]

c =

     1     3     2
    10    20    23
     2    11     3

>> factorial(c)

ans =

1.0e+022 *

     0.0000     0.0000     0.0000
     0.0000     0.0002     2.5852
     0.0000     0.0000     0.0000

>> nfack=factorial(6)

nfack =

    720
```

Aşağıda verilen komut 1 ile 3 (bu sayılar dahil) arasındaki tüm sayıların faktoriyel hesabını yapar:

```
>> factorial(1:3)

ans =

     1     2     6
```

Aşağıda verilen komut 2 ile 10 (bu sayılar dahil) arasındaki tüm sayıların 2'şer arttırarak elde edilen sayıların faktoriyel hesabını yapar:

```
>> factorial(2:2:10)

ans =

     2    24    720   40320   3628800
```

prod(a): **Çarpım hesabı** için MATLAB ortamında kullanılan diğer bir komut ise prod komutudur.

```
>> n=8;  
>> ncarp=prod(1:n)  
  
ncarp =  
      40320
```

Yukarıdaki işlem aşağıda verilen komut satırını kullanarak da yapılabilir:

```
>> carp=prod(1:8)  
  
carp =  
      40320
```

Kullanıcı isterse 1 ile 10 arasındaki sayıların üçer artarak gitmesi durumunda elde edilen sayıların çarpımı (1*4*7*10*280);

```
>> carp1=prod(1:3:10)
```

```
carp1 =  
      280
```

olarak hesaplanabilir.

Eğer kullanıcı 2'den 16'ya kadar 2'şer artışla elde edilen dizi elemanlarının çarpımını elde etmek isterse, aşağıdaki komut satırını kullanabilir:

```
>> prod(2:2:16)
```

```
ans =  
10321920
```

- Aşağıdaki işlem sonunda y bir **vektör** olur;

$y=[y(1) \ y(2) \ y(3) \ \dots \ y(N)]$

y'nin **kümülatif** toplamı;

$$y(k) = \sum_{n=1}^k x(n) = x(1) + x(2) + x(3) + \dots + x(k)$$
$$y = [x(1) \ x(1)+x(2) \ x(1)+x(2) + x(3) \ \dots \]$$

Yukarıda tanıtılan matematiksel işlemi MATLAB ortamında yapan komut aşağıda verilmiştir;

cumsum(a); Eğer a bir vektör ise bu komut a ile aynı boyutta bir vektör oluşturur. Bu vektörün elemanları ise a'nın elemanlarının kümülatif toplamından meydana gelir. Eğer a bir matris ise bu komut a'nın sütun elemanlarının **kümülatif toplamını** yapar. Elde edilen matris yine a matrisi ile aynı boyuttadır.

```
>> a= [-4 7 12];  
>> cumsum(a)
```

```

ans =
    -4     3    15

>> cumsum([-4 7 12])

ans =
    -4     3    15

>> k= [21 -4 16;12 -5 31;22 9 -2]

k =
    21    -4    16
    12    -5    31
    22     9    -2

>> cumsum(k)

ans =
    21    -4    16
    33    -9     4
    55     0    45

```

y'nin **kümülatif** çarpımı;

$$y(k) = \prod_{n=1}^k x(n) = x(1) * x(2) * \dots * x(k)$$

$$y = [x(1) \quad x(1)*x(2) \quad x(1)*x(2)*x(3) \quad \dots]$$
 olur. Eğer x; M satırlı ve N sütunlu bir **matris** ise;

Yukarıda tanıtılan matematiksel işlemi **MATLAB** ortamında yapan komut aşağıda verilmiştir;

cumprod (a): Eğer a bir vektör ise bu komut a ile aynı boyutta bir vektör oluşturur. Bu vektörün elemanları ise a'nın elemanlarının kümülatif çarpımından meydana gelir. Eğer a bir matris ise bu komut a'nın sütun elemanlarının **kümülatif çarpımını** yapar. Elde edilen matris yine a matrisi ile aynı boyuttadır.

```

>> a= [-1 12 9 3];
>> cumprod(a)

ans =
    -1   -12  -108  -324

>> c= [22 14 9;10 8 7;12 5 2]

c =
    22    14     9
    10     8     7
    12     5     2

>> cumprod(c)

ans =
         22         14         9
        220        112        63
       2640       560       126

```

- Aşağıdaki işlem sonunda y bir **vektör** olur (sütun toplamı).

$$y(n) = \sum_{m=1}^M x(m, n) = x(1, n) + x(2, n) + \dots + x(M, n)$$

$$y = [x(1,1) + x(2,1) + \dots + x(M,1) \quad x(1,2) + x(2,2) + \dots + x(M,2) \quad \dots \quad x(1,n) + x(2,n) + \dots + x(M,n)]$$

- Aşağıdaki işlem sonunda y bir **vektör** olur (sütun çarpımı).

$$y(n) = \prod_{m=1}^M x(m, n) = x(1,n) * x(2,n) * \dots * x(M,n)$$

- Aşağıdaki işlem sonunda y; M satırlı, N sütunlu bir **matris** olur (kümülatif sütun toplamı).

$$y(k, n) = \sum_{m=1}^k x(m, n) = x(1,n) + x(2,n) + \dots + x(M,n)$$

- Aşağıdaki işlem sonunda y; M satırlı, N sütunlu bir **matris** olur (kümülatif sütun çarpımı).

$$y(k, n) = \prod_{m=1}^k x(m, n) = x(1,n) * x(2,n) * \dots * x(M,n)$$

Problem 6.2

rand komutu ile K adlı 10*8 boyutunda bir matris üretilecektir. K matrisi satır satır taranacak, her satırın ortalaması A adlı vektöre, her satırın elemanlarının birbirleri ile toplamı B adlı vektöre, her satırın elemanlarının birbiri ile çarpımı ise C adlı vektöre atanacaktır. Bu işlemi yapan MATLAB programı yazınız.

Çözüm

```
>> K=rand(10,8);
>> A=mean(K');
>> B=sum(K');
>> C=prod(K');
```

Problem 6.3

Aşağıdaki işlemi MATLAB ortamında yapınız:

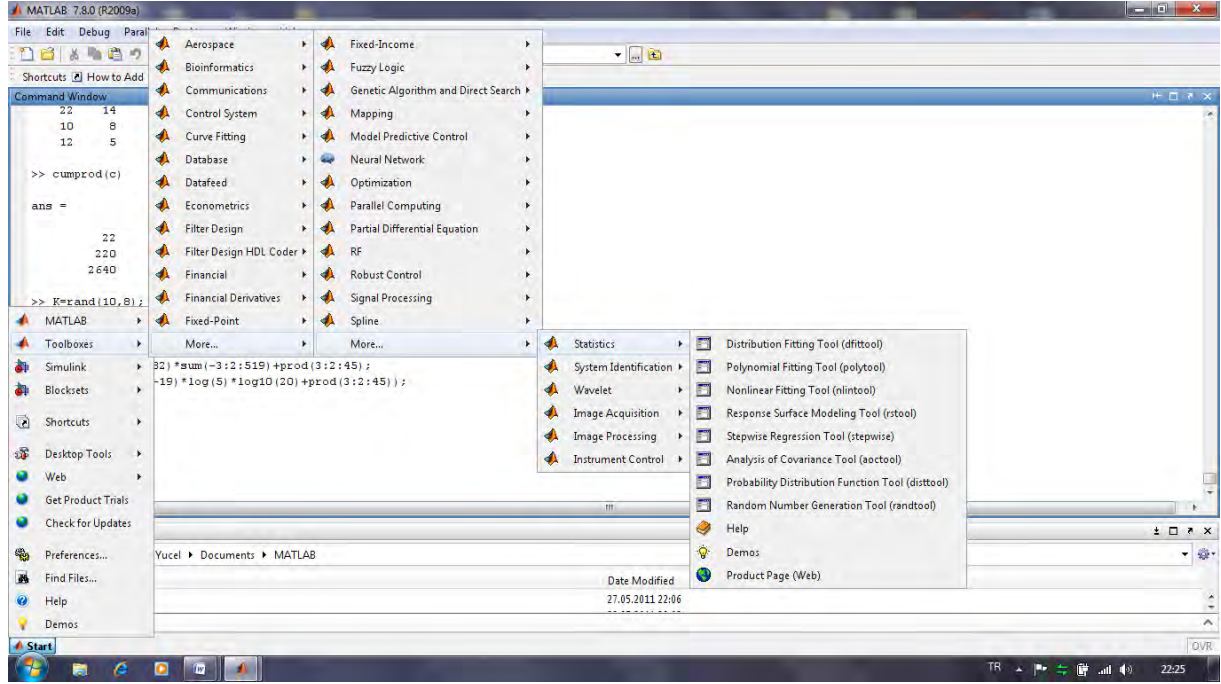
$$A = \frac{(784+787+790+793 + \dots + 982) * (-3-1 + 1+3+5+7+ \dots + 519) + (3*5*7*9 \dots * 45)}{(-89-87-85-83- \dots -19) * (\ln 5) * (\log 20)}$$

Çözüm

```
>> A1=sum(784:3:982)*sum(-3:2:519)+prod(3:2:45);
>> B1=(sum(-89:2:-19)*log(5)*log10(20)+prod(3:2:45));
>> sonuc=A1/B1
```

6.3. İstatistiksel analiz

MATLAB ortamında Statistics Toolbox içinde tanımlı olan komutlar yardımı istatistiksel analizler yapılabilir. Rastgele değişen bir data (veri) çeşitli şekillerde adlandırılabilir. Eğer data bir vektör ve aldığı değerler süreklilik gösteriyor ise, data **sürekli rastgele değişken** olarak adlandırılır. Eğer data, mümkün olan **tüm** değerlerin içinden rastgele olarak seçilmiş ise data bir **dağılımı** gösterir. Eğer sonlu sayıda data söz konusu ve bunların içinden örnek alınacak ise bu data grubu **örnek** olarak adlandırılır. Bazen data grubu içinde bazı değerlerin sıklık derecelerinin ölçümü de istenebilir. Bu nedenle ölçüm sonuçlarının **frekans** (sıklık) **dağılımı**'na ihtiyaç duyulur.

Şekil 6.1

Şekil 6.1'de MATLAB Startbutonu yardımı ile Statistics Toolbox menüsü içinden ulaşılabilen istatistiksel analiz Tool (araç) menülerine ulaşım yolu gösterilmiştir. Şekil 6.1'de MATLAB ortamında kullanıcıya 6 adet Tool seçeneği sunulduğu anlaşılmaktadır. Bu seçenekler DistributionFitting Tool, Polynominal Fitting Tool, Nonlinear Fitting Tool, Response Surface Modeling Tool, Stepwise Regression Tool, Analysis of Covariance Tool olarak verilmiştir.

6.3.1. Histogram

Histogram, ölçüm sonuçlarının dağılımını gösteren özel bir grafik çizimidir. Histogram, frekans dağılımını çubuk grafik olarak gösterir. Histogram eğrisinden elde edilen bilgi **ortalama** ve **varyans**'tan elde edilen bilgiden farklıdır. Histogram, değerlerin hangi aralıkta değiştiğini göstermekle kalmaz aynı zamanda onların bu aralıkta nasıl dağıldığını da (düzgün, Gaussian-normal, vb.) gösterir. MATLAB ortamında histogram eğrilerinin elde edilmesinde `hist` komutu kullanılır. Aşağıda bu komutun özellikleri tanıtılmıştır:

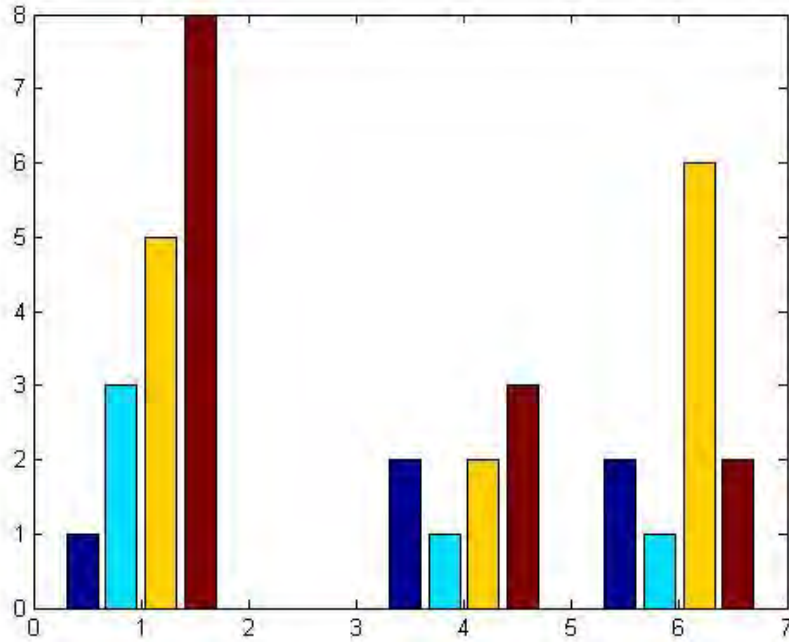
<code>n=hist(x):</code>	Eğer x bir vektör ise x'in alt ve üst limitleri arasında 10 adet kutu kullanarak histogram eğrisini çizer ve değerleri n isimli (10 elemanlı) vektöre atar. Eğer x bir matris ise n adındaki matrisin her sütunu 10 adet elemandan oluşur.
<code>n=hist(x,m):</code>	x'in alt ve üst limitleri arasında m adet kutu kullanarak histogram eğrisini çizer ve değerleri n adlı (m elemanlı) vektöre atar.
<code>[n y]=hist(x,m):</code>	x'in alt ve üst limitleri arasında m adet kutu kullanarak histogram eğrisini çizer ve değerleri n adlı (m elemanlı) vektöre atar. y vektörü her bir kutunun (m adet) ortalamasını içerir. Bu komut genellikle çubuk (bar) grafiklerinin üretilmesinde kullanılır.

Yukarıda verilen komutlara ilişkin MATLAB uygulamaları **rastgele sayı üretimi** bölümünde verilecektir.

`bar(x,y)` : `y` matrisi $m \times n$ boyutundadır. Bu komut ile M adet çubuk grubu N farklı gruba ayrılır. Bu grupların yerleşeceği noktalar `x` vektörü ile belirlenir. Aşağıdaki örnekin incelenmelidir:

```
>> a= [4 1 6];  
>> b= [2 1 2 3;1 3 5 8;2 1 6 2];  
>> bar(a,b);
```

Yukarıda verilen programın MATLAB ortamında uygulanması sonucunda elde edilen grafik şekil gösterilmiştir.

Şekil 6.2

`bar(y)` : `y` matrisi $m \times n$ boyutundadır. Bu komut ile M adet çubuk grubu N farklı gruba ayrılır. Bu grupların yerleşeceği noktalar `x=1:M` vektörü ile belirlenir. `x` vektörü belirtilmez ise `x` yerine `x=1:M` vektörü otomatik olarak atanır.

`bar(y,x,genişlik)`: `genişlik` komutu ile çubukların genişliği belirlenir, `genişlik>1` için çubukta binişim (üst üste geçme) olur. Eğer `genişlik` belirtilmez ise `genişlik= 0.8` alınır.

Bu komut ile ilgili uygulamalar, **rastgele sayı üretimi** konusunda verilecektir.

6.3.2. Aritmetik ve geometrik ortalama hesabı

`mean(a)` : `a` bir vektör ise bu komut ile `a`'nın elemanları toplanır ve eleman sayısına bölünür. Eğer `a` bir matris ise `a`'nın her bir sütununun ortalama değerini hesaplar:

```
>> b= [2 1 2 3;1 3 5 8;2 1 6 2]  
b =  
     2     1     2     3  
     1     3     5     8  
     2     1     6     2
```

```

1      3      5      8
2      1      6      2

>> mean(b)

ans =
1.6667    1.6667    4.3333    4.3333

>> y= [1 2 3]

y =
1      2      3

>> mean(y)

ans =
2

```

`geomean(x)`: x vektörünün geometrik ortalama değerini hesaplar.

$X=[X_1, X_2, X_3, \dots, X_n]$
vektörünün geometrik ortalaması;

$$\prod_{i=1}^n \frac{1}{n}$$

ifadesi ile hesaplanır. Aynı işlem **MATLAB** ortamında aşağıdaki gibi yapılır:

```

>> a= [2 4 3 7 4 2 1 8 2];
>> geomean(a)

ans =
3.0296

```

`harramean(x)`: x vektörünün harmonik ortalama değerini hesaplar.

$x=[X_1, X_2, X_3, \dots, X_n]$
vektörünün harmonik ortalaması;

$$\frac{n}{\prod_{i=1}^n \frac{1}{x_i}}$$

ifadesi ile hesaplanır. Aynı işlem **MATLAB** ortamında aşağıdaki gibi yapılır:

```

>> a= [1 2 3 2 4 6 4 8 12];
>> harmmean(a)

ans =
2.8052

```

`trimmean(x,k)`: x vektörünün $(\%k)/2$ 'lik maksimum ve minimum değerlerinin atılması ile elde edilen yeni vektörün ortalamasını bulur.

```

>> a= [1 2 3 2 4 6 4 8 12];
>> trimmean(a,50)

ans =
3.8000

```

Yukarıda a vektörünün %50 kırpılmış değeri hesaplanmaktadır.

`median(x)`: x bir vektör ise x'in alt ve üst sınıf arasındaki orta değer (değerler sıralandığında ortada bulunan) elemanını bulur. Eğer x bir matris ise x'in her bir sütununun içinde o sütundaki sayıların `mean {x}` değerini hesaplar;

```
>> y= [1 2 3];
>> median(y)

ans =
     2
>> a= [1 2 3; 2 4 6; 4 8 12];
>> median(a)

ans =
     2     4     6
```

Yukarıda görüldüğü gibi b matrisinin ilk sütunu içindeki sayılar arasında 1 ile 4 arasında olup bu sütunun ortalama değerine en uygun olan sayı 2 olmaktadır. İkinci sütun için bu sayı 8, üçüncü sütun için ise 6 olarak görülmektedir.

`median(x,k)`: x bir matris olmak üzere k=1 ise x'in orta değeri x'in sütunları üzerinde hesaplanır. k=2 ise x'in her bir satır üzerinde orta değer hesaplanır;

`sort(x)`: x bir vektör ise bu komut ile x'in elemanları küçükten büyüğe doğru sıralanır. x bir matris ise bu komut ile x'in sütunları küçükten büyüğe sıralanır;

```
>> a= [1 2 3; 2 4 6; 4 8 12]

a =
     1     2     3
     2     4     6
     4     8    12

>> sort(a)

ans =
     1     2     3
     2     4     6
     4     8    12
```

`sort(a,1)`: a matrisinin sütunlarını küçükten büyüğe sıralar.

`sort(a,2)`: a matrisinin satırlarını küçükten büyüğe sıralar.

`sort(a,'ascend')`: a vektörünün elemanlarını küçükten büyüğe doğru sıralar.

`sort(a,'descend')`: a vektörünün elemanlarını büyükten küçüğe doğru sıralar.

`sort(a,2,'descend')`: a matrisinin satırlarını büyükten küçüğe sıralar.

6.3.3. İstatistiksel analizde kullanılan temel kavramlar

N elemanlı x vektörüne ilişkin standart sapma;

$$\sigma = \left[\frac{1}{N-1} \sum_{n=1}^N (x(n) - \bar{x})^2 \right]^{0.5} \quad (6.1)$$

ifadesi ile hesaplanır. Varyans değeri ise σ^2 olduğu unutulmamalıdır.

std(a): a bir vektör ise bu komut ile a vektöründeki değerlerin **standart sapması** hesaplanır. Eğer a bir matris ise bu komut a matrisinin her bir sütunu için standart sapma değerini hesaplar.

```
>> y= [13 2 9]

y =
    13     2     9

>> std(y)

ans =
    5.5678

>> var(y)

ans =
    31
```

Yukarıda da görüldüğü gibi $\text{var}(a) = (\text{std}(a))^2$ eşitliği sağlanmaktadır.

```
>> c= [1 2 3; 2 4 6; 4 8 12]

c =

     1     2     3
     2     4     6
     4     8    12

>> std(c)

ans =
    1.5275    3.0551    4.5826

>> var(c)

ans =
    2.3333    9.3333   21.0000
```

cov(x) : x bir vektör ise bu komut ile x vektöründeki değerlerin **kovaryansı** hesaplanır.

```
>> a= [1 2 3 2 4 6 4 8 12];
>> cov(a)

ans =
   12.2500
```

corrcoef(x): x matrisinin her bir sütunu farklı veri setini içerir. Bu komut uygulandığında **korelasyon katsayılarını** içeren matris elde edilir. Bu matrisin ana köşegen eleman değerleri her zaman 1 olur. Geri kalan elemanlar ise her bir sütunun diğer sütunlarda yer alan veri ile lineer ilişkisini gösterir. Elde edilen matris ana köşegene göre simetrik bir matris olur.

```
>> c= [8 2 5; 2 4 6; 4 8 12];
>> corrcoef(c)

ans =
    1.0000   -0.5000   -0.3170
   -0.5000    1.0000    0.9799
   -0.3170    0.9799    1.0000
```

-0.3170 0.9799 1.0000

Örneğin x ve y adlı iki vektör arasındaki korelasyon incelendiğinde elde edilen matrisin (1,2) elemanı ile (2,1) elemanı daima eşit olur. Bu nedenle x ve y vektörleri arasındaki korelasyon elde edilen matrisin (1,2)veya (2,1) numaralı elemanına eşittir.

```
>> a= [1 2 3 -2];  
>> b= [0.5 0.2 3 -0.4];  
>> corrcoef(a,b)
```

```
ans =  
    1.0000    0.7625  
    0.7625    1.0000
```

Yukarıda görüldüğü gibi a ve b vektörleri arasındaki korelasyon 0.7391 dir.

```
>> a=1:0.2:5;  
>> b=2*a;  
>> corrcoef([a' b'])
```

```
ans =  
     1     1  
     1     1
```

Yukarıda elde edilen sonuçtan da görüldüğü gibi a ve b vektörleri birbirlerine tam olarak lineer bağlıdır.

6.3.4. Düzgün dağılan rastgele sayılar

Düzgün dağılan rastgele sayılar ya sabittir ya da minimum ve maksimum sayılar arasında düzgün olarak dağılan sayılardır, rand komutu [0 1]aralığında 'düzgün' olarak değişen sayılar üreten bir sayı üreticidir. Bu komut her kullanıldığında farklı sayılar elde edilir.

rand(n):	Bu komut ile değerleri [0 1] aralığında <u>düzgün</u> değişen n*n boyutunda bir matris oluşturulur.
rand (m,n) :	Bu komut ile değerleri [0 1] aralığında <u>düzgün</u> değişen m*n boyutunda bir matris oluşturulur.
rand :	Bu komut ile değeri [0 1] aralığında <u>düzgün</u> değişen bir sayı üretilir. Bu komut her yazıldığında elde edilen sayı farklı olur.
s=rand('state'):	Bu komut ile düzgün değişen sayı üreten üreticinin o anda ürettiği 35 sayı, s vektörüne atanır.
rand('state',s):	Hafızadaki s vektörünü siler.
rand('state',0):	Üreticinin başlangıç koşullarına döndürür.

Aşağıdaki örnekte rand komutu kullanılarak dataadlı data oluşturulmaktadır;

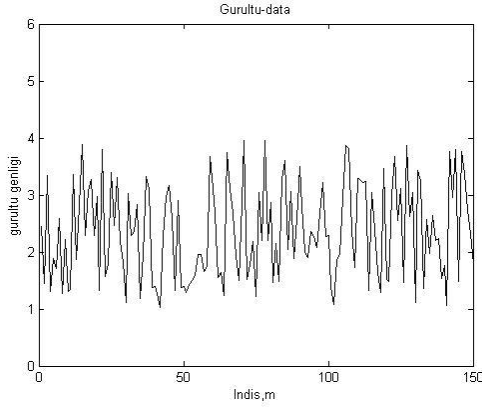
```
data=3*rand(1,150)+1;  
save data;  
plot(data,'k-');axis([0 150 0 6]);  
title('Gurultu-data');xlabel('Indis,m');ylabel('gurultu  
genligi');
```

Yukarıda verilen MATLAB programında rand sayı generatörü (rastgele sayı üreten) tarafından üretilen sayılar 3 ile çarpılmakta ve elde edilen yeni sayı lile toplanmaktadır. Bu şekilde üretilen sayılar data adlı data dosyasında

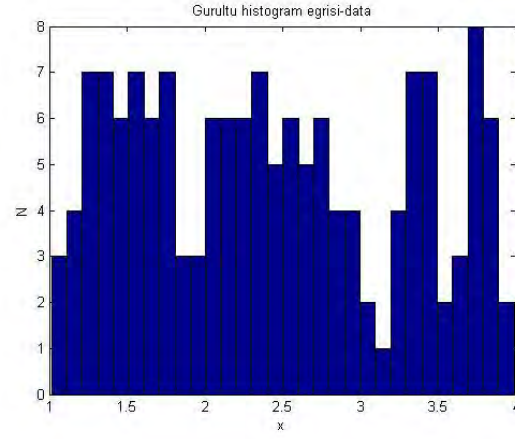
saklanmakta ve sonra bu dosya değerleri şekil 6.3'de görüldüğü gibi çizdirilmektedir. Yukarıda üretilen data adlı data değerleri histogram eğri formunda da çizdirilebilir. Bu amaçla yazılan MATLABprogramı aşağıda verilmiştir;

```
data=3*rand(1,150)+1;  
hist(data,30);  
title('Gurultu histogram egrisi-data');xlabel('x');ylabel('N');
```

rand komutu ile üretilen değerlerin hist komutu ile çizilen dağılımları şekil 6.4'te verilmiştir.

şekil 6.3

şekil 6.4

6.3.5. Normal (Gaussian) dağılan ratsgele sayılar

Bazı uygulamalarda elde edilen sonuçlar normal-Gaussian dağılımına uymaktadır. Normal dağılım fonksiyonunda iki önemli parametre kullanılır;

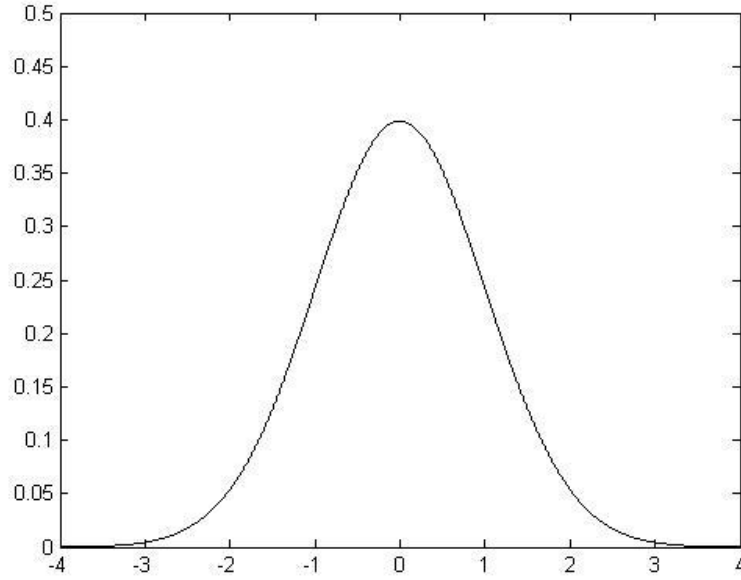
- a) Dağılımın ortalama değeri (μ)
- b) Dağılımın standart sapması (σ).

Normal dağılım;

$$f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-(x-\mu)^2/2\sigma^2} \quad (6.2)$$

fonksiyonu ile verilir. şekil 6.5'de $\mu=0$ ve $\sigma^2=1$ için normal dağılma gösterilmiştir. Bu eğriyi elde etmek için kullanılan MATLAB programı aşağıda verilmiştir;

```
x=-4:0.001:4; a=x.^2; c=1/sqrt(2*pi);f=c*((2.718).^-(a.*0.5));  
plot(x,f,'k-'), axis([-4 4 0 0.5]);
```

Şekil 6.5

`randn(n)`: MATLAB ortamında 'normal'-Gaussian dağılımı için `randn` komutu kullanılır, `randn` komutu 'normal' olarak değişen sayılar üreten bir sayı üreticidir. Bu komut her kullanıldığında farklı sayılar elde edilir. Bu komut ile ortalama değeri 0, standart sapması 1 olan ve eleman değerleri 'normal' değişen $n \times n$ boyutunda bir matris oluşturulur.

`randn(m,n)`: Bu komut ile ortalama değeri 0, standart sapması 1 olan ve eleman değerleri 'normal' değişen $m \times n$ boyutunda bir matris oluşturulur.

`s=randn('state')`: Bu komut ile 'normal' sayı üreten üreticinin o anda ürettiği iki sayı `s` vektörüne atanır.

`randn('state',s)`: Hafızadaki `s` vektörünü siler.

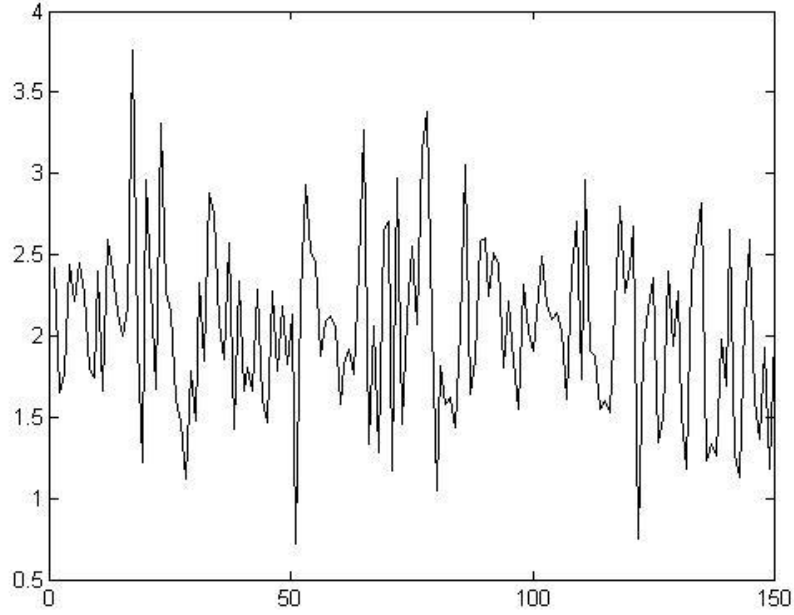
`randn('state',0)`: Üretici başlangıç koşullarına döndürür.

Ortalama değeri **ort**, standart sapması **ss** olan (örneğin) 150 adet '**Gaussian**' rastgele sayısı içeren bir vektörü üretmek için;

```
>> a=ort+ss*randn(1,150)
```

MATLAB komutu kullanılabilir. Yukarıdaki `a` vektörünü üretip MATLAB ortamında çizdiren program aşağıda verilmiştir. Şekil 6.6'da ise `a` vektörünün değişimi çizdirilmiştir.

```
>> ort=2; ss=0.5;  
>> a=ort+ss*randn(1,150);  
>> plot(a,'k-');
```


Şekil 6.6

6.4.Bozucu işaretinin simülasyonu

Fiziksel büyüklükleri elektriksel işaretlere dönüştüren çoğu algılayıcılar, bozucu işareti olarak adlandırılan 'ölçüm hataları' üretirler. Gaussian sayı üretici yardımı ile bu hatanın modellenmesi mümkün olabilir. İşaret modeli;

$$x = s + n \quad (6.3)$$

olarak verilebilir. (6.3) ifadesinde s ; ilgilenilen gürültüsüz işareti, n ; Gaussian ölçüm hatasını, x ; gürültülü işareti (bozucu) göstermektedir. İşaret büyüklüğünün ölçümü **işaret-gürültü oranı** (IGO) olarak adlandırılır ve;

$$IGO = 10 \log_{10} \frac{\sigma_s^2}{\sigma_n^2} = 20 \log_{10} \frac{\sigma_s}{\sigma_n} \quad (6.4)$$

ifadesi ile hesaplanır. (6.4) eşitliğinde σ_s ; işaretin standart sapması, σ_n ; gürültünün standart sapması olarak kullanılmıştır.

İçinde gürültü işareti (Gaussian formunda) barındıran sinüs formunda değişen bir işaretin simülasyonu yapılsın. Sinüs dalgasının varyansı;

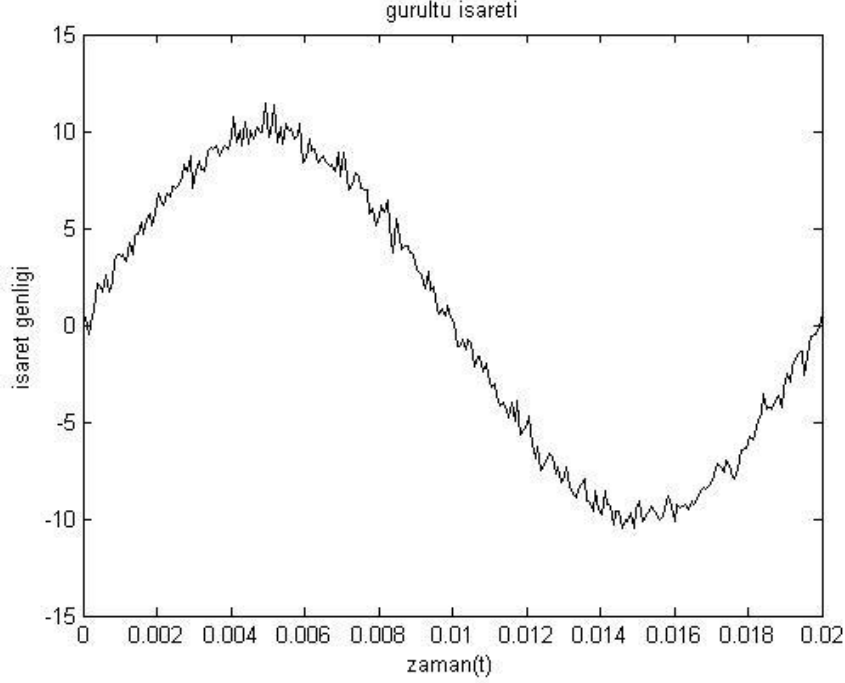
$$\sigma_s^2 = \frac{A}{2} \quad (6.5)$$

olur. (6.5) ifadesinde A ; sinüs işaretinin genliğini göstermektedir. Aşağıda verilen MATLAB yazılımı (editör ortamında), aşağıda tanımlanan bozucu (gürültü) işaretinin simülasyonunu yapmaktadır;

```
t=linspace(0,20*10^-3,256);
a=10*sin(2*pi/(20*10^-3)*t);
d=0.5*randn(size(t));
gurultu=a+d;
disp('isaret-gurultu orani(IGO),dB');
IGO=20*log10(std(a)/std(d));
plot(t,gurultu,'k-');
```

```
xlabel('zaman(t)');  
ylabel('isaret genligi');title('gurultu isareti');
```

Yukarıda elde edilen IGO değeri ise 23.6799 dB olmaktadır. Bu sonuç (6.4) eşitliği ile hesaplanan değere çok yakındır. Aradaki fark ise tahminde kullanılan örnek sayıların sonlu sayıda olmasından kaynaklanmaktadır. Şekil 6.7'de yukarıda yazılan programdan elde edilen çizim gösterilmiştir.

Şekil 6.7

BÖLÜM 7

MANTIK FONKSİYONLARI

7.1. Mantık işlemleri

Mantık yada ilişki içeren ifadelerde; eğer giriş verileri sıfırdan farklı ise çıkış değerleri doğru (1), giriş verileri sıfır ise çıkış değerleri yanlış (0) olarak alınır. Bu anlamda çıkış değerleri mantıksal

(İojik) değerkler (1 ve 0 gibi) almaktadır. MATLAB ortamında kullanılan karşılaştırma işaretkleri Tablo 7.1'de verilmiştir;

Tablo 7.1

işaret	Anlamı
<	Daha .küçük
<=	Daha küçük veya eşit
>	Daha büyük
> =	Daha büyük veya eşit
==	Eşit
~ =	Eşit değil

Aşağıdaki MATLAB yazılımları incelenmelidir:

```
»A=1:9 ('enter')
```

```
A=
```

```
1 2 3 4 5 6 7 8 9
```

```
»B=8-A ('enter')
```

```
B =
```

```
7 6 5 4 3 2 1 0 - 1
```

% Asagidaki satirda A vektörü içinde 4'e esit ve bundan kucuk olan sayılar l'e, diğerleri ise O'a eşitleniyor

```
»secl= A<=4 ('enter')
```

```
secl=
```

```
1 1 1 1 0 0 0 0 0
```

% Asagidaki satirda A vektörü içinde B den buyuk olan sayılar l'e diğerleri ise O'a eşitleniyor

```
»sec2= A>B ('enter')
```

```
sec2=
```

```
0 0 0 0 1 1 1 1 1
```

% A vektör içinde B ye esit olan sayılar l'e diğerleri ise O'a eşitleniyor

```
»sec3= (A==B) ('enter')
```

```
sec3 =
```

```
0 0 0 1 0 0 0 0 0
```

»C=A>2 % 2'den büyük sayılar l'e, 2'ye esit ve 2'den kucuk sayılar ise O'a eşitleniyor

```
C =
```

```
0 0 1 1 1 1 1 1 1
```

% Asagidaki satirda A nın içinde 2 den buyuk olmayan sayılar sıfıra eşitleniyor, D adlı vektöre atanıyor

```
»D=C.*A
```

```
D =
```

```
0 0 3 4 5 6 7 8 9
```

Yukarıda verilen işlemlerde görüldüğü gibi '=' işareti ile '== ' işareti arasında fark vardır. '='

İşaretiiki

değişkeni **karşılaştırır**. Eğer iki değişken aynı değeri alır ise sonuç '1', farklı ise sonuç '0' olur. "

Diğer taraftan '=' işareti ise 'atama' için kullanılır. '=' işaretinin sağ tarafındaki sayı bu işaretin sol tarafındaki değişkene **atanır**.

7.2. Sıfıra bölmeden kaçınma

MATLAB ortamında bazen sıfıra bölme işlemi ile karşılaşılır. Bu durumda MATLAB bu işlemi ifade etmek için NaN (Not a Number) komutu kullanır. Aşağıda verilen MATLAB yazılımı incelenmelidir;

```
» x = (-2:2)/2                                ('enter')
x =
    -1.0000   -0.5000         0    0.5000    1.0000
» sin(x) ./x                                    ('enter')
Warning: Divide by zero. <- (uyarıda sıfıra bölme hatası olduğu belirtiliyor)
ans =
    0.8415    0.9589         NaN    0.9589    0.8415
```

x vektörünün 4. elemanı sıfır olduğu için sin (x) /x ifadesinde yerine konulduğunda sin(0)/0 elde edilir. Bu ise 0/0 tanımsızlığı ortaya çıkarır. Böyle bir işlem MATLAB ortamında NaN komutu ile ifade edilir. Yukarıdaki hesaplamada sıfır sayısından kurtulmak için MATLAB ortamında özel bir sayı olan eps değeri

sıfır yerine kullanılır, eps sayısı MATLAB'da $2.2 \cdot 10^{-16}$ değerine eşit olan bir sayıdır. Bu sayının kullanılması ile yukarıda verilen hesaplamalar aşağıdaki şekli alır ve böylece sıfıra bölüm hatasından uzaklaşmış olur;

```
» x = x + (x==0)*eps                            ('enter')
x =
    -1.0000   -0.5000    0.0000    0.5000    1.0000
>>sin(x) ./x                                    ('enter')
ans =
    0.8415    0.9589    1.0000    0.9589    0.8415
```

Yukarıda verilen MATLAB satırında $x=x+(x==0)*eps$ ifadesi **şu** şekilde işlemektedir; Eğer x değeri sıfıra

Eşit ise $(x==0)$ ifadesinin değeri 1 olmaktadır.' $(x==0)*eps$ ' değeri bu durumda $1*eps=1*2.2*10^{-16}=2.2*10^{-16}$ değerine eşit olmaktadır. Böylece x değeri sıfır olmadan, sıfıra yakın bir değere atanarak sıfıra bölüm hatasından kaçınılır.

7.3.1. Mantıksal işlemciler

Tablo 7.2'de MATLAB ortamında kullanılan mantıksal işlemcilerin lojik karşılıkları

Tablo

İşaret	Lojik karşılığı
&	ve
I	veya
~	değil

gösterilmiştir.

MATLAB ortamında kullanılan dördüncü mantıksal işlemci xor komutudur;

xor (A, B) : A ve B'nin her ikisi doğru veya her ikisi yanlış ise 0 değerini, bunun dışındaki seçeneklerde ise 1 değerini alır.

Tablo 7.3'te 4 adet mantıksal operatörün değişik durumlarda aldığı değerler gösterilmiştir.

Tablo 7.3

A	B	~A	A I B	A&B	xor(A,B)
0	0	1	0	0	0
0	1	1	1	0	1
1	0	0	1	0	1
1	1	0	1	1	0

Aşağıdaki MATLAB yazılımları incelenmelidir:

```
» A=1:9 ('enter')
```

A =

1 2 3 4 5 6 7 8 9

% A içinde 4 den büyük sayılar l'e diğerleri O'a eşitleniyor

```
» mant1 = A>4 ('enter')
```

mant1 =

0 0 0 0 1 1 1 1 1

% A içinde 4 den büyük olmayan sayılar 1'e, diğerleri O'a eşitleniyor

```
» mant2 = ~(A>4) ('enter')
```

mant2 =

1 1 1 1 0 0 0 0 0

% A içinde 2 den büyük ve 6 dan küçük sayılar l'e diğerleri O'a % eşitleniyor

```
» mant3 = (A>2)&{A<6} ('enter')
```

mant3 =

0 0 1 1 1 0 0 0 0

% A içinde 2 den büyük olmayan ve 6 dan küçük olmayan sayılar

```
» mant4 = xor((A>2), (A<6)) ('enter')
```

mant4 =

1 1 0 0 0 1 1 1

$$x(t) = \begin{cases} \sin(t) & \sin(t) > 0 \\ 0 & \sin(t) < 0 \end{cases}$$

Örnek olarak x(t) süreksiz işareti;

ifadesi ile verilsin. [0 10] saniye aralığında bu işaret mantıksal işlemciler kullanılarak üretilsin ve çizdirilsin:

```
t=linspace(0,10,100);
```

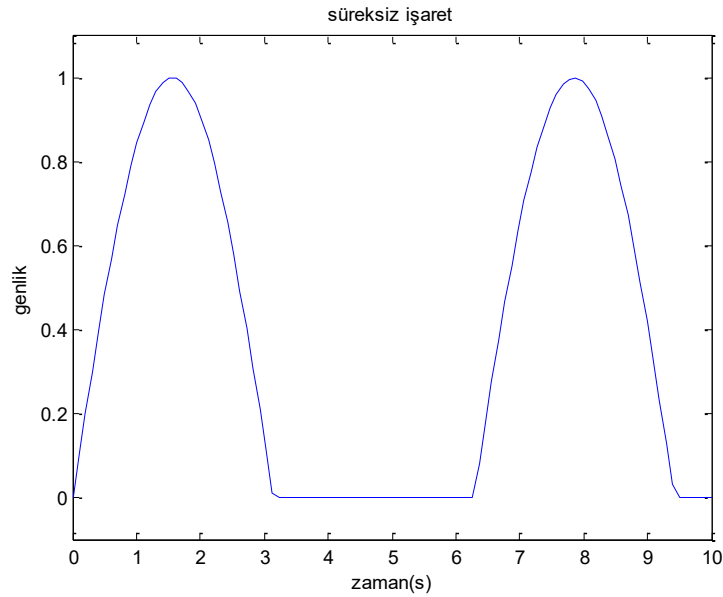


```

x=sin(t);
x=x.*(x>0);    % en önemli program satiri
plot(t,x);xlabel('zaman(s)'),ylabel('genlik'),title('sürekli işaret');
axis([0 10 -0.1 1.1]);

```

Yukarıda verilen MATLAB programı sonucunda elde edilen değişimin çizimi şekil 7.1 'de gösterilmiştir. Programda 'x =x.*(x>0) ' satırı iki vektörün nokta çarpımından oluşmaktadır. (x>0) vektörü 1 ve 0'lerden oluşur. Bu vektörde, x'in elemanları içinde sıfırdan büyük olan sayılar 1'e, diğerleri 0'a atanır. Bu vektör ile x vektörü noktasal çarpılırsa (x.*{x>0}) ortaya çıkacak vektör x boyutunda, fakat pozitif olmayan elemanları 0 değerinde olan bir vektör olacaktır. Ortaya çıkacak yeni vektörün diğer elemanları x'in pozitif elemanları ile aynı değerde olacaktır. Bu aralık çizim üzerinde yatay olarak görülen bölgeye karşı gelmektedir.

Şekil 7.1

MATLAB ortamında, çeşitli amaçla kullanılabilecek mantık fonksiyonları tanımlanmıştır. Aşağıda bu fonksiyonların özellikleri verilmiştir;

any (x) : x vektörü içinde herhangi bir eleman sıfırdan farklı ise bu fonksiyon 1 değerini almakta, aksi halde 0 değerini almaktadır. Eğer x bir matris ise x'in her bir sütunu incelenmekte, oluşturulan vektör elemanları; eğer incelenen sütun içinde herhangi bir sayı sıfırdan farklı ise 1 aksi halde 0 değerini almaktadır.

```

» x=[ 3 -1  0  4];          ('enter')
»any (x)                    ('enter')
ans=

```

1

```

» b=[0  1  3 -1;           ('enter')
    0  2  0  1;
    0  1  0  3;
    0 -4  2  0];

```

```
»any(b) ('enter')
```

```
ans =  
0 1 1 1
```

all (x) : x vektörü içindeki **tüm elemanlar** sıfırdan farklı ise bu fonksiyon 1 değerini almakta, aksi halde 0 değerini almaktadır. Eğer x bir matris ise x'in her bir sütunu incelenmekte, oluşturulan vektör elemanları; eğer incelenen sütun içinde tüm elemanlar sıfırdan farklı ise 1 aksi halde 0 değerini almaktadır.

```
» x=[ 3 -1 0 4]; ('enter')  
>>all(x) ('enter')  
ans=  
0  
» b=[ 0 1 3 -1; ('enter')  
0 2 0 1;  
0 1 0 3;  
0 -4 2 0];  
»all(b)  
('enter')  
ans=  
0 1 0 0
```

7.3.2. Mantıksal kontrol **işlemcileri**

Tablo 7.4'de gösterilen mantıksal kontrol işlemcileri, her iki yanma yerleştirilen ve (1*1) boyutunda olan ifadenin doğru veya yanlış olmasına göre 1 veya 0 üreten MATLAB komutlarıdır.

Tablo 7.4

işaret	Lojik karşılığı
&&	ve
	veya

Kontrol işareti && ise ve bu işaretin her iki tarafındaki (1*1) boyutundaki ifadeler doğru ise sonuç 1, aksi halde 0 olacaktır. Eğer || işaretinin her iki tarafındaki ifadelerden en az biri doğru ise sonuç 1, aksi durumlarda sonuç 0 olacaktır. Aşağıdaki örnekler incelenmelidir:

```
»a=2,b=3; ('enter')  
>>(a<3)&&(b>4) ('enter')  
ans =  
0  
»m=[1 2]; ('enter')  
»n=[3 4]; ('enter')
```

```
>>(m<3)&& (n>2)      ('enter')
```

??? Operands to the || and && operators must be convertible to logical scalar values.

Yukarıda görüldüğü gibi m ve n vektörleri (1*1) boyutunda olmadığı için hata uyarısı ile karşılaşmıştır.

```
>>a=[1 0 -1 6]
```

```
a=
```

```
1 0 -1 6
```

```
» find(a)
```

```
ans =
```

```
1 3 4      » b=[0
```

```
1 3 -1;
```

```
0 1 0 3;
```

```
0 2 0 1;
```

```
0 -4 2 0];
```

```
» find(b)
```

```
ans =
```

```
5 6 7 8 9
```

```
12 13 14 15
```

find komutunun yanındaki ifade **lojik** bir fonksiyon ise bu komutun karşılaştırma amaçlı kullanılması da mümkündür. Aşağıdaki örnekler incelenmelidir:

```
»[satir, sütun]=find(b==2)      ('enter')
```

```
satir =
```

```
3      %b matrisinde 2'ye esit ilk elemanın satir numarası
```

```
4      %b matrisinde 2'ye esit ikinci elemanın satir numarası
```

```
sütun =
```

```
2      %b matrisinde 2'ye esit ilk elemanın sütun numarası
```

```
3      %b matrisinde 2'ye esit ikinci elemanın sütun numarası
```

Yukarıdaki program satırında b matrisinin 2'ye eşit elemanlarının adresleri aranmaktadır. Komutun uygulanmasından elde edilen sonuçlara bakıldığında b matrisinde iki tane 2 sayısı bulunduğu anlaşılmaktadır. İlk 2 sayısı 3. satır 2. sütunda, ikinci 2 sayısı ise 4. satır 3. sütunda bulunmaktadır.

Eğer b matrisinde 2 'den büyük elemanların adresleri merak edilirse, aşağıdaki komut satın uygulanmalıdır:

```
» [satir,sütun]=find(b>2)      ('enter')
```

satir =

1

2

sütun =

3

4

Elde edilen sonuçlara bakarak b matrisinde **1. satır 3. sütunda** ve **2. satır 4. sütununda** 2'den büyük elemanlar bulunmaktadır. Eğer kullanıcı bu eleman değerlerini merak ederse aşağıdaki komut satırlarını kullanabilir:

```
» b(1,3) ('enter')
```

ans =

3 .

```
» b(2,4) ('enter')
```

ans . =

3

Eğer kullanıcı b matrisi içinde -5'den büyük, -1'den küçük eleman (yada elemanların) adreslerini merak ederse aşağıdaki komut satırını kullanabilir:

```
» [satir,sutun]=find(b>-5 & b<-1) ('enter')
```

satir = 4

sütun = 2

Elde edilen sonuca göre yukarıdaki şartı sağlayan bir adet eleman bulunmaktadır ve bunun adresi ise 4. satır 2. sütundur.

Aşağıda verilen örnekte ise b matrisinin 2 'den büyük elemanları 6 yapılmaktadır;

```
>>b(find(b>2) )=6 ('enter')
```

b=

0 1 6 -1

0 1 0 6

0 2 0 1

0 -4 2 0

Aşağıdaki örnekte ise b'nin 1 'den büyük ve 3'ten küçük elemanları 8 yapılmaktadır:

```
» b(find(b>1 & b<3))=8 ('enter')
```

b=

0 1 3 -1

0 1 0 3

0 8 0 1

0 -4 8 0

Problem 7.1

Şekil 7.2'de, [-8;8] aralığında $y_1(t)$ eğrisinin $y_2(t)$ eğrisinden daha büyük veya eşit olduğu zaman aralığının alt (talt) ve üst sınırını (tüst) find komutu ile bulduran bir program yazınız.

Çözüm

```
»t=-8:0.01:8;
>>y1=-(t.^2-16); y2=t.^2;
»u=find(y1>=y2);
»hold on; plot(t,y1); plot(t,y2) % eğriler çizdiriliyor
»talt=t(u(1))
»tust=t(u(end));
talt=
    -2.820
Tust=
    2.820
```

Problem 7.2

Kullanıcı, klavye yardımı ile bir elemanları reel sayılar olan bir matris girecektir. Yazılan MATLAB programı ile bu matristeki pozitif sayılar bir matrise, negatif sayılar bir diğer matrise ve 1 'den küçük veya 5'den büyük sayılar ise başka bir matrise atanacaktır. Bu işlemi yapan bir MATLAB programı yazınız.

Çözüm

```
A=input('[...;...;...]sekinde bir matris giriniz')
k=find(imag(A)); %matristeki kompleks sayıların yeri bulunuyor
b=A(k); %kompleks sayıların yeri b ye atanıyor
disp('simdi ekranda matrisin sadece negatif sayıları gözüksün')
A1=(A<0).*A
disp('simdi de ekranda sadece matrisin pozitif sayıları gözüksün')
A2=(A>0).*A
disp('simdi ise A matrisinde <1 veya >5 olan sayıları görelim')
A3=(A<1|A>5).*A
```

Yukarıda verilen programın çalıştırılması sonunda elde edilen Command Window ekran görüntüsü aşağıda verilmiştir:

```
[ ---- ; ----- ; ... ] sekinde bir matris giriniz=[1 2 3;4 5 6;3 0 -5]
A =
1     2     3
4     5     6
3     0    -5
simdi ekranda matrisin sadece negatif sayıları gözüksün
A1 =
0     0     0
0     0     0
```

0 0 -5

şimdi de ekranda sadece matrisin pozitif sayıları gözüksün

A2 =

1	2	3
4	5	6
3	0	0

şimdi ise A matrisinde <1 veya >5 olan sayıları görelim

A3 =

0	0	0
0	0	6
0	0	-5

Problem 7.3

rand komutu ile K adlı 10*8 boyutunda bir matris üretiniz, rand komutu ile üretilen bu matrisin 0.2 den küçük elemanlarının değerleri ve adreslerini veren M adlı bir matris oluşturulacaktır. M matrisinin ilk sütunu; 0.2'den küçük sayılarının K matrisinin hangi satırında bulunduğunu, M matrisinin ikinci sütunu; 0.2'den küçük sayıların K matrisinin hangi sütununda bulunduğunu ve M matrisinin üçüncü sütunu ise 0.2'den küçük sayıların değerini verecektir. Bu işlem yapan MATLAB programını yazınız.

Çözüm

```
K=rand(10,8)
```

```
[a b]=find(K<0.2); % a satır numarası, b sütun numarası
```

```
ss=length{a},* % a nın satır sayısı
```

```
for u=1:ss
```

```
  c(u,1)=K(a(u,1),b(u,1)); % a ve b adreslerindeki K eleman değerlerini verir
```

```
end
```

```
M=[a b c] % arzu edilen sonuç matrisi;
```

isnan(x) : x elemanları NaN ise bu komut ile oluşturulan vektörün elemanlarının değeri 1, bunun dışında ise 0 olarak atanır. Eğer x bir matris ise x'in eleman değeri NaN olduğunda oluşturulacak matrisin elemanları 1, aksi halde 0 olur.

```
» b=[-1 0.9589 NaN 2 0]; isnan(b)
```

```
('enter') ('enter')
```

```
0 0 1 0 0
```

```
>>C=[0 1 3 -1;
```

```
0 2 NaN 1;
```

```
-1 NaN 1 -3;
```

```
0 -4 2 0];
```



```
»isnan(c)
ans=
7 1 0
```

isfinite(x) :	x vektörünün elemanları sonlu bir sayı ise oluşan vektörün eleman değeri 1, aksi halde 0 olur. Sonsuz bir sayı MATLAB ortamında inf ile gösterilir.
---------------	---

isinf(x) :	x elemanları -inf veya inf ise bu komut ile oluşan vektörün elemanları 1, aksi halde 0 olur.
------------	--

isempty(x)s	Eğer x matrisi boş ise bu komut 1, aksi halde 0 üretir.
-------------	---

isequal(a,b):	a ve b matrislerinin birbirlerine eşit olup olmadığını kontrol eder. Eğer bu iki matris birbirlerine eşit ise sonuç 1 aksi halde sonuç 0 olarak elde edilir.
---------------	--

isreal(a) :	a büyüklüğü (vektör veya matris de olabilir) içinde tüm sayılar reel (gerçek sayı) ise 1 aksi halde 0 üreten bir komuttur.
-------------	--

islogical(b):	b büyüklüğü (dizi-matris yada vektör) hep lojik sayılardan oluşuyor ise 1, aksi halde 0 üreten bir komuttur.
---------------	--

Problem 7.4

Hacmi, yüzeyi ve ağırlığı ihmal edilebilen bir cisim yere monte edilmiş bir fırlatıcı tarafından $v_0 = 20 \text{ m/s}$

ilk hızı ile yatay eksenle $\theta = 40^\circ$ yapacak şekilde fırlatılmaktadır. Yerçekimi ivmesi $g = 9.81 \text{ m/s}^2$ olduğuna göre, hem cismin hızının 16 m/s 'ye eşit ve bu değerden küçük olduğu, hem de cismin çıktığı yüksekliğin 6 m 'den büyük olduğu zaman aralığını bulunuz.

Çözüm

Cismin uçuş uzaklığı;

$$h(t) = v_0 \sin \theta - 0.5 g t^2$$

ve cismin havadaki hızı;

$$v(t) = \sqrt{v_0^2 - 2 v_0 g t \sin \theta + g^2 t^2}$$

ifadeleri ile hesaplanır. Problemde sorulan zaman aralığı $h(t)$ ve $v(t)$ eğrilerinin çizimi yapılarak ta bulunabilir fakat bu işlem zaman alır. Problemin çözümünü (editör ortamında) yapan MATLAB yazılımı aşağıda verilmiştir:

% sabit değerleri gir

$v_0 = 20$; $g = 9.81$; $\theta = 40^\circ$ $\pi/180$;

% uçuş süresini hesapla

```

tu=2*v0*sin(teta)/g;
% zaman ile ilgili olcum hassasiyetini belirle
t=[0:tu/200:tu];
h=v0*t*sin(teta)-0.5*g*t.^2;
v=sqrt(v0^2-2*v0*g*sin(teta)*t+g^2*t.^2);
% yükseklik 6 metre den az olmasin
%hiz 16 m/s den cok olmasin
u = find(h>6 & v <= 16);
% incelenen zaman araliginin baslangic ve son degerini hesapla tbas = t(u(1)) tson = t(u(end))
subplot(2,1,1),plot(t,v), xlabel(' zaman' ), ylabel('hiz');
subplot(2,1,2),plot(t,h), xlabel(' zaman' ), ylabel('yükseklik');

```

Yukarıda verilen yazılımın sonunda elde edilen zaman değerleri;

```

tbas =
    0.8518
tson =
    1.7691

```

olmaktadır. Yazılım sonunda (elde edilen değerleri kontrol etmek için) değişimler aynı zamanda çizdirilmiştir. Şekil 7.4'de verilen hız değişim eğrisinde görüldüğü gibi hızın 16 m/s'den küçük olduğu aralık tbas ve tson zaman aralığıdır. Yüksekliğin zamanla değişiminin gösterildiği ikinci grafikte ise yüksekliğin 6 m'den düşük olduğu zaman aralıkları A ve B noktaları arasında kalmaktadır.

Yazılımda belirtildiği gibi her iki zaman aralığının da sağlandığı (zira ve-&- mantıksal işlemcisi kullanılmaktadır) aralık tbas ve tson aralığıdır. Şekil 7.4 ile program sonunda elde edilen sonuçların örtüştüğü görülmektedir. Yazılımda tbas = t(u(1)) ifadesi ile u vektörünün ilk elemanı tbas'a atanırken, tson=t(u(end)) ifadesi ile de u vektörünün en son elemanı tson'a atanmaktadır.

7.5. Basit if bildirimi

MATLAB ortamında kontrol döngüsü olarak adlandırılan komutlardan bir tanesi de basit if bildirimidir. Bu bildirim yapısının MATLAB ortamında kullanılışı aşağıda gösterilmiştir:

```

if 'mantıksal deyim'
    'bildirim grubu'
end

```

Yukarıda gösterilen bildirimde mantıksal deyim doğru ise (lojik olarak 1), 'bildirim grubu'nda yazılan işlemler icra edilir (uygulanır). Eğer 'mantıksal deyim' yanlış ise (lojik olarak 0), 'bildirim grubunda' yazılan işlemler uygulanmaz ve end komutunun altına geçilir. Aşağıdaki örnek incelenmelidir:

```

if b>45
    toplam=toplam+1;
end

```

Yukarıda verilen programda b sayısı 45'ten büyük olduğunda 'toplam' değişkeni bir artırılır. Eğer 'toplam' değişkeni 45 sayısına eşit veya 45'ten küçük ise toplam değişkeni değer değiştirmemekte, diğer bir ifade ile toplam=toplam+1 satırı uygulanmamakta ve end komutunun altına geçilmektedir.

Yukarıda verilen programda toplam=toplam+1 satırının if ve end komutları ile aynı hizada yazılması şart değildir. Bu tür bir yazım şeklinin amacı denetimi kolayca yapmaktır.

7.6. İç içe geçmiş if bildirimleri

Birden çok if bildiriminin iç içe kullanılması da mümkündür. Aşağıda bu amaçlı bir uygulama gösterilmiştir:

```
if '1.mantıksal deyim'
    'bildirim grubu A'
    if '2.mantıksal deyim'
        'bildirim grubu B'
    end
    1bildirim grubu C
end
    1bildirim grubu D'
```

Eğer 1. mantıksal deyim doğru ise bildirim grubu A ve bildirim grubu C uygulanır. Eğer 2. mantıksal deyim doğru ise bildirim grubu C uygulanmadan Önce bildirim grubu B uygulanır. Eğer 1. mantıksal deyim yanlış ise hemen bildirim grubu D uygulanır. Eğer 1. mantıksal deyim doğru fakat 2. mantıksal deyim yanlış ise bildirim grubu A ve bildirim grubu C uygulanır fakat bildirim grubu B uygulanmaz. Daha sonra ise bildirim grubu D uygulanır. Yukarıda görüldüğü gibi bildirim grubu D her durumda uygulanır, fakat bildirim grubu D'nin uygulanma sırası mantıksal deyimlere göre değişir. Aşağıdaki örnek incelenmelidir:

```
if a<60
    say=say+1;
    toplam=toplam+a;
    if b>a
        b=0;
    end
end
```

Önce a ve b değişkenlerinin birer sayı olduğu kabul edilsin. Eğer a<60 ise say değeri bir artırılır ve toplam değerine a değeri ilaVe edilir. Buna ilave olarak eğer b>a ise b değeri sıfıra eşitlenir.

Eğer a bir vektör ise a'nın 60'dan küçük olan elemanları için yukarıda açıklanan adımlar geçerli olacaktır. Eğer a, 60'dan küçük değilse döngü derhal ikinci end komutunun altındaki satıra atlar.

Eğer hem 'a' hem de 'b' vektör ise karşılaştırma a ve b'nin aynı indisli iki elemanı arasında yapılır. Eğer a yada b den bir tanesi sayı diğeri vektör ise karşılaştırma 'sayı*' ve 'vektör' karşılaştırılmasındaki gibi yapılır.

7.7. else komutu

else komutu mantıksal deyim'in doğru (1) olması durumunda bir bildirim grubu'nun uygulanmasını, mantıksal deyim'in yanlış (0) olması durumunda ise başka bir bildirim grubu'nun uygulanmasını sağlar, else komutunun hizasına mantıksal ifade yazılmaz.

```
if 'mantıksal deyim'
    'bildirim grubu A'
else
    'bildirim grubu B'
end
```

Yukarıda gösterilen bildirimde 'mantıksal deyim' doğru ise (lojik olarak 1), 'bildirim grubu A'da yazılan işlemler icra edilir (uygulanır). Eğer mantıksal deyim yanlış ise (lojik olarak 0), bildirim grubu B'de yazılan işlemler uygulanır. Aşağıdaki örnek incelenmelidir:

```
if a>50.
    artma=artma+1
else
    artma=artma+2
end
```

Yukarıda verilen programda eğer a sayısı 50'den büyük ise artma adlı değişken değeri 1 artırılmakta, a sayısı 50'ye eşit veya 50'den küçük ise artma adlı değişken değeri 2 artırılmaktadır.

7.8. elseif komutu

Bölüm 7.6'da tanımlanan if-else komut yapısı iç içe birden fazla kullanıldığında hangi mantıksal deyim'in doğru hangisinin yanlış olduğunu anlamak zorlaşabilir. Bu durumda program mantığını daha rahat anlayabilmek için (hem programı yazan hem de programı anlamak isteyen açısından) elseif komutu kullanılır.

```
if 'mantıksal deyim 1'
    'bildirim grubu A'

elseif 'mantıksal deyim 2'
    'bildirim grubu B'

elseif 'mantıksal deyim 3'
    'bildirim grubu C'

end
```

Yukanda verilen yazılımda iki adet elseif komutu kullanılmıştır. İstenir ise bunların sayısını artırmak da mümkündür. Verilen elseif yapısı şöyle çalışmaktadır: Eğer mantıksal deyim 1 doğru (1) ise yalnızca bildirim grubu A icra edilir (uygulanır). Eğer mantıksal deyim 1 yanlış (0) ve mantıksal deyim 2 doğru ise yalnızca bildirim grubu B icra edilir. Eğer hem mantıksal deyim 1 hem de mantıksal deyim 2 yanlış, fakat mantıksal deyim 3 doğru ise yalnızca bildirim grubu C uygulanır. Kısaca, if döngüsü içinde mantıksal deyim 1 (doğru) olduğu ilk satır aranır, bunu takip eden bildirim grubu uygulanır ve end'in altına inilir.

Eğer iç içe elseif yapısı içinde birden çok mantıksal deyim doğru (1) ise yalnızca ilk mantıksal deyim'i takip eden bildirim grubu uygulanır.

Eğer iç içe elseif yapısı içinde mantıksal deyim'lerden hiç biri doğru değil ise bu yapı içindeki hiçbir bildirim grubu uygulanmaz. Aşağıda else ve elseif komutlarının birlikte kullanıldığı if yapısı gösterilmiştir:

```
if 'mantıksal deyim 1'
    'bildirim grubu A'
elseif 'mantıksal deyim 2'
    'bildirim grubu B'
elseif 'mantıksal deyim 3 '
    'bildirim grubu C'
else % buraya kadar tüm mantıksal deyimler yanlış ise aşağıdaki bildirim grubu uygulanır
    'bildirim grubu D'
end
```

Yukanda verilen if yapısında her üç 'mantıksal deyim' de yanlış ise yalnızca bildirim grubu D uygulanır. Bu yapı içinde birden çok elseif fakat en çok bir adet else komutu kullanılabilir.

Aşağıda x değişkeninin sayı mı, vektör mü, yoksa matris mi olduğunu tespit eden bir MATLAB programı verilmiştir. Program mantığı şu şekilde oluşturulmaktadır; Önce editör ortamında boytest .m adlı bir altprogram (function) daha sonra MATLAB command window ortamında bu fonksiyonu çağıran ana program yazılmaktadır;

```
function boytest(x)
% değişkenin sayı, vektör, veya matrix olup olmadığının kontrolü
[m,n] = size(x);
if m==n & m==1
disp('değişken bir sayıdır')
elseif m==1 | n==1
disp('değişken bir vektördür')
else
disp('değişken bir matristir') end
```

Yukanda verilen altprogramı koşturan ana program aşağıda verilmiştir;

```
»a=2, b=[3 6 7 8], c=[1 2 3; 4 8-1; 0 7 8.1]; ('enter')
»boytest (a)
('enter')
değişken bir sayıdır
»boytest (b)
('enter')
değişken bir vektördür
»boytest (c)
('enter')
değişken bir matristir
```

Yukanda görüldüğü gibi boytest adı ile boytest. m adlı altprogram çalışmaya başlıyor sırası ile a, b ve c değişkenlerinin boyuttan test ediliyor.

Aşağıda verilen MATLAB programında ikinci dereceden bir denklemin katsayıları ekran üzerinden girildiğinde bulunan delta değerine bağlı olarak köklerin durumunu bildiren açıklamalar ekrana yazdırılmaktadır:

```
clear all % workspace üzerindeki tüm değişkenler silinmektedir
clc % ekran temizlenmektedir
disp('Bu program 2.dereceden bir denklemin köklerini hesaplar')
disp('denklem tipi: a*x^2+b*x+c' )
a=input(*a katsayısını giriniz');
b=input(*b katsayısını giriniz');
c=input(*c katsayısını giriniz');
delta=b^2-4*a*c; % diskriminant hesabı yapılıyor
x1=(-b+sqrt(delta))/2*a; % birinci kök değeri
x2=(-b-sqrt(delta))/2*a; % ikinci kök değeri
if delta<0
    disp('kokler reel değil komplekstir')
    x1
    x2
elseif delta==0
    disp('kökler katlıdır')
    x1
    x2
else % yukarıdaki her iki seçenek sağlanmadığında asagidaki seçenek % mutlaka sağlanır
    disp('kökler reeldir')
    x1
    x2
end
```


Aşağıda verilen MATLAB programında girilen ay numarasına bağlı olarak o ayın kaç gün içerdiği bildirilmektedir;

```
ay=input('yılın kaçınıcı ayını merak ediyorsunuz,sayıyı giriniz')
if ay==1|ay==3|ay==5|ay==7|ay==10|ay==12
    'girilen ay 31 gun içermektedir'
elseif ay==2
    'girilen ay 28 gun içermektedir'
else
    'girilen ay 30 gun içermektedir'
end
```

Aşağıda düzgün olarak dağılmış olan rasgele değişkenli 0 ile 1 arasında 100 elemanlı bir satır vektörü üretilerek, bu vektör elemanları içinde değeri 0.6 dan büyük olan kaç tane eleman olduğunu bulan bir program yazılmıştır:

```
say=0;
A=rand(100,1);
for i=[1:100]
    if A(i)>0.6
        say=say+1;
    end
```

Bir banka yatırmış olduğunuz anaparaya aylık şu şekilde bir faiz uygulamaktadır: Anapara 5.000\$ dan aşağı ise %2, 5.000-10.000\$ (dahil) arasında ise %2.5, 10.000\$ den yüksek değerler için %3 faiz uygulamaktadır. Bu çalışma koşulları altında kullanıcının anaparayı ekrandan girmesi durumunda girilen anaparaya göre bir ay sonra bankadan alacağı toplam para miktarını gösteren bir program aşağıda verilmiştir;

```
Format sfirt
anapara =input('Bankaya yatirmek istediğiniz anaparayı ($) yazınız: ');
if anapara < 5000
    oran = 0.02;
elseif anapara>=5000 & anapara<= 10000
    oran = 0.025;
else
    oran = 0.03 ;
end
toppara = anapara + oran*anapara ;
format bank
disp('Bir ay sonraki yeri para durumunuz:')
disp( toppara )
```

7.9. for döngüsü

Bir matris veya vektör gibi birden çok sayı barındıran değişkenlerin içindeki bazı sayıları veya tümünü kullanarak birtakım işlemler yapılması gerektiğinde for döngüsü kullanılır. Bu işlemin

yapılabilmesi için komutun içinde; ele alınacak değişkenin indisi, indisin başlangıç değeri, indisin artış değeri ve indisin son değerinin de olması gerekir. Genel olarak for döngüsü;

```
for 'değişken indisi'= 'indis başlangıç değeri': 'indis artış değeri': 'indis bitiş değeri' 'bildirim grubu'
end
```

formunda olur. Eğer yukarıda indis artış değeri belirtümiyor ise artış değeri (default) olarak 1 alınacak demektir. Aşağıdaki Örnek incelenmelidir:

Problem 7.5

```
a=[0.3 2 -1 4 -5 0.1 8 -3.4 7 -2.3]
```

vektörünün negatif elemanlarını sayıp sonucu b adlı değişkene, sıfır ve pozitif elemanlarını sayıp c adlı değişkene atayan bir MATLAB programı yazınız.

Çözüm

```
a=[0.3    2    -1    4    -5    0.1    8           -3.4    7           -2.3];
b=0; c=0;
for k=1:10
    if a(k)<0
        b=b+1;
    else
        c=c+1;
    end
end
```

Yukanda verilen (editör ortamında yazılan) programda k=1'den başlayarak a vektörünün elemanları sıra ile teste tabi tutulmaktadır. Eğer negatif ise b bir artırılmakta, sıfır veya pozitif ise c bir artırılmaktadır. Bu işlem k=10 (dahil) uygulanmakta ve bitirilmektedir. MATLAB command window ortamında;

```
b=
4
```

```
c=
6
```

Elde edilir.

Eğer a vektörünün boyutu (10 elemandan oluştuğu) bilinmeseydi;

```
for k=1:length(a)
    if a(k)<0
        b=b+1;
```

olarak yazılabilirdi.

Eğer a (ör.3*3=9 elemanlı) bir matris olsaydı, * for k=1: 9' ifadesi uygulanırken a'nın elemanları sütun sütun taranacaktı, yani a(1,1), a(2,1),a(3,1),a(1,2),a(2,2),a(3,2),a(1,3),a(2,3),a(3,3) sırası gözetilerek test yapılacaktı.

Birden fazla for döngüsü iç içe kullanılabilir. Böyle bir durumda en içte yer alan for döngüsü daima önceliğe sahiptir. Birden fazla for döngüsü bulunan bir algorithmada, en içte yer alan for döngüsünün çevrimi bitmeden, bir üstünde yer alan for döngüsünün değişken değeri artırılmaz.

```
a=[1 2 3 4; 5 6 7 8;9 10 11 12;13 14 15 16] ;
for k=1:4
    for m=1:4
        b(m,k)=a(k,m) ;
    end
end
```

Yukandaki verilen (editör ortamında yazılan) MATLAB programında a matrisinin devriği (transpozu) alınarak b matrisi oluşturulmaktadır. İşlem sırası şu şekilde gerçekleşmektedir;

```
k=1,m=1;b(1,1H(1,1)=1,m=2,b(2,1H a(1,2)=2, m=3,b(3,1)=a(1,3H,m=4,b(4,1)= a(1,4H,
k=2,m=1,b(1,2H(2,1H,m=2,b(2,2)= a(2,2)=6, m=3,b(3,2H(2,3)=7,m=4,b(4,2)= a(2,4)=8,
k=3,m=1,b(1,3H(3,1H,m=2,b(2,3)= a(3,2)=10, m=3,b(3,3)=a(3,3)=11,m=4,b(4,3)= a(3,4)=12,
k=4,m=1,b(1,4H(4,1)=13,m=2,b(2,4)= a(4,2)=14, m=3,b(3,4)=a(4,3)=15,m=4,b(4,4)= a(4,4)=16,
```

Görüldüğü gibi k=1 için m=1,2,3,4 değerlerini almakta, yani en içteki döngünün indisi (m) son değerine ulaşmadan dıştaki döngünün indisi (k) artmamaktadır.Yukandaki dizilişe göre b matrisi;

```
b =
     1     5     9    13
     2     6    10    14
     3     7    11    15
     4     8    12    16
```

elde edilir. Yukarıda yazılan programda dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta vardır: MATLAB'da bir matrisin başka bir matrise hatasız olarak atanabilmesi için (satır-sütun anlamında) her iki matrisinde aynı boyutta olması gerekir. Eğer satır ve sütun sayısı yukandaki örnekte aynı olmasaydı, sonuçta elde edilen b matrisi anlamsız bir matris olurdu.

for döngüsünün özellikleri aşağıda verilmiştir:

- for döngüsünün indisi mutlaka bir değişken olmalıdır
- Eğer üzerinde işlem yapılan matris boş matris ise döngü içinde işlem yapılmaz ve end komutunun altındaki satıra geçilir.
- Eğer matris yerine bir sayı kullanılırsa döngü bir kere uygulanır ve end komutunun altına geçer. " Eğer matris yerine bir vektör kullanılırsa vektör elemanları sıra ile işleme tabi tutulacaklardır.

H Değişken matris olduğunda tarama sütun-sütun yapılacaktır (önce birinci,sonra ikinci,...)

- f or döngüsü tamamlandığında indis en son aldığı değerde kalır.
- f or 'indis - 'başlangıç değeri': 'artış değeri': 'son değer' ifadesinde 'son değer-başlangıç değeri*' farkı artış değerine tam olarak bölünemiyor ise döngü son değere en yakın ve son değerden küçük olan artış değerini yerine getirir ve sona erer. Örnek olarak f or k=3:6:54 döngüsünde 54 sayısından önce 51 sayısı gelmektedir (3-9-15-21-27-33-39-45-51-57). İndis 57 sayışım alamayacağından dolayı (zira 57 sayısı döngünün son değerinden daha büyüktür) en son değer olan 51 sayısını alır ve döngü sona erer.

Problem 7.6

Verilen bir değişkenin en büyük elemanını ve bu elemanın bulunduğu yerin satır ve sütun numarasını bulan bir MATLAB programı yazınız.

Çözüm

Yazılacak program şu şekilde çalışacaktır; Yukarıdaki istemi yerine getiren maxbul. m adlı bir alt program (function) yazılacak ve ana program metninde maxbul komutu görüldüğünde bu alt program çalıştırılacak ve istenen amaç gerçekleştirilmiş olacaktır:

```
function [r c xmax] = maxbul(x)
%maksimum sayinin bulunduğu satir ve sütun
% numarasinin elde edilmesi
[m n]=size(x);
xmax=x(1,1);
r=1; c=1;
for k=1:m
    for g=1:n
        if x(k/g)> xmax
            xmax = x(k,g);
            r=k;
            c=g;
        end
    end
end
end
```

Yukarıda verilen maxbul. m adlı altprogramı çağıran ana program aşağıda gösterilmiştir:

```

»A=[8];
»B=[0.1 -8 3 7];
»C=[2 4 6; 11 12 13; 0 2.1 9.8];
»[r c ymax] =maxbul (A)
r=
1

```

A matrisinin içindeki en büyük elemanın bulunduğu satır sayısı 1, sütun sayısı 1 ve bu eleman değerinin ise 8 olduğu anlaşılmaktadır.

```
»[r c ymax]=maxbul (B)                                ('enter')
r=
     1
c=
     4
ymax=
     7
```

B matrisinin içindeki en büyük elemanın bulunduğu satır sayısı 1, sütun sayısı 4 ve eleman değerinin ise 7 olduğu anlaşılmaktadır.

```
>>[r c ymax]=maxbul (C)                                ('enter')
r=
     2
c=
     3
ymax=
    13
```

C matrisinin içinden büyük elemanın bulunduğu satır sayısı 2, sütun sayısı 3 ve bu eleman değerinin ise 13 olduğu anlaşılmaktadır.

Problem 7.7

$$A(x) = (x - 1)(x - 3)(x - 2)(x - 8)(x + 4)(x - 5) \\ B(x) = (x - 7)(x - 4)(x - 8)(x - 3)(x - 5)$$

olarak verilen iki polinomun $A(x)/B(x)$ bölümünü sıfır yapan x değerleri bulunmak isteniyor. Bu işlemi yapan MATLAB programını yazınız.

Çözüm

İki polinomun bölümünü sıfır yapan değerler aynı zamanda pay ifadesini sıfır yapan değerlere eşit olacaktır. Bu kuralın tek istisnası payı sıfır yapan kök değerleri ile paydayı sıfır yapan kök değerlerinden bazılarının aynı olmasıdır. Verilen problemde böyle bir durum ile karşılaşılmaktadır. 3, 5 ve 8 değerleri hem payı hem de paydayı sıfır yaptığı için $A(x)/B(x)$ denkleminin kökü olamazlar. Aşağıda verilen programda pay ve paydayı sıfır yapan kök değerleri çözüm kümesinden dışarı çıkarılmaktadır. Program içinde kullanılan C adlı vektörün elemanları istenilen çözüm kümesine ilişkin kökleri vermektedir.

```
k4=0;
A=[1328 - 4 5 ] ;
B=[74835 ] ;
```

```

fork1=1:length{A};
k3=0;
    fork2=1:length(B);
    if A(k1) ~= B(k2);
        k3=k3+1;
    else
    end
end
    if k3==length(B);
        k4=k4+1;
        C(k4)=A(k)
    else end

```

Yukarıdaki program uygulandığında aşağıdaki değerler elde edilir:

» C

=

1 2 -4

Problem 7.8

$B = [-1.3317 - 2i0.6 + 0.7i \quad 2 \quad 10 \quad 0.6 - 0.7i]$

satır vektör matrisinde 10 adet eleman bulunmaktadır. Bu elemanların $x^3 - 6x^2 + 1$ İs - 6 = 0 denkleminin

köklerinden bir yada birkaçım içerip içermediği kontrol edilecektir. Verilen denklem 'denklem.m' adlı

bir f unction dosyasında saklanacaktır. Ana program B elemanlarını tek tek okuyacak, okuduğu değerin alt

programdaki denklemi sağlayıp sağlamadığını kontrol edecek, eğer bu değer denklemi sağlıyor ise ana

program içinde değeriindeki eleman verilen denklemin bir köküdür' ifadesi yazılacak ve bu işlem tüm B elemanları için bir döngü içinde tekrarlanacaktır.

Çözüm

format compact % çıkıştasatırları birbirlerine yakınlaştırır

$B = [-1.3064 \ 3 \ 1 \ 7 \ -2 \ i \ 0.6532 + 0.7281 \ i \ 2 \ 10 \ 0.6532 - 0.7281 \ i] \blacksquare;$

fork=1:10

```

    a=B(k,1);
    b=denklem (a);
    if b==1;
        disp (a)
    disp('değerindeki eleman verilen denklemin bir kokudur')
end

```

Aşağıdaki MATLAB dosyası denklem.m adı ile kaydedilecektir, denklem.m adlı MATLAB dosyası bir 'alt program' dosyasıdır.


```

function hedef=denklem(y) ;
C=[1 -6 11 -6];
d=roots(C);
for t=1:3
    if abs(y-d(t,1))<=10*eps;      % açıklamaya bakınız
        hedef=1;
        break    % programı durdurur
    else
        hedef=0;
    end
end
Açıklama:

```

Yukarıdaki program satırlarında,

If abs(y-d(t,1))<=10*eps;

satırın yerine if y==d(t,1)

satırı kullanılmalıydı. Fakat MATLAB ortamında iki sayının birbirine eşit olabilmesi oldukça zordur, zira MATLAB'ın sayı duyarlılığı oldukça yüksektir. Bu nedenle kullanıcıya eşit gibi görülen iki sayı duyarlılık dolayısı ile MATLAB arka planında eşit olmadığı için istenilen hedefe ulaşamaz. Yukarıda bu problemi halletmek için sıfıra yakın bir sayı olan 10*eps değeri kullanılmıştır, (eps; MATLAB ortamında tanımlı ve değeri 2.2204e-016 olan çok küçük bir sayıdır)

Problem 7.9

JPEG formatında 2 adet resim MATLAB ortamında iki adet matrise dönüştürülmüştür. Bu iki adet resmin birbirlerinin aynı olup olmadığı bir MATLAB programı yardımıyla test edilecektir. Bu iki resmin boyutları aynı değilse 'Bu iki resim farklıdır' yazdırılacaktır. Eğer bu iki matrisin hem boyutları hem de tüm elemanları aynı ise 'Bu iki resim aynıdır' yazdırılacaktır. Eğer matris boyutları aynı ve iki matrisin en fazla 1 adet elemanı farklı ise 'Bu iki resim aynı fakat bozulma var' yazdırılacaktır. Eğer matris boyutları aynı fakat iki matristeki farklı eleman sayısı 1 den fazla ise 'Bu iki resim birbirlerinden farklıdır' yazdırılacaktır.

Çözüm

Birinci resmin matris hâle dönüştürülmesi sonunda elde edilen matris A1, diğeri ise A2 olsun.

```

A1=[0 1 3;4 5 6];
A2=[1 2 3;4 5 6];

```

```

[satir1  sutun1]=size(A1);
[satir2  sutun2]=size(A2);
if ((satir1~=satir2)|| <sutun1~=sutun2))
'Bu iki matris farklidir'
else
end

% -----
if ( (sâtir1==satir2) &(sutaml==sutun2) &(A1==A2) )
'Bu iki matris aynidir'
else
end
% -----
if ((satir1==satir2)&&(sutun1==sutun2))
say=0;
    for kk=1:satir1
        for
            mm=1:sutun1
                if A1(kk,mm)==A2(kk,mm)
                    say=say+1;
                else
                    end
                end
            end
        end
    end

else
    'Bu iki matris farklidir'
end
% -----
sayl=satir1*sutun1;
    if (abs(say-sayl)==1)
        'Bu iki resim ayni fakat bozulma var'
    else
        end
% -----
    if (abs(say-sayl)>1)
        'Bu iki resim farklıdır'
    else
        end
end

```

Problem 7.10

a adlı bir satır vektörünün tüm elemanlarını tarayarak en küçükten en büyüğe doğru b adlı vektöre atayan bir MATLAB programı yazınız. b vektörünün elemanları ilk eleman a vektörünün en küçük elemanı olacak şekilde sıralanacaktır.

Çözüm

```
a=[1 2 3 4 5] ;  
for m=1:size(a,2)      % a vektörünün boyutu  
    [y k]=min(a) ;  
    a(k) =inf;  
    b(m)=y  
end  
Problem 7.11
```

Yukanda verilen V değerini bulunuz.

Çözüm

MATLAB Editor ortamında yazılan;

```
top=0;  
for m=1:10^300:2 % inf olarak 10 üzeri 300 sayisini aldik  
a=(400/pi)*(1/m)*(sinh(m*pi/4)/(sinh(m*pi)));  
top=top+a;  
end  
top
```

dosyanın çalıştırılması sonunda elde edilen sonuç Command Window ortamında;

»top =

9.5770

olarak elde edilir.

7.10. break komutu

For döngüsü içinde değişken son değerine ulaşmadan döngüden çıkmak için break komutu kullanılabilir.

Aşağıda verilen dosyada, A matrisinin içindeki ilk 0 aranmakta, sayı yakalandığında bu sayının bulunduğu satır ve sütun numarası saptanıp iç içe olan for döngüleri durdurulmakta ve hesaplama 2. end komutunun altından devam etmektedir. Programın en altında ise 0 sayısının bulunduğu satır ve sütun numaraları yazdırılmaktadır.

```
A=[1 5 6;7 -3 9;-4 0 8];  
for t=1:size(A,1) %t; l'den A'nın satır sayısına kadar artıyor  
for g=1:size(A,2) %g; l'den A'nın sütun sayısına kadar artıyor  
if A(t,g)==0
```

```

        satir,,numarasi=t;
        sutun_numaras i=g;
        break;
    end
end
end

satirj_numara
si=t;
sutun_numara
si=g;

```

Not: Yukanda verilen programın en başına tic, en sonuna ise toe yazılır ve program tekrar çalıştırılırsa elapsed_time=0.16 elde edilir. Bunun anlamı; tüm işlemlerin 0.16 saniye içinde bitirildiğidir.

Eğer yukarıda verilen programda break komutu kaldırılır, program tekrar çalıştırılır ve zamana tekrar bakılırsa, 0.22 saniye elde edilir. Böylece break komutu ile program kesilerek kullanıcıya zaman tasarrufu sağlanmaktadır.

7.11. continue komutu

Yukarıda bahsedildiği gibi bir döngü sona erdirilmek istendiğinde break komutu kullanılmaktadır. Bazen döngünün durdurulması yerine yalnızca döngünün o an geçerli olan değişkeni bir atlatıp döngüye devam etmek istenebilir.

Aşağıda verilen programda B matrisinin tüm elemanları 2'ye bölünmekte fakat mutlak değeri 6'dan büyük olan A matrisi elemanlarına bu işlem uygulanmamakta, bu durum ile karşılaşıldığında continue komutu ile döngüde o an geçerli olan değişkenin aldığı değer atlanmakta ve döngüye devam edilmektedir. Son olarak A matrisinin son hali ekrana y azdırılmaktadır..

```

B=[2 5 11;7 -3 9;-4 0 8] ;
for t=1:size(B,1)
    for g=1:size(B,2)
        if abs{B(t,g)}>6
            continue
        end
        B(t,g)=B(t,g)/2;
    end
end
B

```

Yukandaki programın uygulanması sonunda elde edilen B matrisi değeri aşağıda verilmiştir:

```

» B
=
1      2.5      11

```

```
7 -1.5 9
-2 0 8
»
```

Aşağıda verilen MATLAB programında A vektörünün sıfıra eşit veya sıfırdan küçük değerli elemanları için (10 tabanına göre) logaritma işlemi yapılmamakta (bu şarta uygun sayılar A vektörü içinde sayılar aynen bırakılmakta), yalnızca A'nın pozitif değerli elemanları için A vektör elemanlarının logaritması alınmaktadır:

```
A=[0 1 -5 2 8 -7];
for n=1:length(A)
    if A(n)<=0
        continue
    end
    A(n)=log10(A(n))
end
A % A vektörünün pozitif elemanlarının
% logaritmaları alındığında elde edilen yeni A vektörü
```

Yukarıda verilen programın çalıştırılması sonunda elde edilen A vektör eleman değerleri aşağıda gösterilmiştir:

```
» A =
0 0 -5.0000 0.3010 0.9031 -7.0000
7.12. return komutu
```

Ana programdan alt programa dallanıp alt program içinde istenilen şart gerçekleştiğinde alt programdaki döngüden çıkıp tekrar ana programda kalındığı yerden devam edilmek isteniyor ise alt program içinde return komutu kullanılmalıdır.

Aşağıda bul .m 'adlı alt program verilmiştir;

```
function [satir_.no, sutun_.no] =bul (B)
for t=1:Size(B,1)
    for g=1:size(B,2)
        if B(tfg)==0
            satir_.no=t;
            sutun_.no=g;
            return;
        end
    end
end
```

Yukarıda verilen Command Window ortamındaki iki program satırının çalıştırılması ile aşağıdaki sonuçlar elde edilir:

```
»
```

```
Satir_ no =  
        3  
Sutun_no =  
        2
```

7.13. error komutu

Kullanıcı bazen programı belli koşulları gözeterek yazar. Eğer program içinde kullandığı değerler bu koşulları sağlamaz ise program çalışabilir fakat sonuçları doğru olmayabilir. Kullanıcı, ileride bu programı çalıştırdığında bu koşulları unutabileceğini düşünerek yazdığı program içine bir komut yerleştirerek hem programın durmasını hem de neden durması gerektiğine dair mesajın (hatırlatmanın) ekrana yazılmasını istediğinde (veya buna benzer amaçlar için) error komutunu kullanabilir.

Örnek olarak kullanıcı, A adlı bir vektör içine pozitif doğru akım bilgileri girmekte ve yazdığı ortalama_bul.m adlı alt program ile A vektörünün ortalamasını hesaplamaktadır. Bilindiği gibi pozitif doğru akım değeri asla pozitif değerden negatif değere geçmez. Eğer A vektörü içinde herhangi bir eleman değeri negatif ise kullanıcı error komutu yardımı ile hem programı durdurabilir hem de durdurma sebebini ekrana yazdırabilir. Yine bilinmelidir ki, içinde negatif sayı barındıran bir vektörün ortalaması (mean komutu yardımı ile) hesaplanabilmektedir. Diğer bir ifade ile böyle bir programda error komutu kullanılmadığında herhangi bir hata ile karşılaşılmaz. Bu programı kesmek kullanıcının bir tercihidir.

```
» A=[1 5 6 7 -3 9 4 0 8] ;           ('enter')  
» ortalama=ortalama_bul(A)           ('enter')
```

Aşağıda ortalama_bul.m adlı alt program verilmiştir;

% Bu program içinde negatif değeri barındırmayan bir işaretin ortalamasını bulmak için kullanılır

```
function d=ortalama_bul(B)  
for t=1:length(B);  
    if B(t)<0  
        error('matris elemanlarından hiç biri negatif olamaz')  
    end  
end  
d=mean(B);
```

Yukarıda verilen iki program satırının uygulanması sonunda elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir. Görüldüğü gibi programın çalışması error komutu kullanılarak durdurulmakta ve ortalama hesabı yaptırılmamaktadır.

```
»  
??? Error using ==> ortalama_bul  
matris elemanlarından hiç biri negatif olamaz
```

7.14. warning komutu

error komutunda kullanıcının istediği mesaj ekrana yazılmakta ve program durdurulmaktadır, warning komutunda ise kullanıcının istediği mesaj ekrana (uyarı olarak) yazılmakta fakat programın çalışması devam ettirilmektedir. Bu komutun uygulamasına örnek olarak yukarıda verilen ortalama_bull.m adlı alt programda error komutu yerine warning yazılıp uyan metni değiştirilebilir. Aşağıdaki alt program incelendiğinde A vektörünün ortalaması alınmakta fakat uyarı ifadesi ile de kullanıcı uyarılmaktadır:

```
function d=ortalama__bull (B)
for t=1:size(B,1)
    for g=1:size(B,2)
        if B(t,g)<0
            warning {'[matris elemanlarından hic biri negatif olamaz'... ' fakat yine de ortalama
                alınmaktadır' ] }
        end
    end
end
d=mean (B) ;
```

Aşağıda verilen satırlar uygulandığında;

```
» A=[1 5 6 7 -3 9 4 0 8] ;                ('enter')
» ortalama=ortalama__bull (A)              ('enter')
```

Warning: matris elemanlarından hic biri negatif olamaz fakat yine de ortalama alınmaktadır
ortalama =
4.111111111111111

elde edilir.

7.15. eval komutu

Bu komut MATLAB ortamında çeşitli biçimlerde kullanılabilir. Aşağıda verilen örnekler incelenmelidir:

```
»x=0:1:3;                                ('enter')
»y=eval('2*x.^2+sin(2*x)')                ('enter')
y =
    0  2.9093 7.2432 17.7206
```

Yukarıdaki satırlarda x değerleri iki tırnak içinde verilen fonksiyonda yerine konularak elde edilen değerler y vektörüne atanmaktadır. Yukarıdaki işlem;

```
»y=eval ('2*x.^2+sin (2*x) ',0:1:3); ('enter')
```

komut satırı ile de gerçekleştirilebilir. Aşağıda eval komutunun bir başka uygulaması

```
for n=1:3
```

```
eval(['A' num2str(2*n) '= [n ;n-1 ;2*n]']) % köşeli paranteze dikkat!  
end
```

Yukarıda verilen program uygulandığında aşağıdaki sonuçlar elde edilir:

```
>>
```

```
A2 =
```

```
1
```

```
0
```

```
2
```

```
A4 =
```

```
2
```

```
1
```

```
4
```

```
A6 =
```

```
3
```

```
2
```

```
6
```

Açıklama: num2str (x) komutu ile x sayısı MATLAB ortamında karakter gibi değerlendirilir. Bu nedenle yukarıda verilen program satırında (2*n) sayısı A adlı karakterle birleştirilebilmektedir. eval komutunun bulunduğu satırda yer alan [n ;n-1 ;2*n] vektör matrisi n döngüsü ile değer değiştirmektedir.

```
karakter='<=';
```

```
A=[-1 4 6;11 -8 -6];
```

```
for n=1:2
```

```
    for m=1:3
```

```
        if eval ([num2str ((A(n,m))) karakter num2str(0)]) % köşeli paranteze dikkat!
```

```
        A(n,m)=abs{A {n,m}} ;
```

```
    end
```

```
end
```

```
end
```

```
A
```

Yukarıda verilen programda ise A matrisinin elemanları içinde 0'a eşit veya küçük olanın mutlak değeri alınmakta ve son olarak yeni hali ile A matrisi ekrana yazdırılmaktadır. Programın uygulanması sonunda elde edilen A değeri aşağıda gösterilmiştir;

```
A =
```

```
146
```

```
11    8    6
```

>>

Yukanda verilen programdaki eval komutunun bulunduğu satır;
i f eval ([' A(n,m)' ' <=' '0']) % köşeli paranteze dikkat!
biçiminde de yazılabilirdi. Bu durumda da A matrisi aynı değeri alırdı.

7.16. feval komutu \

feval ('fonksiyon adı', değerler) : 'değerler' bölümünde yer alan sayının aldığı değeri
'fonksiyon adı' kısmında yazılı olan fonksiyona
koyarak hesaplatan bir MATLAB komutudur.

' fonksiyon adı' kısmında yer alan fonksiyon MATLAB arka planında tanımlı (sin,cos,tan, gibi)
fonksiyon ise;

```
»b= feval(@sin,pi/3)          ('enter')  
b =  
    0.8660
```

program satırlarında görüldüğü gibi $\pi/3$ açısı (radyan olarak) $\sin(x)$ ifadesinde x yerine konularak $\sin(\pi/3)$ değeri hesaplanmakta ve sonuç b değerine atanmaktadır. Burada görüldüğü gibi iki adet tırnak işareti yerine @ işareti de kullanılabilir, feval komutunun alt program uygulamaları ile ilgili örnekler ise Bölüm 10'da verilmiştir.

7.17. Döngü süresini kısaltmak

Genel olarak MATLAB programlarında 'döngülerden kaçınmak gerekir. Döngüler programın icra süresini önemli sayılabilecek miktarda artırır. MATLAB'm alt yapısı, kullanılan vektör veya matrislerin boyutlarının büyütülmesini mümkün kılan, diğer bir ifade ile boyutların büyütülmesinden dolayı icra süresinin fazla artış göstermediği bir özelliğe sahiptir.

Örnek olarak sinüs dalgasının genliğinin üretildiği aşağıdaki MATLAB programı icra edilsin:

```
% 5000 uzunluğa sahip sinüzoidal  
for t=1:5000  
y(t) = sin(2*pi*t/10);  
end
```

Yukarıda verilen programın icra süresi (kişisel bilgisayar için) $t=7.91$ saniyedir. Aşağıdaki programın;

```
% 10000 uzunluğa sahip sinüzoidal  
for t=1:10000  
y(t) = sin(2*pi*t/10);  
end
```

icra süresi ise (kişisel bilgisayar için) $t=28.56$ saniyedir. Görüldüğü gibi uzunluk iki katına çıkmasına rağmen icra süresi yaklaşık 4 katına çıkmaktadır (geometrik artış).

Programın icra süresini azaltmak (hızı artırmak) için döngüden önce bir dizi oluşturmak yeterlidir. Böylece her bir döngü adımı için y uzunluğunu tekrar artırmak gerekmeyecektir. Aşağıdaki program için;

```
% 10000 uzunluğa sahip sinuzoidalın hesabında  
% vektör kullanımı ile zaman kazanımı  
y = zeros(1,10000);  
for t=1:10000  
y = sin(2*pi*t/10);  
end
```

icra süresi ise (kişisel bilgisayar için) $t=2.03$ saniyedir. Yukarıda (zeros komutu kullanılarak) 10000 adet elemanı sıfır olan bir y vektörü oluşturularak döngünün her seferinde başa dönüp yer açmasından kaynaklanan süre artırıcı etki azaltılmıştır. Yukarıda verilen programın sağladığı süreden daha da iyi bir süre tasarrufu sağlayan diğer bir program ise aşağıda verilmiştir:

```
% sinuzoidal olarak değişen sayı üretmenin daha iyi bir yolu  
%  
t = 1:10000;  
y = sin(2*pi*t/10);
```

Yukarıda verilen programın icra süresi ise (kişisel bilgisayar için) $t=0.06$ saniyedir.

7,18. while döngüsü

while döngüsü, 'mantıksal deyim' doğru (1) olduğu sürece bildirim grubu'nu icra etmeye (uygulamaya) devam ettiren, mantıksal deyim yanlış (0) olması durumunda ise döngüyü sona erdiren bir MATLAB komutudur. Eğer mantıksal deyim daima doğru (1) olursa while döngüsü sonsuz çevrime girecek ve döngü sona ermeyecektir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında (Ctrl + C) ^c tuşuna basılarak döngü durdurulmalıdır. Aşağıda while döngüsünün genel biçimi gösterilmiştir:

```
while 'mantıksal deyim'  
    'bildirim grubu'  
end
```

Not:

```
while a<k  
.....  
end
```

şeklindeki bir yazılımda döngü $a > k$ oluncaya kadar

devam eder.

while $a > k$

.....
end

şeklindeki bir yazılımda döngü $a < k$ oluncaya kadar devam eder.

Aşağıda verilen programda $b > a$ koşulu (mantıksal deyim) daha başlangıçta sağlanmadığı için döngü içine girmeden döngü sona ermektedir.

```
a=4
b
=
1
while b>a
b=b+1;
end
```

Yukandaki program satırları uygulandığında aşağıdaki değerler elde edilir:

>>

```
a =
    4
b =
    1
```

Aşağıdaki program satırları incelenmelidir:

```
a=4;
b=1;
while b<a
    b=b+1
end
```

Yukarıdaki program satırları uygulandığında aşağıdaki değerler elde edilir:

>>

```
b=
```

```
2
```

```
b=
```

```
3 b=
```

4 % $b=4$ için uygulanmadı. $b=3$ için uygulandığında 1 ilave edildi 4 oldu

Aşağıda verilen programda verilen bir a vektörünün içindeki ilk negatif elemanı tespit eden ve bu elemanın vektörün kaçınıcı elemanı olduğunu (editör ortamında) yazan bir MATLAB programı verilmiştir:

```

a=[1.1 5.6 4.9 6.8 5.4 -2.3 9.2 -8.2];
k=1;
while a(k)>0
k=k+1;
end
disp('a nin ilk negatif elemani')
a(k)
disp('ilk negatif eleman a nin')
k
disp('inci elemani')
»
a nin ilk negatif elemani
ans =
-2.3000 ilk negatif eleman a nin
k =
6
inci elemani
»
elde edilir. Aşağıda verilen MATLAB yazılımında,

```

$$toplama = \frac{1}{1^2} + \frac{1}{2^2} + \frac{1}{3^2} + \dots + \frac{1}{n^2}$$

olarak verilen bir toplama dizisinin sonucu 1.6 oluncaya kadar devam ettirilmek isteniyor. Bu toplam sağlandığında n sayısının aldığı değer ve toplam değeri bulunuyor:

```

n=1;
toplama=0;
while toplama<1.6
toplama=toplama+n^(-2);
n=n+1; end
toplama
n-1 % n-1 yazılmasının nedeni toplama satırının altında
% toplama işleminden sonra n sayısının 1 adet
% artırılmasıdır.

```

Yukarıdaki program çalıştırıldığında aşağıda verilen sonuçlar elde edilir.

```

>>
toplama =
1.6005
ans=
22

```

7.19. while-break döngüsü

while-end döngüsünde 'mantıksal deyim*' doğru (1) olduğu sürece bildirim grubu'nu icra etmeye (uygulamaya) devam ediliyordu ve bu koşul sağlandığı sürece döngünün dışına çıkmak mümkün değildi, while-break döngüsü ise döngüden istenildiğinde çıkış imkanı

vermektedir. Bu komutta, döngü içine yerleştirilen break komut satırına gelindiğinde döngü sona erer.

Problem 7.12

İkinci dereceden ($ax^2 + bx + c$) bir polinomun katsayıları ve x değeri girildiğinde polinomun değerini hesaplayan bir program yazınız. Eğer a , b , c ve x değeri aynı anda sıfır olursa program sona erecek, aksi halde yeni katsayılar ve x değerleri girildiği sürece program çalışmaya devam edecektir. Eğer x değeri karmaşık (kompleks) bir sayı ise yine program sona erecektir.

Çözüm

```
% ax^2 +bx + c polinom değerinin hesaplanması
'polinom ax^2+bx+c formundadır'
a=1; b=1; c=1;
x=0;
while a~=0 | b~=0 | c~=0 | x~=0
'eger a=b=c=x=0 olduğundan dolayı program sona erdi'
a = input('a katsayisini gir: ');
b = input('b katsayisini gir: ');
c = input('c katsayisini gir: ');
x = input('x değerini gir: ');
if imag(x)~=0,
'x değeri karmasik sayi olduğundan dolayı iterasyon sona erdi'
break
end
polinom = a*x^2 + b*x + c; 'polinomun değeri'
disp (polinom)
end
Yukarıda verilenprogramda;
if imag(x)~=0,
```

satırının doğru (1) olması durumunda break komutu ile döngü dışına çıkılmaktadır. Aksi halde, döngü a, b, c ve x değerinden bir tanesi sıfıra eşit olmadığı sürece yeni katsayılar ve x değerlerini istemeye devam edecektir.

Aşağıda verilen MATLAB programında kullanıcının belirleyeceği kadar sayının tersi alınmaktadır. Kullanıcının belirlediği sayı kadar ters alma işlemi gerçekleştirildiğinde kullanıcıya tekrar işleme devam etmek, isteyip istemediği sorulmaktadır. Devam isteği *e' harfi ile hayır isteği ise 'h' harfi ile belirtilmektedir. Bu iki harf sayısal (nümerik) olmadığı, diğer bir ifade ile harf (string) olduğu için, input komutu içinde bu durum 's' harfi ile bildirilmektedir, 's' harfi kullanılmadığı takdirde hata ortaya çıkacaktır, 'e' seçeneği kullanıldığı sürece program kullanıcıdan sayı istemeye devam etmekte, 'h' seçeneği kullanıldığında ise program sona ermektedir. Eğer kullanıcının girdiği sayı sıfır ise kullanıcıya hata mesajı verilerek program durdurulmaktadır.

```
x=input('Kaç adet sayının tersini almak istiyorsunuz?');
```

```
for m=1:x
```

```

y=input('tersini almak istediğiniz sayıyı giriniz= ');
if y==0
    error ('sıfır sayısının tersi tanımsızdır')
end
disp('girdiğiniz sayının tersi');
1/Y
if m==x
    disp('işleme devam etmek istiyor musunuz');
    devam=input (' evet ise "e", hayır ise "h" harfine basınız ','s');
    while devam=='e'
        x=input('sayıyı giriniz= ');
        if x==0
            error {'sıfır sayısının tersi tanımsızdır'}
        end
        disp('girdiğiniz sayının tersi');
        1/x
        disp('hala devam etmek istiyor musunuz?');
        devam=input (' evet ise "e", hayır ise "h" harfine basınız ','s');
        if devam=='h'
            input('hesaplama sona ermiştir')
            break
        else
            end
        end
    end
end
end
end

```

7.20. switch- şartlı deyimi

Bu komut ile program içinde dallandırma yapılır. Kullanıcının, belli durumlar için sadece belli ifadelerin bulunduğu ifadeler bloğunun uygulanmasını istediği durumlarda, bu komut tercih edilebilir. Bu durumlar dışarıdan girilen değişkenin değişik özelliklerine göre belirlenir:

```

switch (durum)
case (durum 1),

```

ifade 1

ifade 2

.... 1. ifadeler bloğu

....

....

ifade n case

(durum 2),

ifade 1

ifade 2

... 2. ifadeler bloğu

...

...

ifade n

otherwise,

ifade 1

ifade 2

... 3. ifadeler bloğu

....

....

ifade n

end

Aşağıdaki örnekte, sayı olarak 1-10 arasında bir rakam girildiğinde girilen rakamın tek mi yoksa çift mi olduğunu belirten uyan yazısı ile karşılaşılmaktadır:

```
sayi=input('1-10 arasında bir sayi giriniz=');
```

```
switch {sayi}
```

```
case {1,3,5/7,9}, 'sayi tek'
```

```
case {2,4,6,8}, 'sayi çift'
```

```
otherwise, 'sayi 1-10 aralığının dışında'
```

```
end
```

Aşağıda verilen MATLAB programında öğrencinin aldığı notlara göre basan notu harf ile gösterilmektedir. Eğer öğrenci 50'nin altında bir puan almış ise başansız olmaktadır

```
aldiginot=input('1 ile 100 puan arasında bir not giriniz');
```

```
switch(aldiginot)
```

```
case{50,51,52,53,54,55,56,57,58,59,60}
```

```
'E'
```

```
case{61,62,63,64,65,66,67,68,69,70}
```

```
'D'
```

```

case {71,72,73,74,75,76,77,78,79,80} 'C'
case {81,82,83,86,85,86,87,88,89,90} 'B' case {91,92,93,96,95,96,97,98,99,100}
'A'
otherwise
disp('basarisiz')
end

```

Aşağıda verilen MATLAB programında girilen açı değerine göre (açı; 90,180,270 ve 360 derece olmamak koşulu ile) bulunduğu (trigonometrik) bölge numarası ekrana yazdırılmaktadır:

```

aci= input('aci değerini giriniz')
switch fix(aci/90) %acinin bölge numarası hesaplanmaktadır
case 0
disp(*aci 1. bölgededir')
case 1
disp(vaci 2. bölgededir')
case 2
disppaci 3. bölgededir')
case 3
dispt'aci 4. bölgededir')
end

```

Problem 7.13

$$u(t) = \begin{cases} 0 & t < 0 \\ 1 & t \geq 0 \end{cases}$$

$$u(t) = \begin{cases} 0 & t < 0 \\ 1 & t \geq 0 \end{cases}$$

t= -20:20 aralığında basamak fonksiyonunu MATLAB ortamında oluşturunuz,

Çözüm

```
»t=-20:0.1:20; »u=zeros (size(t)); >>u(find(t>=0))=1;
```

Yukarıda zeros komutu ile tüm t değerleri için u=0 yapılmaktadır. Daha sonra t > 0 için u=1 yapılmaktadır, find komutu ise daha önce tanıtılmıştı.

Problem 7.14

Gürültü işaretini ortalama-örnekleme yaklaşımı ile modelleyerek filtre ediniz.

Çözüm

Daha önce (bkz.Bölüm 6-gürültü işaretinin simülasyonu örneği) gürültü işaretinin 'rasgele sayı üretimi' yaklaşımı ile nasıl modellendiği gösterilmişti. Burada ise giriş $x(t)$ -rasgele sayı üretme yöntemi ile elde edilen- fonksiyonundan 3 adet değer alıp bunun ortalamasını çıkış fonksiyonu $y(t)$ ye taşıyan bir modelleme yapılması istenmektedir. Böylece daha çok işaret girişinden daha az sayıda çıkış üretilerek bir nevi filtre işlemi yapılmaktadır. Çıkış fonksiyonunun giriş fonksiyonu emsinden ifadesi (ortalama-örnekleme);

$$y(k) = \frac{1}{3}[x(k) + x(k-1) + x(k-2)]$$

olmaktadır. Yukarıda verilen ifadede $*k'$ örnekleme adımıdır.

% Gurultu işaret üretimi ve filtre edilmesi

t = linspace(0, 10,512); % zaman ekseni

s = sin(2*pi/5*t); % işaret

n = 0.1*randn(size(t)) ; % gurultu, std dev 0.1

x = s + n; % işaret + ses

disp('giris işaret gurultu oranı (IGO), dB')

% std-standart sapma

iGOin = 20*log10(std(s)/std(n)) % giriş (IGO)-işaret giriş oranı, dB y = zeros(size(t)); % cikis
işaretinin ilk değerlerinin üretimi

% filtreleme işlemi

%

y(1) = x(1);

y(2) = (x(2)+x(1))/2;

for k = 3:length(t);

y(k) = (x(k)+x(k-1)+x(k-2))/3;

end

%

% filtre edilmiş işaretin analizi

%

disp('cikis isaret-gurultu oranı (IGO), dB')

```

iGOout = 20*log10{std(s)/std(y-s)} % cikis IGO, dB
%
% işaret çizimi
%
subplot(2,1,1),plot(t,x)
xlabel('zaman (s)'),ylabel('işaret genliği '),title('giriş işareti')
subplot(2,1,2),plot(t,y)
xlabel('zaman {s}'),ylabel('işaret genliği'),title('cikis işareti')

```

Yukarıda verilen MATLAB programının çıkış eğrilerine ilişkin ekran görüntüsü şekil 7.5'de verilmiştir. Programın uygulanması sonunda MATLAB Command Window ortamında elde edilen değerler ise aşağıdadır:

»

giriş işaret gurultu orani (IGO), dB

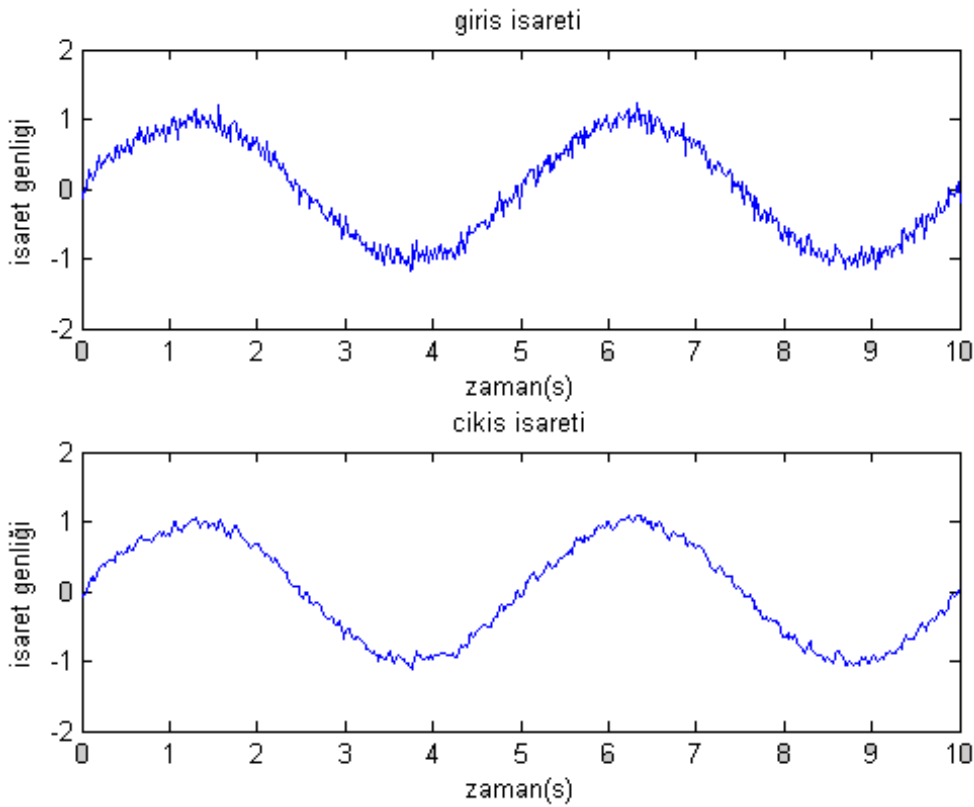
IGOin =

17.4577

cikis isaret-gurultu orani (IGO), dB

IGOout =

21.7848

Problem 7.15

a, b ve c adlarında aynı boyutta 3 adet satır vektörünün aynı adresteki elemanları birbirleri karşılaştırılacaktır. Karşılaştırma boyunca A, B ve C adlarında (a, b ve c ile aynı boyutta) üç vektör ortaya çıkacaktır, a, b ve c vektörlerinin aynı adreslerdeki elemanları birbirleri ile karşılaştırıldığında büyük olan eleman A'ya küçük olan eleman B'ye, üçünün ortalaması ise C'ye yazılacaktır. Yukarıdaki işlemi yapan MATLAB programını yazınız.

Çözüm

```
a=[ 0 -2 4 6];  
b=[-1 3 11 -1];  
c=[4 0 -2 0]; M=[a;b;c],  
A=max(M)  
B=min (M)  
C=mean{M}
```

Yukarıda verilen MATLAB programının çalıştırılması sonunda elde edilen matris değerleri aşağıda verilmiştir:

M =

```
0    2    4    6  
-1    3   11    1  
4    0    2    0
```

A =

```
4    3   11    6
```

B =

```
-1    -2    -2    -1
```

C =

```
1.0000    0.3333    4.3333    1.6667
```

Problem 7.16

Öyle bir MATLAB programı yazın ki, hangi dereceden olursa olsun bir polinomun tüm köklerini hesaplayabilsin. Yazılan program içinde polinomun katsayıları vektör olarak verilmeyecek, ekran üzerinden klavye ile girilecektir. Yazılan programda aşağıdaki satırlar da bulunacaktır. Program kullanıcının belirlediği kadar denklemi ard arda çözebilecektir. Aşağıda yazılacak programa ilişkin ara satırlar gösterilmiştir:

```
disp('kaç adet denklem koku bulmak istiyorsunuz?')  
disp('polinomun en büyük derecesini gir')  
disp('en büyük dereceden başlayarak sıra ile katsayıları giriniz')  
disp('inci denklemin kökleri')
```

(Kullanıcı, dilediği kadar polinomun köklerini ard arda bulmak istemektedir. MATLAB programında kullanıcının karşısına önce "kaç adet denklem bulmak istiyorsunuz?" sorusu çıkacaktır. Daha sonra sıra ile 'en büyük polinom' derecesinden başlayarak polinomun katsayıları sıra ile klavye kullanılarak girilecektir. Ekranda kaçınıcı denklemin kökleri olduğunu belirten açıklama da yer alacaktır. Bu işlem tüm denklemler bitene kadar devam edecektir)

Çözüm

»


```

Disp(' kaç adet denklem koku bulmak istiyorsunuz?')
aa=input(' ');
n=0;
while n<aa n=n+1;
disp('polinomun en büyük derecesini gir') A=input(' ');
disp('en büyük dereceden başlayarak sıra ile katsayıları giriniz')
c=size(A,1);
for k=1:A+1
c(k)=input(' ')
end
disp('inci denklemin kökleri ')
roots(c)
end

```

BÖLÜM 8

VEKTÖR VE MATRİS İŞLEMLERİ

Matris iki boyutlu bir diziliştir.

$A=[3.5]$ Matris işlemlerinde bir sayı olarak,

vektör (bir satır-iki sütun);

$$A_1 = [-3.4 \ 9.6] ; A_1(1,1) = -3.4; A_1(1,2) = 9.6$$

veya (iki satır-bir sütun);

$$A_2 = \begin{bmatrix} 5 \\ 6 \end{bmatrix}$$

olarak, **matris** ise (iki satır-iki sütun);

$$= \begin{matrix} & A_3 \\ \begin{bmatrix} 1 & 2 \\ 3 & 4 \end{bmatrix} \end{matrix}$$

8.1. Vektörler

Genellikle vektörler sütun vektörü olarak gösterilir.

$$\mathbf{X} = \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix}$$

8.1.1. İki vektörün toplamı ve farkı

$$\mathbf{X} = \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix} \quad \mathbf{Y} = \begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \vdots \\ y_n \end{bmatrix} \quad \mathbf{X} + \mathbf{Y} = \begin{bmatrix} x_1 + y_1 \\ x_2 + y_2 \\ \dots\dots\dots \\ x_n + y_n \end{bmatrix} \quad \mathbf{X} - \mathbf{Y} = \begin{bmatrix} x_1 - y_1 \\ x_2 - y_2 \\ \dots\dots\dots \\ x_n - y_n \end{bmatrix}$$

8.1.2. İç veya nokta çarpım

$\mathbf{x}$ ve $\mathbf{y}$ adlı iki vektörün iç çarpımı veya nokta çarpımı- $(\mathbf{x}, \mathbf{y})$ ile gösterilir:

$$(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = \mathbf{x} \cdot \mathbf{y} = x_1 y_1 + x_2 y_2 + x_3 y_3 + \dots\dots\dots + x_n y_n$$

`dot(x,y)` : $\mathbf{x}$ ve $\mathbf{y}$ adlı (aynı-boyutta) iki vektörün (iç) nokta (aynı indisli elemanların) çarpımını yapar ve sonucu bir sayı'ya atar.

```
>> x=[1 2 3];
```

```
>> y=[-1 2 1];
```

```
>> dot(x,y)
```

```
ans =    6
```

```
>> z=[1 2 3;4 5 6];
```

```
>> b=[1 -1 -3;7 0 -2];
```

```
>> dot(z,b)
```

```
ans =
```

```
29 -2 -21
```

8.1.3. Öklid (Euclidean) normu

Bir vektörün uzunluğu bu vektörün 'norm'u olarak adlandırılır. Öklid geometrisinde iki nokta arasındaki mesafe, her bir boyuttaki mesafelerin karelerinin toplamının karekökü alınarak hesaplanır.

MATLAB ortamında bir vektörün boyu, norm komutu ile hesaplanır.

norm (x): x vektörünün, (satır veya sütun) normunu hesaplar.

```
>> x=[1 2 3];
```

```
>> norm(x)
```

```
ans =
```

```
3.7417
```

8.1.4. Üçgen eşitsizliği

Cauchy-Bernoulli-Schwarz eşitsizliği olarak da adlandırılan üçgen eşitsizliği, x ve y adlı iki vektörün iç çarpımlarının, bu iki vektörün ayrı ayrı normlarının çarpımından daha küçük veya eşit olduğunu gösterir. Bu eşitsizlik ancak a bir sayı olmak şartı ile $y = ax$ olması halinde eşitlik haline dönüşebilir.

```
>> x=[1 2 3];
```

```
>> y=[-1 2 1];
```

```
>> abs(dot(x,y))
```

```
ans = 6
```

```
>> norm(x)*norm(y)
```

```
ans = 9.1652
```

8.1.5. Birim vektör

x adlı bir vektöre ilişkin birim vektör (u_x), x vektörü ile aynı yön ve doğrultuda olan fakat normu 1 olan vektördür. x vektörünün birim vektörü matlab ortamında;

```
>> x=[1 2 3];
```

```
>> ux=x/norm(x)
```

```
ux =
```

```
0.2673 0.5345 0.8018
```

```
>> norm(ux)
```

```
ans =
```

```
1
```

8.1.6. İki vektör arasındaki açı

x ve y adlı iki vektör arasındaki açı;

$$\cos \theta = \frac{(x, y)}{\|x\| \|y\|} \text{ olarak hesaplanır.}$$

```
>> x=[1 1 1];  
>> xiz=[1 1 0];  
>> teta=acos(dot(x,xiz)/(norm(x)*norm(xiz)))
```

teta =

0.6155

```
>> tetader=(180/pi)*teta
```

tetader =

35.2644

8.1.7. Ortogonallik (diklik)

Aralarındaki açı 90° (veya $\pi/2$ radyan) olan iki vektörün ortogonal olduğu söylenir. Eğer x ve y ortogonal ise aralarındaki açı 90° olacağından $\theta = 90^\circ \Rightarrow \cos \theta = 0$ yazılabilir.

$$\cos \theta = \frac{(x, y)}{\|x\| \|y\|} = 0 \quad (x, y) = 0$$

8.1.8. İzdüşüm

```
>> x=[1 2 3];  
>> y=[-1 2 -3];  
>> x=[1 2 3]';  
>> y=[-1 2 -3]';  
>> z=(dot(x,y)/norm(y)^2)*y
```

z = 0.4286

-0.8571

1.2857

8.2. Matrisler

'm' satır, 'n' sütundan oluşan (m*n) boyutunda bir A matrisi;

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & \dots & \dots & \dots \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ a_{m1} & \dots & \dots & \dots \end{bmatrix}$$

8.2.1. Matrisin evriği (transpozu)

Bir matrisin satırlarının sütun, sütunların satır yapılması, o matrisin **Evriğinin (Transpozu)** alınması işlemi olarak adlandırılır. B matrisi, A matrisinin evriği ise $B = A^T$ olarak ifade edilir. Bu işlem MATLAB ortamında $B = A'$ şeklinde ifade edilir. Eğer A matrisi (m*n) boyutunda ise bu matrisin evriği olan B matrisi (**n*m**) boyutundadır.

```
>> A=[1 2 3; 4 -5 6]
```

A =

```
1   2   3
4  -5   6
```

```
>> B=A'
```

B =

```
1   4
2  -5
3   6
```

8.2.2. Birim matris

Ana köşegen eleman değerleri 1, ana köşegen dışı elemanları 0 olan matris, birim matris olarak adlandırılır ve I ile gösterilir. Aşağıda (3*3) boyutunda bir birim (I) matris gösterilmiştir.

$$I = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

Birim matris MATLAB ortamında eye komutu ile oluşturulur.

eye (n) : (n*n) boyutunda bir birim matris oluşturur.

`eye(m,n)` :($m \times n$) boyutunda bir birim matris oluşturur. Ana köşegen elemanları 1, köşegen dışı elemanlar ise 0 değerini alır.

```
>> A=eye(2)
```

```
A =
```

```
1  0
0  1
```

`eye(size(A))`: A matrisi ile aynı boyutta bir birim matris oluşturur.

8.2.3. Matrisin **sayı** ile çarpımı

Bir matris bir sayı ile çarpılması, matrisin her bir elemanının o sayı ile çarpılması demektir.

```
>> C=[1 2 3;4 5 6;7 8 9];
```

```
>> D=2*C
```

```
D =
```

```
2  4  6
8  10 12
14 16 18
```

8.2.4. Matrislerin toplanması ve çıkartılması

İki matrisin toplanabilmesi veya birbirlerinden çıkartılabilmesi için iki matrisin boyutlarının aynı olması gerekir. İki matris arasındaki işlemler (toplama-çıkarma) iki matrisin aynı indise sahip elemanları arasında gerçekleştirilir.

```
>> A=[1 2 3;4 5 6];
```

```
>> B=[0 -4 1;-1 -3 7];
```

```
>> C=A+B
```

```
C =
```

```
1  -2  4
3   2 13
```


8.2.5. İki matrisin çarpımı

İki matrisin çarpımının mümkün olabilmesi için birinci matrisin sütun sayısının ikinci matrisin satır sayısı eşit olması gerekir.

```
>> A=[2 5 1;0 3 -1]
```

A =

```
2 5 1
0 3 -1
```

```
>> B=[1 2 -1 4;5 -2 -3 3;0 -4 -5 6]
```

B =

```
1 2 -1 4
5 -2 -3 3
0 -4 -5 6
```

```
>> C=A*B
```

C =

```
27 -10 -22 29
15 -2 -4 3
```

8.2.6. Matris tersinin hesaplanması

İki sayıdan biri diğerinin tersi ise bu iki sayının çarpımı 1 olmalıdır. Eğer birbirlerinin tersi olduğu söylenen sayı değil matris ise, bu iki matrisin çarpımı (I) birim matris olmalıdır.

$$A * B = I \quad B = A^{-1}$$

A ve B matrisleri birbirlerinin tersi ise;

$$A * B = B * A = I$$

yazılabilir.

rank (A) : A matrisin rank'ını (bağımsız satır sayısını) bulur.

inv (A) : Eğer A matrisi tekil değilse A matrisinin tersini hesaplar.

```
>> A=[2,1;4,3]
```

A =

```
2 1
4 3
```

```
>> rank(A)
```

ans =

```
2
```

```
>> B=inv(A)
```

B =

```
1.5000 -0.5000
-2.0000 1.0000
```

8.2.7. Matris kuvveti

MATLAB ortamında A matrisinin her bir elemanının k. dereceden kuvveti alınmak istendiğinde $A.^k$ işlemi yapılmalıdır.

```
>> A=[1 2;3 4;5 6]
```

```
A =
```

```
1 2
3 4
5 6
```

```
>> A.^2
```

```
ans =
```

```
1 4
9 16
25 36
```

8.2.8. Matris determinantı

Bir matrisin determinantı bir sayıdır. Matris determinantını hesaplamak matris boyutu arttıkça zorlaşmaya başlar. MATLAB ortamında A matrisinin determinantı $\det(A)$ komutu kullanılarak hesaplanır. Eğer A matrisi kare matris değilse $\det(A)$ hesabı yapılamaz, hata mesajı ortaya çıkar.

```
>> A=[1 3 0;-1 5 2;1 2 1];
```

```
>> det(A)
```

```
ans =
```

```
10
```

BÖLÜM 10

LINEER DENKLEM SİSTEMLERİNİN ÇÖZÜMÜ

Sayısal hesaplamalarda lineer denklem sistemlerinin çözüm problemi ile çok sık karşılaşılır. Aşağıda bu tür problemlerin karşılaşıldığı bazı alanlar sıralanmıştır:

- Başlangıç değer yöntemleri yardımı ile iki noktalı sınır değer problemlerinin çözümünde,
- Sonlu fark yöntemleri ile iki noktalı sınır değer problemlerinin çözümünde,
- Sonlu fark teknikleri ile kısmi türevli diferansiyel denklemlerin çözümünde,
- Lineer programlama kullanılan optimizasyon tekniklerinde,
- İstatistik analizinde,
- En küçük kareler yaklaşımı ile eğri uydurulmasında,
- Lineerleştirme işleminden sonra bazı lineer olmayan denklem sistemlerinin çözümünde,
- Sonlu elemanlar yöntemi ile bazı mühendislik problemlerinin çözümünde

Genel olarak n. dereceden lineer denklem sistemi (açık formda);

$$\begin{aligned} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1n}x_n &= b_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \dots + a_{2n}x_n &= b_2 \\ \dots & \\ \dots & \\ a_{n1}x_1 + a_{n2}x_2 + \dots + a_{nn}x_n &= b_n \end{aligned} \quad (10.1)$$

şeklinde yazılır. Eğer lineer denklem sistemi matris formunda yazılır ise

$$Ax=b \quad (10.2)$$

elde edilir. (10.2)'de görülen A matrisine 'katsayılar matrisi' denir. A matrisinin yapısı;

$$\begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} \end{bmatrix} \quad (10.3)$$

x vektörü;

$$\mathbf{x} = [x_1 \quad x_2 \quad \cdots \quad x_n]^T \quad (10.4)$$

ve ikinci taraf vektörü;

$$\mathbf{b} = [b_1 \quad b_2 \quad \cdots \quad b_n]^T \quad (10.5)$$

olur. Eğer $\mathbf{b}$ vektörü sıfır ise (10.2) ile verilen denklem sistemine 'homojen denklem sistemi' adı verilir. Bu durumda homojen sistemin geçerli çözümü, ancak n . dereceden A matrisinin rank'ının N 'den küçük ise ($\text{rank}(A) < N$) mümkün olur. Bu durum aynı zamanda $|a|=0$ olması gerektiğini gösterir. Bu tür bir sistem ($A \cdot X=0$ sistemi) $|a|=0$ olduğundan birden fazla çözüme sahiptir, $\mathbf{b}$ vektörünün sıfırdan farklı olması durumunda N bilinmeyenli lineer bir denklem sistemi oluşur. Genişletilmiş A matrisi;

$$C = [A|\mathbf{b}] \quad (10.6)$$

olmak üzere, C matrisinin rankı ile A matrisinin rankının aynı olması durumunda ($\text{rank}(C) = \text{rank}(A)$ ise) bu lineer denklem sistemi bir çözüme sahiptir. Bu durumda $Ax=b$ sistemi bir yada daha fazla sayıda çözüm içerir. Homojen olmayan sistemin çözümünün tek olması için A katsayılar matrisinin rankı (bilinmeyen sayısı olan) n değerine eşit olmalıdır. Eğer $\text{rank}(A) < N$ olursa sistemin belirli olmayan pek çok çözümü vardır.

10.1. Lineer denklem sistemlerinde çözüm yaklaşımları

Lineer denklem sistemlerinin çözümü için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemler genel olarak direkt ve indirekt yöntemler olarak ikiye ayrılır;

A- Direkt yöntemler

Cramer yöntemi

Eliminasyon yöntemleri

Gauss eliminasyon yöntemi

Gauss-Jordan yöntemi

Aitken yöntemi

3-Yoğun eliminasyon yöntemleri

Doolittle yöntemi

LU ayrıştırma yöntemi

Crout yöntemi

Cholesky yöntemi

Banachiewicz yöntemi

4-Ortogonalleştirme yöntemleri

B- İndirekt yöntemler

Basit iterasyon (Jacobi iterasyonu) yöntemi

Gauss-Seidel iterasyon yöntemi

Relaxation yöntemi

Gradient yöntemi

Elektronik hesaplayıcıların ilk çıktığı yıllarda büyük boyutlu denklem sistemlerinin çözümünde yapılan yuvarlatma hataları ve bunların etkileri hakkında değişik görüşler ortaya atılmıştır. Hataların oluşumu ve etkileri eliminasyon yöntemleri ile araştırılmıştır. Yapılan analizler sonunda eliminasyon yöntemleri yuvarlatma hatalarına göre kararlardır. Diğer yöntemlerin pek çoğu daha fazla sayıda işlem yapmayı gerektirirler ve kararlılıkları azdır. Çeşitli eliminasyon yöntemleri hakkında aşağıdaki ortak özelliklerden bahsedilebilir:

$Ax=b$ denklem sisteminin çözümü sırasında A^{-1} matrisini hesaplamaya gerek yoktur.

Denklem sisteminin çözümünde Gauss-Jordan yöntemi diğer yöntemlere göre yavaş çalışır.

Bir denklem. sisteminin çözümüne $A=LU$ şeklindeki çarpanlara ayırma işlemi ile başlama diğer yöntemlere göre en verimli yaklaşımdır.

A katsayılar matrisi 'pozitif tanımlı' ve simetrik ise, $A=LU$ işlemi tavsiye edilir.

10.2. Gauss eliminasyon yöntemi

Bir matrisin satır ve sütunları arasında aşağıda belirtilen işlemlerin yapılması durumunda o matrisin değeri değişmez:

- Matrisin iki şatonun yer değiştirmesi,
- Bir satırın sıfırdan farklı bir sayı ile çarpılması,
- Bir satır bir sayı ile *çarpılır* ve başka bir satıra ilave edilir ve elde edilen yeni satır değeri üçüncü bir satır *yerine* yazılırsa.
- Gaussian eliminasyon yöntemi, katsayıları simetrik olmayan, içindeki sıfır sayısı nispeten az olan matris çözümünde daha verimli olarak kullanılır. Bu yöntemde A matrisine B matrisi ilave edilerek genişletilir ve elde edilen yeni (genişletilmiş) matrisin alt üçgeni (satır-sütun işlemleri kullanılarak forward-backward substitution) sıfır yapılmaya çalışılır.
- Aşağıda verilen 3. dereceden lineer denklem sistemi dikkatlice incelenmelidir:

$$a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 = b_1$$

$$a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + a_{23}x_3 = b_2 \Rightarrow$$

$$a_{31}x_1 + a_{32}x_2 + a_{33}x_3 = b_3$$

$$\begin{bmatrix} 3 & 9 & 6 \\ 2 & 2 & 1 \\ -3 & -4 & -11 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 3 \\ 4 \\ -5 \end{bmatrix}$$

denklemleri saklayan x değerleri bulunmak istensin.

Adım 1: Öncelikle A matrisi genişletilmelidir:

$$\left[\begin{array}{ccc|c} 3 & 9 & 6 & 3 \\ 2 & 2 & 1 & 4 \\ -3 & -4 & -11 & -5 \end{array} \right]$$

Adım 2: 1. satır dışındaki tüm satırlardaki X1 katsayıları sıfırlanmalıdır. Elde edilen genişletilmiş A matrisinin ilk satırını olduğu gibi bırak.

İlk işlem 2. satıra uygulanmalıdır; İlk satırı $a_{11} = 3$ ile çarp $a_{21} = 2$ ile böl ve elde edilen yeni satırı eski 2. satırdan çıkart. Elde edilen satırı 2. satır olarak ata:

$$\begin{array}{l} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 = b_1 \\ a_{22}'x_2 + a_{23}'x_3 = b_2 \Rightarrow \\ a_{31}x_1 + a_{32}x_2 + a_{33}x_3 = b_3 \end{array} \quad \left[\begin{array}{ccc|c} 3 & 9 & 6 & 3 \\ 0 & -4 & -3 & 2 \\ -3 & -4 & -11 & -5 \end{array} \right]$$

Benzer işlem 3. satıra uygulanmalıdır; İlk satırı $a_{31} = -3$ ile çarp $a_{11} = 3$ ile böl ve elde edilen yeni satırı eski 3. satırdan çıkart. Elde edilen satırı 3. satır olarak ata:

$$\begin{array}{l} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 = b_1 \\ a_{22}'x_2 + a_{23}'x_3 = b_2' \Rightarrow \\ a_{32}'x_2 + a_{33}'x_3 = b_3' \end{array} \quad \left[\begin{array}{ccc|c} 3 & 9 & 6 & 3 \\ 0 & -4 & -3 & 2 \\ 0 & 5 & -5 & -2 \end{array} \right]$$

Adım 3: 2. satır dışında ileriye doğru tüm satırlardaki x2 katsayıları sıfırlanmalıdır. Amaç ana köşegenin alt tarafını tümüyle sıfırlamaktır:

İkinci satırı $a_{32} = 5$ ile çarp $a_{22} = -4$ ile böl ve elde edilen yeni satırı eski 3. satırdan çıkart. Elde edilen satırı 3. satır olarak ata:

$$\begin{array}{rcl} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 = b_1 & & \\ a_{22}'x_2 + a_{23}'x_3 = b_2' & \Rightarrow & \\ a_{33}''x_3 = b_3'' & & \end{array} \Rightarrow \begin{bmatrix} 3 & 9 & 6 & 3 \\ 0 & -4 & -3 & 2 \\ 0 & 0 & -35/4 & 0.5 \end{bmatrix}$$

Son durum için eşitlikler tekrar yazılır ise;

$$3x_1 + 9x_2 + 6x_3 = 3$$

$$-4x_2 - 3x_3 = 2$$

$$(-35/4)x_3 = 0.5$$

elde edilir. Yerine koyma yaklaşımı kullanarak sıra ile $x_3 = -0.0571$, $x_2 = -0.4571$ ve $x_1 = 2.4857$ değerleri bulunur.

10.2.1. Gauss eliminasyon yönteminin tuzakları

Basit Gauss eliminasyon yöntemi ile çözülebilecek bir çok denklem sistemi olmasına karşın, yöntemi uygulamak için genel bir bilgisayar programı yazmadan önce araştırılması gereken bazı tuzak noktalar vardır. Bu tuzaklar (diğer eliminasyon yöntemleri için de geçerlidir) aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır:

- Hem ileriye doğru eleme hem de geriye doğru yerine koyma aşamalarında sıfıra bölme olasılığıdır. A matrisinin katsayılarından birinin sıfıra yakın olması durumunda da sorun ortaya çıkar. Bu sorunları kısmen çözebilmek için pivotlama tekniği geliştirilmiştir.
- Bilgisayarlar yaptıkları çarpma, bölme vb. işlemlerde hesaplama sonunda elde edilen rakam değerinde yuvarlama yapar ve bu yeni (yuvarlatılmış) değeri bir sonraki işlemde kullanır. Özellikle büyük sayıda denklem çözüleceği zaman yuvarlama hataları (daha sonraki hesaplama adımlarında) büyük önem kazanır. Genel olarak 100 adımlık işlemlerdeki yuvarlama hataları önem kazanmaya başlar. Hesaplama sonunda elde edilen değerleri $Ax=b$ lineer eşitliğinde yerlerine koyarak bariz bir hatanın oluşup oluşmadığı kontrol edilebilir.

$Ax = b$ eşitliğinde yer alan A matrisi 'hasta' matris olabilir. Aşağıda 'hasta' matris tanımına uyan bir Örnek matris gösterilmektedir:

» A=[3.021 2.714 6.913;1.031 -4.273 1.121;5.084 -5.832 9.155]

A =

```
3.0210  2.7140  6.9130
1.0310  -4.2730  1.1210
5.0840  -5.8320  9.1550
```

»b=[12.648;-2.121;8.407] ('enter')

b =

```
12.6480
-2.1210
8.4070
```

»A\b

('enter')

ans =


```
1.0000
1.0000
1.0000
```

Eğer A matrisindeki (2,2) elemanının değeri çok az değiştirilir ise (-4.2730 yerine -4.2750) kullanılırsa;

```
» A(2,2)= - 4.2750 ('enter')
```

```
A=
    3.0210    2.7140    6.9130
    1.0310   -4.2750    1.1210
    5.0840   -5.8320    9.1550
»A\b ('enter')
ans =
   -1.7403
    0.6851
    2.3212
```

elde edilir. Sonuçtan da görüldüğü gibi A matrisindeki çok küçük bir değişim x matrisinin değerini çok fazla değiştirmiştir. Bu nedenle A matrisi 'hasta' matris olarak adlandırılır. Bunun nedeni A matrisini oluşturan yüzeyden en az ikisinin birbirlerine paralel olma durumuna gelebilmelerinin bu iki yüzeyin arakesit noktasının çok hassas olmasından kaynaklanmaktadır. Arakesit noktasındaki küçük bir değişme yüzeylerin eğimlerini ciddi olarak etkilemektedir. MATLAB ortamında A matrisinin 'hastalık' derecesini Ölçen cond komutu bulunmaktadır. Bu komut hastalık seviyesi ölçülecek bir matrise uygulandığında sonuç ne kadar büyük olursa 'hastalık' o kadar tehlikeli demektir. En iyi değer 1 dir (matrisin hasta olmadığını gösterir). Örneğin birim matris (I) için cond (I) değeri 1 olarak hesaplanır. Yukarıda verilen A matrisine bu komut uygulandığında;

```
» cond (A)
ans =
 1.7658e+016
```

elde edilir. Görüldüğü gibi A matrisi ileri derecede hasta bir matristir. Yuvarlama hatalarının 'hasta' sistemler için ne kadar önemli olduğu ortadadır. Hasta sistemlerde, yuvarlatma hataları nedeni ile, hesaplama sonunda elde edilen x değerleri gerçek sistem eşitliklerini ($Ax=b$) genellikle sağlamazlar. Mühendislik problemlerinden elde edilen lineer denklemlerin çoğunda, doğaları gereği, A matrisi 'hasta' matris özelliklerine sahip değildir.

- Eğer ($N \times N$) boyutlu A matrisi içinde birbirlerinin aynısı (yada katları) olan iki satır (yada sütun) mevcut ise A matrisinin rankı 1 azalır ($N-1$ olur), bu durumda N adet bilinmeyen çözmek için $N-1$ adet denklem kullanılır. Bu durumda çözüm imkânsızdır. Bu durumda A matrisi 'tekil' olacaktır ve daha önce de bahsedildiği gibi tekil matrislerin determinantları sıfırdır. Eliminasyon işlemleri yapılırken genişletilmiş A matrisinin köşegen elemanlarından bir tanesi sıfır olduğunda algoritma içine bir kesme komutu konularak çıkışa da matrisin 'tekil' olduğu ve bu nedenle işlemin devam edemeyeceği uyarısı yazılabilir.

10.2.2. Eliminasyon yöntemlerinin tuzaklarını giderme

Eliminasyon yöntemlerinin tuzaklarını gidermek için başlıca üç yaklaşım kullanılır:

- Hesaplamalarda daha fazla anlamlı basamak kullanmak. Sayıların duyarlılıklarını artırmak.
- Gauss eliminasyon yönteminde ileri doğru hesaplamalarda paydaya getirilen (pivot) sayı sıfır olduğunda sorun çıkar. Eğer pivot eleman sıfır olmayıp sıfıra yakın bir sayı olsa dahi sorun ortadan kalkmış olmaz. Bu durumda pivot elemanı diğer matris elemanlarına oranla küçük olursa yuvarlama hataları ortaya çıkacaktır. Pivot elemanının altındaki sütunun en büyük katsayısını belirlemek bir avantaj sağlar. Satırların yeri, en büyük eleman pivot elemanı olacak şekilde değiştirilebilir. Bu işleme 'kısmi pivotlama' adı verilir. Eğer sütunlarla birlikte satırlarda en büyük eleman için taranırsa ve sonra yer değiştirilirse bu sürece 'tam pivotlama' adı verilir. Tam pivotlama ortaya çıkan karışıklıklar nedeni ile sık kullanılmaz. Sıfıra bölmeyi önlemenin yanında, pivotlama aynı zamanda yuvarlama hatalarını da en aza indirir. Böylece 'hasta' sistemlere karşı bir tedbir alınmış olur.

Aşağıda 'kısmi pivotlama' yaparak $Ax=b$ lineer matris eşitliğim çözen bir MATLAB programı verilmiştir.

```
% GAUSS ELİMİNASYON YÖNTEMİ İLE  $Ax=b$  LİNEER EŞİTLİĞİNİN ÇÖZÜLMESİ
% pivotlama kullanılıyor
% A matrisi N*N boyutunda tekil olmayan
% katsayılar matrisidir. b matrisi N*1 boyutundadır
% x matrisi N*1 boyutunda çözüm matrisidir
% x matrisinin eleman değerleri başlangıçta sıfır alınmaktadır
% C matrisi program içinde geçici olarak kullanılmaktadır
A=[1 2 1 4;2 0 4 ;422 1;-3 1 3 2]; b=[13; 28; 20;6];
[N N]=size(A);
x=zeros(N,1);
C=zeros(1,N+1);
% Aşağıda genişletilmiş [A|b] matrisi oluşturulmaktadır
genis=[A b];
for p=1:N-1;
    % p kolonu için kısmi pivotlama yapılıyor
    [Y,J]=max(abs(genis <p:N,p)));
    % p ve J kolonlarının yerleri değiştiriyor
    C=genis(p, :);
    genis(p,:)=genis(J+p-1,:);
    genis(J+p-1,:)=C;
    if genis(p,p)==0
        disp('A matrisi tekil olduğu için program durduruluyor')
        break
    end
    % p. kolon için eliminasyon başlıyor
```

```

    for k=p+1:N
        m=genis(k,p)/genis(p,p);
        genis(k,p:N+1)=genis(k,p:N+1)-m*genis(p,p:N+1);
    end
end
% yerine koyma işlemi basliyor
A=genis(1:N,1:N);
b=genis(1:N,N+1);
x(N)=b(N)/A(N,N);
    for k=N-1:-1:1
        x(k)=(b(k)-A(k,k+1:N)*x(k+1:N))/A(k,k);
    end
x

```

Aşağıda, yukarıda verilen MATLAB programının uygulanması sonunda elde edilen çözüm matrisi görülmektedir:

x =

```

    3
   -1
    4
    2

```

- Genişletilmiş A matrisinin bir satırındaki katsayılar ile diğer bir satırının katsayıları arasında büyük farklılıklar olması durumunda yuvarlama hatalarının en aza indirmek için ölçekleme yapılabilir. Her bir eşitlikteki en büyük katsayı T olacak şekilde katsayılar arasında işlem yapılması ölçekleme olarak adlandırılır. Daha sonra ise her bir satırdaki katsayılar en büyük değeri katsayılar matrisinde köşegene getirmek için pivotlama yapılmalıdır. Ölçekleme yuvarlatma hatalarının en aza indirmek için kullanılmasına rağmen ölçeklemenin kendisi de yuvarlatma hatası meydana getirebilir. Bu nedenle ölçeklenmiş değerler, sadece pivotlamaya bir kriter olması amacı ile hesaplanmalı, eleme ve yerine koyma işlemleri için orijinal denklem katsayıları saklanmalıdır.

10.3. Gauss-Jordan eliminasyon yöntemi

Gauss-Jordan yöntemi Gauss yönteminin bir başka şeklidir. İki yöntem arasındaki temel fark; Gauss-Jordan yönteminde bir bilinmeyen elendiğinde, sadece izleyen satırlarda değil bütün denklemlerden elenmesidir. Ayrıca tüm satırlar pivot elemanlara bölünerek normalize edilirler. Böylece eliminasyon aşaması sonunda üçgen matris yerine birim matris elde edilir. Bu nedenle çözüme ulaşmak için yerine koyma (back substitution) işlemine gerek kalmaz. Gauss yöntemi için geçerli olan tüm tuzaklar Gauss-Jordan yöntemi içinde geçerlidir. Gauss-Jordan yöntemi Gauss yöntemine göre daha fazla hesaplama (yaklaşık %50 daha fazla) gerektirdiği için kullanıcı açısından pek tercih edilmez.

10.4. LU ayrıştırma yöntemi

Gauss eliminasyon yöntemi, $Ax=b$ lineer eşitliğinde A ve b matris elemanlarının birbirlerine yakın değerler aldığı durumlarda çok verimli bir yöntem olmasına karşın, b matris elemanlarının A matris elemanlarından (orantısız anlamında) farklı değerler aldığı durumlarda verimsiz hale gelmektedir. Bilindiği gibi Gauss yönteminde ileri ve geri (yerine koyma) işlemleri yapılmaktadır. İleriye doğru olan hesaplamalar oldukça büyük zaman almaktadır.

LU (L-Lower, U-Upper) ayrıştırma yöntemi zaman alıcı A matrisinin elenmesini sağ taraf (b matrisi) işlemlerinden ayırır. Böylece A matrisi bir kere ayrıştırıldığı zaman birden fazla sağ taraf vektörü verimli bir şekilde hesaplanabilir. LU yaklaşımında iki adım söz konusudur;

- LU ayrıştırma adımı; A matrisi, alt L ve üst U adlı üçgen matrislerin çarpımı şekline getirilir.
- Yerine koyma adımı; b sağ taraf matrisi için x çözümünü belirlemek için L ve U matrisleri kullanılır.

$$A=LU$$

Matris eşitliğinde, L matrisi alt üçgen matris (ana köşegenin altında kalan elemanlar sıfırdan farklı), U ise üst üçgen (ana köşegenin üstünde kalan elemanlar sıfırdan farklı) matris olarak adlandırılır. A matrisi reel veya kompleks olabilir. LU ayrıştırma yöntemi Gauss yöntemine göre biraz daha iyidir, LU yaklaşımı adımlar halinde aşağıda açıklanmıştır:

$$Ax=b; LU=A$$

$$LUx=b \text{ (B matrisi sütun vektörü olmayabilir)}$$

L matrisi alt üçgen matris olduğundan ileriye doğru (satırlar arası) işlemlerde verimli olur:

$$Ly=b; y=Ux$$

x değerini bulmak için,

$$Ux=y$$

eşitliği çözülür. U matrisi üst üçgen matris olduğundan geri (yerine koyma) işlemlerinde $Ux=y$ denkleminin çözümü daha verimli olacaktır.

Yukarıda özelliği açıklanan LU yaklaşımı,

$$\begin{bmatrix} 4 & 1 & 1 \\ 2 & -1 & 1 \\ 2 & 1 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 9 \\ 3 \\ 7 \end{bmatrix}$$

eşitliğine adım adım uygulansın:

$$A=LU \Rightarrow \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 4 & 1 & 1 \\ 2 & -1 & 1 \\ 2 & 1 & 1 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ l_{21} & 1 & 0 \\ l_{31} & l_{32} & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} u_{11} & u_{12} & u_{13} \\ 0 & u_{22} & u_{23} \\ 0 & 0 & u_{33} \end{bmatrix}$$

$$121 \cdot 2/4, \quad i_{31} = 2/4,$$

$$u_{22} = -1 - (1/2)(1) = -1.5, \quad u_{23} = 1 - (1/2)(1) = 0.5,$$

$$\begin{aligned} 4 &= a_{11} = u_{11}, & 1 &= a_{12} = u_{12}, & 1 &= a_{13} = u_{13}, \\ 2 &= a_{21} = l_{21}u_{11}, & -1 &= a_{22} = l_{21}u_{12} + u_{22}, & 1 &= a_{23} = l_{21}u_{13} + u_{23} \\ 2 &= a_{31} = l_{31}u_{11}, & 1 &= a_{32} = l_{31}u_{12} + l_{32}u_{22}, & 1 &= a_{33} = l_{31}u_{13} + l_{32}u_{23} + u_{33} \end{aligned}$$

$$l_{21} = 2/4, \quad l_{31} = 2/4,$$

$$u_{22} = -1 - (1/2)(1) = -1.5, \quad u_{23} = 1 - (1/2)(1) = 0.5,$$

$$l_{32} = \frac{1}{-1.5} (1 - (1/2)(1)) = -1/3,$$

$$u_{33} = 1 - (1/2)(1) - (-1/3)(1/2) = 2/3$$

Yukarıda elde edilen sonuçlar kullanılarak;

$$\begin{bmatrix} 4 & 1 & 1 \\ 2 & -1 & 1 \\ 2 & 1 & 1 \end{bmatrix} = LU = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0.5 & 1 & 0 \\ 0.5 & -1/3 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 4 & 1 & 1 \\ 0 & -3/2 & 0.5 \\ 0 & 0 & 2/3 \end{bmatrix}$$

bulunur. Elde edilen eşitlik $Ly=b$ olarak kabul edilirse;

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0.5 & 1 & 0 \\ 0.5 & -1/3 & 1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ y_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 9 \\ 3 \\ 7 \end{bmatrix}$$

bulunur. Matris çarpımından,

$$y_1 = 9$$

$$y_2 = 3 - 0.5y_1 = -1.5$$

$$y_3 = 7 - 0.5y_1 + (1/3)y_2 = 2$$

$$\begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ y_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 9 \\ -1.5 \\ 2 \end{bmatrix}$$

elde edilir. $Ux=y$ eşitliği kullanılarak;

$$\begin{bmatrix} 4 & 1 & 1 \\ 0 & -3/2 & 0.5 \\ 0 & 0 & 2/3 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 9 \\ -1.5 \\ 2 \end{bmatrix}$$

bulunur. Yerine koyma yöntemi kullanılarak (back substitution);

$$x_3 = 3$$

$$x_2 = -(2/3)(-1.5 - 0.5x_3) = 2$$

$$x_1 = (1/4)(9 - x_2 - x_3) = 1$$

elde edilir. A matrisinin LU ayrıştırma yöntemi ile iki çarpım matrisine ayrıştırılması için

MATLAB ortamında lu komutu ile kullanılır:

$[L, U] = \text{lu}(A)$: A matrisini LU yöntemi kullanarak LU ve U adlarında iki matrisin çarpımı haline dönüştürür." Kullanıcı iki matrisi MATLAB ortamında L ve U olarak adlandırmak zorunda değildir.

P permütasyon matrisinin hesaplanmasında MATLAB ortamında aşağıda verilen komut türü kullanılır:

$[L, U, P] = \text{lu}(A)$: Bu komut türünde P; permütasyon matrisi olarak adlandırılır ve dört matris arasında;

$$L*U=P*A \text{ veya } P*L*U=A; \quad (P*L=U) \text{ ilişkisi vardır.}$$

Aşağıdaki örnek bu komut yardımı ile çözülebilir:

$$\gg A = [1 \ 2 \ 6; 4 \ 8 \ 1; -2 \ 3 \ 5] \quad (\text{'enter'})$$

$$A =$$

1	2	6
4	8	-1
-2	3	5

»[L1A, UA, P]= lu(A) ('enter')

L1A =

1.0000	0	0
-0.5000	1.0000	0
0.2500	0	1.0000

UA =

4.0000	8.0000	-1.0000
0	7.0000	4.5000
0	0	6.2500

P =

0	1	0
0	0	1
1	0	0

elde edilir. Görüldüğü gibi L1A matrisinin üst üçgeni ve UA matrisinin alt üçgeni tamamen sıfırlardan oluşmaktadır.

Önemli not: '\' işareti MATLAB ortamında Gauss ayrıştırma yöntemim ifade etmek için kullanılır.

% Ax=b lineer matris eşitliğinin '*' komutu ile çözülmesi

%

»A=[1 2 6;4 8 -1;-2 3 5]; ('enter')

» b=[15; -20; 54]; ('enter')

» x=A\b ('enter')

x=

-12.6571

4.2286

3.2000

bulunur. Görüldüğü gibi elde edilen x değeri LU ayrıştırma yönteminde elde edilen X değeri ile aynıdır.

$Ax=b$
eşitliği yerine
 $xTAT=bT$
eşitliği kullanılırsa, sağdan bölme yöntemi ile;
 $xT=bT/AT$

elde edilir. Yukarıdaki işlem MATLAB ortamında;

```
» A = [4 1 1; 2 -1 1; 2 1 1];           ('enter') ('enter')
» b= [9; 3; 7];                         ('enter')
% At matrisi A matrisinin devriği olsun
» At=A'
% A matrisinin devriği
At =
    4     2     2
    1    -1     1
    1     1     1

% bt vektörü b vektörünün devriği olsun
bt =
     9     3     7
    10     5    -1

% x vektörünün devriği
» xt=bt /At                             ('enter')
xt =
    12     3
```

elde edilir. Görüldüğü gibi yukarıdaki sonuç ile aynı değerler elde edilmiştir. Aşağıda verilen lineer denklem sistemini sağlayan [x y z w] satır vektörünün değerleri Gauss ayrıştırma metodu (MATLAB komutunu) kullanarak bulunabilir:

10.5. Doğrusal eşitliklerin çözümünde matris tersinin kullanılması

$Ax=b$

matris eşitliği soldan A -1 ile çarpılırsa;

$$A^{-1}Ax = A^{-1}b$$

$$Ix = A^{-1}b \text{ (I; birim matris)}$$

$$x = \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = A^{-1}b$$

elde edilir. Yukarıda verilen matris eşitliği MATLAB ortamında çözülebilir:

```
» A = [3 2 -1; -1 3 2; 1 -1 -1]      ('enter')
A =
     3     2    -1
    -1     3     2
     1    -1    -1

('enter')
```

```
» b = [10; 5; -1]      ('enter')
b =
    10
     5
    -1
```

```
» x = inv(A) * b      ('enter')

x =
   -2.0000
    5.0000
   -6.0000
```

% alttaki satir sonucu test etmek için konulmuştur

```
» A*x      ('enter')
```

```
ans =
   10.0000
    5.0000
   -1.0000
```

10.6. Basit (Jacobi) iterasyon yöntemi

Genel olarak iteratif yöntemlerde izlenen yol; denklem çözümüne yaklaşık bir çözüm takımı ile başlamak ve belirli bir algoritmayı tekrarlayarak, gerçek çözümü en az hata ile hesaplamak mantığına dayalıdır. Dolaylı yöntemler olarak da adlandırılan bu yöntemler, hem algoritmalarının kolayca hesaplanabilir olmaları, hem de yuvarlama hatalarının en az ve iterasyon sayısı arttıkça hata birikimi olmaması açısından sık kullanırlar. Basit (diğer adı ile Jacobi) iterasyon adı verilen yaklaşım ile Gauss-Seidel iterasyon yöntemi iteratif yöntemlerin başında gelmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki iteratif yöntemlerin en önemli problemi, yakınsama problemidir. Bazı tip

problemlerde Gauss-Seidel, bazı tip problemlerde ise Jacobi iterasyonu daha çabuk yakınsar. Eğer bir problemde her iki itératif yaklaşım kullanılarak yakınsama sağlanıyor ise daha hızlı olması nedeni ile 'Gauss-Seidel' yöntemi tercih edilmelidir.

Jacobi iterasyonunun yakınsayabilmesi için A matrisinin ana köşegen üzerindeki elemanlarının mutlak değerlerinin bir koşulu (strictly diagonally dominant) yerine getirmesi gerekmektedir; A matrisinin i. satırının köşegen üzerindeki değeri (a_{ii})'nin mutlak değeri A matrisinin i. satırındaki tüm elemanların mutlak değerlerinin toplamından büyük olmalıdır.

Aşağıda verilen lineer denklem sistemi Jacobi iterasyonu ile çözülsün:

$$\begin{array}{rcl} 4x_1 & -2x_2 & + x_3 = 6 \\ 4x_1 & -8x_2 & + x_3 = -20 \\ -x_1 & + x_2 & + 5x_3 = 11 \end{array} \Rightarrow \begin{bmatrix} 4 & -2 & 1 \\ 4 & -8 & 1 \\ -1 & 1 & 5 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ x_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 6 \\ -20 \\ 11 \end{bmatrix} \Rightarrow Ax = b$$

Yukarıdaki eşitliklerden;

$$x_1^{(l)} = \frac{6 + 2x_2^{(l-1)} - x_3^{(l-1)}}{4}; \quad x_2^{(l)} = \frac{20 + 4x_1^{(l-1)} + x_3^{(l-1)}}{8}; \quad x_3^{(l)} = \frac{11 + x_1^{(l-1)} - x_2^{(l-1)}}{5}$$

elde edilir. Eğer program $x_1^{(0)} = 1; x_2^{(0)} = 2; x_3^{(0)} = 1$ başlangıç değerleri ile başlar ise;

$$x_1^{(1)} = \frac{6 + 2 \cdot 2 - 1}{4} = 2.25; \quad x_2^{(1)} = \frac{20 + 4 \cdot 1 + 1}{8} = 3.125; \quad x_3^{(1)} = \frac{11 + 1 - 2}{5} = 2$$

birinci iterasyon sonunda bulunan değerler ile ikinci iterasyona gidilir ve bu işlem bu şekilde devam ettirilir ise Tablo 10.1'de gösterildiği gibi 15. iterasyonda (verilen tolerans için);

$$x_1^{(15)} = 3.1745; \quad x_2^{(15)} = 4.3333; \quad x_3^{(15)} = 1.9683$$

Tablo 10.1

İterasyon sayısı	x_1	x_2	x_3
1	2.2500	3.1250	2.0000
2	2.5625	3.8750	2.0250
3	2.9312	4.0344	1.9375
4	3.0328	4.2078	1.9794
5	3.1091	4.2638	1.9650
6	3.1407	4.3002	1.9690
7	3.1578	4.3165	1.9681
8	3.1662	4.3249	1.9683
9	3.1704	4.4.3291	1.9683
10	3.1725	4.3312	1.9683
11	3.1736	4.3323	1.9683
12	3.1741	4.3328	1.9683
13	3.1743	4.3331	1.9683
14	3.1745	4.3332	1.9683
15	3.1745	4.3333	1.9683

değerleri x çözüm matrisini belirler. İterasyonu durdurmak için kullanılabilecek bir kriter j . iterasyonun

sonunda elde edilen x_j çözüm matrisi ile bundan bir önceki $(j-1)$ iterasyonda elde edilen $x_{(j-1)}$ çözüm matrisi arasındaki farkın mutlak değeri olarak başlangıçta belirlenen epsilon değerinden küçük olmasıdır. Buna benzer bir çok durdurma kriteri geliştirilebilir.

İteratif yaklaşımlar için diğer Önemli bir nokta da $x(0)$ başlangıç değerlerinin abartılı olarak seçilmesi durumunda yakınsamanın gecikebileceği gerçeğidir. İteratif yöntemler için verilen sisteme ilişkin uygun değerler (daha önceden) elde edilebilmiş ise bu değerlerin kullanılması yakınsamanın kolaylaşması açısından çok uygun olur.

Verilen eşitliklerin yakınsaması beklenmekteydi zira A matrisinin köşegen elemanları daha önce belirtilen özellikleri sağlamaktaydı;

$$|4| > |-2| + |1|$$

$$|-8| > |4| + |1|$$

$$|5| > |-1| + |1|$$

Aşağıda MATLAB programlama dilinde yazılmış ve Jacobi iterasyonu ile lineer denklem çözümünde kullanılan program verilmiştir;

Not : $\text{eps} = 2.2204e-016$ değerinde bir MATLAB komutudur.

% $Ax=b$ lineer matris eşitliğinin JACOBI iterasyonu ile çözümü

```

% A; matrisi N*N boyutunda tekil olmayan katsayılar matrisidir.
% b; matrisi N*1 boyutundadır
% x; matrisi 1*N boyutunda çözüm matrisinin evriğidir
% p; matrisi N*1 boyutunda baslangic değerler matrisidir
% delta; iterasyonun son iki adimi arasındaki mücade edilebilen
% fark değeridir
% maxiter; maksimum iterasyon sayısıdır.Eğer kullanıcı maxiter
% sayısına kadar iterasyon yakınsamaz ise programı durdurmak için
% bu değeri kullanır
%
A=[4 -2 1;4 -8 1;-1 1 5]; b=[6;-20;11]; p=[1;2;1];
N=length(b);
x=zeros(1,N);
maxiter=30; delta=0.00001;
for k=1:maxiter
    for J=1:N
        x(J)=(b(J)-A(J,[1:J-1,J+1:N])*p([1:J-1,J+1:N]))/A(J,J);
    end
    hata=abs(norm(X'-p));
    hatatek=hata/(norm(X)+eps);
    p=x';
    if (hata<delta)|(hatatek<delta)
        disp(' iterasyon maxiter den önce sona erdi')
        break
    end
end
display('iterasyon sayısı=');
display (k-1) ;
x=x'

```

Yukarıda verilen programın uygulanması sonunda aşağıdaki sonuçlar elde edilir:

```

»
iterasyon maxiter den önce sona erdi
iterasyon sayısı=
15
x =
3.1746
4.3333
1.9683

```

10.7. Gauss-Seidel iterasyon yöntemi

Jacobi iterasyonunda $X^{(0)}$ başlangıç değerleri sırayla;

eşitliklerinde yerlerine konulmuştu. Gauss-Seidel yönteminde ise ilk eşitlikte (X_1 ' e ilişkin) $X_2^{(0)}=2$; $X_3^{(0)}=1$ değerleri yerlerine konur. Elde edilen $X_1^{(1)} = 2.25$ değeri (yine aynı iterasyon içindeki);

$$x_2^{(1)} = \frac{20 + 4x_1^{(1)} + x_3^{(0)}}{8} = \frac{20 + 4 * 2.25 + 1}{8} = 3.75$$

eşitliğinde yerine konulur. Yukarıda elde edilen $X_1^{(1)}$ ve $X_2^{(1)}$ değerleri ise $x_3^{(1)}$ eşitliğinde yerine konulursa;

$$x_3^{(1)} = \frac{11 + x_1^{(1)} - x_2^{(1)}}{5} = 1.9$$

bulunur. Aynı problem Jacobi iterasyonu ile çözüldüğünde ilk iterasyon sonunda;

$$x_1^{(1)} = 2.25 ; x_2^{(1)} = 3.125 ; x_3^{(1)} = 2$$

bulunmuştu. Gauss-Seidel yaklaşımında ise

$$x_1^{(1)} = 2.25 ; x_2^{(1)} = 3.75 ; x_3^{(1)} = 1.9$$

bulunur. Böyle bir yaklaşım yakınsamayı çabuklaştırarak hesaplamaların daha çabuk bitmesini temin eder. Gauss-Seidel yaklaşımında da Jacobi yaklaşımında olduğu gibi, A matrisinin ana köşegen elemanlarının mutlak değerleri, aynı satır üzerinde yer alan diğer elemanların mutlak değerlerinin toplamından daha büyük olmalıdır. Aksi halde yakınsama sağlanamaz.

Tablo 10.2

İterasyon sayısı	X_1	x_2	x_3
1	2.2500	3.7500	1.9000
2	2.9000	4.1875	1.9425
3	3.1081	4.2969	1.9622
4	3.1579	4.3242	1.9667
5	3.1704	4.3311	1.9679
6	3.1736	4.3328	1.9682
7	3.1743	4.3332	1.9682
8	3.1745	4.3333	1.9682

Yukarıdaki işlem diğer iterasyonlar içinde yapıldığında elde edilen sonuçlar Tablo 10.2'de gösterilmiştir. Tablo 10.1 ile Tablo 10.2 arasında bir karşılaştırma yapıldığında Gauss-Seidel yaklaşımında çok daha az iterasyon sayısı ile yakınsama sağlandığı görülmektedir. Her iki yaklaşımın aynı probleme aynı ilk koşullar altında uygulandığı da unutulmamalıdır.

MATLAB programlama dilinde yazılmış ve Gauss-Seidel iterasyonu ile lineer denklem sistemi çözümünde kullanılan program aşağıda verilmiştir:

```
% Ax=b lineer matris eşitliğinin Gauss-Seidel % iterasyonu ile çözümü
% x; matrisi 1*N boyutunda çözüm matrisidir
% p; matrisi N*1 boyutunda başlangıç değerler matrisidir
% delta; iterasyonun son iki adımı arasındaki müsadde edilebilen
% fark değeridir
% maxiter; maksimum iterasyon sayısıdır.
%
% Eger maxiter sayısına kadar iterasyon
% yakınsamaz ise programı durdurmak için bu değer kullanılır
```

```
A=[4 -2 1;4 -8 1;-1 1 5];
b=[6;-20;11];
p=[1;2;1];
N=length(b);
x=zeros(1,N);
maxiter=30; delta=0.00001;
for k=1:maxiter
    for J=1:N
        if J==1
            x(1)=(b(1)-A(1,2:N)*p(2:N))/A(1,1);
        elseif J==N
            x(N)=(b(N)-A(N,1:N-1)*(x(1:N-1)))/A(N,N);
        else
            X(J) = (b(J)-A(J,1:J-1)*x(1:J-1)-A(J,J+1:N)*p(J+1:N))/A(J,J) ;
        end
    end
    hata=abs (norm(x'-p) ) ;
    hatatek=hata/(norm(x)+eps);
    p=x' ;
    if (hata<delta)|(hatatek<delta)
        disp('iterasyon maxiter den önce sona erdi ')
        break
    end
    x
end
display('iterasyon sayısı=');
display(k-1) ;
x=x!
```


Not: $\text{eps} = 2.2204e-016$ değeri bir MATLAB komumudur.

Yukarıda verilen programın uygulanması sonunda aşağıdaki sonuçlar elde edilir:

»

iterasyon maxiter den önce sona erdi

iterasyon sayısı=

ans =

8

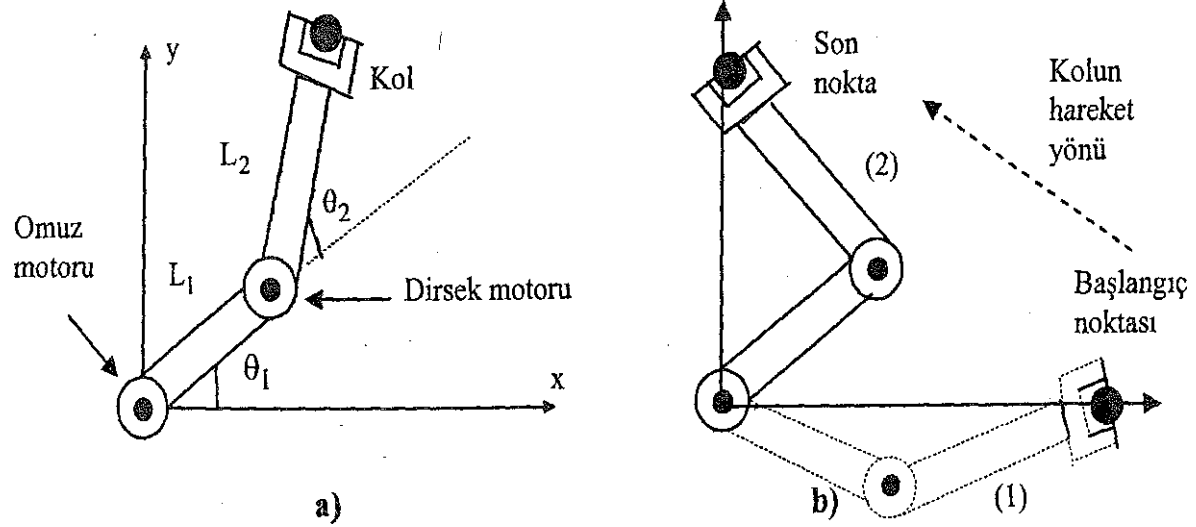
X =

3.1746

4.3333

1.9683

10.8. Bir uygulama olarak robot kontrolü

Şekil 10.1

Şekil 10.1'de robot kol mekanizması gösterilmiştir. Tüm sistem iki adet motor tarafından tahrik edilmektedir. Motorlardan biri 'omuz motoru' olup θ_1 açısını kontrol etmekte, diğer motor ise 'dirsek motoru' olarak adlandırılmış olup θ_2 açısını kontrol etmektedir. Kolun ucunda görülen 'el'in koordinatları;

$$x = L_1 \cos \theta_1 + L_2 \cos(\theta_1 + \theta_2)$$

$$y = L_1 \sin \theta_1 + L_2 \sin(\theta_1 + \theta_2)$$

olarak verilmektedir. Bu hareket probleminde ana sorun, 'el'in bir noktadan diğer bir noktaya olan hareketini sağlamak için (iki adet) eklem motorlarının konum (θ_1, θ_2) açılarının nasıl kontrol edileceğidir. Şekil 10.1 (b)'de gösterildiği gibi 'kol' (1) numaralı konumdan (2) numaralı konuma doğru hareket edecektir. Kol, (1) pozisyonunda duruyorken daha sonra hızlanmalı ve (2) numaralı pozisyonda hızı tekrar sıfıra düşmelidir.

Motor kontrolörlerine gönderilecek açı bilgilerine ilişkin polinom ifadeleri;

$$\theta_1(t) = \theta_1(0) + a_1 t^5 + a_2 t^4 + a_3 t^3 + a_4 t^2 + a_5 t$$

$$\theta_2(t) = \theta_2(0) + b_1 t^5 + b_2 t^4 + b_3 t^3 + b_4 t^2 + b_5 t$$

olarak verilmektedir (polinomun neden 5.dereceden olduğu aşağıda açıklanacaktır). Yukarıda görülen $\theta_1(0)$, $\theta_2(0)$ açıları L_1 ve L_2 kollarının $t=0$ anındaki başlangıç açılarıdır, $a = [a_1 \ a_2 \ a_3 \ a_4 \ a_5]^T$ ve

$b = [b_1 \ b_2 \ b_3 \ b_4 \ b_5]^T$ vektörleri ise istenen harekete göre saptanır.

$t=0$ anına hareketin başladığı an, hareketin sona erdiği 't' anına ise t_s denirse açıların başlangıç ve son değerleri $\theta_1(0)$, $\theta_2(0)$, $\theta_1(t_s)$, $\theta_2(t_s)$ ifadeleri ile gösterilir. Bu açı değerleri trigonometrik olarak bulunabilir.

$\theta_1(0)$, $\theta_1'(t_s)$ ve t_s değerleri bilindiğinde (verildiğinde) matris eşitliği kullanılarak $a = [a_1 \ a_2 \ a_3 \ a_4 \ a_5]^T$ vektörü, $\theta_1(0)$, $\theta_1(t_s)$ ve t_s değerleri bilindiğinde (verildiğinde) ise matris eşitliği kullanılarak $b = [b_1 \ b_2 \ b_3 \ b_4 \ b_5]^T$ vektörü bulunur. Bu sonuçlar kullanılarak 'el'in hareket eğrisi çizilebilir.

Robotun 'el' hareketine ilişkin eşitliklerinin tümüye çözülebilmesi için sınır koşullarına ihtiyaç duyulacaktır. Bu koşullar ise; başlangıç anında hızın sıfır ($\theta_1'(0) = v_1(0) = 0$) ve ivmenin sıfır ($\theta_1''(0) = w_1(0) = 0$) olması, $t = t_s$ anında ise hızın sıfır ($\theta_2''(t_s) = v_2(t_s) = 0$) ve ivmenin sıfır ($\theta_1''(t_s) = w_1(t_s) = 0$) olmasıdır.

Hız ve ivme ifadeleri;

$$\theta_1'(t) = 5a_1 t^4 + 4a_2 t^3 + 3a_3 t^2 + 2a_4 t + a_5 \quad (1.\text{motor hız ifadesi})$$

$$\theta_1''(t) = 20a_1 t^3 + 12a_2 t^2 + 6a_3 t + 2a_4 \quad (1.\text{motor ivme ifadesi})$$

$$\theta_2'(t) = 5b_1 t^4 + 4b_2 t^3 + 3b_3 t^2 + 2b_4 t + b_5 \quad (2.\text{motor hız ifadesi})$$

$$\theta_2''(t) = 20b_1 t^3 + 12b_2 t^2 + 6b_3 t + 2b_4 \quad (2.\text{motor ivme ifadesi})$$

olur. $\theta_1'(0) = v_1(0) = 0$ ilk koşulu $\theta_1'(t)$ eşitliğine uygulanır ise;

$$\theta_1'(0) = a_5 = 0$$

(1)

bulunur. $\theta_1''(0) = W_1(0) = 0$ İlk koşulu $\theta_1''(t)$ ifadesine uygulanır ise;

$$\theta_1''(t) = 2a_4 = 0 \Rightarrow a_4 = 0$$

(2)

elde edilir, $t = t_s$ için $\theta_1(t)$ ifadesi;

$$\theta_1(t_s) = \theta_1(0) + a_1 t_s^5 + a_2 t_s^4 + a_3 t_s^3 + a_4 t_s^2 + a_5 t_s$$

(3)

olur. $\theta_1'(t_s) = V_1(t_s) = 0$ koşulu altında,

$$\theta_1'(t_s) = 5a_1 t_s^4 + 4a_2 t_s^3 + 3a_3 t_s^2 + 2a_4 t_s = 0$$

(4)

$\theta_1''(t_s) = w_1(t_s) = 0$ koşulu $\theta_1''(t_s)$ eşitliğine uygulanır ise;

$$\theta_1''(t_s) = 20a_1 t_s^3 + 12a_2 t_s^2 + 6a_3 t_s + 2a_4 = 0 \quad (5)$$

elde edilir. Yukarıda elde edilen 5 adet eşitlikten;

$$\begin{bmatrix} t_s^5 & t_s^4 & t_s^3 \\ 5t_s^4 & 4t_s^3 & 3t_s^2 \\ 20t_s^3 & 12t_s^2 & 6t_s \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \\ a_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \theta_1(t_s) - \theta_1(0) \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix}$$

matris eşitliği elde edilir. Benzer işlemler $\theta_2(t)$ için yapılırsa;

$$\begin{bmatrix} t_s^5 & t_s^4 & t_s^3 \\ 5t_s^4 & 4t_s^3 & 3t_s^2 \\ 20t_s^3 & 12t_s^2 & 6t_s \end{bmatrix} \begin{bmatrix} b_1 \\ b_2 \\ b_3 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \theta_2(t_s) - \theta_2(0) \\ 0 \\ 0 \end{bmatrix}$$

elde edilir. Yukarıda elde edilen iki adet matris eşitliğinin her biri için (bir açı ve onun İki türevinden elde edilen) 3 adet denklem ve 3 adet bilinmeyen bulunmaktadır. Böylece motor kontrolörlerine gönderilecek açı bilgilerine ilişkin polinomun neden 5.dereceden seçildiği de anlaşılmış olmaktadır. En düşük dereceden üç

terim (t^2, t^1, t^0) katsayıları, $t=0$ anında sıfır değerini alırlar. Daha yüksek dereceden üç terimin (t^2, t^1, t^0) katsayıları ise bilinmemektedir. Bu ise üç bilinmeyen anlamına gelmektedir. Eğer polinomun derecesi artırılır ise yeni katsayıları bulmak için ilave sınır koşullarına ihtiyaç duyulur.

10.9. Lineer problem çözümüne bir örnek; Girdi-Çıktı analizleri

Nobel Ödülü alan Wassily Leontief ekonominin girdi çıktı konusu üzerine çalışma yapan ünlü bir araştırmacıdır. Lenotiefe göre üretilen ürünlerin tamamı tüketilmelidir. Endüstriyel çıktı talebi 2 adet kaynaktan gelir. a)Farklı endüstrilerin talebi, b)Endüstrilerden başka talep kaynakları. Buna örnek olarak enerji sektörü seçilebilir;

Enerji şirketleri enerjiyi;

- 1-Kendi fabrikalarındaki işlemleri gerçekleştirmek için,
- 2-Başka endüstrilerin elektrik ihtiyaçlarını karşılamak için,
- 3-Halkın ihtiyaçlarını karşılamak için

üretirler. Buradaki ilk 2 örnek endüstri içi talebi, sonuncusu ise endüstri dışı talebi işaret eder. Girdi çıktı analizleri bir endüstrinin ne kadar ürettiğini ve buna karşılık talebin üretimin ne kadarını tamamı ile karşıladığını açıklar. Bu durumda 'arz ve talebi dengede tutmak için ne kadar üretim yapılmalıdır?' sorusu önem kazanır. İç endüstri talebi girdi-çıktı matrislerinde gösterilebilir. Aşağıda verilen 3*3 boyutlu A matrisi girdi-çıktı matrisine bir örnek olarak verilebilir. Endüstri çıktılarının dolarla ölçüldüğü kabul edilirse a_{ij} matris elemanı genel girdi-çıktı matris elemanı olarak adlandırılabilir.

				Kullanıcı	
				1 2 3	
Üretici	1	= A	0.3 0.3 0.2	0.1 0.2 0.3	
	2				0.2 0.1 0.4
	3				

A matrisinin eleman değerlerinin ne anlama geldiğini daha iyi anlamak için a_{ij} değerlerinden faydalanılabilir. Örneğin $a_{12} = 0.3$ şöyle yorumlanabilir; endüstri 2'nin 1 dolarlık mal çıktısı sağlayabilmesi, endüstri 1'e (1 doların %30'u olan) 30 sent'lik çıktı yapma fırsatı verecektir. Fakat bu ilişki tersine çalışmamaktadır. $a_{21} = 0.1$ olduğu için endüstri 1'in her bir adet dolarlık çıktısı (mal veya hizmet anlamında) için endüstri 2, 10 sent'lik çıktı verebilmektedir. Bir anlamda A matrisi endüstri içi katkıları gösteren bir büyüklüktür.

X_j , endüstri j'nin (dolar bazında) çıktı miktarı, d_j ise endüstri j çıktısı için endüstri dışı talebi gösterebilir.

Böylece A matris elemanları ve d_j değerlerini kullanarak herhangi bir endüstri üreticisinin çıktısını

hesaplamak mümkün olabilmektedir. Bir endüstrideki, toplam talep endüstri içi ve endüstri dışı talep toplamından meydana gelmektedir. Aşağıda verilen ve A matrisinden faydalanılan lineer denklemi bunu açıklamaktadır:

endüstri içi talep		endüstri dışı talep
$x_1 = 0.3x_1 + 0.3x_2 + 0.2x_3$	+	d_1
$x_2 = 0.1x_1 + 0.2x_2 + 0.3x_3$	+	d_2
$x_3 = 0.2x_1 + 0.1x_2 + 0.4x_3$	+	d_3

Eğer yukarıda verilen lineer denklem sistemi yeniden düzenlenir ise;

$$\begin{aligned} d_1 &= 0.7x_1 - 0.3x_2 + 0.2x_3 \\ d_2 &= -0.1x_1 + 0.8x_2 - 0.3x_3 \\ d_3 &= -0.2x_1 - 0.1x_2 + 0.6x_3 \end{aligned}$$

elde edilir. Yukarıda verilen lineer denklem sisteminden elde edilecek X_j değerleri endüstrideki çıktı dengelerini gösterecektir, a_{ij} ve d_k değerleri bilindiği sürece endüstriye ilişkin en ekonomik üretim ve tüketim dengesi hesaplanmış olacaktır. Wassily Leontief, bu dengenin sağlanması durumunda ancak en faydalı üretimin yapılabileceğini belirtmiştir. Yukarıda yazılan lineer denklem takımı matrisel formda tekrar düzenlenir ise;

$$X^* = A^*X + D; X - A^*X = D; (I - A^*)X = D$$

bulunur. Son ifadede X çekilirse;

$$X = (I-A)^{-1} * D$$

elde edilir. Denge denklemi;

$$D=[50000;30000;60000]$$

alınmak şartı ile daha önce verilen A matris değerleri kullanılarak X değerleri;

$$\gg D=[50000;30000;60000] \quad A=[0.3 \ 0.3 \ 0.2; 0.1 \ 0.2 \ 0.3; 0.2 \ 0.1 \ 0.4]; \quad ('enter')$$

$$\gg I=eye(3); \quad ('enter')$$

$$\gg X=inv(I-A)*D \quad ('enter')$$

$$X =$$

$$1.0e+005 *$$

$$1.7755$$

$$1.2735$$

$$1.8041$$

olarak elde edilir. Bulunan X değerleri aşağıda verilmiştir:

$$X = \begin{bmatrix} 177550 \\ 127350 \\ 180410 \end{bmatrix} \$$$

Yukarıda bulunan sonuca göre örneğin, endüstri 1; 177550 \$ değerinde çıktı üretmektedir. Verilen A katsayı matrisi kullanılarak endüstri içi talep (dolar olarak) hesaplanabilir (yukarıdaki MATLAB satırlarına aşağıdaki satır ilave edilip program çalıştırıldığında;

»

$$ictalep=A*diag (X) \quad ('enter')$$

ekran görüntüsü;

»

$$\text{ictalep} = 1.0\text{e}+004 *$$

5.3265	3.8204	3.60S2
1.7755	2.5469	5.4122
3.5510	1.2735	7.2163

olarak elde edilir. Sonuçlar aşağıda matrisel formda gösterilmiştir:

10.10. Lineer problem çözümüne bir örnek; İşletme maliyeti

Bir inşaat firması A,B ve C tiplerindeki evlerden sırasıyla 10,12 ve 17 'şer adet yapmak üzere taahhüde girmiştir. Evlerin inşaat maliyetini meydana getiren ana unsurlar: çelik, çimento, kereste ve sıhhi tesisat malzemeleri ile işçilik ücretleridir. Her tip evin beheri için hangi malzemelerden ne kadar sarf edileceği ve gerekli işçilik miktarı bilinmektedir. Verilen değerler Tablo 'da gösterilmiştir:

Tablo 10.3

Ev tipi	Maliyet unsurları				
	Çelik	Çimento	Sıhhi tesisat	İşçilik	Kereste
A	10	25	12	22	21
B	12	23	14	26	17
C	11	30	10	18	13

Maliyet unsurlarının birim maliyetleri; çelik için 20 TL, çimento için 13 TL, kereste için 10 TL, sıhhi tesisat malzemeleri için 6 TL ve işçilik için 10 TL olarak verildiğine göre;

- işin tamamı için her malzemeden ne kadar kullanılacağını,
- malzemelerin maliyetlerini ye toplam maliyetini bulunuz.
- aynı işlemleri MATLAB yardımı ile yapınız

Çözüm

- Yapılacak olan evlerin adetleri tiplerine göre sırası ile $P = [10 \ 12 \ 17]$ vektörü ile ve kullanılan malzemeler de;

$$Q = \begin{bmatrix} 10 & 25 & 21 & 12 & 22 \\ 12 & 23 & 17 & 14 & 26 \\ 11 & 30 & 13 & 10 & 18 \end{bmatrix}$$

matrisi ile gösterilebilir. P vektörü ile Q matrisi ($P*Q$) şeklinde çarpılırsa;

$$P*Q = \begin{bmatrix} 10 & 12 & 17 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 10 & 25 & 21 & 12 & 22 \\ 12 & 23 & 17 & 14 & 26 \\ 11 & 30 & 13 & 10 & 18 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 431 & 1036 & 635 & 458 & 838 \end{bmatrix}$$

bulunur. Çarpım vektörü elemanlarının her biri bir malzemenin bütün inşaat için sarf edilmesi gereken miktarlarını verir.

b) Malzemelerin birim maliyetleri sırası ile;

$$R = [20 \ 13 \ 10 \ 6 \ 15]^T$$

sütun vektörü ile gösterilirse, ($Q*R$) çarpımı her tip evin maliyetim verecektir:

$$Q*R = \begin{bmatrix} 10 & 25 & 21 & 12 & 22 \\ 12 & 23 & 17 & 14 & 26 \\ 11 & 30 & 13 & 10 & 18 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 20 \\ 13 \\ 10 \\ 6 \\ 15 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1137 \\ 1183 \\ 1070 \end{bmatrix} \text{ TL}$$

bulunur. Yani her A tipi ev 1137 TL'ye, B tipi ev; 1183 TL'ye ve C tipi ev; 1070 TL'ye mal olmaktadır. Tüm inşaatın toplam maliyeti $P*Q*R$ çarpımı ile bulunabilir. Bu çarpma $(P*Q)*R$ veya $P*(Q*R)$ şeklinde yapılabilir. Daha kolay olduğu için ikinci yol tercih edilirse, toplam maliyet için,

$$P * (Q * R) = \begin{bmatrix} 10 & 12 & 17 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 1137 \\ 1183 \\ 1070 \end{bmatrix} = 43756 \text{ TL}$$

c) Aynı problem MATLAB ile yapılırsa aşağıdaki değerler elde edilir:

```
>>
P*Q
ans =
    4 3 1    10 3 6    6 3 5    4 5 8    8 3 8
Q*R
ans=
    1137
    1183
    1070
P*Q*R
ans=
    43756
```

BÖLÜM 12

EĞRİ UYDURMA, ARA DEĞER VE DIŞ DEĞER HESABI

Ölçüm sonunda elde edilen x değerlerini en yakından temsil eden bir $y=f(x)$ eğrisini bulma işlemi 'eğri uydurma' (curve fitting) olarak adlandırılır. Ölçülen iki x değeri arasında seçilen x_i değerine karşı gelen değerini tahmin etmek ise 'aradeğer hesabı' (interpolating) olarak adlandırılır. Her iki yaklaşım da deney sonunda elde edilen verilerin değerlendirilmesinde kullanılır fakat yapılan işlem açısından iki yaklaşım arasında farklılık bulunmaktadır. **Ara değer bulma yaklaşımında** kullanılan eğriler, ölçüm sonunda elde edilen **tüm noktadan geçecek şekilde çizilir**. Eğri uydurma yaklaşımında bu şart değildir. Eğer verilen x değer aralığına bakılarak bu aralık dışında bir x_i değerine karşı gelen y_i değeri aranıyor ise bu işlem (extrapolation) dış değer hesabı olarak adlandırılır.

12.1. En küçük kareler metodu ile eğri uydurma

En küçük kareler metodunda çizilen eğri ile ölçülen değerler arasındaki fark en aza indirilmeye çalışılır. Ölçüm sonuçlarından istifade edilerek hesaplanan eğri denkleminin, bir takım ölçüm sonuçlarını (veya tüm ölçüm sonuçlarını) sağlama yükümlülüğü yoktur. Burada amaç; ölçüm sonuçlarına mesafe olarak en az hatalı eğriyi elde etmektir. Eğri uydurma işleminde iki farklı eğri üzerinde çalışılır. Uydurulacak eğrinin denklemi ($y=f(x)$) doğrusal (lineer) olabileceği gibi (doğrusal olmayan) polinom (veya başka) türde de olabilir.

12.1.1. Doğrusal eğri uydurma

Doğrusal eğri uydurmada kullanılan ortalama karesel hata (OKH) ve bu değer karekökü;

$$OKH = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^N (y - y_k)^2 \quad (12.1)$$

$$KOKH = \sqrt{OKH} \quad (12.2)$$

olarak hesaplanır. Yukarıda verilen ifadelerde N; (x_k, y_k) ile gösterilen ölçüm değerlerinin sayısıdır. OKH değeri ise ölçülen y değerleri ile tahmini doğru değeri arasındaki farkın karesinin ortalamasıdır, KOKH ise OKH değerinin kareköküdür.

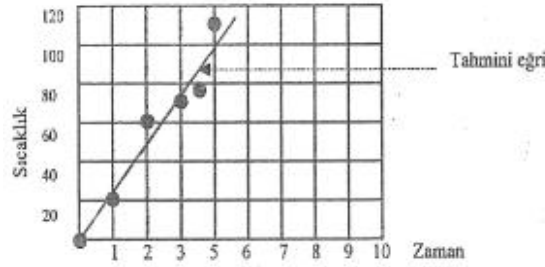
Yapılan bir deney sırasında ölçülen 6 adet sıcaklık değeri ve bu ölçümlerin yapıldığı t zamanları Tablo 12.1 'de verilmiştir.

Tablo 12.1

Zaman (s)	0	1	2	3	4	5
Sıcaklık (F)	0	20	60	68	77	110

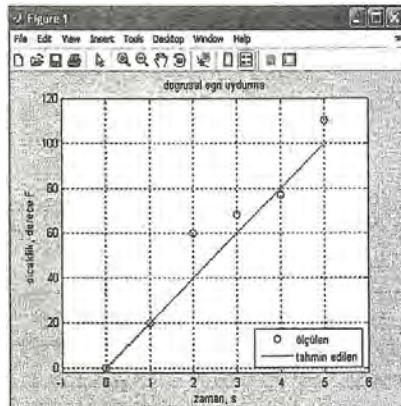
Şekil 12.1'de verilen (siyah) noktalar Tablo 12.1'de verilen ölçüm sonuçlarına dayanarak konulmuştur. Şekil 12.1 'de görülen eğri ise siyah noktalara en yakın geçecek şekilde çizilmeye çalışılan tahmini bir eğridir.

Şekil 12.1'de çizilen tahmini eğriye bakıldığında $y=20x$ denkleminin Tablo 12.1'de verilen x,y değerlerini en iyi temsil edecek (lineer-birinci dereceden) eğri olduğu görülmektedir. Bu eğriyi MATLAB editör ortamında çizdirecek program aşağıda gibi elde edilmiştir (OKH-Ortalama Karesel Hata):

Şekil 12.1

```
x =0:5;  
y = [0 20 60 68 77 110]  
yciz m 20*x % tahmini eğri denklemini  
hata=yciz-y  
OKH=mean (hata.^2) % % (12.1) eşitliği hesaplanıyor  
KOKH=sqrt(OKH) % ortalama karesel hatanın karekoku-(12.2) eşitliği  
plot(x,y, 'o',x,yciz), title('doğrusal eğri uydurma'),  
xlabel(* zaman, s')  
ylabel('sicaklik, derece F*) grid  
axis([-1,6,-2,120]),  
legend(*ölçülen','tahmin edilen',4)
```


Şekil 12.2

MATLAB programından elde edilen çizim şekil 12.2'de verilmiştir. Yukarıdaki programın çalıştırılması sonucunda MATLAB Command Window ortamında elde edilen çıkış satırları aşağıda verilmiştir:

»

yciz =

0 20 40 60 80

hata =

0 0 -20 -8 3

OKH =

95.5000

KOKH =

9.7724

Yukarıda yapılan ve tahmini eğri hesaplamalarına dayanan işlemlerin yerine daha doğru ve matematiksel temellere dayanan bir yaklaşım ile meseleye yaklaşmak daha doğru olur. Bunun için ilk adım olarak katsayıları bilinmeyen tahmini bir doğrusal denklem ($y=a_1x + a_2$) yazmaktır. Bu denklemde kullanılan ve a_2 değerleri en küçük kareler yaklaşımı ile bulunur. Bu yaklaşımda kullanılan OKH ifadesi;

$$OKH = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^N (y - y_k)^2 = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^N (a_1 x_k + a_2 - y_k)^2 \quad (12.3)$$

olur. Elde edilecek eğrinin en uygun eğri olabilmesi için OKH ifadesinin kullanılan katsayılarla (a_1, a_2) göre türevleri sıfır olmalıdır:

$$\frac{\partial OKH}{\partial a_1} = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^N 2(a_1 x_k + a_2 - y_k) x_k = \frac{2}{N} \sum_{k=1}^N a_1 x_k^2 + a_2 x_k - x_k y_k$$
$$\frac{\partial OKH}{\partial a_1} = \frac{2}{N} \left[\left(\sum_{k=1}^N x_k^2 \right) a_1 + \left(\sum_{k=1}^N x_k \right) a_2 - \left(\sum_{k=1}^N x_k y_k \right) \right] = 0 \quad (12.4)$$

$$\frac{\partial OKH}{\partial a_2} = \frac{1}{N} \sum_{k=1}^N 2(a_1 x_k + a_2 - y_k)$$
$$\frac{\partial OKH}{\partial a_2} = \frac{2}{N} \left[\left(\sum_{k=1}^N x_k \right) a_1 + N a_2 - \left(\sum_{k=1}^N y_k \right) \right] = 0 \quad (12.5)$$

2/N katsayısı ihmal edilerek (12.4) ve (12.5) denklemleri matris formunda yazılırsa;

$$\begin{bmatrix} \left(\sum_{k=1}^N x_k^2 \right) & \left(\sum_{k=1}^N x_k \right) \\ \left(\sum_{k=1}^N x_k \right) & N \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_1 \\ a_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \left(\sum_{k=1}^N x_k y_k \right) \\ \left(\sum_{k=1}^N y_k \right) \end{bmatrix} \quad (12.6)$$

elde edilir. (12.6) normal eşitliğinin çözümü bir önceki bölümde gösterilmişti (ters matris alma, sağdan bölme). (12.6) eşitliğinin çözümünden elde edilecek katsayılar minimum hata ile bulunan katsayılar olacaktır. Aşağıda verilen **MATLAB** komutları teorik alt yapısı yukarıda verilen matematiksel işlemleri yaparak uydurulacak eğriye ilişkin **en uygun katsayı vektörünü** hesaplar.

12.1.2. Doğrusal eğri uydurmaya ilişkin MATLAB komutu

MATLAB ortamında, doğrusal (1. dereceden polinom tipi için) eğri uydurma işleminde kullanılan komut `polyfit(x,y, 1)` ifadesidir:

`a=polyfit(x,y,1)` : `x` ve `y` vektörleri ile verilen data değerlerinden geçen doğrusal (birinci dereceden) denklemin katsayılarını `a` vektörüne atar. `x` ve `y` vektörlerinin boyutları aynı olmalıdır.

Yukarıda verilen problemi **MATLAB** editör ortamında `polyfit` komutu yardımı ile çözen program satırları aşağıda gösterilmiştir:

```
x = 0:5; y = [0    20    60    68    77    110];
a = polyfit(x,y, 1)
yciz=polyval(a,x); % hesaplanan a katsayi vektörü yardimi ile
                    % 1.dereceden polinomunun degeri hesaplaniyor
hata=yeiz-y
OKH=mean(hata.^2) KOKH=sqrt(OKH)
plot(x,y,'o',x,yciz), title('dogrusal egri uydurma')
xlabel('zaman,s'), ylabel('*sicaklik,derece F')
grid,axis([-1,6,-2,120]), legend('ölçülen','tahmin edilen',4)
Yukarıda verilen MATLAB programında;
a = polyfit(x,y,1)
yciz=polyval(a,x);
iki adet komut satırlarının yerine;
a=polyval(polyfit(x,y,1),x)
```

komut satırı da yazılabilirdi. Programın çalıştırılması sonunda elde edilen çizim ekranı şekil 12.2'de gösterilmiştir. Yukarıda verilen MATLAB programının Command Window ortamında elde edilen çıkış değerleri aşağıda ki gibi elde edilmiştir:

»

a =

20.8286 3.7619

hata =

3.7619 4.5905 -14.5810 -1.7524 10.0762 -2.0952

OKH =

59.4698

KOKH =

7.7117

»

Yukarıda elde edilen KOKH =7.7117 değeri daha önce elde edilen tahmini KOKH =9.7724 değerinden daha iyi (daha az hatalı) bir sonuçtur. Yukarıda elde edilen a vektörünün değerlerine bakılarak 'uydurulan eğri denklemi';

$$y = 20.8286 x + 3.7619$$

olmaktadır.

12.1.3. Doğrusal olmayan (polinom) eğri uydurmaya ilişkin MATLAB komutu

Bu yaklaşım ile yukarıda verilen ve açıklanan 'doğrusal eğri uydurma' yaklaşımı arasında temelde (en küçük kareler metodunu kullanma açısından) bir fark yoktur. Bu iki yöntem arasındaki tek fark bu yaklaşımda uydurulacak olan eğrinin aşağıda gösterildiği gibi;

$$f(x) = a_1x^n + a_2x^{n-1} + a_3x^{n-2} + \dots + a_nx + a_{n+1}$$

n. dereceden bir polinom olmasıdır. **MATLAB** ortamında **doğrusal** olmayan eğri uydurma işlemi için kullanılan komut polyfit (x,y,n) ifadesidir:

a =polyfit (x,y,n): x ve y vektörleri ile verilen data değerlerinden geçen n. dereceden polinomun katsayılarını a vektörüne atar. x ve y vektörlerinin boyutları aynı olmalıdır, n değeri arttıkça, uydurulacak eğri denkleminin daha doğru olduğu söylenemez. _____

'Uydurulacak polinomun' derecesi arttıkça OKH değeri azalır ve eğrinin üzerinden geçtiği noktaların sayısı da artar. n. dereceden bir polinomun katsayı vektörü olan a vektörünün boyutu (sabit katsayı dolayısı ile) 'n+1' olacaktır.

Problem 12.1

Yapılan bir deney sonunda 11 farklı değer ortaya çıkmıştır. Bu değerler x-y koordinat sistemine yerleştirildiğinde;

$(x_1, y_1) = (0, -0.447)$ $(x_2, y_2) = (0.1, 1.978)$; $(x_3, y_3) = (0.2, 3.28)$; $(x_4, y_4) = (0.3, 6.16)$

$(x_5, y_5) = (0.4, 7.08)$; $(x_6, y_6) = (0.5, 7.34)$; $(x_7, y_7) = (0.6, 7.66)$; $(x_8, y_8) = (0.7, 9.56)$

$(x_9, y_9) = (0.8, 9.48)$; $(x_{10}, y_{10}) = (0.9, 9.3)$; $(x_{11}, y_{11}) = (1, 11.2)$

noktaları elde edilmektedir. Yukarıda verilen 11 adet noktadan geçmeye çalışan 2. mertebeden ve 10. mertebeden iki eğrinin (polinomun) katsayılarını bulan ve her iki eğriyi aynı ekran üzerine çizdiren bir MATLAB programı yazınız.

Çözüm

```
x=0:0.1:1;
```

```
y=[-0.447 1.978 3.28 6.16 7.08 7.34 7.66 9.56 9.48 9.30 11.2];
```

```
a2 = polyfit(x,y,2) % polinomun katsayıları bulundu( 2. dereceden)
```

```
disp('a2 katsayıları:')
```

```
disp(a2')
```

```
a10=polyfit(x,y, 10); % polinomun katsayıları bulundu(10.dereceden)
```

```
disp('a10 katsayıları:')
```

```
format short e
```

```
disp(a10')
```

```
xi = linspace(0,1,101); % x aralığı
```

```
yi2 = polyval(a2,xi); % 2. dereceden polinomun aldığı değerler
```

```
% hesaplanıyor
```

```
yi10 = polyval(a10,xi); % 10. dereceden polinomun aldığı değerler hesaplanıyor
```

```
plot(x,y,'o',xi,yi2,'—',xi,yi10); % her iki eğri çizdiriliyor
```

```
xlabel('x'), ylabel('y'), title('2. ve 10. dereceden eğri uydurma');
```

```
legend('ölçülen2.derece10.derece',4)
```

Yukandaki **MATLAB** programının sonuçları aşağıda, elde edilen grafik ise şekil 12.3'de verilmiştir:

»

a2 katsayıları:

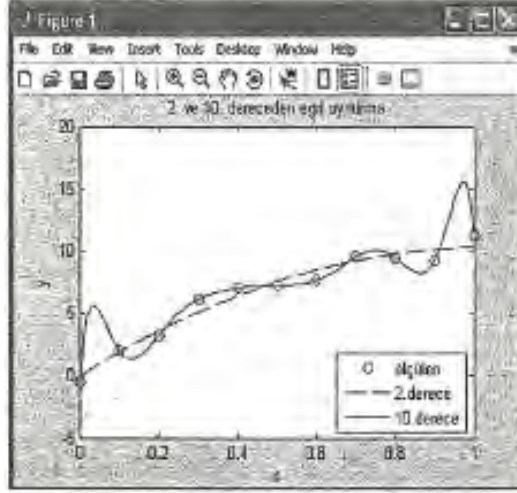
-9.8108e+000

2.0129e+001

-3.1671e-002

a10 katsayıları:

-4.6436e+005
 2.2965e+006
 -4.8773e+006
 5.8233e+006
 -4.2948e+006
 2.0211e+006
 -6.0322e+005
 1.0896e+005
 -1.0626e+004
 4.3599e+002
 -4.4700e-001

Şekil 12.3

Yukarıda verilen katsayılar bakılarak elde edilen 2 adet polinom denklemi aşağıda verilmiştir:

$$y_2(x) = -9.8108x^2 + 20.1293x - 0.0317$$

$$y_{10}(x) = -4.6436 \cdot 10^5 x^{10} + 2.2965 \cdot 10^6 x^9 - 4.8773 \cdot 10^6 x^8 + 5.823 \cdot 10^6 x^7 - 4.294 \cdot 10^6 x^6 + 2.021 \cdot 10^6 x^5 - 6.0322 \cdot 10^5 x^4 + 1.0896 \cdot 10^5 x^3 - 1.0626 \cdot 10^4 x^2 + 4.3599 \cdot 10^2 x - 0.447$$

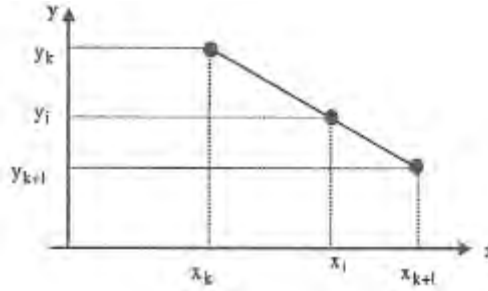
12.2. Ara değer hesabı (interpolation)

Bir fonksiyonun tablo halinde verilmiş ölçüm sonuçlarından hareketle, bu fonksiyonun bu aralıkta bilinmeyen değerlerinin hesaplanması işlemi 'ara değer hesabı' olarak adlandırılır. Eğer ölçüm sonuçlarının x-y koordinat düzlemindeki dizilişleri bir doğru boyunca ise, aranan ara değerler için 'doğrusal ara değer hesabı' kullanılır. Eğer ölçüm sonuçları x-y koordinat düzlemindeki dizilişleri bir doğru boyunca değil ise 'eğrisel ara değer hesabı*' kullanılır. Bu bölümde eğrisel ara değer hesabı için 'kübik (üçüncü dereceden polinom) ara değer hesabı' yaklaşımı kullanılacaktır.

12.2.1. Bir boyutlu doğrusal ara değer hesabı

Şekil 12.5'te birbirini takip eden iki ölçüm sonucu gösterilmiştir, k. ölçüm değeri olan x_k değeri için fonksiyonun aldığı değer y_k , (k+1). ölçüm değeri olan x_{k+1} değeri için fonksiyonun aldığı değer ise y_{k+1} olsun. Deneyde i. ölçüm yapılmamış olduğundan x_i ve buna karşı gelen y_i değeri hakkında bir fikir istendiğinde 'doğrusal ara değer hesabı' yaklaşımı kullanılarak y_i (x_i) değeri hesaplanmaktadır. Şekil 12.4'te verilen $y_k(x_k)$ ve $y_{k+1}(x_{k+1})$ değerlerini kullanarak;

$$y_i = y_k + m(x_i - x_k)$$

Şekil 12.4

yazılabilir. (12.7) eşitliğinde kullanılan 'm' değeri $y(x)$ doğrusunun eğimi olup;

$$m = \frac{y_{k+1} - y_k}{x_{k+1} - x_k} \quad (12.8)$$

eşitliği ile hesaplanır. (12.8) ifadesi (12.7)'de yerine konulur ise i.ölçüm değeri;

$$y_i = y_k + \frac{y_{k+1} - y_k}{x_{k+1} - x_k} (x_i - x_k) \quad (12.9)$$

olarak hesaplanır. Yukarıda da görüldüğü gibi aranan bir değeri bulabilmek için iki adet ölçüm sonucuna ihtiyaç duyulmaktadır. Yukarıda yapılan 'doğrusal ara değer hesabı' işlemi MATLAB ortamında interp1 komutu ile gerçekleştirilir:

$y_i = \text{interp1}(x, y, x_i)$: x ve y vektörleri bilinen ölçüm sonuçlarını içeren eşit boyutta iki vektördür. x_i aranan vektör değerlerine karşı düşen y_i vektör değerleri, bu komut ile hesaplanır. x vektörünü oluşturan değerler artarak gitmelidir. Aranan x_i değerleri x vektörünün sınırları içinde kalmalıdır.

$y_i = \text{interp1}(x, y, x_i, 'method')$: Doğrusal ara değer hesabında method yerine linear yazılırsa interp1(x, y, x_i) komutu ile aynı işlevi görür.

Yapılan bir deneyde x (zaman) değerleri 0 ile 5 arasında birer artarak değişirken bu değerlere karşı gelen y (sıcaklık) değerleri ise $y = [0 \ 20 \ 60 \ 68 \ 77 \ 110]$ vektörü ile değişmektedir. $x_i = 2.6$ ve $x_t = 4.9$

değerlerine karşı gelen y_i ve y_t değerlerinin bulunması istenmektedir. Aşağıda verilen MATLAB programında bu sorunun cevabı verilmektedir;

```
» x = 0:5;  
» y = [0 20 60 68 77 110];  
»sicaklik = interp1(x,y,[2.6 4.9])  
sicaklik=  
64.8000 106.7000
```

Eğer interp1 komutunda y değeri bir vektör olmayıp bir matris olur ise, y değerleri sütun-sütun yerleştirilmelidir. Böyle bir duruma örnek olması için Tablo 10.3'de aynı zaman aralıklarında kaydedilen üç farklı odadaki sıcaklık değerleri verilmiştir. 2.6 saniyedeki her üç farklı odada sıcaklık değerlerinin ne olduğu sorulduğunda bu hesaplamayı yapacak MATLAB programı aşağıda verilmiştir:

Tablo 12.2

Zaman	Sıcaklık 1	Sıcaklık 2	Sıcaklık 3
0	0	0	0
1	20	25	52
2	60	62	90
3	68	67	91
4	77	82	93
5	110	103	96

Not: Tablo 12.2'de 'Zaman' ve 'Sıcaklık' satır sayılarının aynı olduğu görülmelidir, 'y' bir matris ise bu matrisin satır sayısı, x'in eleman sayısına eşit olmalıdır.

```
» x = (0:5)';  
» y(:,1) = [0,20,60,68,77,110]';  
» y(:,2) = [0,25,62,67,82,103]';  
» Y(:,3) = [0,52,90,91,93,96]';  
  
» sicaklik = interp1(x,y,2.6)  
sicaklik=  
64.8000 65.0000 90.6000
```

12.2.2. Doğrusal olmayanı ara değer hesabı - Kübik yaklaşım

Ara değer hesabında bilinen iki nokta arasındaki değeri hesaplariken doğrusal bir yaklaşım yerine polinom ile ifade edilebilecek bir eğriden de faydalanılabilir. Bu başlık altında incelenecek yaklaşımda polinom olarak üçüncü dereceden (cubic) bir polinom kullanılacaktır.

Yapılan çalışmalara bakıldığında kübik yaklaşım içine spline yaklaşımı da eklenmektedir. Spline yaklaşımı ise şöyle özetlenebilir. Ardarda gelen iki deney sonucu arasında birinci, ikinci yada üçüncü dereceden fonksiyonlarla spline adı verilen yöntem önerilmektedir. Bu yöntem, ölçüm noktalarını çeşitli

aralıklarla bölerek, her bir aralıkta daha küçük dereceden polinomlarla yaklaşım yapma esasına dayanır, spline işleminin mutlaka cubic olarak yapılması gerekmez. Örnek olarak her aralık için seçilen (kübik) fonksiyon;

$$Y_i = a_1(x_i - x_k)^3 + a_2(x_i - x_k)^2 + a_3(x_i - x_k) + a_4 \quad (12.10)$$

olsun. (10.10)'da verilen eşitlikte $x_k < x_i < x_{k+1}$ şartı sağlanmaktadır. Bu eşitlikte kullanılan a_1, a_2, a_3, a_4 katsayıları aşağıdaki şartlardan elde edilir:

- (12.10) eşitliği ölçüm değerlerine ilişkin uç noktasını sağlamalıdır. Örneğin ölçüm sonuçlarından ilki olan x_k değerine karşı gelen y_k ikilisi (12.10) eşitliğini sağlamalıdır. Buna göre $a_4 = y_k$ olmalıdır.
- Bitişik data aralıklarında kübik polinomun (ilktürevi) eğimleri ortak noktalarındaki değerlerine eşit olmalıdır.
- Bitişik polinomların eğrilikleri ortak noktalarda aynı olmalıdır.

Kübik-spline ara değer bulma yöntemi MATLAB ortamında spline komutu kullanılarak yapılır;

$y_i = \text{spline}(x, y, x_i)$: x ve y vektörleri bilinen ölçüm sonuçlarını içeren eşit boyutta iki vektördür. x_i aranan vektör değerlerine karşı düşen y_i vektör değerleri kübik-spline ara değer bulma yaklaşımı ile hesaplanır. x vektörünü oluşturan değerler artarak gitmelidir. Aranan x_i değerleri x vektörünün sınırları içinde kalmalıdır.

$y_i = \text{interpl}(x, y, x_i, \text{'method'})$ 'Doğrusal olmayan ara» değer hesabında' method yerine spline veya cubic yazılırsa, $\text{spline}(x, y, x_i)$ komutu ile aynı işlevi görür.

Yukarıda verilen ölçüm sonuçları cubic-spline yöntemi ile hesaplanır ise;

```
» x = 0:5;  
» y = [0 20 60 68 77 110];  
» sıcaklik = spline(x,y,[2.6, 4.9])  
sıcaklik =  
67.3013    105.2020
```

elde edilir. Yukarıda verilen ölçüm sonuçlarına dayanarak $x=2.6$ ve $x=4.9$ değerlerine karşı gelen y değerleri, hem doğrusal hem de kübik-spline yöntemi ile hesaplanmış oldu. Aynı problemin her iki sonucunu karşılaştırıp çizen MATLAB programı aşağıda verilmiştir:

% doğrusal ve kübik-spline yöntemlerinin karşılaştırılması

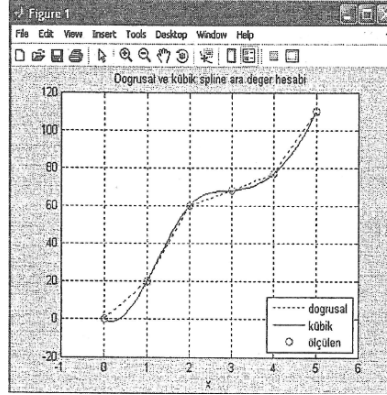
```
x = 0:5;  
y = [0 20 60 68 77 110];  
xi = 0:0.1:5;  
ydogru = interpl(x,y,xi);
```

```

ykubik = spline(x,y,xi);
plot (xi,ydogru, '!',xi,ykubik,x,y, 'o') ;
legend {'x dogrusal', ' kubik', ' ölçülen', 4} ;
title('Dogrusal ve kubik spline ara değer hesabi');
xlabel('x') ;
axis([-1,6,-20,120]); % axis([xmin xmax ymin ymax]) grid;

```

Yukarıda verilen programın çalıştırılması sonunda elde edilen grafik şekil 12.5'de gösterilmiştir.

Şekil 12.5

12.2.3. Bir boyutlu ara değer hesabına bir örnek - insanın işitmesi

İnsan kulağının işitme eşiğı (ses seviyesinin algılanabilir en alt değeri) frekans ile değişir. Ses basıncının (dB cinsinden) frekans (Hz) ile logaritmik eksende değişimi aşağıda verilmiştir. Bu değerler 0 dB basınç 1000 Hz'de olacak şekilde normalize edilmiştir. Aşağıda verilen MATLAB programı insan kulağının işitme eşiğinin frekans ile değişimini çizmektedir. Elde edilen eğri şekil 12.6'da gösterilmiştir:

```

f = [20:10:100 200:100:1000 1500 2000:1000:10000]; % frekans Hz
spl = [76 66 59 54 49 46 43 40 38 22 ...
       14 9 6 3.5 2.5 1.4 0.7 0 -1 -3 ...
       - 8 - 7 - 2 2 7 9 11 12]; % ses basınc seviyesi (dB)
Semilogx(f,spl,'-o');

```

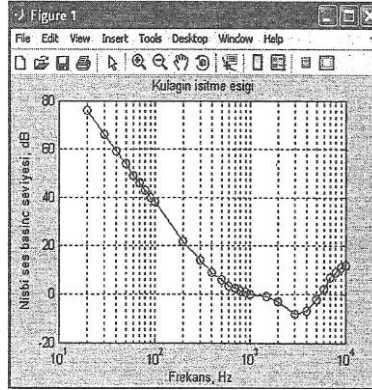
```

xlabel('Frekans , Hz');
ylabel('Nisbi ses basınc seviyesi, dB');
title ( ' Kulagin isitme esigi'),grid on;

```

Şekil 12.6'ya bakıldığında insan kulağının en duyarlı olduğu ses tonunun 3 kHz civarında olduğu görölüyor (sesin duyulması için en az basınç gerekmesinden anlaşılıyor). Aşağıda verilen MATLAB programı 2500 Hz için kulak basıncını üç farklı yaklaşımla hesaplamaktadır. Yukarıda verilen data

değerlerinde 2500 Hz frekansı için 'nisbi basınç seviyesi', ara değer hesabı yaklaşımı ile ve farklı 3 'metot' kullanılarak hesaplınsın, 'metot' olarak ise linear, spline, nearest komutları seçilsin:

Şekil 12.6

```
»f=[20:10:100 200:100:1000 1500 2000:1000:10000]; %frekans(Hz)
% spl;ses basinc seviyesi (dB)
»spl = [76 66 59 54 49 46 43 40 38 22 14 9 6 3.5...
        2.5 1.4 0.7 0 -1 -3 -8 -7 -2 2 7 9 11 12];
»slineer=interp(f,spl,2500,'linear') % doğrusal ara değer hesabi
slineer =
        -5.5000
% cubic spline ara değer hesabi
»skubik=interp(f,spl,2500,'spline')
skubik =
        -5.8690
% en yakın komşu ara değer hesabi
»syakin = interp(f,spl,2500,'nearest')
syakin =
        -8
```

Yukanda elde edilen üç değer arasında fark bulunmaktadır. En kötü sonuç (doğru değer bilindiği için) **nearest** yaklaşımdadır. Ara değer hesabında hangi metodun tercih edileceği önemli bir sorudur. Çoğu uygulamada doğrusal yaklaşım yeterlidir, nearest yaklaşımı kötü yakınsamakla birlikte hızın önemli olduğu (data bilgileri çok sayıda olduğunda MATLAB'm yakınsama hızı azalacaktır) yerlerde tercih edilir.

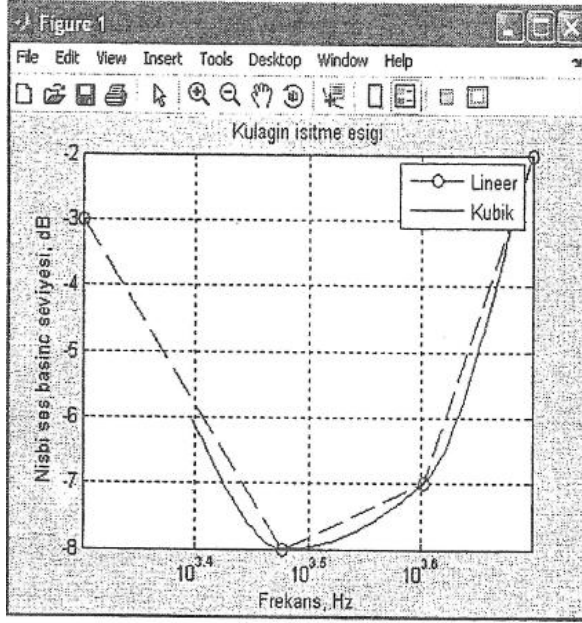
Zamanı en iyi kullanan yöntem ise spline yaklaşımıdır. Fakat bu yaklaşım bazen istenmeyen sonuçlar üretir.

interp1 komutunda 'method' yeri boş bırakıldığında MATLAB'm 'doğrusal ara değer' yaklaşımını (default olarak) kullandığı bilinmelidir.

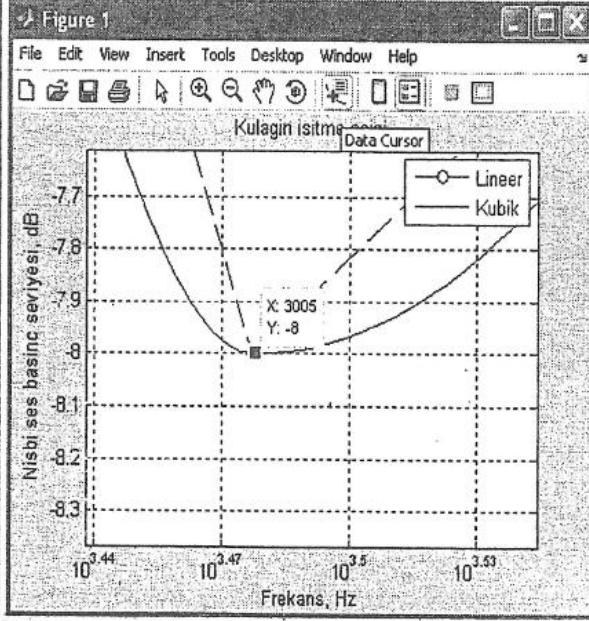
Aşağıda verilen MATLAB programında 'kübik' ve 'doğrusal' yaklaşım kullanılarak basıncın ve frekansın minimum olduğu noktalar tespit edilmektedir:

```
f = [20s 10i100 200:100:1000 1500 2000:1000:100001 ;% frekans (Hz)
                                     % ses basınc seviyesi {dB)
spl = [76 66 59 54 49 46 43 40 38 22 14 9 6 3.5...
       2.5 1.4 0.7 0 - 1 - 3 - 8 - 7 - 2 2 7 9 11 12];
fi = linspace(2500/5000);
spli = interp1(f,spl,fi,'cubic'); % minimum ara değer hesabi
k = find(f>=2000 & f<=5000); % minimumdaki indisi bul
                                     % doğrusal ve kübik data yi çiz
semilogx(f(k) ,spl(k),'--o' , fi, spli, 'k-'M , legend( 'Lineer', 'Kübik')
xlabel('Frekans, Hz')
ylabel('Nisbi ses basınc seviyesi, dB')
title('Kulagin işitme esigi')
grid on
[splmin,kmin] = min(spli); % minimum değer ve bunun indisi
splmin
kmin
fmin = fi(kmin); %minimum indise karsi gelen frekans
fmin
Yukandaki MATLAB programının uygulanması sonunda elde edilen değerler aşağıda verilmiştir:
»
splmin =
-8.0000
kmin =
21
fmin =
3.0051e+003
```

Elde edilen sonuçlara bakarak insan kulağının en duyarlı olduğu tonun 3 kHz yakınında olduğu görülmektedir. Yukarıda verilen programın uygulanması ile elde edilen değişim şekil 12.7'de gösterilmiştir. Eğrinin minimum olduğu noktayı bulmak için önce şekil 12.7'de **Zoom In** ikonuna 'tıklanıldığında fare yardımı ile hassas bölge kutu içine alınır. Bu işlem sonunda hassas bölge daha iyi bir görüntüye kavuşur. Daha sonra **Data Cursor** ikonuna 'tıklanılarak aktif hale getirilir. Şekil 12.8'de minimum gibi gözüken noktaya 'tıklanıldığında ise bu noktanın koordinatlarını veren pencere ile karşılaşılır. Bu sonuca bakarak, kübik yaklaşım ile aranan noktaya daha iyi yaklaşıldığı görülmektedir.

Şekil 12.7

Şekil 12.8

12.3. İki boyutlu ara değer hesabı

Bir verinin diğer iki değişkenin fonksiyonu olduğu durumlarda bu iki verinin bazı değerlerine karşılık gelen fonksiyon değerini bulmak için interp2 komutu kullanılır;

interp2 {x,y,z,xi,yi,'method'} : Bu komutun MATLAB ortamında çalışması interp2

komutuna benzer şekildedir, interp2 komutunda $y=f(x)$ - bir boyutlu fonksiyon- iken, burada $z=f(x,y)$ -iki boyutlu fonksiyon- özelliğine sahiptir, 'method' olarak ise nearest, spline, linear veya cubic yaklaşımları kullanılabilir. Tüm bu metodları uygulayabilmek için gerekli şart, x ve y vektörlerinin ya hep artan ya da hep azalan verilerden oluşması gerektiğidir. x ve y verileri arasındaki aralıkların düzenli bir şekilde artması ya da azalması gerekli değildir. x ve y dizilerinin elemanları arasında eşit aralık bulunuyor ise daha hızlı ara değer hesabı için linear veya cubic yöntemlerden biri seçilmelidir. Burada verilen x, y ve matrislerinden yola çıkılarak z matrisi, bilinen xi ve yi matrislerinden yola çıkılarak ise zi matrisi (ara değer yaklaşımı kullanılarak) bulunur. Eğer x bir vektör ise x'in eleman sayısı z matrisinin sütun sayısına eşit olmalıdır. Benzer şekilde y bir sütun vektör olabilir. Bu durumda da y'nin elemanları z'nin satır sayısına eşit olmalıdır.

Problem 12.2

Okyanus zeminin haritasını çıkartmakla görevli bir araştırma şirketinin okyanus içinde sonar cihazı kullanarak 0.5 km aralıkla yaptığı çalışma sonunda her (x,y) çiftine karşı gelen derinlik miktarları (z ekseni) tespit edilmiştir. Ölçüm sonuçları tespit edilirken her x noktası için y ekseninde 0.5 km aralıkla 13 Ölçüm yapılmaktadır. x ekseni boyunca ise 0.5 km aralıkla 4 km mesafe alınmaktadır. Bu şekilde z ekseni için 117 değer tespit edilmiştir. Okyanusun en derin noktasını interp2 komutu yardımı ile ara değer hesabı yaparak bulacak MATLAB programı yazınız ve okyanus zeminini elde edilen değerler yardımı ile çizdiriniz.

Çözüm x=0:0.5:4; y=0:0.5:6;

```
z=[ 100  99  100  99  100  99  99  99  100;
    100  99  99  99  100  99  100  99  99;
    99  99  98  98  100  99  100  100  100;
    100  98  97  97  99  100  100  100  99;
    101  100  98  98  100  102  103  100  100;
    102  103  101  100  102  106  104  101  100;
    99  102  100  100  103  108  106  101  99;
    97  99  100  100  102  105  103  101  100;
    100  102  103  101  102  103  102  100  99;
    100  102  103  102  101  101  100  99  99;
    100  100  101  101  100  100  100  99  99;
    100  100  100  100  100  99  99  99  99;
    100  100  100  99  99  100  99  100  99];
```

```
mesh(x,y,z);
xlabel('x ekseni- km'), ylabel('y ekseni- km');
zlabel('okyanus derinliği- km'); title('okyanus derinliğinin ölçülmesi');
```

Yukarıda verilen MATLAB programının uygulanması ile elde edilen grafik şekil 12.8(a)'de gösterilmiştir. Grafik incelendiğinde en derin yerin x=2.5 km, y=3 km civarlarında olduğu görülmektedir. Kullanıcının bu iki değere ulaşmak için şekil 12.9'da gösterilen şekil penceresinde Zoom In seçeneğini 'tıklayarak maksimum nokta civarını fare ile işaretlemeli ve bölgeyi daha iyi görecektir. Daha sonra ise Data Cursor ikonu yardımı ile maksimum nokta civarına tıklayarak aranılan noktanın koordinatlarını açılan küçük pencereden okumalıdır (şekil 12.19). Kullanıcı fare hareketi ile x eksenini tam karşısına alırsa (y ekseni bu durumda gözükmez) en derin yerin x değerini büyük bir yaklaşıklıkla görebilir. Aynı şey y ekseni içinde yapılırsa (bu durumda x ekseni gözükmez) en derin yerin y değeri büyük bir yaklaşıklıkla görülebilir. Bu iki ayrı işlemi yapmak yerine kullanıcı z eksenini döndürerek de şekil penceresinden en derin (z) değeri tespit edebilir.

Aşağıda yazılan MATLAB satırı ile (2.5,3) koordinatları için z değeri hesaplanmaktadır; (**Not:** Programda x ve y vektörlerinin boyutu ile z matrisinin satır ve sütun sayıları arasındaki ilişki mutlaka bilinmelidir, z'in sütun sayısının x'in boyutuna, z'in sütun sayısının ise y'nin boyutuna eşit olduğu fark edilmelidir.)

```
»zmax=interp2 (x, y, z, 2.5,3)      ('enter')  
zmax =  
108
```

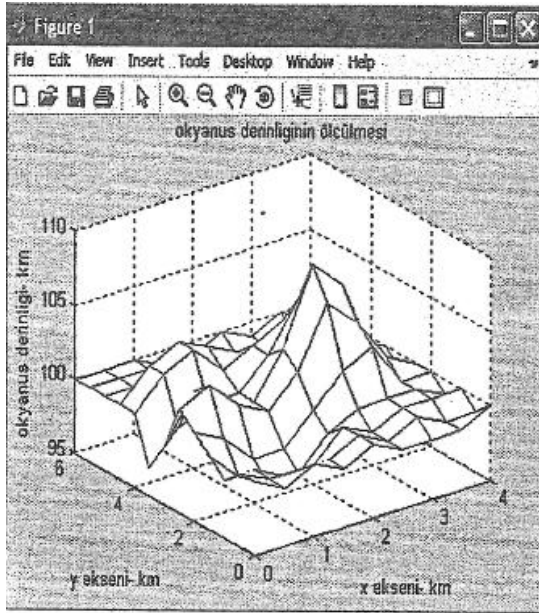
Kullanıcı, yukarıdaki MATLAB satırında, 2,5 ve 3 değerlerini değiştirerek maksimum derinliği arayabilir. MATLAB komutları içinde interp2 komutu ile aynı amaca hizmet eden griddata komutu bulunmaktadır:

```
»zl=griddata (x,y, z,xl,y1)          ('enter')
```

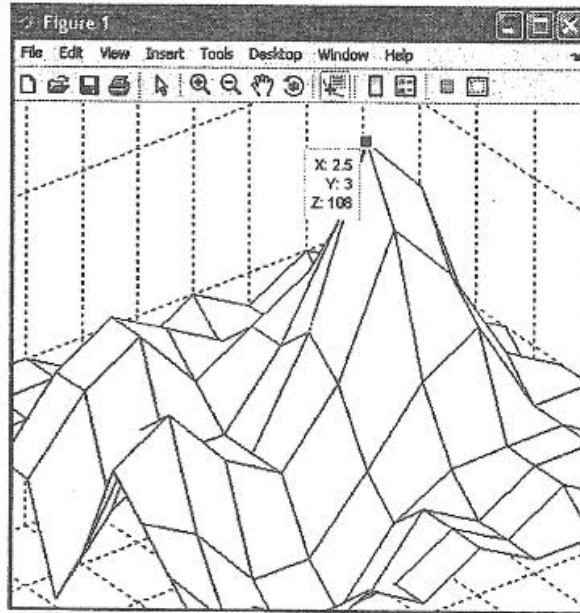
Yukanda verilen örnekte kullanımı gösterilen griddata komutu (daha önce tanımlanmıştı), x ve y vektörlerini kullanarak (x₁,y₁) çiftine karşı gelen z₁ değerini bulur. Bu işlemi yaparken x, y ve z verileri ile uydurulan yüzey denkleminde faydalanır. Bir önceki problem için bu komut kullanılırsa;

```
»zmax=griddata (x,y, z, 2.5,3)      ('enter')  
zmax = 108
```

bulunur. Görüldüğü gibi iki sonuç birbirlerine oldukça yalıdır.

Şekil 12.9

Şekil 12.10

12.4. Üç boyutlu ara değer hesabı

Bir veri grubunun üç farklı değişkenin fonksiyonu ve 3 boyutlu bir dizi oluşturması durumunda üç verinin bazı değerlerine karşı gelen değeri bulmak için interp3 komutu kullanılır. Bu komutun genel kullanımı;

```
»vl=interp3 (x,y,z,v,xl,y1,z1)      ('enter')
```

şeklinde. Bu komutun kullanılış biçimi interp2 ile aynıdır ve aynı çözüm yöntemleri kullanılır. x, y ve z aynı eleman sayısına sahip vektörler olmalıdır. Aynı uzunlukta olmayan x, y ve z vektörlerinin bulunması halinde meshgrid komutu kullanılarak gerekli uygunlaştırma işlem yapılabilir.

xii n boyutlu ara değer hesabı

Bir veri grubunun n farklı değişkenin fonksiyonu ve n boyutlu bir dizi oluşturma durumunda, n adet verinin bazı değerlerine karşı gelen değeri bulmak için interp komutu kullanılır, 'linear', 'cubic' 'nearest', 'spline' seçenekleri 'method' adı altında bu komut için de geçerlidir. Komutun genel kullanımı aşağıdaki satırda gösterildiği biçimdedir.

```
»v1=interp(x1,x2,x3,...,v,y1,y2,y3,...) ('enter')
```

xiii Dış değer hesabı (extrapolasyon)

interp1(x, y, xi, 'method', 'extrap') : Bir boyutlu dış değer hesabı yapar.

interp2(x, y, z, xi, yi, 'method', 'extrap') : İki boyutlu dış değer hesabı yapar.

interp3(x1, x2, x3, ..., v, y1, y2, y3, ..., 'method', 'extrap') : n boyutlu dış değer hesabı yapar.

Aşağıda, tablo 12.1'de verilen değerlere ilişkin dış değer hesabı gösterilmiştir. x=6 ve x=9 değerlerinin x=0 : 5 vektörünün dışında kaldığına dikkat edilmelidir:

```
» x = 0:5;
```

```
» y = [0 20 60 68 77 110]; ('enter')
```

```
» sicaklik = interp1(x,y, [6 9], 'linearextrap') ('enter')
```

```
sicaklik =
```

```
143 242 % cikan sonuçlar da y vektörünün disinda kalmaktadır
```

xiv Eğri uydurma işleminin Basic Fitting arayüzü yardımı ile gerçekleştirilmesi

Eğri uydurma işleminin Basic Fitting arayüzü yardımı ile nasıl gerçekleştirildiği aşağıda verilen problemin çözümü üzerinden anlatılacaktır.

Problem 12.3

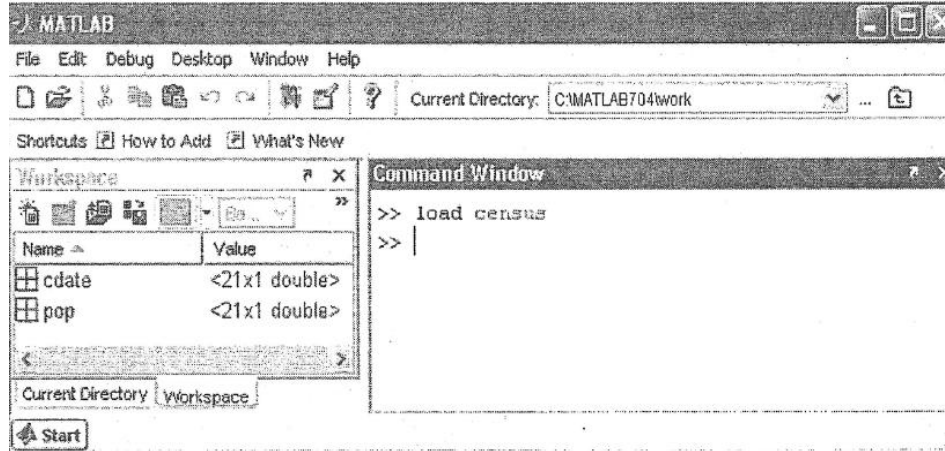
MATLAB ortamında (arka planda) tanımlı olan census adlı data dosyası 1790 ile 1990 yılları arasında ABD'deki yaş popülasyonunu içermektedir. Bu değişimi temsil edecek 4. dereceden polinomun katsayılarını bulunuz.

Çözüm

Command Window ortamında;

```
» load census ('enter')
```

komutu uygulandığında Workspace ortamında cdate ve pop adlı iki vektör matris ortaya çıkacaktır (şekil 12.11) . cdate; 1790 ile 1990 arasındaki 10'ar yıllık artışları gösteren sütun vektör, pop; 1790 ile 1990 yılları arasındaki popülasyonu gösteren sütun vektördür.

Sekil 12.11

Şekil 12.12'de

» plot(cdate,pop,'ko') ('enter')

komutunun uygulanması sonunda elde edilen pop=f(cdate) değişimi gösterilmiştir. Aşağıda verilen komut satırı uygulandığında bu iki vektör arasındaki ilişkiyi temsil eden 4. dereceden bir polinomun katsayıları elde edilecektir:

» p=polyfit(cdate,pop,4) ('enter')

Warning: Polynomial is badly conditioned. Remove repeated data points

or try centering and scaling as described in HELP POLYFIT.

»In polyfit at 81

p =

Columns 1 through 3

4.7543e-008 -3.5557e-004 1.0032e+000

Columns 4 through 5

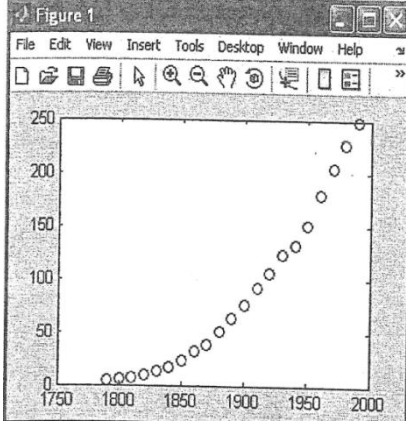
-1.2644e+003 6.0020e+005

Yukarıda verilen uyarıda (her ne kadar polinomun katsayıları elde edilmiş olsa da) cdate ve pop adlı iki vektör arasındaki dağılımının pek uygun olmadığı, verilen data değerlerinin normalize edilerek eğri uydurma işleminin tekrar yapılması önerilmektedir

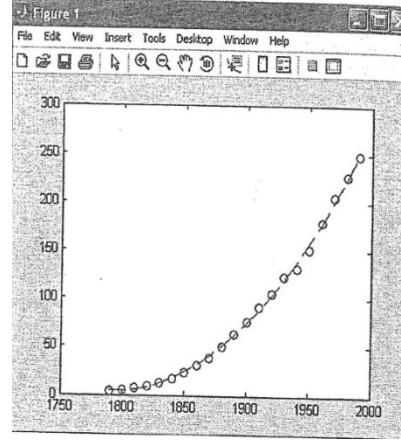
Normalizasyon işlemi için önerilen yollardan bir tanesi de; cdate değerleri ile cdate değerlerinin ortalaması arasındaki farkı, cdate değerlerinin standart sapmasına bölmektir. Aşağıda bu işlemin yapıldığı MATLAB komut satırı gösterilmiştir:

```
»sdate={cdate-mean(cdate)}/std(cdate);      ('enter')
```

Yukanda verilen komut satırının uygulanması sonunda elde edilen sdate adlı vektör matrisi, cdate adlı vektör matrisinin açıklanan normalizasyon yaklaşımına maruz bırakıldığında elde edilen (normalleştirilmiş) değerleridir.

Şekil 12.12

Şekil 12.13

cdate adlı vektörün normalleştirilmesi sonunda elde edilen sdate adlı vektöre polyfit komutu uygulandığında;

```
»p=polyfit(sdate, pop, 4)      ('enter')
```

P =

7.0471e-001 9.2102e-001 2.3471e+001 7.3860e+001 6.2229e+001

elde edilir. 4. dereceden bu polinom için sdate vektörünün aldığı değerler;

```
»pop4=polyval(p, sdate);
```

komut satırı ile bulunabilir. Böylece normalizasyon işlemine maruz bırakılmış cdate değerleri ile normalizasyon işlemi yapılmamış cdate değerleri aym eksen takımı üzerinde aşağıdaki komut satırı yardımı ile çizdirilirse şekil 12.13'de görülen değişimler elde edilir:

```
»plot(cdate,pop4,* cdate,pop, 'o')
```

12.7.1. Eğri uydurmada kullanılan arayüzlerin tanıtılması

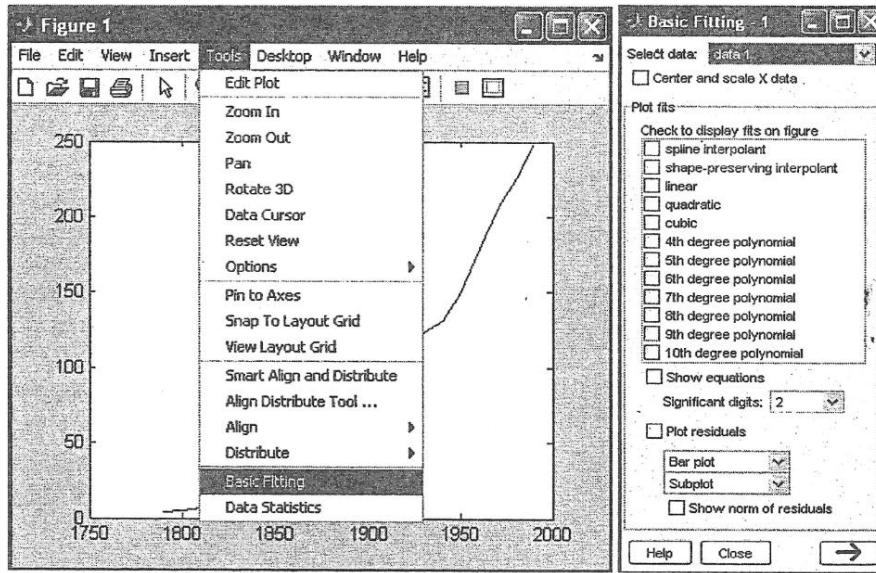
Kullanıcının deney sonucu gözlemlediği data değerleri ile (çeşitli yaklaşımlar kullanarak) eğri uydurma yaklaşımı sonucu hesapladığı değerler arasındaki ilişkinin doğruluğunu tespit etmek

için kullanılan yaklaşım şekillerinden bir tanesi rezidü hesabıdır. MATLAB ortamında normalize edilmiş data değerlerinin çeşitli eğri uydurma yaklaşımlarına uygulanması sonunda elde edilen sonuçlar rezidü hesabı yapılarak karşılaştırılabilir.

MATLAB ortamında eğri uydurma amaçlı kullanılan iki farklı arayüz ortamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki **Basic Fitting** arayüzü diğeri ise **Curve Fitting Tool** arayüzüdür.

12.7.1.1. Eğri uydurma işleminde Basic Fitting arayüzü

Yukarıda verilen cdate ve pop adlı iki vektör arasındaki eğri uydurma işlemi, MATLAB ortamındaki **Basic Fitting** arayüzü kullanılarak da çok kolay bir şekilde yapılabilir. Bunun için aşağıdaki işlemlerin sıra ile gerçekleştirilmesi gerekir:

Şekil 12.14

Şekil 12.15

xv Verilen data değerleri plot komutu yardımı ile çizdirilmelidir:

- » load census ('enter')
- » p=plot(cdate,pop) ('enter')

Elde edilen şekil penceresinde Tools seçeneği içine girilerek Basic Fitting üzerine 'tık'lanılmalıdır (şekil 12.14). Bu işlem yapıldığında şekil 12.15'de gösterilen pencere ile karşılaşılır.

xvi Şekil 12.15'de gösterilen Basic Fitting penceresinde, Select Data ifadesinin yanındaki boşlukta, şekil 12.14'de verilen eğriye ilişkin data değerlerinin data1 adlı ortamda saklandığı anlatılmaktadır. Center and scale X data yazısının sol yanında yer alan boş kutu üzerine 'tıklanıldığında data1 adlı değişimin normaiizasyon işlemi (arka planda) yapılır.

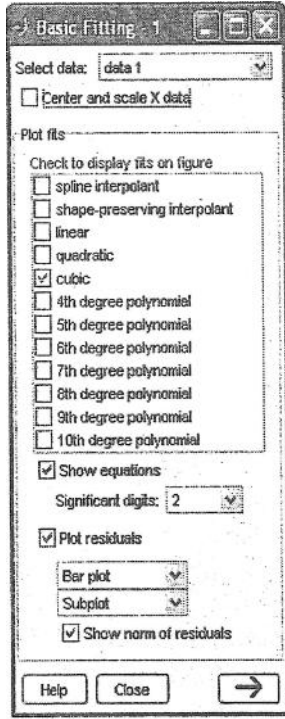
xvii Check to display fits on figure yazısının altında kalan pencere içinde çeşitli seçenekler yer almaktadır. Bu pencere içinde kullanıcıya iki farklı tip eğri uydurma seçeneği sunulmaktadır: Bu iki seçenek; interpolasyon (ara değer bulma) ve polinom seçimidir. Bu pencere içinde yer alan kutucuklardan ilki spline interpolant seçeneğidir. Bu kutucuk işaretlendiğinde **MATLAB** hesaplamaları spline komutu kullanılarak gerçekleştirilir. Bu kutucuğun altında kalan kutucuk işaretlendiğinde ise kutucuklardan ilki spline interpolant seçeneğidir. Bu kutucuk

işaretlendiğinde MATLAB hesaplamaları pchip komutu kullanılarak gerçekleştirilir. Bu komut MATLAB arka planında 'Piecewise Cubic Hermite Interpolating Polynomial' adlı interpolasyon metodunu kullanır. Bu pencere içinde baştan üçüncü kutu ve altında yer alan diğer kutular işaretlendiğinde ise sırası ile birinci (linear), ikinci (quadratic), üçüncü (cubic), dereceden polinomlar yardımı ile eğri uydurma işlemi gerçekleştirilir. Eğer verilen data değerleri N adet ölçüm içeriyor ise MATLAB ortamında en fazla N. dereceden bir polinom uydurmaya izin verilir.

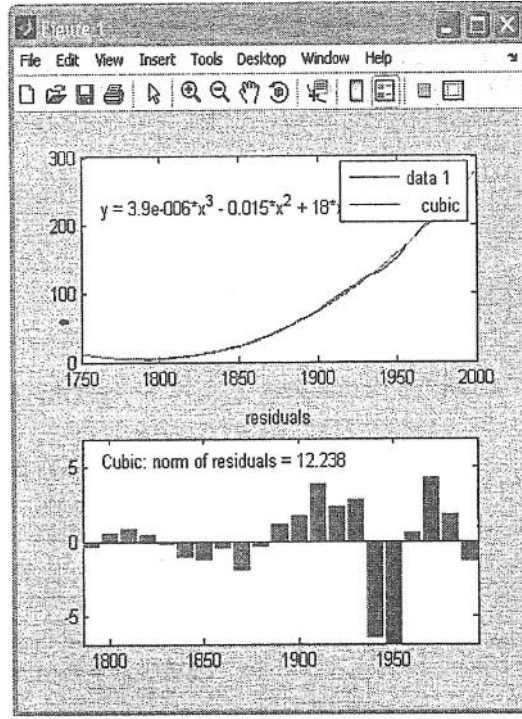
xviii Show equation ifadesinin sol yanında yer alan kutucuk işaretlendiğinde ise eğri uydurma yaklaşımında kullanılan polinomun denklemi ekran üzerinde gözükür. Significant digits seçeneğinin yanında yer alan boşlukta ise bu polinomun katsayılarından kaç adet önemli sayının gösterileceği belirlenir.

xix Plot residuals seçeneği işaretlendiğinde bu ifadenin altında yer alan iki seçenek önem kazanır. İlk seçenek (Bar plot yazan) rezidü değişiminin ne şekilde çizdirileceği (Bar plot, Scatter plot, Line plot) hakkında kullanıcının tercihini sormaktadır. Bunun altında yer alan seçenekte ise (Subplot yazan) çizdirilecek rezidü eğrisinin mevcut olan şekil penceresinin altına mı (Subplot) yoksa bağımsız bir pencere (Separate) olarak mı çizdirileceği konusunda kullanıcıya seçenek verir.

xx Show norm of residuals seçeneği yanında yer alan kutucuk 'tık'lanıldığında ise kullanıcı (hesaplamalarda hata ile orantılı olan) rezidü genliği hakkında kullanıcıya bilgi verilir.

Şekil 12.16

Şekil 12.17

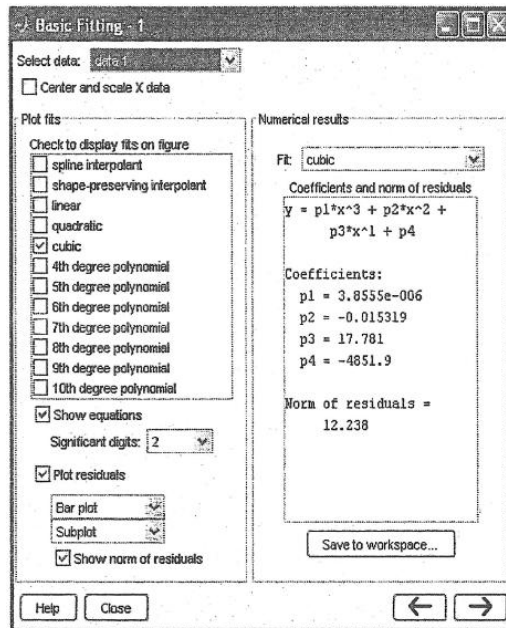
Yukarıda yapılan açıklamalara örnek olması bakımından şekil 12.15'de işaretlenen kutucukları gösteren pencere şekil 12.16'da verilmiştir. Şekil 12.16'da gösterilen seçeneklerin işaretlenmesi sonunda elde edilen ekran görüntüsü ise şekil 12.17'de gösterilmiştir.

» plot(cdate,pop,'ro')

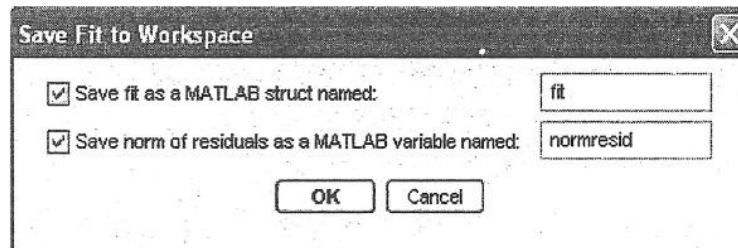
Şekil 12.16'da a butonuna 'tık'lanılır ise Şekil 12.18 'de verilen ekran görüntüsü ile karşılaşılır.

Şekil 12,18'de verilen pencerenin sağ tarafında yer alan Numerical results bölümünde sırası ile; uydurulan polinom denklemi, polinomun (en yüksek dereceden başlayarak sıralanan) katsayıları ve rezidü normu (genliği) verilir. Bu bölümün en altında yer alan Save to workspace seçeneği 'tık'lanıldığında ise kullanıcının karşısına şekil 12.19'da gösterilen pencere çıkar.

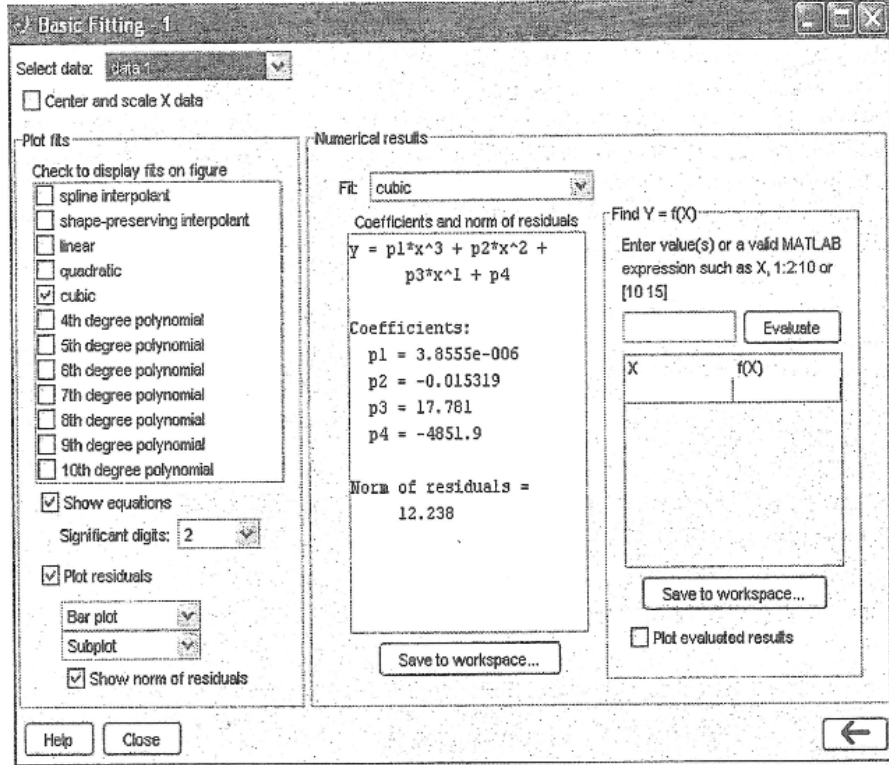
Şekil 12.19'da verilen pencerede (fit ve normresid) adları kullanıcı tarafından istenirse değiştirilebilir) OK seçeneği 'tık'lanıldığında, Workspace ortamında bu adlar ile anılan bir yapı ve bir değişken oluşturulur, fit adlı yapı içinde polinomun derecesi ve katsayılarını bildiren bilgiler, normresid adlı değişken içine ise rezidü normu yazılır. Eğer şekil 12.18'de gösterilen pencere içinde sağ en altta yer alan E3 butonuna 'tık'lanılır ise şekil 12.20 ile verilen ekran görüntüsü elde edilir.

Şekil 12.18

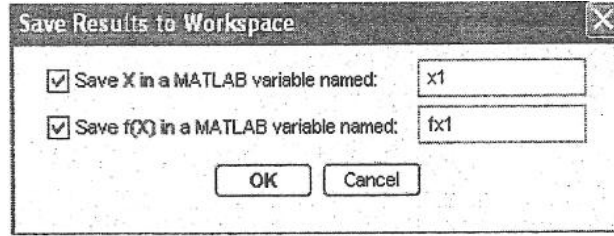
Şekil 12.19

Sekil 12.20

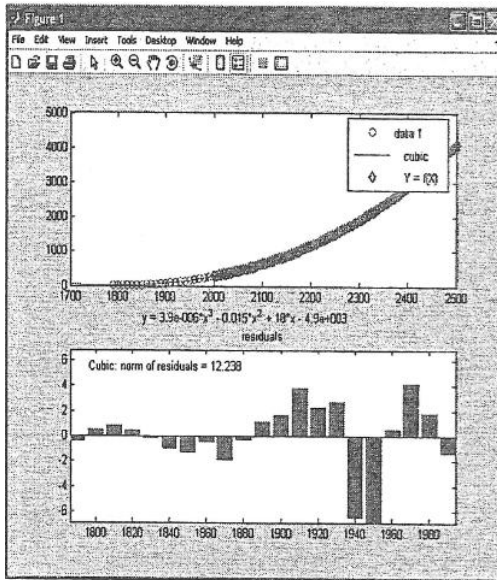
Şekil 12.20'de verilen Find Y=f (X) penceresinin sağ tarafında yer alan Evaluate seçeneğinin sol yanında yer alan boşluğa, ölçüm sonunda hakkında bilgi sahibi olunmayan edat e değerleri girilir. Evaluate seçeneği 'tık'lanılır ise en üstünde X ve f (X) ifadeleri bulunan boş alana cdate değerlerine karşı gelen pop değerleri gelir (hesaplanır). Kullanıcı Evaluate seçeneğinin sol tarafındaki boşluğa (1800:5:1850 biçiminde) vektör biçiminde aradığı cdate değerlerini de girebilir.

Kullanıcı, Evaluate seçeneğinin sol tarafındaki boşluğa ölçümde göz önüne alınan en büyük cdate (yani X) değerlerinden daha büyük değerler girerek ekstrapolasyonu da yapabilir. Ekstrapolasyon sonunda elde edilen yeni pop (yani f(X)) değerleri en üstünde X ve f (X) ifadeleri bulunan boş alana yazılır. Eğer sağ en altta yer alan Save to workspace seçeneği işaretlenir ise elde edilen sonuçlar Workspace ortamında kullanıcının belirleyeceği bir isim altında ayrı ayrı kaydedilir. Bu seçenek kullanıldığında kullanıcının karşısına çıkan ekran görüntüsü şekil 12.21'de verilmiştir. Kullanıcı isterse xl ve fxl adlarını değiştirebilir.

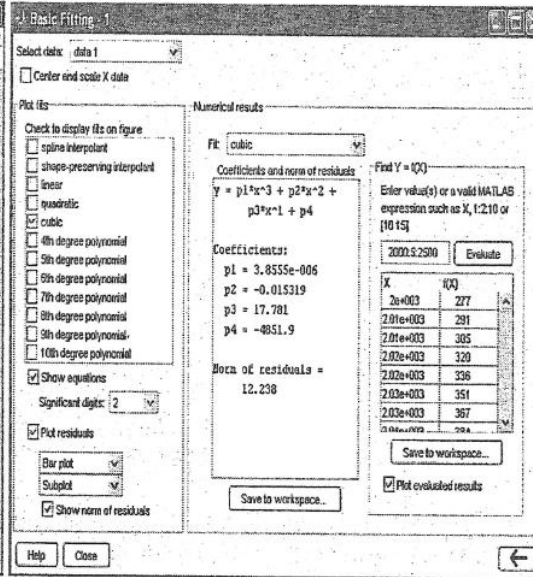

Şekil 12.21

Eğer kullanıcı bu yeni değerleri eğri üzerinde görmek isterse, şekil 12.20'de yer alan Plot evaluate results seçeneğini işaretlemesi yeterlidir. Burada bir ekstrapolasyon örneği olması için Evaluate seçeneğinin sol tarafındaki boşluğa 2000:5:2500 yazılmış, Plot evaluate results seçeneği işaretlenmiş ve elde edilen değişim şekil 12.22'de gösterilmiştir. Şekil 12.20'nin ekstrapolasyon uygulaması sonunda aldığı görüntü ise şekil 12.23'de gösterilmiştir.

Şekil 12.22

Şekil 12.23

Kullanıcı isterse şekil 12.20'de Plot Fi t s penceresi içinde yer alan eğri türlerinden birkaç tanesini aynı anda işaretleyebilir. Bu durumda şekil 12.22'de birden fazla eğri ve rezidü değeri elde edilir. Kullanıcı isterse en uygun olan eğriyi bunların içinden seçebilir.

12.7.1.2. Eğri uydurma işleminin Curve Fitting Tool arayüzü yardımı ile gerçekleştirilmesi

MATLAB araç kutuları içinde eğri uydurma işleminin yapılması için geliştirilen diğer bir arayüz (GUI) Curve Fitting Tool ortamıdır. Bu ortamı kullanarak; bir veya daha fazla data seti incelenebilir. Grafik olarak en iyi eğri uydurma işlemi, aynı datayı birden fazla eğri ile çizdirip karşılaştırma imkanı, ara değer

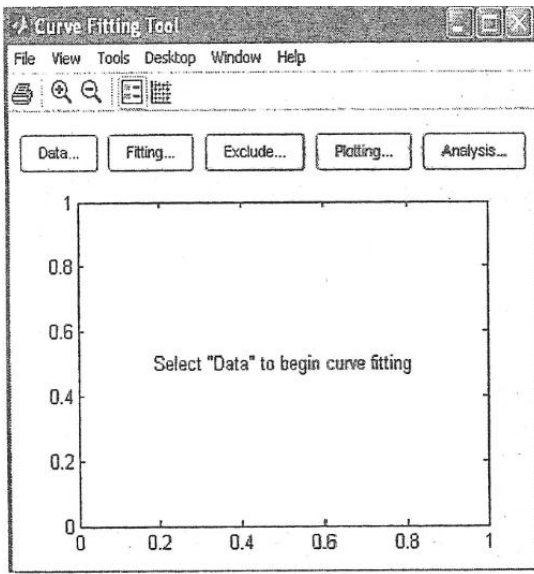
bulma-dış değer bulma-türevsel ve entegral eğri uydurma işlemleri yapılabilir. Eğri uydurma araç kutusunu çalıştırmak için aşağıdaki komut satırının uygulanması yeterlidir:

»cftool ('enter')

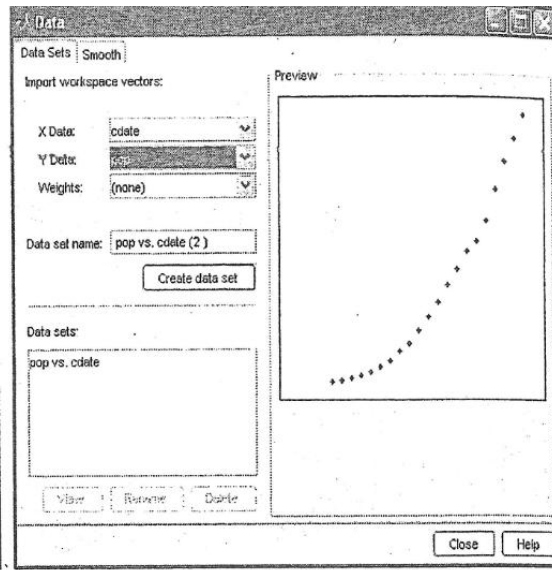
Yukarıdaki komut satırı uygulandığında kullanıcının karşısına şekil 12.24'de verilen görüntü çıkar. Bu araç kutusunun tanıtılması için örnek olarak yine problem 12.3 çözülecektir. Bölüm 12.6.1.1'de belirtildiği gibi;

»load census ('enter')

komutu uygulandığında Workspace ortamında şekil 12.11'de gösterildiği gibi cdate ve pop adlarında iki adet vektör oluşur (cdate; x eksen ve pop; y eksen seçilecektir). Önce bu iki vektörün cftool ortamına taşınması açıklanacaktır.

Şekil 12.24

Şekil 12.25

12.7.1.2.1. Workspace ortamındaki datanın eğri uydurma araç kutusuna taşınması (importing)

Şekil 12.24'de Data. .butonuna 'tık'lanıldığında (veya File menüsü altında yer alan Import Data.. komutuna 'tık'lanıldığında) şekil 12.25'de gösterilen pencere açılır. Bu pencere içinde x Date ifadesinin sağ tarafındaki ok işaretine 'tık'lanıldığında Workspace ortamında saklı olan büyüklükler ile karşılaşılır. Bunlar içinden x eksenine karşı gelmesi düşünölen vektör işaretlenir. Benzer şeyler Y Date ifadesi için geçerlidir. Bu işlemler gerçekleştirildiğinde şekil 12.25'de Preview penceresinde, bu iki vektörün değişimi görölecektir. Bu gösterimde yalnızca x ve y değerlerinin işaretlendiği, her hangi ibir eğri çizim işleminin yapılmadığına dikkat edilmelidir.

Şekil 12.25'de Create data set komutuna 'tık'lanıldığında cdate ve pop vektörleri Curve Fitting Tool araç kutusuna taşınır (importing). Bu işlem sonunda şekil 12.24'de verilen Curve Fitting Tool penceresi şekil 12.26'da gösterilen forma dönüşür. Artık eğri uydurma işlemine geçilebilir.

Şekil 12.25'de **Weights** (ağırlık sabitleri) ifadesinin sağ tarafındaki boşluğa (varsa) probleme ilişkin ağırlık katsayı vektörünün adı yazılabilir. Eğer buraya bir şey yazılmaz ise tüm data değerleri için 1 değeri (default) alınır.

Şekil 12.25'de **Data set** name ifadesinin sağ tarafındaki boşluğa **x** ve **y** eksenlerini oluşturan vektörlerin adları (kendiliğinden) yazılır. Kullanıcı dilerse buraya başka adlar da yazabilir.

Eğer **x** ve **y** eksenlerini oluşturan data değerleri içinde Inf sayısı var ise ihmal edilir (göz önüne alınmaz), complex sayı var ise reel kısmı alınır. Bu iki durumda da ekranda bir pencere belirir ve kullanıcı uyarılır.

Verilen problemde **MATLAB** arka planında saklı olan iki adet vektör (**cdate** ve **pop**) kullanılmıştır. Kullanıcı isterse bunların yerine **Workspace** ortamında oluşturacağı iki adet (eşit boyutta) vektör kullanarak da benzer işlemleri yapabilir.

12.7.1.2.2. Eğri uydurma (Fitting)

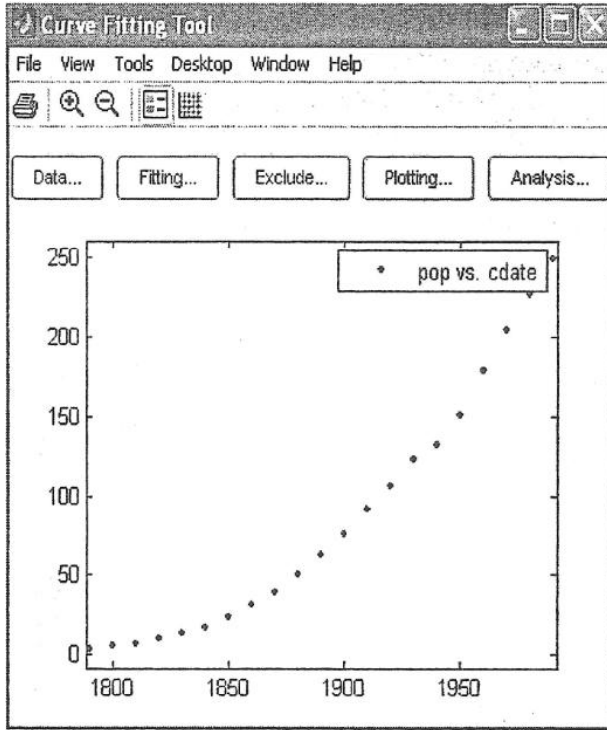
Daha önceki adımlarda **x** ve **y** eksenine ilişkin data değerleri **cf tool** ortamına taşındı. Şekil 12.26'da **Fitting...** komutuna 'tık'lanıldığında şekil 12.27'de gösterilen **Fitting** penceresi ile karşılaşılır. Bu pencerede **New Fit** komutuna 'tık'lanıldığında ise şekil 12.28'de verilen görüntü elde edilir (**Fitting** penceresi). Bu pencerede **Fitname** komutunun sağ tarafında bulunan boşluğa çizdirilecek eğrinin ismi yazılmalıdır (ör:eğri2). Daha sonra yer alan **Polynomial** alt penceresinde yer alan eğri türlerinden birisi seçilerek (örneğin; **quadratic**) **Apply** ya da **Immediate apply** komutlarına 'tık'lanıldığında, **Fitting** penceresi şekil 12.29 ile verilen forma dönüşür. Bu işleme ilişkin istatistiksel bilgiler ise şekil 12.29'da **Results** penceresinde yer alır.

Kullanıcı dikkat ederse **Curve Fitting Tool** penceresi içinde bir adet eğri görecektir. Eğer bu pencerenin altında eğriye ilişkin rezidü değişimi de görülmek isteniyor ise şekil 12.26'da gösterilen **Curve Fitting Tool** penceresinde yer alan **View** menüsünün içinde yer alan **Residuals/Line Plot** seçeneğine 'tık'lanılmalıdır.

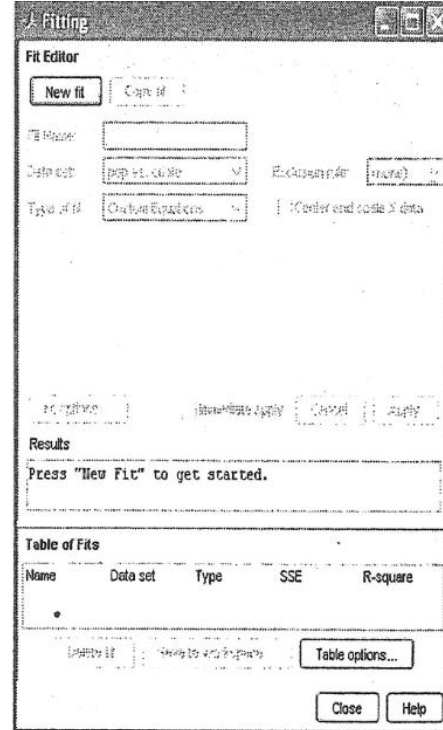
Bu işlem yapıldığında şekil 12.26 yerine şekil 12.30'da verilen pencere elde edilir. Eğer kullanıcı daha yüksek mertebeden eğri uydurmak isterse ekranda;

Equation is badly conditioned. Remove repeated data points or try centering and scaling.

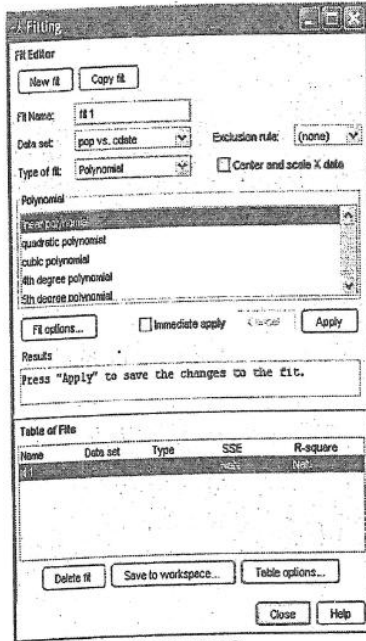
uyarısı ile karşılaşabilir. Bu durumda şekil 12.29'da **Center and scale X data** ifadesinin sol tarafında yer alan kutucuk işaretlenerek data değerleri normalize edilebilir.

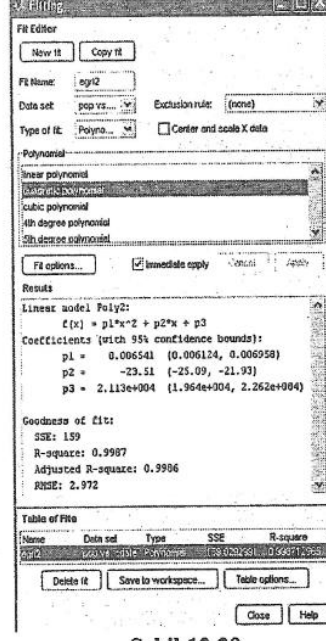
Şekil 12.26

Şekil 12.27

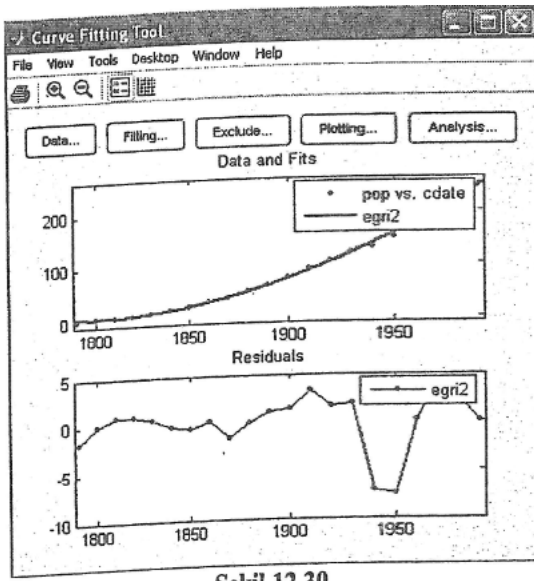

Şekil 12.28

Şekil 12.29

Verilen problem için şekil 12.29'da Center and scale X data işaretlendiğinde, arka planda yapılan normalizasyon işlemi aşağıda verilmiştir:

Şekil 12.30

Şekil 12.31

12.7.1.2.3. Eğri uydurmada işleminde en iyi eğrinin tespit edilmesi

Kullanıcı, yukarıda bahsedilen işlemleri dilediği kadar eğri türü üzerinde deneyebilir. Şekil 12.29'da Type of Fit seçeneğinin sağ tarafındaki boşlukta yer alan ok «anıldığında kullanıcının karşısına bir çok eğri

türü çıkar. Bu seçenekler; Custom equation is (kullanıcı tarafından belirlenecek eğri türleri), Exponential, Fourier, Gaussian, Interpolant, Polynomial (polinom), Power, Rational (oransal), Smoothing Spline, Sum of Sin functions, Weibull olarak sıralanır. Bu eğri tipleri aşağıda tanıtılmıştır:

- Exponentials

$$y = ae^{bx}$$

$$y = ae^{bx} + ce^{dx}$$

- Fourier Series

$$y = a_0 + \sum_{i=0}^n a_i \cos(nwx) + b_i \sin(nwx)$$

- Gaussian

$$y = a_0 + \sum_{i=0}^n a_i e^{\left[-\left(\frac{x-b_i}{c_i}\right)^2\right]}$$

- Polynomials

$$y = a_0 + \sum_{i=0}^{n+1} p_i x^{n+1-i}$$

- Power Series

$$y = ax^b$$

$$y = a + bx^c$$

- Rationals

$$y = \frac{\sum_{i=0}^{n+1} p_i x^{n+1-i}}{x_m + \sum_{i=0}^{n+1} q_i x^{m-i}}$$

- Sum of Sines

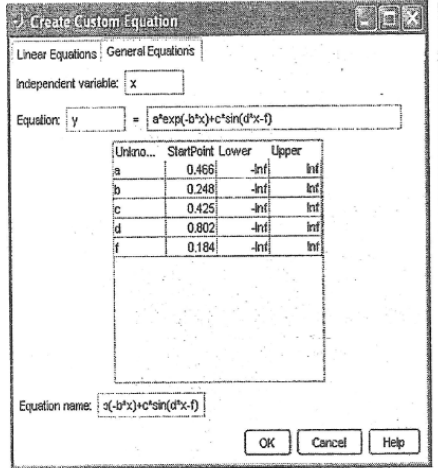
$$y = \sum_{i=0}^n a_i \sin(b_i x + c_i)$$

- Weibull Distribution

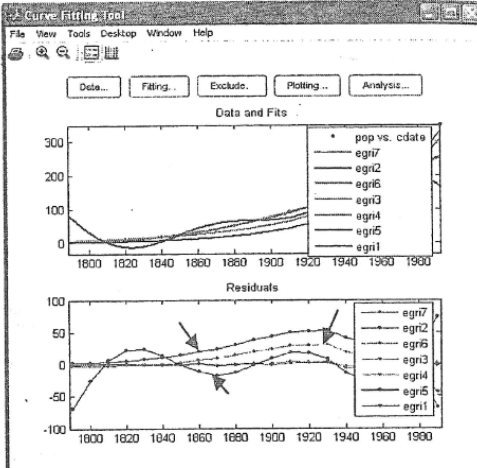
$$y = abx^{b-1}e^{-axb}$$

- Custom Equations

Şekil 12.29'da Type of Fit ifadesinin sağ tarafında yer alan boşlukta ok işareti yardımı ile Custom Equations ifadesine ulaşılır. Bu pencerede yer alan New equation.. komutuna 'tık'lanıldığında şekil 12.31 ile verilen pencere açılır. Bu pencere iki adet seçenek içerir. Bunlardan ilki, Linear Equations diğeri ise General Equations seçeneğidir. Şekil 12.29, Linear Equations'a ilişkindir. Bu pencerede Add a term ifadesine 'tıklayarak y denklemine yeni sinüs eşitlikleri ilave edilebilir yada Remove Last Term komutu kullanılarak y ifadesine en son ilave edilen terim silinebilir. Şekil 12.31'de General Equations seçeneğine 'tık'lanıldığında şekil 12.32 penceresi ile karşılaşılır. Bu pencerede Equation ifadesinin sağ tarafında bulunan ikinci boşluğa kullanıcı, dilediği eşitliği yazabilir. Bu pencerenin altında yer alan pencerede ise y eşitliğinde kullanılan katsayıların başlangıç değeri, alt ve üst sınır değerlerini girecek pencereler bulunur. Bu değerler girilip, OK tuşuna basılarak eğri denklemi tamamlanır.

Şekil 12.32

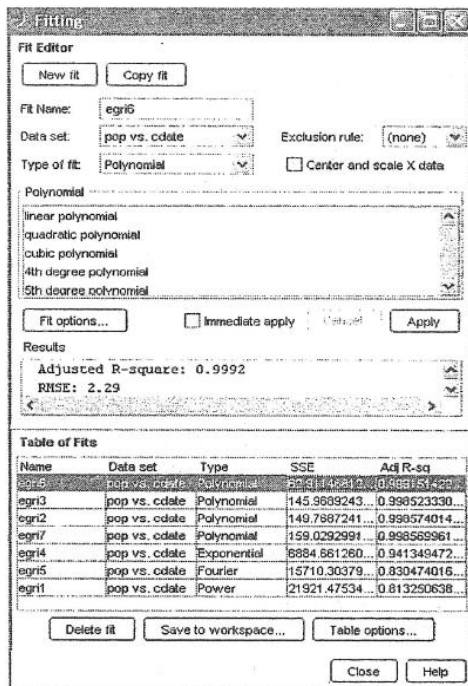
Şekil 12.33

Bu tiplerden hangisi seçilirse Type of Fit ifadesinin altında yer alan boşlukta, seçilen eğri tipine ilişkin eğri denklem (ya da denklemleri) belirir. Kullanıcı, eğri tipini yukarıda bahsedildiği gibi seçtikten sonra şekil 12.29'da görülen Copy Fit komutuna 'tıkladığında açılan (şekil 12.29'a benzeyen) yeni pencerede Fit name ifadesinin sağ tarafına yeni bir isim (ör:egri3) yazmalı ve Immediate apply (ya da Apply) komutunu

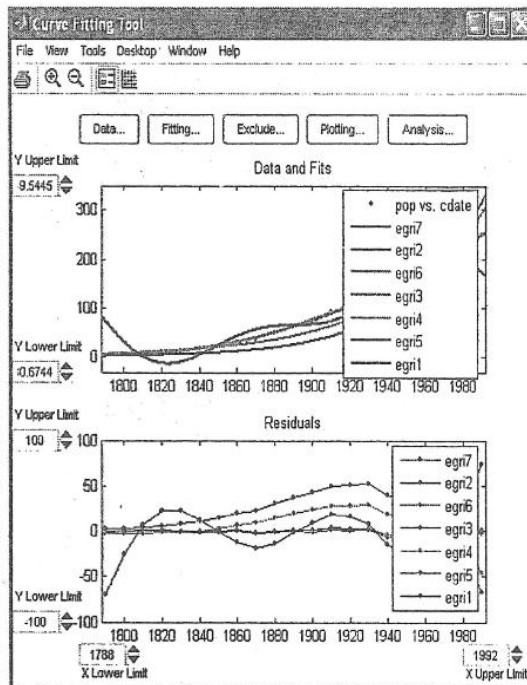
uygulamalıdır. Bu şekilde kullanıcı, dilediği kadar eğri denklemini seçerek eğri uydurma işlemini gerçekleştirebilir. Şekil 12.33'e bakıldığında 7 adet eğri uydurulduğu görülecektir. Şekil 12.34'de en altta yer alan Table of Fits penceresi içinden hangi eğriye 'tık'lanılırsa, aynı şekilde yer alan Results penceresinde bu eğriye ilişkin denklem, katsayı ve istatistiksel değerler yer alır. Table of Fits penceresi yer alan eğriler içinden (isabetli bir eğri uydurma işlemi yapılamadığı düşünülerek) bir tanesi silinmek istenir ise ilgili satır fare ile işaretlenerek Delete fit komutuna 'tık'lanması gerekir.

Şekil 12.33'de Residuals penceresinde yer alan eğriler içinde birbirlerine benzer olanlar dışında kalan eğriler, kötü bir eğri uydurma işleminin sonucunu göstermektedir. Bu nedenle diğer eğrilerden sapan ve uzaklaşan eğriler şekil 12.34'de Delete fit komutu kullanılarak uzaklaştırılmalıdır. Şekil 12.33'de, bu özelliğe sahip (kötü uydurulmuş 3 adet-egri1-egri4-egri5) eğri, ok ile işaretlenmiştir. Kötü olan eğrileri tespit etmek için şekil 12.34'de Table of Fits penceresinde yer alan SSE(Sum of Squares due to Error) ve Adj R-square değerleri de kullanılabilir. Adj R-square değeri 1'e yaklaştıkça eğrinin iyi olduğu, 1'den uzaklaştıkça ise eğrinin kötü olduğu bilinmelidir. SSE değeri ise küçüldükçe eğrinin iyi olduğu, büyüdüğü eğrinin kötü olduğu söylenebilir (istatistiksel katsayılara ilişkin açıklamalar ilerleyen sayfalarda verilecektir). Bu bilgiler ışığında şekil 12.34'de egri1, egri4 ve egri5'e ilişkin SSE ve Adj R-square değerleri incelenmelidir (en iyi eğrinin egri6 olduğu görülmelidir).

Şekil 12.33'de görülen tüm eğriler bilgisayar ekranında farklı renkte oldukları için kullanıcı tarafından rahatlıkla fark edilebilirler. Kitap siyah-beyaz bash olarak basıldığından bu ayırımı kitap üzerinde görmek zorlaşabilir. Şekil 12.33'de, fare ile herhangi bir eğrinin üzerine gelinip sol tuşa basıldığında, bu noktaya ilişkin x ve y değerlerini gösteren küçük bir pencere açılır.

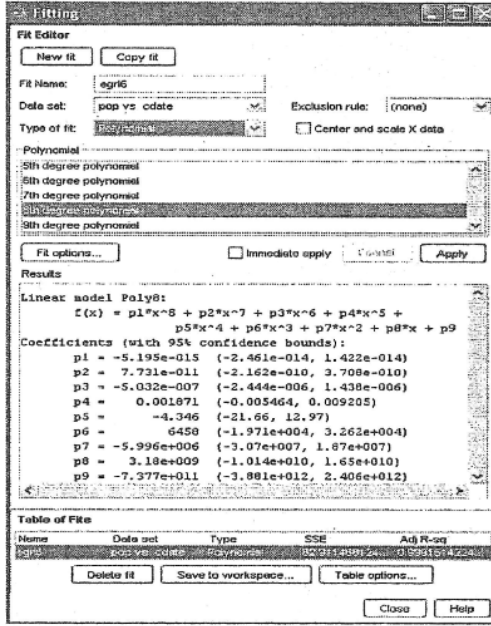

Şekil 12.34

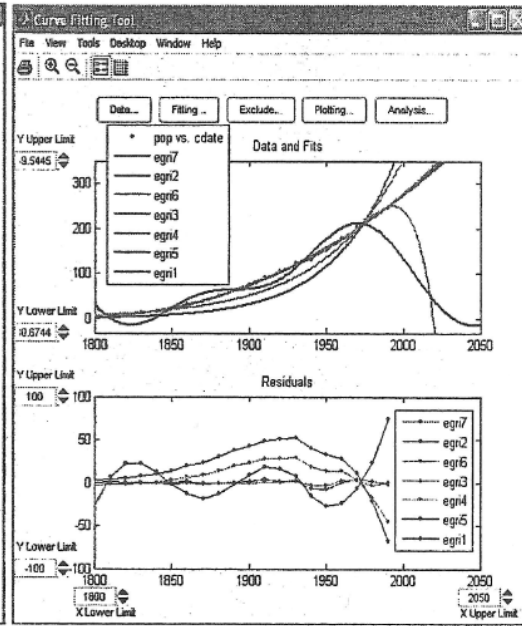

Şekil 12.35

Şekil 12.34'de SSE sütununa fare ile 'tık'lanıldığında bu sütundaki değerler büyüklüklerine bağlı olarak sıralanırlar. Benzer şeyler Adj R-square için de söylenebilir. Eğri 6 değerlerinin sütunun en üstünde olması en iyi eğri uydurmanın bu eğri ile yapıldığını da göstermektedir. Şekil 12.36'da en iyi eğrinin katsayıları gösterilmiştir.

Şekil 12.36

Şekil 12.37

12.7.1.2.4, Dış değer hesabı (Ekstrapolasyon)

Şimdiye kadar, verilen dataların ait ve üst sınırları arasında kalan değerleri içeren bir eğri uydurma işlemi gerçekleştirildi. Mevcut data değerlerini kullanarak bu data değerlerinin dışında kalan değerler için de bilgi istenebilir. Örneğin; verilen problemde edat e değerleri; 1790 ile 1990 arasında, pop değerleri ise 3.9 ile 248.7 arasında değişmekteydi. Eğer kullanıcı mevcut 7 adet eğriyi kullanarak 1790'dan küçük ve/veya 1990'dan büyük seneler için pop değerlerini bulmak isterse (extrapolasyon) cftool ortamında ne yapmalıdır?

Yukarıda verilen soruyu cevaplamak için öncelikle şekil 12.33'de Tools menüsünde yer alan Axis Limit Control ifadesine 'tık'lanılmalıdır. Bu işlem yapıldığında kullanıcının karşısına şekil 12.35'de verilen pencere çıkar. Bu pencere iki adet alt pencereden oluşmaktadır; Data and Fits ve Residuals. Bu pencerelerde yatay eksen için X Lower Limit-X Upper Limit ve dikey eksenler için Y Lower Limit ve Y Upper Limit butonları bulunmaktadır. Bu butonların sağ tarafında bulunan aşağı ve yukarı ok işaretlerine 'tıklanılarak' limit değerleri azaltıp artırmak mümkündür. Örnek olarak X değerleri 1800 ile 2050 aralığında seçilirse şekil 12.36'da gösterilen pencere elde edilir. Bu değişim bir liste olarak görülmek

istenir ise şekil 12.37'de Analysis. . butonuna 'tık'lanılmalıdır. Bu işlem yapıldığında kullanıcının karşısına şekil 12.38'de verilen pencere çıkar. En iyi eğri uydurmanın eğri6 ile yapıldığı bilindiği için şekil 12.38'da Fit to analyze ifadesinin sağ tarafındaki boşluğa eğri6 getirilmiş, bu kutunun altında yer alan Analyze at Xi kutusu içine ise istenilen aralık ve artış miktarı yazılmalıdır. Şekil 12.38'deki uygun kutucuklar işaretlenip Apply seçeneğine 'tık'lanıldığında şekil 12.38'de sağ tarafta yer alan (1800 ile 2050 aralığındaki) edat e ve (bu aralığa karşı gelen) pop değerler listesi elde edilir.

Şekil 12.38'de Save to workspace.. butonuna basıldığında kullanıcının karşısına küçük bir pencere çıkar. Bu pencere içindeki boşluğa bir isim yazıldığında, Workspace ortamında bu adla anılan bir yapı dosyası içine ekstrapolasyon değerleri kaydedilir.

12.7.1.2.5. Table of fits seçenekleri

Şekil 12.34'de Table of fits penceresinde uydurulan eğriler hakkında bilgi vermek üzere yerleştirilmiş iki adet istatistik tanımı yer almaktadır: SSE ve Adj R-square. SSE değeri en az karesel hata hesabını yapan bir istatistiksel büyüklüktür. Bu değer sıfıra doğru yaklaştıkça, iyi bir eğri uydurma işleminin gerçekleştirildiği düşünülebilir. Eğri uydurma işleminde diğer bir kalite ölçüsü ise Adjusted R-square katsayısıdır. Bu değer, iyi bir eğri uydurma işleminde 1'e yaklaşması istenir. Kullanıcının Table of fits seçeneklerini değiştirmesi, diğer bir ifade ile istatistiksel ölçme büyüklüklerini belirlemesi de mümkündür. Bunun için şekil 12.34'de yer alan Table options.. butonuna 'tık'lanılmalıdır. Bu işlem yapıldığında şekil 12.39'da gösterilen pencere ile karşılaşılır. Bu pencerede yer alan kutucuklar işaretlendiğinde, bunların sağ tarafında yer alan ifadeler, Table of fits içinde gözüktür. Şekil 12.34'de görülen Table of Fits ayarları, şekil 12.39 yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Şekil 12.39'da görülen istatistiksel tanımlar aşağıda kısaca tanıtılmıştır:

-SSE (The sum of squares due to error)

y_i değeri ölçülen data vektörünün i . elemanı, y_i eğri uydurma sonunda elde edilen data vektörünün i . elemanı, w_i ise ağırlık katsayılarını göstermek üzere;

$$SSE = \sum_{i=1}^n w_i (y_i - \bar{y}_i)^2$$

eşitliği ile hesaplanır. Bu değer, uydurulan değerlerin sapma miktarını ölçer. SSE, 0'a yaklaştıkça eğri uydurma işleminin başarılı olduğu söylenebilir.

-R-square

y vektörü ile, $\hat{y}$ vektörü arasındaki korelasyonun karesine eşit bir katsayıdır. İki büyüklüğün birbirine bölümünden elde edilir (n ; y (veya $\hat{y}$) vektörü eleman sayısı):

$$R = \frac{SSR}{SST} = \frac{\sum_{i=1}^n w_i (\bar{y}_i - \bar{y})^2}{\sum_{i=1}^n w_i (y_i - \bar{y})^2} = 1 - \frac{SSE}{SST}; \quad SST = SSR + SSE$$

Çoklu saptama katsayısı olarak isimlendirilebilir. Bu değer, eğri uydurmanın data dağılımındaki başarısını ölçer. R değeri 1'e yaklaştıkça, eğri uydurma işleminin başarılı olduğu söylenebilir.

-Adj R-sq (Adjusted R-square)

v (değeri büyük olması istenir) rezidü serbestlik derecesi olmak üzere, Adj R-sq; aşağıdaki ifade ile hesaplanır.

$$\text{Adj R-sq} = 1 - \frac{SSE}{SST} \frac{n-1}{v-1}$$

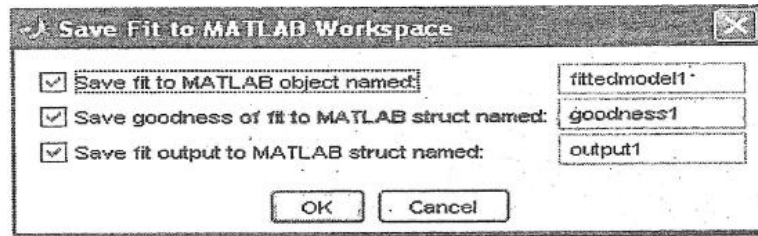
Modele ilave katsayılar ilave edildiğinde, genellikle Adj R-sq, eğri uydurmada en iyi verimlilik göstergesidir, 1'e yakın olması istenir.

-RMSE (Root Mean Squared Error)

Ortalama karesel hatanın (MSE)kareköküdür. 0'a yakın olması istenir.

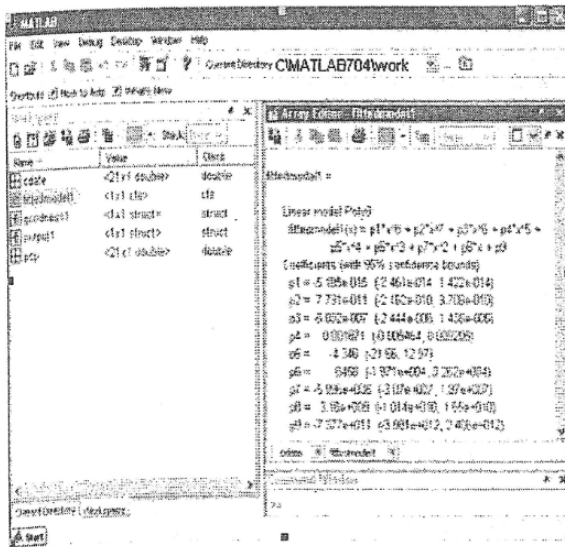
$$RMSE = \sqrt{MSE} = SSE / v$$

12.7.1.2.6. Eğri uydurma sonuçlarının kaydedilmesi

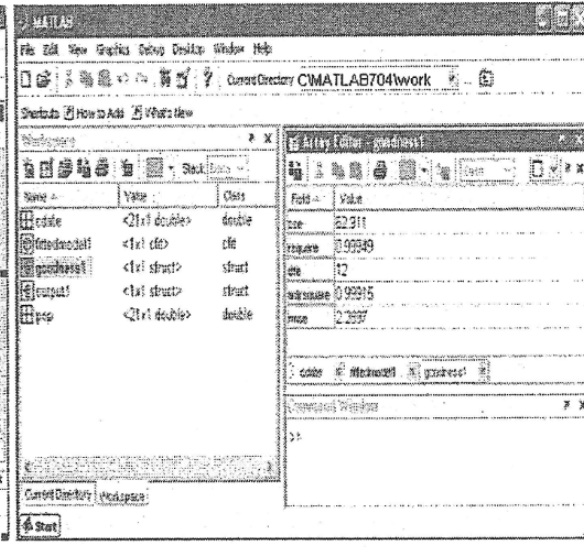

Şekil 12.40

Şekil 12.34'de Save to Workspace butonuna 'tık'lanıldığında, şekil 12.40'da verilen pencere açılır. Bu pencerede üç adet küçük kutucuk yanında üç adet ifade yer almaktadır. Örneğin en üstte yer alan Save fit to MATLAB object named ifadesinin sol tarafında yer alan kutucuk fare yardımı ile 'tık'lanıldığında, sağ tarafta yer alan boş dikdörtgen kutu içinde yazılı olan fittedmodell adlı cfit objesi, Workspace ortamında oluşacaktır. Şekil 12.41'de Workspace ortamında yüklenen fittedmodell üzerine çift adet 'tık'lanıldığında en iyi eğri uydurma modeline ilişkin polinom katsayıları, Array Editor ortamında belirir. Benzer işlem goodness1 yapısı için yapılırsa, en iyi eğriye ilişkin istatistiksel değerler, Array Editor ortamında, şekil 12.42'de gösterildiği gibi ortaya çıkar. Output1 yapısı içinde ise kullanılan yaklaşım ile ilgili ilave açıklamalar yer alır.

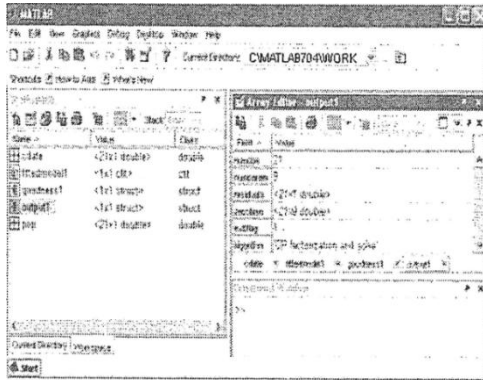

Şekil 12.41

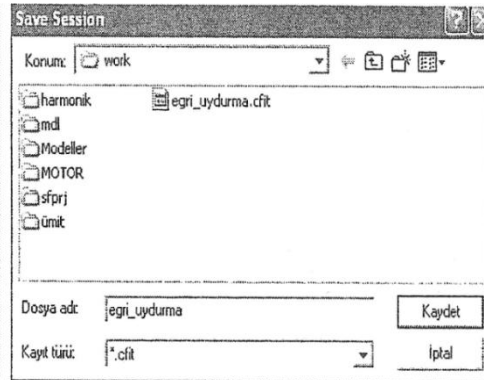

Şekil 12.42

Kullanıcı şekil 12.34'de görülen eğri türlerini ileride kullanılmak üzere saklamak isteyebilir. Bunun için önce (Curve Fitting Tool) şekil 12.37'de File menüsü içinde yer alan Save Session.. komutu 'tık'lanılmalıdır. Bu işlem yapıldığında kullanıcının karşısına şekil 12.44'de verilen pencere çıkar. Kullanıcı tarafından bir dosya adı altında (ör:egri_uydurma) tüm eğriler, Kaydet butonuna 'tıklanılarak kaydedilir. Bu tür dosyaların uzantısı cfit olur. Eğer MATLAB ortamından çıkılır (veya bilgisayar kapatılır) ve daha sonra tekrar bu eğrilere ulaşmak istenirse, şekil 12.37'de gösterilen Curve Fitting Tool penceresinde File menüsü altında yer alan Load Session.. komutuna 'tıklanılır. Bu işlem yapıldığında şekil 12.44'e benzer bir pencere açılır. Burada egri_uydurma. cfit seçilir ve Aç butonuna 'tıklanılır ise şekil 12.37'deki pencere açılır.

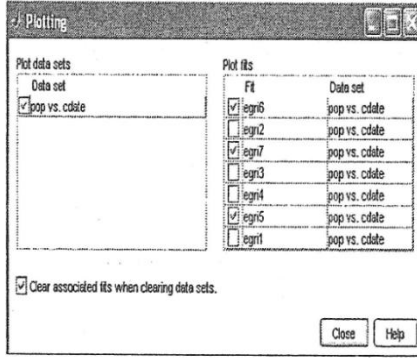

Şekil 12.43

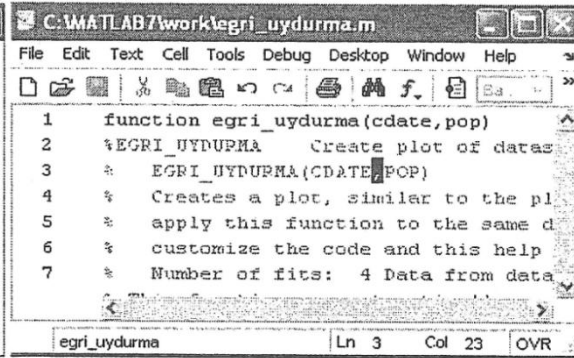

Şekil 12.44

Eğer kullanıcı 7 adet eğriden bazılarını silmek istiyor ise şekil 12.37'de Plotting. . butonuna 'tıklamalıdır. Bu işlem yapıldığında şekil 12.45'de gösterilen pencere çıkar. Bu pencerede silinmek istenen eğrilerin isimlerinin sol tarafındaki kutucuklar boş bırakılır ve pencerenin sol altındaki Clear.. ifadesinin yanındaki kutucuk işaretlenir, Close butonuna 'tıklanılır. Bu işlem sonunda şekil 12.37'de görülen egri1, egri2, egri3 ve egri4 eğrileri ortadan kalkar.

Şekil 12.45

Şekil 12.46

Kullanıcı isterse yukarıda bulunan 7 adet eğriyi M dosyası (altprogram olarak) saklayabilir. Bu işlemi yapmak için şekil 12.37'de verilen

Curve Fitting Tool penceresinde File menüsü içinde yer alan Generate M-File ifadesine 'tıklanılır. Bu işlem sonunda şekil 12.44'e benzer bir pencere açılır. Bu M dosyasına, uygun bir isim verilerek (ör: egri_uydurma .m), Kaydet butonuna 'tık'lanılır.

Eğer kullanıcı, yukarıda belirtildiği şekilde kaydedilen egri_uydurma.m adlı altprogramı, bir MATLAB dosyası olarak çalıştırmak isteyebilir. Bunun için şekil 12.46'da bir kısmı gösterilen egri_uydurma. m adlı altprogram dosyasının ilk satırına bakılmalıdır. Şekil 12.46'da ilk satır;

function egri_uydurma (cdate, pop)

olarak verilmektedir. Bu satırda function komutundan sonra gelen 'egri_uydurma{cdate,pop}' ifadesi, Command Window ortamında aşağıdaki;

»egri_uydurma (cdate, pop) ('enter')

şekilde uygulanırsa, egri__uydurma.m adlı altprogram çalışır ve sonuçta şekil 12.37'de görülen eğriler elde edilir. Yukarıda verilen satırın çalışabilmesi için cdate ve pop vektörlerinin Workspace ortamında tanımlı olması gerekir.

12.7.1.2.7. Data değerleri içindeki gürültünün süzülmesi (smoothing)

Eğer verilen data değerleri gürültü içeriyor ise kullanıcının bu değerleri ortadan kaldırmak için bir süzme algoritmasına ihtiyacı olacaktır. Eğri uydurma işlemi parametrik bir işlem olmasına rağmen süzme, parametrik olmayan bir uydurma işlemidir. Süzme işlemi, gürültü içeren data değerlerini data vektörü içinden uzaklaştırma işlemi olarak da yorumlanabilir. Süzme işleminde yaygın olarak kullanılan iki yaklaşım vardır: filtreleme ve regresyon. Her iki yaklaşım da bir aralığa span (pencere) ihtiyaç duyar. Bu pencere işlem yapılan data değerleri ile beraber yer değiştirir. Span büyüdükçe eğrideki pürüzlülük azalır fakat pürüzlüğü alman datanın çözünürlüğü azalır, span küçüldükçe tam ters sonuçlar elde edilir. Optimal

span değeri, data değerlerine ve kullanılan süzme yöntemine bağlıdır. Deneyerek bulmak en yaygın yaklaşımdır.

Curve fitting toolbox (eğri uydurma araç kutusu) başlıca aşağıda verilen süzme yöntemlerini kullanır.

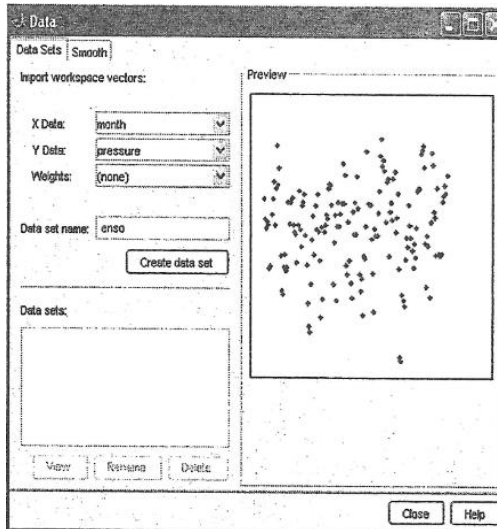
- Moving average filtering-alçak geçiren bir filtredir, komşu noktaların ortalamasını alır.
- Lowess ve loess-Linear en küçük kareler yöntemi ile eğri uydurur,birinci dereceden polinom (lowess)veya ikinci dereceden polinom (loess) kullanır.
- Savitzky-Golay filtering-ilk yönteme benzer, filtre katsayılarının türevini alır ve çeşitli derecelerden polinomları kullanır.

Kullanıcı isterse düzleştirme için cubic spline komutunu da kullanabilir.

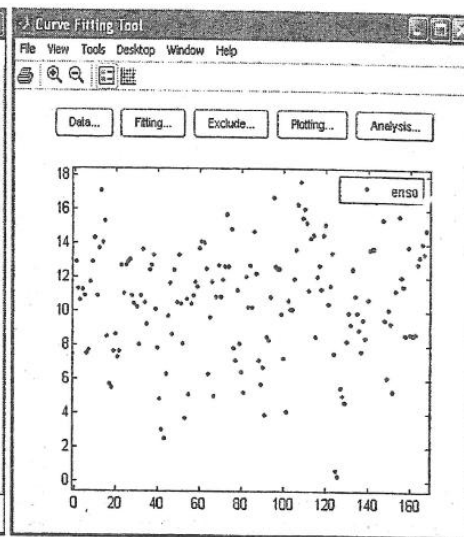
Düzleştirme işlemini iyi açıklayabilmek için MATLAB arka planında saklı bulunan bir başka data çifti kullanılacaktır, cftool ortamında düzleştirme (smoothing) işlemi için kullanılan arayüz şekil 12.47'de gösterilmiştir. Bu dataya ulaşmak için;

»load ensa ('enter')

komutu uygulanmalıdır. Bu işlem yapıldığında Workspace ortamında, month (ay) ve pressure (basınç) adlı eşit boyutta iki vektör oluşur, y eksenini oluşturan pressure vektörü; aylık olarak Avusturalya'daki iki kritik bölge arasındaki atmosferik basınç ortalamasını içerir (bu bilgi kullanılarak güney yarım küredeki rüzgar bilgilerine ulaşılır). x eksen bilgileri ise aylar içindeki nispi zamanı gösterir. Her bir vektör 168 sayı içerir. Şekil 12.47'de Create data set butonuna 'tık'lanıldığında şekil 12.48'de gösterilen Curve Fitting Tool penceresi açılır. Şekil 14.48'de fare ile herhangi bir nokta üzerine gelinip farenin sağ tuşuna basılır ve ortaya çıkan pencereden Line Style/Solid komutuna 'tıklanılır' ise şekil 12.49'da gösterilen eğri değişimi elde edilir. Şekil 12.47'de Smooth butonuna 'tık'lanıldığında ortaya çıkan pencerede Create smoothed data set butonuna 'tık'lanıldığında şekil 12.50'de verilen pencere elde edilir. Bu pencerede Method ifadesinin sağ tarafındaki boşluktaki ok işaretine 'tık'lanıldığında kullanıcının karşısına;

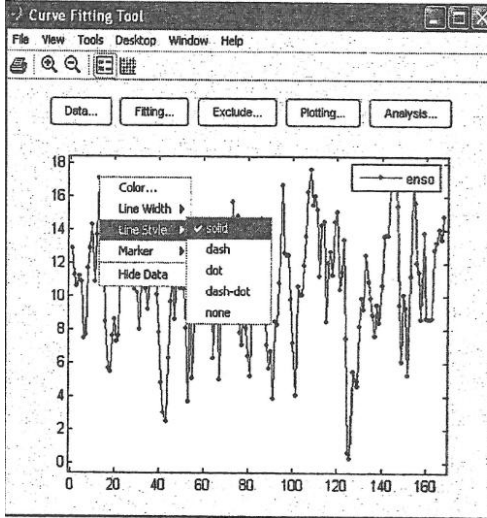
Şekil 12.47

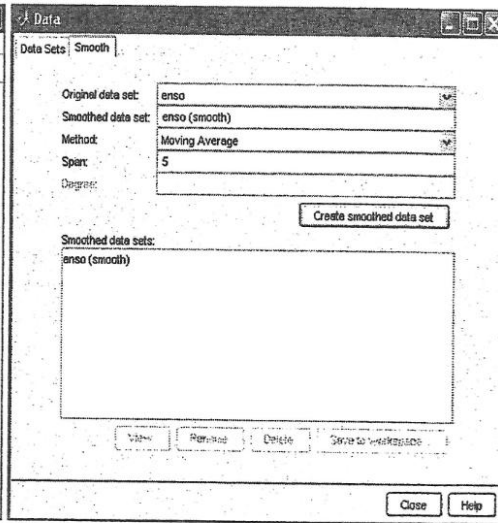
Şekil 12.48

- Moving Average
- Lowess(linear fit)
- Loess (quadratic fit)
- Savitzky-Golay
- Robust Lowess (linear fit)-sınır dışındakilere direnç gösterir
- Robust Loess (quadratic fit)-sınır dışındakilere direnç gösterir

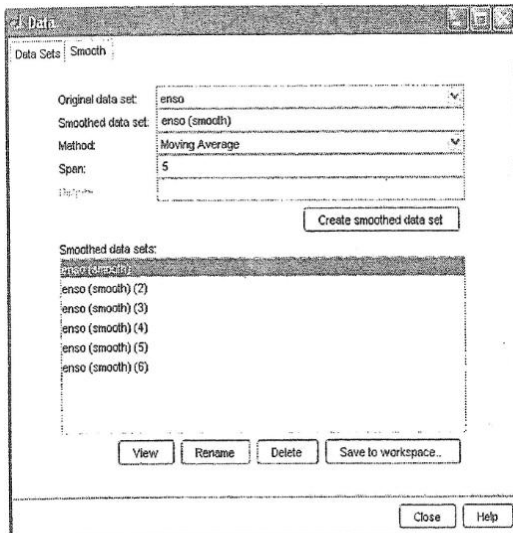
metodları çıkar. Şekil 12.50'de Span ifadesinin sağ tarafındaki boşluğa; her bir düzleştirme hesaplamasında kullanılacak nokta (data) sayısı yazılır. Eğer metod olarak Savitzky-Golay seçilirse Span altındaki boşlukta Degree ifadesi belirir. Buraya polinom derecesi yazılır ve bu değerin Span değerinden az olması istenir.

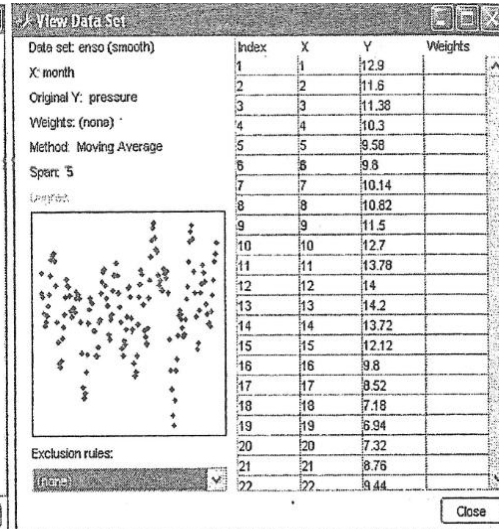
Şekil 12.49

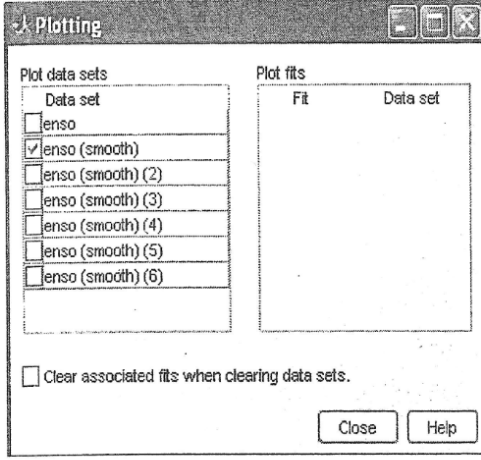
Şekil 12.50

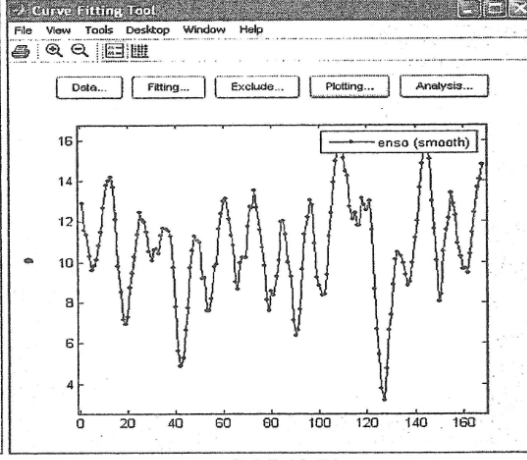
Şekil 12.51

Şekil 12.52

Şekil 12.53

Şekil 12.54

Enso adlı data dosyasına yukarıda belirtilen tüm metotlara göre ayrı ayrı düzleştirme işlemi uygulanabilir. Bunun için şekil 12.50'den bir metot seçilmeli ve daha sonra pencerede Create smoothed data set butonuna 'tık'lanılmalıdır. Aynı işlem diğer metotları ayrı ayrı seçerek tekrarlanırsa şekil 12.51'de gösterilen pencere elde edilir. Bu pencere içinde yer alan smoothed data set penceresi içinde yer alan çözüm yaklaşımlarından herhangi birine (örneğin: Moving Average) fare ile 'tıklanılıp daha sonra View butonuna 'tıklanılırsa şekil 12.52'de görülen View Data Set penceresi elde edilir (enso (smooth) adı altında). Eğer şekil 12.51'da Save to workspace butonuna 'tık'lanıldığında bir pencere açılır. Bu pencere içindeki boşluğa bir ad yazılırsa şekil 12.52'de Index penceresinde görülen data değerleri bu ad altında workspace ortamında bir yapı dosyasında saklanır.

Şekil 12.48'de Plotting. . butonuna 'tıklanılır ise şekil 12.53'de görülen pencere açılır. Bu pencerede yer alan her adın bir düzleştirme metoduna karşı geldiği bilinmektedir. Eğer bunların içinden bir tanesi seçilir ve kutu içine 'tıklanılır ise şekil 12.54'de verilen değişim elde edilir. Eğer kullanıcının ekranında yalnızca

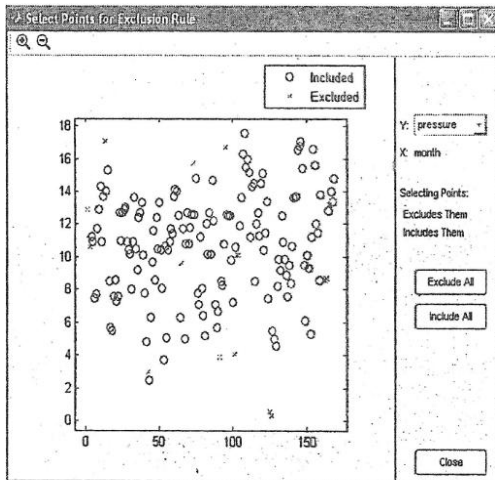
noktalar var ise herhangi bir noktaya farenin sağ tuşu ile 'tık'lanıldığında açılan küçük pencerede Line S tyle/Sol id komutuna 'tıklamalıdır. Yapılan işlemin sonucunu görmek için şekil 12.49 ile şekil 12.54 birbirleri ile karşılaştırılmalıdır.

12.7.1.2.8. Data içindeki bazı değerlerin eiminasyonu

Yukarıda verilen month veya pres sure adlı vektörlerin içinden bazı değerlerin (uygun olmadıkları için) silinmesi gerekebilir. Silinecek data değerleri vektör içinde farklı yerlerde olabilecekleri gibi (örneğin; 1.,8. ve 10. elemanlar gibi) birbirini takip eden (bölgesel-örneğin; 18. eleman ile 35. eleman arasındaki

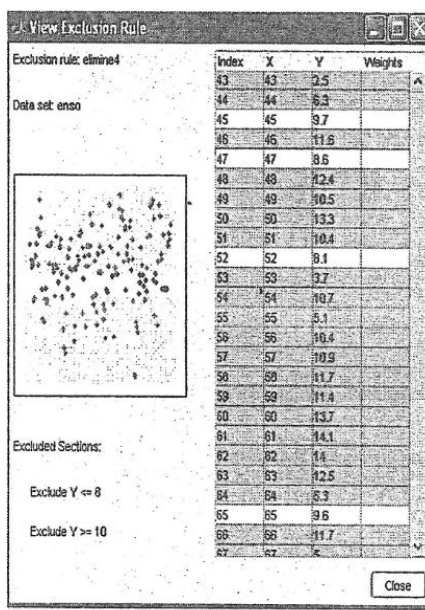
tüm sayılar) sırada da olabilirler, cf tool ortamında her iki durum için de eliminasyon yapılabilir. Bu işlemlerin yapılacağı ara yüze ulaşmak için Curve Fitting Tool penceresinde (şekil 12.49) Exc"nıda. . butonuna basılmalıdır. Bu işlem yapıldığında kullanıcının karşısına şekil 12.55'de verilen pencere çıkar. Şekil 12.55'de Select data set ifadesinin sağ tarafındaki boşlukta yer alan ok işaretine 'tıklanılarak enso adlı (içinde iki vektör içeren) dosya işaretlenmelidir.

Böylece eliminasyon işleminin bu dosyada yer alan vektörler içinde yapılacağı belirlenmiş olmaktadır. Eğer daha önce bir ad altında eliminasyon işlemi gerçekleştirilmiş ise (şekil 12.56) bunların isimleri Existing exclusion rule penceresi içinde yer alır (elimine1 ve eliminate2 gibi). Eğer yeni bir ad altında (ör:elimine3) bir eliminasyon işlemi daha gerçekleştirilmek isteniyor ise şekil 12.56'de gösterilen Exclusion rule name ifadesinin sağ tarafındaki boşluğa bu isim yazılmalıdır. Eğer enso içinde X değerlerinden bazıları (tek-tek) eliminate edilecek ise Check to exclude enso alt penceresi içindeki satırların sol başındaki kutucuklara fare yardımı ile 'tıklanılması gerekir. Şekil 12.56'de X (veya Y) eksenindeki ilk üç değer, eliminate3 adı altında enso dosyasından (diğer bir ifade ile month ve pressure vektörlerinin ilk üç elemanı bu vektörler içinden) uzaklaştırılmaktadır. Bu işlemin uygulamaya sokulabilmesi için son olarak Create exclusion rule butonuna 'tıklanılması gerekir. Kullanıcı isterse eliminate ettiği elemanları grafik ortamında da görüntüleyebilir. Örneğin, daha önce gerçekleştirilmiş olan eliminate3 adlı dosya elemanlarını grafik ortamda görmek istersek şekil 12.56'de eliminate2 adlı dosya üzerine 'tıklandıktan sonra Exclude graphically butonuna 'tıklanılmalıdır. Bu işlem yapıldığında kullanıcının karşısına şekil 12.57'de görülen pencere çıkar. Burada 'x' işareti ile gösterilen değerler pressure vektöründen eliminate edilen değerlerdir, 'o' işareti ile gösterilen değerler ise yeni pressure vektörünü oluşturan değerlerdir.

Şekil 12.57

Şekil 12.58

Şekil 12.59

Şekil 12.60

Şekil 12.57'de Exclude All butonuna 'tık'lanıldığında buradaki tüm değerler pressure vektöründen uzaklaştırılırken, Include All butonuna basıldığında ise elimine edilen tüm değerler geri alınır.

Şekil 12.56'da Exclude Section penceresinde ise elimine edilecek bölgeler belirlenir. Örneğin Y vektörünün 8'e eşit ve bu değerden küçük değerleri ile Y değerlerinin 10'a eşit ve değerden büyük olduğu bölgeler, enso içinden uzaklaştırılmak istensin. Bunun için ilk adım olarak şekil 12.58'de gösterildiği gibi boşluklar doldurulmalıdır. Create exclusion rule butonuna 'tık'lanıldığında bu bölge elimine4 adı altında kaydedilir. Eğer Exclude graphically butonuna 'tık'lanılırsa şekil 12.59'da gösterilen pencereye ulaşılır. Bu pencerede sol tarafta elimine edilen bölgeler gri tonla, geri kalan (elimine edilmeyen) bölgeler ise açık tonla işaretlenmiştir. Sağ tarafta yer alan tabloda ise gri satırlar elimine edilen değerleri, açık renkli satırlar ise elimine edilmeyen değerleri gösterir (bu tabloda tüm değerler gözükmemektedir). Şekil

12.58'de sağ alt tarafta yer alan Copy, View, Rename ve Delete butonları aktif değildir. Bu butanların aktif olabilmesi için Existing exlusion rule penceresi içinde yer alan adlardan bir tanesine 'tık'lamak gerekir. Bu butonlar kullanılarak bu pencere içinde yer alan dosyalar üzerinde kopyalama, çizdirme, isimlendirme ve silme işlemleri yapılabilir. Eğer şekil 12.57'de 'o' işaretlerinin üzerine fare ile gelinip sol tuşa basılırsa, bu işaret V işaretine dönüşür (Excluded olur). Eğer farenin sol tuşu tutularak işaretler seçilir ise tuş bırakıldığında seçilen 'o' işaretleri 'x' işaretine dönüşür.

12.7.1.2.8.1. Bölgesel eliminasyon örneği

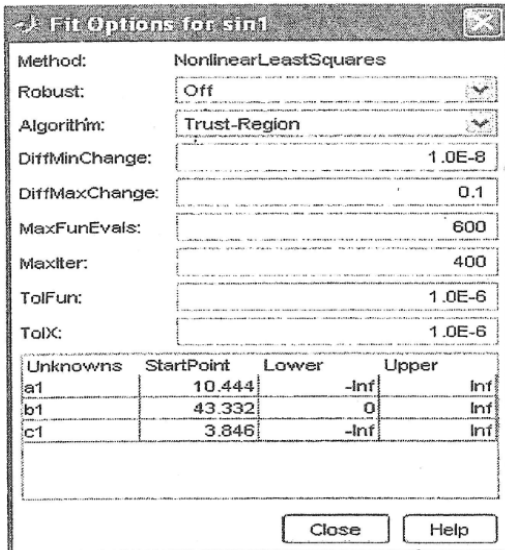
Yukarıda data eliminasyon işleminin iki türlü; tek-tek ya da bölgesel olabileceği belirtilmişti. Bilindiği gibi tüm parametrik eşitliklerde, Curve Fitting Toolbox başlangıç katsayılarını şart koşturmaktadır. Bazı tip datada (örneğin; bir çok periyot içeren data) iyi bir başlangıç değeri seçilemez ise tatminkar bir sonuç alınamaz. Böyle durumlarda bölgesel eliminasyon, uygun bir başlangıç değeri tespit edilme işleminde kullanıcıya yardımcı olabilir. Burada bölgesel eliminasyona örnek olarak gürültü içeren bir sinüs dalgasında başlangıç değeri kestirimi yapılacaktır. Aşağıdaki MATLAB satırlarında gurultu_sin adı ile

içinde gürültü barındıran bir sinüzoidal dalga üretilmektedir. Bu dalganın üç önemli parametresi (sırası ile); genlik=10, açısal frekans= 16π ve faz farkı= $\pi/4$ olarak, param adlı 3 elemandan oluşan vektörde saklanmaktadır. Zaman eksenini olarak seçilen t vektörü ; 0 ila 1 saniye arasında değişmektedir, artış değeri olarak 0.005 sn alınmaktadır. Gürültü işaretinin üretilmesinde (her zamanki gibi) rand komutu kullanılmaktadır.

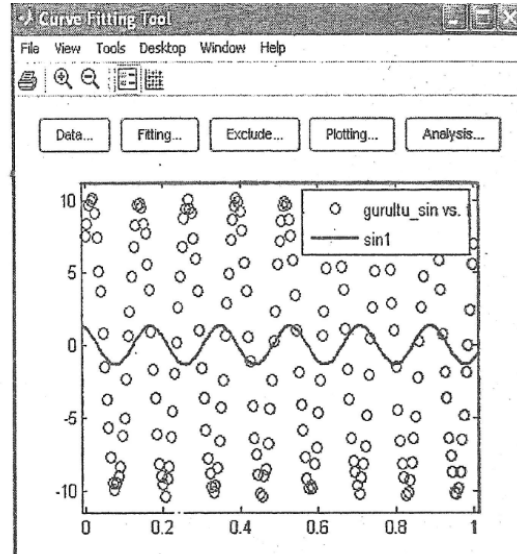
```
»rand('state',0)           ('enter')
»t=[0:0.005:1];           ('enter')
»param=[10 16*pi pi/4];   ('enter')
»gurultu_sin=param(1)*(sin(param(2)*t+param(3)))+(rand(size(t))-0.5);
                           ('enter')
```

Yukarıdaki satırlar uygulandığında X eksenini olarak t vektörü, Y eksenini olarak ise gurultu_sin değerleri kullanılacaktır. Daha önce de açıklandığı gibi; cftool komutu uygulandığında açılan Curve fitting Tool penceresinde Data. . butonu yardımı ile bu iki vektör X Data ve Y Data olarak atanırlar. Daha sonra Curve fitting Tool penceresinde Fitting. . butonuna 'tık'lanıldığında açılan pencerede New Fit butonuna 'tık'lanılmalıdır. Bu işlem sonunda gerekli ayarlamalar yapıldığında şekil 12.60'da verilen görüntü elde edilir. Bu pencerede Data set ifadesinin sağ tarafındaki boşluğa (üretilen eğri sinüs formunda olduğu için) sin1 yazılmıştır. Type of fit ifadesinin sağ tarafında ise Sum of Sin Functions seçeneği bırakılmalıdır. Bu pencerede Fit options, .tuşuna basılırsa şekil 12.61'de verilen görüntü, Apply yanındaki kutucuk 'tık'lanırsa şekil 12.62 elde edilir. Şekil 12.61'de S t ar t Point değerleri incelendiğinde al (sinüs işaretinin genlik değeri hariç) diğerlerinin param değerlerine yalan olmadığı görülecektir. Şimdi şu soru sorulabilir: S tart Point değerleri, param değerlerine nasıl yaklaştırılabilir? Bu işlem 3 adımda gerçekleştirilebilir. Bu adımlar sıra ile aşağıda gösterilmiştir:

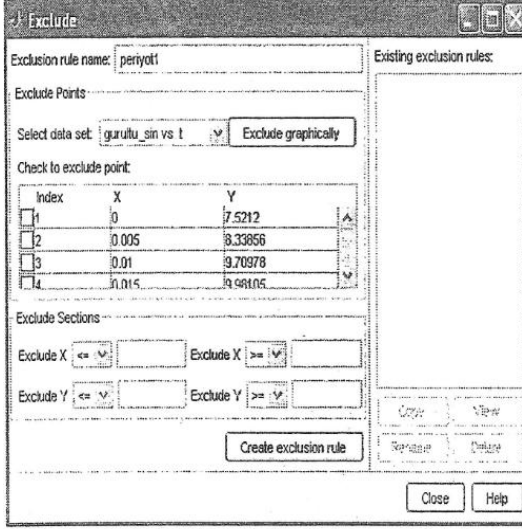
1. Şekil 12.62'de Exclude. . butonuna 'tık'lanılmalıdır. Bu işlem yapıldığında şekil 12.63'de gösterilen pencere elde edilir. Bu pencerede Exclusion rule name ifadesinin sağ tarafındaki boşluğa (yalnızca 1 periyottuk data değerleri inceleneceği için) periyot1 yazılmıştır. Select data set ifadesinin sağ tarafına ise oku kullanarak gurultu_sin vs t ifadesi getirilmelidir. Şekil 12.63'de

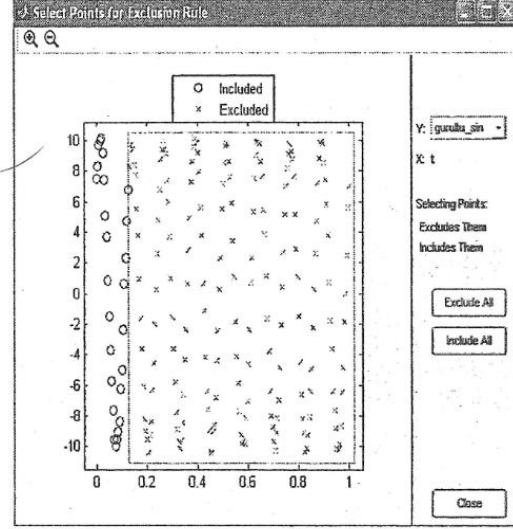
Şekil 12.61

Şekil 12.62

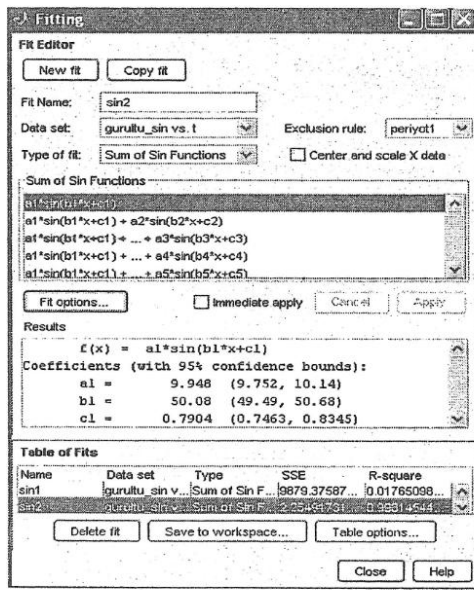
Şekil 12.63

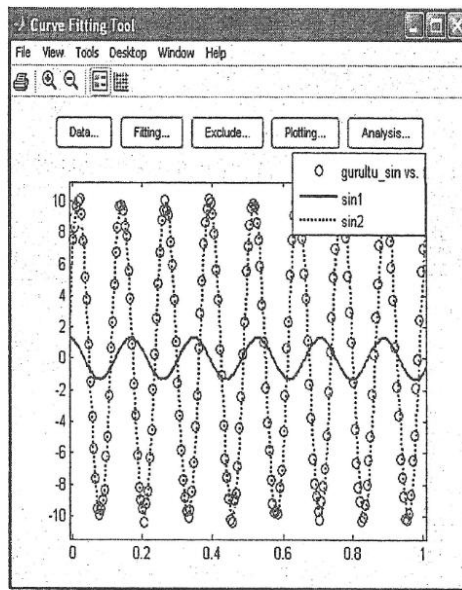
Şekil 12.64

Exclude graphically butonuna 'tık'lanıldığında Select Points for Exclusion Rule penceresi açılır. Bu pencerede farenin sol tuşu (basılı tutularak) yardımı ile 1 periyotluk bir zaman (0.125 saniye) dilimi dışında kalan bölge işaretlenir ve sol tuşu bırakılırsa şekil 12.64'de verilen pencere elde edilir. Bu pencerede 'x' işaretli data değerleri, Y eksenini oluşturan gurultu_sin adlı vektörün dışına çıkarılmıştır. Şekil 12.63'de Create exclusion rule butonuna 'tık'lanıldığında, şekil 12.64'de 'o' işareti ile gösterilen data değerleri periyot1 adlı dosya içine kaydedilmiş olmaktadır.

- 2- Şekil 12.62'de Fitting.. butonuna 'tık'lanıldığında açılan Fitting penceresinde Copy fit komutuna 'tık'lanıldığında yeni bir Fitting penceresi ortaya çıkacaktır. Bu pencerede Fitname boşluğuna sin2, Type of fit boşluğuna Sum of Sin Functions yazılarak, Exclusion rule boşluğuna ise ok yardımı ile periyot1 ifadesi getirildiğinde şekil 12.65 elde edilir. Bu pencerede Apply. butonuna 'tık'lanıldığında ise şekil 12.66'da verilen pencere elde edilir. Şekil 12.66 incelendiğinde genel olarak kabul edilebilir bir 'eğri uydurma yaklaşımı'na ulaşıldığı söylenebilir.
- 3- Son adımda ise, 2. adımda ulaşılan a_1, a_2 ve a_3 katsayıları kullanılarak ile 1. adımdaki işlemler tekrar yapılacaktır (eliminasyon yok). Bunun için ilk adım olarak şekil 12.65'de Table of Fits içindeki sini ifadesi üzerine fare ile 'tık'lanılmalıdır. Daha sonra Fit options. . tuşuna 'tık'lanılmalı ve açılan pencere içindeki $a_1=10.444$, $a_2=43.332$ ve $a_3=3.646$ katsayıları yerine 2. adımdaki $a_1=9.948$, $a_2=50.08$ ve $a_3=0.7904$ katsayıları yazılmalıdır (şekil 12.67). Yeni koşullarda şekil 12.65'de Fit options, butonuna 'tık'lanıldığında şekil 12.68'in üst penceresi elde edilir. Bu pencerede View/Residuals/Line plot

Şekil 12.65

Şekil 12.66

seçenekleri kullanıldığında ise şekil 12.68 elde edilir. Yeni koşullarda Fitting penceresine ilişkin yeni değerler ise şekil 12.69'de görülmektedir.

Şekil 12.60 ile şekil 12.69'daki istatistiksel değerler (SSE, R-square) değerleri karşılaştırıldığında önemli bir iyileşme sağlandığı görülecektir. Yeni çalışma durumunda, şekil 12.65'deki $a_1=9.948$, $a_2=50.08$ ve $a_3=0.7904$ katsayılarının, şekil 12.69'da; $a_1=9.996$, $a_2=50.28$ ve $a_3=0.7744$ değerlerine dönüştüğü de gözden kaçmamalıdır

Açıklama: Verilen bir data dosyası içinde yer alan vektörler içinde Inf veya NaN özellikli sayılar var ise bu sayılan vektörler içinden uzaklaştırmak için aşağıdaki komut satırları kullanılabilir. Örneğin a adlı bir vektör içinde hem Inf hem de NaN özellikli sayılar olsun. Bu vektör içindeki Inf sayıları tespit etmek için isinf komutu, Nan sayıları tespit etmek için ise isnan komutu kullanılır. Bu sayıların bulunduğu sütun numaraları f ind komutu ile tespit edildikten sonra bu sayılar boş kümeye atanırlar. Aşağıdaki komut satırları incelenmelidir.

»a=[-1 3i -56 inf 0 pi NaN 34]; ('enter')

»indis1=find(isinf(a)); ('enter')

»a(indis1) = []; ('enter')

»indis2=f ind {isnan(a)}; ('enter')

»a(indis2) = []; ('enter')

»a

-1. 0 + 3.i -56. 0 3.1416 34.

Fit Options for sin1

Method: NonlinearLeastSquares

Robust: Off

Algorithm: Trust-Region

DiffMinChange: 1.0E-8

DiffMaxChange: 0.1

MaxFunEvals: 600

MaxIter: 400

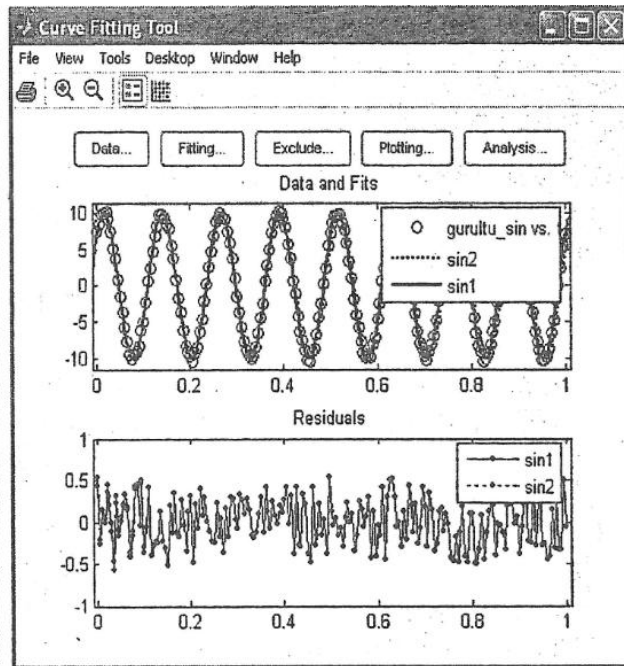
TolFun: 1.0E-6

TolX: 1.0E-6

Unknowns	StartPoint	Lower	Upper
a1	9.948	-Inf	Inf
b1	50.080	0	Inf
c1	0.7744	-Inf	Inf

Close Help

Şekil 12.67

Şekil 12.68

Fitting

Fit Editor

New fit Copy fit

Fit Name: sin1

Data set: gurultu_sin vs. t Exclusion rule: (none)

Type of fit: Sum of Sin Functions ☐ Center and scale X data

Sum of Sin Functions

$a_1 \sin(b_1 x + c_1)$

$a_1 \sin(b_1 x + c_1) + a_2 \sin(b_2 x + c_2)$

$a_1 \sin(b_1 x + c_1) + \dots + a_3 \sin(b_3 x + c_3)$

$a_1 \sin(b_1 x + c_1) + \dots + a_4 \sin(b_4 x + c_4)$

$a_1 \sin(b_1 x + c_1) + \dots + a_5 \sin(b_5 x + c_5)$

Fit options... ☐ Immediate apply Cancel Apply

Results

Coefficients (with 95% confidence bounds):

a1 = 9.996 (9.941, 10.05)

b1 = 50.28 (50.26, 50.3)

c1 = 0.7744 (0.7633, 0.7855)

Table of Fits

Name	Data set	Type	SSE	R-square
sin1	gurultu_sin vs. t	Sum of Sin F...	1.938425521	0.998470277
sin2	gurultu_sin v...	Sum of Sin F...	1.92688583...	0.998400426...

Delete fit Save to workspace... Table options...

Close Help

Şekil 12.69

Fit Options for exp1

Method: NonlinearLeastSquares

Robust: Off

Algorithm: Trust-Region

DiffMinChange: 1.0E-8

DiffMaxChange: 0.1

MaxFunEvals: 600

MaxIter: 400

TolFun: 1.0E-6

TolX: 1.0E-6

Unknowns	StartPoint	Lower	Upper
a	10.070	-Inf	Inf
b	6.47e-04	-Inf	Inf

Close Help

Şekil 12.70

12.7.1.2.8.2. Fit Options penceresi

Fit Options penceresi, eğri uydurmada işlemdeki yöntem ve parametrelerin tespit edilmesinde kullanılır. Şekil 12.70'de görülen Fit Options penceresi içinde kullanılan seçenekler, şekil 12.69'da Type of fit içinde yer alan fonksiyon ve seçeneklere bağlı olarak değişir. Örneğin, Type of fit içinde yer alan Interpolant ve Smooting spline seçeneklerinde, Fit Options seçenekleri ortadan kalkar. Şekil 12.70'de görülen Fit Options penceresi, Type of fit olarak Exponential seçeneğine göre oluşturulmuştur. Bu pencerede görülen terimler aşağıda açıklanmıştır:

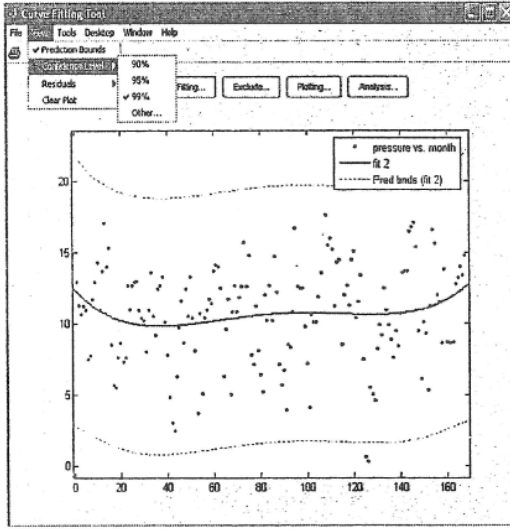
- **Method**
Eğri uydurmada kullanılan yöntemdir. Type of fit içinde seçilen eğri modeline göre, method otomatik olarak belirlenir. Örneğin lineer modeller için LinearLeas t Squares metod, nonlineer sistemler için NonlinearLeas t Squares metodu kullanılır.
- **Robust**
Robust least squares eğri uydurma metodunun tercih edilip edilmeyeceğine karar vermek için kullanılır.
Bu seçenek içinde 4 alt seçenek yer alır.
-Off
Bu seçenek default (kendiliğinden ayarlı) dır. Bu seçenek işaretli olduğunda Robust fitting işlemi yapılmaz.
-On
Robust method (bisquare weights) kullanılır.
-LAR
Least Absolute Residuals ile minimizasyon işlemi yapılarak eğri uydurulur. -Bisquare
Minimizasyon işlemi, summed square of the residuals (bisquare weighting) yöntemi ile yapılır. Çoğu durumda robust, eğri uydurmada en iyi seçenektir.
- **Algorithm**
Eğri uydurmada kullanılacak algoritma seçeneklerini sunar. 3 adet algoritma içerir:
-Trust-Region
-Levenberg-Marquardt
-Gauss-Newton

Şekil 12.70'de yer alan Dif fMinChange ve Dif fMaxChange seçenekleri, sonlu fark parametrelerini içerir. Dif fMinChange; sonlu fark Jacobianlar için katsayılardaki minimum değişim miktarı (default değeri 10^{-8} dir), Dif fMaxChange ise sonlu fark Jacobianlar için katsayılardaki maksimum değişim miktarıdır (default 0.1 dir). Şekil 12.70'de yer alan MaxfunEvals, MaxIter, TolFun ve TolX seçenekleri ise eğri uydurmada kullanılan yakınsama kriterlerini içerir. MaxfunEvals; maksimum sayıda model fonksiyon sayısıdır. Default değeri 600 dür. MaxIter; eğri uydurmada kullanılacak maksimum iterasyon sayısıdır. Default değeri 400 dür. TolFun (default değeri: 10^{-6}) ve TolX (default: 10^{-6}) ise sırası ile fonksiyon ve katsayılar için bitirme toleransısıdır. Şekil 12.70'de yer alan (en alt pencere) seçenekler katsayı

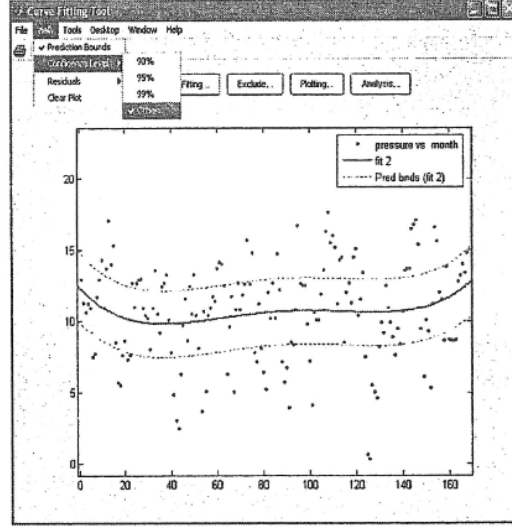
parametrelerine ilişkindir. Unknowns; uydurulan eğriye ilişkin katsayılarıdır. StartPoint; katsayı başlangıç değerleridir. Default değerleri seçilen modele bağlıdır. Lower; uydurulan eğri katsayılarının alt sınırıdır, Gaussians için 0'dan küçük olamaz. Upper; uydurulan eğri katsayılarının üst sınırıdır.

12.7.1.2.8.3. Prediction Bounds ve Confidence Level

Eğri uydurmada bulunan denklem katsayıları (coefficients) belirli aralık ile birlikte verilir. Örneğin şekil 12.69'da al (=9.996) katsayısının 9.941 (min) ile 10.05 (max) arasında olduğu görülmektedir. Aynı pencerede confidence bounds değeri olarak %5 seçildiği görülmektedir. Kullanıcı isterse confidence bounds değerini şekil 12.71'de gösterildiği gibi Curve Fitting Tool penceresini kullanarak da seçebilir. Şekil 12.72'de ise confidence bounds değeri olarak %50 seçilmiştir. Her iki şekilde de noktalı çizgiler, uydurulan eğrinin alt ve üst sınırlarını göstermektedir. Her iki şekilde de görüldüğü gibi confidence bounds değeri azaldıkça noktalı çizgiler asıl eğriye (düz çizgili) yaklaşmaktadır, confidence bounds değeri büyüdükçe al'in alt ve üst sınır değerleri arasındaki fark artacaktır, confidence bounds değerinin ne anlama geldiğini açıklamak için şöyle bir örnek verilebilir: Mevcut x ve y eksenine data değerlerini kullanarak bir eğri uydurulmuş olsun. Daha sonra (örneğin) $x=5$ yeni bir x değerine karşı gelen y değeri sorulsun. Bu işlemi yapabilmek için daha önce elde edilen (uydurulan) eğri denkleminde faydalanılacağı aşıkardır. Eğer eğri denklemini elde etmeden önce confidence bounds değeri olarak (örneğin) %95 seçilmiş ise, $x=5$ değerine karşı gelen y değeri, %95 olasılıkla şekil 12.71'de gösterilen iki kesik eğri arasındaki bölge içinde kalacaktır. Eğer %50 seçilirse $x=5$ değerine karşı gelen y değeri %50 olasılıkla şekil 12.72'de gösterilen iki kesik eğri arasındaki bölge içinde kalacaktır. Görüldüğü gibi confidence bounds değeri büyüdükçe (y değerinin içinde kalacağı) bant aralığı genişlemektedir (aranan y değeri daha geniş sınırlar arasında aranmaya başlanmaktadır). Her iki şekilde de View menüsü içindeki prediction bounds seçeneğinin işaretli olduğu unutulmamalıdır. Eğer bu seçenek işaretlenmez ise her iki şekilde yer alan kesik çizgiler ortadan kalkar. Şekil 12.69'da Resul t s penceresine bakarak, üstteki kesik çizgili eğrinin; $y=9.941 \cdot x^2 + 50.26 \cdot x + 0.7633$, alttaki kesik çizgili eğrinin ise $y=10.05 \cdot x^2 + 50.3 \cdot x + 0.7855$ denklemleri ile gösterildiği söylenebilir. Düz çizgiye (asıl eğri) ilişkin denklem ise $y=9.996 \cdot x^2 + 50.28 \cdot x + 0.7744$ eşitliği ile verilmiştir.

Şekil 12.71

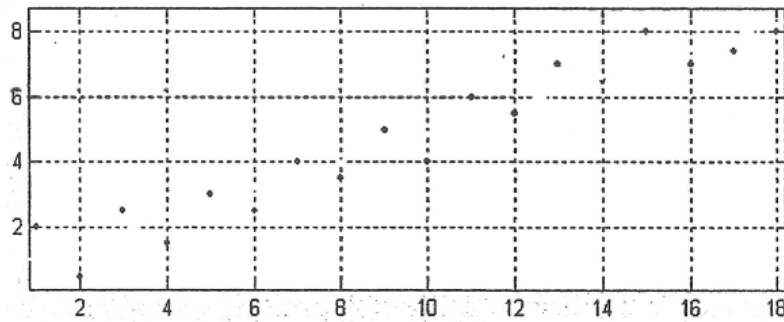
Şekil 12.72

12.7.1.2.8.4. Residual hakkında

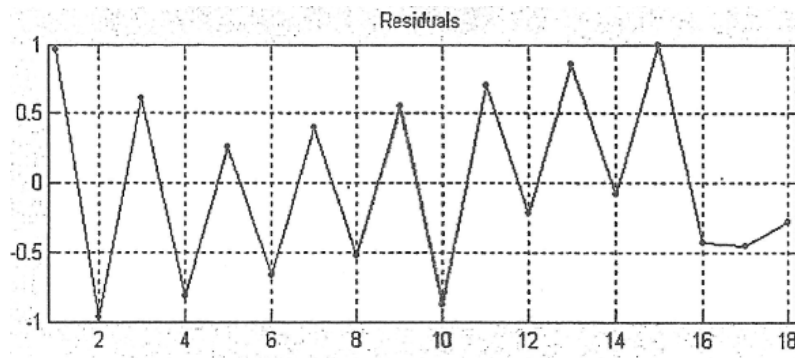
Residual (rezidü) vektörü, ölçüm sonucu bulunan y vektörü ile eğri uydurma sonunda elde edilen y vektörü arasındaki farka eşittir. Residual değişimini çizmek için Curve Fitting Tool penceresinde yer alan View/Residual menüsüne girilmelidir. Rezidü değişim eğrisi iki şekilde olabilir:

xxi Örneğin, data değerleri (ölçüm değerleri) şekil 12.73'de gösterildiği gibi değişiyor ise, bu değerlere ilişkin rezidü eğrisi şekil 12.74'de gösterildiği formda olacaktır (bu tip eğriler **iyi bir eğri uydurma** yapıldığına işaret eder). Burada görüldüğü gibi rezidü eğrisinin değişimi, $y=Q$ eğrisinin etrafında dolaşmaktadır.

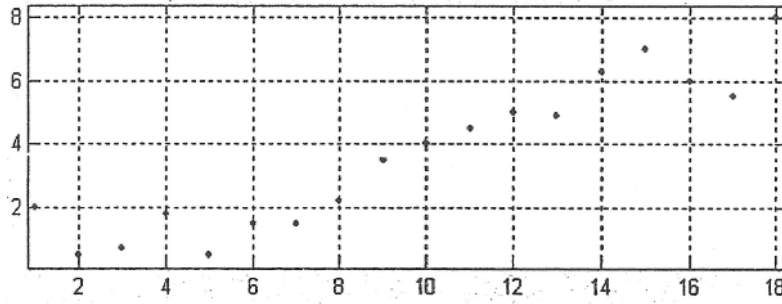
xxii Örneğin, data değerleri (ölçüm değerleri) şekil 12.75'de gösterildiği gibi değişiyor ise, bu değerlere ilişkin rezidü eğrisi şekil 12.76'da gösterildiği formda olacaktır (bu tip eğriler **kötü bir eğri uydurma** yapıldığına işaret eder). Burada görüldüğü gibi rezidü eğrisi (şekil 12.74'ün aksine), $y=0$ eğrisinin etrafında dolaşmamaktadır. Böyle bir rezidü eğrisi ile karşılaşıldığında yapılacak şey; eğri modelinin, **Fitting** penceresindeki Type of Fit alt penceresi içinde yer alan diğer eğri modellerinden birisi ile değiştirilmesidir.

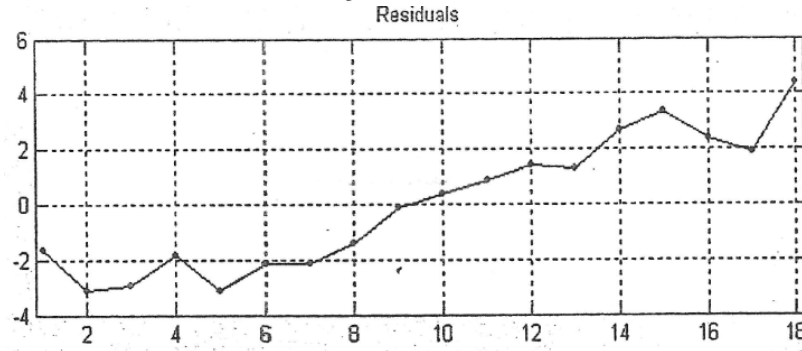
Şekil 12.73

Şekil 12.74

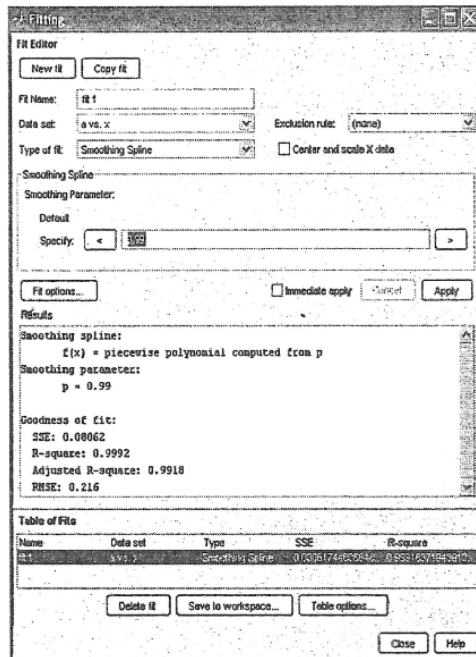
Şekil 12.75

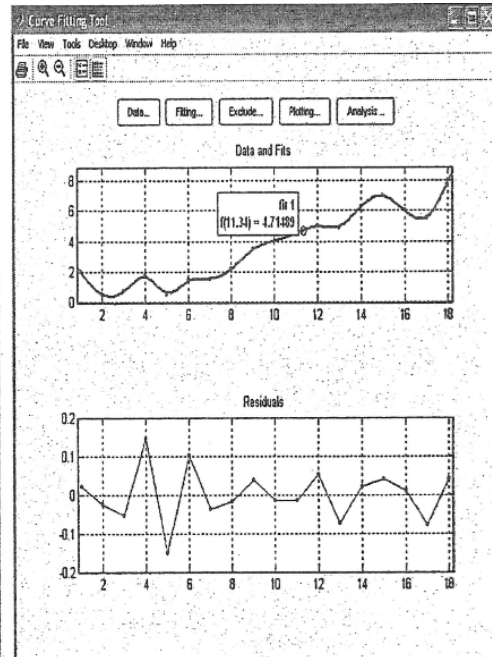
Şekil 12.76

12.7.1.2.8.5. Parametrik olmayan eğri uydurma

Şimdiye kadar parametrik eğri uydurma yaklaşımları tanıtıldı. Bazen kullanıcı ölçüm sonucu elde edilen data değerleri ile uydurulan eğri arasındaki uyumun çok daha düzgün olmasını arzu edebilir. Böyle bir durumda cftool ortamı kullanıcıya Interpolant ve Smoothing Spline seçeneklerini sunar. Bu iki seçenek Fitting penceresindeki Type of Fit alt penceresi içinde yer alır. Bu iki seçenek kullanıldığında şekil 12.77'de görüldüğü gibi, eğri denklemi (katsayıları) olmaz (Fitting penceresinin Result alt penceresinde uydurulan eğriye ilişkin yalnız, istatistiksel katsayı değerleri bulunur). Kullanıcı bu iki modeli kullanarak eğriye ulaştığında, eğri üzerine fare ile gelip sol tuşa basarsa, açılan küçük pencere içinde bu noktanın x ve y değerlerini görür (şekil 12.78). Smoothing Spline modelinde düzgün bir eğri uydurmak için Smoothing parameter (p) seçeneği kullanılır (örneğin, şekil 12.77'de $p=0.99$ alınmıştır). Interpolant seçeneği altında kullanıcıya 4 farklı alt model sunulur: linear, nearest neighbor, cubic spline ve shape-preserving.

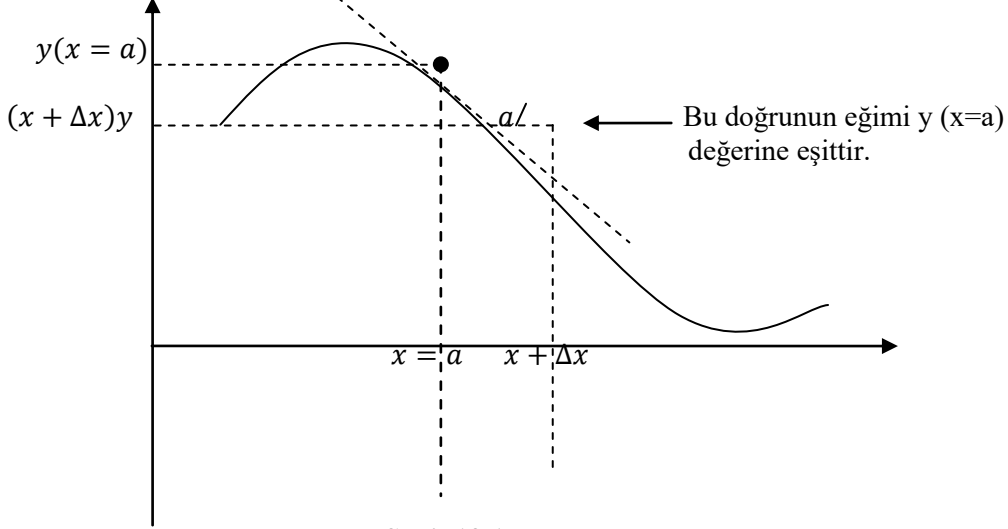
Şekil 12.77

Şekil 12.78

BÖLÜM 13

13.2. Sayısal türev alma

Şekil 13.1

$y(x)$ fonksiyonunun x 'e göre türevi, y 'deki değişimin x 'deki değişime oranı anlamına gelir. $y'(x)$ ile gösterilir.

$$y'(x) = \frac{dy(x)}{dx} \quad (13.1)$$

$y'(x)$ değeri, $y(x)$ fonksiyonuna x noktasında çizilen teğetin eğimi olarak ifade edilir. Şekil 13.1'de $x=a$ noktasındaki $y(x=a)$ fonksiyonunun türevi ; $y'(x=a)$ ile gösterilmektedir. $y(x)$ fonksiyonunun x noktasındaki türevi matematiksel olarak;

$$y'(x) = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \left(\frac{y(x) - y(x+\Delta x)}{x - (x+\Delta x)} \right) = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \left(\frac{y(x) - y(x+\Delta x)}{-\Delta x} \right) \quad (13.2)$$

eşitliği kullanılarak hesaplanır. Sayısal türev işlemlerinde x_k noktasında çizilen teğetin eğitimi üç farklı noktada alınabilir.

- Şekil 13.2(a)'da x_{k-1} (x_k 'nin sol tarafındaki nokta) ve x_k noktaları gözetilerek eğim hesabı yapılmaktadır (geri fark yaklaşımı). Şekil 13.2 (a)'dan ;

$$y'(x_k) = \frac{y(x_k) - y(x_{k-1})}{x_k - x_{k-1}} \quad (13.3)$$

elde edilir. (13.3) eşitliğinde $\Delta x = x_k - x_{k-1}$ olarak alınırsa;

$$y'(x_k) = \frac{y(x_k) - y(x_{k-1})}{\Delta x_k} \quad (13.4)$$

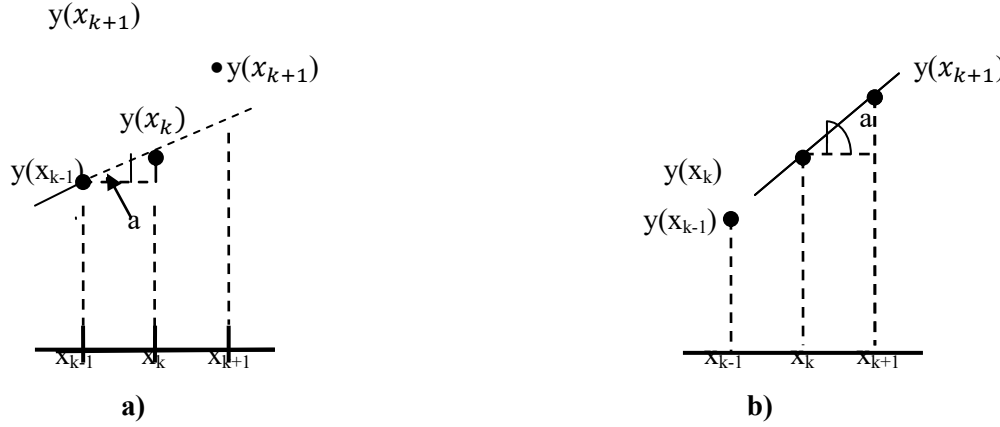
elde edilir.

- Eğim hesabı x_{k-1} ve x_k noktaları arasında yapılmaz, şekil 13.2(b)' de gösterildiği gibi x_k ve x_{k+1} noktaları arasında yapılırsa (**ileri fark yaklaşımı**);

$$\text{tg}(a) = y'(x_k) = \frac{y(x_{k+1}) - y(x_k)}{x_{k+1} - x_k} \quad (13.5)$$

elde edilir. (13.7) eşitliğinde $\Delta x = x_{k+1} - x_k$ olarak alınırsa;

$$y'(x_k) = \frac{y(x_{k+1}) - y(x_k)}{\Delta x} \quad (13.6)$$

Şekil 13.2

elde edilir. (13.4) ve (13.6) eşitliklerinin her ikisi de $y(x)$ fonksiyonunun x_k noktasındaki türevi olmasına rağmen farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. Eğer Δx mesafesi azaltılır ise (13.4) ve (13.5) eşitlikleri arasındaki fark azalırken, Δx mesafesi artırılır ise bu iki eşitlik arasındaki fark da artmaktadır.

- (13.4) ve (13.6) eşitlikleri yerine (**merkez fark yaklaşımı**);

$$y'(x_k) = \frac{1}{2} \left(\frac{y(x_{k+1}) - y(x_k)}{\Delta x} + \frac{y(x_k) - y(x_{k-1}))}{\Delta x} \right) = \frac{y(x_{k+1}) - y(x_{k-1}))}{2\Delta x} \quad (13.7)$$

eşitliği kullanılarak, $y(x)$ fonksiyonunun $x=x_k$ noktasındaki türevinin hesaplanmasına ilişkin hesaplama hatası minimize edilebilir. (13.7) eşitliğinin payında görüldüğü gibi birbirini takip eden iki sayı arasındaki fark değil, x_{k+1} ile x_{k-1} arasındaki fark hesaplanmaktadır.

MATLAB ortamında sayısal türev işlemi için (yukarıda verilen üç yöntemden ilk ikisi için) diff komutundan faydalanılır. diff komutu, bir vektörün bitişik iki değer arasındaki farkını hesaplayarak tüm vektörü tarar ve x vektörünün boyutundan bir eksik boyutta yeni bir vektör bulur.

diff(x): x vektörünün (tüm elemanları için) bitişik iki değeri arasındaki farkı kullanarak Δx fark vektörünü hesaplar. Fark vektörü; $\Delta x = [x(2)-x(1) \ x(3)-x(2) \dots \ x(n)-x(n-1)]$ farklarında oluşur. Bu vektörde kullanılan n değeri length(x) olup, x vektörünün eleman sayısını gösterir.

Aşağıdaki örnek incelenmelidir:

```
>> x=[-2,0,3,7,11,16];  %boyut 6
>> y=[1,3,8,12,18,25];  %boyut 6
>> dx=diff(x) %Δx fark vektörü hesaplanıyor
```

dx =

2 3 4 4 5 %boyut 5

```
>> dy=diff(y) %Δy fark vektörü hesaplanıyor
```

dy =

2 5 4 6 7 %boyut 5

$y'(x)$ değeri; $y(x)$ 'deki değişimin x 'deki değişime oranı olduğuna göre yukarıda hesaplanan 'dy' değerinin 'dx' değerine oranı $y'(x)$ türevine eşit olacaktır;

```
>> df=diff(y)./diff(x) %türev hesaplanıyor
```

df =

13.0000 13.6667 13.0000 13.5000 13.4000

```
>> xd=x(2:end)
```

xd =

0 3 7 11 16

olur. x vektörü içinde yer alan ilk eleman değeri '-2' noktasındaki $k=1$ için $x=-2$ olmaktadır. $k-1=0$ için ise (x vektörü içinde sıfırıncı eleman olmayacağından) x vektöründe bu eleman tanımlı değildir. Dolayısı ile $k=2$ için $x=0$ değeri ile hesaplanmalara başlanmalıdır. Bu nedenle yukarıdaki program satırında $x(2:end)$ ifadesi kullanılmaktadır. Yukarıdaki yaklaşım, x vektörünün ilk elemanı olan (-2) kesilerek x vektörü oluşturduğu için **geri fark yaklaşımı** olarak adlandırılır.

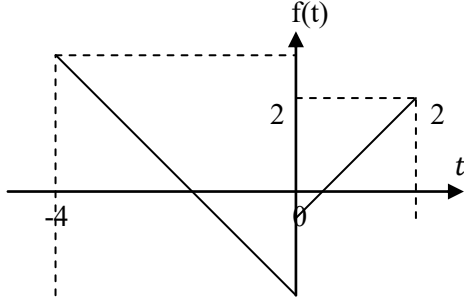
Aşağıdaki yaklaşım ise x vektörünün son elemanı (5) kesilerek x vektörü oluşturduğu için **ileri fark yaklaşımı** olarak adlandırılır:

```
>> xd=x(1:end-1)
```

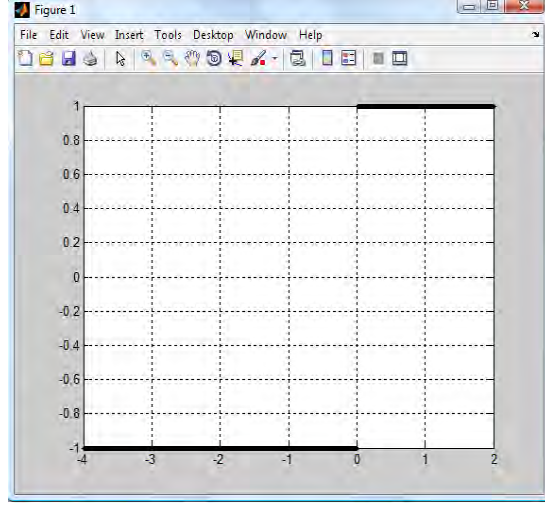
xd =

-2 0 3 7 11

$k=5$ için $x(5)=11$ olduğu için $k+1$ için x vektöründe bir eleman tanımlı olmayacağından, en fazla $k=4$ için işlem yapılabilir. Bu nedenle yukarıdaki program satırında $x(1:end-1)$ ifadesi kullanılmıştır.

Şekil 13.3

Şekil 13. 4

Problem 13.1

Şekil 13.3’de verilen $f(t)$ eğrisinin $(df(t)/dt)$ türevini geri fark yaklaşımı ile hesaplayarak çizdiriniz.

Çözüm

```
t=-4:0.01:2; k=length(t);
for m=1:k
    if t(m) >=-4 & t(m) <=0
        y(m) = -t(m);
    else
        y(m) = t(m);
    end
end
dt=diff(t); dy=diff(y); turev_y_t=diff(y)./diff(t);
plot(t(2:k), turev_y_t, 'k.'), grid
```

yukarıda verilen programın çalıştırılması sonucunda elde edilen eğri Şekil 13.4’de verilmiştir.

Problem 13.2

Bir cismin hız değişimi, $v(t)=3t^2+4t+6$ m/s olarak verilmiştir. Hareketlinin $t=3$. saniyedeki **a)** ivmesini dv/dt formülü ile hesaplayınız. **b)** $a=diff(v)./diff(t)$ MATLAB komutu ile hesaplayınız.

Çözüm

$$a) \quad a = \frac{dv}{dt} = \frac{d(3t^2+4t+6)}{dt} = 6t + 4 \Big|_{t=3} = 22 \text{ m/s}^2$$

bulunur.

$$b) \quad \gg t=0:0.1:3; \quad \% \text{değişken}$$


```

>> v=3*t.^2+4*t+6;          %türevi alınacak fonksiyon
>> dt=diff(t); dy=diff(v);
>> a=diff(v)./diff(t);        %tüm zaman aralığı boyunca ivme değerleri bulunuyor
>> ivme_3saniye=a(end)        %3.saniyedeki ivme hesaplanıyor

ivme_3saniye =
    213.7000

```

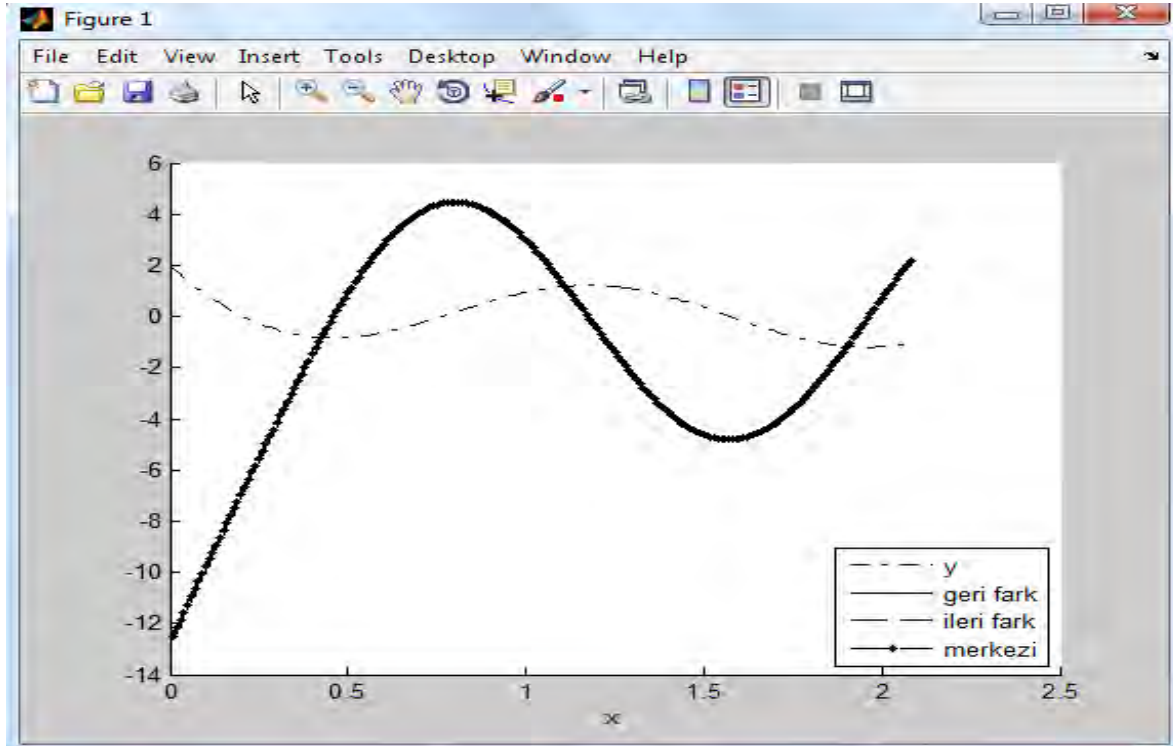
Bulunan ivme değeri, gerçek ivme (22m/sn^2) değerine yakındır. Eğer yukarıda verilen programda $t=0:0.01:3$ kullanılırsa $a=213.970\text{ m/sn}^2$ elde edilir. Fakat $t=0:0.0001:3$ kullanılırsa $a=213.9997\text{ m/sn}^2$ elde edilir. Bu sonuca bakarak, diff komutu ile elde edilen türev değerlerinin, değişkenin (t) artış aralığı ile çok yakından alakalı olduğu söylenebilir.

Problem 13.3

$y=2e^{-4x}-13.2*\sin(4x)$ denkleminin $x:0:2*\pi/3$ aralığında $y(x)$ eğrisini, türevini geri fark, ileri fark ve merkezi fark yaklaşımları ile çizdiriniz.

Çözüm

Program satırlarında görüldüğü gibi merkezi farkla türevde *diff* komutu kullanılmaktadır. Bunun nedeni merkezi farkın iki farkla çalışmasına rağmen *diff* komutunun bir farkla çalışmasıdır. $y(3:n)$ ile $y(1:n-2)$ elemanları arasında iki tane eleman bulunmaktadır. Şekil 13.5’de verilen programın sonunda elde edilen çizim penceresi görülmektedir.

Şekil 13.5

```
x=0:0.01:2*pi/3;
n=length(x);
y=[2*exp(-4*x)-13.2*sin(4*x)]; hold on
plot(x,y,'k-')      %y(x)eğrisi çizdiriliyor
turev=diff(y)./diff(x);      %ileri veya geri fark için türev alınıyor
plot(x(2:end),turev,'k-')    %geri fark türev eğrisi
plot(x(1:end-1),turev,'k--') %ileri fark türev eğrisi
merkezi=(y(3:n)-y(1:n-2))./(x(3:n)-x(1:n-2));      %merkezi türev ifadesi
plot(x(2:n-1),merkezi,'k.--') %merkezi fark türev eğrisi
legend('y','geri fark','ileri fark','merkezi',4),
xlabel('x')
```

Problem 13.4

Problem 13.3’de verilen $y(x)$ eğrisinin geri fark yaklaşımı altında türevinin kritik noktalarını bulunuz.

Çözüm

```
>> x=0:0.01:2*pi/3;
>> y=[2*exp(-4*x)-13.2*sin(4*x)];
>> turev=diff(y)./diff(x);
>> xd=x(2:length(x));      %boyutu(n-1) dir (geri fark alınıyor)
>> carpim=turev(1:length(turev)-1).*turev(2:length(turev));
>> kritik=xd(find(carpim<0))      %iki eğrinin çarpımının işaret değiştirdiği yerler bulunuyor
kritik =
    0.4600    13.1700    13.9600
```

Kritik noktalar elde edilirken, türev eğrisi biraz sağa cu ile elde edilen eğri ile türevin biraz sola kaydırılması ile elde edilen eğri birbirleri ile çarpılmaktadır. Bu çarpımda sonucun pozitiften negatife yada negatiften pozitifte geçtiği noktalar kritik noktalardır. Her iki geçiş durumunda $carpım < 0$ olmalıdır. Yukarıda carpım ve kritik satırları bahsedilen işlemlerin yapıldığı MATLAB satırlarıdır. Elde edilen kritik değerler ile $y(x)$ eğrisi karşılaştırıldığında bu değerlerin $y(x)$ eğrisinin kıvrıldığı yerler olduğu görülecektir.

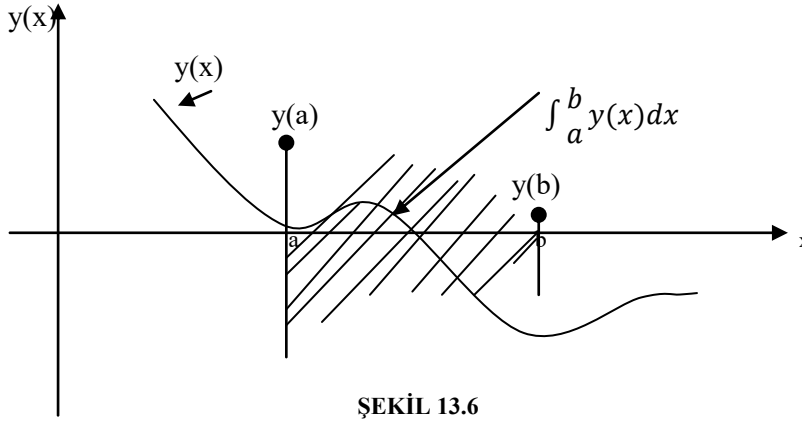
13.2 Sayısal entegrasyon

$y(x)$ fonksiyonunun $a \leq x \leq b$ aralığında **entegre** edilmesi, bu eğri ile $x=a$ noktası ile $x=b$ noktaları arasında kalan bölgenin **alanının hesaplanması** olarak değerlendirilir;

$$s = \int_a^b y(x)dx$$

(13.8)

Şekil 13.6’da $y(x)$ eğrisi ve bu eğrinin integrali gösterilmiştir. Yukarıda verilen integralin değeri S olarak hesaplanmaktadır. Çoğu durumda bu integralin değeri analitik olarak hesaplanabilirse de bazı $y(x)$ fonksiyonlarının analitik olarak integrali mümkün olmayabilir. Bu durumda sayısal integral alma teknikleri kullanılarak $y(x)$ eğrisinin integrali alınabilir.

ŞEKİL 13.6

Sayısal integral alma tekniklerinde integral aralığı parçalara bölünerek her bir aralıkta fonksiyon yerine sabit ‘doğrular’ (yamuk şeklinde) yada ‘paraboller’ alınarak yaklaşık hesaplama yoluna gidilir.

13.2.1 Yamuklar yöntemi ile integrasyon

Bu yaklaşımda $[a,b]$ aralığı ‘ n ’ adet eşit paraya bölünür. Şekil 13.7 ‘de bu yaklaşım gösterilmiştir. $[a,b]$ aralığı n parçaya bölünür ise her bir parçanın genişliği;

$$\Delta x = \frac{b-a}{n} \quad (13.9)$$

olur. Şekil 13.7’de ABCD arasında kalan yamuğun alanı;

$$S_i = (X_{i+1} - X_i) \frac{y(x_i) + y(x_{i+1})}{2} = \frac{\Delta x}{2} (y(x_i) + y(x_{i+1})) \quad (13.10)$$

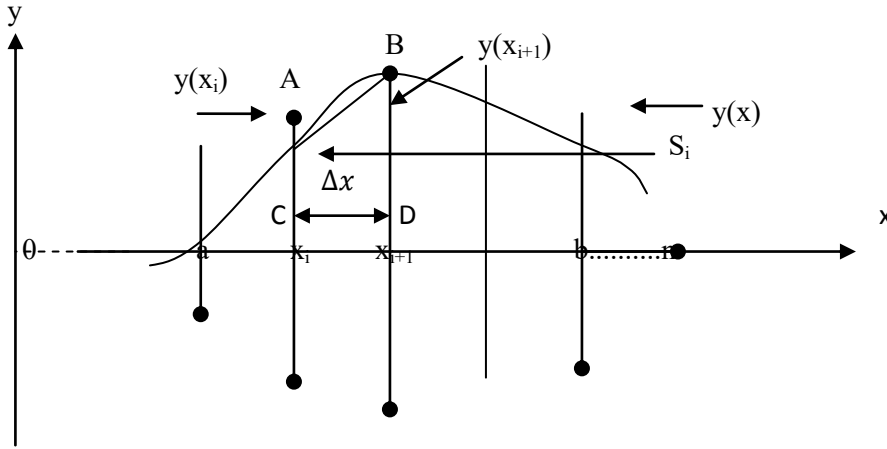
olur. S_i alanı,

$$S_{\text{igercek}} = \int_{x_i}^{x_{i+1}} y(x) dx \quad (13.11)$$

eşitliği ile hesaplanan gerçek alandan daha küçüktür. Şekil 13.7’de verilen $y(x)$ eğrisinin yamuklar yöntemi yardımı ile hesaplanan tüm (yaklaşık) alanı;

$$S_{\text{Top}} = \sum_{i=0}^n \frac{\Delta x}{2} (y(x_i) + y(x_{i+1})) = \frac{\Delta x}{2} (y(x_0) + 2y(x_1) + \dots + 2y(x_{n-1}) + y(x_n)) \quad (13.12)$$

olarak bulunur. MATLAB ortamında bir eğrinin yamuklar yöntemi ile integrali *trapz* komutu ile hesaplanır.

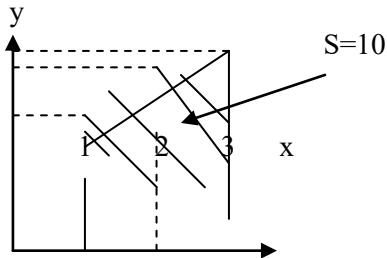
Şekil 13.7

$S = \text{trapz}(x,y)$: $y(x)$ değişiminin integralini yamuklar yöntemi ile hesaplar. x ve y aynı boyutta iki vektördür. Eğer x bir sütun vektörü ise y ; $\text{lenght}(x)$ boyutuna uygun bir dizi olmalıdır.

$S = \text{trapz}(y)$: y 'nin integralini yamuklar yöntemi ile hesaplar. y bir vektör ise x değeri 1'den itibaren 1'er olarak artar. S bu yamuğun altındaki alanı hesaplar.

```
>> y=[3 5 7];
>> S=trapz(y)
S = 10
```

Yukarıdaki MATLAB satırlarının bulunduğu alan değeri şekil 13.8'de gösterilmiştir.

Şekil 13.8

Eğer $S = \text{trapz}(y)$ komutundaki y bir matris ise S bir satır vektörü olur. S 'nin her bir elemanı y 'nin her bir kolonunun yamuk yöntemi ile alanını hesaplar. Bu durumda x değeri ise 1'er artar. Aşağıdaki örnek incelenmelidir;

```
>> y=[3 6 4; 5 10 12];
>> S = trapz(y)
S =
    4    8    8
```

Yukarıdaki MATLAB satırlarında $x=1$ için y 'nin ilk sütunu; $y=3$ ve $y=5$ arasında kalan yamuğun alanı hesaplamakta ve 4 elde edilmektedir. Bu değer S 'nin ilk elemanı olmaktadır. $x=2$ için y 'nin ikinci sütunu; $y=6$ ve $y=10$ arasında kalan yamuğun alanı hesaplanmakta ve 8 elde edilmektedir. Bu değer S 'nin ikinci elemanı olmaktadır. Son olarak ise $x=3$ için y 'nin üçüncü sütunu; $y=4$ ve $y=12$ arasında kalan yamuğun alanı hesaplanmakta ve 8 elde edilmektedir. Bu değer S 'nin üçüncü elemanı olmaktadır.

$S = \text{trapz}(y, 'dim')$: y bir matris ve $dim=1$ ise x 'i 1'den başlayarak ve 1'er artırarak y 'nin her bir sütunu için alanı hesaplar ve S vektörünün elemanı olarak atar. Bu işlemi y 'nin tüm sütunları bitinceye kadar yapar. Eğer $dim=2$ ise aynı işlemi y 'nin satırları için gerçekleştirir. Burada da x yine 1'er artırılır.

Aşağıdaki iki farklı örnek incelenmelidir:

```
>> y=[3 6 4; 5 10 12];
>> S = trapz(y)
S =
    4    8    8
>> y=[3 4 5; 6 9 12];
>> S= trapz(y,1)
S =
    4.5000    6.5000    8.5000
>> S= trapz(y,2)
```

```
S =
    8
   18
```

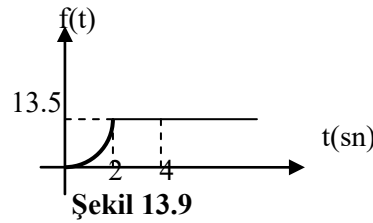
Aşağıda verilen program satırlarında, $\cos(x)$ eğrisinin $x=-\pi/2;\pi/2$ arasında kalan **alan** hesabı, bu aralık 10 eşit parçaya bölünerek ve yamuklar yöntemi kullanılarak yapılmaktadır:

```
>> x=linspace(-pi/2,pi/2,10);
>> y=cos(x);
>> alan = trapz(x,y)
alan =
   13.9797
```

Eğer yukarıda verilen program satırlarında , $-\pi/2:\pi/2$ aralığı 100 eşit parçaya bölünseydi alan=13.9998 olacaktı. Sonuç olarak hesap edilen alanın doğru olması için entegral adım aralığının yeterli küçüklükte seçilmesi gerekmektedir. 1000 eşit parça için ise alan=2 olmaktadır.

Problem 13.5

Şekil 13.9’da $f(t)=e^{0.4581*t} - 1$ eğrisi ile t eksenini arasında kalan alanı, $t=[0:4]$ aralığında *trapz* komutunu kullanarak bulan bir m dosyası yazınız.

Çözüm

```
t=0:0.01:4;
```

```
for k=1:length(t)
```

```
    if t(k)>=0 & t(k)<=2
```

```
        f(k)=exp(0.4581*t(k))-1;
```

```
    else
```

```
        f(k)=13.5;
```

```
    end
```

```
end
```

```
alan=trapz(t,f)
```

Yukarıda verilen programın çalıştırılması sonunda Command Window ortamında elde edilen sonuç aşağıda verilmiştir.

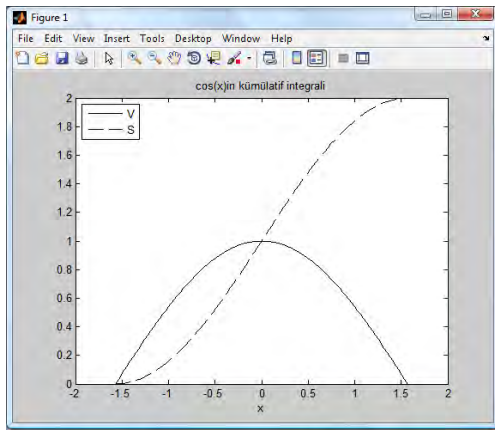
```
>> alan =
```

```
4.2739
```

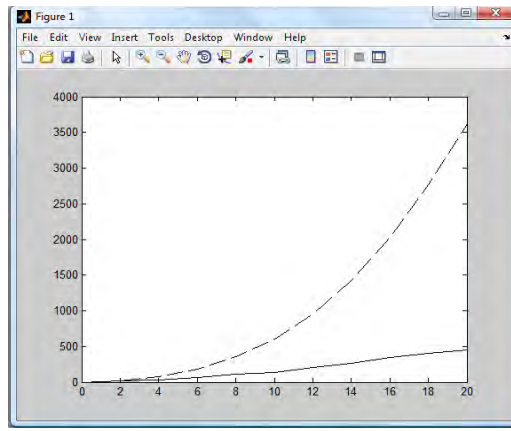
$z=cumtrapz(x,y)$: Bu komut, $y(x)$ eğrisinin yamuklar yöntemini kullanarak kümülatif entegral hesabını yapar. x ve y vektörleri aynı boyutta olmalıdır. Bu yaklaşımda x 'in aldığı her değer için ayrı bir alan hesabı yapılır. Örneğin $x=[1\ 3\ 7]$ ise bu komut sıra ile önce $x=0$ için alan hesabı yapar. Daha sonra $x=1$ için, $y(x)$ eğrisinin 1'in sol tarafında kalan alanı hesaplar. Daha sonra $x=3$ için, $y(x)$ eğrisinin 3'ün sol tarafında kalan alanı hesaplar.. Böylece bir sonraki x değerine ilişkin alan hesabında bir önceki x değerine ilişkin alan hesabı dahil olmaktadır. Aşağıdaki örnek incelenmelidir: *cumtrapz* komutunu, *trapz* komutundan farklı olarak adım adım integrasyon sonuçlarını vermesidir.

```
x = linspace(-pi/2,pi/2,100); y = cos(x); S = cumtrapz(x, y);
plot(x, y, 'k-', x, S, 'k--'), title('cos(x) in kümülatif integrali '),
xlabel('x '); legend('cos(x)', 'cos(x) in entegrali ', 2), legend('V','S',2)
```

Yukarıda verilen ve MATLAB editör ortamında yazılan programın uygulaması sonucu elde edilen grafik şekil 13.10’da gösterilmiştir.

Şekil 13.10

Şekil 13.11

Tablo 13.1

Zaman (s)	0	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
Hız(m/sn)	0	22	34	67	110	140	210	260	341	389	451

Yukarıdaki zaman-hız değerleri kullanarak hareketlinin zaman- yol-hı değerlerini bulan ve editör ortamında yazılan MATLAB programı aşağıda verilmiştir.

```
>> > t= [0:2:20];
```

```
V= [0, 22, 34, 67, 110, 140, 210, 260, 341, 398, 451];
```

```
S= cumtrapz(t, V);
```

```
disp([' zaman Hız Yol']);disp([t',V',S'])
```


plot (t, V, 'k-', t, S, 'k--')

zaman	Hiz	Yol
0	0	0
2	22	22
4	34	78
6	67	179
8	110	356
10	140	606
12	210	956
14	260	1426
16	341	2027
18	398	2766
20	451	3615

13.2.2 Parabolik (Simpson) yöntemi ile entegrasyon

Trapz komutu ile $y(x)$ eğrisinin altında kalan alan ‘yamuklar yöntemi’ ile hesaplanmıştır. Burada ise $[a,b]$ aralığı $2n$ adet eşit parçaya bölünecek ve üst kısmında ‘doğru’ şeklinde (yaklaşık bir) eğri yerine ikinci dereceden bir ‘parabol’ kullanılarak $y(x)$ eğrisinin altında kalan alan hesaplanacaktır. Simpson yöntemi olarak da adlandırılan bu yaklaşımda alan değeri;

$$S_t = \frac{\Delta x}{3} (y(x_0) + 4y(x_1) + 2y(x_2) + 4y(x_3) + \dots + 2y(x_{2n-2}) + 4y(x_{2n-1}) + y(x_{2n})) \quad (13.13)$$

Eşitliği kullanılarak hesaplanır. Yukarıda x_k değeri alt entegrallerin son noktalarını göstermektedir. Bu ifade $x_0=a$, $x_{2n}=b$, $\Delta x = (b-a)/(2n)$ olmaktadır.

Parabolik bir eğri yerine daha yüksek bir eğri tercih edilirse bu yöntemin adı ‘Adaptive Labatto’ yaklaşımı olarak adlandırılır. Eğer entegre edilen fonksiyon bazı noktalarda tekillik (bu noktalarda eğrinin türevinde sonsuzluk ya da tanımsızlık) mevcut ise sayısal integralden tatminkar bir sonuç elde edilmeyebilir.

MATLAB ortamında Simpson yöntemi için iki adet (kuadratik) komut kullanılır:

quad(‘fonksiyon’, a,b): Simpson kuralı ile entegre edilecek eğri ‘fonksiyon’ ile gösterilen yere yazılır. Eğri a ve b arasında entegre edilir. Eğer giriş değerleri vektör olarak verilmiştir ise çıkış vektör olacaktır. Entegral sonucu inf ifadesini gösterir ise eğride ‘tekillik’ olduğu düşünülür.

quadl(‘fonksiyon’, a,b): Adaptive Lobatto quadrature kuralı ile a-b aralığında entegre edilecek eğri fonksiyon ile gösterilen yere yazılır. Bu yaklaşım quad komutundan (tekillik problemlerini aşma açısından) daha elverişlidir.

aralıkta quad ve quadl komutları ile entegralleri aşağıda hesaplanmıştır:

```
>> quad ('cos(x)',-pi/2,pi/2)
ans =
```

```
2.0000
>> quadl('cos(x)', -pi/2,pi/2)
ans =
2.0000
```

quadl ('fonksiyon ' , a,b,'tolerans'), quad (' fonksiyon' , a, b, 'tolerans') komutların da ise yukarıdaki açıklamalara ilaveten ' tolerans belirten sayı bulunmaktadır.Eğer böyle bir sayı komut içinde kullanılmamış ise tolerans olarak (default olarak) 1e-6 değeri alınır.

Örnek olarak $\int_2^8 \frac{1}{x^5+x^2+15x-6} dx$ entegrali sayısal integral komutları **üç** farklı şekilde hesaplanır.

1) Tek değişkenli bir fonksiyon direkt olarak 'fonksiyon ' yerine yazılır:

```
>> alan=quad('13./(x.^5+x.^2+15*x-6)',2,8);
```

2) Inline komutu ile:

```
>> F= inline ('13./(x.^5+x.^2+15*x-6)');
```

```
>> alan =quad(F,2,8)
```

3) fonksiyon'u alt programda tanımlayarak:

```
>> alan = quad(altfonk,2,8);
```

```
>> function y = altfonk(x)           %yukarıdaki satıra ilişkin alt program
```

```
>> y=13./(x.^5+x.^2+15*x-6);
```

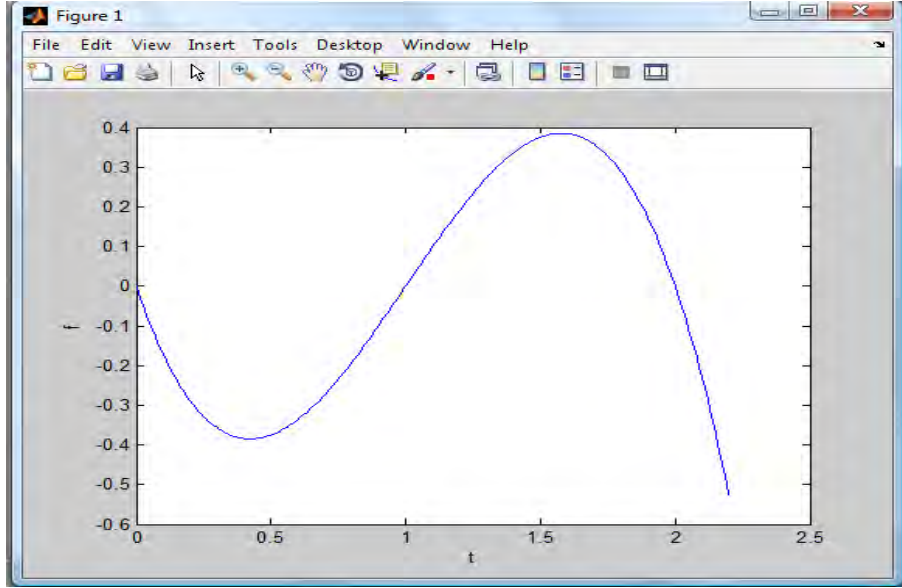
Problem 13.6

$f(t) = -t^3 + 3t^2 - 2t$ eğrisi ile t eksenini arasında $t=0 : 2.2$ saniye aralığında kalan **toplam alanı** hesaplayınız.

Çözüm

Öncelikle verilen eğri (t,f) düzleminde çizilmelidir:

```
>> t=0:0.01:2.2;
>> f= -(t.^3)+ 3*(t.^2)-(2*t);
>> plot (t,f),xlabel ('t'), ylabel ('f')
```


Şekil 13.12

Yukarıda verilen MATLAB programının çalıştırılması sonunda elde edilen grafik şekil 13.12’de gösterilmiştir. Şekilde 13.12 ‘de verilen eğrinin eğrinin Ot eksenine ile arasında iki adet alan bulunmaktadır. Bunlardan ilki [0 1] saniye aralığında diğeri ise [1 2] saniye aralığındadır. Eğer $f(t)$ eğrisinin direkt olarak entegrali alınırsa iki alan değeri işaret olarak farklı olduğundan toplandıklarında problemde istenen toplam alan değeri bulunmuş olmaz ve sonuç **hatalıdır**:

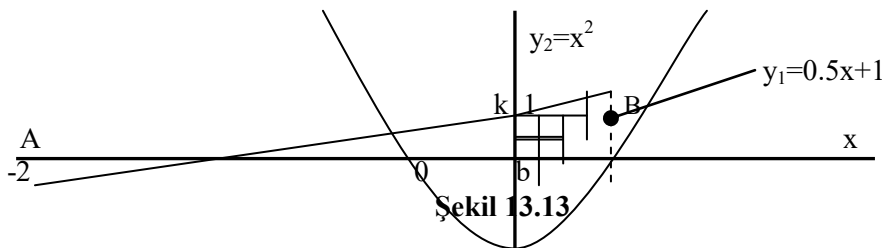
```
>> alan=quad('-(x.^3)+3*(x.^2)-(2*x)',0,2.2)
alan =
-0.0484
```

Verilen eğri mutlak değeri alınarak entegre edilirse aranan toplam alan doğru bir şekilde hesaplanmış olur.

```
>> alan=quad('abs(-(x.^3)+3*(x.^2)-(2*x))',0,2.2)
alan =
0.5484
```

Problem 13. 7

Şekil 13.13’de verilen taralı alanı gösteren OKB alanını hesaplayan ve her iki eğriyi aynı eksen üzerine çizdiren MATLAB programını yazınız.(Not: Hiçbir hesaplama el ile yapılmayacak, hepsi MATLAB ortamında gerçekleştirilecektir.)

Çözüm

`a=roots([1 -0.5 -1])` *% y1 ve y2 eğrilerinin kesiştiği noktalar aranıyor*

`b=a(2)` *% B noktasında apsis değeri*

`OKBb_yamugu=quad('0.5*x+1',0,b)`

`ObB_alti=quad('x.^2',0,b)` *% yarım parabolün altındaki alan*

`alan =OKBb_yamugu - ObB_alti` *% aranılan alan hesabı*

`x=-2:0.1:2,y=0.5*x+1;grid`

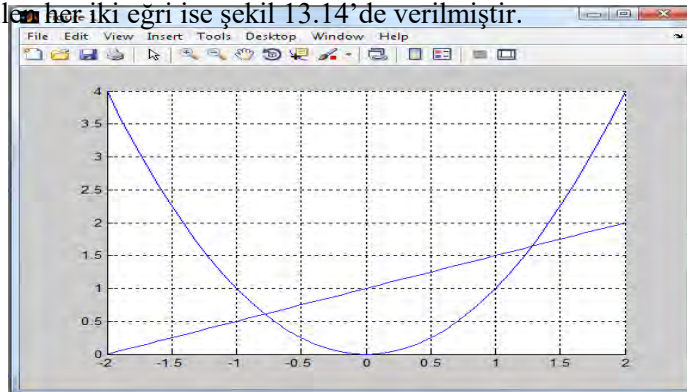
`hold on` *% iki eğri aynı eksen üzerinde çizdiriliyor*

`plot (x,y);y1=x.^2,plot(x,y1)`

% b değeri biliniyorsa,

Not: `S=quad('0.5*x+1-x.^2',0,b)`

Yukarıda verilen programın çalıştırılması sonunda elde edilen değerler aşağıda gösterilmiştir. Program sonunda elde edilen her iki eğri ise şekil 13.14’de verilmiştir.

Şekil 13.14

`>>a =`

-0.7808
13.2808

`b =`

13.2808

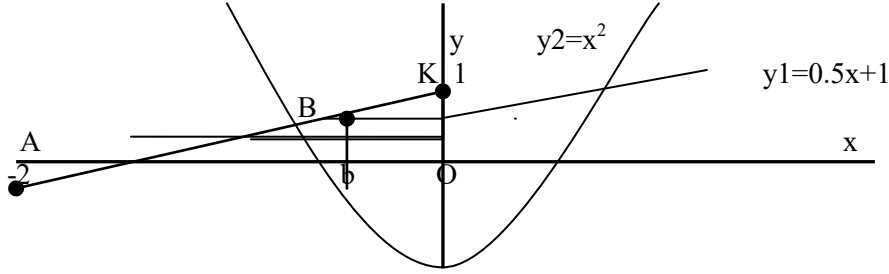
`OKBb_yamugu =`

13.6909

`ObB_alti =`

alan =
0.7003
0.9905

Problem 13.8

Şekil 13.15

Şekil 13.15’de verilen taralı alanı ABO alanının hesaplayan MATLAB programını yazınız. (Not: Hiçbir hesaplama el ile yapılacak, tüm hesaplamalar MATLAB ortamında gerçekleştirilecektir.)

Çözüm

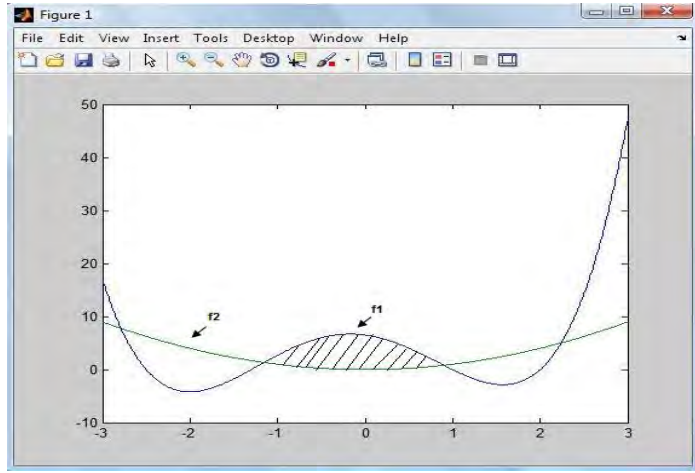
```
>> a=roots([1 0.5 -1])           % y1 ve y2 eğrilerinin kesiştiği noktalar aranıyor
>> b=a(1)                         % B noktasının apsis değeri
b=
-0.78077640640442
>> BKO_alani=quad('0.5*x+1-x.^2',b,0)
>> AKO_alani=quad('0.5*x+1',-2,0) % üçgenin alanı
>> alan=AKO_alani-BKO_alani       % aranılan alan hesabı
```

```
alan =
0.5303
>> x=-5:0.1:5;y=0.5*x+1;
>> hold on;
>> plot(x,y);
>> y1=x.^2;
>> plot(x,y1) % çizim sonucu verilmiştir.
```

Problem 13.9

Şekil 13.16’da **f1** eğrisi 4. Dereceden bir polinom olup katsayı vektörü

[1 0.8 -6.15 -2.15 6.5] şeklindedir. **f2** eğrisi ise $y=x^2$ fonksiyonu ile verilmektedir. Her iki eğri $[-3 : 3]$ aralığında çizdiren ve şekil 13.16'da gösterilen taralı alanı hesaplayan programı yazınız.

Şekil 13.16

Çözüm

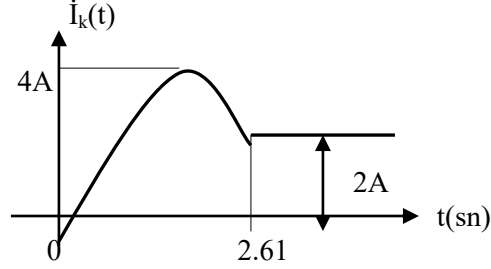
```
a=-3: 0.01: 3;
y=[1 0.8 -6.15 -2.15 6.5];
f1=polyval(y,a);
f2=a.^2;
plot(a,f1,a,f2) % her iki eğri çizdiriliyor (çizim sonucu verilmedi)
t=solve('t.^4+0.8*t.^3-6.15*t.^2-2.15*t+6.5-t.^2=0') % f1-f2=0 (kök hesabı)
% kökler sembolik karakterden sayısal değere dönüştürülüyor
deger=double(t); % entegral sınırları bulundu
alan=quad('t.^4+0.8*t.^3-6.15*t.^2-2.15*t+6.5-t.^2',deger(2),deger(3))
% d(3) üst sınır,d(2) alt sınır
```

Yukarıda verilen program satırların çalıştırılması sonunda aşağıdaki değerler elde edilir.

```
>>
t =
    -2.78
   -13.15
     0.9
     2.24
deger =
    -2.78
   -13.15
     0.90
```

2.24

alan =
8.81

Şekil 13.17

Problem 13.10

Şekil 13.17’de verilen $i_k(t)$ değişiminin $[0\ 5]$ saniye aralığında ($t=0:0.01:5$ alınız);

- a) Ortalama değerini bulan matlab programını yazınız.
- b) Etkin değerini bulan MATLAB programını yazınız.

Çözüm

a) $t=0:0.01:5$;

```
uzun = length(t); ik=zeros(1,uzun);
```

```
for k=1 :uzun
```

```
    if t(k)>=0 & t(k)<=2.61
```

```
        ik(k)=4*sin(t(k));
```

```
    else
```

```
        ik(k) =2;
```

```
    end
```

```
end
```

```
akim_ort=mean(ik);           % akım ortalamasını bulur
```

```
ort=trapz(t,ik)/5           % akım ortalamasını bulur(Alan/periyod=ortalama)
```

```
ort =
```

```
2.4456
```

b) $I_{\text{etkin}} = \sqrt{\frac{1}{5} \int_0^5 i_k^2(t) dt}$ % etkin akım ifadesi

13.2.3 İki boyutlu entegrasyon

$S = \text{dblquad}(' \text{fonksiyon} ', x_{\min}, x_{\max}, y_{\min}, y_{\max})$: fonksiyon yerine gelecek eğri denklemini iki değişkenli olan $z=f(x,y)$ şeklinde olmalıdır. Dış integralin alt sınırı $y_{\min}$, üst sınırı $y_{\max}$ alınmalıdır. İçteki integralin alt sınırı $x_{\min}$, üst sınırı $x_{\max}$ olmalıdır. `dblquad` komutunu kullanmak için öncelikle $f(x,y)$ eğrisi tanımlanmalıdır.

Aşağıda verilen iki boyutlu integral;

$$S = \int_{y_{\min}}^{y_{\max}} \int_{x_{\min}}^{x_{\max}} f(x,y) dx dy$$

(13.14)

MATLAB ortamında `dblquad` komutu hesaplanır.

Aşağıda command window ortamında , $z = \cos(2*x) \cdot y.^3 + 1$ fonksiyonu çizdirilmektedir. Program satırlarından elde edilen grafik şekil 13.18’de gösterilmiştir.

```
x=linspace( 0, 2, 15 )
```

```
y=linspace( -pi/3, pi/3, 15 );
```

```
[xx,yy]=meshgrid (x,y);
```

```
zz=yuzey (xx,yy);           %yuzey adlı programa bakılsın
```

```
mesh (xx,yy,zz), xlabel ('x') , ylabel ('y'), zlabel('z')
```

Aşağıda ise `yuzey.m` adlı MATLAB dosyasına yazılan altprogram satırları gösterilmiştir:

```
function k=yuzey(x,y)       % yuzey.m, iki değişkenli bir fonksiyonu hesaplar
```

```
k= cos(2*x). *y.^3+1;
```

`yuzey.m` adlı altprogram ile verilen $z=f(x,y)$ fonksiyonunun $0 \leq x \leq 2$, $-\pi/3 \leq y \leq \pi/3$ aralığındaki integrali aşağıdaki program satırı ile hesaplanır:

```
>>dblquad ('yuzey', 0, 2, -pi/3, pi/3 )
```

```
ans=
```

```
4.1818
```

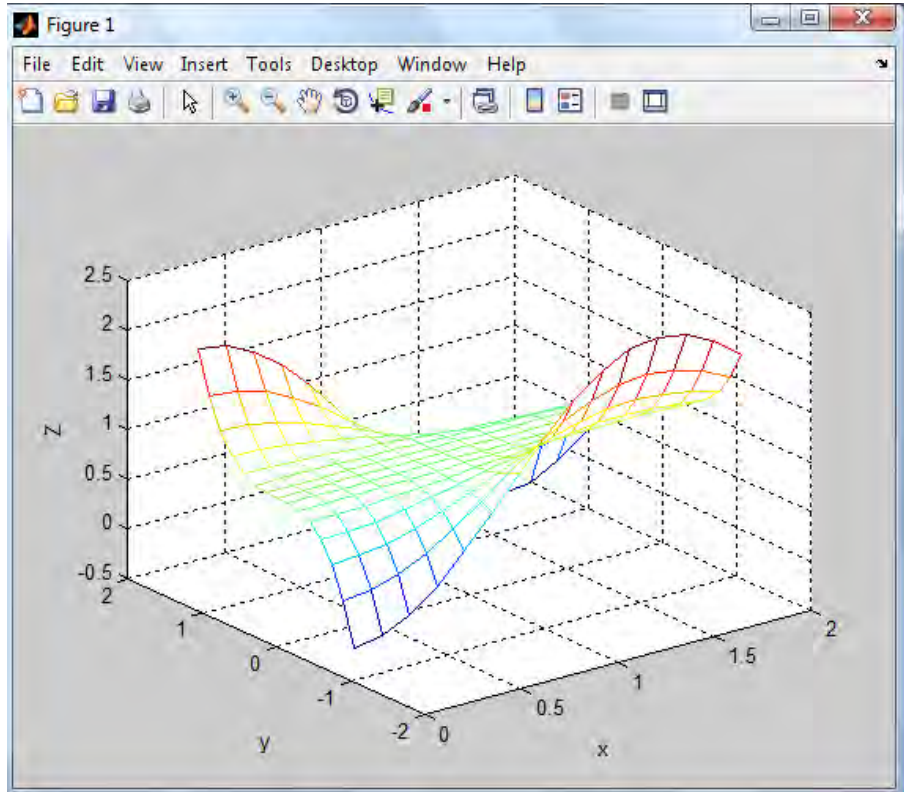
Yukarıda verilen program (altprogram kullanılmadan) aşağıda gösterildiği şekilde de yazılabilirdi.

```
x= linspace (0 , 2, 15) ; y = linspace (-pi/3, pi/3, 15);
```

```
[X,Y]=meshgrid (x, y) ; z= cos (2*X). *y.^3 +1;
```

```
mesh(X, Y, Z) , xlabel (' x'), ylabel (' y '), zlabel(' z ')
```

```
dblquad (' cos (2*x). *y.^3 +1', 0, 2, -pi/3, pi/3 ) ;
```


Şekil 13.18

13.2.4 Üç boyutlu entegrasyon

Aşağıda verilen üç boyutlu integral;

$$S = \int_{zmin}^{zmax} \int_{ymin}^{ymax} \int_{xmin}^{xmax} f(x,y) dx dy \quad (13.15)$$

MATLAB ortamında (Simpson veya Lobatto yöntemleri ile üç boyutlu entegral alma işlemi için)

triplequad komutu ile hesaplanır.

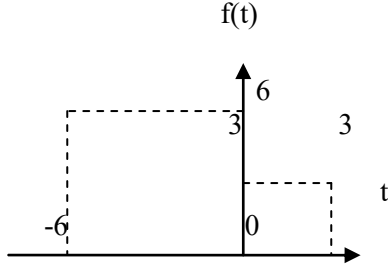
$V = \text{triplequad}(\text{' fonksiyon '}, xmin, xmax, ymin, ymax, zmin, zmax)$: fonksiyon yerine gelecek eğri denklemi, üç değişkenli olan $q=f(x,y,z)$ şeklinde olmalıdır. Dış entegralin alt sınırı $zmin$, üst sınırı $zmax$, oradaki entegralin alt sınırı; $ymin$, üst sınırı ise $ymax$ alınmalıdır. En içteki entegralin alt sınırı $xmin$, üst sınırı $xmax$ olmalıdır. *Triplequad* komutunu kullanmak için öncelikle $f(x,y,z)$ eğrisi tanımlanmalıdır.

```
>> V = triplequad ( 'x.^3+60*y-3*z' ,-1, 2, 0, 1, 2, 6 );
V=
```

Yukarıdaki komut satırı , $z=(x^3+60y)/3$ denklemi ile verilen yüzeyle çevrilen hacmi, verilen $x[-1;2]$, $y[0;1]$, $Z[2;6]$ aralıklarında hesaplanmaktadır. Kullanıcı isterse , yukarıdaki komut satırı içinde yer alan iki tırnak içindeki yere bir alt program ismi yazılabilir ve daha sonra bu alt program dosyası içine üç boyutlu entegre edilecek fonksiyonu yazarak da aynı işlemi yapabilir.

SORULAR

1-

Yukarıdaki şekilde verilen $f(t)$ eğrisinin $(df(t)/dt)$ türevini geri fark yaklaşımı ile hesaplayarak çizdiriniz.

Çözüm

```
t=-6:0.01:3; k=length(t);
for m=1:k
    if t(m) >= -6 & t(m)<=0
        y(m) = -t(m);
    else
        y(m)=t(m);
    end
end
dt = diff(t); dy=diff(y); turev_y_t=diff(y)./diff(t);
plot (t (2:k) ), turev_y_t, 'k.' ), grid
```

2- Bir cismin hız değişimi , $v(t) = 4t^2 + 4t + 6$ m/s olarak verilmiştir. Hareketlinin $t=4$. saniyedeki **a)** ivmesini dv/dt formülü ile hesaplayınız **b)** $a=diff(v)./diff(t)$ MATLAB komutu ile hesaplayınız.

Çözüm

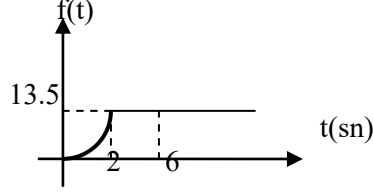
a) $a = \frac{dv}{dt} = \frac{d(4t^2+4t+6)}{dt} = 8t + 4 \big|_{t=3} = 36 \text{ m/s}^2$ bulunur.

```
b) >> t=0:0.1:4;
>> v=4*t.^2+4*t+6;
>> dt=diff(t); dy=diff(v);
>> a=diff(v)./diff(t);
>> ivme_4saniye=a(end)
```

ivme_4saniye =

35.6000

3) Şekil 'de $f(t)=e^{0.52*t} - 1$ eğrisi ile t eksenini arasında kalan alanı, $t=[0:4]$ aralığında *trapz* komutunu kullanarak bulan bir m dosyası yazınız.

Çözüm

```
>> t=0:0.01:6;
>> for k=1:length(t)
if t(k)>=0 & t(k)<=2
f(k)=exp(0.52*t(k))-1;
else
f(k)=13.5;
end
end
>> alan=trapz(t,f)
```

alan =

7.5194

Zaman (s)	0	1	3	5	7	9	11	13	15	17	19
Hız(m/sn)	0	26	34	69	89	145	189	190	245	390	499

4) Yukarıda zaman-hız değerleri kullanılarak hareketlinin zaman-yol-hız deerlerini bulan ve ditor ortamında yazılan MATLAB programını yazınız.

Çözüm

```
t=[0:1:19];
V=[0,26,34,69,89,145,189,190,245,390,499];
S=cumtrapz(t,V);
disp([' zaman Hız Yol' ]); disp([t',V',S])
plot(t,V,'k-',t,S,'k--')
```

5) $f(t)=-t^3+4t^2-2t$ eğrisi ile t eksenini arasında $t=0:4.2$ saniye aralığında kalan toplam alanı hesaplayınız.

Çözüm

```
>> t=0:0.01:4.2;
>> f=-(t.^3)+4*(t.^2)-(2*t);
>> plot(t,f),xlabel('t'),ylabel('f')
>> alan=quad('abs(-(x.^3)+4*(x.^2)-(2*x))',0,4.2)
```

alan =
113.7333

BÖLÜM 14

DİFERANSİYEL DENKLEMLERİN ÇÖZÜMÜ

MATLAB ortamında diferansiyel denklemler hem sayısal hem de sembolik (analitik) olarak çözülebilir. Sembolik ortamda diferansiyel denklem çözmek için dsolve komutu kullanılır. Bu bölümde sayısal olarak diferansiyel denklem çözümü geniş biçimde anlatılmıştır.

Diferansiyel denklemler doğrusal (lineer) ve doğrusal olmayan (nonlinear) olarak iki ayrı başlık altında incelenebilir. Diferansiyel denklemler sabit veya değişken katsayılı olabilirler. Sabit katsayılı zamana bağlı diferansiyel denklemde katsayılar zamandan bağımsızdır. Değişken katsayılı diferansiyel denklemde ise katsayılar zamanla değişir.

Doğrusal diferansiyel denklemin analitik çözümleri elde edilebilir fakat doğrusal olmayan bir diferansiyel denklemin analitik çözümüne ulaşamayabilir. Bu durumda da bu tür diferansiyel denklemler sayısal olarak çözülmelidir.

Diferansiyel denklemlerin sayısal çözümünde kullanılan yöntemlerden ikisi Euler ve Runge-Kutta yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımlar,

$$g(b) = g(a) + (b-a) * g'(a) + \frac{(b-a)^2}{2!} * g''(a) + \dots + \frac{(b-a)^n}{n!} * g^{(n)}(a) + \dots \quad (14.1)$$

olarak verilen Taylor seri açılımını kullanırlar. (14.1) eşitliği, $x=a$ noktasındaki değeri bilinen bir g fonksiyonunun $x=b$ noktasındaki değerini hesaplanır. Bu eşitlikte kullanılan $g(a)$ ve $g(b)$ değerleri g fonksiyonunun sırası ile a ve b noktalarındaki değerleridir. $g(a)', g''(a), \dots, g(a)^{(n)}$ ise g fonksiyonunun sırası ile birinci, ikinci, ..., n . mertebeden türevlerinin a noktasındaki değerleridir. g fonksiyonunun Taylor serisine açılabilmesi için $[a, b]$ aralığında türevinin tanımlı olması gerekir. (14.1) eşitliği ile verilen Taylor serisinin 'birinci mertebeden' açılımı;

$$g(b) = g(a) + (b-a) * g'(a) \quad (14.2)$$

olur. Taylor serisinin 'ikinci mertebeden' açılımı ise;

$$g(b) = g(a) + (b-a) * g'(a) + \frac{(b-a)^2}{2!} * g''(a) \quad (14.3)$$

ifadesi ile verilebilir. Yukarıda da görüldüğü gibi açılımlarda mertebe sayısı kadar türev bulunmaktadır. (14.1) eşitliği yerine (14.2) veya (14.3) eşitliği kullanıldığında, yüksek mertebeden türevlere ihtiyaç duyulmamaktadır. Bu yaklaşımdan dolayı ortaya çıkan hata miktarı kabul edilebilir olduğu sürece, bu yaklaşımın bilgisayarda ciddi bir zaman tasarrufu sağladığı hemen görülebilir.

Açıklama:

Birinci mertebeden diferansiyel denklemlerin integralinde kullanılan en yaygın yöntem Runge-Kutta (R-K) metodudur. Birinci mertebeden R-K metodu birinci mertebeden Taylor açılımını, ikinci mertebeden R-K metodu ikinci mertebeden Taylor açılımını kullanır ve bu ilişki böyle devam eder. R-K metodu Euler metodunun bulunmasından sonra geliştirilmiştir. Birden çok mertebeden R-K metodu mevcuttur. Birinci mertebeden R-K metodu ile Euler metodu, aynı algoritmayı kullanır.

14.1. Runge-Kutta yaklaşımları

Yukarıda da bahsedildiği gibi kullanılan türev mertebesi arttıkça, Runge-Kutta mertebeleri de artacaktır. MATLAB'da çoğunlukla 4. mertebeye kadar Runge-Kutta yaklaşımları kullanıldığı için, 4. mertebeden yüksek Runge-Kutta yaklaşımları ele alınmamakla birlikte. daha genel bilgiler içerdiği için öncelikle 4. mertebeden Runge-Kutta yaklaşımı tanıtılmıştır.

14.1.1. Dördüncü mertebeden Runge-Kutta yaklaşımı

Kullanıcın elinde,

$$\frac{dy(x)}{dx} = f(x, y) \quad (14.4)$$

olarak verilen ve belirlenen aralıkta tanımlı bir adet (birinci mertebeden) diferansiyel denklem olsun. Bu diferansiyel denklemden yola çıkarak, $y(x)$ eğrisini sağlayan y ve x vektörlerinin sayısal karşılığının bulunması (ve arzu edilirse $y(x)$ eğrisinin çizdirilmesi), diferansiyel denklemin sayısal olarak çözülmesi anlamına gelir. 4. mertebeden ($n=4$) R-K yaklaşımında, y vektörünün $(k+1)$. iterasyon sonundaki değeri;

$$y_{k+1} = y_k + w_1 y_1 + w_2 y_2 + w_3 y_3 + w_4 y_4 \quad (14.5)$$

Eşitliği ile hesaplanır. (14.5) eşitliğinde kullanılan k_i değerleri (h :adım aralığı olmak üzere)

$$\begin{aligned} k_1 &= h * f(x_k, y_k) \\ k_2 &= h * f(x_k + a_1 h, y_k + b_1 k_1) \\ k_3 &= h * f(x_k + a_2 h, y_k + b_2 k_1 + b_3 k_2) \\ k_4 &= h * f(x_k + a_3 h, y_k + b_4 k_1 + b_5 k_2 + b_6 k_3) \end{aligned} \quad (14.6)$$

Olarak verilir. (14.4) ve (14.5) eşitliklerinin Taylor serisine açılımından;

$$\begin{aligned} b_1 &= a_1 & (1) \\ b_2 + b_3 &= a_2 & (2) \\ b_4 + b_5 + b_6 &= a_3 & (3) \\ w_1 + w_2 + w_3 + w_4 &= 1 & (4) \\ w_2 a_1 + w_3 a_2 + w_4 a_3 &= 1/2 & (5) \\ w_2 a_1^2 + w_3 a_2^2 + w_4 a_3^2 &= 1/3 & (6) \\ w_2 a_1^3 + w_3 a_2^3 + w_4 a_3^3 &= 1/4 & (7) \\ w_3 a_1 b_3 + w_4 (a_1 b_5 + a_2 b_6) &= 1/6 & (8) \\ w_3 a_1 a_2 b_3 + w_4 a_3 (a_1 b_5 + a_2 b_6) &= 1/8 & (9) \\ w_3 a_1^2 b_3 + w_4 (a_1^2 b_5 + a_2^2 b_6) &= 1/12 & (10) \\ w_4 a_1 b_3 b_6 &= 1/24 & (11) \end{aligned}$$

(14.7)

elde edilir. Yukarıda verilen 11 adet eşitlikte 13 adet bilinmeyen vardır. Bu eşitlikleri çözebilmek için iki adet eşitliğe daha ihtiyaç duyulur. Bu iki eşitlik için genellikle kullanılanlar;

$a_1 = 0.5$; $b_2 = 0$ (bu iki değerden farklı değer kullanan yaklaşımlar da bulunmaktadır)

eşitlikleridir. Bu iki değer kullanılarak elde edilen denklem sisteminin çözümü ile;

$a_2 = 0.5$, $a_3 = 1$, $b_1 = 0.5$, $b_3 = 0.5$, $b_4 = 0$, $b_5 = 0$, $b_6 = 1$,

$w_1 = 1/6$, $w_2 = 1/3$, $w_3 = 1/3$, $w_4 = 1/6$

değerleri bulunur. Elde edilen katsayılar (14.5) ve (14.6)'da yerlerine konulur ve düzenlenirse;

$$y_{k+1} = y_k + \frac{h * (f_1 + 2f_2 + 2f_3 + f_4)}{6} \quad (14.8)$$

bulunur. (14.8) eşitliğinde verilen $f_1, \dots, f_4$ değerleri açık olarak aşağıda gösterilmiştir;

$$\begin{aligned}f_1 &= f(x_k, y_k) \\f_2 &= h * f(x_k + 0.5h, y_k + 0.5 * f_1) \\f_3 &= h * f(x_k + 0.5h, y_k + 0.5h * f_2) \\f_4 &= h * f(x_k + 0.5h, y_k + h * f_3) \\(14.9)\end{aligned}$$

Problem 14.1

$$\frac{dy}{dx} = f(x, y) = -0.4y - 2xy - 5x^2 - 5x + 8$$

diferansiyel denklemini ($x_{ilk} = 0$ ile $x_{son} = 3.5$ aralığında $h=0.5$ artışıla) 4.mertebeden Runge-Kutta yöntemini kullanarak çözen MATLAB programını yazınız.

$x_{ilk} = 0$ için $y_{ilk}(0) = 1$ alınacaktır.

Çözüm

Aşağıda ana program satırları gösterilmiştir.

```
x(1)=0; xson=3.5; h=0.5;
adimsay=(xson-x(1))/h+1;
x=zeros(1,adimsay+1); y=zeros(1,adimsay+1);
y(1)=1;
M=fonkalt1('fonkalt2',x,y,h,adimsay);
x=M(:,1);
y=M(:,2); plot(x,y),xlabel('x'),ylabel('y')
```

Ana program içinde kullanılan function dosyaları:

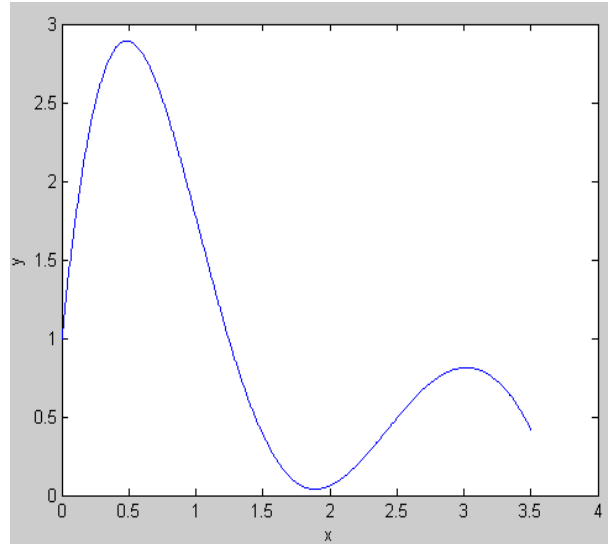
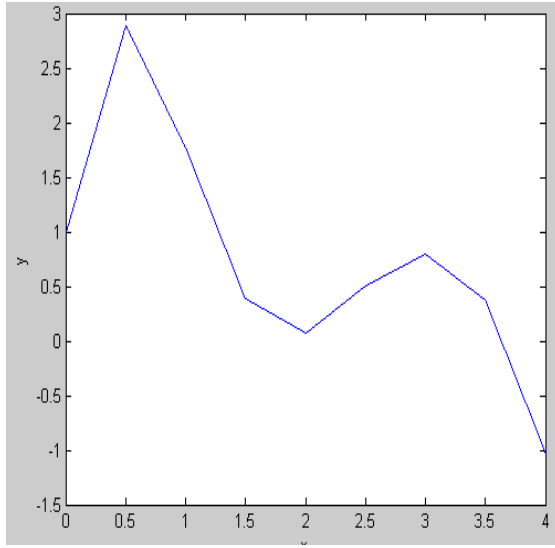
1) fonkalt1.m adlı Matlab dosyası:

```
function M=fonkalt1(f, x, y, h, adimsay)
    for k=1:adimsay
        k1=h*feval(f,x(k),y(k));
        k2=h*feval(f,x(k)+0.5*h,y(k)+0.5*k1);
        k3=h*feval(f,x(k)+0.5*h,y(k)+0.5*k2);
        k4=h*feval(f,x(k)+h,y(k)+k3);
        y(k+1)=y(k)+(k1+2*k2+2*k3+k4)/6;
        x(k+1)=x(k)+h;
    end
    M=[x' y']; % dif.denklemin çözümü olan x,y vektörleri
```

2) fonkalt2.m adlı Matlab dosyası:

```
function f=fonkalt2(x,y)
    f= -y.*x-2*x.^3+12*x.^2-20*x+8.5; % çözülmesi istenen
diferansiyel denklem
```

MATLAB programında $h=0.5$ (solda) ve $h=0.005$ (sağda) için aşağıdaki grafik elde edilir. Böylece h adım değerinin çözüm üzerindeki etkisi gösterilmiştir.

14.1.2. Euler yöntemi

f ; gerçek çözüm (aranan) eğrisi olan $y(x)$ 'i temsil etmek üzere, y_a a ve h değerleri bilindiği kabulü ile, y_b (bir sonraki iterasyonda $y(x)$ eğrisinin alacağı) değeri şekil 14.3'den;

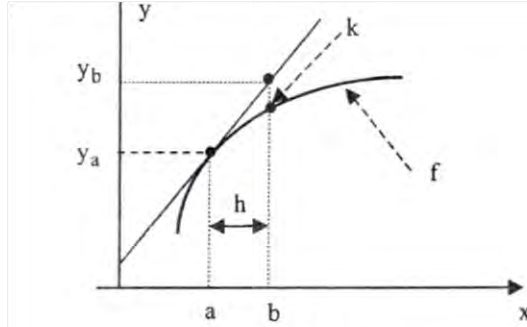
$$y_b = y_a + h * y'_a \quad (14.10)$$

olacaktır. Şekil 14.3'de, y_b değerini hesaplamak için, $x=a'$ da çizilen teğet çizgiden (y'_a) faydalanılmıştır. Şekil 14.3'de gösterildiği gibi elde edilmesi gereken değer k olması gerekirken y_b elde edilmektedir. Böylece daha iterasyonun ilk adımında, y_b - k değerinde bir hata ile karşılaşılacaktır. Bu hatanın küçülmesi h (adım) değerinin küçülmesine bağlı olduğu, şekil 14.3'den anlaşılmaktadır. Bu hata değeri ile bir sonraki adıma gidilecek olursa (diğer bir ifade ile y_c değeri aranır), şekil 14.4'den faydalanılarak;

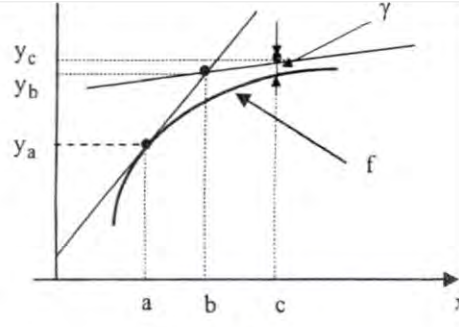
$$y_c = y_b + h * y'_b \quad (14.11)$$

elde edilebilir. y_c değerini hesaplamak için $x=b'$ 'de çizilen teğet çizgiden faydalanılmıştır. (14.10) ve (14.11) eşitlikleri diğer x noktaları için adım adım yapılarak $y=f(x)$ sürekli fonksiyonunun tanımlanan ayrık noktalarına karşı gelen yaklaşık değerleri hesaplanır. $y=f(x)$ fonksiyonuna ilişkin değerlerin hesabına başlayabilmek için bir ilk koşula (y_a) ihtiyaç duyulur.

Euler yöntemi çok basit bir yöntem olmakla yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı hassasiyeti düşüktür. Hesaplama adımı olarak adlandırılan h değeri büyük alınırsa, eğrinin ani değişim gösterdiği yerlerde önemli hatalar ortaya çıkar (bak. şekil 14.2). Şekil 14.4'de gerçek değer ile hesaplanan değer arasındaki fark γ ile gösterilmiştir. h değeri büyüdükçe y değeri artacak, γ sapması ile hesaplanan bir sonraki değer daha da hatalı bir sonuç ortaya çıkaracaktır. Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı Euler yönteminin yetersiz kaldığı durumlarda daha yüksek mertebeden R-K metodu kullanılır. Örneğin, dördüncü mertebeden R-K metodunda, 1.,2.,3., ve 4. mertebeden türev fonksiyonları kullanılır. Şekil 14.5'de Euler yönteminin işaret akış şeması verilmiştir.

Şekil 13.3

Şekil 13.4

Problem 14.2

$$\frac{dy}{dx} = f(x, y) = -2x^3 + 10x^2 - 8x + 3$$

Diferansiyel denkleminin ($x_{ilk} = 0$ ile $x_{son} = 5$ aralığında $h=0.5$ artışla) Euler yöntemini kullanarak çözümünü bulan MATLAB programını yazınız. Burada $x_{ilk} = 0$ için $y_{ilk}(0) = 1$ alınacaktır.

Çözüm

$$y' = f(x, y) = -2x^3 + 10x^2 - 8x + 3$$

$x(1) = 0, \quad x_{son} = 5, \quad y(1) = 1, \quad h = 0.5;$

$hn = (x_{son} - x(1)) / h + 1;$

% adım sayısı hesaplanıyor

for k=1:hn

$f(k) = -2 * x(k)^3 + 10 * x(k)^2 - 8 * x(k) + 3;$ % çözülmesi istenen dif. denklem

$y(k+1) = y(k) + f(k) * h;$ % euler denklemini uyguluyor

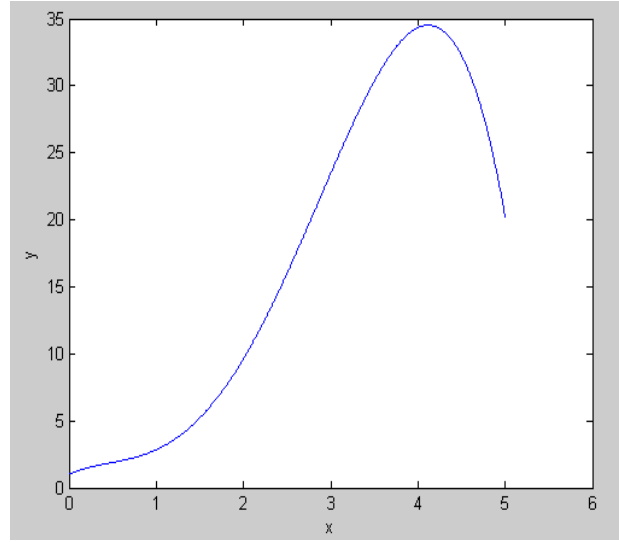
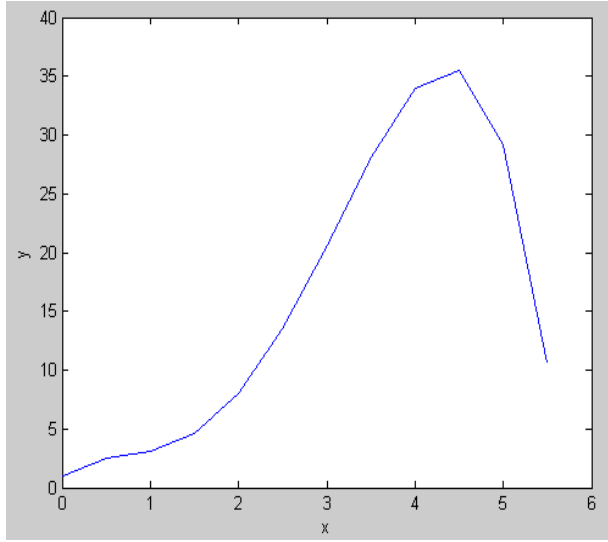
$x(k+1) = x(k) + h;$

% bir sonraki adımdaki x değeri hesaplanıyor

end

plot(x, y), xlabel('x'), ylabel('y')

Aşağıda $h=0.5$ (solda) ve $h=0.05$ (sağda) adım değerleri için elde edilen iki ayrı çözüm çizdirilmiştir. $h=0.05$ için elde edilen çözüm gerçeği yansıtırken, $h=0.5$ için elde edilen çözüm ise (iterasyon adımı arttıkça) gerçek eğriden uzaklaşmaktadır. Birinci mertebeden R-K yöntemi ile Euler yöntemi aynı olduğundan, aşağıda ikinci mertebeden R-K yöntemi tanıtılmıştır.

14.1.3. İkinci mertebeden Runge-Kutta yöntemi

Daha önce verilen (14.5) eşitliği ikinci mertebeden Runge-Kutta yöntemi için düzenlenirse;

$$y_{k+1} = y_k + w_1 k_1 + w_2 k_2$$

(14.12)

elde edilir. 4. mertebeden Runge-Kutta yaklaşımı için yapılan işlemler burada da yapılır; k,

$$k_1 = h * f(x_k, y_k)$$

$$k_2 = h * f(x_k + a_1 h, y_k + b_1 k_1)$$

(14.13)

elde edilir. (14.12) ve (14.3) eşitlikleri Taylor serisine açılırsa bilinmeyen 4 adet sabit için 3 adet;

$$w_1 + w_2 = 1$$

$$w_2 * a_1 = 0.5$$

$$w_2 * b_1 = 0.5$$

eşitlik elde edilir. 4 adet denklem 3 adet bilinmeyen olduğu için, bir bilinmeyen (w_2) değeri biliniyor var sayılarak diğerleri bunun cinsinden yazılırsa;

$$w_1 = 1 - w_2$$

$$a_1 = b_1 = 0.5 / w_2$$

bulunur. Eğer $w_2 = 0.5$ alınırsa $w_1 = 0.5$, $a_1 = b_1 = 1$ elde edilir. Bu sabitler için elde edilen 2. Mertebeden Runge-Kutta yaklaşımı Heun yöntemi olarak adlandırılır. Şekil 14.7'de Heun yöntemine ilişkin işaret akış şeması görülmektedir.

Eğer $w_2 = 1$ seçilirse bu durumda $w_1 = 0$, $a_1 = b_1 = 0.5$ elde edilir. Bu sabitler için elde edilen 2. mertebeden Runge-Kutta yaklaşımı orta nokta yöntemi olarak adlandırılır.

Problem 14.3

$$\frac{dy}{dx} = f(x, y) = -0.4y - 2xy - 5x^2 - 5x + 8$$

Diferansiyel denkleminin $x_{ilk} = 0$, $x_{son} = 4.5$ ve $h=0.5$ için ikinci mertebeden Runge-Kutte yöntemini kullanarak (Heun katsayıları yardımı ile) çözen MATLAB programını yazınız. $x_{ilk} = 0$ için $y_{ilk}(0) = 1$ alınacaktır.

Çözüm

Aşağıda ana program satırları gösterilmiştir.

```
x(1) = 0; xson = 4.5; h = 0.5;
adim=(xson-x(1))/h+1; % adım sayısı hesaplanıyor
x=zeros(1,adim+1); y=zeros(1,adim+1); x(1)=0; y(1)=1;
M=fonkana('fonkalt',x,y,h,adim); x=M(:,1); y=M(:,2);
plot(x,y,'k:'), xlabel('x'), ylabel('y');
```

Verilen ana program içerisinde kullanılan function altprogram dosyaları aşağıda gösterilmiştir.

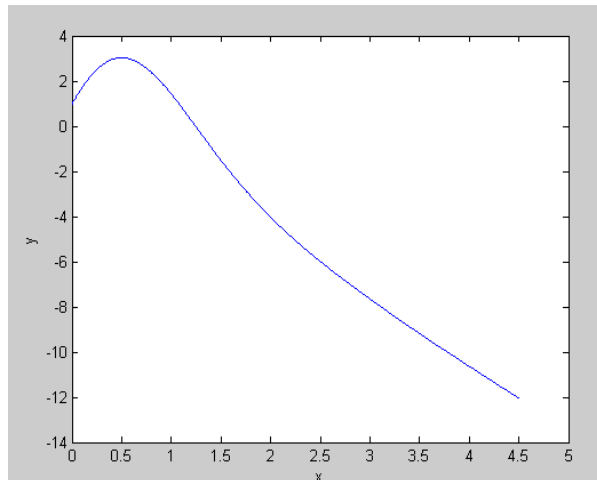
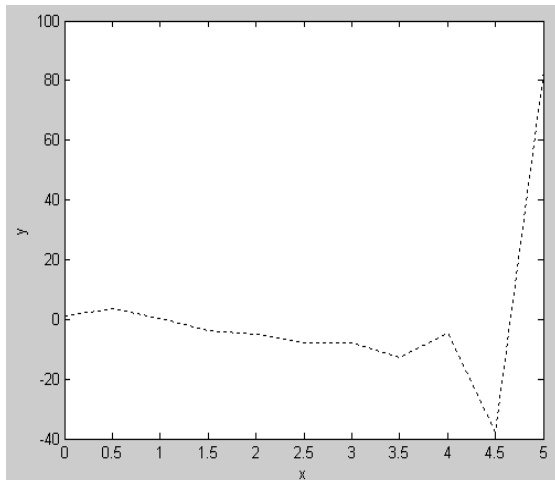
1) Fonkana.m adlı Matlab dosyası;

```
function M=fonkana(f, x, y, h, adim)
    w1=0.5; % heun katsayıları giriliyor
    w2=0.5;
    a1=1; b1=1;
    for k=1:adim
        m=x(k)+h;
        n=y(k)+h;
        k1=h*feval(f,x(k),y(k));
        k2=h*feval(f,m,n);
        y(k+1)=y(k)+w1*k1+w2*k2;
        x(k+1)=x(k)+h;
    end
    M=[x' y'];
```

2) Fonkalt.m adlı Matlab dosyası;

```
function f=fonkalt(x,y)
    f= -0.4*y-2*y*x-5*x.^2-5*x+8; % çözülmesi istenen diferansiyel denklem
```

Yukanda verilen MATLAB programlarının uygulanması sonunda elde edilen $y=f(x)$ değişimi, $h=0.5$ (solda) ve $h=0.005$ (sağda) için çizdirilmiştir. Böylece h adım değerinin çözüm üzerindeki etkisi gösterilmiştir.

14.2. Birinci mertebeden lineer diferansiyel denklem sistemlerinin çözümü

Çözülmesi istenen diferansiyel denklem sayısı birden fazla (örneğin '2') ise;

$$\frac{dx}{dt} = f(t, x, y) \quad \Leftarrow 1. \text{ dif denklem}$$

$$\Rightarrow \begin{cases} x(t_0) \\ y(t_0) \end{cases}; a \leq t \leq b$$

$$\frac{dy}{dt} = g(t, x, y) \quad \Leftarrow 2. \text{ dif denklem}$$

eşitlikleri daha önce verilen eşitlikler kullanılarak çözülebilir. Burada, önce birinci mertebeden lineer diferansiyel denklem sistemlerinin çözümü Euler ile daha sonra R-K yaklaşımı kullanılarak çözülecektir

14.2.1. Birinci mertebeden lineer diferansiyel denklem sistemlerinin Euler yaklaşımı ile çözümü

Yukarıda verilen iki adet ($f(t, x, y)$ ve $g(t, x, y)$) lineer birinci mertebeden diferansiyel denklemi $x(t_0)$ ve $y(t_0)$ ilk koşulları altında, t eksenini üzerindeki $[a, b]$ aralığı M adet eşit parçaya bölünerek;

$$h = (b - a) / M$$

ilk iterasyon adımında;

$$x_1 = x_0 + f(t_0, x_0, y_0) * h$$

$$y_1 = y_0 + g(t_0, x_0, y_0) * h$$

Olarak hesaplanır. İkinci adımda ise;

$$x_2 = x_1 + f(t_0 + h, x_0 + h, y_0 + h) * h$$

$$y_2 = y_1 + g(t_0 + h, x_0 + h, y_0 + h) * h$$

Olarak hesaplanır. Bu işlemler benzer şekilde n . Adıma kadar devam eder:

$$t_{n+1} = t_n + h$$

$$x_{n+1} = x_n + h * f(t_n, x_n, y_n)$$

$$y_{n+1} = y_n + h * g(t_n, x_n, y_n); \quad n=1, 2, \dots, M+1$$

Böylece $[t_{ilk}; t_{son}]$ aralığına karşı gelen $[x_{ilk}; x_{son}]$ ve $[y_{ilk}; y_{son}]$ değerleri elde edilir.

Problem 14.4

$$\frac{dx}{dt} = f = x^2 - y; \quad \frac{dy}{dt} = g = x - 4y$$

diferansiyel denklem sistemini $t = [0:0.2]$ aralığında, $x(0)=4$ ve $y(0)=2$ ilk koşulları altında Euler yöntemine göre çözen MATLAB programını yazınız. Çözüm elemanlarını veriniz ve değişimi çizdiriniz ($h=0.02$ alınız).

Çözüm

```
t(1) = 0; tson = 0.2; h = 0.02;
adimsay = (tson - t(1)) / h + 1;
t = zeros(1, adimsay + 1);
t(1) = 0;
for k = 1:adimsay
    t(k+1) = t(k) + h;
end
x = zeros(1, adimsay + 1);
y = zeros(1, adimsay + 1);
x(1) = 4;
```

```

y(1)=2;
M=fonkcoz1('fonkcoz2','fonkcoz3',t,x,y,h,adimsay);
t=M(:,1);
x=M(:,2);
y=M(:,3);
plot3(t,x,y);xlabel('t');ylabel('x');zlabel('y');grid;
title('Euler yöntemi ile dif. denklem sistemi çözümü');

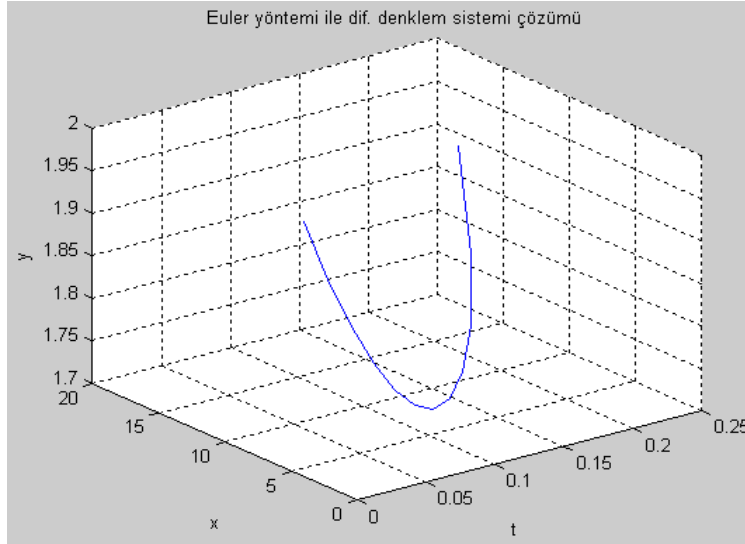
```

Yukarıdaki programın uygulanması sonucu elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

M =

0	4.0000	2.0000
0.0200	4.2810	1.9222
0.0400	4.6101	1.8559
0.0600	4.9991	1.8012
0.0800	5.4641	1.7583
0.1000	6.0275	1.7279
0.1200	6.7214	1.7108
0.1400	7.5931	1.7086
0.1600	8.7153	1.7236
0.1800	10.2049	1.7593
0.2000	12.2605	1.8214
0.2200	15.2445	1.9189

Yukarıdaki Matlab programın uygulanması sonucu elde edilen grafik aşağıda verilmiştir.

14.2.2. Birinci mertebeden lineer diferansiyel denklem sistemlerinin 4.mertebeden R-K ile çözümü

$\frac{dx}{dt} = f(t, x, y)$ ve $\frac{dy}{dt} = g(t, x, y)$ olarak verilen diferansiyel denklem sistemi, $x_0(t) = x_0$, $y_0(t) = y_0$ koşulları altında $a \leq t \leq b$ aralığında daha önce verilen (4. mertebeden) Runge-Kutta yaklaşımına benzer biçimde, $(k+1)$. iterasyon adımında x_{k+1} ve y_{k+1} değerleri için;

$$x_{k+1} = x_k + \frac{h^*(f_1 + 2f_2 + 2f_3 + f_4)}{6}$$

$$y_{k+1} = y_k + \frac{h^*(g_1 + 2g_2 + 2g_3 + g_4)}{6}$$

Yazılabilir. Yukarıda verilen eşitliklerdeki f_i ve g_i değerleri;

$$f_1 = f(t_k, x_k, y_k)$$

$$g_1 = f(t_k, x_k, y_k)$$

$$f_2 = f(t_k + 0.5h, x_k + 0.5h^* f_1, y_k + 0.5h^* g_1)$$

$$g_2 = g(t_k + 0.5h, x_k + 0.5h^* f_1, y_k + 0.5h^* g_1)$$

$$f_3 = f(t_k + 0.5h, x_k + 0.5h^* f_2, y_k + 0.5h^* g_2)$$

$$g_3 = g(t_k + 0.5h, x_k + 0.5h^* f_2, y_k + 0.5h^* g_2)$$

$$f_4 = f(t_k + h, x_k + h^* f_3, y_k + h^* g_3)$$

$$g_4 = g(t_k + h, x_k + h^* f_3, y_k + h^* g_3)$$

Eşitlikleri yardımıyla bulunur.

14.3. Diferansiyel denklemlerin çözümünde kullanılan entegrasyon yöntemleri

Diferansiyel denklem çözümleri integral alma işlemi ile bağlantılıdır. Bir fonksiyonun iki değer arasındaki integralinin hesaplanmasında çeşitli yaklaşımlar söz konusudur. Bunlar; tek basamaklı yöntemler, çift basamaklı yöntemler, dıştan ara değer bulma yöntemleri ve sıkı (stiff) sistem yöntemleridir.

Tek basamaklı yöntemlere örnek olarak Euler ve Runge-Kutta verilebilir. Euler yönteminde bir hesaplama aralığında yalnızca bir adet türev hesabı gerekir. Bu yaklaşımla h değerinin küçük olması, sonucun doğruluğu açısından çok önemlidir. Daha hassas ve doğru çözüme ulaşmak için Taylor açılımında daha fazla terimin hesaba katılması gerekir. Bunun anlamı ise, daha yüksek mertebeden türevlerin hesaplamalara dahil edilerek sonuçta işlemlerin zorlaşmasıdır. Runge-Kutta yöntemi bir taraftan Taylor dizisindeki ardışık diferansiyel hesaplamalardan kaçınan fakat aynı zamanda yapılan hataları oldukça azaltan bir yöntemdir. R-K yöntemi yüksek mertebeden türevlerin hesaplanması yerine bir takım ağırlık katsayıları kullanmaktadır. R-K yaklaşımı tek basamaklı yöntemler içinde en çok kullanılan yöntemdir. Tek basamaklı yaklaşımlarda (özellikle 4.mertebeden R-K yönteminde) tek bir hesaplama aralığında birden fazla türev değerlendirmesi gerektiğinden hesaplama ekonomik olmamaktadır.

Çok basamaklı entegrasyon yöntemlerinde her bir hesaplama aralığında daha önceki hesaplama adımından elde edilen sonuçlar kullanılır. Böylece daha hızlı ve verimli bir hesaplama yapılabilir. Çok basamaklı yaklaşımlar birden fazla noktadaki çözümlerin bilinmesini zorunlu kılar. Çok basamaklı yaklaşımlar kendi içlerinde açık tip ve kapalı tip olmak üzere ikiye ayrılırlar. Açık tip çok basamaklı entegrasyon yöntemine örnek olarak Adams-Bashfort yöntemi, kapalı'tipe örnek olarak ise Adams-Moulton yöntemi verilebilir. Bu yöntemler aynı zamanda kestirme-düzeltilme yöntemlerine de örnek oluşturmaktadır.

Değerleri birbirlerine göre çok farklı olan özdeğer, özvektör ve zaman sabitlerine sahip olan sistemler sıkı (stiff) sistemler olarak adlandırılır. Runge-Kutta yöntemi gibi bazı yöntemlerde sayısal hesaplama kararsızlıkları ile karşılaşılır. Sıkı sistem algoritmalarına sahip yöntemlerde bu kararsızlıklar ortadan kaldırılır. Sıkı yöntemlere örnek olarak Gear yaklaşımı verilebilir. MATLAB içinde yer alan SIMULINK programında Gear yaklaşımı mevcuttur.

Entegrasyon yöntemlerinde ortaya çıkan hesaplama hatalarının sebebi büyük oranda seçilen hesaplama aralığından kaynaklanmaktadır. Türevlerin özellikle yavaş değişim gösterdiği diferansiyel denklem çözümlerinde h hesaplama adımı büyük seçilmelidir. Türevlerin hızlı değişim gösterdiği durumlarda ise hesaplama adımı küçük seçilmelidir. Böyle bir yaklaşım, iterasyonun daha hızlı bitmesini temin eder.

Diferansiyel denklem çözüm yöntemleri yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı 'uygun hata değeri seçimi' problemine dönüşmektedir. Hata değerinin uygun seçilmesi, kullanıcının kullanılan model hakkında bazı temel bilgilere sahip olmasını gerekli kılmaktadır.

Kullanıcı açısından diğer önemli bir mesele de entegrasyonun başlangıç aralığının iyi tanımlanabilmesidir. Bazen daha uygun bir başlangıç hesap aralığı seçimi ile bilgisayar bellek yükünü azaltmak mümkün olabilir.

Diferansiyel denklemin sayısal çözümünde hata değeri her iterasyon adımda büyüyor ise kullanılan yöntem 'kararsızdır' denir. Hata başlangıçtan itibaren sönümlü dalga biçiminde salınıyor ise yöntem 'kararlıdır' denir. Bazen bir çözüm h değeri küçültülerek de kararlı yapılabilir ise de bu yaklaşım genel bir uygulama değildir. Bazen h 'nin çeşitli değerleri aynı problem için çözülerek uygun h değeri aranır. Ardışıl entegrasyon ile Picard yaklaşımında seriye açılım yapılır ve hata değeri artar. Deneme-düzeltilme yöntemlerinde birden fazla sayıda noktanın bilinmesi gerekir ve hesaplama kendiliğinden başlayamaz. Adım uzunluğu göz önüne alınmadığından kararsızlık ortaya çıkar fakat her adımda hata kontrolü yapmak mümkündür. R-K yöntemi genelde 'kararlı' yöntemdir. Kendi kendilerine başlar ancak hesaplama zamanı deneme-düzeltilme yöntemlerinden daha uzundur. Çok basamaklı yöntemlerde kararlılık yönteminin tipine bağlı olarak değişir.

14.4. MATLAB komutları ile diferansiyel denklem çözümü

Diferansiyel denklemlerin MATLAB ortamındaki sayısal çözümlerinde ode23, ode45, ode118, ode15s, ode23s, ode23t, ode23tb, odel5i olarak adlandırılan komutlar kullanılır. ode23 ve ode45 komutları Runge-Kutta yaklaşımını kullanır. ode23, ikinci ve üçüncü mertebeden Runge-Kutta yaklaşımını kullanırken, ode45 ise dördüncü ve beşinci mertebeden R-K yaklaşımını kullanır, ode113, 1. mertebeye kadar değişen değerli açık ifadeli Adams kestirimci-düzeltilici yöntemlerin yeni yorumu olan bir algoritmayı koşturur. ode23s, 2. ve 3. mertebeden doğrusal olarak kapalı ifadeli R-K yaklaşımının stiff halidir, ode15s ise 1. mertebeden 5. mertebeye kadar değişen değerli kapalı ifadeli çok basamaklı yöntemlerin yeni bir türüdür, ode15i ise implisit türden diferansiyel denklemleri çözer. ode23 komutu gecikmeli diferansiyel denklemleri sabit gecikmelerle çözmek için kullanılır. bvp4c komutu ise sınır değer problemlerini Collocation metodu kullanarak çözer. pdepe komutu ile 1 boyutlu sınır ilk değer problemlerini temsil eden parabolik ve eliptik kısmi diferansiyel denklemler çözülür.

Runge-Kutta gibi yöntemler sabit zaman artımları ile sonuca giderken, Adams, Gear gibi yöntemler her adımda uygun zaman artımını sistemin davranışını gözeterek ayarlarlar. Bu özellikler MATLAB-toolbox kullanıldığında yöntem seçerken çok önem kazanırlar.

ode komutuna eklenen s harfi, sıkı (stiff-ani değişimli) anlamına gelmektedir, s uzantılı ode komutları, sıkı olmayan yöntemlere de uygulanabilir olmasına rağmen verimli olmazlar, s içermeyen ode komutları sıkı problemlere uygulanabilirlerse de hesaplama adımı çok küçük olduğundan burada da verim elde edilemez. ode23tb komutu 2. ve 3. mertebeden R-K yaklaşımı ile sıkı denklemleri çözmek için kullanılır. ode23t komutu ılımlı (orta düzey) sıkı diferansiyel denklemleri trapez kuralına göre çözer. Yukarıda bahsedilen komutlar hem doğrusal hem de doğrusal olmayan diferansiyel denklem çözümü için kullanılabilirse de doğrusal diferansiyel

denklem çözümünde MATLAB-The control system toolbox- program paketi içinde yer alan lsim, initial, step gibi komutları kullanmak daha hızlı çözüm sağlamaktadır.

14.5. Diferansiyel denklemlerin çözümünde kullanılan MATLAB komutlarının tanıtımı

$$\frac{dy}{dt} = f(t, y)$$

ifadesi birinci mertebeden lineer olmayan bir diferansiyel denklem olsun. (14.14) ifadesinin sayısal çözümünü sağlayan ode komutunun matlab komut yapısı aşağıda verilmiştir:

$$[t, y] = \text{ode23}(' \text{fonksiyon adı}', [t_0 \quad t_{\text{son}}], y_0, \text{seçenekler}, p_1, p_2)$$

ode komutunda kullanılan ifadelerin tanımları aşağıda gösterilmiştir:

fonksiyon adı: Entegre edilmesi gereken diferansiyel denklem MATLAB editör ortamında .m uzantılı bir fonksiyon dosyası adı verilerek kaydedilir. Bu dosyanın adı yukarıda fonksiyon adı olarak gösterilen ve tırnak içinde belirtilen yere yazılır (m uzantısı yazılmaz). Dosyanın adı mutlaka iki tırnak işaretinin arasına yazılmalıdır. [t, y] ile gösterilen çıkış değerlerinde y'nin satır sayısı t'nin boyutu ile aynıdır. Diferansiyel denklem birinci mertebeden ise y(:, 1) vektörü y(t) değişimini, y(:, 2) vektörü ise dy/dt değişimini verir. Diferansiyel denklem daha yüksek mertebeden ise y(:, 3); d²y/dt², y(:, 4); d³y/dt³, şeklinde diğer yüksek mertebeden değişimleri içerir.

ode komutu ile birlikte kullanılacak fonksiyon dosyası;

function dy_dt = 'dosya adı'(t, y)

satırı ile başlar ve çözülmesi istenen diferansiyel denklemin MATLAB formatında yazımı ile devam eder.

t0 : diferansiyel denklemdeki bağımsız değişkenin alt sınır değeridir. Bu değişken 'zaman' olmak zorunda değildir, başka değişken de olabilir.

t son : diferansiyel denklemdeki bağımsız değişkenin üst sınır değeridir. Bu değişken 't=zaman' olmak zorunda değildir.

y0 : diferansiyel denklemin başlangıç koşullarını temsil eden vektördür. Eğer problem sınır değer problemi ise y0 ile sınır değerler belirtilir, n. dereceden bir diferansiyel denklem için y0'ın boyutu n olmalıdır.

seçenekler: diferansiyel denklem entegre edilirken ekrana yazdırılacak mesajlar, maksimum adım sayısı, entegrasyon işleminin hata sınırları (odeset komutu içinde belirtilen) gibi özellikler yazılır.

$$[t \ y] = \text{ode23}(\dots)$$

Yukarıda görülen t ve y ifadeleri diferansiyel denklemin matlab ortamında çözümünden elde edilirler. Diğer bir ifade ile diferansiyel denklemi sağlayan ikililerin kümesidir, t bir vektör, y bir matristir. Yukarıdaki ode komutunun sol tarafında yer alan t argümanı bir sütun vektörü şeklinde zaman değerlerini temsil eder. y ise durum değişkenleri matrisini temsil eder. y matrisi, durum değişkenlerinin sayısına eşit değerde sütuna sahiptir. y(:,1) vektörü y(t) değişimini, y(:,2) vektörü ise dy/dt değişimini verir. Diferansiyel denklem daha yüksek mertebeden ise y(:,3); d²y/dt², y(:,4); d³y/dt³,.... şeklinde diğer yüksek mertebeden değişimleri içerir.

Problem 14.6

Aşağıda verilen birinci mertebeden diferansiyel denklemin y(0)=1 başlangıç koşulu altında 0 ve 3 sınır değerleri arasındaki sayısal çözümünü ode komutu yardımı ile çizdiriniz.

$$y' = \frac{dy}{dt} = g(t, y) = t^2 - y$$

Çözüm

Ode23 komutu kullanılarak g(t,y)'nin sayısal çözümü bulunmak istenir ise önce g(t,y) diferansiyel denklemini function komutu kullanılarak bir alt program dosyasına yazılmalıdır(alt1.m):

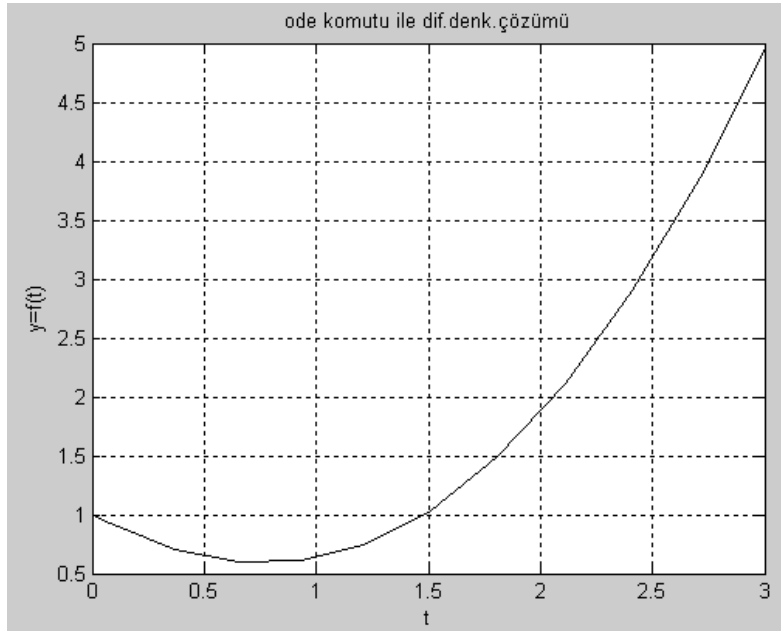
```
function dy_dt=alt1(t,y)
dy_dt=t.^2-y;
```

Aşağıda ise cozedel.m adlı altprogramı çağıran ana program verilmiştir.

%aşağıdaki satır g(x,y) diferansiyel denkleminin sayısal çözüm noktalarını verir.

```
[t, y]=ode23('alt1', [0 3],1);
plot(t,y,'k-'); title('ode komutu ile dif.denk.çözümü');
xlabel('t'), ylabel('y=f(t)'), grid;
```

Aşağıdaki şekilde yukarıda verilen matlab programından elde edilen çıkış değerleri gösterilmiştir.

Problem 14.7

$$\frac{di(t)}{dt} = -15*i(t) + 2*\cos(2*t) + t$$

Yukarıda verilen sabit katsayılı lineer diferansiyel denklemin çözümünü, $t = [0:3]$ saniye zaman aralığında ve $i(0)=0$ ilk koşulu altında, ode45 komutu yardımı ile $i(t)$ çizdiriniz.

Çözüm

Yukarıda elde edilen diferansiyel denklem cozed2.m adlı program içine yazılırsa,

```
function di_dt=cozed2(t,a)
di_dt=-15*a+2*cos(2*t)+t;
```

elde edilir. Bu altprogramı çağıran MATLAB programı aşağıda verilmiş ve bu programda ode45 komutu kullanılmıştır. Programın çalıştırılması $i(t)$ değişimi şekilde verilmiştir.

```
[t, a]=ode45('cozode2',[0 3],0);
plot(t,a);
title('dif.denklem çözümü');
xlabel('t'),ylabel('i=i(t)')
grid
```


14.6. Yüksek mertebeden sabit katsayılı bir diferansiyel denklemin ode komutu ile çözümü

n. mertebeden sabit katsayılı bir diferansiyel denklemin, yukarıda anlatılan yaklaşımlardan faydalanılarak çözülebilmesi için, değişken dönüşümü yapılarak n adet birinci mertebeden diferansiyel denklem sistemine dönüştürülmesi gerekir, n. mertebeden bir diferansiyel denklem;

$$c_n \frac{d^n y(t)}{dt^n} + c_{n-1} \frac{d^{n-1} y(t)}{dt^{n-1}} + c_{n-2} \frac{d^{n-2} y(t)}{dt^{n-2}} + \dots + c_0 y(t) = f(t) \quad (14.15)$$

Veya

$$y^{(n)}(t) = \left(\frac{c_{n-1}}{c_n} y^{(n-1)}(t) + \frac{c_{n-2}}{c_n} y^{(n-2)}(t) + \dots + \frac{c_0}{c_n} y(t) \right) + \frac{1}{c_n} f(t)$$

$$x'_n(t) = y^{(n)}(t) = a_{n-1} y^{(n-1)}(t) + a_{n-2} y^{(n-2)}(t) + \dots + a_0 y(t) + k * f(t)$$

$$x'_{n-1}(t) = y^{(n-1)}(t)$$

⋮

$$x'_1(t) = y'(t)$$

$$y(t) = x_1(t), \quad y'(t) = x_1(t), \text{ ve } y''(t) = x_1(t)$$

$$y = y(0) = x_1(0) = -1, \quad y'(0) = x_2(0) = 1, \quad y''(0) = x_3(0) = 2$$

$$x - 4x' - 5 = t$$

$$x''' + x = 2t$$

$$x'(0) = 1 \text{ ve } x''(0) = 3$$

$$c_n y^{(n)}(t) + c_{n-1} y^{(n-1)}(t) + c_{n-2} y^{(n-2)}(t) + \dots + c_0 y(t) = f(t) \quad (14.6)$$

Olarak verilsin. (14.16) eşitliği tekrar düzenlenirse;

$$y^{(n)}(t) = \left(\frac{c_{n-1}}{c_n} y^{(n-1)}(t) + \frac{c_{n-2}}{c_n} y^{(n-2)}(t) + \dots + \frac{c_0}{c_n} y(t) \right) + \frac{1}{c_n} f(t)$$

$$y^{(n)}(t) = a_{n-1} y^{(n-1)}(t) + a_{n-2} y^{(n-2)}(t) + \dots + a_0 y(t) + k * f(t) \quad (14.17)$$

Elde edilir. Değişken dönüşümü yapılarak;

$$x_1(t) = y(t)$$

$$x_2(t) = y^{(1)}(t)$$

⋮

$$x_n(t) = y^{(n-1)}(t)$$

$$(14.18)$$

Elde edilebilir. (14.18)'de verilen eşitliklerin her iki tarafı t'ye göre türetilirse;

$$x'_n(t) = y^{(n)}(t) = a_{n-1} y^{(n-1)}(t) + a_{n-2} y^{(n-2)}(t) + \dots + a_0 y(t) + k * f(t)$$

$$x'_{n-1}(t) = y^{(n-1)}(t)$$

⋮

$$x'_1(t) = y'(t)$$

$$x_1(t) = y(t)$$

$$(14.19)$$

elde edilir. Böylece (14.15)'de verilen n. mertebeden bir adet diferansiyel denklem (14.19)'da görüldüğü gibi birinci mertebeden n adet diferansiyel denkleme dönüşmüştür. Aşağıda verilen problem çözümü dikkatlice incelenmelidir.

Problem 14.8

$$y''' + 5y'' - y = 4$$

a) Yukarıda verilen 3. Mertebeden diferansiyel denklemi, $y = y(t) = x_1(t)$, $y' = x_2(t)$, $y'' = x_3(t)$ ifadelerini kullanarak, birinci mertebeden üç adet diferansiyel denkleme dönüştürünüz.

b) elde edilen üç adet birinci mertebeden diferansiyel denklemi $t=[0 \ 2]$ aralığında ve $y = y(0) = x_1(0) = -1$, $y'(0) = x_2(0) = 1$, $y''(0) = x_3(0) = 2$ ilk koşulları altında ode45 komutu ile MATLAB ortamında çözünüz, $y(t) = x_1(t)$, $y'(t) = x_2(t)$, ve $y''(t) = x_3(t)$ eğrilerini aynı çizim ekranı üzerinde çizdiriniz.

Çözüm

a)

$$x'_3 = -5x_3 + x_1 + 4;$$

$$x'_2 = x_3;$$

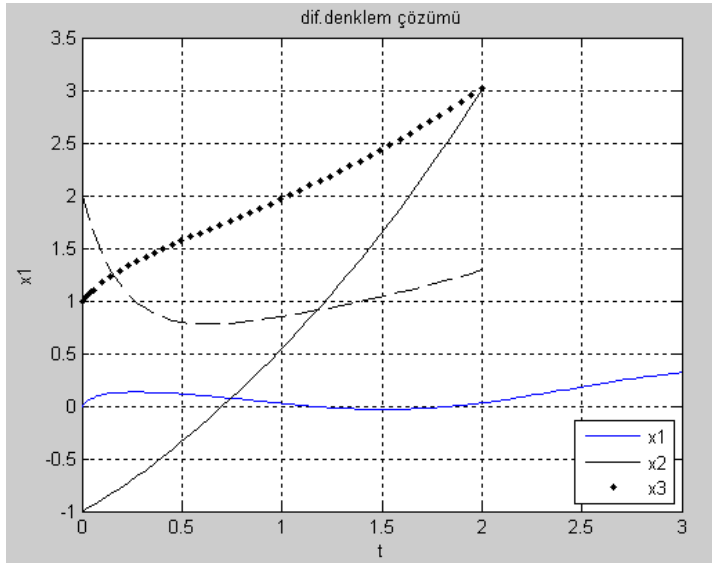
$$x'_1 = x_2$$

b)

```
x0=[-1 1 2];  
[t x]=ode45('cevap2008',0,2, x0)  
hold on  
plot(t,x(:,1),'k-'),xlabel('t'),ylabel('x1'),grid on  
plot(t,x(:,2),'k.')  
plot(t,x(:,3),'k--')  
legend('x1','x2','x3',4)
```

Alt program dosyası

```
Function turevler=cevap2008(t,x)  
Turevler=[x(2);x(3);-5*x(3)+x(1)+4]
```

14.7. Diferansiyel denklemlerin dsolve komutu ile çözümü

`dsolve` komutu adi diferansiyel denklemlerin sembolik (harfleri kullanan) çözümünü veren bir MATLAB uygulamasıdır ve symbolic toolbox içinde yer alır .Bu komut içinde (d/dt) türevi D harfi ile temsil edilir. Bu komut kullanılarak yapılan diferansiyel denklem çözümlerinde eğer ilk koşullar kullanılmaz ise elde edilen çözümde sabitler de yer alır. Komut içinde ilk koşullar da kullanılırsa, elde edilen çözüm içinde sabitler yer almaz. Bu komut içinde değişkenler farklı seçilmek sureti ile birden fazla diferansiyel denklem aynı anda çözülebilir. Her diferansiyel denklem, komut satırında, yine tırnak içinde ayrı ayrı yazılmalıdır.

Problem 14.10

$x''' - 4x' - 5 = t$ diferansiyel denklemini `dsolve` komutunu kullanarak çözünüz.

Çözüm

```
>> x_t=dsolve('D3x-4*Dx-5=t')
```

x_t=

$$1/2 \cdot \exp(2 \cdot t) \cdot C2 - 1/2 \cdot \exp(-2 \cdot t) \cdot C1 - 1/8 \cdot t^2 - 5/4 \cdot t + C3$$

Elde edilir.

14.8. Doğrusal diferansiyel denklemlerin lsim komutu ile çözümü

Control system toolbox' ın yapısı içinde yer alan `lsim`, `impz`, `step`, `initial` gibi MATLAB komutları kullanılarak doğrusal diferansiyel denklemlerin çözümü yapılabilmektedir. Bu komutların kullanılabilmesi için verilen diferansiyel denklemin 'durum denklemini' yada 'transfer fonksiyonu' biçiminde yazılması yeterlidir. Eğer diferansiyel denklem takımı (alt indisler matris boyutlarını göstermektedir):

$$\frac{d}{dt} x(t)_{n \times 1} = a_{n \times n} x(t)_{n \times 1} + b_{n \times m} u(t)_{m \times 1} \quad (14.20)$$

$$y(t)_{k \times 1} = c_{k \times n} x(t)_{n \times 1} + d_{k \times m} u(t)_{m \times 1} \quad (14.21)$$

şekline getirilebilmiş ise `lsim` komutunu kullanarak $x(t)$ -durum değişken değerlerini- ve $y(t)$ -çıkış değerlerini- bulmak mümkündür.

`[y x]=lsim (a,b,c,d,u,t,x0)`

Yukarıda verilen `MATLAB` komutu içinde yer alan ve (14.20) ve (14.21) eşitliklerinde kullanılan değişkenler aşağıda tanımlanmıştır. Yukarıda verilen matris boyutlarına ilişki tanımlar aşağıda verilmiştir:

n : durum değişkenlerinin sayısı
 m : giriş değişkenlerinin sayısı (kaynak sayısı)
 k : çıkış değişkenlerinin sayısı

Yukarıda verilen matrislerin tanımları ise aşağıda verilmiştir:

y : çıkış değerleri vektörü
 x : durum değişkeni vektörü
 a : durum değişkeni katsayılar matrisi
 b : giriş fonksiyonu katsayılar matrisi
 c : durum değişkeni katsayılar matrisi
 d : giriş fonksiyonu katsayılar matrisi
 u : giriş fonksiyonları vektörü. Bu matrisin sütun sayısı giriş fonksiyonu kadar olurken, satır sayısı ise 't' zaman vektörü eleman sayısı kadar olmalıdır. Bu amaçla `length` komutu da kullanılabilir. Bir adetten fazla giriş işareti alan sistemlerde giriş sayısı u matrisinin sütun sayısına, `length(t)` ise u matrisinin satır sayısına eşit olmalıdır, t süresi 0: Δt : t_{son} formunda belirlenmelidir.

x_0 : durum değişkenlerinin başlangıç değerlerini belirleyen sütun vektörüdür. Boyutu durum değişkenleri sayısına eşittir. Eğer bu vektör elemanları verilmemiş ise `MATLAB`, x_0 vektörünü sıfır olarak alır.

`>> lsim (a,b,c,d,u,t,x0)`

komutu kullanılır ise `lsim` komutu $y(t)$ değişimini çizdirir. Aynı çizim ekranı üzerinde `sim` olarak $u(t)$ fonksiyonu da yer alır. Eğer 'x' durum değişkenlerinin değeri araştırılmıyor ise yukarıdaki komut;

`>>y=lsim (a,b,c,d,u,t)` şeklinde de kullanılabilir (bu durumda otomatik çizim yapmaz).

Problem 14.13

$$y'' + 5y' - 6y = -2e^{-3t}, \quad y' = 1; y(0) = 2$$

a) Diferansiyel denklemini $x_1(t)$; $x_2(t) = y'$ dönüşümünü kullanarak `lsim` komutu ile çözebilmek için durum uzayı formuna getiriniz. A,B,C,D matrislerini elde ediniz.

- b) Yazacağınız bir program ile ve lsim komutunu kullanarak, y(t) eğrisini [0 6] saniye aralığında çizdiriniz.

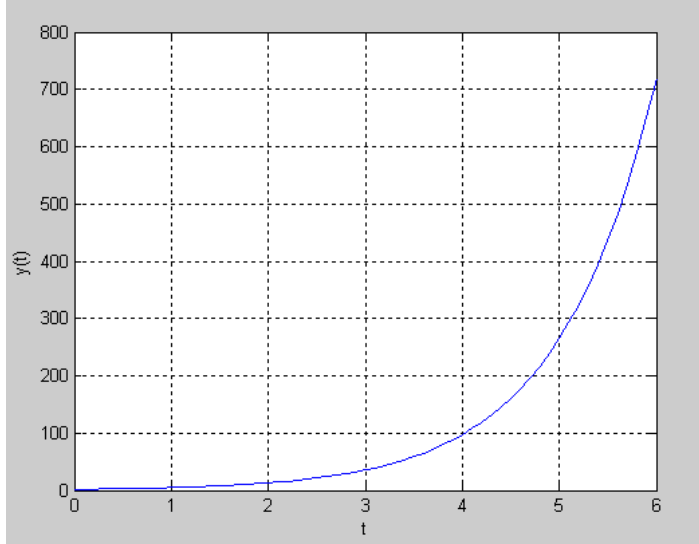
Çözüm

a)

$$x_2' + 5x_2 - 6x_1 = -2e^{-3t} \Rightarrow x_1' = x_2; y = x_2$$

$$\begin{bmatrix} x_1' \\ x_2' \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & 1 \\ 6 & -5 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} 0 \\ -2 \end{bmatrix} e^{-3t}; \quad y = \begin{bmatrix} 1 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} 0 \end{bmatrix} e^{-3t}$$

b) `a=[0 1;6 -5]; b=[0;-2]; c=[1 0]; d = 0;`
`x0 = [2 1]; t = 0:0.1:6; u= exp(-3*t); % bir girişli sistem`
`[y x]=lsim(a,b,c,d,u,t,x0); % y çıkışı temsil eder. Bu problemde y=`
`olmaktadır`
`plot(t,x(:,1))`
`xlabel('t'),ylabel('y(t)'),grid`

Problem 14.14

Seri R,L,C devresi $v(t) = \sqrt{2} * 10 * \cos(2 * \pi * f * t + \beta)$ volt olan alternatif gerilim kaynağı tarafından beslenmektedir. Devreden akan $i(t)$ akımının değişimi $t=[0: 2]$ msn aralığında çizdiriniz. $\beta = 0.5 \text{radyan}$ $i(0)=1$, $i(0)=2$ alınız. (R=2 ohm, L=0.5 henry, V=4 farad, f=50 mili Hz)

Çözüm

Seri R,L,C devresinde Kirchoff gerilim yasası uygulanır ise;

$$v(t) = \sqrt{2} * 10 * \cos(2 * \pi * 50 * 10^{-3} * t + 0.5) = L \frac{di(t)}{dt} + \frac{1}{C} \int i(t) dt + Ri(t)$$

Elde edilir. Eşitliği integralden kurtarmak için her iki tarafın t'ye göre türevi alınır ise;

$$\sqrt{2} * 10 * 2 * \pi * 50 * 10^{-3} * \sin(2 * \pi * 50 * 10^{-3} * t + 0.5) = 0.5 * \frac{d^2 i(t)}{dt^2} + 0.25 * \frac{di(t)}{dt} + 2i(t)$$

Elde edilir. Daha basit olarak ifade edilirse;

$$-4.44 * \sin(0.3142 * t + 0.5) = 0.5 * i'' + 0.25 * i' + 2 * i$$

$$-8.88 * \sin(0.3142 * t + 0.5) = i'' + 0.5 * i' + 4 * i$$

Elde edilir. İkinci mertebeden deferansiyel denklem değişken dönüşümü yardımı ile birinci mertebeden iki adet diferansiyel denkleme dönüştürülebilir:

$$i' = x_2,$$

$$i = x_1 \text{ (çıkış fonksiyonu); alınır}$$

$$i'' = x_2', \quad i' = x_1', \quad i = x_1$$

Elde edilir. Yukarıda verilen diferansiyel denklem, böylece iki adet birinci mertebeden diferansiyel denkleme dönüştürülmüş olmaktadır:

$$x' = -0.5 * x_2 - 4 * x_1 - 8.88 * \sin(2 * \pi * 50 * 10^{-3} * t + 0.5)$$

$$x' = x_2$$

Bulunan denklemler durum denklemleri ve transfer fonksiyonu cinsinden yazılırsa;

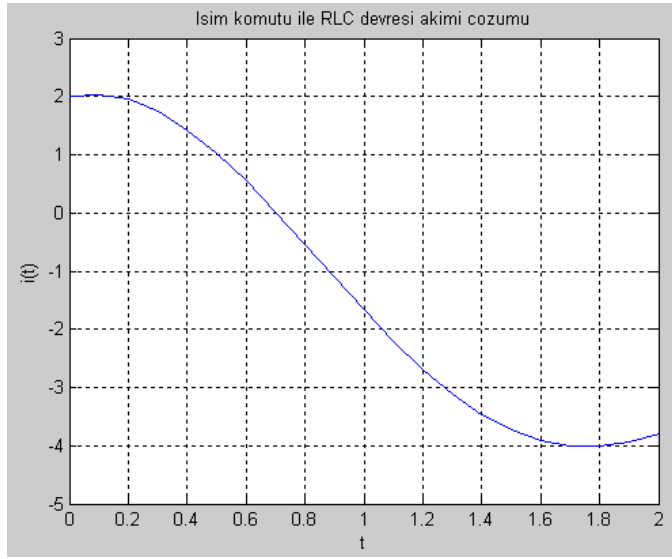
$$\frac{d}{dt} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & 1 \\ -4 & -0.5 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} 0 \\ -8.88 \end{bmatrix} \sin(2 * \pi * 50 * 10^{-3} * t + 0.5)$$

Not: $u(t) = \sin(2 * \pi * 50 * 10^{-3} * t + 0.5)$ giriş fonksiyonudur

$$y = \begin{bmatrix} 1 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} 0 \end{bmatrix} u(t); \quad x_0 = \begin{bmatrix} x_1(0) & x_2(0) \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 2 & 1 \end{bmatrix}$$

Elde edilir. Elde edilen bu matris denklemlerinin çözüldüğü MATLAB programı aşağıda verilmiştir. Program sonunda elde edilen akım-zaman değişimi ise şekilde gösterilmiştir.

```
a=[0 1;-4 -0.5]; b=[0 ; -8.88]; c=[1 0]; d=0;
x0= [2 1];
t = 0:0.1:2; % akım değişimi 0:2 saniye arasında incelenmektedir
u = sin(2*pi*50*0.001*t+0.5); % bir girişli sistem
y = lsim(a, b, c, d, u, t, x0);
plot(t,y); % C vektörüne bakıldığında çıkışın (y), x1 olduğu görülmektedir
title('lsim komutu ile RLC devresi akımı çözümü');
xlabel('t');ylabel('i(t)');grid;
```


Problem 14.18

Doğru gerilim kaynağından beslenen seri R,L,C devresinde kaynak gerilimi; $E=2$ Volt, $R=40$ ohm, $L=0.1$ Henry, $C=10^{-7}$ Farad olarak verilmektedir. Kapasitenin $t=0$ anında uçları arasındaki gerilim değeri $v_c(0) = 0$ Volt, devre akımı $i(0)=0$ Amper olduğuna göre $v_c(t)$ ve $i(t)$ değişimlerini $t=[0;0.03]$ sn aralığında çizdiriniz.

Çözüm

Seri R,L,C devresine Kirchhoff gerilim yasası uygulanırsa;

$$E = R * i(t) + \frac{L di(t)}{dt} + V_c(t) \quad \text{Elde edilir.}$$

Kapasitenin tanım bağıntısı;

$$i(t) = C \frac{dv_c(t)}{dt}$$

Olduğuna göre yukarıda verilen iki adet dif. Denklem aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$\frac{d}{dt} \begin{bmatrix} v_c \\ i \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & 1/C \\ -1/L & -R/L \end{bmatrix} \begin{bmatrix} v_c \\ i \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} 0 \\ E/L \end{bmatrix} u(t)$$

$$v_c = y = cikis = \begin{bmatrix} 1 & 0 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} v_c \\ i \end{bmatrix} + 0 * u(t)$$

x vektörü için

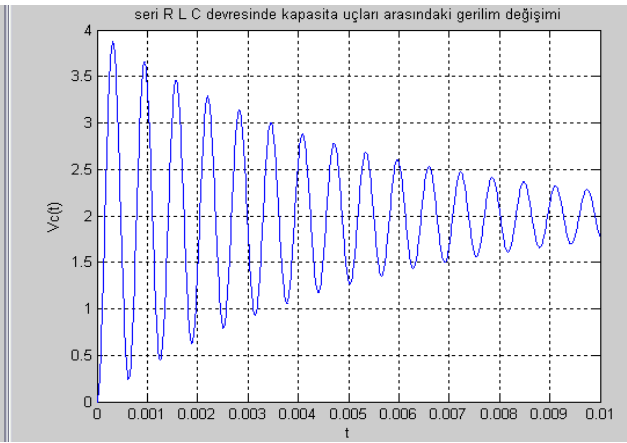
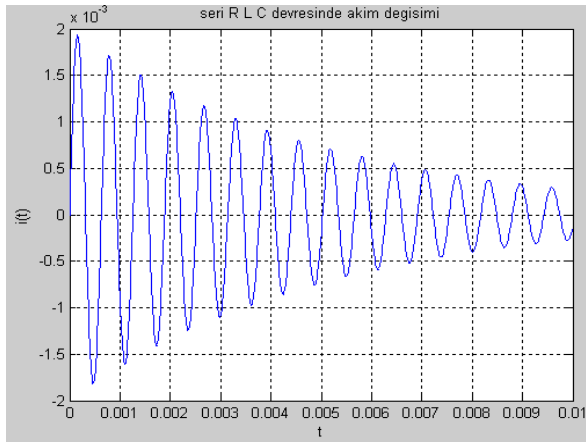
$$x = \begin{bmatrix} v_c \\ i \end{bmatrix} \text{ yazılabilir. Verilen dif. Denklem aşağıdaki program ile çözülebilir.}$$

```

E=2;R=40;L=0.1;C=10^-7;
a = [0  1/C  ; -1/L  -R/L]; b = [0; E/L], c = [1  0]
d = 0; x0 = [0  0]; t = 0:0.00001:0.01;
u = ones(1,length(t)); % bir girişli sistem
[cikis x] = lsim(a,b,c,d,u,t,x0)
figure(1)
plot(t,x(:,1)),xlabel('t'), ylabel('Vc(t)'), grid;
title(' seri R L C devresinde kapasita uçları arasındaki gerilim değişimi ');
figure(2)
plot(t,x(:,2)),xlabel('t'), ylabel('i(t)'), grid
title('seri R L C devresinde akım değişimi'),
disp(['      t          vc          i']);
disp([t',x]) ;

```

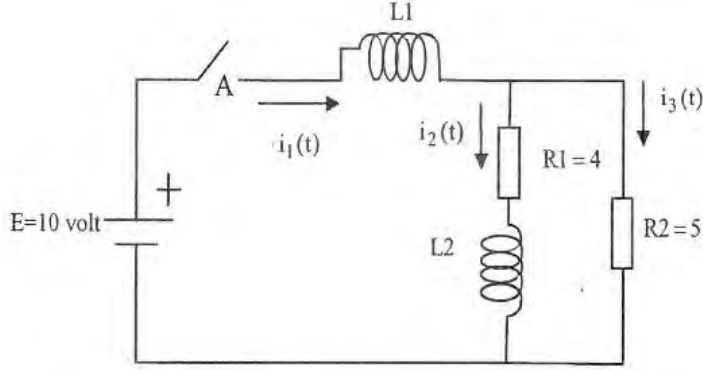
Programın çalıştırılması sonucu elde edilen gerilim ve akım değerleri

Problem 14.20

Aşağıdaki şekilde verilen devrede A anahtarı $t=0$ anında kapatıldığına göre Matlab kullanarak tüm akım değişimlerini t ye bağlı bulunuz.

2 adet KGY, 1 adet KAY eşitliği kullanınız $i_1(t=0) = 0, i_2(t=0) = 0, i_3(t=0) = 0$ alınız. Elde edilen eşitliklerden bazıları türev içermiyor ise bu eşitliklerin her iki tarafının bir kez t 'ye göre türevini alınız). ($L1=2H, L2=3H$)

$i_1(t), i_2(t), i_3(t)$ akımlarını alt alta subplot komutunu kullanarak $t; [0, 0.1]$ saniye arasında çizdiriniz.

Çözüm

$$E = L1 \frac{di_1(t)}{dt} + L2 \frac{di_2(t)}{dt} + i_2(t) * R1 = 10 \quad (1) \text{ KGY}$$

$$i_2(t) * R1 + L2 \frac{di_2(t)}{dt} = i_3(t) * R2 \quad (2) \text{ KGY}$$

$$i_1(t) - i_2(t) - i_3(t) = 0$$

$$\frac{di_1(t)}{dt} - \frac{di_2(t)}{dt} - \frac{di_3(t)}{dt} = 0$$

$i_1(t) = x; i_2(t) = y; i_3(t) = z$ alınarak (değişken dönüşümü)

Aşağıda verilen problemin çözümünün gerçekleştirildiği Commabd window satırları gösterilmiştir.

```
S=dsolve('2*Dx+3*Dy+4*y=10','4*y+2*Dy-5*z=0','Dx-Dy-Dz=0','y(0)=0','x(0)=0','z(0)=0')
```

```
S.x % x=i1(t) adlı yapının içine girmek için
```

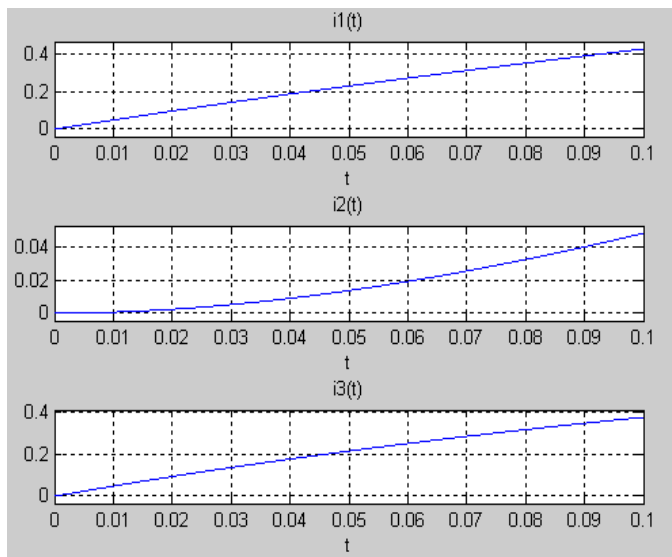
```
S.y % y=i2(t) adlı yapının içine girmek için
```

```
S.z % z=i3(t) adlı yapının içine girmek için
```

```
subplot(311)
ezplot(S.x,[0,0.1]),grid,title('i1(t)')
```

```
subplot(312)
ezplot(S.y,[0,0.1]),grid,title('i2(t)')
```

```
subplot(313)ezplot(S.z,[0,0.1]),grid,title('i3(t)')
```

Contents

BÖLÜM 4.....	1
MATLAB ORTAMINDA VEKTÖR VE MATRİS GÖSTERİMİ	1
4.1.1. Vektörel sıralama.....	1
4.1.2. Kolon operatörü(:) kullanarak vektör elde edilmesi	1
4.1.3. Mevcut bir vektörün elemanları kullanılarak başka bir vektör elde edilmesi.....	2
4.1.4. Vektör oluşturma'nın diğer yöntemleri	2
4.1.5. Vektör uzunluğu.....	3
4.1.6. Sütun vektör oluşturulması.....	3
4.1.7. Vektörün 0 veya 1 sayılarından oluşması	5
4.2. Matris oluşturulması.....	5
4.2.1. Matris elemanlarının adresleri	6
4.2.2. Matris elemanlarının MATLAB ortamında saklanması	6
4.2.3. Matris elemanlarının bir kısmı ile başka bir matris oluşturulması.....	6
4.2.4. Matrisleri birleştirerek yeni bir matris oluşturulması.....	7
4.2.5. Matris büyüklükleri.....	7
4.2.6. Matriste 0 ve 1 işlemleri.....	7
4.2.7. MATLAB ortamında tanımlı bir matrisin yeniden düzenlenmesi.....	7
4.2.8. Matris ve sayıların birlikte işleme girmesi.....	9
4.2.9. İki vektör elemanlarının birbirleri ile işleme girmesi.....	9
4.2.10. Çok boyutlu matris yapıları.....	10
4.3. Logaritmik eksen takımlarında çizim	10
4.4. Aynı eksen takımını üzerinde birden çok eğrinin çizilmesi (Yatay eksenin(x) ortak, dikey eksenin(y) farklı değerler alması)	12
4.5. Ekranın birden çok çizim için pencerelere ayrılması.....	13
4.6. Plot komutu kullanılarak eğrinin daha dar aralıkla çizdirilmesi	14
BÖLÜM 5.....	15
MATEMATİKSEL FONKSİYONLAR	15
5.1. Periyodik Fonksiyonlar	15
5.2. MATLAB ortamında polinom gösterimi.....	17
5.2.1. İki polinomun toplamı veya farkı	18
5.2.2. Polinomun bir sayı ile çarpılması	19
5.2.3. İki polinomun birbiri ile çarpımı	19
5.2.4. Büyük dereceli polinomun küçük dereceli polinoma bölümü.....	20
5.2.5. Polinom türevinin yapılması.....	20
5.2.6. Polinom integralinin alınması	22
5.2.7. Polinom Köklerinin Bulunması.....	22
5.2.8. Kökleri bilinen bir polinomun elde edilmesi	23

5.3 Pay ve paydasında polinom olan kesir ifadesinde köklerinin bulunması	24
5.3.1. $m > k$ için köklerinin bulunması (payda derecesi paydan büyük)	25
5.3.2. $k \geq m$ için köklerinin bulunması (pay derecesi paydadan büyük)	26
5.3.3 Kök, rezidü ve kalan polinom katsayıları verildiğinde pay ve payda polinomunun elde edilmesi	28
5.5. Üç boyutlu yüzey ve eğri çizimi	29
5.5.1. Üç boyutlu yüzey çizim komutları	31
5.5.2. Üç boyutlu eğri çizim komutu.....	35
5.6. MATLAB ortamında altprogram yapısı	35
5.6.1. MATLAB ortamında altprogram içinde altprogram kullanılması	38
5.7. Tek değişkenli fonksiyonun minimum noktasının bulunması	39
6.1. Maksimum ve minimum değerlerin bulunması.....	45
6.2. Vektör vematris elemanları arasında toplam ve çarpım işlemi	48
6.3. İstatistiksel analiz	53
6.3.1. Histogram	54
6.3.2. Aritmetik ve geometrik ortalama hesabı.....	55
6.3.3. İstatistiksel analizde kullanılan temel kavramlar	57
6.3.4. Düzgün dağılan rastgele sayılar.....	59
6.3.5. Normal (Gaussian) dağılan ratsgele sayılar.....	60
6.4.Bozucu işaretininsimülasyonu.....	62
BÖLÜM 7	63
MANTIK FONKSİYONLARI	63
7.1. Mantık işlemleri	63
7.2. Sıfıra bölmeden kaçınma	65
7.3.1. Mantıksal işlemciler	65
7.3.2. Mantıksal kontrol işlemcileri	68
7.5. Basit if bildirimi.....	74
7.6. İç içe geçmiş if bildirimleri	75
7.7. else komutu	76
7.8. elseif komutu	76
7.12. return komutu	89
7.13. error komutu	90
7.15. eval komutu	91
7.16. feval komutu \.....	93
7.17. Döngü süresini kısaltmak	93
7,18. while döngüsü	94
7.19. while-break döngüsü	96
7.20. switch- şartlı deyimi.....	98

BÖLÜM 8.....	104
VEKTÖR VE MATRİS İŞLEMLERİ.....	104
8.1. Vektörler.....	106
Genellikle vektörler sütun vektörü olarak gösterilir.....	106
8.1.1. İki vektörün toplamı ve farkı.....	106
8.1.2. İç veya nokta çarpım	106
8.1.3. Öklid (Euclidean) normu	107
8.1.4. Üçgen eşitsizliği	107
8.1.5. Birim vektör	107
8.1.6. İki vektör arasındaki açı	108
8.1.7. Ortogonalite (diklik).....	108
8.1.8. İzdüşüm	108
8.2. Matrisler	109
8.2.1. Matrisin evriği (transpoz)	109
8.2.2. Birim matris.....	109
8.2.3. Matrisin sayı ile çarpımı	110
8.2.4. Matrislerin toplanması ve çıkartılması	110
8.2.5. İki matrisin çarpımı	111
8.2.6. Matris tersinin hesaplanması	111
8.2.7. Matris kuvveti.....	112
8.2.8. Matris determinantı	112
BÖLÜM 10	113
LİNEER DENKLEM SİSTEMLERİNİN ÇÖZÜMÜ.....	113
10.1. Lineer denklem sistemlerinde çözüm yaklaşımları.....	114
10.2. Gauss eliminasyon yöntemi.....	115
10.2.1. Gauss eliminasyon yönteminin tuzakları.....	117
10.2.2. Eliminasyon yöntemlerinin tuzaklarını giderme	119
10.3. Gauss-Jordan eliminasyon yöntemi	120
10.4. LU ayrıştırma yöntemi	120
10.5. Doğrusal eşitliklerin çözümünde matris tersinin kullanılması.....	125
10.6. Basit (Jacobi) iterasyon yöntemi	126
10.7. Gauss-Seidel iterasyon yöntemi	129
10.8. Bir uygulama olarak robot kontrolü	132
10.9. Lineer problem çözümüne bir örnek; Girdi-Çıktı analizleri	135
10.10. Lineer problem çözümüne bir örnek; İşletme maliyeti	138
BÖLÜM 12	141
EĞRİ UYDURMA, ARA DEĞER VE DIŞ DEĞER HESABI	141
12.1. En küçük kareler metodu ile eğri uydurma	141

12.1.1. Doğrusal eğri uydurma	141
12.1.2. Doğrusal eğri uydurmaya ilişkin MATLAB komutu	144
12.1.3. Doğrusal olmayan (polinom) eğri uydurmaya ilişkin MATLAB komutu	145
12.2. Ara değer hesabı (interpolation)	147
12.2.1. Bir boyutlu doğrusal ara değer hesabı	147
12.2.2. Doğrusal olmayan ara değer hesabı - Kübik yaklaşım	149
12.2.3. Bir boyutlu ara değer hesabına bir örnek - insanın işitmesi	151
12.3. İki boyutlu ara değer hesabı	154
12.4. Üç boyutlu ara değer hesabı	156
12.7.1. Eğri uydurmada kullanılan arayüzlerin tanıtılması	159
BÖLÜM 13	191
13.2. Sayısal türev alma	191
13.2 Sayısal entegrasyon	196
13.2.1 Yamuklar yöntemi ile entegrasyon	197
13.2.2 Parabolik (Simpson) yöntemi ile entegrasyon	202
13.2.3 İki boyutlu entegrasyon	209
13.2.4 Üç boyutlu entegrasyon	210
BÖLÜM 14	213
DİFERANSİYEL DENKLEMLERİN ÇÖZÜMÜ	213
14.1. Runge-Kutta yaklaşımları	214
14.1.1. Dördüncü mertebeden Runge-Kutta yaklaşımı	214
14.1.2. Euler yöntemi	217
14.1.3. İkinci mertebeden Runge-Kutta yöntemi	219
14.2. Birinci mertebeden lineer diferansiyel denklem sistemlerinin çözümü	220
14.2.1. Birinci mertebeden lineer diferansiyel denklem sistemlerinin Euler yaklaşımı ile çözümü	221
14.3. Diferansiyel denklemlerin çözümünde kullanılan entegrasyon yöntemleri	223
14.4. MATLAB komutları ile diferansiyel denklem çözümü	224
14.5. Diferansiyel denklemlerin çözümünde kullanılan MATLAB komutlarının tanıtımı	225
14.6. Yüksek mertebeden sabit katsayılı bir diferansiyel denklemin ode komutu ile çözümü	227
14.7. Diferansiyel denklemlerin dsolve komutu ile çözümü	230
14.8. Doğrusal diferansiyel denklemlerin 1sim komutu ile çözümü	230